HANRİ BENAZUS

NİÇİN Atatürk

Bizim Kitaplar: 116
İnceleme-Araştırma

ISBN 978-605-5476-42-7

Yayınevi Sertifika No: 14933

Genel Yayın Yönetmeni
D. Ali Gültekin

Editör
Nermin Taylan

Sayfa Düzeni
Özlem Özkan

Kapak Tasarımı
Hüseyin Özkan

Baskı Cilt
Step Ajans Matbaacılık
0212 446 88 46

BİZİMKİTAPLAR

Ankara Cad. Konak Han No:43/5
Eminönü-Fatih / İstanbul
Tel: +90 212 528 35 51 Fax: +90 212 528 35 52
www.bizimkitaplar.com.tr
bizimkitaplar@bizimkitaplar.com.tr

NİÇİN ATATÜRK

Hanri Benazus

Bizim Kitaplar
İstanbul - 2012

Bahis konusu olan "Vatan" ise,
gerisi teferruattır...

Kemal Atatürk

"ATATÜRK;
BİR VAROLUŞ AYRICALIĞI..."

İşte yaşamımın küçücük yaşımdaki saf ve pürüzsüz bir yüreğin içindeki coşkuları, o yaşında Atatürk'ü tanımaktan doğan bir büyük gurura, Atatürk yaşam felsefesini olağanüstü bir onura ve tutkuya dönüştüren, bugün 82 yaşına varışında bile "O"nun nurunu etrafına saçmaya çalışan bir onurlu vatandaşın yazdığı "NİÇİN ATATÜRK" adlı kitap.

Ben genellikle İnsan merkezli konularda deneme türü kitaplar yazan sıradan bir yazarım. Bugüne kadar yazdığım kitapların sayısı 50 yi buldu.

Ancak Atatürk'ü gören, "O"nunla bir arada bulunma şansını yakalayan ve bugün hayatta olan son iki kişiden biri olmamı sebebiyle yakın tarihimizi incelemek ve bugünkü "Devasa Türkiye Cumhuriyeti'ne" varışımızdaki Atatürk damgasını vurgulamayı, haddimi aşarak da olsa, bana görev olarak verilmiş gibi gördüm ve üstlendim.

Böylece Atatürk ve Yakın Tarihimiz ile ilgili yazdığım kitapların sayısı 10/15 i buldu. Bunların dışında yazdığım kitap sayısı da elliyi geçti.

Bu arada yıl 1947!...

İlk defa hiç görmediğim bir Atatürk fotoğrafına rastlamam beni ısrarlı bir şekilde bu ve buna benzer fotoğrafları bulma ve sahiplenme dürtüsü içine attı.

İşte o gün, bugündür elimden geldiğince "Atatürk Fotoğrafları" toplama ve biriktirme çabasından asla taviz vermeden bugüne geldim. Biriktirdiğim bu fotoğraflar neredeyse 5000 adedi buldu.

Diğer taraftan bu fotoğrafları halkımızla buluşturma görevini de üstlenerek, Türkiye çapında sayısı neredeyse

1000 leri bulan sergiler açmayı da ihmal etmedim. Büyük bir mutlulukla izlemekteyim ki, her açılan sergi halkımızca gerçekten büyük ilgi görmekte.

Bu arada son günlerde "Atatürk" ve "Atatürk'ün Çağdaşlığı", "Atatürk'ün Yaşam Felsefesi" üzerinde bilerek, bilmeyerek ve belki de kasıtlı olarak ahkam kesen görüşler karşısında, arşivlerimde birikmiş bulunan her türlü belge, bilgi ve o günlerin anılarını bir araya getirerek bu "NİÇİN ATATÜRK" kitabını yazmayı gerekli gördüm.

Özellikle 1900 lü yılların başlarında çökmekte olan bir İmparatorluğun bilinçli bir bireyi olarak "Mustafa Kemal'i büyük bir yaşamsal atılım içine sokan" olayları, olanları yalnız kayda dayalı gerçek belge ve bilgilere dayandırarak ve hatta hiçbir yorum eklemeye ihtiyaç duymadan yansıtmayı gerekli gördüm.

Şuna inandım ki, ben dahil çoğumuz tarihimizi bilmekten uzak, kendimizi bazı ön yargılara kaptırmış, tarihimizi derinden incelemeden, olanları, olayları ve yaşananları bir değerlendirmeye tabi tutmadan, hiç olmayan ya da zayıf ve eksik bilgilendirmelerimizle hükümler veriyor ve bu fikirlerimizin bağnazlığını yaşıyoruz.

Bu çalışmam her türlü saplantıların ve ön yargıların dışında "NİÇİN ATATÜRK?..." sorusuna bir cevap niteliği taşır.

HANRİ BENAZUS

“GELMİŞ GEÇMİŞ EN BÜYÜK DEVLET ADAMI; MUSTAFA KEMAL ATATÜRK”

Türkiye’ye hiç ayak basmamış **ABD’li** psikiyatr **Prof. Arnold LUDWIG;**

“In one of the most comprehensive and insightful studies of political leadership ever undertaken-KING of the MOUNTAIN”

Adlı kitabında, **20. Yüzyılda** tüm dünyada ülke yönetmiş olan, **Abdülhamid**’den **Kaddafi**’ye, **Mao**’dan **Roosevelt**’e, **De gaulle**’den **Nehru**’ya, **Churchill**’den **Hitler**’e, **Mussolini**’den **Mandela**’ya, **Stalin**’den **Nasır**’a ve **Arafat**’a, **2.000** ***(ikibin)*** kadar lider hakkındaki **18** yıllık araştırmasının sonucunda, **377** belli başlı ***“Devlet Adamı/Lider”*** tesbit etmiş ve onlara **200** kadar değişik değerlendirmeye göre, **1**’den **31**’e kadar puan vermiş.

PGS ***(Political Greatness Scale)*** olarak tanımladığı bu sıralamada, örneğin, en çok **Roosevelt** ve **Mao 30**’ar puan almışken, **Nehru 25, Churchill 22, Golda Meir 12, Fidel Castro 23, Lenin 28, Khomeini 23, Kennedy 15** puan almışlardır.

Bir lider, **31** puanla ve “*Visionary*” sıfatıyla, ***“20. Yüzyılın gelmiş geçmiş en büyük devlet adamı/lideri unvanına”*** hakkıyla layık görülmüş.

O da;

Mustafa Kemal ATATÜRK!

Ne yazık ki bizler, ne basınımız, ne halkımız ve özellikle yeni kuşaklar bu çok önemli değerlendirmenin farkında bile değiliz.

(King of the Mountain, The nature of political leadership, by, Arnold M. LUDWIG, University Press of Kentucky, 2002.- Amazon.com)

"SÖMÜRGECİLİĞE KARŞI AÇILAN SAVAŞIN LİDERİ; MUSTAFA KEMAL ATATÜRK..."

Mustafa Kemal Atatürk'ün gerek liderliği, gerek devrimciliği ve özellikle insancıllığını uluslararası boyutta belgeleyen, ***"Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun 20. Genel Kurulunda"*** benimsenen ve tüm Türk ulusu için bir kıvanç belgesi olan şu bildiriyi aşağıda belirtiyorum.

Yayımlanan bu bildiride yer alan şu dört maddeye özellikle dikkatinizi çekmek isterim:

1.- Atatürk, UNESCO'nun üzerinde çalıştığı tüm alanlarda olağanüstü bir devrimcidir!...

2.- Sömürgeciliğe ve yayılmacılığa karşı açılan savaşların ilk lideridir!...

3.- Dünya ulusları arasında karşılıklı anlayışın, sürekli barışın öncülüğünü yapmış, tüm yaşamı boyunca insanlar arasında hiçbir renk, Din, ırk ayırımı gözetmeyen bir uyum ve işbirliği çağının doğacağına inanmış ve bu konuda her türlü girişimde bulunmuştur!...

4.- Eylemini, her zaman barış, Uluslararası anlayış ve insan haklarına saygı yönünden gerçekleştirmek istemiştir!...

Bilmem bir başka yoruma gereksinim var mı?

"KADINLARA ÇARŞAFI YASAKLAYAN KİM?..."

Bu konuyu belgesi ile ortaya koymayı bazı yanlış anlamaları önlemek gayesi ile kitabıma eklemeyi de kendime görev edindim. İşte o belge:

İlk metni o günkü dil ve Latin alfabesi ile yazılmıştır. İkinci metin günümüz **Türkçesine** çevrilmiş hali, üçüncü metin ise orijinal fermanı göstermektedir..

Çarşafı yasaklayan Ferman: 2 Nisan 1892

(120 YIL ÖNCE)

"YIL 1892

Padişah emri Latin harfleriyle:

(İrade Dahiliye, Nu. 99887)

Yıldız Saray-ı Hümâyûnu Başkitâbet Dâ'iresi - 5894

Bugün Cum'a selamlık resm-i âlîsini müteâkib Teşvikiye'de kâ'in Silahhâne-i Hümâyûnu teşrîf-i meâlî-redîf-i hazret-i pâdişâhî vukûuyla oradan Saray-ı Hümâyûna avdet buyurulur iken reh-güzâr-ı şâhânede bir tarz-ı acîbde bellerinden bağlı siyah çârşeblere bürünmüş ve yüzlerini dahi siyah renkde ve gayet ince peçeler ile örtmüş bazı kadınlar müsâdif-i nazar-gâh-ı âlî olarak bunların gayr-i mestûre denilecek halde açık saçık bulunmalarına ve âdeta mâtem elbisesi iksâ etmiş Hıristiyan kadınlarına müşâbih olmalarına nazaran vehleten İslam olduklarında tereddüd buyurulmuşdur. Muhtâc-ı îrâd ve îzâh olmadığı vechile devlet-i muazzama-i İslâmiye edâmahallâhu teâlâ ilâ-yevmi'l-kıyâmenin kıyâmı ve bekâsı ve tezayüd-i şevket ve i'tilâsı heyet-i devletin efradından bulunan bi'l-cümle müslimîn ve müslimâtın kâffe-i ahvâl ve evdâ ve harekâtda şerî'at-i garrâ-yı Ahmediyenin ahkâm-ı münîfe ve münciyesine kemâl-i ihtimâm ile tevessül ve ittibâ' etmelerine menût ve merbût olup aks-i hâl ma'âzallâhu te'âlâ gerek efrâd-ı ümmet ve gerek esâs-ı devlet içün maddî ve

ma'nevî mûcib-i mazarrât-ı bî-nihâyet olacağından İslâm kadınlarının cümle-i evâmir-i ilâhiyeden bulunan usûl ve âdâb-ı mergûbe-i tesettür ve ihticâba fevka'l-âde dikkat ve i'tinâ etmeleri lüzûmu vâreste-i beyân ve ityân olarak işbu çârşebler ise İslâm kadınlarınca emr-i tesettüre asla muvâfık ve müsâ'id olmadığı gibi li-maksadin şuraya buraya girmek içün bazı münâsebetsiz erkekler tarafından dahi bir perde-i fesâd ve mel'anet olarak isti'mâl edilmekde olup hatta geçenlerde bir erkek bu sûretle çârşebe bürünerek kadın kıyâfetinde müsellehan bir hâneye dühûl ile evdeki kadının üzerine bi'l-hücûm sirkat eylediği eşyâyı pencereden arkadaşına atarak savuşmuş olduğundan diyâneten ve maslahaten derkâr olan mazarrât ve mehâzîr-i adîdesine mebnî bu bâbda îcâb edenlere sûret-i leyyine ve münâsibede tefhîmât ve vasâyâ-yı lâzıme îfâ edilmek sûretiyle kadınlarca çârşeb iktisâsının men'i esbâbının istihsâli şeref-sâdır olan emr u fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı pâdişâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 4 Ramazân sene 1309 ve Fî 20 Mart sene 1308 [2 Nisan 1892]

Serkâtib-i hazret-i şehriyârî bende Süreyya

(GÜNCELLEŞTİRİLMİŞ METİN)

Bugün cuma selamlığı töreninden sonra Teşvikiye'deki silahhaneyi Padişah Hazretleri teşrifle oradan saraylarına dönerler iken yolda, tuhaf bir şekilde bellerinden bağlı siyah çarşaflara bürünmüş ve yüzlerini de siyah renkte ve gayet ince peçelerle örtmüş bazı kadınlar gözüne ilişmiş, bunların örtünmemiş denilecek halde açık saçık bulunmalarına ve adeta matem elbisesi giymiş Hıristiyan kadınlarına benzemelerine bakılarak birden bire İslam olduklarında tereddüt buyrulmuştur.

İzaha muhtaç olmadığı gibi büyük İslam devletinin ayakta durması, devamı ve yükselmesi kadın ve erkek bütün Müslümanların her türlü hal ve hareketlerinde şeriatın yüksek hükümlerine son derece dikkatle uymalarına bağlı olup aksi hal Allah esirgesin gerek fertler gerek devlet için maddi ve manevi sonsuz zararlara sebeb olacağından İslâm kadınlarının Allah'ın emirlerinden bulunan örtünme usul ve kaidelerine fevkalade dikkat ve itina etmeleri lüzumunu beyana hacet olmadığı, bu çarşaflar ise İslam kadınlarınca örtünmeye asla uygun ve müsait olmadığı gibi bir maksatla şuraya buraya girmek için bazı münasebetsiz erkekler tarafından da bir fesat ve melanet perdesi olarak kullanılmakta olup hatta geçenlerde bir erkek bu suretle çarşafa bürünerek kadın kıyafetinde silahlı olarak bir eve girip içerdeki kadının üzerine hücumla çaldığı eşyayı pencereden arkadaşına atarak savuşmuş olduğundan dindarlık ve maslahat bakımından meydanda olan zararlarından ötürü icap edenlere münasip bir şekilde anlatılıp tenbihlerde bulunmak suretiyle kadınların çarşaf giymelerinin yasaklanması Padişah emri iktizasındandır. Bu hususta emir sahibinindir.

2 Nisan 1892
Hükümdarın Başkâtibi
Süreyya

BELGENİN ORJİNALİ

"1919 YILI BAŞLARINDAKİ ACIKLI TABLO"

Evet, **Mustafa Kemal'**le ilgili değerlendirmelerde bulunmak için öncelikle o günlere bir göz atmak gerekir:

V. Murad'ın yerine tahta geçen, **II. Abdülhamid** yurttaşların yönetime katılmalarını sağlayacak bir anayasa kabul ve ilan edeceğine söz vermişti. Nitekim tahta çıkar çıkmaz **I. Meşrutiyeti** ilan etti ve bir anayasa hazırlattı. Bu **İlk Anayasa** (Kanun-i Esasi) **23 Aralık 1876'**da ilan edildi.

Anayasa ilan edildikten kısa bir süre sonra **1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı** başladı. **Osmanlı Orduları** bu savaşta ağır bir yenilgiye uğradı. **Mebuslar Meclisinde** *(Meclis-i Mebusan)* **Hükümet** ağır eleştiriler aldı. Bu hezimetin sorumluları arandı. Bu tartışmalara kızan **II. Abdülhamid, Meclis-i Mebusan'**ı tatil etti. Böylece **30** yıl sürecek bir baskıcı dönem başlamış oldu.

Bu **30** yıllık dönemde, **Doğu Rumeli, Mısır, Girit** gibi yerlerin yitirilmesini önleyemedi. Dış borçları ödemeye çalışan **II. Abdülhamid** alacaklı devletlerin **"Düyun-i Umumiye"** adı altında uluslararası bir örgüt kurarak devlet gelirlerine el atmalarını engelleyemedi.

Bu arada **İstanbul**'un ve diğer illerin imar işleriyle ilgilendi, ayrıca batı esaslarına göre eğitim yapan pek çok okul kurdu. **II. Abdülhamid**'in açtığı bu okullarda yetişen yeni kuşak, ülkenin içerisinde bulunduğu durumu hoş karşılamıyor, böyle bir baskıcı yönetim altında hiçbir gelişme sağlanamayacağını savunuyorlardı. Yeni düşünceleri paylaşan diğer aydınlarla buluşup gizli dernekler kuruyor ve mücadelelerini yeraltında yürütmeye çalışıyorlardı. Bu aydınlara da **Jön Türkler** *(Genç Türkler)* deniyordu.

Diğer taraftan **II. Abdülhamid'**in kurduğu askeri nitelikteki okullardan mezun olan ve **Jön Türk** akımından etkilenen genç subayların çoğunluğu da **II. Abdulhamid** yönetimine

karşıydılar. Gittikleri yerlerde dernekler kuruyor, mücadelelerini gizlice yürütüyorlardı. Bu mücadeleyi yürüten gençler, tüm gizli dernekleri **Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti** adı altında birleştirdiler.

Giderek bütün gizli dernekleri çatısı altında toplayan **Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti** kuruldu. Sonradan **İttihat ve Terakki Cemiyeti** adını aldı. **İttihat ve Terakki Cemiyetinin** asker üyeleri, **1908** yılının **Temmuz** ayında **Saraya** başkaldırdılar. **Padişahın** bu hareketi bastırma girişimleri sonuç vermedi. Sonunda **II. Abdülhamid Meşrutiyeti** yeniden ilan etti. Seçimler yapıldı ve parlamento oluşturuldu.

Ancak **Meclis-i Mebusan'**ın yetkilerinin sınırlı olması bir bunalıma yol açtı. **Ordudaki** okullu subaylarla alaylı subaylar arasında bir gerginlik doğdu. **31 Mart Ayaklanması** bu gerginliğin bir sonucuydu. **İttihat ve Terakki Cemiyetinin** merkezi olan **Selanik'**ten gelen **Hareket Ordusu** ayaklanmayı bastırdı.

II. Abdülhamid'i tekrar **Meşrutiyeti** ilan etmeye zorlayan ve onu **31 Mart olayından** sonra tahttan indiren güç, genç asker ve sivil aydınlardan oluşan, başlangıçta gizli, sonra açık çalışan yukarıda bahsini ettiğimiz **"İttihat ve Terakki Cemiyeti** *(Birlik ve İlerleme Derneği)"*dir.

31 Mart Olayı olarak bilinen bu ayaklanmayı bastırmak için, **İttihatçılar Selanik'**ten **Mahmut Şevket Paşa Komutasında** bir kuvvet gönderdiler. Bu ordunun **Kurmay Başkanı Mustafa Kemal'**di. **Hareket Ordusu** olarak bilinen bu kuvvetler **İstanbul'**a dört koldan girdi. **II. Abdülhamid'**in desteği ile ayaklanan **Avcı Taburları'**nın bulunduğu kışlalara kısa bir çarpışmadan sonra hakim olan **Hareket Ordusu Yıldız Sarayı'nı** kuşattı. **II. Abdülhamid'**i tahttan indirerek **Selanik'**e sürdü. **Balkan Savaşı** çıkınca, **II. Abdülhamid** yaniden **İstanbul'**a getirildi. **1918** yılında **Beylerbeyi Sarayı'nda** öldü. **Sultan Mahmud Türbesi'ne** gömüldü.

Bu dernek **II. Meşrutiyetten** sonra siyasal bir parti durumunu aldı. Seçimleri kazandı. Ama memleketi gereği gibi

yönetemedi. Parti ilk önce hükümeti kuramadı. Perde arkasından ülkeyi yönetmeye kalkıştı. Böylece doğan otorite boşluğu savaşlara neden oldu.

Enver Paşa, Talat Paşa ve **Cemal Paşa'nın** yönetimindeki **İttihat ve Terakki Partisi** bu savaşlardan sonra yönetime doğrudan doğruya el koydu. Ama iş işten geçmiş, **Trablusgarp** tümden ve **Balkan Yarımadasında** elde kalan son yerler yitirilmişti.

İttihat ve Terakki yönetimi, ilk kez milliyetçi bir görüşe sahip yönetim kurmaya çalıştı ise de, deneyimsizliği nedeniyle bunda başarı sağlayamadı. Sonunda en büyük siyasal hatasını işleyerek devleti **I. Dünya Savaşı'na** soktu. Ama ne yazıktır ki, **İttihat ve Terakki Cemiyeti** adını alan bu cemiyet, **Osmanlı Devleti'nin** son zamanlarına kadar yönetimde söz sahibi oldu

JÖN TÜRKLER, Meşrutiyet ve Özgürlükler konusundaki öncülükleri:

Avrupa'da **Meşrutiyet** ve **Cumhuriyet** idarelerinin kurulduğu, bu uğurda hükümdarlarla halkın mücadele ettiği devrede, **Osmanlı Padişahları** memleketi hala istibdatla idare ediyorlardı. **Osmanlı**'da da, **Padişah Abdülaziz**'in mutlakiyet idaresini yıkıp yerine meşrutiyet idaresini kurmak isteyenler vardı.

Osmanlı İmpartorluğu büyük bir çöküş girdabı içindeydi. **İmparatorluğun Balkan** kesiminde bulunan milletler, istiklalleri uğruna sık sık ayaklanıyorlardı. **Memleketin** kurtuluşunu meşruti idarede gören bazı gençler, birleşerek **Avrupalıların "Jön Türkler"** ya da *"Genç Osmanlılar"* dedikleri, **Yeni Osmanlılar Cemiyetini 1866**'da kurdular. Başlıca üyeleri **Mehmed Bey, Reşat Bey, Nuri Bey, Ayetullah Bey, Namık Kemal, Refik Bey, Ziya Paşa, Ali Suavi** ve **Agah Efendi**'dir.

Bu cemiyetin kurulduğu ortaya çıkınca **Mehmed Bey, Nuri Bey** ve **Reşat Bey Avrupa**'ya kaçtılar. Daha sonra,

Prens Sabahattin'in daveti üzerine **Ziya Paşa, Ali Suavi** ve **Namık Kemal** de **Avrupa'**ya gittiler ve orada gazete, broşür çıkartarak **Osmanlı İdaresinin** kötü yönetimi hakkında yayına başladılar. **Jön Türkler** bir süre sonra davet üzerine yurda döndüler ve birer göreve tayin edildiler. Bu gençler rejimi yıkamamışlarsa da, **Osmanlı İmparatorluğu'nda, Hürriyet** ve **Meşrutiyet** fikirlerinin kökleşmesinde büyük rol oynadılar.

Meclis-i Mebusan'ın açılması ile birlikte, **Osmanlı İmparatorluğu'nun** yaramaz çocukları ve **Padişah Abdülhamit**'in belalıları olan **"Jön Türkler"** muazzam bir karşılama töreni ile **Memlekete** dönmüşlerdi. Böylece onların gelmesi ile oluşan bir garip toplum halitası, bir acayip karışım **İmparatorluğun** siyasal ve toplumsal hayatına damgasını vurmaya kalkmıştı. Yıllarca zindanların karanlık dehlizlerinde kendilerini tüketme noktasına gelmiş olan bu ateşli güç, aniden kavuştukları aydınlığın gözler yakan ışıkları altında, bir **"Hürriyet-Özgürlük"** hırçınlıklarına dönüşüverdi.

Bunun diğer bir adı da, **"Hürriyet – Özgürlük"** sarhoşluğuydu. Her nedense bu "**Özgürlük**" anlayışı, bir kayıt, şart ve kural tanımazlıkla eş değerde tutulmaktan da uzak değildi. Doğaldır ki, bu da sonuçta bir büyük anarşi, bir kanun ve kural tanımazlık, herkese ve her şeye karşıtlığı bir yaşam felsefesi haline getiriverdi. İşin tuhaf tarafı bu düşüncelerin akışına kendini bırakıveren ya da bırakıvermek gerektiğine inanan polis güçleri bile tam bir atalet haline geçmiş, bilemediği, anlayamadığı bu "**Özgürlük**" heyulası karşısında nasıl hareket etmesi gerektiğini bilmez halde, elinden geldiğince olayların dışında kalmağa çalışıyordu...

Sonuç da hüsran oldu. Büyük mucizeler beklentisi ile girilen bu **"Meşrutiyet ve Özgürlük"** ikilemi sonuçta büyük hayal kırıklıkları ve aşağılık duyguları içinde kendini nerede arayıp bulacağını bilmeyen bir kayıp toplum haline getiriverdi.

MEHMET REŞAD DÖNEMİ

II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinden sonra **Veliaht** olan **Mehmed Reşad İttihatçılar** tarafından **Padişah** ilan edildi. Ama ne yazıktır ki tüm yumuşak huyluluğu ve insancıl yapısına rağmen devri hep savaşlarla geçti. Bu uysal ve insancıl yapısı gereği **Padişahlığı** süresince devlet işlerine karışmadı. Devletin yönetimini tümüyle **İttihatçılara** bıraktı.

Padişahlığı döneminde **Trablusgarp, Balkan** ve **I. Dünya Savaşları** oldu. Bütün bu savaşlar aleyhimizde sonuçlandı. **1. Dünya Savaşı'nın** son yılında hastalandı. Kısa bir müddet yattıktan sonra **1918** yılında öldü. Son **Osmanlı Padişahı Vahidettin,** ağabeyi **V. Mehmed Reşad'**ın ölümü üzerine, **1918** yılında padişah oldu.

Özet olarak 1919 yılına girerken Osmanlı İmparatorluğu'nun genel görünümüne bir göz attığımızda;

***** *Cephelerde karışıklıklar ve başarısızlıklar birbirine kovalıyor...***

***** *Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi kesinleşiyor...***

***** *Saltanat ve Hilafet mevkiinde bulunan Vahdettin, şaşkın, yalnız tahtını sağlamlaştıracak önlemler almakla meşgul...***

***** *Hükümet, Damat Ferit Paşa Başkanlığında aciz, haysiyetsiz, korkak ve yalnız...***

***** *Padişahın iradesine bağlı ve kendilerini korumaya dönük kararlar alma peşinde...***

***** *Enver Paşa'nın Sarıkamış Harekatı başarısızlıkla sona ermiş...***

***** *Cemal Paşa'nın Kanal Harekatı başarısızlıkla sona ermiş...***

***** *Düşmana Şam yolu tamamıyla açılmış...***

***** *Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmaya devam edilmekte...***

** Rumeli'de Bulgarlar, İtilaf Devletleri ile Selanik Ateşkesi Antlaşması'nı imzalamışlar...*

** Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya ile olan bağlantıları kopmuş...*

** Yönetimde Talat Paşa istifa etmiş, yerine Tevfik Paşa getirilmiş...*

** Kimileri "İngiliz Mandası", kimileri "Amerikan Mandası" kurulması için çalışmalar yapmakta...*

** Hıristiyan toplum, Memleketin her tarafında; gizli, açık bir şekilde kendi emelleri paralelinde Osmanlı Devleti aleyhine teşkilatlanmakta...*

** İstanbul, Rum Patrikhanesi, "Magri Mira Heyetleri" kurup, illerde çeteler kurma ve yönetme iddiasında...*

** Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde kurulmuş olan "Pontus Cemiyeti" faaliyette...*

** Diyarbakır, Bitlis, Elazığ İlleri ve çevrelerinde "Kürt Teali (Yükseltme) Cemiyeti", bağımsız bir Kürt Devleti kurma peşinde...*

** Bu ortamda Mustafa Kemal, bir çıkış yaparak fırsatı değerlendirmeye çalıştı ve Harbiye Nezaretinin (Bakanlığının) kendisine verilmesini istedi ancak bu isteği kabul edilmedi...*

** Osmanlı İmparatorluğun'un da üyesi bulunduğu "İttifak Bloku" savaşı tamamıyla kaybetmiştir...*

** Midilli Adası'nın, Mondros Limanı'nda 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmak zorunda kalınmıştır...*

Evet, **1. Dünya Savaşı** sona ermiş, **Osmanlı İmparatorluğu** yenilmiş kabul edilmişti. **Londra**'da toplanan bir sözde **"Uzlaşma Komisyonu"**nun aldığı kararları, **7 Ekim 1918** tarihinde **İngiliz, Fransız** ve **İtalyan Başbakanları, Paris**'te **Versailles Sarayı'nda** onaylamışlardır.

Bu arada **Osmanlı İmparatorluğu** yönetimi, **Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson**'un hazırlamış olduğu **14** maddelik beyannameden ***(Bu 14 maddeye ileride Wilson Prensipleri adı verilecektir)*** kendi beklentileri paralelinde bir sonuç beklemektedirler. Ancak sonuç hüsran olur.

MONDROS MÜTAREKESİ

Nitekim **28 Ekim 1918** günü **Limni Adası'nın "Mondros Liman'ında"** toplanılır. Sonuçta da; **İngiliz Kraliyet Donanması** gemilerinden **"Agamemnon"** gemisinin salonlarında, **Osmanlı İmparatorluğu adına Bahriye Nazırı** *(Denizcilik Bakanı)* **Rauf** (*Orbay*) ve diğer temsilciler ile, **İngiliz Amiral Calthorp** Başkanlığında **General Towsend** ve **Kurmay Heyeti** arasında tarihe adını yazdıran **"Mondros Mütarekesi" 31 Ekim 1918** günü imza edilir ve aynı gün gece yarısı saat **24** de bu anlaşma yürürlüğe konulur.

1. Dünya Savaşı'nı bitiren bu **Antlaşma** aslında çok ağır şartlar taşıyordu. **Mondros Mütarekesi** aslında **Osmanlı Devleti'nin** yıkılışını öngörmekte; **İtilaf Devletlerine Osmanlı İmparatorluğu'nun** herhangi bir bölgesine, güvenliklerini tehdit edecek bir durum nedeni ile işgal hakkını tanımakta idi. Böylece **Osmanlı Hükümeti** bu mütareke ile kendini kayıtsız şartsız düşmana teslim etmeğe muvafakat etmiştir. Yalnız muvafakat etmiş değil, düşmanların memleketi istilası için onlara yardım etmeyi de vaad etmiştir. Bu Mütareke olduğu gibi tatbik edildiği takdirde memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya maruz olacağı şüphesizdir.

Mondros Ateşkes Antlaşması ile İtilaf Devletleri, barış antlaşmasının imzalanmasını beklemeden, **Türk Topraklarının** taksimine giriştiler. **Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesi** gereğince, bütün bir memleketin işgali için **İtilaf Devletlerine** imkan veriyordu.

"Mondros Mütarekesi" gerçekten çok ağır şartları kapsamaktaydı. Gerçi, **Osmanlı İmparatorluğu** bu savaştan yenik ve perişan çıkmıştı. Ancak galip **Devletlerin** acımasız, katı tutumları, davranışları ve özellikle **Padişah Vahdettin'**in bu anlaşmayı fazla incelemeye ve irdelemeye gerek duymaksızın, acele ile onaylaması ile olanlar olmuştu. Çünkü bu koşullar, bir yerde **Osmanlı İmparatorluğu'nu** tümüyle yitiren ve yok eden çok ağır koşullardı.

Mondros Anlaşmasının kahredici sonuçları:

1- Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini ve Çanakkale ve Karadeniz istihkamlarının İtilaf Devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.

2- Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları ile torpido ve kovan mevzilerinin yerleri gösterilecek ve bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecektir.

3- Karadeniz'deki torpiller hakkında bilgi verilecektir.

4- İtilaf Devletlerinin bütün esirleri ile Ermeni esirleri kayıtsız şartsız İstanbul'da teslim olunacaktır.

5- Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı Ordusu derhal terhis edilecektir.

6- Osmanlı harp gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır.

7- İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır.

8- Osmanlı demiryollarından İtilaf Devletleri istifade edecekler ve Osmanlı ticaret gemileri onların hizmetinde bulundurulacaktır.

9- İtilaf Devletleri, Osmanlı tersane ve limanlarındaki vasıtalardan istifade sağlayacaktır.

10-Toros Tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal olunacaktır.

11- İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri, işgal ettikleri yerlerden geri çekilecekler.

12- Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi, İtilaf Devletlerine geçecektir.

13- Askeri, ticari ve denizle ilgili madde ve malzemelerin tahribi önlenecektir.

14- İtilaf Devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edeceklerdir. *(Bu maddelerden hiç biri ihraç olunmayacaktır.)*

15- Bütün demiryolları, İtilaf Devletlerin zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır.

16- Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtilaf Devletlerinin kumandanlarına teslim olunacaktır.

17- Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaktır.

18- Trablus ve Bingazi'de Osmanlı işgali altında bulunan limanlar İtalyanlara teslim olunacaktır.

19- Asker ve sivil Alman ve Avusturya uyruğu, bir ay zarfında Osmanlı topraklarını terk edeceklerdir.

20- Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanlı Ordusunun terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının İtilaf Devletlerine teslimine dair verilecek herhangi bir emir, derhal yerine getirilecektir.

21- İtilaf Devletleri adına bir üye, iaşe nezaretinde çalışacak bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her bilgi kendisine verilecektir.

22- Osmanlı harp esirleri, İtilaf Devletlerinin nezdinde kalacaktır.

23- Osmanlı Hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24- Altı vilayet adı verilen yerlerde bir kargaşalık olursa, vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri haiz bulunacaktır.

25- Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasındaki savaş, 1918 yılı Ekim ayının 31 günü mahalli saat ile öğle zamanı sona erecektir.

Sonuç olarak:

** Arap Ülkeleri toprakları elden çıkıyor...*

** Maraş ile birlikte Kilikya'ya doğru altı ilimizde bir Ermenistan kurulması planlanıyor...*

** Antalya ve çevresi İtalyanlara veriliyor...*

** İstanbul ve Boğazlarda özel bir rejime geçiliyor...*

** Trakya Yunanlılara bırakılıyor...*

** Anlaşmanın 5. Maddesine göre askerler terhis ediliyor ve tüm silahlar bırakılıyor...*

** Anlaşmanın 7. ve 24. maddeleri ile, İtilaf Devletlerine; stratejik noktaları, istedikleri ve karışıklık çıktığı an Doğu Anadolu'yu işgal etme hakkı veriliyor...*

** Bu koşullar paralelinde, istendiği an, istenen bölgeleri ele geçirme olanakları İtilaf Devletlerine hak olarak kabul ediliyor...*

***

"ANADOLU'YU PAYLAŞIM PLANLARI"

Bu arada, **Birinci Dünya Savaşı'ndan** galibiyetle çıkmış olan **İtilaf Devletleri, 1919 yılı Ocak** ayından itibaren **Paris**'te başlattıkları görüşmelerde, **"Anadolu'nun Paylaşımı"**'nı planlamaktadırlar.

Ancak buradaki görüşmeler, **Birinci Dünya Savaşı** yıllarında, **İtilaf Devletleri** arasında, ikili, üçlü bir şekilde yapılan; **"İstanbul, Londra, Sykes-Picot ve St. Jean de Maurienne Gizli Paylaşım Anlaşmaları"**na aykırı gelişme gösterince, blok üyeleri arasında büyük bir hoşnutsuzluk baş gösterdi.

Ancak;

** İtilaf Devletleri Donanmaları ve askerleri İstanbul'a adeta yerleşirler.*

** İtalyanlar, Meis Adasından, Güney Anadolu'ya çıkıp Antalya ve Konya'yı işgale başlarlar.*

** İngilizler, daha önce Fransızlara bıraktıkları; İskenderun, Urfa, Maraş ve Antep'i işgal ederler.*

** Fransızlar Adana, Mersin ve Tarsus'a çıkarlar.*

** Yine İngilizler, Merzifon ve Samsun'da asker bulundururlar.*

**** Daha korkuncu, Yunanlılar; İtilaf devletlerinin desteğinde, 15 Mayıs 1919 da İzmir'e çıkarak. Batı Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye başlarlar.***

İtilaf Devletleri, bir yandan **Boğazları** işgal ederken, bir yandan da **İstanbul**'da karargah kurarak, **Osmanlı Hükümetini** dolaylı da olsa etki altına almışlardı.

Daha sonra, **İngilizlerle Fransızlar** planlarına uygun olarak **Orta Doğu**'yu paylaştılar. Bir yandan da **Anadolu**'da kendilerine ayırdıkları bölgelerin stratejik bakımdan önemli olan yerlerini ufak birliklerle denetim altına aldılar.

Fransızlar; Dörtyol, Mersin, Adana ve yörelerini, Afyonkarahisar İstasyonu'nu işgal etti.

İngilizler; Batum, Antep, Cerablus kentlerini, Konya İstasyonu'nu Maraş, Birecik, Urfa ve **Kars Merkezlerini** işgal etti. **Maraş** ve çevresi daha sonra **Fransızlara** bırakıldı.

İtalyanlar ise; **Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum** ve **Marmaris** ile yakın yörelerini işgal etti.

Böylece **İtilaf Devletleri, Ateşkeş Antlaşması** hükümlerini uygulatmak için baskı yapabilecek önemli merkezleri ellerine geçirmiş oldular.

İşte işgaller ve tarihleri:

Musul	***: 3 Kasım 1918***
Çanakkale Boğazı	***: 6/12 Kasım 1918***
İskenderun	***: 9 Kasım 1918***
Antakya	***: 7 Aralık 1918***
Batum	***: 24 Aralık 1918***
Kilis	***: 27 Aralık 1918***
Ankara İstasyonu	***: 29 Aralık 1918***
Ayıntap (Gaziantep)	***: 1 Ocak 1919***
Cerablus	***: 3 Ocak 1919***
Haydarpaşa İstasyonu	***: 15 Ocak 1919***
Konya İstasyonu	***: 22 Ocak 1919***
Turgutlu/Aydın Demiryolu	***: 1 Şubat 1919***
Maraş (Kahraman Maraş)	***: 22 Şubat 1919***

Birecik	***: 27 Şubat 1919***
Samsun	***: 9 Mart 1919***
Harabnaz ve Terebyaz	***: 9 Mart 1919***
Urfa (Şanlı Urfa)	***: 24 Mart 1919***
Merzifon	***: 30 Mart 1919***
Kars	***: 13 Nisan 1919***

Fransız işgalleri:

Doğu Trakya Demiryolları	***: 9 Kasım 1918***
Çanakkale Boğazı	***: 6/12 Kasım 1918***
Dörtyol	***: 11 Aralık 1918***
Mersin	***: 17 Aralık 1918***
Toros Tünelleri	***: 27 Aralık 1918***
Adana ve Pozantı	***: 27 Aralık 1918***
Doğu Demiryolları	***: 15 Ocak 1919***
Turgutlu/Aydın Demiryolu	***: 1 Şubat 1919***
Çiftehan ve Akköprü	***: 3 Şubat 1919***
Afyon İstasyonu	***: 16 Nisan 1919***

İtalyan İşgalleri:

Antalya	***: 28 Mart 1919***
Konya İstasyonu	***: 26 Nisan 1919***
Kuşadası	***: 4 Mayıs 1919***
Fethiye, Marmaris ve Bodrum	***: 11 Mayıs 1919***
Akşehir (Kısmen)	***: 14 Mayıs 1919***
Afyon	***: 21 Mayıs 1919***
Malkara	***: 27 Mayıs 1919***
Burdur	***: 28 Haziran 1919***

Yunan işgalleri:

Yunanistan, 1829 yılında **Osmanlı İmparatorluğu'ndan** ayrılarak bağımsızlığını kazandı. Sürekli olarak sınırlarını, **Türklerden** toprak alarak genişletmiş ve **1913 İkinci Balkan Savaşı** sonunda, **Batı Trakya** dışında bugünkü sınırlarına erişmişti.

Ege'de de 12 Ada dışında tüm adaları elde etmişti. Yalnız **İmroz** *(Gökçeada)*ve **Bozcaada Osmanlılara** bırakılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı çıkınca, **Yunan Kralı Konstantin** tarafsız kalmak istedi ise de azılı bir **Pan-helenist** olan **Başbakan Venizelos, İtilaf Devletleri** yanında savaşa girilmesi için uğraşmış, sonunda bunu başarmıştır.

1915 yılı sonbaharında **Yunanistan, Antlaşma Devletleri** yanında savaşa girmiş ve böylece **Balkanlarda Avusturya-Macaristan** ve **Bulgaristan**'a karşı yeni bir cephe açılmıştır.

Savaş bitince **Venizelos**, yaptığı hizmetten pay istedi. Ona göre zaten **Yunan Anavatanının** bir parçası olan **Batı** ve **Doğu Trakya** kendilerine verilmeliydi. Ama bu da yetmezdi. **Anadolu**'nun **Ege Bölgesi** de **Yunanlıların** hakkıydı.

Venizelos üstün bir propaganda gücü ile bu yalanları, dünyanın dört bucağına yaymış **Yunan** milyarderlerinin de desteği ile, **İtilaf Devletleri'**nin kamu oyuna benimsetmeyi başarmıştır.

İşte **Yunanlıların** işgal ettiği başlıca yerler:

Uzunköprü – Hadımköy Demiryolu : 9 Ocak 1919
İzmir : 15 Mayıs 1919

Ermeniler:

1918 yılında, **Osmanlı** toprakları dışında kurulan **Ermenistan Devleti, Mondros Ateşkes Antlaşması**'nda taraf değildi. Ancak **Osmanlı** yurttaşı olan **Ermeniler** 1. **Dünya Savaşı** sırasında **İtilaf Devletlerine** yardım etmişti. Savaş sonrasında da yeni kurulan **Ermenistan Anadolu'**daki **Ermenilerle** birleşmek ve onların oturdukları yerleri kendi sınırları içine almak istiyordu.

İtilaf Devletleri, Anadolu'da bir zamanlar **Ermeni Yurdu** olarak kabul ettikleri yerleri bu **Devlete** bırakmak hazırlığındaydılar. **Türk** birliklerinin **Kafkaslardan** çekilmesi üzerine, **Ermeniler** de **Doğu Anadolu**'ya ilerleyerek işgallere başladılar. Güneyde ise **Fransızlar, Çukurova**'ya **Ermeni-**

leri yerleştirmek amacındaydılar. Bu durum bölgede şiddetli çatışmalara yol açtı.

SEVR ANTLAŞMASI:

Ana hatları **24 Nisan 1920**'de **San Remo Konferansında** kararlaştırılan **Sevr Antlaşması, 11 Mayıs 1920**'de incelenmek üzere **Osmanlı Hükümetine** verilmişti.

Antlaşmasının kabulünü kolaylaştırmak **ve Sevr Hükümlerini** uygulamak üzere, **İtilaf Devletlerinin** teşvik ve desteği ile **Yunan ordusu** da **23 Haziran 1920**'de **Anadolu**'da ve **Trakya**'da saldırıya geçti.

Bursa'nın, **Balıkesir**'in, **Uşak**'ın ve **Nazilli**'nin ard arda işgali ile **Sevr Anlaşması'nın** uygulanmasını sağlamak ve **Antlaşma** maddelerinde herhangi bir değişikliğe meydan vermemek bu saldırıda esas amaç olmuştu.

Sultan Vahidettin'in başkanlığında toplanan **Şura-yı Saltanat 22 Temmuz 1920**'de ***"Zayıf bir mevcudiyeti, mahva tercih edilmeğe değer"*** görerek **Antlaşmanın** onanmasına karar vermiştir.

Tevfik Paşa'nın: "*Türk topraklarını parçalayan, milli şeref ve haysiyetle bağdaşmayan*" bu antlaşmayı imzalamaması üzerine **Damat Ferit Paşa** tarafından görevlendirilen **Reşat Halis Bey, Hadi Paşa** ve **Rıza Tevfik** (*Bölükbaşı*) **Bey Sevr Antlaşması'nı 10 Ağustos 1920**'de imzalandı.

Sevr Antlaşması'na göre, **Osmanlı İmparatorluğu** tümüyle parçalanıyor, **Türk Milleti** de yaşama hakkından yoksun bırakılıyordu.

**** Rumeli sınırımız aşağı yukarı İstanbul vilayetinin sınır olarak tayin olunuyordu.***

**** Batı Anadolu** (İzmir ve havalisi) **Yunanlıları verilecekti.***

**** Güney sınırı ise, Mardin, Urfa, Gaziantep, Avanos Dağları ve Osmaniye'nin kuzeyinden geçmekte ve bu sınırın güneyini Fransa'ya bırakmakta idi.***

** Doğuda Bayazıt, Van, Muş, Bitlis ve Erzincan'ı içine alan bir Ermenistan...*

** Irak ve Suriye arasında bir Kürdistan kurulacaktı.*

Bunun dışında:

**Türkiye'ye bırakılan topraklar nüfus mıntıkalarına ayrılmakta...*

** İtalyanlar Antalya ve Konya, Fransızlar Adana, Sivas ve Malatya bölgesi üzerinde...*

** İngilizler de Irak'ın kuzey kısmında nüfus bölgeleri tesis ediyorlardı.*

** İstanbul'da ise hükümet ve padişah oturacak fakat, İstanbul milletlerarası bir şehir olacak, Boğazlar'da ordusu, donanması, bütçesi ve organize kuruluşları ile bir komisyon bulunacaktı...*

**Türklere bırakılan bölge, hakimiyet hakkı en ağır şekilde sınırlanmış, Ankara ve Kastamonu vilayetleri ve dolayları idi.*

** Memleket dahilinde bulunan azınlık, Türklerden daha fazla haklara sahip oluyor, vergi vermeyerek, askeri hizmet yapmayarak imtiyazlı (ayrıcalıklı) bir durumda bulunuyordu.*

** Türk tabiyetinden çıkanlar birçok yükümlülüklerden kurtulduğu gibi, yeniden hiç kimse Türk tabiyetine de giremeyecekti.*

** Devletin askeri kuvveti, her bakımdan sınırlanarak azami miktar 50.700 kişi olacak; Tank, ağır top, uçak bulunmayacaktı.*

** Askerlik de gönüllü olacak, donanma ise 7 gambot ve 6 torpidodan ibaret olup, donanmada denizaltı da bulunmayacaktı.*

** Diğer taraftan mali ve iktisadi hükümler, Osmanlı Hükümeti ile Meclisin yetkilerini hiçe saydıracak şekilde sınırlayıcı ve külfet teşkil eder mahiyette olup, Osmanlı Devletini İtilaf Devletlerinin müşterek sömürgesi haline, getiriyordu.*

** İngiliz, Fransız ve İtalyan devletlerinin temsilcilerinden kurulu Mali Komisyon, Osmanlı devletinin gelir ve giderlerini düzenlemekte ve devletin yetkilerini devletlik sıfatı ile bağdaştırılmayacak şekilde bağlamakta idi.*

Bu anlatımlardan sonra, genel durumu ve görüntüyü, daha dar bir çerçeve içine alıp, seri ve kolay bir şekilde değerlendirelim:

Düşman devletler, Osmanlı Devlet ve Memleketine maddeten ve manen bir saldırı içinde... İmha etmeye ve paylaşmaya karar vermişler.

Padişah ve Halife olan kişi, hayatını ve rahatını kurtarabilecek çareleri bulmaktan başka bir şey düşünmüyor.

Hükümetin, Padişah ve Halifeden aşağı kalır bir yanı yok.

Farkında olmadığı halde, başsız kalmış olan Millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde, olacakları beklemekte.

Felaketin dehşetini ve ağırlığını anlamaya başlayanlar, bulundukları muhit ve hissedebildikleri etkilere göre, kurtuluş çaresi olacağına inandıkları önlemlere sarılmış.

Ordu; ismi var, cismi yok bir hale sokulmuş.

Kumandanlar ve Subaylar, Umumi Harbin bunca eziyeti ve zorlukları ile yorgun, Vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle, içleri kan ağlıyor.

Tüm Millet, gözlerinin önünde derinleşen karanlıklar içindeki felaket uçurumunun kenarında, akılları kurtuluş çaresi aramakta ya da bir kenara sinmekte.

İşin en kötü yanı da, Millet ve Ordu, Padişah ve Halifenin ihanetinden pek haberdar olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı, asırların kökleştirdiği Dini ve Töresel bağlarla uyumlu ve sadık.

Millet ve Ordu, kendinden evvel Yüce Hilafet Makamını ve Saltanatın kurtuluşunu ve dokunulmazlığını düşünmekte, buna karşı çıkanların, vay haline. Hepsi derhal, Dinsiz, Vatansız, hain ve kovulmuş görmekte.

İşin en ilginç yanı da, toplum, bir kurtuluş çaresi ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi Büyük Devletleri gücendirmemek, esas olarak kabul edilmekte.

İşte bu durumda **hükümet** için düşünülebilecek kurtuluş çareleri arasında, iki şey bahis konusu olmayacaktı. Bir defa **İtilaf devletlerine** karşı olmayacaktı, diğeri de, **Padişah** ve **Halifeye** canla, başla bağlı ve sadık kalınacaktı.

Geriye de iki olasılık kalıyordu. Bir, **"İngiliz Mandası** (*Himayesi*)" istemek, ikincisi de "**Amerikan Mandası** (*Himayesi*)" istemek.

Bunların dışında bir üçüncü görüş vardı: Bu da, yerel kurtuluş çarelerine dönüktü. Örneğin, bazı yöreler, **Osmanlı İmparatorluğu'nun** yok edileceği ve paylaşılacağı esasından hareketle, kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlardı.

Aslında bu düşüncelerin hiçbirisi doğru değildi. Hepsi mantıksız ve gerçek esaslardan uzaktı. Çünkü, **Osmanlı Devleti'nin** temelleri çökmüş, ömrü tamamlanmıştı.

Kısacası **Osmanlı İmparatorluğu** tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç **Türk**'ün barındığı bir **"Ata Yurdu"** kalmıştı.

İtilaf Devletlerinin üzerinde durdukları son mesele de bunun da nasıl bölüşüleceği idi. İşlerin bu safhaya gelmesine sebep olan, yetersiz olan **Meşrutiyetçiler** diye geçinen kadro idi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kısıtlı sayıda da olsa aydınları, her zaman için kendilerini, olayların bu noktalara tırmanmasından kendilerini suçlu ve hatta günahkar saymışlardır.

Ancak tüm bunlar bir yerde, **Türklerin 20.Yüzyıl** sahnesine çıkmaları, **Ulusal** bir bilince ve belirli bir ülküye sahip olmaları yönünden çok yararlı olmuş ve hatta yeni bir **"Devlet Politikası"**nın temelini oluşturmuştur.

***

"İSTANBUL'DA SERİ TUTUKLAMALAR..."

"Hazırlanan Kara Listeler..."

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un anılarından alınmıştır:

İngiliz Yüksek Komiseri Londra'dan talimat beklerken, **İstanbul Hükümeti, Padişahın** da onayı üzerine eyleme geçer, **1919** yılı **Ocak** ayı içinde **İstanbul**'da geniş çapta tutuklamalar başlar.

24 Ocak 1919 günü **Amiral Calthorpe**, ***"Çok İvedi"*** başlığı ile **Londra'**ya şunları iletir:

"Evvelki gün Sadrazam bana 160 ile 200 kişinin tutuklandığını bildirdi. Bu bir abartmadır sanıyorum ama bazı kişilerin tutuklandıkları kesindir.
Ermeni kırımından sorumlu olanlara gelince, bu konuda İçişleri Bakanı 60 kişilik bir liste hazırlamıştır. İstanbul'da bulunan bu kimseler bir baskınla yakalanacaklardır. Yakalanmaları, Padişahın pısırıklığı yüzünden gecikmiştir sanıyorum ama iş hızla gelişmektedir.
Pek yakında suçlulara bir yumruk indirilirse hiç şaşmam. Eyleme geçmemizin tam zamanıdır; zaten çok gecikme oldu.... Bu arada, kendiliğinden eyleme geçmesi için İçişleri Bakanına cesaret veriyor; haber toplayarak, kendisine yardımcı oluyorum."

İstanbul'da insan avı başlamıştır. Zemberek boşanmıştır.... **Osmanlı İçişleri Bakanı** ***"Kara Listeler"*** hazırlar ve bunları önceden **İngiliz Yüksek Komiserine** gösterir. Listedeki kişileri nasıl bir ani baskınla yakalatacağını anlatır, bu arada **İngiliz** ajanlar da haber toplar. **Osmanlı İçişleri Baka-**

nı özellikle **İngilizlerin** topladığı haberler, yaptığı istihbarat ve jurnallerle beslenir. Ne var ki, başlatılan insan avı, plansız, programsızdır.

Tevfik Paşa Hükümeti rastgele, doğulu yöntemlerle eyleme geçmiştir. **İstanbul**'daki **İngiliz Yüksek Komiserliğinin** elinde de henüz ayrıntılı bir plan yoktur. Kimlerin yakalanacakları, hangi suçlarla, nasıl yakalanacakları, yakalandıktan sonra bu insanların ne yapılacağı açık seçik belli değildir.

***

"BÜYÜK BİR YILDIRMA HAREKETİ VE BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ..."

"Tutuklanan Aydınlar..."

1919 yılının ilk günlerinde, **Tevfik Paşa Hükümetinin** emri ile **İstanbul**'da bazı aydınların, siyasetçilerin tutuklanmasına başlandı... Böylece ülkede büyük bir yıldırma hareketi başlatılmıştır. **İstanbul**'da tutuklananlar çoğunlukla **Bekirağa Bölüğü** adı verilen **Harbiye Nezareti Cezaevi'ne** tıkılıyorlardı. **Ocak** ayında başlayan tutuklamalar, **Şubat**, **Mart** aylarına doğru gittikçe artarak korkunç bir **"İnsan Avı"** biçimine dönüştürülerek büyük bir gözdağı verilmeye başlanmıştı.

Bekirağa Bölüğü de günden güne tıklım tıklım dolmaktaydı. Bu cezaevine tıkılan sözde **"Savaş Suçluları"** ileride ya **Malta**'ya sürülecekler ya da düzmece sıkıyönetim mahkemelerinde süründürüleceklerdi. İçlerinden ipe çekilenler bile olmuştur.

5 Ocak 1919 günü **Kırklareli Mutasarrıfı Hilmi Bey İstanbul**'da tutuklanıp, **Bekirağa Bölüğüne** yollanır.

6 Ocak 1919 günü **Çorum Jandarma Komutanı Mehmet Tevfik Bey, Trabzon Gümrük Memuru Mehmet Ali Bey** ile tüccardan iki kişi daha tutuklanır.

7 Ocak 1919 günü **İngiliz Yüksek Komiseri, Osmanlı Dışişleri Bakanıyla** görüşür ve bir an evvel; ***"Türk savaş suçlularının"cezalandırılmasını ister. İyi niyet yetmez, sonuç bekliyoruz"*** der.

Aynı gün **Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey İstanbul**'da tutuklanıp, **Bekirağa Bölüğüne** yollanır. Bu genç **Mülkiye Amiri** birkaç ay sonra, **Ermeni** yalancı tanıklarının sözlerine dayanan düzmece bir **Sıkıyönetim Mahkemesince** idama mahkum edilerek, **Beyazıt Meydanında** sözde ibret olsun diye, aslında başta **İngilizler** olmak üzere İşgal **Kuvvetlerine** yaranmak için idam edilmiştir.

13 Ocak 1919 günü üç sivil memurla bir **Teğmen Bekirağa Bölüğüne** yollanır.

Böylece ilk tutuklamaların aksine bu sefer tutuklamalar daha yüksek görevlilere ve subaylara sıçrar.

14 Ocak 1919 günü eski **Sivas Valisi Sabit Bey**...

18 Ocak 1919 günü eski **Musul Valisi Mehmet Memduh Bey...**

21 Ocak 1919 günü yine eski **Sivas Valilerinden Ahmet Muammer Bey...**

22 Ocak 1919 günü yine eski **Diyarbakır Valisi Dr. Reşit Bey...**

30 Ocak 1919 günü eski **Bursa valisi Ali Osman Bey...** Ve bu arada 5 kişi daha yakalanıp **Bekirağa Bölüğüne** yollanırlar.

İngiliz Yüksek Komiseri, Bekirağa Bölüğünün hemen her gün yeni yeni sanıklarla dolmasını büyük bir sevinçle karşılar ve **Padişah** ve **Hükümetinin** tutumunu ***"Pek memnuniyet verici"*** gördüğünü **Londra**'ya bildirir ve aşağıdaki raporu yazar:

> *"Türk hükümetinin tutuklamalara başlayarak, giriştiği hareket pek memnuniyet verici. Bunun çok iyi bir başlangıç olduğunu söyleyerek, sözlü olarak, hareketi*

onayladığımı bildirdim. İçişleri Bakanına yeni adlar vermek niyetindeyim....
Padişahın desteğiyle ayakta durabilen bugünkü hükümetin güçsüzlüğünü tamamen kabul ediyorum... Bu arada aleyhimizde bir akım gelişmektedir, bunun sonucu olarak kesinlikle bize karşı bir hükümet iş başına gelebilir. ...
Anadolu, İngiliz askeri bölgesi içinde kalmaktadır; ama Anadolu'da şimdilik kuvvetimiz yok...Bu bakımdan şimdiki Türk hükümetiyle, özellikle de bize dayanmak istediğine inandığım Padişah aracılığıyla iş görmemiz her zamandan daha fazla gereklidir sanırım.
Bunu yapabilmemiz için kendilerine biraz cesaret vermemiz gerek. Tutuklamaların, Padişah ile İçişleri Bakanının eseri olduğu kanısındayım. Dışişleri Bakanı, bizim resmen istekte bulunmamıza değin, tutuklamaları geciktirmekten yanaydı... Şimdiye kadar, gerçekten önemli 40 kişi tutuklanmış bulunmaktadır.".

***

"TÜRK HÜKÜMETİNE SADECE DESTEK VAADİNDE BULUNMAK YETERLİDİR..."

"Mütareke hükümlerine uymakta kusur etmek"

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un anılarından alınmıştır:

İngiliz Başbakanı Lord Curzon'un Amiral **Calthorpe**'a gönderdiği **5 Şubat 1919** günlü talimat:

"158 ve 170 sayılı telgrafınızdan anladığıma göre, Türk Hükümetini arzuladığımız yönde harekete geçirmek için herhangi bir baskıya gerek yoktur. Sadece

kendisine destek vaadinde bulunmamız yetecektir.
O halde, aşağıdaki nedenlerden dolayı, sizce ya da ilgili komutanlarca teslim alınmaları gerekli görülecek Türk subayları ile görevlilerinin size ya da en yakın Müttefik komutanına teslim edilmeleri için hemen harekete geçmesi yönünde Türk Hükümetine talimat vermelisiniz.
158 sayılı telgrafınızın son fıkrasında önerdiğiniz gibi kendisini destekleyeceğimiz konusunda Padişaha güvence veriniz."

***

"KARA LİSTEYE ALINAN TÜRK AYDINLARI..."

"Tam bir cadı kazanı kaynamağa başlamıştır."

Sürgüne gönderildiği Malta'da çile doldurmuş, ünlü Göz Doktoru Esat Paşa'nın anılarından:

"Kara Liste" deyimi ilk kez **17 Ocak 1919** günü resmen kullanılmaya başlanmıştır. Bundan önce de **İngilizlerin "Suçlu Türkler"** listeleri hazırladıkları görülmüştür ama bunlara resmen **"Kara Liste"** adı verilmemiştir. O günlerde **İstanbul**'daki **İngiliz Yüksek Komiserliğinde "Kara Liste"** hazırlamakla görevli bir şube kurulmuştu. Bu şube aynı zamanda **"Ermeni-Rum Şubesi"** adını taşımaktaydı.

Türklerin aleyhinde ihbarlarda bulunmaları için **Ermenilere, Rumlara**, hatta koyu **İngilizci Türklere** özel olarak adeta yeşil ışık yakılmıştır. Azınlık örgütleri, başta **"Ermeni Patrikhanesi, İngiliz Muhibler Cemiyeti"** olmak üzere "**Kara Listeler**" hazırlanmasında **İngilizlere** yardımcı oluyorlardı. Çoğu zaman **İngilizlere** ihbarlar yağardı. Bu ihbarların büyük çoğunluğu pek saçma sapan şeyler olmasına rağmen **İngilizlerce** resmi işleme konulmasından pek geri de kalınmazdı.

Amiral Calthorpe, Londra Hükümetine gönderdiği bir raporunda **Şubenin** çalışmaları ile ilgili olarak özetle şu bilgileri vermiştir:

> *"Ermeni-Rum şubesi iki çeşit fiş tutar; kişi fişleri, olay fişleri. Kişi fişlerinde 600-700 "suçlu" Türkün adları bulunmaktadır. Kişilerle ilgili ihbarlar, bilgiler kısaca bu fişlere işlenir. Olay fişlerinde, "suç" olayının yeri, buna karışanların adları bulunur.*
> *Bütün bilgiler İstanbul'da "Ermeni Haberleri Bürosu"ndan ya da İstanbul dışındaki Ermenilerden toplanır. Şubenin kendisi, ancak pek seyrek durumlarda mahkeme önünde tanıklık edebilir, mahkemelerde ifade verebilir. Ama mahkemelere kimlerin tanıklık edebileceklerini gösterir.*
> *Şube dışarıyla ilişkisini "Ermeni Haberler Bürosu" aracılığıyla sağlar; öteki haber kaynaklarıyla doğrudan doğruya ilişki kurmaz. Şube, "suçlu" kişilerle ilgili fişlerinin sayısını çok artırabilir."*

Bu**"Ermeni-Rum Şubesi"**nden başka, **"İngiliz Askeri Haber Alma Örgütü"** de **"Kara Listeler"** hazırlamakla meşguldü.

1919-1920 yıllarında **İngiliz Makamlarının**, **Türk Hükümetine** verdikleri **"Kara Listelerin"** bir bölümü **İngiliz Yüksek Komiserliğince**, bir bölümü de **İngiliz Askeri Makamlarınca** hazırlanmıştır.**"Kara listelerin"** hazırlanmasında dikkate alınan hiçbir ölçü yoktur. Çoğu zaman sorumsuz bir takım kişilerin akıl dışı attıkları iftiraları **"Kara Listelere"** dayanak yapılırdı.

Örnek olarak; **Dr. Sirounian** adlı bir **Ermeni**, **Türklerin Kut-el-Amara**'da **İngiliz** tutsaklarına yaptıkları sözde zulümleri ihbar ederken, ***"23 astsubay ile birçok erin sünnet edildiklerini"*** ileri sürer. Aynı muhbir, bu sefer **Ali İhsan**

Paşanın Ermenilerden 120 araba dolusu nadide halı toplatıp, **İstanbul'a** yolladığını, bunların paralarıyla kendisine **İstanbul Boğazı'nda** iki büyük yalı satın aldığını ileri sürer. Bu ipe sapa gelmez, uydurma iftiralar, **İngiltere Bakanlar Kurulunun** gündemine kadar taşınır.

İngiliz Devlet Adamları, Türklerin savaş tutsaklarını ***"Sünnet Ettikleri"*** laflarını ciddiye alırlar. Bunun üzerine, **Mr. Chamberlain; *"Bunlar korkunç şeyler"*** diye yazar.

Tam bir cadı kazanı kaynamağa başlamıştır. Suçlamalar için zaman bakımından da hiçbir ölçü tanınmaz. Türklerin işledikleri sözde suçlar, o günlerin çok çok gerilerine götürülür. **Birinci Dünya Savaşı** ya da **Mütareke** dönemleriyle sınırlı kalmaz. **Musul'**daki **İngiliz Siyasi tTemsilcisi Mr. Mc Dowell. 40** yıl kadar önceki "**Suçları**" da **"Kara Listeleri"** hazırlamak için kullanır. **Birinci Dünya Savaşı'ndan 31** yıl önceki sözde "**Suçları**" birer birer sıralar. Bu saçma sapan rapor da resmi işleme konur, **Paris Barış Konferansına** kadar taşınmaktan geri kalınmaz.

İstanbul'daki **İngiliz Haberalma Yüzbaşısı Hoyland, 311** kişilik bir **"Kara Liste"** hazırlar ve **Balkan Savaşı** sırasında sözde suç işlemiş olanları da bu **"Kara Listeye"** geçirir. O kadar ki, **1913** başında yapılan **Bâb-ı Âli Baskını** suçundan dolayı **100** kişi **"Kara Listeye"** alınmıştır.

Bu arada **Birinci Dünya Savaşı'ndan** önce **İstanbul**'da yapılmış bir hükümet darbesiyle **İngilizlerin** ilgisi nedir diye sorulabilir. **Türkiye** ile **İngiltere** o tarihte savaş halinde değillerdir. Darbe **Türkiye**'nin bir iç meselesidir. **İngilizlere** ya da **Hıristiyan** azınlıklara karşı bir eylem de söz konusu değildir.

Ama **İngilizlerin *"Kara Listeleri"***nde akıl, mantık, hukuk aramak boşunadır, önemli olan **Türkiye**'den kalburüstü kişileri, aydınları ve bazı kumandanları cezalandırıp, **Türk** ulusunu boyunduruk altına almak ve tümüyle sindirmektir. Nitekim **İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Richard Webb, 3 Nisan 1919**'daki raporunda şöyle demiştir:

"Cezalandırmanın, hem Türk İmparatorluğunu parçalayarak milleti cezalandırma, hem de, benim listemdeki gibi yüksek görevlileri ibret için yargılayarak, kişileri cezalandırma biçiminde olmasını öneriyorum!..."

Bu arada **İngilizlerin "Kara Liste"** furyasından **Mustafa Kemal Paşa** da kurtulamaz. Daha **Samsun'a** çıkışından **80** gün önce **Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin "Kara Listesine"** girmiştir bile. **Mustafa Kemal Paşa'nın** adı **İstanbul'**da bulunan ve ***"Azledilip Sürülecek"*** kişilerin en başında yer almaktadır.

"O"nunla birlikte ***"Azledilip Sürülecek"*** diğer **Komutanların** adları şöyle sıralanmıştır:

Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Bey(*Gürer*), Yarbay Kel Ali (*Çetinkaya*), Halil Paşa (*Killi*), Kazım Karabekir Paşa, İsmet Bey(*İnönü*) ve daha birçok Türk subayı...

Bu **"Kara Liste"** öncelikle **İstanbul'**daki **İngiliz Haberalma Merkezinden, Londra'**daki, **Askeri Haberalma Başkanlığına** yollanmıştır. Oradan **12 Nisan 1919** günlü bir yazıyla **İngiltere Dışişleri Bakanlığına** iletilmiştir.

***

"İZMİR VE CİVARI; YUNANİSTAN'LA BİRLEŞEBİLİR"

Tam bir **Yunan** sempatizanı olan, **İngiliz Başbakanı David Lloyd Gerorge'**un amacı kesindi:

"Osmanlı İmparatorluğu'nu yok etmek, kolunu kanadını kırmak istiyordu. Yunanlıların, barış konferansından elleri boş dönmesini de istemiyordu."

Bu oyuna, bir **"Barış Meleği (?)"** gibi ortaya çıkan **Amerikan Başkanı Wilson'**un katılması ile, **21 Nisan 1919** günü;

İzmir ve civarının **Yunanistan** ile birleştirilmesini önermesi garip ve düşündürücüydü.

14 Mayıs 1919 günü yapılan toplantıda, **İtalyan Temsilcisi** yoktu. Onlar, **Yunanistan**'ın **İzmir**'e çıkışına karşıydılar.

Lloyd George, **Clemaceu** ve **Wilson** hemen şu kararı aldılar:

"Bölgede, Yunan Mandası..."

Böyle demekle, **Yunanistan**'ın eline açık kart verilmiş oldu.

İngiliz Başbakanı Lloyd George, dostu **Venizelos**'un gücünü artırabilmek için **Barış Konferansının** sonucundan onu da yararlandırmak yolunu seçmişti. Arzusu, **Türkiye**'nin paylaşımından ona bir pay ayırmaktı.

Bu suretle **Lloyd George** hem **Türklere** karşı duyduğu kinini tatmin edecek, hem de kendi memleketinde iktidar gücü azalan **Venizelos**'a politik bir artı değer katacaktı.

***

"HALI ÜZERİNE SERDİKLERİ HARİTADA PAYLAŞTIRMA"

Bu toplantıya katılan **Bayan Vita SackvilleWest**'in, izlenimlerini satırlarına şöyle yansıtmakta:

> *"Yunan komitesinin bir üyesi olarak, Lloyd George tarafından, bir gün evvel danışman olarak çağrılmıştım.*
>
> *İçeri girdim. Wilson ile Clemanceau ortadaki halının üzerine serdikleri haritanın burnunun dibine kadar çektikleri koltuklarında oturuyorlardı. Konuşuyor, itirazda bulunuyordum ve aradan yarım saat geçmişti. Başkan aşırı derecede sevimliydi. Lloyd George de öyle. Clemanceau ise hırçın görünüyordu. "Böyle olur mu?" der gibiydi.*

Bu cahil ve sorumsuz insanların, Ortadoğu'yu bir pastayı böler gibi, parça parça etmeleri, gerçekten dehşet verici bir şeydi. Orada bulunanların, ben hariç, hiçbirinin Ortadoğu ile, bir alıp vereceği yoktu."

Artık **Yunanlıların** ellerine **İzmir'**e çıkma yetkisi verilmiştir. **13 Mayıs 1919** günü, **İzmir'**e gelip yerini alan **Müttefik Filosu**, körfeze demir atmıştır.

Filo Komutanı, İzmirValisine 14 Mayıs 1919 günü akşamı, bir nota verir:

"İzmir, Müttefikler adına ve Mondros Mütarekesinin yedinci maddesi uyarınca, Yunanlı askerler tarafından işgal edilecektir."

Ali Nadir Paşa Kumandanlığındaki Kolordu, zaten topsuz, tüfeksiz ve cephanesizdi. Çünkü mütarekeye uyulsun diye, silahsızlandırılmıştı. **Ali Nadir Paşa;** elinde bulunan ve hatta evlerinden toplattığı subayları kışlaya doldurur, işgale seyirci olmaları için uyarır ve böylece gerekli önlemleri aldığını zanneder.

Halbuki bu büyük bir yanılgıydı. **Yunanlılar**, bu halde bulunan kışlaya, saatlerce ateş ettikten sonra girerler.

İlk işleri; **Kolordu Kumandanını, bir Yunan çavuşuna tokatlatmak olur. Albay Süleyman Fethi Bey süngülenir.**

Kışlanın arka tarafından kaçabilen subaylar, iç bölgelerde başlatacakları direnişin ilk öncüleri olarak, yurt içine çekilirler. Yakalananlar ise, rıhtımda en ağır hakaretler içinde, kışladan getirilen arkadaşları ile beraber bir vapura bindirilerek tutuklanırlar.

15 Mayıs 1919 günü, sabahın ilk saatlerinde, **Yunan** vapurları, **İzmir Limanı'na** gelir. **Ege**'nin incisi, **Yurdun** en güzel kenti, o gün en acı ve karanlık gününü yaşar.

Bu acı görünüme, yüreği daha fazla dayanamayan, **Gazeteci Hasan Tahsin, Kurtuluş Savaşının** ilk kurşunu sıkmaktan geri kalmaz.

Yürekli, korkusuz adam, koca bir tabura tek başına karşı çıkmış, tüm kurşunlarını taburun üzerine sıkmıştı. Yunanlılar, onu hemen orada şehit ettiler.

İngiliz Filosu Kumandanı Amiral Galthorp bir taraftan **İzmir Valisine** nota verirken, diğer taraftan cevabını beklemeye gerek dahi görmeden **Mondros Antlaşmasının 7. maddesi** hilafına **İzmir**'in **Yunanlı** askerler tarafından işgal edilmesine yardımcı olmaktadır.

İşin en acıklı tarafı da bütün bu kural ve anlaşma tanımazlık karşısında **Dünya Basının** takındığı suskun tavırdır. Hiçbir basın organı nedense bu olayı bir türlü manşet dahi yapmamıştır.

***

"SAVUNMA DURUMUNA GEÇİŞ İMKANI YOKTU"

İngiliz Yazar Davit Walder, o günkü durumu şöyle anlatır:

> *"Türk Ordusunun orada kalıp, İzmir'de bulunan birlikleri ile savunma hareketine girişmeleri mümkün değildi. Zaten, Komutanlarının verdiği emir, direnişi önlemişti.*
>
> *Yunanlılar, bir fatih edası ile kente girmişlerdi. İzmir Patriği Hristostomos, papazları ile rıhtıma gelmiş, Yunan erlerini takdis ediyordu.*
>
> *İzmirli Rumlar da, bu durumu görünce, olaylara katılmakta gecikmediler.*
>
> *Bir Türklük sembolü olarak görülen fesler, başlardan çıkarılıyor, yerlere atılıyor, sahipleri; üzerinde yürümeye ve çiğnemeye zorlanıyordu.*

Bir saat içinde, otuzu aşkın Türk Subayı öldürülmüştü. Gemilerinin güvertelerinde bulunan İngiliz denizcileri, olayları tebessümle seyrediyorlardı.
Körfez sularında yüzmeye başlayan Türklerin cesetlerine umursamaz gözlerle bakıyorlardı.
Uzun bir süre sonra, İngiliz Amiral Gough Calthorpe, Yunan Amiraline başvurup, düzenin sağlanmasını ister.
İzmir'e sivil Vali olarak atanan, yüksek komiser Stergiadis'e durumu resmen şikayet eder. Ama, önlem alınmakta çok geç kalınmıştır.
Masum bi çok insanın kanları akıtılmış, insanlık dışı davranışlarla, işkenceler yapılmıştır.
Olayların kontrolü, çoktan yetkililerin elinden çıkmıştı.
İşgal güçlerin tipik davranışlarından biri de, Patrik Hristostomos tarafından; "Haç'ın, Hilal'e karşı bir savaşı" olduğunu ortaya koyması ve savunması idi.
Sivil Vali, bu durumu onaylamadığını her ne kadar belirtmişse de, papaz, inatla ve fırsat bulduğu her yerde, zehir saçan kışkırtıcı konuşmalarını sürdürmüştür.
Hatta; "Nurettin Paşa'nın kurşuna dizilmesini görmekle, kıvanç duyacağı"nı söylemekten de çekinmemiştir."

***

"KUVAYI MİLLİYEYİ YOK ETME ÇABALARI VE AYAKLANMALAR"

AYAKLANMALAR

AZNAVUR İSYANI:

Ulusal Kurtuluş Savaşının başladığı günlerde **Osmanlı Padişahının** ve **İngilizlerin** kışkırtmaları ve teşviki ile **Milli Güçleri** yok etmek için **"Hilafet Ordusu"** adı ile kurulan **Kuvva-i İnzibatiye** tarafından çıkarılan ayaklanmalardır.

Birincisi: ***1 Ekim 1919-25 Kasım 1919***,

İkincisi: ***16 Şubat 1920-16 Nisan 1920*** tarihlerinde patlak vermiştir.

Aznavur halkın huzursuzluğundan faydalanarak **Çerkes Köylerinde Milli Teşkilatı** kötüleyici konuşmalar yapmaya başladı. Bu kışkırtma üzerine **Pomaklardan Gavur İmam** ve **Şah İsmail** etrafına topladıkları kuvvetlerle **Aznavur**'a katılmışlardır.

Aznavur da topladıkları adamları **Gavur İmam'**a bırakarak **Yenice'**ye hareket eder. Bu sırada gerek **İngilizlerin** ve gerekse **Saray Aznavur**'a ulaştırılmak üzere, birçok silah, cephane ve parayı hep birlikte İstanbul'dan yola çıkardılar.

Bu suretle **İstanbul Hükümetinden** para yardımı alan **Aznavur** ve arkadaşları **Biga** ve **Gönen** ilçelerini ele geçirmek için plan hazırlamaya başlamışlardır. Durumu haber alan **Ankara Hükümeti, Süleyman** ve **Rahmi Bey'in Kumandasındaki** kuvvetler ile, **Biga**'ya doğru yola çıkmışlardır.

14. Kolordu komutanı Yusuf İzzettin Paşa, bütün milis kuvvetlerinin **Balıkesir**'de toplanmasını emretmiştir. Bu sırada **Biga**'yı yağmalayan **Aznavur Ahmet, Balıkesir**'den **Susurluk** ve **Gönen** yönüne geçmiştir.

16 Nisan 1920'de **Aznavur** kuvvetleri **Susurluk**'un güneyindeki **Yahya Köyü'nde** sıkıştırılmış ve yapılan çarpışmada bozguna uğratılmıştır. Bu yenilgi üzerine **Aznavur Ahmet**, önce **Karabiga**'ya sonra da deniz yolu ile **İstanbul**'a kaçarak canını kurtarmıştır.

AFYON AYAKLANMASI:

Yozgat ayaklanmasının çıktığı sırada **Yunanhların** kışkırtmasıyla **Afyon** bölgesinde de, **Çopur Musa** çevresindekilerle ayaklandı. **Çopur Musa** ***"Din elden gidiyor"*** propagandası yapmaya başlamıştı.

Kuvay-i Milliye birliklerinin Çopur Musa'nın üzerine gitmesiyle, **Çopur Musa** kurtuluşu **Yunan** güçlerine sığınmada buldu.

ALİ BATI İSYANI

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başladığı günlerde düzensizlik ve karışıklıklardan faydalanarak çıkarılan isyandır.

(11 Mayıs-18 Ağustos 1919) **Ali Batı, Midyat**'ın güneyinde hayatlarını sürdüren bir aşiretin başına geçtikten sonra **İngilizlerden** de yardım alarak isyan etmiştir.

Onun asıl gayesi burada bir **Kürdistan** devleti kurmak olduğu için, silahlı adamları ile **Nusaybin**'e girmiştir.

İsyan haberini alan **Mardin 5. Tümen Kumandanlığı, 3. Tabur Kumandanı Yüzbaşı Yusuf Ziya**'yı **Nusaybin**'e göndermiştir. **Yusuf Ziya**'nın müfrezesi **Karakurt Köyü** yakınlarında **Ali Batı**'nın askerleri ile savaşa tutuşmuş ve kaçan **Ali Batı**'yı saklandığı **Medah** denilen yerde kıstırarak iki saat süren çarpışma sonunda ölü olarak ele geçirmiştir.

BOLU VE DÜZCE İSYANLARI:

Uşusal Kurtuluş Savaşı sırasında gerek **İstanbul Hükümetinin** ve gerekse **İngilizlerin** kışkırtması ile milli kuvvetlere karşı girişilen ayaklanmalardır.***(13 Nisan1920-31 Mayıs 1920)*** **İstanbul hükümeti** tarafından desteklenen **Kuva-i İnzibatiye Kuvvetleri Düzce**'de ayaklanma çıkarmışlardır.

Asiler ilçenin dışında bulunan **Müfreze Karargahını** basarak, **Müfreze Kumandanını** esir almışlardır. Asilerin elebaşları arasında **Berzak Sefer, Çerkez Koçi Bey, Maan Ali** gibi kimseler bulunmaktadır.

Düzce ayaklanması kısa zamanda **Bolu**'ya da sıçramış, **Beypazarı**'ndan bir kısım halk da bunlara katılmıştır. **Bolu Boğazını** tutan jandarmalar, asileri durdurmayı başaramayınca ayaklanma **Gerede** ve **Mucur** taraflarına da sıçramıştır.

Kısa zamanda bütün bölgeyi tesiri altına alan bu ayaklanmayı bastırmak üzere **Binbaşı Şemsettin** ve **Kaymakam Arif Beyler** kumandasında milli kuvvetler harekete geçirilmiştir.

Kısa zamanda çeşitli yerlerde yapılan çarpışmalar sonunda **Bolu, Beypazarı, Nallıhan, Çarşamba, Mudurnu, Düzce, Hendek** ve **Gerede** kasabaları asilerden temizlenmiştir, halkı kışkırtan elebaşları idam edilmişlerdir.

Birinci Düzce isyanından hemen sonra, **Milli** kuvvetlerin **Yozgat** isyanını bastırmak için görevlendirilmesi üzerine, bu durumdan faydalanmak isteyen **Abaza** ve **Çerkezler**, İkinci defa **Düzce** ve **Hendek** dolaylarında ayaklanmışlardır.

Bolu Dağı'na gönderilen birlik, gece yarısı asiler tarafından pusuya düşürülmüş ve asiler birçok **Milli** kuvvet subayını şehit etmişlerdir. Bu durum üzerine görevlendirilen yeni milli kuvvetler bir buçuk ay sonra ikinci defa bu bölgede çıkan ayaklanmayı bastırmışlardır.

BOZKIR İSYANI:

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında **Bozkırlı Zeynel Abidin** tarafından iki defa çıkarılan ayaklanmadır. ***(27 Eylül - 4 Ekim 1919, 20 Ekim - 4 Kasım 1919)***

Konya Valisi Cemal Bey ve **İngilizlerin İstanbul**'da bulunan papazı ile sıkı ilişkiler kurarak işe başlayan **Bozkırlı Zeynel Abidin,** bunlardan aldığı yardım ve direktiflerle **Bozkır**'a girmiş, karşı koyanları öldürerek jandarmaların ellerinde bulunan silah ve malzemeleri ele geçirmiştir. Bu sırada **Beyşehir**'den gelen süvari kuvvetlerini de esir eden asiler, **Konya**'dan gelen uyarıcı konuşmalar sonunda dağılmışlardır.

Fakat asiler **Konya**'nın güvenlik altına alınacağı haberini alınca, tekrar harekete geçerek başlarında **Bozkırlı Zeynel Abidin, Hoca Abdullah, Hoca Sabit** ve **Hoca Abdülhalim Efendiler** bulunan asiler **Bozkır**'ın güney-batı sırtlarına kadar gelmişlerdir.

Kasabaya haber göndererek **Milli Kuvvetleri** istemediklerini bildiren asiler, kendilerine tatmin edici bir cevap verilmediği gerekçesi ile tekrar **Bozkır**'a girmişlerdir.

Asilerin isyanını bastırmak görevini alan **Yarbay Arif Bey** bütün kuvvetleri ile isyancıları **Adana'**da sıkıştırmış ve hemen hepsini yok etmiştir. İsyanın elebaşları daha sonraları çeşitli yerlerde yer yer ayaklanmalar çıkarmışlarsa da **Milli Kuvvetler** tarafından ezilmişlerdir.***(4 Kasım 1919)***

CEMİL ÇETO İSYANI :

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında **Fransız** ve **İngilizlerden** yardım alarak **Bahtiyar Aşireti Reisi** tarafından çıkarılan ayaklanmadır.***(7 Haziran 1920)***

Bahtiyar Aşireti Reisi olan Cemil Çeto, Kürt Teali Cemiyeti prensiplerine uygun olarak **İngilizlerden** yardım almış ve **Doğu'**da bir **Kürdistan Devleti** kurmak için ayaklanmıştır.

Milli kuvvetler Cemil Çeto kuvvetlerinin kısa zamanda dağıtmış ve kendisi ile oğlu birlikte yakalanarak idam edilmiştir.

ÇERKEZ ETHEM AYAKLANMASI:

Yunanlıların İzmir'i işgalinden sonra, **Çerkez Ethem** topladığı kuvvetlerle **Salihli Cephesini** kurmuş ve kendini de cephe komutanı ilan etmişti.

Kuvayi Seyyare adıyla anılan süvari birlikleri, yalnız istilacı düşmana karşı değil, **Aznavur'**un ezilmesinde, **Düzce, Adapazarı** ve **Yozgat ayaklanmalarının** bastırılmasında yararlılık gösterdi.

Ankara hükümeti Erkan-ı Harbiye Reisi ***(Genelkurmay Başkanı)*****İsmet Bey (*İnönü*), Ethem'**in birliklerinin kesin olarak disiplin altına alınması için emir verdi.

Batı Cephesinin harekete geçtiğini gören **Ethem, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Meclisi** de aşağılayan ve **Mustafa Kemal'**in **Bilecik'**ten dönerken **Ankara'**ya götürdüğü **İstanbul Hükümetinin** temsilcilerinin hemen serbest bırakılmasını isteyen bir telgraf çekti.

Bunu üzerine **Meclis** de, **Kuvayi Seyyareye** karşı çıktı. **Batı Cephesi Komutanlığı Ethem** ve **Tevfik Beylerin** vatana ihanet suçu işlediklerini öne sürerek teslim olmalarını istedi. Fakat milletvekili **Reşit Bey'**in de kendilerine katılmasıyla üç kardeş **Uşak'**ta **Yunanlılarla** görüştüler.

Düzenli ordu **İsmet Bey** ve **Refet Beyin** (***Bele***) komutasında **1921** yılı **Ocak** ayında **Kuvayı Seyyarenin** tuttuğu **Gediz-Kütahya** üstüne yürüdü. **Çerkez Ethem'**in yanındaki kuvvet iyice küçülmüştü

1.Süvari Grubu komutanı binbaşı Derviş Bey takip ediyordu. **Derviş Bey Ethem'**in arkadaşı olduğu için **Yunanlılara** sığınmadan önce silahlarını bırakmasını sağladı.

KOÇGİRİ İSYANI :

Erzincan ve çevresinde **1920** sonlarında eşkıyalık olayları alıp yürümüştü. Bu durumu önlemek üzere **Zara'**dan **İmranlı'**ya gönderilen süvari alayının varlığı, eşkıyayı rahatsız ettiği için, **İmranlı Bucak Müdürü Haydar'**ın akrabaları, askeri bölgeden uzaklaştırmak amacıyla burada bir ayaklanma hazırladılar.

Bir yandan da, bölgede bağımsız bir **Kürt Devleti** kurulacağı yolunda propaganda yapıyorlardı. Nitekim **7** aşiret reisi, **8 Nisan 1921'**de **Türkiye Büyük Millet Meclisine** gönderdikleri bir mektupla; ***"Bölgede bir Kürt vilayeti kurulmasını, valiliğe bir kürdün atanmasını"*** istediler.

Ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen **Nurettin Paşa komutasındaki Merkez Ordusu Koçhisar, Zara, Muş, Ovacık, Kemah, Kangal, Koçgiri Bölgesinde** geniş bir tarama harekatına girişti ve ayaklananlarla, **15** yerde çarpışmak zorunda kaldı. **Mayıs** sonunda doğru eşkıya grupları sindirilmiş, bunlardan bir kısmı teslim olmuş, **500** kadar da öldürülmüştü.

KONYA AYAKLANMASI :

Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında baş gösteren ve **Konya**'nın bir süre isyancıların elinde kalmasına neden olan ayaklanmadır. ***(Ekim-Kasım 1920)*** **1919'**daki **Bozkır Ayaklanmalarının** elebaşlarından olan **Delibaş Mehmed Ankara Hükümetini** tanımadığını ilan ederek çoğu asker kaçağı **500** kadar silahlı kişiyle **Konya**'nın **Çumra Nahiyesini** bastı; **Nahiye Müdürünü** tutukladı ve **Konya** ile haberleşmeyi kesti. ***(2 Ekim 1920)***

Ayaklanma kısa sürede **Koçhisar, Karapınar, Karaman, Akşehir** ve **Alanya**'ya kadar yayıldı. Ayaklanmayı haber alan **Ankara Hükümeti DahiliyeVekili Miralay Refet Beyi** (***Bele***) ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi.

Ayaklanmayı bastırmaya gelen **Kuvayi Milliye Birlikleri** kentin kuzeybatısında toplanıyordu. **6 Ekim 1920'**de ayaklanmacılar **Kuvay-i Milliye'nin** bulunduğu noktaya doğru saldırdı, fakat **Kuvay-i Milliye Birlikleri** ayaklanmacıları **Konya**'dan çıkarttı.

Kuvay-i Milliye'nin ayaklanmacıları izlemesi, **Kasım 1920** sonlarına kadar sürdü. **Demirci Mehmed Efe** ve **Yarbay Osman Bey**'e bağlı birliklerinde bastırma harekatına katılmasıyla ayaklanmacıların gücü iyice kırıldı.

Demirci Mehmed Efe'nin bastırma harekatının son noktası olan **Isparta**'ya girmesiyle **22 Kasım 1920**'de Konya ayaklanması tümüyle sona erdi.

KUVAY-I İNZİBATİYE (HALİFELİK ORDUSU) :

Kuvay-ı Milliye, İzmit ve çevresine kadar olan bölgeyi kontrollerinde tutuyordu. Buralarda **Kuvay-ı Milliye'nin** olması **İngilizlerin** işine gelmiyordu. Onlar açısından **Boğazlar** tehlikeye düşüyordu.

İngilizler her tarafta düzeni ve güvenliği sağlamak için **İstanbul Hükümeti'ne Kuvay-ı İnzibatiye** adıyla bir ordu

kurdurdular. Bu orduyu saraya bağlı **paşalar** yönetiyordu. Bu ordu her yönüyle **Kuvay-ı Milliye Birliklerinden** üstündü.

Gevye'ye saldıran ve halkı kışkırtan **Kuvay-ı İnzibatiye**'ye karşı **Kuvay-ı Milliye** birlikleri büyük bir başarı kazandılar. **Ali Fuat Paşa'nın** orduyu ustaca yönetmesi başarılı olunmasında etkili oldu.

MİLLİ AŞİRET İSYANI:

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında **İngilizler** ve **Fransızların** kışkırtması üzerine **Urfa**'da **Milli Aşiret** tarafından çıkarılan ayaklanmadır. ***(8 Eylül 1920)*** **Milli Aşiret**'in reisi **İsmail** ile birlikte **Halil, Bahur, Abdurrahman** ve **Mahmut** adlı elebaşıları, **Doğu**'da bir **Kürdistan Devleti** kurmak düşüncesi ile ayaklanmışlardır.

Büyük bir kuvvetle harekete geçen asiler, **Viranşehir**'i aldıktan sonra **Karakeçi Aşiretine** mensup olanları öldürmüşler, fakat daha sonra yapılan çatışmada, büyük çoğunluğu ortadan kaldırılmıştır.

PONTUS İSYANI :

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında **Yunalıların** kışkırtması ile **Kuzey Anadolu**'da **Rumlar** tarafından çıkarılan ayaklanmadır. ***(1920-1923)*** **1904** yılında kurulan **Pontus Cemiyeti, Anadolu**'nun düştüğü kötü durumdan faydalanarak harekete geçmiştir.

İtilaf Devletlerinin Yunanlıları desteklemesinden cesaret alan **Rum** çeteleri, **Anadolu**'nun kuzeyinde yaşlı **Türkleri** öldürmeye; kadın ve çocukları yok etmeye başlamışlardı.

Samsun, Merzifon, Tokat, Vezirköprü, Çarşamba, Terme, Ladik ve **Amasya** yörelerinde **Ermenilerle** birleşerek büyük bir vahşet örneği veren **Rumlar**'a karşı **Topal Osman Ağa, Milli Kuvvetlerle** birlik olarak harekete geçmiş

ve **Pontus Cemiyetine** ait **Rum** çetelerini teker teker ortadan kaldırmaya muvaffak olmuştur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra **Rumlar'**ın hepsi **Anadolu**'dan sürülmüş ve böylece **Pontus Devleti** kurma çabaları da söndürülmüştür.

YOZGAT İSYANI :

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında **Hürriyet ve İtilaf Fırkası** reisi **Çapanoğlu Edip** ve **Celal** tarafından **Yozgat** ve yöresinde çıkarılan ayaklanmadır. ***(15 Mayıs 1920-30 Aralık 1920)***

Çapanoğlu Edip ve **Celal** kardeşlerin kışkırtması ile **Yozgat** yöresinde, **Ankara Hükümetine** karşı başlatılan ayaklanma iki ayrı dönemde olmuştur.

İlk ayaklanma; Yıldızeli'nde **Erzurumlu Hüseyin Nazım** ve **Kara Mustafa**'nın elebaşılığında çıkarılmıştır. **Milli Kuvvetler** bu ayaklanmayı **30 Aralıkta** bastırmaya muvaffak olmuşlardır.

İkinci ayaklanma ise; avukat **Zileli Ali, Bucak Müdürü Naci** ve arkadaşları tarafından çıkarılmıştır. Kısa sürede yaygın bir duruma gelen ayaklanma **Yozgat**'a da yayılmıştır. **Yozgat** isyanını bastırmakla görevlendirilen **Çerkez Ethem**, kuvvetleri ile birlikte **Yozgat'**a girmiş, elebaşlarından bir çoğunu idam ederek ayaklanmaya son vermiştir.

ZİLE AYAKLANMASI :

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, **Tokat** ve **Zile** yöresinde patlak veren ayaklanmadır. ***(Mayıs-Haziran 1920)* Yozgat** ve **Yıldızeli** ayaklanmalarından ve **Damat Ferid Paşa'nın** desteğinden cesaret alan **Zileli** dava vekili **Ali Bey**, görevden alınan eski **Nahiye Müdürü Naci Bey** ve **İhsan Bey**, **30** kadar atlıyla **Zile** köylerini dolaşarak propaganda yapmaya başladılar.

Bu olayın haber alınması üzerine, **Ankara Hükümeti 3 Haziran 1920**'de **Zile**'ye **Süvari Binbaşı Hilmi Bey** komutasında bir birlik gönderdi. Bu arada eylemlerine son verenlerinde bağışlanacakları duyuruldu. **Postacı Nazım** adında biri **Ankara**'ya haber göndererek, ***"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini tanımadığını"*** bildirdi.

Ardından **400** kişilik bir kuvvetle **6 Haziranda Zile**'ye saldırdı. Olayların büyümesi üzerine **Ankara Hükümeti, Tokat**'taki **5. Tümeni** de **Zile**'ye gönderdi.

Ama **Cemil Cahit Bey'in** komuta ettiği tümen, **Zile** eşrafının önemli bir bölümünün de ayaklanmacılara katıldığını ve kentteki jandarma birliklerinin **Postacı Nazım**'a teslim olduklarını öğrenince kente düzenlemeyi planladıkları saldırıdan vazgeçtiler.

Zile'ye **Sivas** ve **Erzurum**'dan yeni birlikler gönderildi. Ayaklanma takviye edilmiş **5.Tümenin** yoğun çatışmalardan sonra **12 Haziran'da Zile**'ye girmesiyle bastırıldı.

***

"ALLAH'A YÜKSELEN KALBİNLE SULTANAHMET'E"

(Kurtarıcı kararlarını ver ve çalışmaya başla...)

23 Mayıs 1919 tarihli Sultanahmet Mitingi için dağıtılan el ilanı:

"Müslüman !...
Önümüzdeki Cuma günü, resmi dua günüdür. Adı geçen günde,
Fatih, Sultanahmet, Beyazıt Camilerinde, Cuma Namazından sonra, Müslüman ve Türk Yurtlarının kurtuluşu için, dua edilecektir.
Vatanını seven her Müslüman'ın, bu toplantılarda bu-

lunması Dini vecibeleri gereğidir.
Camilerde, evlerde Allah'a yalvar.
Duadan sonra, Allah'a yükselen kalbinle Sultanahmet'e, bütün Türk ve Müslümanların koşacağı büyük ve genel toplantıya gel.
Sevgili Vatanın parçalanıyor.
Öldürücü felaketler yağıyor.
Camilerini, Kutsal değerlerini çiğneyecekler.
Gözlerini aç, düşmanlarını, Milletini düşün.
İzmir faciasını öğren.
Anadolu, senin de kararını bekliyor.
Haksızlıklara karşı feryat et.
Dünyanın vicdanına seslenen heyecanlarla hakkını savunmaya ve parçalanan Vatanının imdadına koş...
Bu mitingde kurtarıcı kararlarını ver ve kurtuluşun için çalışmaya yemin et..."

Müslüman

***

"MİLLİ FELAKETİMİZ TAMİNİMİZDEN BÜYÜKTÜR"

(Gerekirse, seve seve, bile bile ölmesini bilelim...)

Sultanahmet Mitinginde alınan Kararlar: *(Doktor Sabit Bey tarafından okunmuştur)*

"Tarihin dönüm noktasında bulunuyoruz. Artık hayal peşinde koşacak, kendimizi avutacak zamanda değiliz. Gerçekle, pek acı, pek elem verici olan bu büyük gerçekle karşı karşıya bulunuyoruz. Tehlike karşımızda değil, aramızda, boğazımızda, onu gargara ediyoruz. Bahtsız Millet... Senin şanlı tarihine, kesin bir son vermek, dünyalar kadar, dünyalardan Kutsal ve Yüce Vata-

nın temiz yüzüne tükürmek istiyorlar. Şimdi sana ne bir dost, ne de bir yardımcı yok...
Yalnızsın. Şunu iyice dinle, yalnızsın.
Sana gülen yüzler, adi yüzler, senin son mirasına konmak isteyen yağmacılardan, çapulculardan başka bir şey değildir. Artık inanma, senin için, yalnız sen varsın.
Hayır... Hayır... Senin bir yardımcın var: Allah...
Onların, topu, tüfeği, zulmü, eziyetleri var. Senin Hakk'ın, Allah'ın, Ulu Tanrı'n var ve işte sen, yalnız ona güvenebilirsin. Hak'tadır, Hak'tır en büyük güç...
Milli felaket, tahminimizden çok büyüktür. Fakat kötümser olmayalım. Azimli ve metin olalım.
Yalnız bizim için değil, çocuklarımız, torunlarımız için ve bize bu emaneti bırakan Atalarımız için, gerekiyorsa ölmeyi, seve seve, bile bile ölmeyi bilelim...
Bu çok büyük toplantımızla, biz bütün dünyaya gösteriyoruz ki, Türk buradadır. Burada yaşayacak ve burada ölecektir. Damarlarımızda bu kan, vücudumuzda bu yürek, ruhumuzda bu aşk, Vatan ve Allah aşkı kaldıkça, hiçbir şey bizi buradan ayıramayacaktır.
İşte, dertlerimizi hep döktük. Şimdi de kararımızı verelim ve buradan sessizce, fakat azimli olarak ilerleyelim.
Miting Heyeti size şu tekliflerde bulunuyor.

Kabulünü oylarınıza sunuyorum:

1.- Bugün şurada, bir zamanlar yüzbin şekilde Milli gösterilere sahne olan bu meydanda toplanan bizler, İstanbul'un; Türk – Müslüman halkı, Kutsal Vatanımızın haksız olarak işgal olunan yerlerinin tahliye edilinceye kadar, Yüce Saltanat makamının etrafında, demir bir çember gibi canımızı vermeye hazırız.

2.- Bizlere asırlardan beri uygulanan siyasete, göz boyama siyasetine, artık kesinlikle güvenmiyoruz. Siyaset ufku-

muzdaki kara bulutların çekilmekte olduğunu göstermek isteyenleri yakar, şeytani duyurulara, ufuktaki fırtına tamamıyla ortadan kalkmadıkça, kesinlikle inanmıyoruz. Heyecanımızı dindirmek isteyenleri bütün ruhumuzla lanetliyoruz.

3.- Memlekette siyasi ihtirasların sustuğunu, artık kalplerimizde Vatan endişesinden başka hiçbir endişenin yer bulmamasını samimi olarak ruhumuzla istiyor, küçük, büyük hepimiz buna söz veriyoruz.

4.- Bir gün gelip de Halife Hazretlerinin huzurlarında toplanacak bir "Olağanüstü Şura"nın Vatan ve Millet için, en hayırlı kararları almasına dualar ediyoruz.

5.- Kararlarımızdan uzakta bulunan Vatandaşlarımıza ve bizim hareketlerimizi izleyenleri, ancak basın aracılığı ile haberdar etmek kararındayız.

İşte Vatandaşlar...

Şimdilik tekliflerimiz bunlardan ibarettir. Bunları hepiniz kabul ediyorsanız, size "Kabul cevabı" olmak üzere bu sözümü tekrar etmenizi rica edeceğim:

Yaşasın İslam Milleti, var olsun Kutsal Halifemiz...

* * *

"SABİHA ZEKERİYA'NIN OKUDUĞU SON DUA"

(O siyah bayrağın altında, hıçkırıklarla sana yalvarıyoruz)
(Sultanahmet Mitingine katılanlara okunmak için hazırlanmış ve katılanlara okunmuştur...)

"ALLAH'IM...

Ak saçlı ihtiyarlar, bağrı yanık analar, gönlü yaralanmış yetimler, bütün Türk ve Müslüman kulların, hep birden sana Duaya geldik...

Sesimiz sana, Minareler Memleketinin, bütün Müslüman Dünyasına, ses veren Mabetlerinden yükseliyor...

Kalbimizi sana açtık, gözlerimizde senin nurun, kalbimizde senin vecdin, ruhumuzda senin aşkın var...

Mabetlerinde ağlayan, Surların üzerinde feryat eden, bütün Müslüman memleketlerinde matem tutan, yeisli Türk sadasını işiten, TANRIM...

Bizi de dinle... Ruhumuzdan kopan feryatlara acı ve bizi koru, ALLAH'IM...

Günahlarımıza tövbeler ederek, Şehitlerimizin ruhundaki, Kutsallığa sığınarak, sana secde ediyoruz;

Müslüman ruhunu temsil eden, Camilerine haç diktirme, ALLAH'IM.

Yediyüz yıldan beri, Minarelerinde okunan Ezan sesine, bizi hasret etme, ALLAH'IM...

Bu topraklar altında, Millet için ağlayan, bir milyon yetimin hıçkırıklarını işit, bizi o Şehitlerimizin, ruhunun hürmetine, koru, YA RABBİ...

Yediyüz yıldan beri, denizlerin hakimi, Doğunun hükümranı olduk, bizi düşmanlarımıza esir eyleme, YA RABBİ...

Doğunun üzerinde dalgalanan "Matem Sancağı", bütün esir olan Müslüman dünyasının matemini ilan ediyor.

İşte biz, bugün o "Siyah Bayrak"ın altında ruhumuzdan taşan hıçkırıklar arasında, sana yalvarıyoruz, ALLAH'IM...

Asırlarca hükümran olan Türk'ün, bugün bütün Milletlerin lanetleyeceği bir zulüm ile Kutsal değerleri, istiklali, hayatı, her şeyi mahvoluyor...

Adalet adı altında, yalancı vaatlerle, ta ciğerine saplanan hançer, Orta Çağların hala akıllarda bıraktığı, o alçak siyasetin hançeri; hükmeden olmak, azınlıkları esir etmek...

Hatta biz Müslümanlar, çoğunluk olduğumuz halde esir ediliyoruz.

İşte dostlarımız dediklerimizin adilane siyaseti...

Kahrolsun, böyle adalet...

ALLAH'IM... Biz, senin adaletine sığındık...

Hükümetlerin adaletini, Milletlerin "Adalet Sesi", henüz boğamadı...

Bizim, her adaletin üstünde, en büyük gücümüz olan, ALLAH'IM, seksen milyon Türk'ün kalbinde vecdin ve senin aşkın var...

Ve biz, bu aşk ile, Türk'ün hakkını, bütün dünyanın Milletlerine bağıracak ve anlatacağız...

Türkler, ancak Türk Sultanının, Halifesinin hükmü altında yaşar...

Ve biz, hürriyetimiz için, seksen milyon Türk; genç, ihtiyara, kadın, çocuk, sesimizi işittirinceye kadar, hakkımızı tanıttırıncaya kadar, hep bağıracağız...

Cihadımıza, sen yardımcı ol, YA RABBİ...

Sesini sana Kutsal Mabetlerimizden Tekbirler** (Allah-ü Ekber) **ve Tehliller** (Lailahe- ill- Allah) **ile yükselten, biz Türk'ün sesini işit ve bizi bu zulümlerden kurtar, ALLAH'IM...

Huzurunda diz çöktük. Sana bütün vicdanımız, bütün imanımızla yalvarıyoruz...

İmdat dileyen, yaşlı gözlerimiz, merhametine sığınan matemli kalplerimiz, hicran dolu ruhumuzda, ibadet ediyor ve yalvarıyoruz...

Hükümran olduğumuz topraklarda, bizi süründürme, ALLAH'IM...

Camilerimizde yanan "Din ve İman Kandilleri"ni söndürme, ALLAH'IM...

Yüz milyon Müslüman'ın Halifesi, Hazreti Peygamberin Vekilini, zalimlere esir etme, YA RABBİ...

Fatihlerin, büyük Hakanların şan ve şeref ülkesinden, Türklerin Kutsal Yurdundan, "Hilal"ini eksik etme, ALLAH'ım...

Düşmanlara Hakk'ın gücünü tanıt ve bizi kurtar, ALLAH'IM...

***

"ANADOLU'NUN ÖRGÜTLENME KARARLILIĞI..."

A- Genel Amaçlı Dernekler :

1- İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti : *İzmir, 1 Aralık 1918 Cemiyet, kendisine katılan "İstihlası Vatan Cemiyeti" ve kurulmasına yardımcı olduğu "İlhakı Red Cemiyeti" ile kaynaşmış olarak faaliyetine İstanbul'da devam ederken İzmir'deki faaliyetlerini de işgal dolayısıyla Denizli'ye nakletmiştir.*

2- Tarakya - Paşaeli Heyet-i Osmaniyesi : *Edirne, 2 Aralık 1918 Heyet-i Temsiliye'nin isteği ile Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını alarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi olmuştur.*

3- İstihlası Vatan Cemiyeti : *Manisa, Kasım 1918 19 Mart 1919 Kongresi ile İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'ne katılmıştır.*

4- İlhakı Red Heyet-i Milliyesi (Müdafaa-i Vatan Heyeti) *: İzmir, Aralık 1919*

5- Hareket-i Milliye-Redd-i İlhak ve Redd-i İşgal Heyetleri : *Balıkesir Balıkesir ve Alaşehir Kongresi ile genelleştirilmiştir. Sivas Kongresi'nden sonra da "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" teşkilatına dönüşmüştür.*

6- Heyet-i Milliye :

a) Aydın Heyet-i Milliyesi

b) Denizli Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi *Denizli'de 29 Mayıs 1919'da kurulmuştur.*

Asıl **Heyet-i Milliye** adını taşıyan **Cemiyet, 7 Ağustos 1919**'da, **Nazilli**'de aktedilen bir kongre ile kurulmuştur.

Nazilli Kongresi bu bölgede kurulan **Heyet-i Milliye** kuruluşları ile birleşmiş, **Alaşehir Kongresi** ile genişleyerek **Batı Anadolu**'yu içine alacak şekilde yayılmıştır.

Sivas Kongresi'nden sonra da **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine** katılarak, bu cemiyetin şubelerini oluşturmuşlardır.

Nazilli Kongresi ile **Aydın, Muğla, Denizli, Burdur, Isparta** ve **Antalya, Nazilli merkezine** bağlanmıştır.

Bağlanan kuruluşlar arasında, **Çine Heyet-i Milliyesi, Akhisar Redd-i İlhak, Söke Heyet-i Milliyesi, Milas Müdafaa-i Vatan Cemiyetlerini** sayabiliriz.

7- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti: ***Trabzon, 12 Şubat 1919 Rize,Gümüşhane,Giresun ve Ordu'da şubeler açmıştır. Cemiyet, Erzurum Kongresi'nden sonra "Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" şubesine dönüşmüştür. Sivas Kongresi'nden sonra da "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını almıştır.***

8- Kilikyalılar Cemiyeti : ***Merkezi İstanbul, 21 Aralık 1918***

9- Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti : ***Erzurum, 10 Temmuz 1919 2 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan "Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti"nin Erzurum şubesi, daha faal hareket etmek amacı ile "Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"ne dönüşmüştür. Kurucuları Erzurum Kongresi üyeleridir. Cemiyet, Sivas Kongresi kararı ile "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"ne katılmıştır. Erzurum'da kuruluş ise anılan cemiyetin şubesini oluşturmuştur. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul merkez olmak üzere, ilk kuruluşunda Erzurum'dan başka Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Bayburt, Bayezid, Hasankale, İspir, Narman, Bitlis, Erzincan, Şebinkarahisar, Van, Hınıs, Tercan, Tortum ve Yusufeli'de şubeleri vardı.***

10- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti : ***Sivas, 11 Eylül 1919 Sivas Kongresi kararı ile kurulmuştur. Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak, Redd-i İşgal ve diğer benzeri isimler altında kurulan cemiyet ve heyetler tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Bu karardan sonra bir çok il ve ilçemizde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubesi kurulmuştur.***

11- Kars Milli İslam Şurası : ***Kars, Kasım 1918 17-18 Ocak 1919'da "Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkate-i Milliyesi"olarak adını değiştirmiştir.***

12- İstanbul'da Müdafaa-i Hukuk davasını desteklemek amacı ile kurulan gizli cemiyetler :

1- Karakol Cemiyeti : *İstanbul, Kasım 1919 Milli Mücadele'nin başlangıcında Anadolu'ya yardımcı olmuş, sonraları tehlikeli ilişkileri nedeniyle kapatılmış, yerine Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ve MM grubu kurulmuştur.*

2- MM Grupları :

a) Müsellah MM grubu

b) MM grubu *(Müdafaa-i Milliye)*

3- İstanbul Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti : *İstanbul, 1919*

13- İstanbul'da kurulan diğer cemiyetler :

a) Milli Kongre : *İstanbul, 1918 Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin oluşturduğu bir kuruluştur. Milli Kongre Fırkasının başkanı Esat Paşa, 1919 seçimleri dolayısıyla Ankara ile uyuşmazlığa düşmüş, İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın kapatılması sonucu, Fırkanın faaliyeti sona ermiştir.*

b) Milli Ahrar Fırkası : *İstanbul, 4 Mayıs 1919. Anadolu'daki hareketi desteklemiştir.*

c) Milli Türk Fırkası : *İstanbul, 23 Kasım 1918. Anadolu'daki harekete bağlı kalmıştır.*

d) Anadolulular Cemiyeti : *İstanbul, Ağustos 1921*

B- Kadınların Kurdukları Cemiyetler :

1-İstihlas-ı Milli Kadınlar Cemiyeti : *İstanbul, 24 Kasım 1918*

2.-Asri Kadınlar Cemiyeti:*İstanbul, Ocak 1919*

3. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti :*Sivas, 10 Aralık 1919 Bu cemiyetin Konya, Niğde, Burdur, Aydın, Erzincan, Kayseri, Kastamonu, Eskişehir, Amasya, Yozgat, Pınarhisar, Viranşehir ve Kangal'da şubeleri kurulmuştur.*

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanına bir telgraf çekerek kutlamada bulunur:

***

"BUNLAR GELECEK NESİLLERE ÖRNEK OLACAK"

(Sizler, Memleket adına birer iftihar vesilesisiniz.)

Mustafa Kemal'in Anadolu Kadınları Müdafaai Vatan Cemiyetine çektiği telgraf:

"Değerli hemşirelerimiz,

Bu kuruluşunuz, Anadolu'nun özellikle pek büyük devrimlere gereksinim duyan kadınlık hayatında, gelecekte pek büyük ilerleme ve uyanış eserleri vaat eden bu takdire değer teşebbüsünüz, Memleketin her türlü saadet ve selametini gaye edinmiş olan Heyetimizin şükranlarını hakkıyla gerektirdi.

Türk kadınlarının nezaketi ve ümitsizliğinin ciddiyeti, şefkat ve iyilikseverlikle karışmış olan fedakarlıkları, bu gibi toplumsal vesilelerle meydana çıktıkça, bütün Dünya gözünde, özellikle Avrupa'nın bazı karşıt olan kamuoyları karşısında, geleceğin medeni Türkiye'sine vücut verecek Milli yeteneğimizi ispat edeceğinden, Vatani ve Milli çıkarlarında, Hanımefendilerin de ruhsal ve düşünsel ortaklığı, Memleket adına büyük bir iftihar sebebidir.

Fazilet ve fedakarlık gibi meziyetlerin manevi ve ahlaki sebepleri arasında, kadınlığın ve ona ait duyguların pek büyük bir yeri olduğuna göre, hanımlarımızın Milli çalışmalarda dirençle ve ciddiyetle ilerlemeleri erkekler için teşvik vesilesi ve gelecek nesiller için de

özel bir örnek olacaktır.

Bundan dolayıdır ki, Sivas Hanımlarının göstermiş oldukları bu fedakarlığı, bütün Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri Merkezlerine tamim ederek, bütün Türk Hanımlarının da aynı onurlu eserini göstermeye davet olunmasını uygun bulduk.

Bütün Anadolu Hanımları tarafından, derhal kabul edileceğinden emin bulunduğumuz bu girişimin birincilik şerefini kazanmış olmalarından dolayı Sivas hanımları cidden tebrik edilmeye layıktır.

Toplumsal ve medeni duygularımız adına, çok mutlu gelecekler vaat eden saygın girişimlerinizde, her türlü yardıma ve her türlü emre hazır ve beklemede olduğumuzu arz ile saygılarımızı takdim ederiz, efendim."

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Temsilciler Heyeti Adına
Mustafa Kemal

***

ZARARLI DERNEKLER

A. Milli varlığa ve Anadolu'daki milli harekete düşman cemiyetler :

1-İngiliz Muhipler Cemiyeti :

İstanbul, 20 Mayıs 1919 Manda taraftarı **Anadolu** fiilen işgâl edilirken, aynı zamanda çeşitli "**Cemiyetler**" vasıtasıyla içten çökertme operasyonu da devreye girmişti.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti bunlardan biriydi... O yıllarda da **İngilizlere** muhabbet duyanlar para ve güce ***"Aşık olanlar"*** **İngilizlerle** el ele vermişti.

İngiliz Büyükelçiliğinin görevlendirdiği adamlar içerdeki işbirlikçileri tespit etmekte hiç zorlanmadı..

Papaz Frew, Tercüman Ryan ve **General Deeds** operasyonu yönetenlerdi, kendilerine parmak kaldıran **Sait Molla** başta olmak üzere bir çok hainle elele verdiler.

İngiliz Muhipleri Cemiyetini içerden biri kurmalıydı... **Sait Molla'**da karar kılındı.:

Taktik: **İslamcı** tarikatlarla işbirliği yapılarak büyük kitleleri etkilemekti.

Sonuç: ***"İngiliz İslamı"*** olacaktı.

21 Mayıs 1919'da **Alemdar Gazetesi** sevinçle **İngiliz Muhipleri Cemiyetinin** kuruluşunu ilan etti.

Birkaç ay sonra **Sait Molla, Papaz Frew'**a yazdığı mektupta **Cemiyetin** gizli amaçlarını teyit etti.

Şöyle ki:

1) Anadolu'da ayaklanmalar çıkarmak...

2) Milli iradeyi felç etmek...

3) Kurtuluş için tek yolun İngiliz himayesi olduğunu yaymak...

4) Suriye, Filistin ve Irak'ı İngiltere'ye bağlamak için çalışmak...

Çalışmaları sonuç verdi... **1919** ve **1920'**de **Aznavur** isyanı, **Bolu- Düzce isyanları, Konya- Bozkır isyanı, Cemil Çeto Kürt isyanı, Pontus Rum isyanı, Yozgat, Zile isyanı İngilizlerden** gelen altınlarla örgütlendi.. Devamı da gelecekti...

İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurulduktan yaklaşık bir yıl sonra **İstanbul'**u **İngiliz** çizmesi çiğneyecekti.. **16 Mart 1920'**de **İstanbul İngiliz** işgali altına girdi. **Türkler** sokağa çıkamaz hale geldi..

Cemiyet kısa zamanda o kadar etkili oldu ki **11 Nisan 1920'**de **Osmanlı Meclisini** kapattırmayı becerdi.

İngiliz sever **Alemdar Gazetesi,** ***"Geç kaldılar... Daha önce gelmeliydiler..."*** demişti.

Papaz Frew, Sait Molla ile elele **"İngiliz İslamı"**nı yaymaya başladı. **İngiliz Muhipleri Cemiyetine** mensup imamların sayısı çoğaldı...

Mütareke basını, **Ali Kemal**'in yazdığı **Peyami Safa**, **İngiliz** parasıyla çıkan **Yeni İstanbul gazetesi, Refi Cevat Ulunay**'ın **Alemdar**'ı, **Anadolu**'daki direnişi örgütleyen **Mustafa Kemal Paşa** için; ***"Cezası idamdır..."*** manşetleri atmışlardı...

İngiliz Muhipleri Cemiyeti tek başına değildi.. **Kürt Teali Cemiyeti** de **Sait Molla** ile el eleydi.

İngiliz kontrolündeki **Askeri Nigahban Cemiyeti** vatanseverleri yok etmekle görevliydi.

Sahte imamlarla **Milli Direnişi** kırmak için uğraşan **Teali İslam Cemiyeti** de **İngiliz** parasıyla iş çevirmekteydi.

Türk Zabıta-i Hususiye Teşkilatı, İngiliz fonu ve emriyle, **Mustafa Kemal**'in yanında olanları ***'avlamakla'*** görevliydi

2- Wilson Prensipleri Cemiyeti : ***İstanbul, 14 Ocak 1919. Manda taraftarı***

3- Kürdistan Teali Cemiyeti :***İstanbul, Mayıs 1919.***

4- Teali-i İslam Cemiyeti (Eski Cemiyet-i Müderrisin): ***İstanbul, 19 Şubat 1919. Hilafetçi ve ümmetçi***

5- Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti: ***İstanbul, Ocak 1919 28 Eylül 1919'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılmıştır.***

6- Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası : ***İstanbul, 14 Ocak 1919 Fırka, Sulh ve Selamet Cemiyeti ile Selamet-i Osmaniye Fırkası'nın birleşmeleriyle oluşmuştur.***

7- Hürriyet ve İtilaf Fırkası : ***İstanbul, Ocak 1919***

8- Nigehban Cemiyet-i Askeriyesi : ***İstanbul, Ocak 1919 Hürriyet ve İtilaf'la beraber hareket etmiştir.***

9. Osmanlı İla-yi Vatan Cemiyeti : ***İstanbul, 19 Kasım 1919 Padişah taraftarı ve Müdafaa-i Hukukun tamamen karşısındadır. Cemiyet, gizli olarak Milli Mücadele aleyhine örgütlediği Tarik-i Salah (veya Tarikat-ı Salahiye) Cemiyeti ile beraber çalışmıştır. Bu dernek ve partilerin dışında, faaliyetleri sınırlı ve etkinliği yaygın olmayan, Osmanlı Mesai Fırkası, Osmanlı Çiftçiler Cemiyeti, Türki-***

ye Sosyalist Fırkası, Vahdet-i Milliye Heyeti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi, Türk Teali Cemiyeti, Müsalemet İttifakı, Amele Fırkası gibi kuruluşlar Anadolu'daki Milli Mücadele hareketinin karşısında olmuşlardır.
10. Lazistan Selamet-i Milliye Cemiyeti : ***Rize, 23 Nisan 1919 Gürcülerin çıkarlarına hizmet eden para ile tutulmuş kimselerden oluşmaktadır.***

B. Azınlıkların Kurdukları Zararlı Dernekler :

1. Rumların kurdukları cemiyetler :

a) Mavri Mira : ***Rum Patrikhanesi'nde kurulmuştur. Yunan Kızılhaç Cemiyeti ile Resmi Göçmenler Komisyonu da Mavri Mira'ya bağlı idiler. Ayrıca, Rum okullarındaki izci kuruluşları da tamamiyle Mavri Mira tarafından yönetilmekteydi.***

b) Pontus Rum Cemiyeti :

c) Trakya Cemiyeti İttihad-ı Milli ve Kordos adlı cemiyetler

2. Ermenilerin Kurdukları Cemiyetler : ***Daha önceleri Ermenilerin kurmuş oldukları Taşnaksütyan ve Hınçak adlı gizli ve yeraltı örgütleri milli mücadele döneminde de faaliyette bulunmuşlar ve yabancı devletlerle işbirliği yapmışlardır. Ermeni patriği Zaven Efendi de Ermenilerin örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır.***

***

"MUSTAFA KEMAL – OSMANLI YÖNETİMİ "

23 Haziran 1919 İçişleri Nazırı (*Bakanı*) Ali Kemal Beyin tamimi:

Mustafa Kemal Paşa, büyük bir asker olmakla beraber, günün siyasetinden o derecede bilgili olmadığı için, aşırı onuru ve gayretine rağmen, yeni görevinde asla başarılı olamadı.

İngiliz olağanüstü temsilcinin talebi ve ısrarları ile azledildi. Bu azledilmeden sonra yaptıkları ve yazdıkları ile bu hatalarını daha da meydana çıkardı.

"Reddi İlhak Cemiyetleri" gibi Karesi ve Aydın çevresinde, İslam halkını yok yere kırdırmaktan ve fakat bu vesileden yararlanarak, halkı haraca bağlamaktan başka bir iş görmeyen, emirsiz, saygısız ve kanunsuz bir şekilde oluşturulan heyetler için, öteden beri çektiği telgraflarla da bu siyasi hatasını idari olarak artırdı.

Adı geçenin İstanbul'a getirilmesi, Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığına) ***ait bir meseledir.***

Ancak İçişleri Bakanlığının sizlere kesin emri olarak, artık o kişinin azledilmiş olduğunu bilmek, kendisi ile hiçbir resmi muameleye girişmemek, Hükümet işleri ile ilgili hiçbir isteğini yerine getirmemek, gerekir.

Bu talimat içinde hareket etmekle ne gibi sorumlulukların savuşturulmuş olacağını takdir buyuracağınızdan ve bu önemli ve tehlikeli dakikalarda, memur, halk, her Osmanlıya düşen en büyük görev, Barış Konferansınca, geleceğimize dair kararlar verilirken ve beş yıldır yaptığımız deliliklerin hesapları görülürken, artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek, akıllı ve tedbirli hareketlere yönelmek, parti, mezhep, ırk anlaşmazlıkları gözetmeksizin, her bireyin hayatını, malını, ırzını korumakla, medeniyetin gözünde, bu Memleketi bir daha lekelememek değil midir?"

Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı)
Ali Kemal

***

"ASKERLİK GÖREVİME BUGÜN VEDA ETTİM"

(Kutsal gaye uğrunda Milletle sonsuza kadar...)

Tarih: 8 Temmuz 1919
Yer: Erzurum Karargahı

Konu: Kumandanlara askerlikten veda ve istifa bildirisi

"15., 3., 20., 19., 12., 14. Kolorduların Kumandanlarına:

Kutsal Vatanı ve Milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni emellerine kurban etmemek için açılan Milli Mücadele uğrunda Milletle beraber serbest bir şekilde çalışmaya resmi ve askeri sıfatım, artık engel olmaya başladı.

Bu Kutsal gaye için, Milletle beraber sonsuza kadar çalışmaya mukaddesatım üzerine söz vermiş olduğum için, pek aşığı bulunduğum Yüce Askerlik Mesleğine bugün veda ve istifa ettim.

Bundan sonra "Kutsal Milli gayemiz için her türlü fedakarlıkla çalışmak üzere Milletin sinesinde mücadele eden bir fert olarak bulunmak"ta olduğumu, tüm "Müdafaai Milliye" ve "Reddi İlhak Cemiyetlerine" ve Mülkiye merkezleri ile Asker Alma Şubeleri vasıtası ile Vatanın en ücra köşelerine kadar tebliğ ve anlatılmasına aracılığınızı ve Vatanseverce yardımlarınız özellikle rica ederim."

3. Ordu Müfettişi Padişahın Fahri Yaveri
Tuğgeneral
Mustafa Kemal

***

"BEN VE EMRİMDEKİ SUBAYLAR EMRİNİZDEDİR"

(Vatan, Millet için her türlü çabada yanınızdayım)

Tarih: 10 Temmuz 1919
Yer: Erzurum

Mustafa Kemal Paşa'nın Ordudan ayrılması nedeni ile, **Rauf *(Orbay)* Bey'le** birlikte, **Orduya** ait binadan çıkıp, **Valinin** evine taşınmışlardır. Bu istifadan **24** saat geçmeden, **Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanı Albay Kazım (*Dirik*) Bey** der ki:

- Paşam, artık siz Ordudan istifa ettiniz. Bu sebeple sizin "Kurmay Başkanınız" olarak kalamam. Başka bir askeri görev için, General Karabekir'e başvurmama izin verin. Elimdeki bu belgeleri kime teslim etmem gerekiyor.

Mustafa Kemal Paşa bu sözler üzerine çok sarsılır ve der ki:

- Öyle mi? Pekala, o zaman belgeleri Hüsrev'e (Gerede) ver.

Dönüp **Rauf Bey** der ki:

- Gördün mü Rauf? Haklı değil mi imişim? Resmi unvanların ne kadar değerli olduğunu görüyorsun, değil mi? Daha düne kadar tüm benliği ile bana hizmet eden bir adamın bu davranışı, görüşlerimde haklı olduğumu göstermiyor mu? Şimdi tanığı olduğumuz şu tutumun İnşallah arkası gelmez. Yoksa seninle beraber yapacağımız bir şey kalır, o da ayakaltında ezilmekten korunmak için, emin bir yere çekilmektir.

Bunun üzerine **Rauf *(Orbay)* Bey** der ki:

- Herhalde, bu istifa ile Kolordu komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın da hakkınızdaki sevgi ve saygısı artmıştır.

Rauf *(Orbay)* Bey kendi anılarında bu anda gördüğü durumu şöyle anlatır:

Mustafa Kemal'in askerlik görevinden istifası, yakın arkadaşlarımız arasında bile panik yarattı. Mustafa Kemal Paşa da son olaylarla ve özellikle kendi Kurmay Başkanın, bu şekilde ayrılışından çok sarsılmış, adeta vurulmuşa dönmüştü.

Çok üzgündü ve büyük bir gerginlik içinde idi. O'nu on yıldan beridir tanıyordum. En zor askeri görevlerde, savaşın en şiddetli anlarında, dinginliğini asla bozmazdı.

Şu anda gösterdiği üzüntünün bir benzerini ben, Mustafa Kemal'de hiç görmemiştim. Halbuki daha birkaç gün evvel, Kazım Karabekir Paşa bana şöyle demişti:

- Rauf, her cephede vuruşmakla başlayıp, genel bir zaferle sona erecek olan bu memleketi kurtarma davasında, bize komuta etmek yetki ve gücüne sahip olan tek kişi, Mustafa Kemal Paşa'dır.

O dakikada, Mustafa Kemal'in yaveri; Kazım Karabekir'in gelip, beklemekte olduğunu haber verdi. Artık her şeyin en kötüsünün olacağına inanan Mustafa Kemal, bana dönüp acı bir sesle, der ki:

- Görüyorsun, haklı değil miyim?

Ama, içeri giren Kazım Karabekir Paşa, onu üst rütbeli bir komutan olarak selamlayıp, son derece saygılı bir davranışla, Mustafa Kemal'in karşısında belli bir mesafede durarak, topuklarını birbirine vurarak, tok ve fakat tatlı bir sesle, dedi ki:

- Vatan ve Milletimiz için her türlü çalışmada Allah'ın başarılar bağışlamasını diler ve Kolordumun özel saygılarını ve hürmetlerini takdim ederim, efendim... Kolordu Komutanına özel bir araba ile emrinize bir "Süvari Takımı" getirdim. HEPİMİZ EMRİNİZDEYİZ.

Kazım Karabekir Paşa, bütün bir askerlik hayatında örneği görülemeyecek bir şekilde ve kimseden de işitmediğim bir fedakarlık ve yücelikle, gelecek kuşaklara, Vatanın gerçekten nasıl sevildiğini gözlerde derin

anlamda canlandıran, hiç tahmin edilemeyen bir tarihi sahne sergileniyordu.
Bu durum, Mustafa Kemal'in önderliğinin, Erzurum'daki Kazım Karabekir Paşa tarafından kabul edildiği gerçeğini göstermektedir ve;
"Bu durum Milli Mücadelenin en önemli dönüm noktası ve vatanın kurtarılması umudunun müjdesinden başka bir şey değildi.

***

"KURTULUŞ SAVAŞINI YÖNLENDİREN KONGRELER"

Kars Milli İslam Şurası : 14 Kasım 1918
2. Kars Milli İslam Şurası : 30 Kasım 1918
3. Kars Milli İslam Şurası : 17-18 Ocak 1919
İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kongresi : 17-19 Mart 1919
1. Balıkesir Kongresi : 28 Haziran-12 Temmuz 1919
2. Balıkesir Kongresi : 26-30 Temmuz 1919
Erzurum Kongresi : 23 Temmuz-7 Ağustos 1919
5. Nazilli Kongresi : 6-9 Ağustos 1919
Alaşehir Kongresi : 16-25 Ağustos 1919
Sivas Kongresi : 4-11 Eylül 1919
3. Balıkesir Kongresi : 16-22 Eylül 1919 2.
Nazilli Kongresi : 19-23 Eylül 1919
1. Edirne Kongresi : 16 Ekim 1919
4. Balıkesir Kongresi : 19 – 21 Kasım 1919
2. Edirne Kongresi : 15 Ocak 1920
5. Balıkesir Kongresi : 10 -23 Mart 1920
Lüleburgaz Kongresi : 31 Mart – 2 Nisan 1920
Büyük Edirne Kongresi : 9 -13 Mayıs 1920
Afyonkarahisar Kongresi : 2 Ağustos 1920

***

"VATANIN BÜTÜNLÜĞÜ VE MİLLETİN BAĞIMSIZLIĞI..."

Amasya kararları ve Tamimi (*Genelgesi*):

"1.- Vatanın bütünlüğü, Milletin bağımsızlığı tehlikededir. Merkezi Hükümetimiz İtilaf Devletlerinin etkisi ve denetimi altında kuşatılmış bulunduğundan, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yapamamaktadır.

Milletin bağımsızlığını, yine Milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Milletin hal ve durumunu göz önünde tutmak ve haklarının sesini Dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir "Milli Heyetin Varlığı" şarttır.

Bunun için, haberleşerek her taraftan gelen öneriler ve Milli arzu üzerine, Anadolu'nun her bakımdan en güvenli geri olan "Sivas'ta Milli bir Kongre"nin süratle toplanması kararlaştırılmıştır.

Bunun için tüm Osmanlı İllerinin, her Sancağından ve Parti anlaşmazlıkları dikkate alınmaksızın, gücü yeten ve Milletin güvenine sahip üç kadar kişinin mümkün olan süratle yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir.

Her ihtimale karşı bunun bir "Milli Sır" halinde tutularak, gürültü, patırtıya yer verilmemesi ve gereken yerlerde seyahatin kendini tanıtmadan yapılması, doğru olacaktır.

2.- Doğu İllerimiz adına 10 Temmuzda "Erzurum'da toplanması kararlaştırılan Kongre" için, söz konusu İlilerin "Müdafaai Hukuku Milliye" ve "Reddi İlhak" Cemiyetlerinden seçilen üyeler, zaten Erzurum'a doğru yola çıkarılmışlardır. O zamana kadar diğer İllerimizin Delegeleri de Sivas'a vara-

bileceklerinden, "Erzurum Kongresi"nin üyeleri de uygun görecekleri zamanda genel toplantıya katılmak üzere Sivas'a hareket edeceklerdir.
3.- Bu maddelere göre delegeler, "Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetleri" ve Belediye Başkanları tarafından ve sair şekillerde seçileceklerdir.
4.- Bu kararların hazırlıklarına, 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Eski Bahriye Nazırı (Bakanı) Hüseyin Rauf Bey, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, 13.cü Kolordu Kumandanı Vekili Miralay (Albay) Cevdet Bey, 3.Kolordu Kumandanı Miralay (Albay) Refet Bey, Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, 12. Kolordu Kumandanı Miralay (Albay) Selahattin Bey, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Bursa'da; 17.ci Kolordu Kumandanı Miralay (Albay) Bekir Sami Bey, Edirne'de; Kolordu Kumandanı Miralay (Albay) Cafer Tayyar Bey ve diğer bazı mülki ve askeri önemli kişiler tarafından çalışılacaktır.
Bundan başka eski Sadrazam (Başbakan) Müşir (Mareşal) Ahmet İzzet Paşa, Bayındırlık Nazırı (Bakanı) Ferit Bey, Ayan (Senato) Üyelerinden Ahmet Rıza bey gibi kişilerin düşünceleri ve görüşleri alınacaktır.
5.- "Reddi İlhak" ve "Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetleri"nin verecekleri telgrafların, telgrafhanelerde kabul edilmeyerek çekilmemesi, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğünden tamim edilmiştir. Bu konu kesin bir şekilde reddedilecek, haberleşmenin mutlaka serbestçe yapılması için gösterilerde bulunularak, haberleşme temin edilecek ve temin edilinceye kadar gösterilere devam edilecektir.
6.- Askeri ve Milli Teşkilat, hiçbir şekilde lağvedilmeyecektir. Kumanda hiçbir şekilde terk edilmeyecektir ve başkasına verilmeyecektir. Vatanın herhangi bir

tarafından yeniden yapılacak düşman işgal hareketleri, bütün Orduyu ilgilendirecek ve ortaya çıkan duruma göre Memleketin savunulmasına birlikte girişilecektir. Bu sebeple Kumandanlar durumu, birbirlerini derhal haberdar edeceklerdir. Silahlar ve mühimmat kesinlikle elden çıkarılmayacaktır.
Mustafa Kemal, Hüsrev, Kazım, Ali Fuat, Hüseyin Rauf- (Amasya)

***

"GELECEĞİN AYDINLIĞINA DOĞRU İLK ADIM"
(ERZURUM KONGRESİ KARARLARI)

Esas Maddeler: (Satırbaşları)

"1.- Doğu illeri ve Trabzon İli ve Canik Sancağı, birbirinden ayrılması mümkün olmayan ve Osmanlı toplumunun bir temel direği olmak üzere, bir bütün oluşturur."
Bu bölgede yaşayan bütün İslam toplulukları, birbirlerine karşı, karşılıklı saygı ve fedakarlık duygusu ile dolu, ırksal ve toplumsal durumuna ve çevre şartlarına uyumlu, öz kardeştirler.
"2.- Her türlü işgal ve müdahaleyi, Rumluk ve Ermenilik oluşturmak gayesine dönük olarak kabul edeceğimizden, birlikte savunma ve direniş esası kabul edilmiştir." Vatanımızda, öteden beri birlikte yaşadığımız bütün Hıristiyan topluluklarının, Yüce Osmanlı Devleti Kanunları ile sağlamlaştırılmış Hukuksal kazanımlarına, tamamen saygı duymaktayız.
Bunların mal, can ve ırzlarına dokunulmazlığı, Dinin

gerekleri, Milli gelenekler ve Kanuni esaslarımızdan olmakla, bu esas, Kongrenin genel kanaati ile de tekrar edilmiştir.
Ancak, Rum ve Ermenilerin, bizzat veya aracı ile, gizli ve açık, her ne şekil ve suretle olursa olsun, Osmanlı Hakimiyetini ve İslam Hukukunu ve Milli varlığımızı bozacak bir duruma girmelerine, kesinlikle izin verilmeyecektir.
Millet ve Vatanımızın zararına sebep olan her türlü girişimlerine karşı Milletimiz, bütün maddi ve manevi imkanları ile savunmada ve karşılık vermede, kendini hak ve yetki sahibi kabul eder.
"3.- Osmanlı Hükümetinin dağılma tehlikesine karşı, Osmanlı Saltanatının ve Hilafetinin ve İslam'ın devamlılığı, esas gayeyi oluşturduğundan, diğer illerle birlikte ve katılımın temini mümkün olmadığı takdirde, Doğu Anadolu İllerince, ayrı ayrı savunma ve direnme esası kabul edilmiştir."
Ancak, Kutsal gayenin temin edilmesi için, Doğu Anadolu İllerince, diğer İllerle her açıdan işbirliğinin temini gayesi kesindir.
"4.- Osmanlı Hükümeti, Devletlerin bir baskısı karşısında, buraları terk ve ihmal etmek çaresizliğinde bulunduğu anlaşıldığı takdirde, alınacak idari, siyasi, askeri durumların tayini ve belirlenmesi."
Yani, Doğu Anadolu İllerinin, Osmanlı Hükümetine ve Hilafet Makamına bağlılığı, anlaşmalar imzalamak ve İtilaf Devletlerine muhtıra ve notalar verilmek sureti ile veya inandırıcı diğer siyasi belgelerle terk ve ihmal olunduğu ortaya çıktığı takdirde, Kutsal Hilafete ve Osmanlı Saltanatına olan bağlılığımızı korumak ve temin etmek ve Vatanımızı Rum ve Ermeni ayakları altında çiğnetmemek üzere, derhal, bölgesi açıkça belirtilmiş olan Doğu Anadolu'da, bir geçici yönetim kuracaklardır.

Bu düşünülen durum, Kongre toplantı halinde bulunmadığı zaman ortaya çıktığı takdirde, "Temsil Heyeti" bu seçim görevini üstlenecek, olup, bitenlerden derhal İlleri haberdar edecek ve hemen Kongreyi toplantıya çağıracaktır.

"5.- "Temsil Heyeti" tarafından, "Merkezi Heyetler" aracılığı ile tebliğde bulunulmadıkça, "Göç" yasaktır. "Temsil Heyeti", "Göç"ün, Doğu İlleri içinde olmak kaydı ile yapılma şeklini ve yerini hazırlayacak ve belirleyecektir." "Temsil Heyeti", saldırıya uğraması ihtimali olan yerleri, şimdiden dikkate alacaktır.

Buna göre gereken, halkın hayatlarının korunması için mesken, yemek ve sair açılardan, bir plan yapacaktır. Halkın bulunduğu yerden nakletmek sureti ile koruma imkanı bulunmadığı takdirde, halkı yerinden oynatmamak tercih sebebi olacağından, bu durumda bile zarara sebep olmayacak bir hareket tarzının belirlenmesi gerekir.

6.- Yedi İlin, nasıl birbirleri ile ayrılmaz bir bütünü oluşturduklarını ve buradaki İslam Hukukunun devamlılığı ve kapsamının, hiçbir şekilde yok edilemeyeceğini, Dünya kamuoyuna göstermek ve bildirmek."Kongrenin sona ermesi ile beraber, teşkilatımızın ve Kongrenin toplanmasındaki gaye ve hareket tarzımıza dair, özetle Milletimizin emelleri ve vicdani istekleri, gayet açık ve kesin hatlı bir beyanname ile, Millete, Merkezi Hükümete ve yabancılara bildirilecektir."

Bu konuda mümkün olan her vasıta kullanılacaktır. Bu konuda bütün merkezlerde bulunan en az bir gazeteyi, o yerin idare heyetince, kendi himayeleri altına alacaklardır.

Kongrece alınmış ve Milli vicdan ile mutabık olan kararlar ve esaslar aleyhinde; sözle, yazıyla, fiilen, herhangi bir kişi veya kuvvet tarafından kötü yorumlarda

ve telkinlerde bulunulduğu takdirde, bu hareketler, bütün manası ile, "Millete ve Vatana İhanet ve Cinayet" olarak kabul edilecektir.

1.- Cemiyetin Unvanı:
Bütün bu kütle "Doğu Anadolu Müdafaam Hukuk Cemiyeti" unvanı ile adlandırılmıştır. Bu "Milli Cemiyet" her türlü parti cereyanlarından uzaktır.

2.- Gaye:
Osmanlı Vatanının bütünlüğünü ve Yüce Hilafet ve Saltanat Makamının ve Milli bağımsızlığın dokunulmalığını temin için, "Kuvayi Milliye'yi"** (Milli Güçleri) **ve "Milli İrade"yi hakim kılmaktır.

3.- Teşkilat:
Bütün İslam Vatandaşlar, bu Cemiyetin tabii üyelerindendir.
b) Teşkilat, her biri derecelerine göre birbirine bağlı olmak üzere köy ve mahalleden başlayarak; nahiye, İlçe, Sancak, İl bölüşümüne tabidir. Buralarda "Merkezi İdare"ler ve Kongrece seçilmiş bir "Temsil Heyeti" vardır.

***

"KARARLILIĞIN TÜM DÜNYAYA DUYURULMASI"

"ERZURUM KONGRESİ BEYANNAMESİ:

"Erzurum, 7 Ağustos 1919

Mütareke yapıldıktan sonra, gittikçe artan Anlaşma tanımaz muameleler ve İzmir, Antalya, Adana ve çevresi gibi Memleketimizin önemli bölgelerinin fiilen iş-

gali ve Aydın İlinde yapılan tahammül edilemez Yunan facialarıve Ermenilerin Kafkasya içinde sınırlarımıza kadar dayanan İslam katliamı ve yok etme siyaseti ile hazırlıklar yapılması ve Karadeniz Sahilinde "Pontus" hayalini gerçekleştirmek gayesi ile çalışmalar yapılması ve sırf bu gaye ile Rusya sahillerinden, göçmen adı altında, akın akın gelen yabancı Rumların ve bunların arasında da silahlı eşkıya çetelerinin sevk edilmesi ve getirilmesi gibi olaylar karşısında, Kutsal Vatanın bölünme ve yok olma tehlikesini gören Milletimiz, hiçbir Milli iradeye dayanmayan "Merkezi Hükümet"imizin, bu acılara ve facialara çare bulamayacağına uğursuz örnekleri ile inanmış ve birçok etki altında, ihtimal ki daha acı ve sindirilemez ve kabul edilemez kararlara boyun eğme durumunda kalacağından büyük bir endişe içinde bulunuyor.

Dolayısıyla, kendini en yakın ve en kanlı tehlikeler karşısında gören Doğu Anadolu İllerinin Kutsallığını bizzat korumak gayesi ile her tarafta Milli vicdandan doğmuş Cemiyetlerin katılması ile yapılan "Erzurum Kongresi" 7.Ağustos.1919 tarihinde çalışmasına son vererek, Allah'ın lütfu ile aşağıda belirtilen kararları aldı:

1.- Trabzon İli ve Canik Sancağı ile Doğu İlleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis İlleri ve bu bölge içindeki bağımsız Sancaklar, hiçbir sebep ve bahane ile birbirlerinden ve Osmanlı toplumundan, ayrılma imkanı olabileceği dahi, düşünülemeyen bir bütündür.

Mutlulukta ve felakette tam ortaklığı kabul ve gelecekleri hakkında aynı gayeyi hedef alır. Bu sahada yaşayan bütün İslam toplulukları, birbirlerine karşı bir fedakarlık duygusu ile dolu ve ırksal ve toplumsal durumlarını kabullenen öz kardeştirler.

2.- Osmanlı Vatanının bütünlüğü ve Milli bağımsızlığımızın temini, Saltanat ve Hilafet Makamının do-

kunulmazlığı için "Kuvayi Milliye"yi etken ve "Milli İrade"yi hakim kılmak esastır.
3.- Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik oluşturmak gayesine yönelik görüleceğinden, birlikte savunma ve direnme esası kabul edilmiştir. Siyasi hakimiyeti ve toplumsal dengeyi bozacak şekilde Hıristiyan toplumlara yeni bir takım imtiyazlar (ayrıcalıklar) tanınması kabul edilmeyecektir.
4.- Merkezi Hükümetin Devletlerin bir baskısı karşısında, buralarını terk ve ihmal zorunluluğunda kalması ihtimaline göre, Hilafet ve Saltanat makamına bağlılığı ve Milli varlığı ve hakları garanti edici önlemler ve kararlar alınmıştır.
5.- Vatanımızda öteden beri beraber yaşadığımız Müslüman olmayan toplulukların Osmanlı Devleti Kanunları ile teyit edilmiş, kazanılmış haklarına, tamamıyla uyumlu olacağız. Mal, can ve ırzlarının dokunulmazlığı, zaten Din gereği, Milli gelenekler ve Anayasamızdan olmakla, bu esas Kongremizin genel kanaati ile teyit edilmiştir.
6.- İtilaf Devletlerince, Mütarekenin (Anlaşmanın) imzalandığı 30.Ekim.1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi, Doğu Anadolu İllerinde de ezici çoğunluğu İslamlar oluşturan ve kültürel ve ekonomik üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan ve birbirlerinden ayrılması imkansız özkardeş olan Din ve ırkdaşlarımızla dolu topraklarımızın bölünmesi teorisinden tümüyle vazgeçerek, varlığımıza, tarihi, ırksal ve Dini haklarımıza uyulmasına ve bunlara aykırı girişimlerin desteklenmemesine ve bu şekilde tamamıyla hak ve adalete dayanan bir karar beklenmektedir.
7.- Milletimiz; insancıl, çağdaş gayeleri yüceltir ve bilimsel, sanayi ve ekonomik hal ve gereksinimimizi takdir eder. Dolayısıyla, Devlet ve Milletimizin iç ve dış

bağımsızlığı ve Vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartı ile 6. Maddede belirtilen sınırlar içinde Milliyet esaslarına uyan ve Memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir Devletin bilimsel, sınai ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılarız. Bu adil ve insancıl şartları içeren bir barışın da acilen kararlaştırılması, insanlığın selameti ve Dünyanın dinginliği adına başlıca Milli emellerimizdir.

8.- Milletin kendi geleceğini bizzat tayin ettiği bu tarihi devirde, Merkezi Hükümetimizin de "Milli İrade"ye tabi olması zorunludur. Çünkü, Milli iradeye dayanmayan herhangi bir Hükümet heyetinin kendince ve bireysel kararları Milletçe kabul edilmedikten başka, dışarıda da geçerli olmadığı ve olmayacağı şimdiye kadar yapılan işler ve sonuçlar ile kesinleşmiştir.

Dolayısıyla, bu Milletin, içinde bulunduğu sıkıntı ve endişeli halinden kurtulmak çarelerine bizzat başvurmaya gerek kalmadan, Merkezi Hükümetimizin Milli Meclisi hemen ve bir an bile kaybetmeden toplaması ve bu şekilde Millet ve Memleketin geleceği hakkında alacağı bütün kararları, Milli Meclisin denetimine arz etmesi zorunludur.

9.- Vatanımızın karşı karşıya kaldığı acılar ve olaylar ile ve tamamen aynı gaye ile Milli vicdandan doğan Cemiyetlerin birleşmesinden oluşan genel kitle bu kere "Doğu Anadolu Müdafaam Hukuk Cemiyeti" unvanı ile isimlendirilmiştir. Bu Cemiyet, her türlü particilik cereyanlarından bütünü ile arınmıştır. Bütün İslam Vatandaşları Cemiyetin tabii üyeleridir.

10.- Kongre tarafından seçilmiş bir "Temsil Heyeti" kabul edilmiş ve köylerden başlayarak İl merkezlerine kadar var olan "Milli Teşkilat" birleştirilmiş ve teyit edilmiştir. 7.8.1919

45 delegenin imzaları... *Kongre Heyeti*

***

"SİVAS YOLCULUĞU İÇİN NASIL PARA BULUNDU?"

(İmdada yetişen emekli Binbaşının verdiği 900 lira..)

Mazhar Müfit Kansu'nun anılarına bir göz attığımızda:

Tarih: 29 Ağustos 1919
Yer: Erzurum

Kongrenin kapanışından sonra **Mustafa Kemal Paşa** üç hafta daha **Erzurum'**da kaldı. **Sivas'**ta tasarlanan toplantının düzenlenmesi git gide zorlaşıyordu. **Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Kongresinde** alınan kararların tüm **Yurda** yayılabilmesi için, **Sivas Toplantısının** şart olduğunu bildirdi.

Ama **İstanbul Hükümetinin** de telaşlandırılmaması gerekiyordu. **Mustafa Kemal Paşa,** bir yandan **Sivas** yolculuğu giderleri para aramak derdinde idi. **Erzurum Kongresi** için toplanan **1.500** liradan geriye, **80** lira kalmıştı.

Mustafa Kemal Paşa akşam yemeğinde **Mazhar Müfit (*Kansu*) Beye** sorar:

- Hazır mıyız?

- Elimde çürük, çarık üç otomobil var. Karoserileri berbat, körükleri yırtık, pırtık. Lambaları da yok. Karpit yakacağız. Geceleri yola devam etmek zorunluluğunda kalırsak, karpit dayanmaz. Burada karpit temin etmenin de imkanı yok.

- Çürük, çarık, lambalı, lambasız mutlaka gideceğiz.

Erzurum'da oturan **Emekli bir Binbaşı** imdada yetişti. Adı **Süleyman Beydi.** Tam anlamı ile kamil bir insandı. Bizim nasıl bir çıkmazda olduğumuzu görmüş ve bize koşmuştu:

- Çocuklar, ben bu işin çözümünü buldum. Benim biriktirdiğim 900 liram var. Ben altmış yaşını geçmiş bir adamım. Allah'ın rızasından, Milletin selametinden başka bir dile-

ğim yok. Ben bu parayı size veririm. "Müdafaai Hukuk"un ileride parası olursa, verirsiniz. Olmazsa helal olsun. Ben Devletin verdiği emekli maaşı ile geçinir, giderim.

Süleyman Bey, biriktirdiği **900** lirayı **Mustafa Kemal Paşaya** verdi. Bu miktar yolculuk için yeterli idi. Nihayet, **29 Ağustos 1919** da makineli tüfekli bir müfrezenin eşliğinde üç arabalık bir konvoy ile **Erzurum**'dan yola çıkıldı.

Konvoyda;ben **Emekli Vali Mazhar Müfit** ve **Rauf Beyin** dışında, yola gayet isteksiz katılan **Erzurum'lu Hoca Raif Efendi** de vardı. Konvoy **Erzincan'a** uğradığında, **Temsilciler Heyetinin** ortaya çıkmayan üyesi; uzun süredir haber alınamayan **Nakşibendi Şeyhi Fevzi Efendi** de onlara katıldı.

Erzincan'dan **Batıya** doğru hareket edildiğinin sabahı, **Erzincan Boğazının** girişine gelir gelmez, bazı **Jandarma** erleri ve subaylarının, heyecanlı ve telaşlı bir şekilde otomobilleri durdurdular. Durumu şöyle anlattılar:

"Dersim eşkıyaları, Boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez."

Bir Subay, **Merkeze** ilave güç gönderilmesini istemiş. O güç gelince, önlemler alınıp, saldırıda bulunulacak, eşkıya püskürtülüp, yol açılacakmış. Bu durumda tekrar **Erzincan**'a dönmek ve kim bilir ne kadar bir süre, hatta günlerce beklemek gerekecekti. Halbuki kafilenin işi, pek acele idi. **Mustafa Kemal Paşa** ise şöyle düşünüyordu:

> *"Ben, Erzurum ile Sivas arasındaki mesafeyi, belirli zamanda geçip, ve belirlediğim günde Sivas'ta bulunamazsam, şurada veya burada, şu veya bu sebeple korktuğum ve oyalandığım söylentisi ile Sivas'ta ve her tarafta bir söylenti çıkarılacaktır, o zaman panik başlayabilir ve bütün işler altüst olur."*

Verilen karar, her türlü tehlikeyi göze alıp, yola devam etmekti. Zaten başka bir çare de yoktu. Yalnız küçük bir ön-

lem almayı gerekli gördüler. Hafif makineli tüfeklerle donanmış bulunan fedakar arkadaşlarımdan bir kaçı, başlarında bir **Alay Kumandanı olan Osman Bey,** bir otomobille, diğer otomobillerin önünden hareket etti.

Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği emir şöyle idi:

"Sağdan, soldan gelecek uzak mesafelerdeki ateşlere önem verilmeyecek, otomobiller seri bir şekilde ileri doğru yürümeye devam edeceklerdir. Vurulan, ölen olursa, onlarla meşgul olunmayacak. Yolu kapayan eşkıya ile temas edilirse, hep beraber otomobillerden atlayacak ve bunlara hücum ederek, yolları açacağız. Kalanlar, kullanılabilir otomobillere binerek seri bir şekilde, olay yerinden uzaklaşarak yola devam edeceklerdir."

Gerçi **Mustafa Kemal Paşa,** gerçekten **Boğazın** tutulduğuna inanmamıştı. Bunu **Merkezi Hükümete** kendini bağımlı hissedenlerin, kendisini geciktirmek mecburiyetinde bırakmak için yapılmış bir plan olarak görmekte idi.

Sonuçta boğaz hiçbir tehlike ile karşılaşılmadan geçildi ve **2 Eylül 1919** günü **Sivas**'a varıldı. **Sivas** halkı, **Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını**, büyük bir coşku ile karşıladı.

***

"MEMLEKETİN GERÇEK DÖNÜM NOKTASI"

(Sivas Kongresi Kararları)

Tarih: 4-10 Eylül 1919
Yer: Sivas Kongre Salonu
Sivas Kongresinde alınan Kararlar ve yayımlanan Tamiminden (*Genelgesinden*) bazı satırbaşları.

Esas Maddeler:

Madde 1.- Yüce Osmanlı devleti ile İtilaf devletleri arasında yapılan Mütarekenin (Anlaşmanın) imza edildiği 30.Ekim.1918 tarihindeki sınırlar içinde kalan ve her noktasında çoğunluğu islamların oluşturduğu Osmanlı Memleketinin bölümleri, birbirlerinden ve Osmanlı Toplumunun ayrılamaz ve bölünemez bir bütünüdür.

Bütün İslam toplulukları, birbirlerine karşı, karşılıklı hürmet ve fedakarlık duyguları ile dolu ve ırksal ve toplumsal durumuna ve çevre şartlarına saygı gösteren, öz kardeştirler.

Madde 2.- Her türlü işgal ve müdahalenin ve özellikle Rumluk ve Ermenilik oluşturmak gayesine dönük hareketlerin reddi hususlarında, birlikte savunma ve direnme esası öncelikle kabul edilmiştir.

Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız bütün Müslüman olmayan toplulukların uyrukluk haklarına tamamen saygı göstermekteyiz. Bunların, mal, can ve ırzlarının dokunulmazlığı, Dinlerinin gerekleri, Milli gelenekler ve Kanuni esaslarımızda olmakla, bu esas, Kongrenin genel kanaati ile de tekrar edilmiştir.

Milletimizin ve Vatanımızın zararlarına sebep olan her türlü girişimlerine karşı Milletimiz, bütün maddi ve manevi imkanları ile savunma ve karşılık vermede, kendini hak ve yetki sahibi kabul eder.

Bu konuda İtilaf devletlerinin herhangi bir şekilde yapacakları girişimleri, aynı gayenin oluşmasına dönük bir sebep kabul edileceğimizden, bu takdirde dahi, Hukuk ve Kutsal değerlerimizi, bütün varlığımızla savunma önlemlerinin ve araçlarının alınması ve kullanılması, zorunlu görülmüştür.

Madde 3.- Osmanlı İmparatorluğunun dağılma teh-

likesine karşı, İslam Hilafeti ve Osmanlı Saltanatının devamlılığı, esas maksadı teşkil ettiğinden, birlikte savunma ve direnme esası kabul edilmiştir.
Madde 4.- Osmanlı Hükümeti devletlerin bir baskısı karşısında, Memleketimizin herhangi bir parçasını terk ve ihmal etmek çaresizliğinde bulunduğu anlaşıldığı takdirde, alınacak idari, siyasi ve askeri durumların tayin ve belirlenmesi.
Bu terk ve ihmal durumu ortaya çıktığı takdirde Kutsal Hilafete ve Osmanlı Saltanatına olan bağlılığımızı muhafaza ve temin etmek ve Vatanımızı Rum ve Ermeni ayakları altında çiğnetmemek üzere, derhal bir "Geçici İdare" kurulacaktır.
Halen var olan Osmanlı Devleti teşkilatı ve yürürlükte Kanunlar çerçevesinde, işleri döndürmeye devam edilecektir.
Bütün İdari ve Askeri Başkanlar ve devlet memurları, bu "Geçici İdare"ye bağlı olacaklardır.
"Geçici İdare", bütün yabancı devletlere, bu yeni durumu usulen ve resmen bildirecektir. Söz konusu olan "Geçici İdare", Milli Teşkilatımızın vücuda getirdiği "Kongrece seçilecek olan Heyettir."
Madde 5.- Temsil Heyeti tarafından, Merkezi Heyetler aracılığı ile tebligat yapılmadıkça, göç yasaktır. Temsil Heyeti göçün yapılma şeklini ve yerini hazırlayacak ve belirleyecektir.
Temsil Heyeti saldırıya uğraması ihtimali olan yerleri, şimdiden dikkate alacaktır. Halkın hayatının korunması için, ev, yiyecek ve diğer yönlerden, yerel İdare Heyetlerinin incelemelerine dayanarak bir plan yapacaktır. Bu konuda arzu edilmeyen ve pişmanlık içeren haller oluşabileceğinden, dikkatli ve ihtiyatlı olunacaktır.
Halkın, bulunduğu yerden naklinde, gerekli koruma

imkanları bulunmadığı takdirde, halkı yerinden oynatmamak tercih sebebi olacaktır.

Madde 6.- Memleketimizin bölümlerinin, nasıl birbirlerinden hiçbir şekilde ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu ve buradaki İslam Hukukunun devamlılığının ve kapsamının hiçbir şekilde yok edilemeyeceğini, Dünya kamuoyuna göstermek ve bildirmek."

Bu konuda mümkün olan her imkan ve araç kullanılacaktır. Şimdi gazete çıkmakta olan ve gazete çıkarma imkanları olan veya bu imkanları sağlamak imkanı bulunan bütün Merkezlerde, en az bir gazeteyi, o yerin İdare Heyeti, himayesi altına alacaktır. Kongrede alınmış ve Milli vicdanla uyumlu olan kararlar ve esaslar aleyhinde; sözle, yazı ile, fiilen, herhangi bir kişi veya güç tarafından kötü yorumlarda ve telkinlerde bulunduğu takdirde, tam manası ile "Millete ve Vatana İhanet ve Cinayet" olarak kabul edilecektir.

Madde 7.- Teşkilatımızın, bu düşüncelerini imkan sahasına çıkabilecek bir hale getirilmesi.

1.- Cemiyetin Unvanı: "Anadolu ve Rumeli Müdafaam Hukuk Cemiyeti" unvanı ile adlandırılmıştır. Bu "Milli Cemiyet", her türlü parti cereyanlarından uzaktır.

2.- Maksat: Osmanlı Vatanının bütünlüğünü ve Yüce Hilafet ve Saltanat Makamının ve Milli bağımsızlığın dokunulmazlığını temin etmek için, "Kuvayi Milliye"yi etken ve "Milli İrade"yi hakim kılmaktır.

3.- Teşkilat: Bütün İslam Vatandaşları, Cemiyetin doğal üyelerindendir.

b) Teşkilat, her biri derecelerine göre, birbirlerine bağlı olmak üzere, Köy ve mahallelerden başlayarak en üst Merkezi idarelere ve onlar da Temsil Heyetine bağlı olmak üzere çalışırlar.

***

"CEPHELER VE GÜÇLERİMİZ..."

KUVAY-I MİLLİYE HAREKATI:

Kuvay-i Milliye, Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ve **Anadolu**'da ilerlemeleri üzerine, kurulan ve düşmana karşı savaşan kuruluşlardı. **Kuvay-i Milliye birlikleri**, düzenli ordu kurulana dek, **Kurtuluş Savaşı'nda** çete ve silahlı savunma kuruluşları olarak büyük yararlılıklar gösterdi.

Kuvay-i Milliye adı, önceleri **İzmir** bölgesinde bulunan ve silahlı direnişçilere verildiği halde sonraları bütün **Milli Hareketi** kapsayacak şekilde kullanıldı.

Kuvay-ı Milliye işgalcilere karşı halkın tepkisi sonucu kurulmuştu. **Kuvay-ı Milliye'nin** amacı; "***Hiçbir devletin ve milletin egemenliğini kabul etmeyen, milletin kendi bayrağı altında özgür ve bağımsız yaşaması***"ydı.

Bölgesel mahiyeti yanı sıra sivil bir yönetim altında savaşan kişilerden oluşuyordu. **İzmir Bölgesinin efeleri, güneydoğu bölgesinin çeteleri Kuvay-i Milliyeciler** idi. **Batı Anadolu**'da, **İzmir**'in işgalinden sonra vatansever üç **Albay, Kazım (*Özalp*) (*Orgeneral*), Bekir Sami (*Anday*) ve Şerif (*Aker*) Beyler**, emirlerindeki birliklere katılanlarla birlikte direnmeye başlamışlardı.

Ancak bu direnişler güçsüzdü ve gerilla eylemleri ile düşmana zarar vermekten öteye geçmiyordu. Bu tür direnişler **Kuvay-ı Milliye** ruhunu doğurdu. **Balıkesir** ve **Alaşehir Kongreleriyle Egeli** yurtseverler bu hareketi daha bilinçli şekilde desteklediler. Bu arada, **Yunan** işgalinin büyük zulümlerle ilerlemesi pek çok yurttaşın bu direnişlere katılmasını sağladı.

Direniş hareketleri olumlu ama yetersizdi. **Kuvay-i Milliye** birlikleri içinde **Çerkez Ethem** gibi büyük başarılar elde edenler oldu. Ancak bu birlikler gerçek bir ordu olmaktan çok uzaktı. Yalnızca kendi şeflerini dinliyor, **Ankara**'daki **Genelkurmayın** buyruklarına uymuyorlardı. Ayrıca bu bir-

likler ayaklananları kendi şeflerinin isteklerine göre hukuk kurallarına uymadan cezalandırıyorlardı.

Milli mücadelenin başında milletçe bir direnme hareketi olarak ortaya çıkmış olan bu bölgesel kuruluşlar, daha sonra **Türkiye Büyük Millet Meclisi**'nin kurulması ile birleştirilmiş ve **I. İnönü Savaşı** sırasında da bütünü ile birlikte düzenli orduya dönüşmüştür.

Zaten, **İstanbul Hükümeti** ve işgal devletlerinin kışkırtmalarıyla çıkan ayaklanmaları bastırmak ve günden güne ilerleyen **Yunan** ordusunu durdurmak, ancak düzenli bir ordu ile mümkündü. Bu iki sorun çözülmeden bağımsızlığı elde etmek imkansızdı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra ordular terhis edilmişti. Elde yalnız **Kazım Karabekir**'in komutanı olduğu **Erzurum**'daki **15. Kolordu**'dan başka, gerçek savaş gücü taşıyan birlik yoktu.

Ordu yalnız boş kadrolar durumundaydı. Gerek **Temsil Heyeti**, gerek ardından kurulan yeni **Meclis** silahlanmaya ve seferberliğe gidecek durumda değildi. Ancak, ayaklanmalar bastırılmalı ve **Yunan** ilerleyişi durdurulmalıydı.

Yunanlıların 22 Haziran 1920'de başlattıkları saldırı önlenemedi. **Mustafa Kemal Paşa**, **Avrupa** devletlerince silahlandırılmış ve donatılmış **Yunan** ordusuna sadece milli ve gönüllü kuvvetlerle karşı koymanın mümkün olmadığını belirterek, artık **Türkiye Büyük Millet Meclisi**'nin gerçek anlamda bir orduya sahip olması gerektiğini ileri sürdü.

Bunu gerçekleştirmek için, **Milli** kuvvetlerde bulunan yetenekli personelin, düzenli asker olarak ordu birliklerinin kadrolarına geçirilmesini ve yeniden bazı doğumluların silah altına alınması gerektiğini ifade etti. **Türkiye Büyük Millet Meclisi**'nin bu konudaki kararı üzerine düzenli ordu kurulmaya başlandı.

Bu karara, bazı **Kuvay-ı Milliye** birlikleri karşı çıktı. Ama daha önce **Mustafa Kemal**'in aldığı önlemlerle birçok **Kuvay-i Milliye** birliği ordu içerisinde eritilmişti. Yeni silah

altına alınanlarla beraber düzenli ordu hızla oluşmaya başladı. Artık **Türk Ordusu** temel olarak yeniden kurulmuş bulunuyordu. Evet, ordu kurulmuş fakat gerekse sayıca ve en önemlisi cephane ve giyim konusunda birçok imkansızlıklar ve olumsuzlukları aşmak öyle kolay değildi. Hele hele bir düşman ve bir cephede bir savaş da yoktu.

İşte o günlerin cepheleri:

DOĞU CEPHESİ

Ermeni Devleti, Rusya'da **Çarlık** sisteminin yıkılıp yerine **Sosyalist** bir devlet kurulması üzerine **1918'**de ortaya çıktı. **Taşnak Partisi** tarafından idare ediliyordu. **Ermeni** güçleri, sınırlarımıza saldırıyor, **Müslüman** halka aşırı zulüm, haksızlık ve katliam yapıyordu. Bunun üzerine, **Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ermeni** güçlerine karşı askeri harekete geçilmesine karar verdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, mütareke hükümlerine uyularak boşaltılan, **"Elviye-i Selase"** *(Doğuda bulunan 3 ilimiz)* **Kars**, **Artvin** ve **Ardahan'**ın tekrar geri alınması için gereğinin yapılması yolunda ayrıca yetki vermişti.

Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa 30 Mayıs ve **4 Haziran 1920** tarihinde **Doğu'**daki durum hakkında hükümete rapor verdi. Bu raporda;

> ***"Ermenilerin ilk fırsatta Erzurum'u dahi ellerine geçirmek için teşebbüslerde bulunacakları, Ermeni ordusuna karşı hâkim ve müsait bir vaziyet almanın zorunluluğu, Brest Litovsk ve Batum Antlaşması ile Türkiye'ye bırakılan Elviye-i Selâse'yi işgal etmek üzere harekete geçmenin gerekliliği..."***

Açıklanmış ve hükümetçe de bu durum uygun görülmüştü.

Bu arada **Rusların** arabuluculukta bulunmalarına rağmen **Ermenilerin**, **Türk** topraklarına ve halkına karşı tecavüzü, **Oltu**'yu işgal etmeleri ve **Gürcülerin** de **25 Temmuz**'da **Artvin**'i/, yerli halktan asker toplamayı ve silahlı savunma tedbirleri almayı kararlaştırdı. Ayrıca, **Cemiyet** programını değiştirmekle birlikte ismini de **Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** haline getirerek, **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'nin şubesi olmuştu.

İtilaf Devletlerinin de teşviki ile **Yunan Ordusu** bir taraftan **Anadolu**'da bir taraftan da **Trakya'**da harekete geçti. **20 Temmuz 1920'**de başlayan **Yunan Taarruzu** sonunda **Edirne 24 Temmuz 1920'**de düştü.

Yunan Hükümeti kendi meclislerinden geçirdikleri bir kanunla **Doğu** ve **Batı Trakya**'yı bir genel valilik halinde **Yunanistan**'a kattığını ilan etti. **Yunanlılar** tarafından **Edirne** ve **Doğu Trakya**'nın ilhakına rağmen, **Trakya**'da işgale karşı silahlı mücadele devam etmiştir.

GÜNEY CEPHESİ

Mondros Ateşkes Antlaşmasının, İtilaf Devletleri tarafından tek taraflı, haksız ve yanlış bir şekilde uygulanışı çerçevesinde **Güney Anadolu**'nun işgali, bu bölgede milli mücadele cephelerinin kurulmasına ve düşman saldırısına karşı direnmeye sebep olmuştu.

Fransızların Adana'yı, **İngilizlerin** ve **Fransızların** beraberce **Urfa** ***(Şanlı Urfa)***, **Maraş** ***(Kahraman Maraş)*** ve **Antep** ***(Gaziantep)***'i işgal etmeleri halk arasında korku, nefret ve endişe oluşturmuştu. **Fransızların, Ermenilerle** işbirliği yaparak sömürge yönetimi usullerini burada uygulamaları, yer yer bölgesel savunma tertiplerinin alınmasına ve milli kuvvetlerin kurulup teşkilatlanmasına etken oldu.

URFA *(Şanlı Urfa)* CEPHESİ

Diğer **Güney** illeri gibi, **Urfa** *(Şanlı Urfa)*'da önce **İngilizlerin** sonra da **30 Ekim 1919**'da **Fransızların** işgaline maruz kaldı. **Fransızlar**, **Urfa**'da da **Ermenilerle** işbirliği yaparak, **Urfalıların** can ve mal güvenliklerini ortadan kaldırdılar.

Fransız işgaline karşı **9-10 Şubat 1920** tarihinde yapılan, **Urfa** ve **Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı** "*Namık*" takma adlı **Yzb.Ali Saip Bey** (*Ursavaş*)'in komutasındaki **3000** kişilik, baskınla **Urfa** kısmen kurtarıldı. Karargah binasındaki **Fransız** bayrağı yerine **Türk** bayrağı çekildi. Uzun ve çetin mücadeleler sonucu, **Fransız** askeri birlikleri, **11 Nisan 1920** günü **Urfa**'yı boşalttı.

ANTEP *(Gaziantep)* CEPHESİ

Önce **İngilizler**, sonra **Fransızlar** tarafından, **Mondros Ateşkes Antlaşması** hükümlerine aykırı olarak işgal edilen **Antep**, yabancı işgaline boyun eğmedi ve direndi. **Fransızlar**, **Antep**'te bir **Ermeni** fırkası kurarak, yerli **Ermeni** azınlığı ile birlikte **Anteplileri** sindirmeye çalıştı. Halkı korku ve endişeye sürüklediler. İlk iş olarak **Antepliler** de teşkilatlandı. **Kılıç Ali Bey komutasındaki Kuvay-ı Milliye Birlikleri** de başarılı direnişler ve mücadelelerde bulundu.

Antep, önce **3** ve **18 Şubat 1920** tarihlerinde ilerleyen iki **Fransız** taburuna karşı direndi. Daha sonra, **Mart 1920** sonunda takviyeli **Fransız** birliklerine karşı çetin bir güç ve azimle savaştı. **Fransız** birliklerine karşı kahramanca savaşan ve milli bir sembol olan *"Şahin"* takma adıyla **Teğmen Sait Beyin** şehit düşmesi, **Fransızlara** karşı direnişi daha çok artırdı.

1 Nisan 1920'de de bütün şehir **Fransızlara** karşı ayaklandı. **10** ay **9** gün düşmana karşı en kötü imkanlarla yiğitçe

ve mertçe savaşan **Antep, 9 Şubat 1921** de teslim olmakla beraber, **Türk** tarihine **"Kahramanlar Diyarı"** olarak "*Gazi*" ünvanını alarak geçti.

MARAŞ *(Kahraman Maraş)* CEPHESİ

Çukurova, **Antep** ve **Urfa**'yı işgal ettikleri gibi, **Maraş'ı** da ele geçiren **Fransızlar**, burada da **Ermenilerle** büyük bir işbirliği iş birliği içine girdiler. Tarihi **Maraş Kalesi'ne Türk Bayrağı** yerine **Fransız** bayrağının asılması, **Maraşlıları** harekete geçirdi ve olay milli onuru zedeleyici bir durum olarak değerlendirilmişti.

Fransız işgaline karşı, bir camide vazeden **"Sütçü İmam" Şeyh Ali Sezai** (***Kurtaran***) **Efendi**, halka;

"Kalelerinde hür bayrağı dalgalanmayan, esir bir memlekette, Cuma namazı kılınmaz"

Diyerek **Maraşlıları** coşturdu. **Maraş**, çocuğu, genci, ihtiyarı, erkeği ve kadını ile beraber tarihi kaleye yönelerek, **Fransız** bayrağını indirip, yerine **Türk** bayrağını çekmiştir.

Fransızlara karşı yapılan kanlı mücadele, **11 Şubat 1920**'de **Fransızların** bozguna uğramaları ve **Maraş**'tan çekilmeleri ile son buldu. **Maraşlıların**, gösterdikleri kahramanlık, şehrin adının da ***Kahramanmaraş*** olarak değişikliğini gerekli kılmıştır.

ÇUKUROVA CEPHESİ

Kilikya adı ile andıkları **Çukurova**'yı sömürge haline getirmek için **Fransızların** çabaları, daha ilk işgal anından itibaren **Çukurovalıların** protestosu ile karşılanmıştır. "***Feryatname***" adlı vesika ile kamuoyuna duyurulmuştu.

Fransız idarecilerinin, **Ermeni** komitecilerine alet olması, hatta **Fransız Valisi Bremond'**dan cesaret almaları ve teşvik görmeleri **Ermeni Fedailerini** yağmacılık ve katliama

da yönlendirmişti. **Fransız** ve **Ermenilerin** insanlık dışı hareketleri, milli kuvvetleri teşkilat kurarak, çete savaşı yolu ile karşı koymaya yöneltti.

Aralarında **Zamir Damir** (*Arıkoğlu*)'nun da bulunduğu **Çukurovalılar Toroslar'**da ve **Çukurova'**da yer yer direnişler, yiğitçe çarpışmalar yaptılar.

I.Kavaklıhan, Aflak, II.Kavaklıhan, Yarbaşı, Hinnepli, Taşçı, Mercin Büyük Fadıl Savaşları ve **Kar Boğazı Baskını Fransızları** yirmi günlük **Ateşkes Antlaşmasına** ve daha sonra da **Ankara Antlaşmasını** imzalamaya zorladı.

Ankara Antlaşmasının imzalanması **Çukurova**'nın kurtuluşunu ve özgürlüğüne kavuşmasını sağladı.

1.İNÖNÜ SAVAŞI

Yunanlılar, Bursa ve **Uşak** mıntıkalarından **Eskişehir** ve **Afyon** istikametlerinde **6 Ocak 1921**'de ileri harekata geçtiler. **Yunan** harekatı üç koldan ilerleyerek **İnönü** önünde birleşiyordu. **Yunanlılar, 3** günlük yürüyüşten sonra **9 Ocak** günü **İnönü** mevzilerinin önüne gelmişlerdi. Asıl savaş **10 Ocak** günü sabah saat **6.30**'da **Yunanlıların** taarruza geçmesi ile başladı. Saldırısı kırılan düşmana karşı savaş **10 Ocak 1921**'de kazanıldı.

Savaşın **İnönü** bölgesinde yapılması bir tesadüf değildi. **İnönü** savaşlarının zamanını **Yunanlılar**, fakat savaş alanını **Türkler** seçmişlerdi. **Türk Ordusunun** savunma planına göre, **Bursa** ve **Kocaeli** yönünden gelecek bir düşman taarruzu **İnönü'**de karşılanacaktı.

11 Ocak 1921'de o güne kadar fazla kayıp vermiş ve çok hırpalanmış olan düşman, daha fazla ilerlemeye kendisinde kudret göremeyerek, tekrar **Bursa** civarındaki eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldı. Böylece dinamik bir sevk ve idare sistemiyle düşmanın iki misli kuvvetlerine karşı, zayıf kuvvetlerle yoğun bir savunma yapılmış ve düşman ordusu üç gün içinde yenilerek geri çekilmeye mecbur bırakılmıştır.

I. İnönü Zaferi sonunda **Albay İsmet Bey, 1 Mart 1921**'de **Generalliğe** yükseltildi. Kazanılan bu zaferin tarihi önemi, düzenli ordunun **Batı Cephesi**'nde kazanılan ilk zafer oluşu ve **Sevr Anlaşmasının** ısrarlı uygulayıcılarına milli teşkilatın ne demek olduğunu göstermesidir. Böylece **I. İnönü Savaşıyla Kuvay-ı Milliye** devri son bulmuş, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin** ve ordusunun içerde ve dışarıda itibarı birden yükselmiş, ordunun ve **Meclis**'in otoritesi artmıştır.

II. İNÖNÜ SAVAŞI

Londra Konferansının bir sonuç vermemesi, **Sevr** projesini uygulamak için **İtilaf Devletlerini** yeni bir çabaya yöneltmiş ve bu amaçla **Yunan** işgal ordusunu savaşa teşvik etmişlerdi. Bundan faydalanan **Yunanlılar, 23 Mart 1921**'de **Bursa**'dan **İnönü** istikametine ilerlemeye başladılar. **Türk Ordusunun** yüksek azim ve imanla savaşması, **31 Mart 1921** akşamına kadar süren kanlı çarpışmalar sonunda düşmanı **İnönü**'de ikinci defa perişan etti.

Yaptıkları iki saldırının da püskürtülmesi üzerine **Yunan** kuvvetleri, **31 Mart** gecesinden itibaren çıkış mevzilerine çekilmeye başladılar, çekilen düşman, süvari birliklerimizle izlenmiş ve düşmana çekilirken de kayıplar verdirilmiştir.

Fevzi Paşanın (*Çakmak*) Mecliste bu savaştan bahsederken söylediklerinden anlaşıldığına göre, **Yunan** ordusunun amacı mutlaka yenmekti. **Başkumandanları Papulas**, bu sebeple **Karaköy**'e kadar gelmiş ve alaylarını bizzat birbiri ardınca savaşa sokmuştur. Düşman bir taraftan kesin olarak **Türk Ordusunu** yenmek ve dört beş günde **Eskişehir**'e, bir ayda da **Ankara**'ya gelerek **Sevr Antlaşmasını** zorla kabul ettirmek amacındaydı.

İsmet Paşa bir taraftan da düşmana umduğu yerde değil, bizim istediğimiz yerde savaşı yaptırmak suretiyle, düşmanın savaş planını başarısızlığa uğratmıştır. **Milli Kurtuluş**

Savaşı'nda bu zafer, **Mustafa Kemal Paşanın** güzel ifadesiyle, milletin "**Makus Talihini**" *(tersine dönmüş talihini)* de yenen bir zafer olmuştu.

KÜTAHYA ESKİŞEHİR SAVAŞLARI

İnönü Savaşlarında savunma taktiği uygulamak zorunda kalan **Türk Ordusu, Aslıhanlar- Dumlupınar** çarpışmalarında ise henüz saldırı gücü olmadığını göstermişti. Bu durumdan yararlanmayı düşünen **Yunan Genelkurmayı** yeni bir plan hazırladı. Daha güçlü birliklerle, **İnönü, Eskişehir, Afyon** ve **Kütahya** arasındaki çizgide bulunan mevzilerimize yüklenerek buraları işgal etmek ve hatta **Ankara**'ya kadar ilerlemek düşüncesindeydiler.

Yunanlılar bu amaçla, yeni birliklerle iyice güçlendiler ve **10 Temmuz'**dan itibaren saldırıya geçtiler. Zayıf birliklerle tutulan **Kütahya** güneyine yüklendikten sonra, cephe boyunca ilerlemeye başladılar. **20 Temmuz**'a kadar yaptıkları saldırılarla kuvvetlerimizi geri çekilmeye zorladılar. Cephe durumu ile ilgilenen **Mustafa Kemal Paşa,** kuvvetlerimizin **Sakarya**'nın doğusuna kadar çekilmesini gerekli gördü.

Böylece zaman kazanılacaktı. Bu plan uygulanırken, **21 Temmuz'**da tekrar saldırıya geçen **Yunan** kuvvetleri, büyük fedakarlıklarla yavaşlatıldı ve **25 Temmuz**'da **Sakarya**'nın karşı kıyısına geçildi. Bu savaşlar sonucunda **Eskişehir, Kütahya, Afyon** gibi büyük stratejik merkezler elden çıktı. Savaş gücü azaldı ve yurtta büyük bir hayal kırıklığı belirdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde moral bozukluğu başladı ve sert tartışmalar oldu. Aslında, **Yunan** kuvvetleri büyük ateş ve silah üstünlüklerine rağmen, ordumuzu yok edememişlerdi. **Ordumuz, Sakarya**'nın doğusunda, güvenlik altındaydı. Buna rağmen savaşın kaybedilmesi cephe gerisinde büyük bir felaket haberi gibi etki yapmıştı.

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları Sakarya'nın doğusuna çekilmekle askeri bakımdan büyük bir avantaj elde etti. **Türk kuvvetleri** için zor olsa da, **Yunanlılar** için daha zor olan bir durum oluşturuldu.

Böylece, **Türk kuvvetleri** düşmanın gelişen taarruzlarının tehdidinden kurtarılmış, **Sakarya'**nın doğusunda yeniden düzenlenerek savunma gücü arttırılmıştı. **Yunanlılar** ise mevzilerini genişletmişler, ulaştırma şartları zor bir arazide ilerlemek ve ikmal yapmak zorunda kalmışlardı.

Sakarya gerisine çekilme, halkın maneviyatı üzerinde ciddi bir sarsıntı oluşturmuştu ve **Meclis**'te de bunun belirtileri ortaya çıkmıştı. **Mustafa Kemal Paşanın** muhalifleri; ***"Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor? Bu hareketin elbette bir sorumlusu vardır, o nerededir? Bu çok acı veren durumun ve yürekler acısı görünümün gerçek sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik"*** diyerek **Mustafa Kemal Paşa'ya** dil uzatmaya başladılar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve dışarıda son çare ve son tedbir olarak ***"Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başına geçmesinde fayda umulduğu"*** yolunda bir kanaat oluştu. Bunun üzerine **Mustafa Kemal Paşa, 4 Ağustos 1921**'de **Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne** verdiği bir önerge ile **Başkumandanlığı** kabul ettiğini bildirdi ve ancak **Meclis**'in elindeki yetkileri de fiilen kullanmayı talep etti.

Bu önerge üzerine **Mustafa Kemal Paşanın** muhalifleri, kendisine **Başkomutan** unvanını ve **Meclis**'in yetkilerini kullanmak hakkını önce vermek istemediler. Ancak unvan ve yetki, **5 Ağustos 1921** tarihli kanunla tanındı.

Mustafa Kemal Paşa, 12 Ağustos 1921'de **Polatlı**'daki **Cephe Karargahına** giderek ordunun başına geçti. Cephede teftiş yaparken, attan düşerek birkaç kaburga kemiği kırıldı. Savaşı cephede yaralı ve kaburga kemiği sarılı bir şekilde idare etmek zorunda kaldı. **23 Ağustos**'ta düşman ordusu ciddi ve güçlü bir şekilde cephemize taarruz etti.

Ordumuz. 100 kilometrelik cephe üzerinde cereyan eden meydan muharebesinde, düşmanın üstün kuvvetlerini ilk önce yıpratarak, taarruza devam etmekten yoksun bir hale getirdi.

23 Ağustos'tan **13 Eylül'**e kadar gece gündüz aralıksız yirmi iki gün devam eden bu kanlı savaştan sonra, düşman ordusu mağlup ve perişan bir şekilde cepheyi terk etti.

Sakarya Meydan Savaşı sonucu, askeri harekat yön değiştirmiştir. **Sakarya**, geri çekilme ve gerilemenin durdurulduğu ileri gidişin başladığı noktayı oluşturmuştur.

Sakarya Zaferi üzerine, **Meclis, 19 Eylül 1921**'de kabul edilen bir kanunla, **Türk Milletinin** bir şükranı olarak ***"Mustafa Kemal Paşa'ya Mareşallık rütbesi ve Gazilik unvanını"*** verdi.

BÜYÜK TAARRUZ:

Sakarya Savaşı'ndan sonra, kamuoyunda ve **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde** taarruz için sabırsızlık baş göstermişti.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 4 Mart 1922'de **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin** gizli bir toplantısında endişe ve huzursuzluk duyanlara açıklamalar yapmıştı.

"Ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat bu taarruzu tehir ediyoruz. Sebebi, hazırlığımızı tamamen bitirmeye biraz daha zaman lazımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirlerle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten çok daha kötüdür"

Diyerek bir taraftan zihinlerdeki şüpheyi bertaraf etmeye çalışırken, diğer taraftan da orduyu son zaferi sağlayacak bir taarruz için hazırlıyordu.

Haziran 1922 ortalarında, **Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa,** taarruza geçmek kararını almıştı. Asıl amaç,

yok edici bir meydan savaşı yapmak, düşmanı çabuk ve kesin bir sonuç alacak şekilde vurmaktı.

Mustafa Kemal Paşa, ordu birlikleri arasında bir futbol maçı organize edilmesi bahanesiyle **Ordu Komutanlarını Akşehir**'e davet etti. Böylece **Yunanlıların** ve İşgal Devletleri'nin dikkatleri çekilmeyecekti.

28 Temmuz gecesini, komutanlarla genel taarruz hakkında konuşarak geçirdi ve gereken direktifleri verdi.

Mustafa Kemal Paşa, daha sonra **20 Ağustos 1922**'de **Ankara**'dan **Akşehir**'e giderek, **26 Ağustos 1922 Cumartesi** sabahı düşmana taarruz emrini verdi. Çok gizli bir şekilde yürütülen bu olayları kamuoyundan saklamak maksadıyla, **21 Ağustos**'da **Çankaya Köşkünde** bir çay daveti verileceği gazete ve ajanslara bildirilmişti.

26 Ağustos sabahı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yanında **Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa(*Çakmak*), Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (*İnönü*)** ile birlikte muharebeyi yönetmek üzere **Kocatepe**'deki yerini aldı.**Büyük Taarruz** burada başladı.

Topçuların sabah saat **4:30**'da taciz ateşi ile başlayan harekat, saat **5:00**'de önemli noktalara yoğun topçu ateşi ile devam etti.

Piyadelerimiz, sabah **6:00**'da **Tınaztepe**'ye hücum mesafesine yaklaşarak, tel örgüleri aşıp, **Yunan** askerini süngü hücumu ile temizledikten sonra, **Tınaztepe**'yi ele geçirdiler. Bundan sonra, saat **9:00**'da **Belentepe**, daha sonra **Kalecik-Sivrisi** düşmandan temizlendi.

Taarruzun birinci günü, ağırlık merkezindeki **1. Ordu Birlikleri, Büyük Kaleciktepe**'den **Çiğiltepe**'ye kadar onbeş kilometrelik bir bölgede düşmanın birinci hat mevzilerini ele geçirdi. **5. Süvari Kolordusu** düşman gerilerindeki ulaştırma kollarına başarılı taarruzlarda bulundu. **2. Ordu** da cephede tespit görevini aksatmadan sürdürdü.

26 Ağustos günü **Türk Ordusunun Büyük Taarruz**'u, **Genelkurmay Başkanlığınca Türkiye Büyük Millet Mec-**

lisine bildirildi. **27 Ağustos Pazar** sabahı gün ağarırken, **Türk Ordusu** bütün cephelerde yeniden taarruza geçti. Bu taarruzlar çoğunlukla süngü hücumlarıyla ve insan üstü çabalarla gerçekleştirildi.

27 Ağustos saat **18:00**'de, **Afyon, 8. Tümen** tarafından kurtarıldı. **Afyon** kurtuluşun şanlı ve şerefli müjdesi olmuştu. **Başkomutanlık karargahı ile Batı Cephesi Komutanlığı karargahı Afyon**'a taşındı.

28 Ağustos Pazartesi ve **29 Ağustos Salı** günleri, başarılı geçen taarruz harekatı ile düşmanın **5. Tümeninin** çevrilmesi ile sonuçlandı.

29 Ağustos gecesi durum değerlendirmesi yapan komutanlar, hemen harekete geçerek muharebenin süratle sonuçlandırılmasını gerekli buldular. Düşmanın çekilme yollarının kesilmesi ve düşmanı çarpışmaya zorlayarak, tamamen teslim olmalarını sağlama yolunda karar aldılar.

Karar süratli ve düzenli bir şekilde gerçekleştirildi. **30 Ağustos 1922 Çarşamba** günü taarruz harekatı **Türk Ordusu'nun** kesin zaferi ile sonuçlandı. **Büyük Taarruz'un** son safhası askeri tarihimize **Başkomutan Meydan Muharebesi** olarak geçmiştir.

30 Ağustos 1922 Başkomutan Meydan Muharebesi sonunda, düşman ordusunun büyük kısmı dört taraftan sarılarak, **Dumlupınar**'da **Gazi Mustafa Kemal Paşanın** ateş hatları arasında bizzat idare ettiği savaşta tamamen yok edilmiş ya da esir edilmişti.

Böylece tasarlanan kesin sonuç beş gün içinde elde edilmiş ve hazırlanan plan tam başarı ile uygulanmıştı. **30 Ağustos 1922**'nin gurur verici zaferi ile **Mustafa Kemal Paşa,** kaçabilen düşmanın takip edilmesini ve üç koldan **Ege**'ye doğru ilerlemesini uygun buldu.

"Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri" diyerek, tarihi emrini **1 Eylül 1922**'de verdi.

Yunanlılar, **İzmir**'e doğru kaçmaktaydı. Başta **Yunan Ordusu Başkomutanı Trikopis** olmak üzere çok sayıda esir ele geçirilmişti. **Ordumuz** bu muharebede, 400 kilometre yol katederek, **9 Eylül 1922** sabahı **İzmir**'e girdi. **Türk Ordusu'nun,** bu **400** kilometrelik bir mesafeyi kısa bir sürede savaşarak katedip **İzmir**'e ulaşması içerde ve dışarda hayret ve takdir uyandırdı. Bu konuda en büyük hayranlık, süvarilerimizle aynı zamanda piyadelerimizin de **İzmir'**e girişleri olmuştur.

11 Ekim 1922'de imzalanan **Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla,** silahlı çatışma durdurulduğu gibi, **Edirne** dahil **Trakya**'nın da **Türkiye**'ye bırakılacağı ve bir ay içerisinde **Yunanlılar** tarafından boşaltılacağı kabul edildi.

***

"MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MİLLETE BEYANATI"

Fransız "Moniteur Oriental" Gazetesinin 9 Ekim 1919 tarihli sayısında yayınlanan haber:

"Mustafa Kemal Paşanın Millete Beyanatı:

Doğal haklarımızın korunmasını temin ve dış ve iç felaketlere çare bulmak için yeniden birleşen büyük Milletimiz, birkaç hainin kin dolu hıncı yüzünden, tehlike ile karşı karşıya kaldı.

Kendi Milletinden destek almayan bu gayri meşru Hükümet, sahip olduğu resmi durum dolayısıyla, bize zarar verebilirdi. Düşmanlarımız gibi, dostlarımız da, bizi birliği bozulmuş ve dağınık görmelerinin sebebi de işte budur.

Bugün, İlahi yardım ve büyük Milletimiz tarafından gösterilen demirden irade sayesinde hainler düştü Devlet ve Millet, aynı kurtuluş ve birleşme hedefi etrafında toplandı. İki şeye dikkat edilmelidir:
1.- Kutsal Halifemiz, Milletin meşru emellerini anladığı anda Ferit Paşa Hükümeti'ni düşürdü.
2.- Ali Rıza Paşa tarafından kurulmuş olan yeni Hükümet, Milli emellerimizin, meşrutiyet ilkelerini kabul etti. Böylece, Hükümet ile Millet arasındaki ahenk tamamlandı.
Sonuçta, bugünden başlayarak yeni Hükümeti sempatimizle destekleyeceğiz ve resmi haberleşme üzerine konulmuş olan yasaklamalar ve sınırlamalar kaldırılacaktır. Hiçbir şekilde Hükümetin işlerine müdahale etmeyeceğiz ve böylece bir kere daha kendi faaliyetimizi, sadece Milletin savunulmasına ayırdığımızı kanıtlayacağız. Hükümetin ödevleri karşısında, Millete büyük bir Milli görev düşmektedir.
O da, bütün bu görevlerin sırası ile tamamlanmasını sağlamaktır. Bizim en büyük ilkemiz, zaten Millete hizmet idi. Yoksa Kanuna engel olmak değil. Ayrıca, her zaman yaptığımız gibi, sadece dinginlik ve huzuru sağlamaktan başka bir işimiz olmayacağı anı neşe ile düşünelim.
Dinginliğinden ve asayişinden, dayandığı zor ve yorucu anlarda asla vazgeçmemiş olan Milletimiz, bu vasıflarını her zaman koruyacaktır. Bu muzaffer ve Kutsal toprağı korumaya muktedir olduğunu, medeni Dünyaya gösterecektir."

Mustafa Kemal

***

"AMACIMIZ TÜRKİYE'NİN GELİŞMESİDİR"

Mustafa Kemal'den 15 Ekim 1919 tarihinde "United States Radio Press"e verdiği beyanat:

"Mustafa Kemal Dedi ki:

Milliyetçi Parti kısmi bir yabancı yardımın zorunluluğunu tanıdı. Amacımız, tıpkı Mütareke esnasında olduğu gibi, Türkiye'nin gelişmesini temin etmektir.

Bizim yayılmacı planlarımız yok, ama, Türkiye eğer iyi bir Hükümete kavuşursa, zengin ve refah içinde bir ülke yapılabilir, inancındayız.

Hükümetimiz, yabancı müdahale ve entrikalar yüzünden zayıf düştü. Bunca deneyimimizden sonra, eminiz ki, "Amerika bize yardım edebilecek yegane ülkedir."

Ermenilere karşı hiçbir yeni Türk şiddet uygulamasının olmayacağını garanti ederiz.

Bizim Enver Paşa ile birlikte çalıştığımız doğru değildir. Biz onun politikalarının Türkiye'ye zarar verdiği inancındayız. Onun yerini, yurdunu bilmiyoruz. Onun Rus Bolşevikleri ile birlikte olduğu söyleniyor.

Ben onun muhtemelen, Azerbaycan'da bağımsız bir Türk Hükümeti kuracağını ifade ettiği bir mektup gördüm.

Milliyetçilerin, Türkiye'deki çıkarlarını korumak isteyen Anglo-Fransız kapitalistler tarafından desteklendikleri doğru değildir.

İngiliz parası burada ancak Türkiye'yi mahvetmek için kullanılır. İngilizlerin, İngiltere'deki "Türk Muhipler Derneği"nin eski Başkanı Adil Beye 150.000 lira, Konya Valisine 200.000 lira, belki Ankara Valisine de büyük bir meblağ verdiğini biliyoruz."

***

"KENDİ ARALARINDA ÇIKAR DENGESİ KURMAK"

(Felaketin sorumluluğu İtilaf güçlerine aittir.)

Mustafa Kemal'in 12 Kasım 1919 tarihinde Sivas'tan işgaller üzerine çektiği tarihi telgraf:

"Mütareke hükümlerine aykırı olarak, İngilizler tarafından işgal edilip, son zamanlarda tahliye edilen Antep, Maraş ve Urfa yöreleri, şimdi de Fransızlar tarafından yeniden işgal edildi.

İtilaf güçleri o nedenle, Ülkemizin en güzel parçaları olan bu yörelerden Milletimizi mahrum bırakma planlarından asla vazgeçmiyorlar ve planlarını, bu işgalin güya geçici ve koruyucu olması sebebiyle, Paris Barış Konferansının sonuçlarını beklemeden uyguluyorlar.

Yedi asır öncesine dayanan Osmanlı İmparatorluğunun şanlı tarihini, ya da onun ani ve güçlü gelişmesinin koşullarını ve unsurlarını, ya da onun yeniden doğuşunu dikkate almakta isteksizler. Ülkemizi parçalamak suretiyle kendi aralarında bir çıkar dengesi kurmaya çalışıyorlar.

İtilaf güçlerinin bu yaptıkları, insanlık dışıdır ve aslında hak ve hukuka, barış konferansında ilan edilen prensiplere ve Wilson prensiplerinin 12. maddesi ile bütün Dünyanın önünde, Türkiye'ye karşı yapılmış vaatlere karşı işlenmiş bir saldırıdır.

Türkiye'nin bölünmesine yol açmak düşüncesi ile Yunanlıların işgaline terk edilen Aydın İlinde uygulanan katliamlar, baskılar, zulümler ve imha politikaları, Ermenileri maşa olarak kullanmak suretiyle, Fransızlar tarafından işgal edilen Adana İli çevreleri ile Maraş ve Urfa'daki uygulananlar aynıdır. Bu olaylar, bir politika türünün pek çirkin ve adaletsizlikler içeren dizisinin en son safhasıdır.

Bugüne kadar süregelen İtilaf güçlerinin hukuk dışı muamelelerini bütün gayretimizle protesto ediyoruz ve onların

kendiliklerinden ülkemize karşı ve parçalanmaya ve köleliğe razı olmaktansa, emrindeki bütün maddi ve manevi güçlerle, varlığını ve yasal hakkını korumak için azimle yoluna devam edecek olan Milletimize karşı daha insancıl ve tarafsız duygular beslemeye başlayacaklarını umuyoruz.

İtilaf güçlerini haberdar etmek isteriz ki, bütün Milletimiz, kelimenin en geniş manası ile, bu meşru ve yüce kararda tek vücut olmuştur ve Milletimizin meşru sesine kulak tıkayan İtilaf güçlerinin, bu insanlık dışı politikayı devam ettirmesi, sadece birkaç ülke için değil, büyük ihtimalle her iki yarım küre için mahvedici sonuçlar doğurabilir.

Böylesine bir felaketin, Allah ve insanlık karşısındaki sorumluluğu elbette İtilaf güçlerine aittir.

Bizler, yegane hedefi, varoluş haklarını korumak olan Milletimizin, kutsal bildiği birlik ve beraberlik arzusunun tercümanıyız.

Bu meşru feryatlarımızın, Avrupa ve Amerika'nın Milletlerine ulaşmasını arzu ediyoruz ve onların bütün adaletsizliklerini onaylamayacaklarından eminiz."

Mustafa Kemal

***

"KARARGAHIN ANKARAYA TAŞINMASI KARARI"

(Yedek lastikler ve benzin okul müdiresinden)

Tarih: 18 Aralık 1919 dan 27 Aralık 1919 arası
Yer: Sivas – Kayseri – Kırşehir ve Ankara
Konu: Temsilciler Heyetinin Sivas'tan Ankara'ya nakledilmesi:

"Osmanlı yasalarına göre yapılan iki turlu seçimde, Milliyetçi adayların Parlamentoda söz sahibi ola-

bilecekleri anlaşılmıştı. Bunun için etkin bir parti kurmak gerekiyordu. Bu işleri Sivas'ta yapmak olanaksızdı. Üstelik Temsilciler Heyeti üyelerinin çoğu da adaydı. Seçildikleri takdirde Başkente (İstanbul'a) gitmeleri gerekiyordu.

Erzurum'a dönmüş olan Kazım Karabekir Paşa, sağlam bir Doğu politikası sürdürülmesi gerektiğini ileri sürdü ve Temsilciler Heyeti'nin Sivas'ta kalmasında ısrar etti. Heyet ise Eskişehir'de toplanmaya karar vermişti. Düşüncelerine rağmen, Kazım Karabekir Paşa buna karşı çıkmadı.

Mustafa Kemal, Hükümet ve politikacılar üzerinde baskı kurabilmek için, İstanbul'a olabildiğince yakın bulunmakta kararlıydı. Ayrıca, etki alanı dışına çıkıldığında taktik değiştirebilecek olanların da denetim altında tutulması gerekiyordu.

Sivas'ta yapılan son Temsilciler Heyeti toplantısında Rauf Bey; İtilaf güçlerinin Eskişehir ile Ankara arsındaki demiryollarını trafiğe kapattıklarını söyledi. Bu nedenle "Karargahın Ankara'ya taşınmasına" ve böylece fırsat buldukça demiryollarından yararlanılmasına karar verildi. Mustafa Kemal ve arkadaşları için üç araba vardı. "Yedek lastikler ve benzin, Ermeni kızları için açılmış olan Amerikan Okulunun Müdiresinden sağlandı."

Eski Vali Mazhar Müfit, hastalık bahanesi ile işine gitmeyen Osmanlı Bankası Sivas Şubesi Müdürü Oscar Schmidt'in peşine düştü ve onu yolculuk için gerekli parayı borç vermeye ikna etti. 18 Aralık 1919 günü Mustafa Kemal ve arkadaşları, karla örtülü Anadolu yaylalarına doğru yola çıktılar.

* * *

Kayseri: 20 Aralık 1919

192 kilometrelik yolu iki günde alarak Kayseri'ye vardılar ve bir fener alayı ile karşılandılar. Şehirde iki gün kalındı. Bu süre içinde Mustafa Kemal, Dini liderlerle görüştü ve amaçlarını anlattı.
Hacı Bektaş Veli'nin mezarını ziyaret etmek için, yol uzatıldı ve oraya varıldığında Tarikatın Çelebisi (Başı) Cemallettin ile Mustafa kemal ülkenin savunulması konusunu görüştüler.
Çelebi Cemalettin; Ulusal direniş hareketine katılacağı ve taraftarlarına da destek vermelerini emredeceğine söz verdi."

* * *

Kırşehir: 23.Aralık.1919

"Mustafa Kemal, Kırşehir'de özellikle gençlerle konuşmalar yaptı. Çoğu Batılı anlamda eğitim görmüş ve en azı lise mezunu olan gençler ve öğretmenler, yerel bir "Gençlik Derneği" oluşturmuşlardı.
Kendisi de 38 yaşında bulunan Mustafa Kemal, Ulusal bağımsızlık ve çağdaş uygarlığa ve refaha ulaşma düşüncesini, bu gençlere aşılamak için çalıştı.
Verdiği mesaj; aydın kişilerin, Ulusu örgütlemek konusunda insiyatifi ele almaları gerektiği şeklinde idi.
İlaveten dedi ki: "Uygar fırsatların bize açılmasını sağlamak için, öncelikle Ülkenin Efendisi olarak konuşmamız gerekir"
Türkmen kollarının, yerleşik Dini temellere karşıt inançları ile şekillenen gerçek Türk Kültürünün ortaya çıktığı, Orta Anadolu'nun yoksul bir yayla İlçesi olan Kırşehir'de, 24 Aralık 1919 gününde "Kemalizm"in doğduğunu rahatça söyleyebiliriz.

* * *

Ankara'ya Doğru

Zor yolculuk tekrar başladı. Heyeti taşıyan üstü açık üç arabayı zaman zaman saplandıkları kar kümelerinden veya yolu kaplayan balçıktan kurtarmak gerekmişti. Ama Samsun'da başlayan yolculuk, artık belirlediği hedefe doğru yürüyordu...

* * *

"SEYMENLER EŞLİĞİNDE ANKARA'YA GİRİŞ"

(Bu asil hareketi hiçbir zaman unutmayacağım.)

Tarih: 27 Aralık 1919
Yer: Ankara

"Mustafa Kemal, Milli Kurtuluş Savaşı'nın kutsal karargahına, Ankara'ya geliyordu. Öyle bir Ankara ki... Bir yanda Ogüst Roma'sının harabeleri, diğer yanda Osmanlı İmparatorluğunun harabeleri...
Üç, beş barakadan oluşmuş bir Pazar... Pis kebapçı dükkanlarından fışkıran yanık keçi eti dumanları... Tozlarını hortum, hortum savurmak için, rüzgara gereksini olmayan ısırgan dolu arsalar... Anıran eşekler...
O gün Ankara görülmeğe değerdi. Sokaklar adam almıyordu. Dikmen sırtları, bir bayram yeri havasına bürünmüştü. O geldi ya, herkesin içinde, her şeyin düzeleceğine dair inançlı bir duygu vardı.
Tüm hazin görüntüsüne rağmen, Ankara ve civarı halkı, haftalardan beri silahlanmış, genci, ihtiyarı ile bir "Seymen Alayı" kurulmuş, alayın sancağı Kale civarında bir meydana dikilmişti.
Hapishaneler boşaltılmış, eşkıya dağdan inmiş, şehirli silahlanmıştı. Kendilerini kurtarmaya geleni karşıla-

mak ve emrine girmek için sabırsızlanıyordu.
Ankara'nın fidan boylu efeleri, palalarını sallayarak haykırıyorlardı: Doh... doh... doh... Bu naralar dedelerinden kalan sanki savaş naraları idi.
Yokuşun başında eskimiş bir otomobilden inen bir çift gök rengi göz, yassı boz bir kalpağın altında zayıf bir yüz, cepheden cepheye koşmaktan çelikleşmiş bir iradenin ta kendisi, Mustafa Kemal büyük bir tevazu içinde, karşılayıcılarını selam durmakta. Üzerinde boz kemerli bir palto vardı. Sivil bir avcı kıyafeti giyiyordu. Fakat yürüyüşü tam Komutanca, Başkanca idi... Yanında Rauf Bey ve Temsil Heyetindeki arkadaşları ve onları izleyen Ali Fuat Paşa, Komutan Mahmut Bey, Kurmay Başkanı Ömer Halis Bey, Müftü Rıfat, Vali vekili Yahya galip Bey'ler... Hareketini resmi makamlardan başka kimseye duyurmamış olduğu halde, böyle binlerce kişinin karşılamaya gelmesi, O'nu hayrete düşürmüştü.
Etrafına şöyle bir göz gezdirdi. Çevresinde toplanan garip kıyafetli adamları göstererek sordu:
- Bunlar kimdir?
Verilen cevap çok dikkat çekici idi:
-Kim olacak, dağdan inen eşkıya...
- Kim olurlarsa, olsunlar. Madem ki buraya kadar gelmişler, hepsine merhaba...
İçlerinde ne olduğu belirsiz birçok adamın bulunduğu, o kuşkulu kalabalığın içine dalarak dedi ki:
- Niye zahmet ettiniz de buraya kadar geldiniz.
Aldığı cevap çok enteresandı ve Mustafa Kemal'in Türk insanını nasıl tanıdığının en güzel örneği idi.
- Seni görmeğe geldik Paşam... Vatan uğrunda, Millet uğrunda ölmeğe geldik Paşam...
Mustafa Kemal'in yüzündeki sert hatların bir an için nasıl yumuşadığı, görmeyen kalmadı. Artık, Mustafa

Kemal Hükümet Konağına gelmiş, Ankara'yı bir yıldan beridir kaplayan kabus ortadan kalkmış, Ankara beklediği aydınlığa kavuşmuştu.
Baştan beri kafile ile beraber yürüyen, Ankara Valisi Galip Bey, Mustafa Kemal'in mübarek ellerine sarılarak şöyle dedi:
- Paşam, hoş geldiniz. İnşallah ayağınız uğurludur. Bu Ulus, felaketten kurtulacak, ağlayanlar senin sayende gülecek, şimdi yerlerde sürünenlerin başı, gene senin sayende, bir gün gelecek semaya yükselecektir. Tekrar hoş geldin Paşam...
Mustafa Kemal Paşa:
- Bu asil hareketi asla unutmayacağım. Bizleri ne şu, ne de bu kuvvet kurtarabilir. Bizi sizin gibi fedakar ve cesur halkımız kurtaracaktır. "Artık Temsilciler Heyetinin merkezi Ankara"dır.
"Kendisine tahsis edilen Ziraat Okuluna geçti ve burada çalışmalarına başlayarak, gelen heyetleri burada kabul etmeye başladı."

***

"EKMEKÇİYE VERECEK PARAMIZ KALMAMIŞTI"

(Eyvah, şimdi Müftüye kahve ısmarlamak gerekir.)

Tarih: 30 Aralık 1919
Yer: Ankara

"Temsilciler Heyeti Ankara'ya kadar gelmişti ama, üyelerin ceplerinde on para kalmamıştı. Heyetin Muhasip üyesi olan Mazhar Müfit (*Kansu*) o günleri şöyle anlatır:)

Bir de geçinmek, para meselesi yine bizi sıkmaya başladı. "Ekmekçiye bile verecek paramız kalmamıştı."

Gece yarılarına kadar düşündük ise de, para temin etme konusunda bir karar ve sonuca ulaşamadık. "Bankalardan ve kurumlardan ödünç dahi olsa, para almayı Mustafa Kemal Paşaya bir türlü kabul ettiremedim."
"Benim bir kürküm vardı. Erzurumlu Nafiz Beye baş vurarak satılmasını istedim."
Nafiz Bey: "Aralık ayı içindeyiz. Ne giyeceksin?" diye satmamakta ısrar ettiyse de, bu ısrar ne olursa olsun kulağıma giremezdi. Aç mı kalacaktık, nihayet onu sattık. Artık, kimsede satılacak bir şey kalmamıştı. Ankara'ya geldiğimiz zaman, bir hafta süre ile bizi Belediye yedirdi."
Fakat bu durum aylarca süremezdi. Sabah oldu, bütün gece düşünmekten uyuyamamış olduğumdan, yatağımda istirahat halinde iken, kapı vuruldu. İçeri giren kişi, Müftü Efendinin geldiğini söyledi.
Kendi kendime söylenmeye başladım: "Eyvah, şimdi Müftü Efendiye kahve ısmarlamak gerekiyor. Kahve var ama, şeker yok." "Ya şekerli kahve isterse... Ya sigara vermek gerekirse... bunların tedarik edecek kimsede para yoktu ki..."
- Paşaya götürünüz.
- Paşa kendilerini size gönderdi. Paşa ile görüştüler.
- Peki, buyursunlar.
Müftü Rifat Efendi, odama girdi. Ortadaki yuvarlak ve küçük masanın kenarında bir iskemleye oturdu. Dedim ki:
- "Müftü efendi, siz zannedersem kahve içmezsiniz, öyle değil mi?"
- Evet içmem.
- "Sigara da kullanmazsın, değil mi?"
- Onu da kullanmam.
Halbuki Müftü efendi kahve içerdi. Durumumuzu an-

ladığı için "içmem" demişti. Tebessüm ederek:
- Sizin biraz sıkıntıda olduğunuzu öğrendik, az da olsa yardımda bulunmayı görev bildik.
Dedi.
Bundan bir şey anlayamadım. Yatağımın yanında bulunan küçük kasayı göstererek; "Paramız var" dedim. Halbuki; "Kasanın mevcudu 48 kuruştan ibaretti."
Müftü Efendi, bu sözümü dinlemedi bile, cübbesinin altından bir torba çıkarmış ve içindeki kağıt paraları saymaya hazırlanıyordu. Ne yapacağımı adeta şaşırmıştım:
- "Müftü Efendi, teşekkür ederim ama, önce Paşa ile bu konuda görüşmemiz iyi olur", deyince; Müftü Efendi:
- Görüştüm. Kasa Mazhar Müfit'tedir, ona veriniz dediler.
Müftü Efendi, parayı birer birer saymaya başladı. Tam "Bin lira" kağıt para saydı. Paraları aldım ve kasaya koydum. İçimden derin bir oh çektim. Üzerimden sanki tonlarca ağırlık kalkmıştı.
Saygıdeğer Müftü çıktı, gitti. Ben de paranın miktarını derhal Mustafa Kemal Paşaya haber vermek üzere odadan çıktım.
Mustafa Kemal Paşa:
- " Ne kadar" diye sorunca;
- "Bin lira" dedim.
Mustafa Kemal Paşa:
-"Gördün mü? Akşam ne kadar sıkılmıştık. Bu hatıra gelir miydi? Allah bize yardım ediyor." Dediler.
Bunun üzerine ben.
- "Her şeyden evvel, bugün öğle yemeğinde size bir ziyafet çekeceğim. Çoktan beridir et gördüğümüz yok. Şimdi emir verip, on okka pirzola aldıracağım. Ancak yeter. Bir de irmik helvası."
Deyince, Mustafa Kemal Paşa:

- "İsrafa başlamayalım" dediler. Ben de:
- "Bu bir defaya mahsustur. Yarın yine çorba ve bulgur pilavına döneriz" diye cevap verdim.
Müftü Efendinin getirdiği parayı, İlin ileri gelenleri aralarında toplamışlar, bizim parasız kaldığımızı anlamışlar. İlk işimiz olarak hepsine teşekkürlerimizi bildirdik.

***

"TARİHİ İKİNCİ SULTANAHMET MİTİNGİ..."

(13 Ocak 1920)

(Ak sakallılardan, en gencine kadar tüm İstanbul halkı)

Sultanahmet Meydanı, yeniden büyük bir Milli coşkuya şahit oldu. Kadın, erkek, genç, ihtiyar, yüzbini aşkın Müslüman halk, İstanbul'u ve Memleketi savunma kararını almak üzere bu tarihi meydanda toplandılar...
İstedikleri; hak ve adalet idi...
Tüm İstanbul halkı; aksakallı dedelerden, masumlarına, kadınından, erkeğine kadar, işlerini, güçlerini bırakıp, bu tarihi mitingde yerlerini almak için koşuştular...
Daha sabah ondan itibaren, Alemdar Caddesi ile, Divan Yolu ve çevresindeki tüm sokaklar, Sultanahmet Meydanı'na doğru, el ele, gönül gönüle, hep aynı coşku ve isyan ile, akın akın ve büyük bir kalabalık ve yığılma ile adeta kaynaşıyordu...
Konuşmacıların kürsüsü, Ayasofya Hamamının önüne yerleştirilmiş, Osmanlı Bayrakları ve halılarla süslenmişti. Kürsünün karşısında, Polis Müdürü ve Zabıta memurları ile İtilaf devletleri Zabıta Müdürü yerini almıştı.
Sol tarafta, polisler tarafından ayrılan bölümde, okul öğrencileri, yer almışlardı... Arkalarındaki bölümde de, kadınlara yer ayrılmıştı...

Mitingde, tüm okullar, yerlerini almışlardı... Örneğin, "Mektebi Sultani" (Şimdiki Galatasaray), "Öğretmen Okulu", "Hilafet Yüksek Okulu", "Kız Öğretmen Okulu" öğrencileri ve öğretmenleri, özel bayrakları ile dikkatleri çekiyorlardı...
Kürsünün sol yönünde yer alan; "İZMİR MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ BAYRAĞI"nda, Türkçe ve Fransızca olarak yazılmış olan; "İZMİR TÜRKİYE'NİN, İSTANBUL TÜRKLER'İNDİR" cümlesi okunuyordu...
Kürsünün karşı tarafındaki ve sağdaki Meydanlar, tramvay yoluna kadar, her sınıf halk ile dolmuştu. Her taraftan akın akın koşturup gelen halkı, meydan alamadığı için, "Milli Gösteri"ye (Mitinge) katılanların büyük bir kısmı da, Parkın diğer bölümleri ile, Tramvay Caddesini dolduruyorlardı...
Saat; bir buçuk ile iki arasında, birdenbire Sultanahmet ve Ayasofya Cami-i Şerifleri Minareleri'nden, bir Tekbir (Allah-ü Ekber) çağrışması ve bir Tehlil (Lailahe-ill- Allah) sesleri, dalgalanarak Miting yerinde yankılanmaya başladı...
Hazır bulunanların hepsi, tek ağızdan, Müezzinlerin sesleni̇şlerine katıldılar... İslamiyet Ruhu, vecde ve heyecana gelmişti...

***

"İKİNCİ SULTANAHMET MİTİNGİNİN KARARLARI..."

(Hamdullah Suphi *(Tanrıöver)*Bey tarafından okunmuştur)

(İzmir ve çevresi yabancıların ellerinden kurtarılacak)

Genel Barışın, ancak Uluslararası adalet ve dostluk esaslarına dayalı olarak yapılabileceğine inanan, Türkler ve Müslümanlar, 13 Ocak 1920 tarihinde, Sul-

tanahmet Meydan'ında düzenlenen, muazzam Mitingde, Orta Doğuda, Barış ve sonsuza kadar barışıklık halinin oluşturulmasına dayanak olacak, aşağıda belirtilen kararları, bütün Türk ve Müslüman kamuoyuna tercüman olmak üzere arz eder...

1.- Yalnız, İslâm Hilafet Merkezi olmasından değil, özellikle Türk tarihinin, yegane Abidesi, Türk Milletinin bireysel yaşam merkezi olan İstanbul'un, evvelden olduğu gibi, Osmanlı Saltanatının Başkenti olarak kalması ve devam etmesi...

2.- Hilafetin Merkezi ve Saltanatın son savunma hattı olan Edirne ve onun hizmetinde bulunanların, Osmanlı mülkiyetini korumaları ve bağlı kalmaları...

3.- Bütün Batı Anadolu'nun, yegane ticaret kapısı ve bin yıldan beri en saf Türk Memleketi olan, İzmir ile çevresinin yabancıların ellerinden kurtarılarak, ana ocağına iade edilmesi...

4.- Anadolu'nun, doğusunda ve güneyindeki halkın, ve çoğunluğu Türk ve Müslüman olan, illerimizin, Osmanlı Saltanatına bırakılması ve bağlanması suretiyle, Türk Milli birlik ve siyasetinin, daha fazla zarar uğramasından, kurtarılması...

5.- Gerek Osmanlı Memleketinde bulunan Hıristiyan, ve gerekse diğer Memleketlerde kalan, Türk ve Müslüman azınlıkların, hukuklarını ve meşru çıkarlarını, tam bir dokunulmazlık halinde tutabilecek olan, önlemlerin sağlanması siyasi ve karşılıklı olarak alınması ve uygulanması...

6.- Avrupa ile Asya'nın birleşme ve temas noktasında bulunan Türkler, Asya dengesinin ve dünya barışının, ileride her türlü zararlı girişimlerden korunması konusunda, bulundukları konum itibarıyla, üzerine düşen görevin, önem ve ciddiyetini ve insanlığın yüce çıkarlarının dereceleri oranında, durumu hakkıyla

benimsediklerinden, üç asırdan beri, saldırı savaşlarından sakındıkları halde;
Türlü türlü düşmanlara karşı, hayatını devam ettirme zorunluluğu ile, devamlı bir mücadele içinde olmaktan kurtulamayan Türk Milletinin, huzurlu düşünce ve vicdanı ile ve diğer medeni Milletlerin, tam güvenirliğine sahip olarak, bu şerefli görevi tamamen ve devamlı bir şekilde yapmak için, ciddi ve samimi yardımlara ve uyarmalara mazhar olması...

***

"MİTİNGİN ARDINDAN BURSA KADINLARININ PROTESTOSU..."

(14 Ocak 1920 tarihinde yayınlanmıştır.)

(Memleketin istiklalini ve bütünlüğünü savunma görevi)

"Anadolu'nun, bugün aynı duygular ve emellerle çarpan kalbinde, yalnız erkekler değil, Anadolu'nun saygın hanımları da, büyük bir mevki sahibi oldular. Öteden beri, tarihin büyük zaferlerinde, büyük kadın simaları da, Doğuda eksik değildi.
Bu mutluluk asrında, Mücahitlerin baş ucunda, hatta savaş safhalarının arasında, bir çok "Fedakar ve Cengaver Kadınlar"ımız görüldü.
Dünya Savaşında, özellikle Doğu İllerimizde, kadınlarımızın göstermiş oldukları fedakarlıklar, hayret vericiydi. Sırtlarında Mücahitlere erzak taşıyan, savaş cephelerine cephane yetiştiren, kadınlarımız vardı. Kızılay hizmetlerinde, kadınlarımızın göstermiş oldukları fedakarlıkları hepimiz bilmekteyiz.
Mütarekenin ardından, Memleketimizin en güzel yöreleri işgal edilmeye başlandığı zaman da kadın, kocasının ve kardeşinin yanı başında, aynı onurlu duygular ve fedakarlıklarla, yerini almaktan asla kaçınmadı. Hala, Aydın sırtları üzerinde devam eden, Şanlı Milli

Mücahitler arasında, kadın fedakarlıkları yatmaktadır. Memleketin varlığını, istiklalini ve bütünlüğünü savunmak için, Anadolu'nun her tarafında, teşkilatlanma başlar, başlamaz, "Anadolu Kadını" görevini asla ihmal etmedi.

Evvela, Sivas'ta başlayan bir hareket, yavaş yavaş, bütün il ve ilçelerin hanımları, aynı gaye uğrunda kendi paylarına düşen fedakarlığı yapmak ve onun için de "Kadınlık Dünyası"nın gereksinim duyduğu, "Mutlu Devrim"i ortaya sermek emelleri ile girişimlerine başladılar.

Bu girişimlerde, Sivas hanımlarını daha sonra, Eskişehir hanımları izlediği gibi, şimdi de Bursa'daki saygıdeğer hemşirelerimizin, vatanseverlik gösterilerinden haberdar olmaktan mutluluk duyuyoruz.

Bursa'nın hanımları, vatanlarının zalimce işgal edilmeleri karşısında, coşan, heyecanlanan kalpleri ile, bütün dünya medeniyetini uyandırmağa davet ve memleketleri için, erkekleri ile beraber, ölmeğe azmettiklerini ilan ediyorlar.

(Buraya kadar olan kısım, Ankara'da yayınlanan Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin, 15 Ocak1920 tarihli sayısından alınmıştır.)

***

"BURSA KADINLARINDAN, ANKARA'DA, MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ TEMSİLCİLER HEYETİNE..."

Biz her türlü güvenlik şartlarını, Mütarekeye dayandırıp, silahlarımızı elimizden bıraktıktan ve tam bir acizlik içine düştükten sonra, Vatanımızın birçok Kutsanmış yöreleri, velev ki, "Geçici" adı altında olsun, birbirinin ardından, sırası ile işgal edilmiş olmasından

ve en çok İzmir ve çevresinde, bazı yörelerde, ebedi düşmanımız olan Yunanistan'a işgal ettirilerek, "İnsanlık Tarihi", sonsuza kadar pisletecek olan facialara ve zulümlere meydan verilmesinden ve şu hallerde bile, medeniyet dünyasının, devam eden umursamaz tutumlarından, "Biz; Bursa'nın İslam Kadınları", fevkalade şaşırmış ve üzgünüz.

Avrupa'nın merkezinden meydana getirilerek, Memleketimize bulaşmasına engel olamadığımız savaş felaketleri yüzünden, babalarımızın, kardeşlerimizin, kocalarımızın, en gençlerinden milyonlarcasının, sonsuzluğa göçmeleriyle, içimiz kan ağlar duruma düşmemiz gibi, Avrupa'nın tüm dünya ile beraber, Memleketimize de musallat ettiği gibi, bu Dünya Savaşı felaketlerinin ıstıraplarının hafifletilmesine, dünya medeniyetinin, teessüf edilecek şeklindeki bu tutumu devam ettiği takdirde, sağ olan erkeklerimizin de, Vatanın namusunu korumak için, canlarını vermeye mecbur kalacaklarına göre, bundan sonra Türkiye'de hasta ve sakat ihtiyarlar, öksüz çocuklar ve aciz kadınlardan başka kimse kalmayacaktır.

Artık sakınılması mümkün olmayan bu üzücü sonuç, medeniyet dünyası için hiç olmazsa, sonu gelmeyecek bir pişmanlığa olsun, sebep olmayacak mıdır?"

***

"SİVAS ANADOLU KADINLARI MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİNİN PROTESTOSU..."

(Sultanahmet Mitingi'nin ardından, Milli Birlik ve beraberliğn aleyhinde yapılan yayınlar dolayısıyla, 1 Şubat 1920 tarihinde İstanbul Osmanlı Basın Cemiyetine çekilen telgraf)

(Yaptıklarınız, Memleket adına ihanettir.)

"İsimleri, meslekleri, gayeleri, sahip oldukları ayrıcalıklarının, sorumlu müdürlerinin, yazarlarının kimlikleri herkesçe bilinen 2-3 gazetenin hayat ve ölüm mücadelesinde bulunduğumuz, şu önemli anda, bütün soylu Osmanlı Milletinin, birlik ve beraberlik içinde hareket etmeye davet etmekle, Memleketi kurtarmak için, herkese Vatanseverlik nasihatleri verecekleri yerde, dinginliği ihlal edecek, saf kişileri baştan çıkaracak, genel ahlakı bozacak yayınlar yaptıklarını görüyor ve işitiyoruz.
Düşmanlarımız, Memleketimizi bölmeye çalışırken, onlara maddi ve manevi yardım eden Memleketimizin bu hayırsız evlatlarını, kadın kalbi ile lanetliyoruz. Bu gazetelerde yazılanlarla, yazanlardan nefret etmeyen gerçek bir Türk, Müslüman düşünülemez.
Bu efendiler acaba ne istiyorlar? Memleketimizin en güzel bölümlerinin işgal altında, Dindaşlarımızın zulüm ve baskı altında inlediklerini bilmiyorlar mı?
Bu efendiler, kişisel emelleri ile uğraşacaklarına, ortalığa nifak ve fesat tohumları saçacaklarına, Memleketin uğradığı şu felakete karşı, alınması gerektiğine inandıkları önlemleri varsa, onu söylesinler.
Yoksa Memleketi, bu felaketten kurtarmak isteyen bir takım Milli onur sahibi kişileri, şu İttihatçı imiş, diğeri İtilafçı imiş diye, şaibe altına sokmaktan, Memlekete ve hatta kendilerine ne gibi faydalar umduklarını bir türlü anlamıyoruz.
Yalnız anladığımız ve bildiğimiz bir şey varsa, biz bu İttihatçıdır, bu İtilafçıdır propagandalarını artık dinlemek istemiyoruz ve dinlemeyeceğiz de...
İtilafçı da, İttihatçı da, bu Memleketin evlatlarıdır. Yeter ki, bunlar Memleketini sevsin ve bu memleketin evladı olduğunu unutmasın, vicdanını milyonlar karşılığında satmasın. İyi bilinmelidir ki, birkaç alçak ittihatçı için, Memleketin bütün güzide evlatları lekelenemez.

Bugün Anadolu halkı, kadın, erkek hepimiz, fırka (Parti) isminden bile nefret ediyoruz. Çünkü, artık kokuştu. Bizler parti falan istemediğimiz gibi, birkaç kişinin parti kavgasına da, Memleketimizi feda edemeyiz. Anadolu; artık parti istemiyor ve istemeyecek de... Fakat evvelce, partilere mensup olan namuslu Vatandaşlarını da; İttihatçıdır, İtilafçıdır diye, feda edemez. Biz bugün, bütün Anadolu'nun, haklarının korunması adına toplanmış kadın ve erkeklerden oluşmuş bir kitle halinde, Memleketimizin savunucularıyız. Bunu bilsinler.
Eğer, bu efendilerin gayeleri, her hayırlı girişimi, boşa çıkarmaya mahkum etmek, Memlekette hiçbir namuslu adam bulunmadığını, ilan etmekten ibaret ise, şu anda takındıkları bu tavır; Millet ve Memleket adına ihanettir. Hepsi tarihten korksunlar.
Avrupalılar; "Bir Memlekette yayınlanan gazete, o Memleket halkının ve Kamuoyunun temsilcisidir", inancındadırlar. İşte bağırarak söylüyoruz ki, bu efendilerin yayınları, Anadolu kamuoyu ile kesinlikle temas dahi edemez.
Anadolu'nun temiz ve saf yörelerine, bu paçavralar tercüman olamaz. Onların bu bahtsız yayınlarını, bütün kalbimizle protesto ediyoruz.Bizler, Osmanlı Milletinin, birlik ve beraberlik içinde ve bir kitle halinde, Memleketlerini kurtarmak için, çalışmalarını istiyoruz. Bizler, savaşta en çok felakete uğrayan, zavallı Anadolu kadınlarıyız.
Beş yıldır, bu savaşlarda, evlatlarımızı, kocalarımızı, kardeşlerimizi Memleketin savunması için verdik. Kendimiz toprak kazdık, öküzlerin yerine sabanı biz çektik. Savaş meydanlarında sırtımızda askerimizin erzakını, cephanesini biz taşıdık. Taş taşıdık.
O efendilerin hanımları gibi, Paşa babalarımızdan kalan Büyükada'daki köşklerimizde, Şişli'deki konak-

larımızda, kocalarımızla karşı karşıya oturup, zevk etmedik.
Ve şimdi, kocalarımızın bol bol ve kolay kolay kazandıkları paralarla, tuvaletler yaparak, otomobillerde gezmiyoruz. Verdiğimiz kurbanlara gözyaşları döküyoruz. Onların ruhunu şadetmek için, elimizde kalan bu Kutsal toprakların savunulması yolunda, erkeklerimizle beraber canımızı feda etmeye azmettik.
Bu efendilerin damarlarında, Türk ve Müslüman kanı varsa, Memleketin selameti adına, rica ediyoruz: Sussunlar... Eğer susmazlar ve böyle ahlaksızca yayınlarına devam edecek olurlarsa, gazetelerini boykot edeceğiz. Gazetelerini okumadığımız gibi, Memleketimize de kesinlikle sokmayacağız. Bunda da mutlaka başarılı olacağız. Bizi buna zorunlu kılmasınlar.
Çünkü, ne olursa olsun, bir "İslam Gazetesi" hakkında boykot uygulamak, vicdanımıza ağır gelecek ve onurumuza dokunacaktır. Fakat ne yapalım? Gazetelerde gördüğümüze göre, Hürriyet ve İtilaf mensubu olan Milletvekilleri, genel merkezi istifaya davet ediyorlarmış. Peki, burada maksat nedir?
Doğal olarak, uzak yerlerdeki Milletvekilleri, geç gelebilecekler. Bir kısmı da bu şekilde istifa ettirildiğinde, Barış Konferansı kararından evvel, çoğunluk elde edilemeyerek, Meclisin toplanamamasını temin etmekten başka hangi düşünceye hizmet etmiş olabilirler? Şu halde, bu felakete sebep olanlar da, Memlekete bu nifak tohumlarını ekenler olmayacaklar mı?
Hangi fırkaya (Partiye) mensup olurlarsa, olsunlar, bütün saygıdeğer Milletvekillerinden rica ediyoruz: Kendilerini Milletvekili seçmekle, haklarında pek büyük güven göstermiş olan Milletin, bu güvenini suiistimal ederek, 3/5 kişinin oyuncağı haline gelip, istifa etmesinler.
Bu vicdansızca bir hareket olur.Bugün, Millet, İttihat,

İtilaf Partisi tanımıyor. Tekrar söylüyoruz ki, Parti falan istemiyoruz. Partiyi, Memleketimizde adeta ayrılık, ayrıcalık olarak görüyoruz.
Diktatörlükleri zulümleri, yanlış hareketleri ile Memleketimizi felakete sürükleyen; Enver'lerden, Cemal'lerden, Talat'lardan çok, böyle hareket eden, bu 3/5 kişiye lanet ediyoruz.
Çünkü, bu efendiler bilerek, akılları ererek, ilimleri ile, kültürleri ile Memleketlerine fenalık ediyorlar. Kendilerini büyüten, yetiştiren Memleketleri adına, insafa, Din kardeşleri adına da vicdana davet ediyoruz."

Sivas Anadolu Kadınları
Müdafaai Vatan Cemiyeti

***

"TECAVÜZLER TAHAMMÜL HUDUDUMUZU AŞIYOR"

(Medeniyet dünyası her tarafı harabeye çevirmekte)

Tarih: 15 Ocak 1920
Yer: Pazarcık
Konu: Zulümle ilgili çekilen protesto telgrafından satırbaşları:

"Fransız işgal güçleri Kumandanları, Mütareke hükümlerini ihlal edere, her gün tecavüzlerini artırıyor. Maraş işgalinin birinci günü, yüzleri örtülü İslam kadınlarına tecavüz edildi. Depolardaki silah ve bombalar, Ermeni Vatandaşlarımıza dağıtıldı. Geceleri, polis ve jandarma devriyelerimiz, öldürüldü.
Aşiret reisleri, para ve rütbe ile baştan çıkarılmaya, ayaklanmaya, isyana davet edildi. Toplumlar arasında kötülük tohumları ekilip, öldürmeler başladı. Kanun

ve Hükümet, her dakika bir müdahaleye uğradı. Bu defa da, Maraş'a gelen bir Fransız Generali, büyük toplar getireceğini, yönetime el koyacaklarını, bir takım adamların hapis ve tutuklanacaklarını beyan etti. İstanbul'da olağanüstü Fransız Komiserliği, kendi Hükümeti adına Dışişleri Bakanımıza; Maraş, Antep ve Urfa İllerindeki işgalin, sırf bir karakol önlemi şeklinde olduğunu ve işgalin geçici bir kapsamda bulunduğunu beyan etmiş ve bu beyan bir senet olarak kabul edilmişken, her gün Memleketimize asker, top, bomba sevk etmekten geri kalmıyorlar.

Artık, yapılan tecavüzler, tahammül hududumuzu aşmıştır. Tekrarlanan müdahaleler, genel vicdanda büyük bir baskı oluşturmaktadır.

Medeniyet dünyası, mülkümüzü harabeye çevirmek, masum, sessiz, sakinlerin mezarına çevirmek, insanlık yararı bir başka cinayet resimlerine şahit olmak istemiyorsa...

Ey, hak ve adaletin sığınağı olan insanlığın genel vicdanı, bu vicdanları yakan zulümlere, son veriniz. Aksi takdirde, daha memede olan çocuklarımıza kadar, son varımızı, yoğumuzu vermiş ve kanlarımızı dökmeye hazırlanmış bir durumda bulunuyoruz.

Bu protestomuzun birer sureti, Beyrut'ta bulunan Fransız Generali Gouraud'a, bir nüshasını Adana işgal Kumandanlığına, bir nüshası da İtilaf Devletleri temsilcilerine verilmiştir."

Eşraftan Batumlu Ali — ***Pazarcık Müftüsü Veli***
Şerbeti Aşireti Reisi Tabu — ***Mücahitlerden Silo***
Atmalı Aşiret Reisi Paşa — ***Belediye Başkanı Hacı Mehmet***

***

"İLK MİSAKI MİLLİ (MİLLİ AND) TASLAĞI"

(Boğazlar, her türlü ticarete ve ulaşıma açıktır.)

Tarih: 21 Ocak 1920
Yer: Ankara

Mustafa Kemal Paşanın hazırladığı ilk Müdafaai Hukuk Proğramı ve Misakı Milli *(Milli And)* taslağı:

1.- Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında 30.Ekim.1918 tarihli Mütarekenin yapılması sırasında sınırlarımız içinde kalan ve yüce Hükümetin idaresi altında bulunan ve her noktası İslam çoğunluğu ile meskun olan memleketlerin tümü, fiili ve hükmi hiçbir sebeple ayrılma kabul etmez ve bölünmez bir bütündür.

2.- Bu sınır içinde yaşayan bütün İslam kavimleri, birbirlerine karşı Milli ve yerel hukuk ve karşılık güvence esası üzerine ortak Vatan savunma ve korumasında birleşmişlerdir.

3.- Bu sınır içinde bulunan Müslüman olmayan azınlıkların siyasi hakları, Memleketin birliğini ve siyasi dengeyi bozmayacak şekilde teyit edilecektir.

4.- Arap memleketlerinin bağımsız olarak alacağı şekil ve varolma şartlarını tayin, kavimlerin geleceklerine bizzat hakim olmaları hakkına dayanarak Arap kavmine aittir. Doğu sınırlarımızda olan ve Müslüman halk ile meskun İlleri ile Bulgaristan'dan ayrılarak çoğunluğu Müslüman olan Batı Trakya'nın, barışımızın yapılmasına bağlanan gelecekleri, halkının serbestçe gösterecekleri Milli iradeleri ile halledilmelidir.

5.- Adil ve insani şartları kapsayan genel barışın ve Uluslararası kanlı anlaşmazlıkların ortaya çıkışını engelleyecek bir şekilde, "Cemiyeti Akvam" (Milletler Cemiyeti)nin yerleşmesi, insanlığın selameti ve Dünyanın dinginliği adına talebimizdir. Dışta genişleme düşüncesini ve istila emellerini kesinlikle beslemeyen Os-

manlı Devleti, kendisini "Cemiyeti Akvam" (Milletler Cemiyeti"nin doğal bir organı sayar. Medeni gelişmesi ve ilerlemesi için, gereksinim duyduğu barış ve selameti ve kendisini saldırı ve taarruzdan koruyacak tarafsızlık durumunu temin ve medeni gerekler içinde ilerleme ve olgunlaşma çalışmalarını kolaylaştırmak maksadıyla, iç ve dış bağımsızlığımız saklı kalmak şartıyla, istila emeli beslemeyen ve milliyetler esasına riayetkar herhangi bir devletin yardımını memnuniyetle karşılarız. Bu Devleti seçme hakkı yalnız Milli Meclise aittir.

6.- İslam Hilafetinin merkezi ve Saltanatın başkenti ve Osmanlı Hükümet merkezi olan İstanbul'un bağımsızlığı ve güvenliği; dokunulmaz ve saklı bulundurulmak şartıyla, Boğazlar ticarete ve Uluslararası ulaşıma açıktır.

7.- Savaşın sorumluluğunu üzerine alan ve Anayasanın esaslarına saldırıda bulunan ve onu hükümden düşüren Hükümetler hakkında, kanuni takibat yapılması, kesinlikle talebimizdir.

***

"MARAŞ'TA GEÇEN FECİ VE KANLI OLAYLAR"

(Feryat ve iniltinin yankı bulmadığı üzücü ortam)

Tarih: 8 Şubat 1920
Yer: Ankara – Maraş
Maraş'taki katliamla ilgili Tamim:

"Onyedi günden beri Maraş'ta cereyan eden feci ve kanlı olaylara son verilmesi hakkında, medeniyet ve insanlık Dünyasının durması için yükseltilen, feryat ve iniltinin yankı bulmadığı, hala bu vahşetin devam etmesi ile sabit oluyor.

Koca bir şehir; ihtiyar, genç, kadın ve çocukları ile, Fransız ve Ermenilerin top, makineli tüfek, bomba ateşleri altında yanmakta, binlerce Dindaşımız, bu vahşetin intikam feryadı olarak yerlere serilmektedir. Kuşatma ve sansür altında yükselen, Milletimizin feryadının, medeni Milletler tarafından nihayet işitileceğini ümit etmekteyiz. Maraş'taki Fransız zulümleri hakkında, Müdafaai Hukuk cemiyetinin bütün merkez heyetleri tarafından, yeniden girişimlerde bulunarak, Milli Meclis Başkanları ile, İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Osmanlı basınına telgraflarla protesto edilerek, bu zulümlere bir an evvel son verilmesini ve zulümlere sahne olan Kilikya, Antep, Maraş ve Urfa'dan, Fransız güçlerinin derhal çektirilmesi hususunda, medeni Milletlerin dikkatinin çekilmesi ve insaniyetinin hatırlatılmasını, şu aralık uygun olan siyasi durumdan, yararlanılmasını tavsiye ederiz.

Temsilciler Heyeti Adına
Mustafa Kemal

***

"MARAŞLILARI MEMLEKET ADINA KUTLARIZ"

(Tüm şehitlerimize dualar ederiz...)

Tarih: 12 Şubat 1920
Yer: Ankara – Maraş
Maraşlıların Kahramanca Savunmaları üzerineMustafa Kemal'in kutlama telgrafı:

"Maraş Müdafaai Hukuk Cemiyetine
Maraş Belediye Başkanlığına
Maraş'taki Kuvayı Milliye Kumandanı Kılıç Ali Beye:

Batı medeniyetinin öncüsü olduğunu iddia eden Fransızların zulüm ve baskılarına ve on asırdan beri Milletimizin, geçerli olan fiili hakimiyetinin ortadan kaldırılmasına ve imha edilmek istenmesine karşı, silahlı savunma yapmak zorunluluğunda olup, yirmi güne yakın bir zaman içinde çarpışan ve sonuçta başarılı olan Kahraman Maraşlıları, bütün Memleket adına tebrik ve yüceltmeye koşarız.
Maraşlılar, bu kahramanca savunmaları ile, Milli davanın yüceliğini ve Milletimizin yaşamak, bağımsız olarak yaşamak hususundaki yüksek iradesini, bütün Dünyaya gösterdiler. Şehitlerimize dualar, selamlar."

Mustafa Kemal

***

"MEHMET AKİF VE ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI..."

14 Mayıs1919 tarihinde **Yunanlılar İzmir**'e asker çıkarınca **Mehmet Akif** artık yerinde duramaz olur.

Mehmet Akif, 12 Haziran 1919 tarihinde **Sebil-ür-reşat** mecmuasında **mandacılığa** karşı çıktı.

26 Haziran 1919 tarihinde **Sebil-ür-reşat, Türklerle Arapların** birbirlerinden ayrılamayacağını yazdı.

Diğer taraftan **Ayvalık** ve **Balıkesir**'de başlayan **Ulusal Direniş Hareketinin** daha da büyüyeceğine inanarak; şöyle der:

" İşte zafer yolu bu..."

Deyip, **"Ulusal Direniş Hareketi"**ni desteklemek üzere bu harekete katılmak isteyen **Mehmet Akif, Balıkesir,** *(Karesi)* gelir, **Zaganos Paşa Camii Şerifinde 6 Şubat 1920** tarihinde **"*Öğüt*"** başlıklı heyecanlı ve etkili bir hutbe verdi.

Konuşma şöyle idi:

"HAYAT HERKESİN HAKKIDIR..."
(Çocuk yürümeden evvel emekler...)

Saygıdeğer Müslüman Kardeşlerim...
Evet, biz Müslümanlar, dünya çalışırken, didinirken, uğraşırken, hudutsuz gelişmeler, hudutsuz Devrimler geçirirken, hep uzaktan bir seyirci gibi baktık...
Özellikle bu son yıllarda, başımıza birçok felaketler yağdı. Halen çilemizi doldurmuş değiliz...
Bütün bunların sebebi, hep seyirci kalmamız; Dini işlerle olduğu gibi, dünya işlerine karşı da, böyle umursamaz bir tavır içinde durmamızdır... Hayat, herkesin hakkıdır...
Evet, bütün Allah'ın yarattığı varlıklar, hayat hakkına sahiptir...O halde, Allah'ın diğer yarattıkları gibi, biz de yaşamak istememizde haklıyız.
Ancak, bilirsiniz ki, haklı olmak başka, haklı çıkmak yine başkadır. Hangi hak olursa olsun, bu hakka sahip çıkılmadıkça, sahibine hiçbir çıkar sağlamaz.
Bugün hangi Milletin Adalet Mahkemesine koşsanız, elinizde gücünüz varsa, derdinizi duyurabilirsiniz...
Yok, böyle yapmaz da ağlarsanız, onların insanlık duygularına, medeniyet duygularına sığınmaya kalkışırsanız, hüsrandan başka bir şey elde edemezsiniz... Yoksa milyonlarca, milyarlarca yaratık, hep bir ağızdan:
"Yaşamak hakkımdır, bu hakkı benden kimse alamaz" diye, bağırıp dururken, senin, benim gibi bir miskin, aciz, beceriksiz, zavallı kişi, bir köşede ağlamış, inlemiş, merhamet dilenmiş...
Bunların hiçbir etkisi olmaz, hatta sesleri dahi duyulmaz... Çocuk, bilirsiniz ki, yürümeden evvel emekler...
Biz Müslümanlar da, tıpkı henüz doğrulmasını beceremeyen, yürüyemeyen, henüz memeden kesilmemiş çocuklar gibi, yerlerde emekler dururken...

Bir de gözümüzü açtık ve gördük ki, etrafımızdaki Milletler, göklerde uçuyorlar... Gelip, çöldeki masumların tepesine, ateşler yağdırıyorlar...
Bizler, Bandırma'dan, İstanbul'a kadar, adam akıllı vapur işletemezken, adamlar, Okyanusların altından kıtaları geçip gidiyorlar...
New York'dan dalıyor, Hamburg'dan çıkıyorlar ki, arasındaki mesafe, bizim vapurların gidişine göre, bir aylık yoldur... Berlin'den uçuyorlar, Trabzon'a konuyorlar...
Biz hala yeryüzünde yürümeyi dahi öğrenemedik...
Doğa, bin çelik pazuya sahipken, insanın bir cılız kolu, kainata nasıl hakim oluyor? Bu insanla doğa güçlerini nasıl oluyor da, kendi hükümleri altına alıyor?
Bu kadar işleri gören, bir kol değil, binlerce, milyonlarca koldur...Bunların hepsi, bir araya gelmişler, beraberce çalışmışlar, halen de geceli, gündüzlü çalışıyorlar, uğraşıyorlar...
Çünkü, anlamışlardır ki, birleşmezlerse, kendilerini her taraftan kuşatan tehlikelere karşı, ayakta duramayacaklar... Demek ki, birleşmekte zorunluluk vardır. Bu gereksinim olmasaydı, birleşmeleri de mümkün olmazdı...
İşte biz, şimdi derdimizin başını bulduk... Başkaları zorunluluk görünce birleşmişler... Bizler ise, o zorunluluğu görmediğimiz için, bu birliği oluşturamamışız...
Yahut da, bu zorunluluğu gördüğümüz halde, bir birleşme yoluna, bir türlü yanaşmamışız... Bugün, hayatın, geçimin, gereksinimlerin almış olduğu şekil itibarıyla, bir insan tek başına, bir iş göremiyor...
Bütün işler, şirketler, cemiyetler ve Milletin tümü tarafından meydana getiriliyorlar... Ne fabrikalar, ne demiryolları, ne vapurlar, ne limanlar, ne hastaneler, ne camiler, ne okullar, ne ticaretler, ne de Din ve Vatanı savunmak için; toplar, tüfekler, cephaneler...
Kısacası, hiçbir şey, yalnız bireysel çalışma ile, çaba-

lama ile, yani tek başına çalışmakla, bir şey yapmak, mümkün olmuyor...
Bugün hayat öyle bir şekil almış ki, tek başına çalışan bir adamın alnından damlayan terler, tıpkı gözyaşları gibi, dökülüp gidiyor ve hiçbir fayda sağlamıyor...
Ne zaman ki, bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse, işte o zaman, bu çalışmanın, bu çabalamamın bir eseri, bir izi mutlaka kalır...
Madem ki, tek başına yapılan çalışmanın bir değeri yoktur, biz de aramızda birlik ve beraberliği temin ederek, topluca çalışmaya koyulmalıyız...
Toplumsuz yaşamağa, toplumdan ayrılmağa gelmez. İslam topluluğunun, bir yoğunluk haline gelmesi için hep birlikte çalışmalıyız... Ufak, tefek sebeplerle, birbirimize küsmemeliyiz...
Biliyorsunuz ki, yabancılar asırlardan beri aramıza ayrılık tohumlarını serpiştirip durdular. Bunlardan da, bir hayli sonuç da elde ettiler... Biz gözümüzü açsaydık, bugün altında inim inim inlediğimiz, şu felaketleri, elbette görmeyecektik...
Her neyse, artık geçmişe hüzünlenmenin, tasalanmanın bir faydası yoktur. Geçmişten yalnız ibret alınır...
Eğer, Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa, toplum arasında ikiyüzlülüğe, anlaşmazlığa, bozuşmaya, dargınlığa, küskünlüğe, ayrılığa, gayrılığa sebep olabilecek, en küçük sözlerden, en önemsiz görülen hareketlerden bile çekinmelidirler... Yok, yaşamak istemiyorlarsa, ona diyebileceğimiz bir şey yok...
Ancak bu halimizle, insan gibi yaşamak, elde olamayacağı gibi, yaşamamak da elde değildir... Çünkü, Allah korusun, hayat hakkımızı kaybettiğimiz gün, bir mahkum haline düşeriz ki, bizleri baskılarının altına alanların gözlerinde, dört ayaklı hayvanlardan bir farkımız kalmaz...

Hayvan gibi, bizleri kendi hesaplarına çalıştırırlar, sırtımızdan da çıkarlarını sağlarlar...
Dünyanın yedi iklim, dört köşesinden, sürü sürü, ordu ordu, getirilmiş renk renk mahkum Milletlerin, ne hallerde bulunduklarını gözlerimizle gördük...
Allah korusun, biz de onlar gibi oluruz... Biz sığırlarımızı, atlarımızı nasıl kullanıyorsak, onlar da bizi öyle kullanırlar...
Biz Müslümanlar, acaba niçin bu hale düştük?... Bunun hastalığını ben şöyle görüyorum:
"Doğduğumuz günden beri, babalarımız, analarımız hocalarımız, siyasilerimiz, edebiyatçılarımız, şairlerimiz, yazarlarımız bize, yarınlar için ümit verecek bir şey söylemediler"... Ben çocukluğumdan beri; "Biz yaşamayız, biz yapamayız,. Avrupalılar gelişmiş., siz çok fena günler göreceksiniz..." nakaratlarından başka bir şey işitmedim...
"Çocuklar, siz geceli, gündüzlü çalışınız ki, bu Memleket kurtulsun" diye, bizleri çalışmaya, uğraşmaya, çabalamaya sevk edecekleri yerde, her önümüze çıkan adam, ruhlarımıza, kalplerimize devamlı hüzün aşıladı...
Batının gelişmelerinden bahsederken, bizlere diyeceklerdi ki; "Evlatlar... Görüyorsunuz ya, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesafe var. Bu mesafeyi ortadan kaldıracak şekilde çalışınız. Yoksa daha gerilerde kalır, mahvolursunuz. Sakın kararlığınıza zayıflık, bezginlik getirmeyiniz".
Evet, böyle diyeceklerdi. Lakin, diyemediler. Tam aksine, binlerce halk, bu devletin batacağına inanıyordu. Bir taraftan Avrupalıların gelişmeleri, gözlerimizi kamaştırdı, diğer taraftan da çevremizin, bu gibi tersine dönmüş telkinleri, sinirlerimizi uyuşturdu...
Onun için, ileri gidemedik... Hala, o hüzün, ruhlarımızda hüküm sürmektedir. İman sahibi bir kişi için, hüzne

düşmemenin imkanı yoktur. Kısacası, İslam'a bakışta, "Allah'tan ümit kesmek, haramdır." Hatta haram da değil, tam manası ile; Dinsizliktir, Allah'a ortak koşmaktır...
O halde, daha ne istiyoruz?... Niçin bu verimliliği, bu yardım kabiliyetimizi, gösterebilmek için çalışmıyoruz... Bu dünyada, hiçbir şeye güvenilmez.
Ne servete, ne sıhhate, ne akla, ne ilme, ne ahlaka, kısacası hiçbir şeye dayanılmaz... Bakarsınız, milyonlarca servet mahvolur... En dirençli sıhhatler bir an içinde devrilir... En temiz huylar değişir, kirlenir...
Özet olarak, maddi, manevi, ruhsal, bedensel, ne varsa hiçbiri için, devamlılıkları düşünülemez... En güçlü Hükümetler çöker... Dünyaya meydan okuyan Sultanlar, bakarsınız yıkılır gider...
Dünyaları önünde titreten güçler, bir varmış, bir yokmuş sırasına girerler... Güvenecek, dayanacak bir şey vardır ki, o da ancak Allah'ın merhameti, Allah'ın yardımıdır...
İslam, bundan bin üçyüz şu kadar yıl evvel, dünyanın en ıssız bir köşesinde, karanlıklar arasından, bir kandil gibi parladı... Pek az zaman içinde, o kandil büyüdü, ay oldu... Daha da büyüdü güneş oldu... Nuru bütün dünyayı kapladı... Yirmibeş yıl içinde, yirmibeş bin yıllık bir yükselmeye mazhar oldu...
İslam'dan evvel aralarında, yıllarca, hatta asırlarca süren birçok kanlı savaşları yapan ne kadar kabile gürültüleri, aşiret kavgaları varsa, hepsini unuttular...
Ey Müslüman toplumu...
Memleketlerinizi kurtarmak için devam eden uğraşınızda, savaşınızda, bir noktaya son derecede dikkat etmelisiniz...
Bu hareketlerin, bu gayretlerin sırf Dinin ve Vatanın savunulmasına dönük olduğu, dostlar ve yabancılar nazarında tamamıyla anlaşılmalıdır...

Particilik, çıkarcılık, ırkçılık, şovenizm gibi duygulardan tamamıyla arınmış, temizlenmiş olduğuna, yanındakilere, uzaktakilere eksiksiz bir kanaat gelmelidir... Bu kanaati zerre kadar sarsacak bir harekete, bir söze kimse tarafından meydan verilmemelidir... Özel beklentiler, özel yorumlar, yine özel olarak sahiplerinin kafasında, kalbinde kalmalıdır... Çünkü gaye birdir... Bireyler tarafından, o ortaklaşa gayeye karşı gösterilecek ufacık bir sapma, son derecede gereksinim duyduğumuz birlik ve beraberliğimizi temelinden sarsmaya yeterli olacaktır... Onun için, bundan son derecede sakınmak gerekir... Toplum içinde, herkesin üzerine düşen Vatan görevi, bir Dinsel gerek vardır ki, onu yerine getirmekte zerre kadar ihmal göstermek, asla doğru değildir... Bu konuda, hiçbir birey, kenara çekilerek, seyirci kalamaz... Çünkü, düşman kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp, içeri girmek, Kutsal namusumu, şerefimizi çiğnemek istiyor... Bu namert saldırıya karşı koymak; kadın, erkek, çoluk, çocuk, genç ihtiyar... Her birey için, Allah'ın her birimize verdiği emir olduğu, bir an için bile aklımızdan çıkarılmamalıdır. Bugün herkes, sahip olduğu tüm gücünü sarf etmekle yükümlüdür... Osmanlı Saltanatını yükseltmek, yüceltmek, devamını sağlamak için, Karesi'nin, bu kahraman İslam çevresinin, zamanında ne büyük fedakarlıklar gösterdiği, herkesinin bildiği şeylerdir... Rumeli'yi baştan başa fethedenler, hep bu topraktan yetişen babayiğitlerdi... O kahraman Atalarınızın torunları olduğunuzu kanıtlamalısınız... Anadolu'yu savunma konusunda, diğer İllere önayak olmak şerefini siz elde ettiniz... Gayretleriniz, çabalarınız övülmeye değerdir... İnşallah, bu şan ve şeref kıyamete kadar, artar ve gider...

İnşallah, Vatanımızın saygınlığı, özgürlüğü, mutluluğu, refahı, medeniyet yolunda ilerlemesi, dünyalar durdukça korunur ve saklı kalır...

***

Mehmet Akif, halkın beklenmedik ilgisi karşısında daha birçok yerde daha hutbe verdi, konuşmalar yaptı ve **İstanbul**'a döndü. **Mehmet Akif, Kurtuluş Savaşını** desteklemesi ve **Balıkesir**'de yaptığı konuşma nedeniyle **1920** tarihinde **Dâr ül-Hikmet il-İslamiye Cemiyetindeki** görevlerinden azledildi. **Mehmed Akif** ise, **Kastamonu'**da halkın kurtuluş hareketine katkısını hızlandıran çalışmalarını sürdürdü. Bu arada **Nasrullah Camii**'nde verdiği;

"Niyetimiz, Anadolu ve diğer cihetlerdeki düşmanı denize dökmek ve Sevr paçavrasını parçalamaktır..."

Dediği **Kastamonu** hutbesini okur. Bu hutbelerden biri **Diyarbakır'**da çoğaltılarak bütün ülkeye dağıtıldı. Artık **İstanbul'**da rahat hareket etme olanağı kalmayan **Mehmet Akif,** görevinden azledilmeden az önce oğlu **Emin**'i yanına alarak **Anadolu'**ya geçti.

Aslında, **Mehmet Akif, Sebil'ül-Reşad Mecmuasını Ankara'**da çıkarması için doğrudan doğruya **Mustafa Kemal Paşadan** davet almıştı. **Mehmet Akif, Anadolu'**ya geçerken **Eşref Edip**'e de arkasından gelmesini söylemişti.

Eşref Edip, Sebil'ül-Reşad Dergisinin klişesini de alıp **İstanbul'**dan ayrıldı Son olarak **6 Mayıs 1921** günü derginin **463.** sayısını yayımlamışlardı. Bu arada **Sebil-ül-reşad MecmuasınınYönetimi, Millî Mücadeleye** katılmak için **Anadolu**'ya geçmiş olanlarla **İstanbul'**daki yakınlarının gizli haberleşme merkezi haline gelmişti.

İstanbul Osmanlı Hükümeti'de. **Anadolu'**daki **Mustafa Kemal Paşa** önderliğindeki direnişçileri ***"Yasa Dışı"*** ilan edince, bu sefer **Sebil-ül-reşad Dergisi Kastamonu'**da yayınlanmaya devam etti.

Mehmet Akif, derginin **464./466.** sayılarını **Eşref Edip** ile beraber **Kastamonu**'da yayınladı, **464.** sayı o kadar ilgi gördü ki, birkaç kere basılıp bir taraftan **Anadolu**'ya ve diğer taraftan da **Askere** dağıtıldı. **467.** sayıdan itibaren yayına **Ankara**'dan devam ettiler.

Derginin etkisi o kadar büyüktü ki, yaydığı yoğun **Milli Duyguların** kendi hakimiyetindeki **Türk** halklarının etkilenmesinden korkan **Rusya**, gazetenin ülkeye girişini yasakladı **Türkiye Büyük Millet Meclisinin** açıldığı günlerde;

"Artık burada duracak zaman değildir,"

Diyerek **Ankara**'ya gelir. **Türkiye Büyük Millet Meclisinin** önünde **Mehmet Akif**'le karşılaşan **Mustafa Kemal Paşa** şöyle der:

"Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz..."

O günlerde **Anadolu** iç isyanlarla karşı karşıyadır. **Ulusal Kurtuluş Savaşı** sürerken **Mehmet Akif, Kastamonu Cami'lerinde** yaptığı konuşmalarda **Milli** ve manevi değerlerin tehlikede olduğunu belirterek, **Müslümanları** birliğe, düşmana karşı savaşmaya ve çağırır.

Bu konuşmaların yayınlandığı dergi ve gazeteler **Anadolu**' nun bütün illerinde, sancaklar ve kazalardaki idarecilerle okutturulur. Yaptığı konuşmaları, kitaplar, broşürler şeklinde yeniden basılarak cephelere, köylere dağıtılır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ertesi günü olan **24 Nisan 1920** günü **Ankara**'ya vardı. **Millî Mücadeleye;** ***"Şair, Hatip, Seyyah, Gazeteci, Siyasetçi ve Din Adamı"*** olarak katıldı.

Ankara'ya varışından bir süre sonra ailesini de yanına aldırdı. **1920** yılının **Aralık** ayında **Kastamonu**'dan **Ankara**'ya gelen **Mehmet Akif**'e **Mustafa Kemal Paşa** şöyle der:

"Kastamonu'daki vatanperver mesainizden çok memnun oldum. Sevr Antlaşmasının memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu Sebil-ül-reşat kadar hiçbir gazete yayınlamadı. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine

Sebil-ül-reşat' ın çok büyük hizmeti oldu. Bunun için size bilhassa teşekkür ederim..."

28 Nisan 1920 günü yayınlanan **Hakimiyeti Milliye** Gazetesi **Mehmet Akif'in Ankara'ya** geldiğini yazdı. **Ankara'ya** geldiği o günlerde, **Mustafa Kemal Paşa, Konya Vali Vekili'ne** acele bir telgraf göndererek **Mehmet Âkif'in Burdur Milletvekili** seçilmesinin sağlamasını istemişti.

1920 yılının **Haziran** ayında **Burdur**'dan, **Temmuz** ayında ise **Biga**'dan **Milletvekili** seçildiği haberi **Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne** ulaştı. **Mehmet Akif, Burdur Milletvekilliğini** tercih etti.

15 Temmuz 1920 tarihinde **Mehmet Akif, Burdur Milletvekili** olarak **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde** ant içti. Böylece **1920-1923** yılları arasında, **Kurucu 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Milletvekili** olarak yer aldı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kayıtlarında adı; ***"Burdur milletvekili ve İslam şairi"*** olarak geçmektedir. **Ankara**'ya varır varmaz ona verilen ilk görev, **Konya Ayaklanmasını** önlemek için halka öğütler vermek üzere **Konya**'ya gitmekti.

Ancak, büyük bir gayret sarf etmesine rağmen **Konya**'da kesin bir sonuca ulaşması mümkün olmadı ve **Kastamonu**'ya geçti.

1921 yılında **Ankara**'da **Taceddin Dergahı**'na yerleşen **Mehmet Akif, BurdurMilletvekili** olarak **Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki** görevini devam ettirmekteydi. **4 Ekim 1920** tarihinde **Basın ve Haber alma Genel Müdürlüğü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'ndan Mehmet Akif'in** aydınlatmalarda bulunması için **Kastamonu**'ya gönderilme için iznini istedi.**19 Ekim 1920** tarihinde **Kastamonu**'ya geldi. **25 Ekim 1920** tarihinde **Batı Cephesi Komutanlığının** isteğiyle, **Maarif Vekaletinin** *(Milli Eğitim Bakanlığının)* bir **İstiklal Marşı** yarışması açtığı haberi **Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde** yayınlandı.

5 Kasım 1920 tarihinde **Kastamonu Nasrullah Camiinde Sevr Anlaşmasını** anlatarak halkı birliğe ve milli mücadeleye çağırdı. O konuşmalarında, **Avrupa'ya** karşı **Moskova** yönetimiyle iyi ilişkiler geliştirilmesi gereğini savundu.

***

"İSTANBUL'UN KANLI 16 MART SABAHI..."

(Bu topraklar üzerindeki hakların tarihe havalesi)

İstanbul'un fiilen işgali ve ardında yatan gerçekler:

Osmanlı Devletinin, bütün sahip olma ve yönetme haklarına son veren **Milli** karar, **16 Mart 1920** tarihinden itibaren başlar. O gün, **Osmanlı Devletinin** bu topraklar üzerindeki yetkileri ve hakları kalkmakla, **Milli Türk Devleti** meşru bir hal almıştır.

O kanlı ve kahpe günün sabahı, büyük bir **İngiliz** zırhlısı, toplarını **Yüce Süleymaniye'ye** doğru dikmiş, sokakları da süngülü düşman kara ve deniz birlikleri doldurmuştu.

Erlerimiz koğuşlarında daha, masum bir uykunun derinliğinde iken, **İngilizler** tarafından şehit edilmişlerdi. İşgal birlikleri, **Harbiye Nezaretine** (***Bakanlığına***) doğru yürüyorlardı. İşte o günün belgelere yansıyan acı panoramasından satırbaşları:"

"Şehzadebaşı; 16.3.1920
25. Kolordu Komutanlığına.
Sabahleyin saat 6 da, 50 askerlik bir İngiliz müfrezesi, bir subay komutasında otomobille geldiler. Önce nöbetçiye saldırıp, nöbetçi onbaşısına, ardından da koğuşa saldırarak henüz yatakta yatan erlere ateşe başlamışlardır. Bir süre sonra, bir miktar ve silahlı İngiliz-Hintli askerler de içeri girerek ateşe katılmışlardır.
Karargah takımından iki er şehit, yedi er yaralı, Mızıka takımından üç er şehit ve iki yaralı vardır. Tarafı-

mızdan hiçbir karşılık verilmedi.
Karargah Komutanı Üsteğmen Nail, Katip Arslan ve Bekir Zeki Efendileri ve erlerimizin silahlarını alıp, Beyazıt'taki eski Jandarma Komutanlığı binasına götürmüşlerdir.
Yaralılara ilk yardım yapılmış, ikisi Gümüşsuyu Hastanesi'ne nakledilmiştir. Diğer yaralılar ve şehitler henüz Karargahta vasıta beklemektedirlerAskerler ve subaylar galeyan içindedirler. Saldırının sebebi henüz bilinmemektedir."

10. Kafkas Birliği Komutanı
Yarbay Kemalettin Sami

Harbiye Nazırı (***Savaş Bakanı***) **Fevzi Paşa** henüz **Nazırlık** (***Bakanlık***) odasında idi ve şu raporu okuyordu:

"Harbiye Nazırı *(Bakanı)* ***Paşa Hazretlerine:***
16 Mart 1920
"Çok Aceledir."
1.- İngilizler, rastgele Birliklerin silahlarını zorla almakta ve bu esnada birçok cinayetler işlemektedirler.
2.-Asker silahını düşmana teslim edemez ve etmez.
3.- Şayet askerin silahtan arındırılması isteniyorsa, buna bir Kanuni şekil bulunur. *Mesela;* ***"Birlikler silahlarını filan yere veya filan depoya teslim etsin", gibi. Askerlik namusunu korumak için, yapılması zorunlu fedakarlıktan doğacak zarar ve fenalığın ortadan kaldırılması hususunda yüksek fikrinizi öğrenmemize izin veriniz.***
4.- Böyle bir emir gelinceye kadar, saldırganlara karşı; namus, Kanun ve askerliğin gereklerinin uygulanacağı arz olunur.
Fransızların şimdi Ayasofya'yı ablukaya başladıkları, Tümenin diğer birliklerinde karargah hariç, henüz bir olay olmadığı ve "Bir Bölüğün silah başı yaparak

karşılık vermeğe hazırlandığı" haberinin doğru olmadığı arz olunur."
"İngiliz askerleri ise merdivenlerin başını tutuyordu. Her türlü haberleşmeleri kesilmişti. Ardından birkaç asker ve iki İngiliz subayı Harbiye Nezaretini** (Savaş Bakanlığını) **işgal etti.

Bu arada, Müttefik Kuvvetler Komutanı, General Sir Wilson, Harbiye Nazırı (***Savaş Bakanı***) Fevzi Paşaya şu yazıyı göndermiştir:"

"Yüksek Meclisin** (Paris'teki Müttefikler arası Meclis) **emri altında görev yapan, İtilaf Devletleri olağanüstü Komiserlerinden aldığım talimata uyarak, "İstanbul'un işgali" konusunda askeri önlemler almakta olduğumu sizlere arz etmekten övünçlüyüm.
"Harbiye ve Bahriye Nazırlıkları** (Bakanlıkları)**nın işgali ile Telgraf ve telefon Genel Müdürlüklerinin kontrolü ve genel asayişin sağlanması" da, bu önlemler arasındadır.
Bu durum karşısında, "Emriniz altında bulunan birliklerin kendi yerlerine çekilmelerini ve görev gereği dışarıya çıkacak herhangi bir askerin silahsız olmasını temin etmenizi" rica ederim."

Aynı gün, üç Olağanüstü Komiser, İtalyan Maissa, Fransız Defrance ve İngiliz Robeck; Saraya, ***"Geçici ve düzen sağlayıcı"*** işgal kararlarını tebliğ etmişlerdir.
O günün öğleden öncesi, saat onda; telgraf makinesinin başında Ankara'ya şöyle bir telgraf çekildi:

"Bu sabah Şehzadebaşı'ndaki Mızıka Karakolu'nu, İngilizler basıp, oradaki askerlerle çarpışarak, sonuçta şimdi, İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgi için arz olunur."

Manastırlı Hamdi

Mustafa Kemal Paşa o günlerdeki gelişmeleri şöyle anlatmaktadır:

Ben bu telgrafın altına kurşun kalemle ***"Çarçabuk Kolordulara benim imzamla Mustafa Kemal" kaydını koyduktan sonra gönderiniz"***, diye emrettim. **Manastırlı Hamdi** durmaksızın bilgi vermeğe devam etti:

"Şimdi de Harbiye Nezareti (Bakanlığı)nın işgalini haber aldık. Hatta Beyoğlu Telgrafhanesinin önünde İngiliz askerleri olduğunu söylediler. Fakat Telgrafhaneyi işgal edip, etmedikleri bilinmiyor."

Kapalı bir oda içindeki bir telgrafçının daha fazlasını öğrenmesi elbette mümkün değildi. Bu esnada **Harbiye Nezareti** (*Savaş Bakanlığı*) **Telgrafhanesinden** memur **Ali**, **Mustafa Kemal Paşa'ya** bilgi vermeye başlamıştı:

"Sabahki İngilizlerin baskınında altı şehit ve onbeş yaralı var. Şimdi İngiliz askerleri dolaşıyor... İşte İngiliz askerleri Nezarete (Bakanlığa) giriyorlar... İşte giriyorlar. Nizamiye kapısına... Telgrafı kes, İngilizler burada..."

Ondan sonra, **İstanbul Telgrafhanesinden, Manastırlı Hamdi Efendi** tekrar arıyor:

Paşa Hazretleri, Harbiye Telgrafhanesini de İngiliz deniz askerleri işgal edip teli kestiği gibi, şimdi de bir taraftan Tophane'yi işgal ediyorlar.
Diğer taraftan da zırhlılardan asker çıkarıyorlar. Durum vahimleşiyor. Efendim. Sabahki çarpışmada altı şehit ve onbeş yaralımız vardır. paşa Hazretlerinin yüksek emirlerini bekliyorum."

Manastırlı Hamdi

Manastırlı Hamdi, yine bir fırsat bulup, **Mustafa Kemal Paşa'ya** bilgi vermeye devam ediyordu:

"Sabahleyin bizim asker uykuda iken, İngiliz deniz askerleri karargahı, gelip işgal etmişler. Askerlerimiz uykudan şaşkın kalkınca çarpışmaya başlanıyor.
Sonuçta; bizden altı şehit, onbeş yaralı olup, bunun üzerine düşündükleri kötülükleri yapmaya başlayarak, hemen zırhlılarını rıhtıma yanaştırıp, Beyoğlu yönünü ve Tophane'yi, sonra diğer taraftan da Harbiye Nezaretini (Savaş Bakanlığını) işgal etmişler...
Hatta şimdi, ne Tophane ve ne de Harbiyenin Telgrafhanesini bulmak mümkün değil. Şimdi de haber aldığıma göre, Derince'ye kadar işgal genişliyormuş, efendim. Işte, Beyoğlu Telgrafhanesi de yok, orasını da işgal ettiler, galiba.
Allah korusun, burasını (İstanbul Postahanesini) de işgal etmesinler. İşte Beyoğlu Telgraf Müdürleri ve memurları geldiler... Onları kovmuşlar...Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım, efendim."

Manastırlı Hamdi

Mustafa Kemal Paşa, durumun derhal telgrafla **Edirne**'ye çekilmesini bildiriyor ve **Manastırlı Hamdi** ile Telgraf makineinin başında şöyle söyleşiyorlar:

Hamdi Efendi*: Emriniz yerine getiriliyor. Edirne'ye yazıyorum. Hep merkezleri hazır ettirdik.*

Mustafa Kemal*: Milletvekilleinden haber aldınız mı? Meclisi Mebusan* *(Milletvekilleri Meclisi)* ***Telgrafhanesi haberleşiyor mu?***

Hamdi Efendi: *Evet, haberleşiliyor. 14. Kolordu Komutanı hazır. Paşam siz istemiştiniz. Vereyim mi? Bandırma'ya bağlıyorum.*

Bundan sonra **Hamdi Efendinin** sesini işitemedik ve **İstanbul** merkezinin de işgal edilmiş olduğuna karar verdik.

Mustafa Kemal Paşa derhal **Bandırma**'da **14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya** şu tarihi telgrafı geçer:

"Yusuf İzzet Paşa Hazretlerine.
Saygı ile gözlerinizden öperim.
İstanbul'daki durum hakkında bilgi aldınız mı? Buna göre İngilizler başta olmak üzere, İtilaf devletlerinin yüzlerindeki maskeyi atarak İstanbul'u işgal ile Harbiye Nezaretine el koydukları, ihtimal ki Meclisi Mebusana (Milletvekilleri Meclisine) ve bütün Hükümete el koyacakları anlaşılıyor.
Bu insafsızca ve alçak harekete karşı Milletimizin ve namuslu Ordumuzun da Vatanseverliğin gereklerini en şiddetli ve en azimli bir şekilde yerine getireceğinden şüphem yoktur.
İstanbul Merkez telgrafhanesinin de İngilizler tarafından işgali halinde, seri bir şekilde haberleşmenin imkanı kalmayacağından, daha bariz bir şekilde gelişecek olan duruma göre fiilen harekete geçmek üzere, Kolordunun malum olan planız içinde süratle hazırlanması gereğini hatıranıza arz ederim.
Caffer Tayyar Bey'le dahi haberleşmeyi sağlayarak, onu da aynı şekilde harekete geçmesi ve sizlerle irtibatı koruması gereğini, bildirmenizi rica ederim.
Bundan sonraki kararları, herhalde size emin bir şekilde arz etmek için, diğer vasıtalar ve yollardan yararlanılacaktır. Beraberlik içindeki çalışmalarımız hakkında bugün için bir görüşünüz varsa, lütfetmenizi istirham ederim."

Mustafa Kemal

***

"İNGİLİZLER'İN TUTUKLADIKLARI"
(16 Mart günü alıp götürülen Devlet adamlarımız)

"İstanbul Muhafızlığındaki listeye göre İngilizler'in alıp götürdükleri kimselerin Listesi:"

***1.- Eski Harbiye Nazırı** (Bakanı) **Mersin'li Cemal Paşa Hazretleri.** (Sabahın altısında 100 kişilik bir müfreze Kadıköy'ündeki evini çevirerek, yatak odasından gecelik ile çıkarılıp, Moda taraflarına götürülmüştür.)*
***2.- Eski Genel Kurmay Başkanı Cevat** (Çobanlı) **Paşa Hazretleri.** (Nişantaşı'ndaki Konağından bir İngiliz müfrezesi tarafından alınıp, götürülmüştür.)*
***3.- Ayan** (Senato) **Meclisi üyesi Çürüksulu Mahmut Paşa Hazretleri.** (Evinden bir İngiliz müfrezesi tarafından alınıp götürülmüştür.)*
4.- Sivas Milletvekili Kara Vasıf Bey ile,
***5.- Sivas Milletvekili Hüseyin Rauf** (Orbay) (Meclisi Mebusan'dan alınıp götürülmüşlerdir)*
***6.- Fatih'te "Numunei İrfan Okulu'nda", bir İngiliz müfrezesi araştırma yapmış, okulun Müdürü Mustafa öğretmeni Ahmet, Kondüktör Okulu öğrencilerinden Ahmet, kayını Muhittin ve Yedek Subaylardan Fahri ve Salih Bey'leri.** (Alıp götürmüşlerdir)*
***7.- Meşrutiyet Otelinde Binbaşı İsmet, Dr. Ahmet ve Teğmen Zeki Bey'ler.** (Birkaç sivil alıp, götürmüştür.)*
***8.- Kumkapı'da Harbiye Katiplerinden Aziz Bey'in "Evi Aranmış" ve kendisi.** (Götürülmüştür)*
***9.- Cağaloğlu'nda, Milli Kongre Başkanı, Göz Hastalıkları Profesörü Esat Paşa ile Aydın Milletvekili Tahsin Bey.** (Evlerinden alınarak götürülmüşlerdir)*
***10.- Tümen Karargahından Üsteğmen Nail, Alay Katibi Bekir Zeki ve katip yardımcısı Arslan Efendiler.** (Alınıp götürülmüşlerdir)*

"İlk baskında tutuklanmayan Milliyetçiler, artık Başkentten ayrılma zamanın geldiğini anladılar. Ka-

çanların arasında; kadın yazar ve ateşli hatip Halide Edip (Adıvar) Hanımefendi, Albay İsmet (İnönü) de bulunuyordu.
Bütün Milliyetçiler, Padişahı destekleyenler ile Mustafa Kemal taraftarları arasında bir "İç Savaşın" sürdüğü ve eşkıyaların kol gezdiği yerlerden geçip, Ankara'ya ulaştılar.

***

"NE PAHASINA OLURSA OLSUN, SAVUNACAĞIZ"

(Bu hareket medeniyete ve insanlığa bir darbedir)

Mustafa Kemal Paşanın 16 Mart 1920 günü çektiği Protesto Telgrafı:

İtilaf Devletleri Temsilcilerine, tarafsız devletlerin Dışişleri Bakanlıklarına, Fransa, İtalya ve İngiltere Parlamentolarına gönderilen telgraftan bazı başlıklar:

"Milletin siyasi hakimiyetine ve özgürlüğüne vurulan bu son darbe, hayat ve varlığını, ne pahasına olursa olsun, savunmaya azmetmiş olan biz Türklerden çok, yirminci asır medeniyet ve insanlığının Kutsal olarak kabul ettiği bütün değerlere, esaslara, hürriyet, milliyet ve Vatan duyguları gibi bugünün insan toplumunun esaslarını oluşturan bütün prensiplere ve bu prensipleri oluşturan genel insanlık vicdanınadır.
Biz, hukukumuzu ve istiklalimizi savunmak için giriştiğimiz mücadelenin Kutsallığına inanıyor ve hiçbir gücün, bir Milleti yaşamak hakkından mahrum edemeyeceğine de inanıyoruz.
Davamızın meşruluğu ve Kutsallığı, bu zor zamanlarda, Allah'tan sonra en büyük yardımcımızdır.

Mustafa Kemal

***

"İSTANBUL GEÇİCİ OLARAK İŞGAL EDİLMİŞTİR"

(Bunlar haksız ve uğursuz siyasetin sonuçlarıdır...)

Hükümetin ve İtilaf Devletlerinin, 16 Mart 1920 günü yayınladıkları resmi tebliğleri:

İkdam Gazetesinin 17 Mart 1920 tarihli yayınından:

"Hükümetin Resmi Tebliği:

16 Mart 1920

İtilaf Devletlerinin siyasi Temsilcilerinin bu sabah Hükümete verdikleri notada ve bu akşam gazetelerinde yayınlandığı görülen Resmi tebliğden anlatıldığına üzere, İstanbul bugünden itibaren ve geçici olarak işgal altına alınmış ve Hükümetin kendisine düşen görevler yapılmakta bulunmuş olduğundan, herkesin büyük bir sükunet ile iş ve güçleri ile meşgul olmaları tavsiye edilir."

İşgal Güçlerinin Tebliğleri:

16 Mart 1920

Beş buçuk yıl evvel, Osmanlı Memleketinin mukadderatını her nasılsa eline geçirmiş bulunan İttihat ve Terakki Cemiyetinin, Alman devlet adamlarının teşviklerine kapılarak, Devlet ve Osmanlı Milletini büyük bir maceraya sürüklediler.

Bu haksız ve uğursuz siyasetin sonucu bilinmektedir. Osmanlı Devleti ve Milleti, bin türlü felaket geçirdikten sonra, öyle bir yenilgiye uğradı ki, İttihat ve Terakkinin Başkanları bile mütareke yaparak kaçmaktan başka bir çare bulamadılar.

Mütarekenin imzalanmasından sonra, İtilaf Devletlerine gayet ağır bir görev düştü. Bu görev, eski Osmanlı

Devletinin tüm halkının, cins ve mezhep ayırımı yapılmadan gelecek günlerin mutlu şartlarını sağlayacak bir barışın temellerini atmaktan ibaretti.
Kaçan İttihat ve Terakki mensuplarının sözcülüğünü yapan bazı kimseler, "Milli Teşkilat" adı altında bir düzen kurup, Padişah ile Hükümet merkezinin emirlerini hiçe sayarak, savaşın acı sonuçlarından büsbütün perişan olmuş halkı, askerlik için toplamak, toplum arasına nifak sokmak, "Milli Yardım" bahanesi ile halkı soymak gibi durumlara cüret ettiler.
Böylece barış değil, adeta yeni bir savaş devrini açmaya girişmiş oldular. Bu teşvik ve tahriklere rağmen Barış Konferansı görevine devam etti. Sonuçta da İstanbul'un Türk yönetiminde kalmasına karar verdiler.
Ancak, bu kararlarını Hükümete tebliğ ettikleri zaman, yerine getirilmesinin, ne gibi şartlara bağlı olduğunu da ihtar ettiler.
Hükümet Merkezi, bu ihtara karşı bir dereceye kadar iyi niyet göstermiş ise de, "Milli Teşkilat" takma adı altında hareket eden kimseler, teessüf olunur ki, teşvik ve tahriklerinden bir türlü vazgeçmemişlerdir. Aksine, Hükümeti, kendi hareketlerine katılmaya kalkışmışlardır.
Bu durum, büyük bir tehlike oluşturur. Bu duruma karşı İtilaf Devletleri yeni gerekli önlemleri düşünmeye mecbur kaldı. Bunun için de tek çare buldular.
O da İstanbul'u geçici olarak işgal etmek oldu. Bu karar bugün yürürlüğe konmuş olduğundan, kamuoyunu aydınlatmak bakımından, aşağıdaki noktaları açıklıyoruz:
1.- İşgal geçicidir.
2.- İtilaf devletlerinin niyeti, Saltanat makamının nüfusunu kırmak değil, aksine Osmanlı yönetiminde kalacak olan topraklarda etkinliğini sağlamaktır.
3.- İtilaf Devletlerinin niyeti gene İstanbul'dan Türkleri mahrum etmemektir. Fakat Allah göstermesin taşrada

genel bir karışıklık veya katliam gibi olaylar çıkarsa, bu kararın değişmesi muhtemeldir.
4.- Bu nazik zaman Müslüman ve Hıristiyan, herkesin görevi, kendi işine, gücüne bakmak, asayişin sağlanması için hizmet etmek, Osmanlı Devletinin enkazından, yeni bir Türkiye'nin doğması için son bir ümidi, cinnetleri ile mahvetmek isteyenlerin yalanlarına kapılmamak ve hala Saltanat Merkezi olan İstanbul'dan verilecek emirlere itaat etmektir.
5.- Yukarıda bahsedilen kimseler, İstanbul'da tutuklanmışsa sorumlu tutulacaklardır.
İtilaf Devletlerinin İstanbul Halkına ilanı:
Ben, aşağıda imzası bulunan İstanbul İtilaf orduları genel Kumandanı olarak ilan ederim ki:
İtilaf güçleri Subay ve erlerinden yahut İtilaf güçleri veya tarafsız Hükümet Elçiliklerinden belgesi olanlardan başka, herhangi bir kimsenin kendi kişisel evinden başka bir yerde silah taşıması kesinlikle yasaktır.
Bütün ateşli silahlar ve uzunluğu sekiz santimden fazla olan bıçak ve hançerler, silah sayılacaktır. Bu emirlere karşı çıkanlar, örfi idareye verilir.
Orada da verilecek olan ceza, idam veya buna benzerleri olabilir. Toplantı yapmak kesinlikle yasaktır. Böyle bir toplantı yapanlar Harp Divanına verilirler. Orada da yine idam ve benzeri cezalar verilir.
İtilaf güçlerine mensup deniz ve kara ordularında görev yapanlardan başka hiçbir kimse Galata'daki Merkez Rıhtım Hanındaki, İtilaf Devletleri Pasaport dairesinden vize almadan İstanbul'dan, İstanbul İlinin Anadolu, Fener, Pendik hattından Doğuda herhangi bir noktaya yolculuk etmesine izin verilmeyecektir.

İtilaf Kuvvetleri Kumandanı
General H.F. Wilson

***

"BÜYÜK KONYA MİTİNGİNİN SONUÇ BİLDİRGESİ..."

(11 Nisan 1920 tarihinde düzenlenmiştir)

(Milletvekillerin Meclisten zorla çıkarılmaları üzücüdür)

"İngiliz askeri kuvvetleri tarafından, İstanbul'un bütün Milli ve Resmi kurumlarına ve dairelerine, en ilkel insanlık esaslarına aykırı olarak, haince, merhametsizce ve cebren işgal edildiği ve ardından da Milletvekillerimizin bazılarının, Milli Meclisten zorla alınarak, daha birçok Vatanseverle beraber Milli Saltanatı Kutsayan, medeni Milletlerin, sonsuza kadar yüzlerini kızartacak bir şekilde tutukladıklarını, büyük bir üzüntü ve heyecanla işittik.

Şu zorlayıcı önlemler, bütün İslam Dünyasının kalbi olan Hilafet Makamı ve yedi asırlık Osmanlı Hükümet ve hakimiyetini ve çok eskilerden beri var olan Türk-Müslüman Milletinin hayatını ve varlığını savunmaya azmetmiş bulunan, biz Türk ve Müslümanları, bu dirençli azmimizden çeviremezler.

Bu sebeple, yirminci asır medeniyetinin ortaya koyduğu ve yürütmeye çalıştığı "Milletlerin özgürlüklerinin zorlamalarla ve baskılarla ortadan kaldırılamayacağı, Din ve ictihatların özgürce uygulanacağı," prensipleri, ayaklar altına alınarak yapılan bu hareketi, onur kırıcı ve aşağılayıcı olarak görüyor ve bu durumu genel insanlık vicdanına bildiriyor ve ulaştırıyoruz.

Hak ve adalet kurallarına ve İnsanlık toplumunun esaslarına uyumlu olduğu ilan edilen, Wilson prensiplerine dayalı bir Mütareke ile her türlü savunma imkanlarından mahrum bırakılmış olan Osmanlı Milletinin, Milletler ve Ümmetler tarihinde bir benzeri görülmeyen bir suikast karşısında bırakılması, beş

yıldan beri devam eden Dünya Savaşının sebepleri ve esas suçlularından olarak ilan olunan, "Güçlülerin, zayıflara olan baskısının önlenmesi" veya "Zayıfların, güçlülere karşı korunması" prensibi ile kıyaslanma imkanının bulunmadığının, takdir edilmesi, Resmi Avrupa değil, bilim ve kültür, düşünce ve kavram sahibi Avrupa ve Amerika kamuoyu vicdanına havale eder ve bu olaydan ortaya çıkacak, tarihsel kararlılığının, bu olayları ve sorumluluklarını, tüm insanlığın dikkatine sunarız.

Hilafet, Hükümet ve varlığımızı korumak uğrundaki savaşımımızda, geçerliliği, haklılığı ve kutsallığı, en zor anlarında bile yardımlar ve Allah'ın desteğine layık olmamız bizlere müjdelenmiştir."

***

"PADİŞAHIN VE HALİFENİN İHANET FETVALARI..."

(Padişahın sadık uyruklarını hile ile kandıranlar)

Padişah ve Halifece, Mustafa Kemal için, 11 Nisan 1920 tarihinde, Şeyhülislama verdirilen ölüm fetvası:

"Tanrı Halifeliğini, kıyamete kadar devam ettirsin. Dünya düzenin sebebi olan Müslümanların Halifesi Hazretlerinin emri altında bulunan, İslam Şehirlerinde bazı şirret kişiler, anlaşıp, birleşerek kendilerine Başkanlar seçip, Padişahın sadık uyruklarını, hile ve yalanlarla kandırarak, yukarının emrini almadan asker toplamağa kalkışmışlardır.

Bu askeri güya; "Yedirip, giydireceğiz" bahanesi ile, aslında ceplerini doldurmak sevdasına kapılıp, şeriatın ve yüksek emirlerin hilafına Tanrının kullarına

zulüm etmekte ve onları cezalandırmaktadırlar. Memleketin bazı köylerine ve şehirlerine saldırarak onları harap ve yerle bir etmekte, "Padişahın sadık uyruklarından nice masum kişiyi öldürmekte ve kan dökmektedirler."
Ayrıca, İslam'ların Emirinin tayin ettiği Din adamlarını, Komutanları ve yöneticileri kendi başlarına buyruk olarak, işlerinden çıkarıp, yerlerine kendilerine ayak uyduranları koymakta, Halifelik merkezi ile Yurt içinin ulaşım ve haberleşmesini kesip, Devlet tarafından verilen emirlerin yürütülmesini yasaklamakta, Merkezi, diğer İllerden ayırmağa, böylece "Halifeliğin heybetini kırıp, hafifletmeğe uğraşmaktadırlar."
Yüksek İmamlık Makamına ihanet etmekle, İmama itaat etmekten çıkıp, Devletin düzenini ve İllerin güvenini bozan ve olmadık yalanlar yayarak, fitneler ve fesatlar çıkardıkları belli olan, bu Başkanlar ile yüksek buyruklara rağmen, onların Hak yolundan ayrılmış "Yardakçı ve Uşakları", dağılmaları hakkında çıkan Yüce Buyruktan sonra da, hala inat ve fesatlarında direnirlerse, Memleketin bunların murdarlıklarından ve kötülüklerinden kurtarılması vacip (Yapılması gerekli) *olup, öldürülmesi meşru (Kanuna uygun) ve farz* (Gerçek sayma) *olur mu, beyan buyurula...*
Cevap:
- Tanrı en iyi bilir ki, olur...

"ÖLDÜRÜLMELERİ VACİPTİR..."

"Bu suretle savaşmaya gücü yeten bütün Müslümanlar, Adil İmamımız Halife Sultan Muhammet Vahdettin Hazretleri'nin etrafında toplanıp, vuruşmak ve onları öldürmek için yapılan çağrıya ve emre uyup, "Hak yolundan ayrılanları öldürmeleri vacip" olur mu, beyan buyurula...
Cevap:

- Tanrı en iyi bilir ki, Olur...

"DÜNYADA CEZA, AHRETTE AĞIR İŞKENCE..."

Bu suretle Halifenin Hak yolundan çıkanlarla vuruşmak için tayin ettiği askerlerin vuruşmaktan çekinip kaçanları, "Büyük Günah İşlemiş" ve bu sebepten dolayı "Dünyada şiddetli cezaya ve ahrette ağır işkenceye uğramayı hak etmiş olurlar" mı, beyan buyurula...

Cevap:

- Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...

"ÖLDÜREN GAZİ, ÖLEN İSE ŞEHİT..."

Bu suretle Halifenin askerlerinden olup da, Hak yolundan çıkanları öldürenler; "Gazi", Hak yolundan çıkarılanlar tarafından öldürülenler "Şehit" ve sevap işlemiş olurlar mı, beyan buyurula...

Cevap:

- Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...

"ŞERİATÇA CEZALANDIRILIRSINIZ..."

Bu suretle Hak yolundan çıkanlarla haberleşenler, haklarındaki "Sultanın emrine boyun eğmeyen Müslümanlar günaha girip, şeriatça cezalandırılmayı hak etmiş olurlar" mı, beyan buyurula...

Cevap:

- Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...

Şeyhülislam
Dürrü Zade Abdullah

(*) (Pek karışık ve kalıplaşmış sözlerden ibaret olan bu fetvaları, mümkün olduğu kadar bugünkü konuşma diline çevirmeye çalıştım. Genç nesillere ibret verici bir belge olsun istedim.)

***

"ANADOLU FETVALARI..."
(Halifelerini düşmanın ellerinden kurtarmak için)

Ankara Müftüsü Rıfat Efendi ve Arkadaşlarının verdiği, 19 Nisan 1920 tarihli Anadolu Fetvaları:
Bu fetvalara, Anadolu'nun, Dini bütün Din Bilginleri katılmış, bu inandırıcı telkinler ve ihanet fetvalarının zararlarını önlemiştir. Bu hareket o günler için, çok asilce ve cesurca idi.

Tanrı, Hilafetini ve heybetini kıyamete kadar devam ettirsin... Dünya düzeninin sebebi olan Müslümanların Halifesi Hazretlerinin, Halifeliğin ve Saltanatının makamı ve merkezi olan İstanbul, İslam'ların Emirinin rızası olmaksızın, İslam'ın düşmanı olan Devletler tarafından fiilen işgal edilerek, İslam askerlerinin silahları ellerinden alınmış ve bazıları da haksız olarak "Şehit" edilmiş, Halifelik merkezini koruyan bütün istihkamlar, kaleler, savaş araçları zapt edilmiş ve Resmi işleri yürüten ve İslam'ın Ordusunu donatmakla görevli Başbakanlık Makamına, Harbiye ve Milli Savunma Nezaretlerine el konulmuştur. Bu suretle Halife, Milletin gerçek çıkarları uğrunda önlemler almaktan men edilmiştir.
Olağanüstü hal ilan edilip, Harp Divanları kurulmuş, İngiliz Kanunları uygulanarak kararlar verilmek sureti ile Halifenin yargı hakkına müdahale edilmiştir.
Yine Halifenin rızası olmadığı halde, Osmanlı toprakları olan; İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa taraflarına düşmanlar saldırıp, orada Müslüman olmayan uyruklarımızla el ele vererek, İslam'ları toptan yok etmeğe, mallarını yağmaya ve kadınlarına tecavüze ve Müslüman halkın bütün Kutsal inançlarına hakarete kalkışmışlardır.

Anlatılan şekilde, "Hakarete uğrayan ve esir düşen Halifelerini, kurtarmak için, ellerinden geleni yapmaları," bütün Müslümanlara farz olur mu?
Cevap:
Tanrı en iyi bilir ki, olur...

"TOPRAKLARIMIZI DÜŞMANDAN TEMİZLEMEK..."

2.- Bu suretle, Halifeliğin meşru hakkını elinden alanlardan kurtarmak ve fiilen saldırıya uğrayan "Vatan topraklarını düşmandan temizlemek için uğraşan ve çalışan İslam halkı, şeriatça Tanrı yolundan ayrılmış olurlar mı?"
Cevap:
Tanrı en iyi bilir ki, olmazlar...

3.- Halifeliğin gasp edilen haklarını geri almak için düşmanlara karşı açılan mücadelede ölenler "Şehit", kalanlar "Gazi" olurlar mı?
Cevap:
Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...*(Buraya konu ile ilgili ayetler eklenmiştir.)*

4.- Bu suretle Din uğrunda uğraşan ve görevini yapan halka karşı, düşman tarafını tutarak İslam'lar arasında "Silah kullanan ve adam öldürenler, şeriat bakımından en büyük günahı işlemiş ve bozgunculuk yapmış olurlar" mı?
Cevap:
Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...*(Yine bu konu ile ilgili ayetler eklenmiştir.)*

5.- Bu suretle, aslında istenmediği halde, düşman Devletlerinin zorlaması ve kandırması ile, olaylara ve gerçeğe uymayarak çıkarılan "Fetvalar" Müslümanlar için şeriatça dinlenir mi ve ona uyulur mu?
Cevap:
Tanrı en iyi bilir ki, uyulmaz...

***

"BAYRAKLAR AYAKLAR ALTINDA ÇİĞNENDİ"
(Ezan okuyanların üzerine kurşun atıldı...)

Demirci Efenin, 19 Nisan 1920 tarihinde çekmiş olduğu telgrafından satırbaşları:

"Bursa, Biga, Karacabey, Gönen Müftüleri ile bir sureti belediye Başkanlarına, Balıkesir Milli Heyetine ve Kuvayı Milliye Başkanlıklarına:
Bu seslenişi, bütün Din kardeşlerimize ulaştırılmasını dileriz. Eğer, ihmal edenler ve buna engel olanlar bulunursa, bütün masumlar ve mazlumlar ile Allah'a karşı, aleyhinde dua ederiz.
Ey Din kardeşlerimiz,,,
Siz ki, Yunan zulmünden uzaksınız, anlıyoruz ki, bu vahşi düşmanın Aydın ve çevresindeki Müslümanlarına ne kötülükler ne hakaretler ve ne feci cinayetler yaptıklarını biliyor musunuz? İşte size bu faciayı bildiriyoruz. İnanmak, inanmamak yönünü insafınıza terk ederiz. Yakından görmek suretiyle, inanmak isterseniz, bir heyet göndermenizi rica ederiz.
Ey Din kardeşleri...
Gün görmedik gelinlik kızlarımızın ırzları, zorla çiğnendi. Genç erkek çocuklarımızın namusları, berbat edildi. Günahsız güçlü, kuvvetli erkeklerimiz, gizli ve değişik şekillerde yok edildi.
Kadın, çocuk, ihtiyar, çaresiz Din kardeşlerimiz, her tarafta ortadan kaldırıldı. Evler, köyler yakıldı. Servetler, yağmalandı.
Ayak attıkları yerlerde, Osmanlı Sancakları parçalandı, ayaklar altında çiğnendi. Ezan okuyan Müezzinler aşağılandı. Hatta üzerlerine kurşun atıldı.
Müminler tehdit ve hakaretlerle ibadetten yasaklandı.

Kur'ân-ı Kerim'in yaprakları, ayaklar altında çiğnendi. Peygamberimize açıkça sövüp, sayıldı.
Ey Din kardeşlerimiz...
Yunanlıların bu zulümleri ve kötülükleri sebepsiz değildir. Yunanistan'da, yüz yıl evvel bulunan yüzbinlerce Müslüman, binlerce Cami ve mescitler şimdi nerededir.? Bunlardan eser kaldı mı?
İşte Yunanlıların bu aşağılık vahşetleri, Aydın İlinde biz Müslümanları kaçırmak, mahvetmek ve bu şekilde bu güzel memleketimizi bir Yunanistan yapmak içindir.
Yunanlıların bu kötülükleri, bu cinayetleri karşısında, siz olsaydınız, ne yapardınız? Silaha sarılmaz mıydınız?
İşte bizim yaptığımı Milli ve Dini görev budur ve bize "Kuvayı Milliye" adını vermişlerdir. Orada, biz zavallı mazlumlara, yani "Kuvayı Milliye'ye" ait silahlara el koymak için, elimizi, ayağımızı kırmak için, kılıç çeken, silah sıkan komşularımızın vicdanları, acaba bu harekete nasıl aklı yattı?
Yüzbinlerce masum kendi kardeşlerini, elsiz, ayaksız, düşmanın ayakları altında mahvetmeye nasıl razı oldular?
Bu adamlar öteki dünyada, Allah'ın ve Peygamberin huzuruna ne yüzle çıkacaklar?
Allah rızası için, insaf ediniz. Eğer düşmanın cinayetinden ve zulümlerinden bizi kurtaracak, bizi koruyacak başka bir güç varsa, buyursun, gelsin, bizi kurtarsın. Ellerini öpelim.
Fakat, "Kuvayı Milliye" dediğimiz binlerce Müslümanı, arkadan vurmaya çalışmak ne demektir? Acaba, bu gerçekleri, bu gafil kardeşlerimiz anlamıyorlar mı?
Bize yardımı, Allah size farz etmiş. Fakat biz sizden yardım istemiyoruz. Ancak, bize fenalık edenlere engel olun.

Engel olmazsanız, mahşer günü bütün Şehitlerimizle, yetimlerimizle sizden yalnız biz değil, bütün İslamiyet davacıdır."

Aydın Bölgesi ve çevresi
Genel Kuvayı Milliye Kumandanı
Demirci Mehmet Efe

***

"SONUN BAŞLANGICI: MECLİSİN AÇILIŞ BİLDİRİSİ"

(Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır...)

Tarih. 22 Nisan 1920
Yer: Ankara

1.- Büyük Allah'ın izni ile, 23 Nisan günü Cuma Namazından sonra, Ankara'da; Büyük Millet Meclisi açılacaktır.
2.- Vatanın istiklali, Yüce Hilafet ve Saltanat Makamının kurtarılması gibi, en büyük ve yaşamsal görevleri yapacak olan Büyük Millet meclisinin açılış günü Cumaya rastlatılmaktadır.
O günün Kutsallığından yararlanılacak ve açılışından önce bütün Milletvekilleri ile Hacı Bayram Veli Camii şerifinde "Cuma Namazı kılınarak," okunacak salat ve Kuran'ın nurundan feyiz alınacaktır.
Namaz kılındıktan sonra, "Peygamberimizin Sakalı Şerifi ve Sancağı" el üstünde olduğu halde, özel daireye gidilecektir. Özel idareye kadar, Kolordu Komutanı, askeri birliklerle özel tertipler aldıracaktır.
3.- O günün Kutsallığını teyit için, bugünden başlayarak, Valilikte; Vali Hazretlerinin tertibi ile "Hatim İndirilecek" ve "Buharii Şerif" okunmaya başlanacak, Hatimi Şerif"in son kısımları, uğur sayılarak Cuma

namazından sonra özel daire önünde bütünlenecektir.
4.-Kutsal ve yaralı Vatanımızın her köşesine aynı şekilde bugünden başlanarak "Buharii ve Hatimi Şerif" okutularak, Cuma günü Ezandan önce, Minarelerden "Selevatı Şerife" verilecek ve Hutbede, Hilafetin Koruyucusu Padişahımız, Efendimiz Hazretlerinin namı, "Şanlı Padişahımız" söylenirken, Yüce Padişahımız ve onun Memleketleri ile bütün uyruğundakilerin bir an önce kurtuluşa ve mutluluğa ulaşmaları için, dua edilecektir.
Bu Dini ve Vatani törenin ardından, Camilerden çıkıldıktan sonra, bütün Memlekette Hükümet Konaklarına gelinerek, Meclisin açılmasından dolayı resmi kutlama yapılacaktır. Her tarafta, Cuma Namazından önce, uygun bir şekilde "Mevlidi Şerif" okunacaktır.
5.- Ulu Tanrıdan eksiksiz bir başarı dileriz."

Temsilciler Heyeti Adına
Mustafa Kemal

***

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILIŞ MERASİMİ 23 NİSAN 1920

Celse: Birinci Celse
Açılış Saati: Öğleden Sonra Saat 1.45
Başkan: En yaşlı üye Sinop Milletvekili Mehmet Şerif (*Avcıoğlu*) Bey
Başkanın Meclisi Açış Konuşması:

Huzurdaki Saygıdeğer Kişiler...
İstanbul'un geçici kaydı ile yabancı kuvvetler tarafından işgal olunduğu ve bütün esasları ile Hilafet Makamı ve Hükümet Merkezinin işgal edildiği, hepinizin malumudur.

Bu duruma baş eğmek, Milletimizin teklif olunan yabancı esaretini kabul etmesi demekti. Ancak tam bağımsızlık ile yaşamanın kesin azmi ile ezelden beri hür ve bağımsız Milletimiz, esaret durumunu tam bir şiddet ve kesinlikle reddetmiş ve derhal Vekillerini toplamaya başlayarak Yüce Meclisinizi vücuda getirmiştir.
Bu Meclisin en yaşlı Başkanı sıfatı ile ve İlahi yönlendirilme ile Milletimizin iç ve dış tam bağımsızlığı ile içeride mukadderatını bizzat üstüne alıp ve idare etmeye başladığını bütün Dünyaya ilan ederek; BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİ AÇIYORUM.
Varlığımızın sebebi olan bütün Müslümanların Halifesi ve Osmanlıların Padişahı Sultan Altıncı Mehmet Han Hazretlerinin yabancı baskılardan kurtulmasına ve ebedi Yüce Saltanat Başşehri olan İstanbul'umuz ile işgal altındaki çeşitli zulümler ve facialar içinde maddi ve manevi insafsızca imha edilmekte bulunan bütün İllerimizin tümünden kurtarılıncaya kadar başarı sağlamasını Cenabı Allah'tan dilerim.
Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa: Yüce Meclisiniz, bildiğiniz gibi, fevkalade yetkiye sahip olarak yeniden seçilen Milletvekili arkadaşlar ile saldırıya uğrayan Saltanatın Merkezinden nefislerini kurtararak buraya gelen Milletvekili arkadaşlardan oluşmuştur.
Oradan kurtularak gelebilecek olan Milletvekilleri ile birlikte bir Büyük Meclis meydana getirilmesi, ancak yeni seçilen, seçim tarzı ile bahis konusu olmuştur. Bu anda Meclisimiz kurulmuştur.
Evvelce seçilen Milletvekilleri dahi ayni yetki derecesinde görev yapmasının Milletvekillerinin seçilme şekillerinde daha fazla detaylı olduğu için, bunun başarılı olacağı kanaatindeyim. Bu hususu teyit etmek isterim.
Başkan: Mazbataları Tetkik Encümeni ve geçici katiplerin seçimleri yapılmıştır. Yarın saat onda toplanmak üzere müzakereyi tatil ediyorum.

***

"İSTİKLALİ UĞRUNA YÜCE DUYGULARLA SAVAŞANLAR"

Tarih: 24 Nisan 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: İkinci Toplantı
Celse: Birinci, İkinci ve Üçüncü Celse

Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa'nın, Mütarekeden Meclisin açılmasına kadar cereyan eden siyasi durum hakkındaki nutuktan önemli satırbaşları:

Mustafa Kemal Paşa:

Muhterem Milletvekilleri!

Bugün içinde bulunduğumuz durumu Yüce Meclisinizin nazarında tamamı ile belirtebilmek için bazı beyanlarda bulunmak istiyorum. Sunmak durumunda kalacaklarım birkaç devreye ayrılabilir.

Birincisi; Mütarekeden Erzurum Kongresine kadar geçen zaman içindeki durumla ilgilidir. İkincisi; Erzurum Kongresinden onaltı Mart tarihine kadar, yani İstanbul'un düşmanlar tarafından işgal edildiği güne kadar, üçüncü safhası da onaltı Marttan bu dakikaya kadar olan durumlara dair olacaktır.

Söyleyeceklerim bir takım belgelere dayalıdır ki; müsaade ederseniz, o belgeleri gerektikçe burada okuyacağım. Yalnız birinci safhaya ait sunacaklarım belki biraz şahsi olacaktır. Fakat durumu tamamı ile aydınlatabilmek için ondan bahsetmeyi gerekli görüyorum.

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti Milliyetler esasına dayalı adil bir barışa varmak emeliyle ateşkese talip oldu.

İstiklali uğruna namus ve yüce duygularla dövüşen Milletimiz 30 Ekim 1918 tarihinde imza edilen Mütareke ile silahını elinden bıraktı. İtilaf Devletleri Donanmaları İstanbul'a girdikten sonra Anlaşma şartla-

rı bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle, Saltanat Hukuku, Hükümetin onuru, Milli onurumuz saldırılara uğradı.

"Meclisi Mebusanın"** (Milletvekilleri Meclisinin)* ***feshi, kuvvetini Milletten almayan Merkezi Hükümetin sık sık değişmesi ve halkın vicdanından doğan Milli birlik uğrundaki girişimlerin maalesef siyasi aşırı isteklere kurban edilmesi yüzünden Dünyaya karşı Milli varlığımız belirtilemedi.

Yabancı kuvvetlerin işgali altında inleyen Başkentimizde; bilcümle kan ağlayan; hamiyet sahibi, Milletin aydınları, Din ve Devlete hizmetleri geçmiş büyük kişiler, Hilafet Makamı ve Saltanatın, Milli bağımsızlığın bu açmazdan kurtarılması, ancak Milli vicdandan doğan birliğin büyüklüğü ve iradesine bağlı bulunduğuna iman getirdiler.

İşte bu sıralarda Anadolu'ya idari ve askeri konularda görevlendirilmiş olarak Ordu Müfettişliğine tayin edildim. Milli vicdanın yüce iradesine tabi olarak Milleti, bağımsız Vatanımızı kurtarılmış görünceye kadar çalışmak yemini ile 16 Mayıs 1919 günü İstanbul'u terk ettim. Samsun'da işe başladım.

İlk düşündüğüm asayişin devamlılığına kendi imkanlarımızla sağlayabileceğimizi görmek oldu. Gerçi Rumların hakimiyetini ve İslam toplumunun esaretini amaç edinen, Atina ve İstanbul komiteleri tarafından idare olunan Pontus Hükümeti istekleri, Karadeniz sahili ile kısmen Amasya ve Tokat'ta Kuzey ilçelerinde bulunan Osmanlı Rumlarının hayallerini çılgınca bürünmüştü.

Alınan önlemler sayesinde başarılı sonuçlar alındı. Fakat alınan önlemler ve elde edilen başarı yalnız Pontus Havalisine ait ve yöreseldi. Halbuki her gün haksızlıklarını artıran İtilaf Devletlerine, siyasi varlığımızı ispat etmek ve yapılan tecavüzler karşısında

Milletin namus ve istiklalini gerçekten savunmak pek önemli idi.
Esasen Doğuda ve Batıda hemen hemen Memleketimizin her tarafında Millet ve Memleket için "Müdafai ve Muhafazai Hukuk" için Cemiyetler teşkil edilmişti. Bu cemiyetler düşmanın esaret boyunduruğuna girmemek düşüncesi ile Milli vicdanın büyüklüğünden ve iradesinden doğmuş yegane teşkilat idi.
Bu sıralarda, bütün Belediye Başkanlıklarına İstanbul'da "İngiliz Muhibleri (Sevenleri) Cemiyeti" kurulduğu ve her tarafta da cemiyete katılma ile İngiliz yardımlarının talep edilmesi hakkında "Sait Molla" imzası ile bir telgraf geldi.
Bu meselede Hükümetin ilgisinin derecesini anlamak için Sadrazam olan Ferit Paşa'dan durum hakkında bilgi istedim, hiçbir cevap alamadım. Durumu takdir eden Millet "Sait Molla"nın davetine itibar etmedi.
Binlerce tecavüz ve haksızlıklar altında inleyen ve İzmir faciası olayı karşısında kan ağlayan Millet, muhtelif Belediye Başkanlıkları ve "Müdafaai Hukuk cemiyetleri" aracılığı ile aldığım telgraflarda hakkımda itimat beyan olunarak, benden de bu hususta hizmet ve fedakarlık talep ediliyordu. Bunun üzerine yaptığım bir tamimle Millete kati sözümü verdim. Bu tamimim son cümlesi şu idi:
"Geçirdiğim şu hayat ve ölüm günlerinde tüm Milletçe her taraftaki emeller ve tezahürat iletemine azmedilen Milli İstiklalimiz uğrunda bütün varlığımla çalışacağımı temin eylerim. Bu mukaddes emellerimiz uğrunda Milletle beraber sonuna kadar çalışacağıma da mukaddesatım üzerine söz veririm."
27 Mayıs 1919 tarihinde Royter Ajansı'nın geçtiği haberde, Saltanat Şurası hakkındaki tafsilatta; "Umumi Heyetin düşüncesi, Türkiye'nin Büyük Devletlerden birinin korumasını istemek merkezindedir. Bilgisini ya-

yımlamış ve tamim etmiştir. Bu bütün Millette büyük bir şüphe ve tereddüt yarattı. Bunun üzerine Sadaret Makamına aşağıda görüldüğü gibi bilgi sundum ve durumdan herkesi haberdar ettim.

Yüce Sadaret (Başbakanlık) Makamına:

27 Mayıs 1919 tarihli "Royter Ajansı", Saltanat Şurasında, Umumi Heyetin fikri Türkiye'nin tamamı ile ve iç yönetimini muhafaza kaydı ile Büyük Devletlerden birinin korumasını temin merkezinde olduğunu kayıt ve ihbar ediyordu.

Saltanat Şurasının müzakerelerini yayımlayan 27 Mayıs 1919 tarihli İstanbul gazetelerinin açıklamalarına göre yalnız Sadık Bey'in yazılı ifadesinde İngiltere himayesinin teklif edildiği ve bunun herkesin fikri olmadığı anlaşılıyor.

Ajans ile gazetelerin yayınları arasındaki aykırılık, bazı taraflarca dikkat çekici ve ajansın hakikatleri saptırdığı, yetkisini aştığı suali sorulmuştur. İçindeki bulunduğumuz bu hassas devirde, artık tam gerçeği anlayan ve bütün kötü sonuçlara karşı en son fedakarlığı göze aldırarak Milli İstiklalimizi korumak azminde bulunan Milletin sahip olduklarının sükunet ve teselli verici olması, Hilafet ve Saltanat Merkezinden gelebilecek gerçek işaretlere ve samimiyete bağlı olduğu kanaatindeyim. Milli vicdanı temsil etmeyen bildiriler, endişe yaratıcı akisler oluşturacağı cihetle bu konuda aydınlatılmayı beklediğimi hassaten istirham ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi ve Hazreti Hükümdarın Fahri Yaveri - Mustafa Kemal

Bu sırada İzmir ve Aydın'daki yapılan etkili facialarin tesiri ile ve Milletin uyanıklığı ve heyecanı dikkat çekici bir dereceye varmıştı. Milletin düşüncelerini geçici olarak uyuşturmak için olacak, Sadrazam Paşa Paris'e davet olundu.

Ferit Paşa'nın Başkanlığı altında giden Heyete, Milletin itimadı oluşmadı, ben de şahsen Milletin bu isabetli şüphesine katıldım. Millet giden Heyetin programının açıklanmasını istedi. Bu pek nazik zamanda idi ki, Harbiye Nazırından aşağıdaki telgrafı aldım:
"Emriniz altındaki buharlı gemilerden biriyle hemen buraya gelmeniz rica olunur" 8.Haziran.1919
Harbiye Nazırı** (Savaş Bakanı) **Şevket Tuğrul

Bu davetin mana ve içeriğini anlayamadım. Açıklama istedim; bir taraftan Genel Kurmay Başkanı olan Cevad Paşa'nın da sordum. Kendisinden 11 Haziran 1919 da aldığım cevapta:
"Kıymetli bir Generalin Anadolu'da seyahati, umumun düşüncesine iyi bir etki yapmayacağı için İngilizlerin beni talep eylediği" bildiriyordu. Bu gerçeğe vakıf olunca, doğrudan doğruya; Padişah Hazretlerinin Yüksek makamına şu bilgileri sundum.
Padişah Sarayının Saygıdeğer Başkatip Hazretleri vasıtası ile Mübarek Padişah Hazretlerine:
Büyük Milletin ve Kutsal Hilafetin sahici ve yegane direği bulunan Saltanat Saraylarını Allah afetlerden korusun.
Padişahım! Memleketin bugün uğradığı afetlerin baskısı ve parçalanma tehlikesi karşısında ancak Mübarek şahsiyetiniz başta olmak üzere, Milli ve Mukaddes bir kudretin varolan haykırışı Vatanın ve Devletin, Milletin ve şan ve şerefli Hanedanınızın istiklalini, altıbuçuk asırlık yüce tarihimizi kurtarabilir. Her tarafta bu kanaat ve inanç benzersizdir."
En son Hükümdarımızın huzurlarında şeref misali kabul buyurulduğumda, İzmir'in elem verici olayından pek mahzun olan Mübarek kalbinizin bu kurtuluş noktasına ait ilhamları, bu anda bile aklımı süsleyen düşüncelerdir.

Bu ilhamları izah etmek isterim. İstanbul'dan en son ayrılacağım gün şereflendirilerek kabul edilmiştim. Bu esnada siz Padişah Hazretleri, Boğaziçi'nde bulunan İngiliz zırhlılarının Saraya yönelmiş olan toplarını göstererek, "Görüyorsun, ben Memleket ve Milleti nasıl kurtarmak lazım geldiğini düşünmekte tereddüde uğruyorum." Ardından ellerinizi kaldırarak; "İnşallah Millet uyanır ve gözü açılır. Bu elim durumdan gerek beni ve gerekse kendisini kurtarır" buyurmuşlardı.

Sizlere arz etmek istediğim, siz Hazretlerimizin ifadeleridir. Gönlünüzden kaynaklanan bu duygulardan hareketle, azim ve iman ile acizane görevime devam etmekteyim. Hükümdarımın iradeleri üzerine Sadrazam *(Başbakan)* ***Paşa kulunuzu daima önemli ve gerekli şeylerde aydınlatmakta ve gereğini arz ve uygulamaktayım.***

Şu bir ay zarfında Şahanelerinin bütün Anadolu İllerine, Sancaklarına, İlçelerine ve Hudut boylarına kadar olan Milletin düşünce ve emellerini ve tüm Kumandanların ve Memur tabakalarının duygularından ve yapmakta olduklarından bilgi sahibi olarak, daha fazla olarak işin içine girdim.

Netice olarak her şey o kadar açık bir şekilde tahakkuk ediyor ki; Millet baştan aşağı uyanmış olup, Devlet ve Milletin istiklali, Yüce Saltanat ve Hilafetin hukukunu teyit için güçlü azim ve imanla donanmış bulunuyor. İstanbul'da iken, Milletin bu kadar güçlü olduğunu ve felaketlerden az zamanda bu derecede etkileneceğini hayal bile edemezdim.

Padişahım! Bu şekilde ve vaziyette ve siz Kutsal Padişahımıza sonsuz bağlılık içinde olan Milletin yüreğine tamamı ile dayanan ve karşılıklı olarak bütün manası ile bu Milli ve vicdani kuvvete yardımcı olunmuştur.

Son olarak yazdığınız yazılar tüm Milletin azmini ve

kahramanlığını da artırmıştır. Yalnız dikkat çekici ve üzüntü vericidir ki, bu temiz Anadolu halkı bugünkü hassas ortamda bile İstanbul'da birbirine uymayan ve bireysel düşünceler ve fitnecilerin ihtiraslarından üzüntülü bulunuyor.

Gerçi İstanbul'un bozulmaya müsait ahlakı ve bundan yararlanmayı bilen yabancılar, Devlet ve Milletin yok edilmesi ve Devlete, Millete ve Padişaha sadakat ve fedakarlıkları ile hizmet kabiliyetinde olanların ortadan kaldırılması için, çok daha ileri gitmek cüretini gösteriyorlar.

Padişahım!... Hatırladığınız bazı hususlar olacaktır ki; üzerime aldığım görevlerimin yerine getirilmesi sırasında, yabancıların ve bazı fesatlık erbaplarının mutlaka yalan, dolanlar ve engelleyici olma ihtimalleri İstanbul'da huzurunuzda daha işin başında niyetlenirken ve durumu sunuşum sırasında üstü kapalı anlatmaya çalışmış ve özellikle Sadrazam Paşa ile Devletin bazı önemli kişilerini pek açık olarak belirtmiş ve böyle durumlar karşısında Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşaların akibetine giremeyeceğimi ilave etmiştim.

Padişahına, Vatanına, Milletine sadık ve bu uğurda; ölümleri umursamayan ve alışmış kulları gibi, bir Kumandandan; elbette Yüce Saltanatınızın hukuku ve Milletin varlığının ve devamlılığının düşmanı olanlara beraber olma beklenemezdi.

Tabiidir ki, Malta'ya gitmek veyahut en hafif olarak hareketsizliğe mahkum edilmek gibi ihtimaller karşısında bırakıldım. Tabiidir ki razı olmamakta mazurum. Eğer zorlanırsam acizane görevimden istifa ederek, bundan böyle Anadolu'da ve Milletin sinesinde kalacağım.

Vatanıma karşı olan görevimi bu kere daha belirli adımlarla devam edeceğim. Ta ki, Millet İstiklaline kavuşsun, Yüce Saltanat ve Hilafet yok edilmekten korunsun.

Bundan sonra sadakatime yakışacak bir şekilde, daima artan itimadı Şahanelerinize arz ve istirham etmeme cesaret ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Hükümdar Hazretlerinin Fahri Yaveri - Mustafa Kemal

Bütün Milletin, durumu anlayarak geleceğine bizzat hakim olmağa azmettiğini anlamıştım. Bunun için gerekenlerle müzakere ve yazışmalarda bulunarak "Sivas'ta bir Genel Millet Kongresi" yapmayı kararlaştırdık. Büyük ve kanlı tehlikelere karşı daha fazla temasta bulunan Doğu Vilayetlerimiz zaten Erzurum'da, ayni maksat altında bir Kongre yapamaya teşebbüs edilmişti.

Sivas Kongresi için gizli bir beyanname ve mektubu yayınladım. Bu esnada "Müdafaai Hukuk Milli Cemiyetleri"ne ait telgrafların verilmemesi hakkında Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü tarafından Posta ve Telgraf Müdürlerine bir emir verildiği haber alındı.

Bu haince girişimin derhal önüne geçmeyi vicdani bir görev addettim ve yayınlayarak her tarafa gerekli emirleri verdim. Durumu Padişah Hazretlerine, Sadaret Makamına ve Harbiye Nezaretine ve aynen Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğüne de yazdım.

24 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin bir bildirisinden haberdar edildim. Bu bildiride:

"Haksız, zorbaca ve merhametsizce işgallerden ne derece üzüntülü olursa olsun, Hükümet; ne Yunanistan ve ne de bir başka kimse ile bu esnada savaşmaya ve çatışmaya tutuşamaz.

Paris'teki Konferansa giden Temsilcilerimiz şimdiye kadar, Vatanın esas parçalarını kurtaracaklarına ümi-

dimiz günden güne artmaktadır. Savunma hazırlıkları yapanları yasaklayınız, haklarında insafsızca davranın. Bunlar eski düşmanlarımızdır. İşleri bozulmak üzere iken, yeniden düzelmelerine meydan vermeyin" denilmekte idi.

Ali Kemal Bey'in bu girişiminin önüne geçtim.

Bu münasebetle Hükümdarlık Katına Şerefli Padişahımıza şu bilgileri sundum.

"Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Beyin 18 Haziran 1919 tarihli Vilayetlere yayınladığı şifreli bir bildiride Müdafaai Hukuku Milli'nin hazırlıklarını şiddetle yasaklıyor. Pek hazin ve esef vericidir ki, ayni tarihte Posta ve Telgraf Genel Müdürü de, Milletin sesini boğmaya dönük gafilce ve derhal sonuçsuzluğa ve pişmanlığa mahkum bir telgraf yayınlamıştı.

Padişahım!... Bugünkü halihazır parçalanma tehlikesi karşısında başında Yüce Padişahlık Makamı olmak üzere geleceğini kurtarma ve korumakta kararlı olan Milletin bu asil davranışını böyle küçültücü ve aşağılayıcı bir zihniyetle inkara girişmek, tarihin ve Milli vicdanın hiçbir zaman affetmeyeceği olaylardandır. Gerçi böyle bir zihniyetin hiçbir yerde kabul yeri ve uygulanma olanağı bulunmadığını şükranla arz ederim.

Fakat Milletin soyluluğuna, Vatan ve Devletin tarihine karşı reva görülen bu girişimler, gelecek ile pek alay etme gibi, çok zalimce oluyor. Bu olaylar ile heyecana gelen görüşler, topluma yayıldıkça Hükümet Merkezine güvensizlik göstermek gibi çok kötü sonuçlar göstereceğine şüphe yoktur. Durumu arz etmeyi cesaret ederken, sonsuz saygılarımı belirtirken, bağlılığımı de tekrarladığımı, bilgilerinize emirlerinizle..."

Üçüncü Ordu Müfettişi
Hazreti Padişahın Fahri Yaveri - Mustafa Kemal

27 Haziran 1919 da Sivas'a varmıştım. Azledilmiş olduğumdan bahseden Ali Kemal Bey'in bir bildirisinin bana geldiğini öğrendim.
Bu bildiride: "İngiliz olağanüstü Temsilcisinin talep ve ısrarı ile, Mustafa Kemal Paşa azledildi. Bu kişinin İstanbul'a getirilmesi Harbiye Nezaretine ait bir görevdir. Lakin İçişleri Bakanlığının size kesin emri: Artık o kişinin azledilmiş olduğunu bilmek ve kendisi ile hiçbir resmi muameleye girişmemek ve Hükümet ile ilgili hususlarda hiçbir isteğinin yerine getirmemek gerektiği" deniliyordu.
Bu muameleye dair Sadarete ve Harbiye Nezareti (Savaş Bakanlığı)na: 28 Haziran 1919 tarihinde şu telgrafı çektim:
"Müdafaai Hukuk Milliye ve Redülhak Cemiyetleri"ne yardımlarımdan bahis ile azlolunduğumu, daha bazı yersiz sözler ilavesiyle Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Ali Kemal Beyin idari makamlara tamim ettiğini öğrendim.
Bendenizin bu mahrumiyete pay sahibi kılan ve tayin eden Padişah Hazretlerinin bu konuda, habersiz Yüce iradelerini şeref telakki etmediğim gibi, ne Yüce Sadaret (Başbakanlık) Makamını ve ne Yüce Harbiye Nezaretinden (Savaş Bakanlığından) azledilmeme dair hiçbir emir almadım.
Bu sebeple Ali Kemal Bey'in bu gizli yayın be bildirisini ne gibi bir yanlış düşünce altında cereyan ettiğini ve Devlet yöneticileri arasında ayrılmalar ve Memlekette kanunsuzluk, asayişsizlik ve sonuç olarak Millet arasında anarşi oluşturacak olan bu zihniyetin ne kadar yanlış olduğunu arz etmeyi gereksiz görüyorum.
Ali Kemal Bey'in azledilmemi bildiren telgraf haberleri, onun hareket tarzının Yüce Hükümetçe kabul görmediğini tamamen göstermiş ve Memlekette sebep

olduğu kötü tesir ve yanlış anlamayı, her ne kadar kısmen bu şekilde kalkmış olsa dahi, Bakanlar Kurulunun tümünün karar ve kanaati dışında yapıldığına kesinlikle inandığım bu tehlikeli ve sorumluluğu, cidden ağır düşüncelerin Millet ve Memleketin geleceğinin selameti için ne büyük zararlar getireceğini tekrar arz etmeye mecburum. Bu kişi hakkında yapacağınız muameleyi anlayışlı takdirlerinize arz ederim."

Üçüncü Ordu Müfettişi
Hazreti Padişahın Fahri Yaveri - Mustafa Kemal

Tüm Vilayetlere, bağımsız ve katılmış Mutasarrıflara ve Kolordulara ve İkinci Ordu Müfettişliğine de şu telgrafı yazdım:

"27 Haziran 1919

"Müdafaai Hukuk Milliye ve Redülhak" gibi yalnız Vatanı ve İstiklali elde etmeye ve kurtarmaya dayalı Kutsal bir gayeye yapmakta olduğum yardımlarımdan ve İngilizler tarafından istendiğimden bahis ile azledilmiş olduğumu Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in, idari makamlara gizlice tamim ettiğini haber aldım.

1.- Bendenizi bu memuriyete görevlendiren ve tayin buyuran Padişah Hazretlerinin bu konuda Yüce emirlerinden şeref telakki etmediğim gibi, ne bu Yüce Sadaret Makamından (Başbakanlık) ve ne de Yüce Harbiye Nezaretinden (Savaş Bakanlığından), azledilmiş olmamla ilgili bu ana kadar hiçbir emir almadım. Böylece Ali Kemal Bey'in bu gizli yayın ve tamiminden ne gibi yanlış düşünceler altında cereyan ettiğini zaman ve olaylar ve yakında toplum nazarında ortaya çıkacaktır.

Devletin Yöneticileri arasında yayınlanan ve Memlekette kanunsuzluk ve asayişsizlik ve sonucunda anarşinin oluşmasına sebep olan bu yanlış düşüncenin tarih

ve Millet nazarında tehlikesi ve sorumluluğu noktasına dikkatinizi çekmeyi lüzumlu görüyorum. Ali Kemal Bey'in yetkilerini aşarak Milli varlığımız aleyhinde bu gizli ve kanunsuz hareketten döndürüleceği tabiidir.
2.- Memuriyetimin sona ermesi hakkında, Yüce Padişahımızın Yüce Buyruklarını, şeref olarak kabul etmemin ardından, tabiidir ki, sıfat ve resmi görevlerimden soyunacağım ve bunu başkalarından evvel bizzat benim tamim edeceğim aşikardır. Böyle bir halde Vatanın kurtulmasına dayalı olan Dini ve Milli birliğimi Milletin sinesinde, Milletin bir bireyi olarak dahi izlemek, benim için en yüce bir görev ve en kesin emelimdir.
Böylece, Devletçe ve Padişahın Yüce İradesi dışında kalan Üçüncü Orduyu, Padişahın Müfettişliği ve bunun Devlet ve Millete karşı olan sorumluluğu şahsımda bulundukça Babıali'nin (Hükümetin) talimatında yer almış bulunan Resmi görevlerden dolayı tüm Vilayet yetkilileri ile bağımsız Sancakların tebligatımı yapmaya tamamı ile mecbur ve bugünkü gerçekleri gördükten sonra her zaman ve tarih karşısında da sorumlu bulunduklarını tebliğe başvururum.
Bundan başka Ordu Müfettişliği, Devletin bir resmi makamı olup, hiçbir zaman şahıslarla ayakta duran ve alakadar bulunmadığından, makamın kendisine mahsus yazışma ve münasebetlerini iyi niyetle korumak ve devam ettirmek bir kanuni zaruret olduğunu ve bu tebligatımın Ali Kemal Bey'in tebligatının tamim edildiği makamlara da ulaştırılmasının gereğini ilaveten arz ederim.
3.- Bendenizin bu telgrafının varışından haberdar buyurulmasını rica ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Padişah Hazretlerinin Fahri Yaveri - Mustafa Kemal

Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'le, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın kabineden istifa ettikleri ajanslardan anlaşıldı. On saat kadar sonra 28 Haziran 1919 tarihli ve Şevket Turgut imzası ile aldığım şifrede: "Dakika geciktirilmesi Sorumluluk getirir. Birçok temenniler, yalvarmalar, yakarmalar ile bizden bir Heyetin Paris'e gitmesine Dörtler Meclisi müsaade etti. Ne olacağımız değil bizce, hatta geleceğimizle hala oynayanların hedefi halen bilinmemektedir. Yalnız teselli olacağımız bir şey buraca var ise, o da Düşman çevrelerin hakkımızda az çok lehimize değişime uğramış gibi görünmesidir.

Mesela geçmiş aylarda barbar ve idaresiz diye belirtilirken, şimdi de zulüm görmüş, halim selim, fakat yardıma muhtaç yollu vasıflandırılmamız gibi, ilgili bulunanlardan devamlı bilgi sahibi olacak olan düşmanlarımız Zatıalinizi pek kolaylıkla elde edemeyecekleri kesin olmakla beraber, zaten çok zorlu bir hayat yaşayan bizleri da ortadan kaldırmaya savaşacaklardır.

Bu sevgi dolu izahatımla Zatıalilerine karşı bir dostluk ve hizmet görevi yapmış olduğumu zannederek olay çıkarmaksızın hemen İstanbul'a teşrif etmenizi rica ederim."

Deniliyordu. Buna cevap vermeye dahi lüzum görmedim.

Sivas'ta Milli Teşkilatın hazırlanma ve bitirme, Erzurum'dan sonra Sivas'ta Osmanlı Memleketi namına Umumi bir Kongrenin toplanması ve Temsilcilerinin çağrılması için gerekli bazı tedbirler ve tertibat alındıktan sonra Erzurum'a doğru hareket edildi.

2 Temmuz 1919 günü Erzincan'da Padişahın Özel Kaleminden aldığım telgrafın başlıca noktaları şu idi:

"Evvelce ve sonradan çekilen değerli telgraflarınız, büyük bir dikkatle Padişah Efendimiz Hazretleri hakkında saygı dolu teveccühleriniz ve yararlı haliniz gereğince,özellikle aşağıdaki yazının tebliğine bendenizi memur etmişlerdir.
Yüksek nezdinizde, bilinen Vatanperverliğiniz sebebiyle o bölgede bazı önlem ve girişimlerde bulunmanız İngilizlerin dikkatlerini çekip, Hükümeti baskıya kalkmışlardır.
Devletimizin hali hazır durumu taşrada zan ve tahmin edildiği derecede endişe ve telaşı mucip değildir. Her zaman bağışlayıcı ve kerim Devletin varlığı ve istiklalinin elde edilmesine başarı hasıl olunca Saltanat Merkezinden taşranın kurtarılması kolay olur.
Bu sırada zatıalilerinin istifa ederek geri gelmeleri belki yabancıların, Hükümete baskı yaparak hakkınızda haysiyet kırıcı bir muameleye maruz bırakılmamak düşüncesi ile tavsiye buyurulmamakta olduğu gibi Harbiye (Savaş) Dairesince azledilmeniz cihetine gidilmesine izin verilmediğinden Harbiye Nezaretinden, iki ay müddetle hava değişimi istenerek durum açıklığa ve barış oluşuncaya kadar seçeceğiniz bir şehir veya kasabada istirahat etmeniz en muvafık şekil olarak hatırlatılmaktadır. "
2/3 Temmuz 1919 da Mamahatun'da, Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığına) gelen Ferit Paşa'nın 30 Haziran 1919 tarihli şu şifresini aldım.
"Kalbi sevgi ile dolu, üstün çekim kuvvetinin sahibi, bendenizi yine Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanına) getirdi. Hükümeti çok müşkül durumda buldum. Dış ilişkilerin dehşet görüntüsü içinde bir de bunu büsbütün dağılmaya sebep olacak bir iç karışıklık karşısında kalınca ister istemez titredim.
Zatıaliniz gibi bendeniz de, takdir gücüme sahip ol-

duğumdan iddia edebilirim ki, benim kadar sizi ruhunuzun en derin köşelerine kadar anlayabilmiş bir kişi yoktur.
Şimdilik bilemiyorum ki, nasıl bir sebep Hükümetle, zatıalileri arasında anlaşmazlık oluşturmuştur. Şüphesiz oluşan ve bu anlaşmazlığı doğuran sebepler olacaktır.
İngilizler tarafından bazı Kumandanlarımız hakkında geçmiş olan muamelenin, zatıalilerine uygulanması, hiç de beklenmemekle beraber, her ihtimale karşı bu işin iyi bir şekilde halledilmesi çaresini düşündüm.
Büyük gücünüz ve Vatanın milli onur ve haysiyetine düşkünlüğünüzden korkan, haksızlıkları inkar edilemeyecek olan düşmanlarımız, zatıalinin böyle önemli bir askeri memuriyette bulunmalarından ürkmüş olmaları, ister istemez, sizi bu görevden ayırmak için girişimde bulunmuşlardır.
Yenilgi, tedavisi olmayan bir hastalıktır. Bunların isteklerine yüz çevirmek, bir takım yalanlar söylemek sureti ile Vatanın çıkarlarının imhasına çalışacakları korkusudur ki, ister istemez bir müddet, seçkin görevlerden mahrum kalmağa Hükümeti mecbur ediyor.
Yüksek inancınızdan pek fazla hoşnut olan Padişah Hazretleri, kulunu, bilhassa kabul ile bu işin iyi bir şekilde sonuçlandırmayı, alçak gönüllükle müzakere ettiler.
Mevcut mazeretten bahis ile gerek İstanbul'da, gerekse arzu buyurulacak herhangi bir yerde hava değişimini sizlerden müsaade istenmek ve buna dayalı olarak gereğini yerine getirmek Millet nezdinde ve Hükümette sahip oldukları mevkiin korunmasını temin etmiş olmakla beraber, düşmanlarımızın istedikleri oluşumların da bu suretle sonuçlanacağı düşüncesine sahip olacağı ve durumun bizzat Şerefli Padişahımız

tarafından mutlulukla tarafınıza yazılacağı irade ve ferman buyurulmuştur.
Elimden gelecek her arzularının oluşmasına çalışacağımı, yüce nezdinizde de açık ve kesin olmak lazım gelen bendeniz, işbu güvenceyi hem resmi, hem de özel olarak veriyorum.İşte bu sebeplere dayalı olarak söyleyeceğim şudur ki; vereceğiniz acele "Kabul cevabı", yalnız hakkımdaki güven ve sevginize delil değil, ayni zamanda Bakanlık Makamına ümit ettiğim başarıya başlangıç olacaktır.
Padişah Hazretlerine; hareket tarzım hakkında Harbiye Nezaretine yazdığımı arz ettim. Ferit Paşa'ya da durumun nasıl cereyan ettiğini izah ettikten sonra hava değişimi sureti ile Anadolu'da kalmakta bir mahzur görmediğimi yazdım."

Harbiye Nazırı Ferit Paşa'nın Erzurum'da aldığım bir telgrafında:

"İstanbul'a hareketlerinin çabuklaştırılmasını rica ederim" denilmekte idi.
Telgraf başında da Ferit Paşa şunları söyledi.
"Paşam, İtilaf Devletleri Temsilcilerinin çok kesin başvuruları, bugünkü telgrafımı yazmaya mecbur etti. Zatıalilerini benim kadar kimse bilemez. Vatan sevgilerinin yüksek gayelerini biliyorum.
Bendeniz, İstanbul'a şeref vereceğinizi, gerek Padişah Hazretlerine ve gerek Temsilcilere karşı güvence olarak verdim. Mahcup olmayacağımdan eminim.
Şahsınızda, İtilaf Devletleri Temsilcilerinden de burayı şereflendireceğinizde, hürmetten başka bir şey beklenmemektedir. Bunlar temin edilmiştir. Ancak ve ancak zatıalilerin hemen o bölgeyi terk ederek buraya gelmeniz gerekir."

Ferit Paşa'ya verdiğim cevapta şunları söylemiştim:
"1.- Aciz kulunuzun Vatan ve Milletin selametine hizmet etmekten başka bir gaye ve maksadım olmadığı ve halen dahi Devletin mevcut hudutları dahilindeki çalışmam ve faaliyetim bu sebebe yönelik ve sarfedilmiş olduğu halde, İtilaf Devletleri Temsilcilerinin şahsiyetimden bu derece kuşkulu bulunmalarının bir takım niyetlerden ve yalan haberlerden ileri geldiğini ve bunların da aciz kulunuzu bütün duyguları ve düşünceleri ile tanıyan ve Padişah Hazretleri ve Hükümet emirleri ile çalışacağıma güvenen saygıdeğer sizlerin, verilecek izahat ve güvence ile düzeltilip, ortadan kaldırılacağına inanıyorum.
Dört gün evvel arzu ve Padişahın iradesine yakın olan ve İtilaf Devletlerinin Temsilcilerince, itirazı gerektirici görülmeyen teklifleri, cevabı alınıp, iyice incelenmeden güvence verilmemeliydi.
Hiçbir makul sebepleri yokken İzmir'in ve Antalya'nın Hükümetimizin bilgisi dahi olmadan düşmanca işgal edilmesi ve silahsız biçare halkın Rum eşkıyasına doğratılması ve binlerce ırz ve namusun ayaklar altına alınması ve halen Aydın Vilayetinin her tarafında bu facialarm devam etmesi ve bir müddet önce oradan Nurettin Paşa'nın alınmasının ve tehlikeli bir Kumanda değişikliğinin şükran ifadesi mi idi?
Bu bölge için böyle bir kanlı sonuç hazırlanmış ve buna engel görülen kumanda heyetlerinin değiştirilmesi lüzumu hissedilmiş ise, Temsilcilerin Vatanın imha edilmesi dönük teklifleri karşısında Hükümet yöneticileri ikinci bir ihanete vasıta olmaktan ise Milletin sinesine bir birey olarak karışması, bir vatanperverlik örneği olur.
Doğu'dan Şevki ve İhsan Paşaların alınması Vatanımızın Batı Bölgelerinin gaddarca işgali programının uygulanmasına ne derecede engelleyici olabilmiştir?"

Ferit Paşa'nın verdiği cevap şudur:

"Yüksek beyanlarınız doğrudur. Ancak bir Milli hareketin olacağına inanan İngilizleri, güçlü kudretiniz ve size yol gösteren onurunuz, telaşlandırmış ve düşmanlarımız tarafından her gün bir şekilde yayılan yalan yanlış haberler, bu endişeyi artırmış olacak ki; bugün her ne şekilde olursa olsun zatıalilerin Ordunun başından alınıp, İstanbul'a getirilmesini Babıali'den talep etmişlerdir.
Bu taleplerini tehditkar bir şekilde söylemişlerdir. Bugünkü durum bizleri, böyle ani ve acil davete zorluyor. Bab-ı Âli'de (Hükümette), makine başında geç vakte kadar rahatsız etmiş olmam, takdir edilir ki, bir zorunluluk ve duygu dolu olarak, vatanın çıkarları icabıdır.
Aynı zamanda, hakkınız olan saygının, İngilizler tarafından gösterileceği Hariciye Nazırı Vekili aracılığı ile temin edilmiştir. İlk telgrafımda acizane ima ettiğim gibi, Paris Konferansı kararlarına uymaktan başka yapılacak bir şey görülmemektedir.
Şimdilik uysallık gösterir gibi olmak münasip gibi görünüyor. İşte bu sebepten dolayıdır ki, acilen İstanbul'a yüksek hareketinizi bekliyoruz. Elbette karşılıklı görüşmelerimiz bizi de aydınlatacaktır. Temsilcilere bu şekilde tebliğ etmek üzere hareket anınızı tayinini ricalarımla bekliyorum."
Verdiğim cevapta şu maddeler var idi:
Dünkü değerli telgrafınızda Paris Konferansı kararlarına uymaktan başka yapılacak bir şey görülemediği beyan olunuyordu.
Bu kararlar nelerdir? Ajansların son bildirileri Milli bağımsızlığımızı ve geleceğimizi pek ümitsiz bir halde gösteriyor.
Mesela, Paris Konferansı; Trakya, Pontüs, İzmir, Kilikya meselelerini Devletin aleyhine olarak tayin etmiş ve

Doğu Vilayetlerinde de Ermenistan hakimiyetini kabul ve teyit etmiş ise, bu kararlara uymak için vekalet ve yetki alan, hatta takdir eden kimlerdir?
Sadrazam (Başbakan) Paşa Hazretleri Vatan ve Milletin Mukaddes hukukunu yok eden bu kötü durumları önlemek ve men etmek için ne gibi olumlu, maddi güvenceler ve ümitlerle dönüyorlar?
İstanbul'da bazı kişiler ve bilhassa maalesef bir iki ay bile kalıcı olmayan, yerinede kalamayan Hükümetler, kendilerinde arka çıkan yanlış görüntüler, kalp zaafları, Milletin geneline ters düşen ve gayri meşru fikirlerle vekalet ve yetki kullanmak gibi tarihin en feci sorumluluklarından kesinlikle uzak kalmalıdır.
Aciz kişiliğime gelince: Pek yanlış ve hatalı anlamalar olduğunu görüyorum. Bugün Vatanımızda bir Milli kudret varsa, o cereyan, felaketlerden aklı başına gelen Milletin kalbinden ve düşüncesinden doğmuştur. Bendeniz de ancak, onlara uymuş bulunuyorum. Bendenizin buradan çekilmesi vesaire gibi önlem pek yanlış ve aksine tehlikelidir.
Benim dokunulmazlığım hakkında Hariciye Nazırı Beyefendi tarafından İngilizlerden güvence alındığı buyuruluyor. Buna pek şaşırmış bulunmaktayım.
Çünkü, Devletleri ve Milletleri adına ve şerefine, bir resmi şekilde imzaladıkları Anlaşma şartlarını uygulamaya bile asla değer vermeyen, alabildiğine tecavüzlerde bulunan ve sayısız haysiyet kırıcı örnekler meydana getiren İngilizlerin bu güvencesine güvenmek, pek aptallık olur.
Yalnız tamamı ile itimat buyurulsun ki; eğer Memleketin kurtuluşu ve selameti şahsımın çekilmesine bağlı olsaydı, kayıtsız şartsız ve çeşitli insanların ümit ve emellerinin bağlılığına tenezzül etmeyerek nefsimi kurban etmek kadar vicdani ve önemsiz bir şey olamazdı. Aradaki farklılık; büyük ve gerçek durumun henüz oraca takdir edilememesindendir.

Tercih edildiği tarif edilen, tutulacak iyi niyetli ve uysalca yolu esef verici görüyorum. Çünkü iyi niyet ve uysallık, itibar artırıcı ve devam ettirici bir hal değildir. Anlaşmanın yapılmasından bugüne kadar Merkezi Hükümetin maalesef birbirine takip eden aciz ve zayıf durumlar göstermesi ve Milli Kuvvetlerden zerre kadar sahiplenmemesi, sonuçta İtilaf Devletlerinin Memleketimizi istila etme arzularını kolaylaştırmıştır.
General Allenbi ile halen Hazreti Padişahın Başmabeyincisi olan Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı), önceki Yaver Paşa'nın bizzat yaptığı görüşmesine ve adı geçenin maruz kaldığı insanın yüreklerini yakan ve ayrıca bir yabancı General ile önceki Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı) Abdullah Paşanın görüşmesinde kullandığı aşağılayıcı ve hor görücü lisana, bu münasebetle dikkatinizi çekerim.
Şimdiye kadar evvelki Hükümetler tarafından izlenen bu yol, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, Anadolu'nun Batı Bölgeleri ve Payitahtına (Başkentine,) Saltanat ve Hilafette Şerefli Hükümdarımızın Saraylarına kadar feci bir şekilde işgal ve Kuvayı Milliye'yi ayıran ve imha etmeye girişmiş ve Doğu Anadolu için de ayni muameleyi yakın zamanda göstermeye başlamıştır. Böylece, Zatıalilerinin ve içinde bulundukları Kabinenin buna alet ve vasıta olmaması Vatanperverliği temenni olunur. İlave ederim ki; bendenizin kanaatı ve inancı kesin isabetli olduğundan hiç şüphem yoktur.
Çünkü, her taraftaki vukuf sahibi, nüfus ve onur sahibi olanların müşterek inancı, toplumun ve özellikle Milli vicdanın bıraktığı izlenimlere dayalıdır.
Anadolu'daki Kumanda makamlarının bir süreden beri sarsılması ve o boşlukların yerine, ancak zayıf ve cahillerin yetirilmesi gibi, Batı Anadolu'da çırpınırcasına kaptıran eski yöneticilerinizin siyasetine bir kere daha dikkatinizi çekerim.

Ali İhsan Paşa ile Nurettin Paşa ve onun yerine getirilen Ali Nadir Paşa olayını Milli tarihimiz teşhir edecektir. Madem ki, bugün zatıalilerin sahip bulundukları makam, Vatan ve Milletin selametinin teminine kafi bir kudret gösteremiyor, ohalde eski yöneticilerin açtığı gedikleri, bu kere de Vatan ve Milletin Doğu Bölgelerinde genişleme için zatıaliniz gibi sermayesi ancak onur ve haysiyeti olması gereken kıymetli ve tecrübeli bir bedenin baş eğmesine hiç de ihtiyaç ve zorlayıcı bir sebep yoktur.
Bağımsızlığını kaybeden makamınızı terk ederek tarihin açık olan bir korkusuzluk sayfasından, bir şerefli methiye ile sıyrılmak her halde bütün namus ve onur sahipleri tarafından bekleniyordu."

Ferit Paşa'ya en son verdiğim cevap şudur:

Harbiye Nazırı Ferit Paşa Hazretlerine: Erzurum, 6 Temmuz 1919
Ermenistan'a vaat edildiğini bilmekle heyecan ve galeyanda bulunan Doğu Vilayetlerinin halkı arasından çıkıp gelmek hususundaki yüce tekliflerinizi, şahsi irademi ifade etmekten manen ve maddeten men ediyorum. Durumun takdirini sizlere arz ederim."

Üçüncü Ordu Müfettişi
Hazreti Padişahın Fahri Yaveri - Mustafa Kemal

Bunun ardından Sarayın Başkatibi vasıtası ile aldığım telgrafta;

"Orada vaki olan büyük girişimler, her nasılsa İngilizlerce, vatanın savunulması şeklinde değil, başka şekilde telakki edilmektedir. İngilizler şahsi büyüklüğünüze karşı haysiyetinizi incitecek hiçbir muamelede bulunmayacaklarını kesin bir şekilde taahhüt ettiler."

Denilmekte idi. Buna; cevap beklemeden şu telgrafı verdiler
"Büyük görevinize icabı gerektiğinden son verilmiş olduğundan, hemen, hiç beklemeksizin İstanbul'a dönmeniz Hazreti Padişahımızın iradesi gereğidir, efendim."

Padişahın Baş Katibi
Ali Fuat

Son cevap bu idi:

"Padişah Hazretlerinin Özel Başkatibi vasıtası ile Hazreti Padişahın Yüce katına:
9 Temmuz 1919 Erzurum
Şimdiye kadar gerek Sarayın en kutsal katına ve gerek Harbiye Nezaretine olan mazeretlerimde Vatan ve Milletin ve Yüce Hilafet Makamının maruz kaldığı ve tutulduğu elem verici sonuçlar ve buna karşı görülen işaretler ve takınılan Milli tavırların tüm safhaları, tüm gerçekleri ile arz ettim.
Bunları yapmakla Mukaddesatımın aciz nefsime yüklediği en yüksek ve en vicdani görevlerden birini yapmış oldum.
Emel ve girişimlerime uygun hareketlerimin İngilizlerce Vatan savunması şeklinde değil, başka şekillerde telakki edilmesinden dolayı Yüce Hükümetinizin müşkül bir baskı altında kaldığı bildirilip, emrediliyor.
Yüce Hükümetinizin ve Saltanatın Payitahtı huzurlarında zaten ne gibi baskı ve baş ağrıtan elemlerin inhisarı altında bulunduğu gerek kullarınızca ve gerek bütün Milletin soyluluğuna tamamen bilinen ve apaçık olduğu cihetle, bu baskı ve zorlamanın daha fazla artmasına ve bilhassa pek büyük sadıkane bağlar bağlı bulunduğum kalbi ve emelleri müşfik olan makamının daha fazla yormaya hiçbir şekilde razı olmayacağım cihetle, yalnız aciz kişiliğime verdiğiniz memuriyeti de-

ğil, "Tüm övündüğüm sıfatlarımı, Vatan ve Milletimin ve Yüce Makamınızın bereketi ve selametinin nurundan alan pek çok sevdiğim Mübarek Askerlik Hayatıma da veda etmek sureti ile fedakarca son veririm."
Saltanatın ve Hilafetin Yüce Makamı ve soylu Milletimin, hayatımın son noktasına kadar daima bekçisi ve sadık bir ferdi gibi kalacağımı tam bir bağlılıkla arz ve yerine getiririm. Yüce "Askerlik Mesleğinden istifa ettiğimi" Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığına) arz ettim."

Kulları
Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa'nın genel iç durum hakkındaki beyanatından bazı satırbaşları:

Bütün gayemiz Milli Hudutlarımız (Misakı Milli – Milli And)mız içinde Milletimizin istirahatını, refahını ve bu Milli Hudutlarla sınırlandırılmış olan Vatanımızın tamamını korumaktan ibarettir.
"Turanizm – Turancılık" politikasını kendi arzumuzla takip etmek istemedik. Çünkü maddi ve manevi "Bütün kuvvet ve kudretimizi belirlenen vatanımız içinde oluşturmayı" arzu ettik. "Hududun dışında dağınık bir şekilde zayıf düşmek"ten çekindik.
Yabancıların en çok korktukları ve fevkalade ürktükleri İslamiyet siyasetini dahi açıkça ifade etmekten mümkün olduğu kadar kaçınmaktan kendimizi zorunlu gördük. Fakat tüm maddi ve manevi kuvvetlerin karşısında; bütün dünya ve Hıristiyan siyasetinin en hırslı "Haçlılar Savaşını" yapmasına karşı hudutlarımız dışında bize destek verecek olan, bir destek noktası oluşturacak olan kuvvetlerimizi düşünmemiz pek tabii idi.
Böylece evvela hududumuza yakın bulunan yörelerdeki Dindaşlarımızla temasa geçmek lazım geldi.

İslam Milletleri ve batıda Batı Trakya; bunların hepsi ile temasa geçmiş bulunuyoruz.
Suriye ve Irak halkı, yani Arabistan 1914 tarihinden önce aynı hudutlar içinde bulunduğumuz zamanlarda hepimizin bildiği gibi Osmanlı Devleti'nin bir uzvu, bir parçası olmaktan fevkalade şikayetçi ve bağımsız olma gayesini takip ediyorlardı.
Buna karşı çalıştılar, fakat neticeyi alabilmek için kendi kuvvetlerine dayanmanın kafi olmadığını gördüler ve üzülerek söylüyorum hepimizi birden yok etmeye uğraşan düşmanlarla beraber oldular.
İngilizler, Fransızlar kendilerinin hayali olan gayelerini öne çıkaracak diye, onların eteklerine sarıldılar. Ancak Dünya Savaşının sonucunu gördükten sonra Suriye'de; İngilizlerin, Fransızların idare şeklini aşağılayıcı olan yönetimlerine hedef olduktan sonra, İslam toplulukları pek büyük bir hatayla karşı karşıya kaldıklarını anladılar ve ondan sonra bir kısmı kendi içlerinde özgür olmak, fakat yine bir şekilde Osmanlı camiasına dahil olmak yönünü düşündüler. Tabiidir ki yine Hilafet Makamına karşı bağlılıkları, hepimiz gibi tüm iman edenler için mukaddes vazife idi.
Diğer bir kısmı ise daha ileriye gittiler "Bize hiçbir şekil ve surette istiklalin gereği yoktur. Biz Halifemiz ve Padişahımıza bağlı kalacağız ve Osmanlı topluluğu içinde kalacağız" dediler.
Suriye'de de, böyle değişik cereyanlar vardır.
Orada bir Saltanat oluşturmakla meşgul olan Emir Faysal, özel aracılar ile bizlerle temasa geçti. Her halde Suriye'liler herhangi bir yabancı devletle ilişkilerin, kendileri için sonuç olarak, esaret olacağına inandılar. Bu sebeple bize yöneldiler.
Dedik ki: "Artık Milli Hududumuz içinde bulunan insan kaynaklarımızı ve umumun menfaatlerini hudutlarımız dışında harcamak istemeyiz."

Irak'a gelince: Irak'ta İngilizlerin tavırları İslam toplumunu fevkalade incitmiştir. Bizimle temas kurup, Osmanlı Memleketinin bir parçası olmayı kabul ettiler. Fakat biz onlara karşı Suriyelilere söylediğimiz görüşümüzü söylemekten başka bir şey yapmadık.Dedik ki: Biz her şeyden evvel istiklalimizi sağlamaya çalışıyoruz.

Dış Görüntüsü Bugün dahi ne olursa olsun gerek Iraklıları, gerekse Suriyelileri bu iki mıntıkadaki dindaşlarımızın kalpleri bizimle beraberdir. Eğer bundan sonra gereği görülürse bunlardan azami derecede istifade etmemiz mümkündür.

Kafkasya'ya gelince: Çerkezler başından beri fevkalade bir hassasiyet içinde bulundular. Her halde ezelden beri kendi vatanları olan Kuzey Kafkasya'da özgür yaşamak arzusunu ve zevkini duymuşlar ve bunun için çalışmalarda bulunmuşlardır. O derecede ki, kendi hayatlarını, kendi varoluşlarını, Türkiye'nin kurtuluşunu; varlığı ve istiklali ile yakından ilişkili görmüşler ve buraya kalben bağlanmışlardır.

Diyebilir ki; Kafkasya, milli faaliyet ve emelimizin oluşması, memleket ve milletimizin istiklalinin kurtarılması noktasından memleketimizden uzak değil, tamamı ile vatanımızın bir parçası olarak düşünülebilir. Bu bölgedeki cereyanlardan dolaylı bilgi sahibi bulunuyoruz.

Azerbaycan; hepimizin bildiği gibi istiklalini kabul ettirmiş bir durumdadır. Bize karşı samimiyetleri vardır. Fakat kendisi zaten yeni istiklalini elde etmiş bulunduğu için bizimle olan ilişkisi tabiidir ki resmi bir şekilde değildir. Fakat bizim maksadımız için, düşüncelerimiz için, tam manası ile çalışabilecek insanlarla doludur.

Ermenilere gelince: Ermeniler, Erivan Ermeni Hükümeti alanı içinde İslam ahalisini imha etmekle meşguldür. Ancak oradaki İslam ahalisi her taraftan hamisiz kalınca tabiidir ki kendi hayat ve namuslarını yine kendiliklerinden korumada ve savunmada tereddüt etmedi-

ler. Bu sebepledir ki, baştan beri, bugüne kadar Erivan Ermeni Hükümeti bölgesi içinde savaş ve çarpışmalar devam edegelmektedir.

Gürcistan Hükümeti; bize karşı samimi bir vaziyet göstermiştir. Bilhassa Azerbaycanlılarla hayırlı ve olumlu meseleler üzerinde birleşmişlerdir. Azerbaycanlılarla Ermeniler arasında çarpışma olduğu zaman Gürcüler Azerbaycan tarafını tutmuşlardır. Bugün dahi ayni durum devam etmektedir.

Bizim eski hududumuzla Gürcistan'ın alakası, bilindiği gibi üç İldir. Batum, Kars, Ardahan. Biz bunları memleketimizin parçalarından addediyoruz ve oradaki İslam ahalisi dahi bu düşüncede bulunmaktadır.

Fakat resmen şimdiye kadar ifade etmiş değiliz. Halk tamamen ayni fikre katıldığı için, bizimle temas halindedirler. Hatta bu Mecliste bulunmak üzere dahi Vekillerini yola çıkarmışlardır.

Rusya'dan bahsedebiliriz: Bildiğiniz gibi Bolşevikler kendilerine mahsus bir takım esasları ve görüşleri vardır. Bizim memleketimizin de kendine mahsus bir takım görüşlerimiz vardır. Bizler, baskı rejimine karşı, emperyalistlere karşı düşmanız.

Yalnız her ihtimale karşı hayatımızı kurtarmak ve varolmak için dışarıda bir kuvvet kaynağı aramak lazım gelirse, yine kendi görüşlerimiz ayni kalmak şartı ile, her kaynaktan yararlanmayı, uygun gördük.

Hıristiyan Aleminin varlığımıza karşı tavırlarını bilmemekle beraber onlara karşı, daima dünyaya karşı koyar bir vaziyette olmak istemedik.

Belki azami derecede onların da bize çıkar temin edebilmesine alıştık ve dolayısıyla, Fransızlar, İngilizlerle, İtalyan'larla tekrar tekrar temas ve ilişkilerde bulunduk. İngilizler ile oluşan ilk temasımızda İngilizler milletimizin kendileri aleyhinde olduğunu ifade ettiler ve bu aleyhtarlığın yok edilmesine çalışmamızı istediler.

Bilakis Milletimiz, her zaman İngiliz kavmini dünyanın en büyük milleti, en adil, en medeni, en insani milleti kabul eder ve ona hürmet ederdi. Böyle bir cevaba rağmen mütarekeyi müteakip İngiliz kuvvetleri Başkentimize girdiler.

Yakından milletimizle temas ettikten sonra gösterdikleri hareket tarzı ve özellikle Aydın Vilayetimizin İngilizlerin nezareti ile himayesine aldığı Yunanlılara işgal ettirdiğini milletimiz anladıktan sonra İngiliz'ler hakkında görüşümüz değişti.

Yani görülüyor ki, İngilizler bize karşı dostluk temini talep ettikleri zaman, bu dostluğu yalnız kendi menfaatlerini ve ihtiraslarını temin için talep etmektedir.

Fransızlar ile de temasımız olmuştur. Açık söyledikleri şey Suriye'yi müstemleke yapmak istedikleriydi ve fakat Kilikya da dahil olmak üzere anlaşmaktan yana olduklarını söylediler.

En nihayet; "Kilikya'yı tahliye edeceğiz. Yalnız orada bize ekonomik menfaatimizin devamını ve emniyetini sağlayacak bir vaziyet kabul edin" demişlerdi.

Cevaben biz de: "Bizde bir Kilikya, bir de Türkiye meselesi gibi iki meselemiz yoktur. Bir mesele vardır. O da Türkiye'nin meselesidir." Dedik. Ancak, kuvvetlerine kumanda eden Fransız'lar başka adamlardır.

Bunlar İslam düşmanı ve Ermeni hamisi idi. Maraş'ta Müslüman ahaliye tecavüzde bulundular ve idarecilerimizi tutukladılar. Halk kendini korudu ve neticede Fransız'lar oradan çekildi. Durum Urfa'da da aynen olmuştur. Ardından da Kilikya da aynen olmuştur.

Son zamanlarda denilebilir ki; Adana'da, Tarsus'ta, Mersin'de yalnız buralarda Fransız kuvveti bulunuyor.

İtalyanlar genelde yumuşak bir vaziyet almışlardır. Kendileri ile hiçbir şey olmadı ve kendi görüşlerinde de devam ettiler. Onların istedikleri şey iktisadi menfaat temin etmektir.

Gerek İtalyanlar, gerek Fransızlar memleketimizde en fazla iktisadi menfaat elde etmek için Devletimizin özgür kalmasını, diğer bir yabancı devletin esaretinde bulunmamasının temin edilmesi yönünün kendi menfaatlerinin gereği olduğunu her ikisi de bir çok temasta söylediler ve halen söylemektedirler.
Yunanlılar, doğrudan doğruya İngilizler tarafından korunmak suretiyle mevkilerini koruyorlar ve çıkmak niyetinde olmadıkları da anlaşılıyor.

Mustafa Kemal devamla;

Efendiler...
Varlığımızın korunması için geleceğimizi, istiklalimizi temin için mevcut olan düşmanları görüyoruz ve düşmanların hepsinin, emellerini yakından biliyoruz.
Düşmanların bu emellerini elde etmek için uygulayacakları kuvvetleri de biliyoruz. Fakat düşmanlarımız kendi ihtiraslarını bizim imhamızla temin etmek için sahip oldukları kuvvetlerinden hiç birini kullanmıyorlar.
Bilakis, gayelerine varmak için keşfettikleri en kuvvetli vasıta yine bizi birbirimize çarpıştırmak ibaret olmuştur.Ne yazıktır ki, İstanbul'da düşmanlarımıza düşmanlarımızdan daha çok hizmet edenler, maksatlarını kolaylaştıranlar bulunuyor.
İşte asıl onların yardımı ile, üzücüdür ki, bazı noktalarda milletin bütünlüğünü, dayanışmasını dışa karşı olmamış gösterecek ve memleketimizin içerisine asayişsizliği yüksek boyutlarda gösterecek bir durum vardır.
Mesela hepinizce bilinen Aznavur durumunu hatırlayabilirsiniz. İngilizlerin parası ile, silahı ile, teşviki ile ve tabii olarak İstanbul'da ne olduklarını ve ahlaklarını arz etmeğe çalıştığım kimselerle birlikte faaliyet ediyorlardı.
Evvela Biga'da görüldü. Toplayabildiği eşkıya ile

Günan'ı zaptetti. Bandırma'yı zaptetti. Doğuya doğru yürüdü Balıkesir'i zaptetti. Bursa'yı tehlikede bıraktı. Düşman ve Yunan karşısında bulunan kuvvetlerimizin arkasını tehdit etti ve sağ tarafta Yunanlılarla beraber hareket etti.
Muhtelif yerlerden ve muhtelif istikametlerden gönderilen kuvvetlerle yüksek bilgileriniz veçhiyle kendisi ile çarpıştık. Nihayet etrafındakiler dağıtıldı.
Diğer taraftan Düzce, Pendik, Bolu, Adapazarı, İzmit havalisine de yüksek dikkatinizi çekerim. Bir aralık Adapazarı'nda isyan yapıldı. Bazı kişileri gönderdik. Nasihat ettirdik. Sükunet icra edildi.
Fakat İzmit'i doğrudan doğruya işgal etmiş olan İngilizler para ile daima ayni ateşi körüklemeye devam ediyorlar. Hendek'te, orada ufak bir müfrezemiz bulunuyordu. Ona hücum etmişler ve silahlarını almışlar. Bunu da aldığımız tedbirlerle bertaraf etmek nasip oldu. Onu takiben Düzce'de ayni gösteri oldu. Hükümeti, telgrafhaneyi basıyorlar.
Vaziyet bu surette aydınlandıktan sonra hareket için iki şeyden birine karar vermek gerekir. Birincisi; İstanbul tarafının, Ferit Paşa Kabinesinin kabul ettiği şeyi kabul etmek, şerefimizi, hayatımızı her şeyimizi bırakmak, yani İngilizlere esir olmaktır.
O zaman yapılacak bir şey yoktur. Yok bu milleti, Millet olarak namus ve şerefi ile yaşatmak istiyorsak kabul edeceğimiz nokta ve esas mevcut bilcümle kuvvet ve vasıtalarımızı gereği gibi kullanarak, bizi yok etmeğe çalışan düşmanların düşmanca olan emellerini kırmaktır ve ben şahsen katiyen şüphe etmem ki, bütün arkadaşlarımız böyle yüce hislerle buraya gelmişler ve yapacakları tarihi görevin büyüklüğünün derecesini, nezaket ve ehemmiyetini bütün açıklığı ile anlamış bulunuyorlar.
Başkanlık meselesi konu olduğu zaman şükran ve minnetle görüyorum ki, tüm arkadaşlar bendenizde büyük

teveccühlerini ve muhabbetlerini belirtiyorlar. Mesela, Başkanlık etmek meselesi konu olduğu zaman "Seni Başkan seçelim" dediler.
Ben bu meselede kati ve samimi olmak isterim. Bunun için, şahsıma ait bir mesele olmakla beraber, bunu yine şahsımın haricinde bir mesele olarak kabul etmek daha doğru dedim. Benim maddi varlığımı bırakalım ve bir isim üzerine konuşalım.
Millete istiklali temin edileceği güne kadar bir fert olarak bütün mevcudiyetimle çalışmağa mukaddesatım namına söz vermişimdir. Bu sözü burada tekrar etmekten şeref duyuyorum.

***

"FUAT PAŞA ÜÇ İNGİLİZ SUBAYI VURDU, İNTİHAR ETTİ"

(Kin ve intikam dolu İstanbul gençleri, galeyana geldi...)

Tarih: 25 Nisan 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Üçüncü Toplantı

15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'dan gelen, İstanbul'da yapılan İngiliz mezalimine dair telgrafın okunması:

Başkan: Yüce Meclisinize bir telgraf vardır. Bilgi için arz ediyorum. **15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'dan** olup, **19 Nisan 1920** tarihinde **İstanbul'**dan ayrılan ve güvenilir kişilerden alınan malumat hakkındadır.

"1.- Müşir Fuat Paşa Hazretleri üç İngiliz Subayını vurduktan sonra intihar etmiştir.
2.- İngilizler İstanbul'da Harbiye Okulunu da işgal etmişler ve okulun talebelerini kovmuşlardır, eşyalarını pencereden atmışlardır. Bu ağır muamele zaten Mem-

leketin uğradığı haince hakaret ve ihanetlere karşı kin ve intikam taşıyan İstanbul gençlerini arzularını ve kurtuluş beklentilerini gayrete getirmiştir.
3.- İngilizler İstanbul önceki Milli Eğitim Bakanı Celaleddin Bey'in evine girmişler, evde bulunan kızına sataşmışlar, yine İngiliz yumrukları altında şehit edilen Göz Doktoru Esat Paşa'nın evinde; oğlunu, damadını da don gömlek ile zorla almışlar ve Esat Paşa'nın nikahlı karısının ayağını kasatura ile yaralamışlardır. Hamile olan gelinini dipçiklerle döverek, ağzından ve burnundan kan gelecek bir hale sokmuşlardır."

***

"OLANI BİTENİ MİLLETE ANLATMAK GEREKLİDİR"
(Başkentimizi yine Anavatana kazandırmaya çalışıyoruz)

Tarih: 25 Nisan 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Üçüncü Toplantı

Hamdullah Suphi (*Tanrıöver*) Bey (Antalya): Beni iki dakika dinlemenizi rica ederim.

"BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN MEMLEKETİNE BEYANNAMESİ:

"Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin oluşturduğu Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra Millete gerçekleri anlatmayı gerekli gördü.
İngilizler tarafından satın alınan ve Milleti birbirine düşürmek gayesini güden bazı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir İlinin,

Antalya'nın, Adana'nın, Anteb'in ve Maraş, Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgal edilmesi üzerine silahına sarılan vatandaşlarınızı, dindaşlarınızı ve onları yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıp, duruyorlar.
Millet Meclisi, Halife ve Padişahımızı düşman baskısından kurtarmak, Anadolu'nun şunun bunun elinde parça parça kalmasına engel olmak, Başkentimiz İstanbul'u, yine Anavatana bağlamak için çalışıyor.
Biz vekilleriniz: Allah ve Hazreti Muhammet'in adına yemin ederiz ki, Padişaha ve Halifeye isyan sözü tam bir yalandan ibarettir.
Bundan maksat Vatanı savunan kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek ve Memleketi sahipsiz ve savunmasız bırakarak ele geçirmektir.
Hindistan'ın, Mısır'ın başına gelen halden, Mübarek Vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak için uydurdukları yalana inanmayın.
İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını, kısacası Vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını savunanları, Dinimizin ve Milletimizin şerefi için kan döken kardeşlerimizi arkadan size vurdurtmak isteyen alçakları dinlemeyin.
Onları Millet Meclisinin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Ta ki, Dinimiz bu son yurdunu kaybetmesin. Ta ki Milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmeyeceğini resmen ilan etti. Onun candan özlediği aramızda bir birimize düşme ve avlanmaktır.
Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve Halife ve Padişahımızı uygun bir şekilde, Millet ve Vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik etmesin."
Başkan: Her taraf telgraflarla tebliğ edeceğiz.

***

"ANKARALILARIN BAĞIŞLARI İLE ALINAN KÖŞK"

(Buranın tapusunu Türk Ordusunun adına çıkartın)

Tarih: 28 Nisan 1920
Yer: Ankara – Çankaya

"Mustafa Kemal, Ziraat Okulundan fazla uzak olmayan bir başka eve taşınma düşüncesinde idi. Çankaya Tepesinde, meyve bahçeleri içindeki şirin yazlık evlerin harika bir manzarası vardı. Hava temiz, yer güvenli idi.
Ankara'nın etrafında, hala eşkıyalar kol gezdiğinden, güvenlik çok önemli idi. Mustafa Kemal'in arkadaşı Ruşen Eşref Bey, Fikriye Hanımı, tepeye en yakın olan bir büyük eve götürmüş. Fikriye Hanım evi beğenmiş ve Mustafa Kemal de onay vermişti. Taştan inşa edilmiş olan iki katlı evin, bahçesi ve çeşmesi vardı.
İlk sahipleri Ermeni bir aile idi. Sonradan "Bulgurzade Ailesi" tarafından satın alınmıştı. Ankara'nın Milliyetçi Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi, evi satın almak için Ankara halkından bağış topladı ve evi Mustafa Kemal'e armağan etti. Mustafa Kemal de, "Tapuyu Türk Ordusunun adına çevirtti", Böylece bu ev, o günden sonra hep "Ordu Köşkü" diye anılmaya başlandı. Bu orta sınıf evde, fazla bir lüks yoktu.
Mustafa Kemal'in kaldığı yerde küçük bir jeneratör bulunuyordu. Diğer taraflar gaz yağı ve karpit lambaları ile aydınlatılıyordu. İşte bugünkü devasa "Çankaya Köşkü'nün" küçük bir tarihçesi bundan ibarettir...

***

"YENİ TÜRKİYE'NİN İLK BAKANLAR KURULU"

(Bakanlar Kurulu için yapılan seçimlerin sonuçları)

Tarih: 3 Mayıs 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Onuncu Toplantı

Başkan: Bakanlar Kuruluna yapılan seçimlerin sonuçlarını arz ediyorum.

Umuru Şer'iye (İslam Hukuku işleri) Bakanlığına: ***Karaca Bey Müftüsü Mustafa Fehmi (Gerçeker) Efendi***

İçişleri Bakanlığına: ***Cami (Baykurt)Bey***

Adalet Bakanlığına: ***Celaleddin Arif Bey***

Bayındırlık Bakanlığına: ***İsmail Fazıl (Cebesoy) Paşa***

Dışişleri Bakanlığına: ***Bekir Sami (Kunduh) Bey***

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına: ***Dr. Adnan (Adıvar) Bey***

Ekonomi Bakanlığına: ***Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey***

Milli Savunma Bakanlığına: ***Fevzi (Çakmak) Paşa***

Genel Kurmay Başkanlığına: ***İsmet (İnönü) Bey***

Maliye Bakanlığına: ***Hakkı Behiç (Bayiç) Bey***

Milli Eğitim Bakanlığına: ***Rıza Nur Bey***

***

"BARIŞ PROJESİ, BİR MİLLETİN YOK EDİLME BELGESİ"

(Bu belge ile düşmanlarımız, hudutlarımızı kesiyor...)

Tarih: 19 Mayıs 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yirmi birinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (gizli)

Askeri, siyasi ve dış ilişkiler hakkında: İsmet Bey (*İnönü*)'nün yaptığı konuşmadan bazı satırbaşları:

İsmet (*İnönü*) Bey (Edirne): Efendiler, askeri ve siyasi durumu size izah etmek istiyorum. Siyasi vaziyetimizin en belirgin delili **İstanbul**'dan istihbar ettiğimiz **Barış** *(Sevr)* projesidir. Bu proje uzun müddet ince ince düşünülmüş ve yirminci asırda bir milletin siyaseten ve iktisaden bütün mevcudiyeti ile nasıl imha edilebileceğini gösterir bir belgedir.

İngiliz projesi diyebileceğimiz bu belgede düşmanlarımız evvela ***"Memleketin hudutlarını her taraftan, bütün diğer İslam memleketlerinden ayırmışlardır."*** Doğudan ilerleyen **Ermenistan**, batıdan **Yunanistan**, aşağıdan, güneyden **İngiltere** ve **Fransa**, gerek **Araplarla**, gerek **Kafkas** ve **Rumeli**'de kalan milletlerle temasımızı siyaseten kesmişlerdir.

Diğer taraftan, şimdiye kadar bütün milletlerin tanıdığı ve kendi **Devlet** adamlarının bütün **Devletlere** söyledikleri esasların aksine **"Bir çok yerimizi açıkça işgal etmişlerdir." İzmir, Urfa, Antep, İstanbul, Adana, Maraş** işgali ve benzerleri. Bunların adına **"Sulh Projesi"**dir ve geçici olarak ifade olunmuştur. Nüfus alanları adı altında ve Jandarma düzenlemesi şeklinde **Memleketin** diğer kısmını yeniden taksim etmişlerdir.

İtalyanlara Antalya sahilinden **Konya**'yı da içine alan bir bölge, **Fransız**'lara beş ilimizi kapsayan diğer bir bölge, **İngiliz**'ler de bir başka bölge. **Maraş** ve **Antep**'i, bütün köylerimizi yakmış olan bu canavarlar, bu defa da **Sivas, Diyarbakır**'a ve diğer yerlere geleceklerdir. Proje doğrudan doğruya **"Geçici işgal adı altında siyaseten paylaşılma"**dır.

Böylece işgal edilecek olan topraklardaki **Müslüman** halkın servetçe, **Dinen**, milliyetçe yok olması için de ayrıca hazırlıklar yapılmıştır. **Kapitülasyonlardan**, savaştan evvel yararlanamamış olan bütün unsurlara da, teşmil edilmiştir. Yani **Ermeniler, Rumlara** dahi geçerlidir. Maliye ve adliyemiz kontrolleri altında bulunacaktır.

Azınlıklar, şikayette bulunmak için doğrudan doğruya mümessillerine müracaat edebileceklerdir. **İslam** olanlar ise dahilde ve hariçte, doğrudan doğruya esir olarak tanınacaklardır. Bundan başka bugün gerek ordu namı altında ve gerekse halkımızın elinde silah olarak ne varsa tümünün alınması ve bundan sonra bu memlekete silah ve cephane olarak hiçbir şey girmemesi için de esaslı önlemleri almayı düşünmüşlerdir. **İngiliz Projesi** denilen bu proje her birimiz tarafından bütün detayları ile incelenmeli, bütün vatandaşlarımıza, büyük bir ibret ile, ayrı ayrı öğretilmelidir.

Eğer tehlike bizim anladığımız gibi bu kadar açık bir şekilde Memleketin her tarafında anlaşılırsa, hiç şüphe etmem ki, bizi her türlü hukuktan mahrum etmek için bu kadar caniyane bir kasta karşı, kesinlikle ***"Direnilecek ve isyan edilecektir"*** Böyle müthiş bir plan karşısında bulunduğumuzu her birimiz yüreklerimizde ayrı ayrı duymalıyız.

Her birimiz bütün çevremizde yetişmiş ve yetişecek çocuklarımıza telkin etmeliyiz ve kuvvetle, isyanla bu planı bertaraf etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu anlamalı ve anlatmalıyız, efendiler. Bu projeyi uygulamak için düşmanlarımızın elinde bir takım güçler ve doğrudan doğruya silah güçleri vardır.

Bu kuvvetlerden **birincisi** doğuda **Ermeni** kuvveti, batıda **Yunan Ordusu; İstanbul. Adana, Maraş, Urfa** bölgelerinde toplanan **İngiliz** ve **Fransız** güçleridir. Bu projeyi yerine getirmeye memur edilen Ermeni kuvveti üç zayıf fırkadan ibarettir. Bu sebeple doğuda bu imha politikasını uygulayabilecek, bir gücü yoktur.

Batıda uygulayacak olan **Yunan Ordusuna** gelince; **Yunan Ordusu** bugün işgal etmek istediği yerlerde bütün kuvvetlerini orta yere dökmüş bir durumdadır. **Yunan Ordusu** bir hedef belirleyip ve o hedefi susturarak ve bizi teslime zorlayacak bir durumda değildir. Bundan sonra işleyecek zamanlar hep bizim lehimize cereyan edecektir.

İtilaf Devletlerinin topladıkları kuvvetler, ki bugün **Adana** ve **Urfa Havalisinde** bulunuyor, bu kuvvetler biraz sonra izah edeceğim şekilde bugün bize aman demişlerdir.Bu kuvvet de, bu projeyi kabul ettirecek kapsamda değildir.

İstanbul'daki İngiliz kuvveti ise kendisinin amaç edindiği **Boğazlar** ve **İstanbul** hududu içinde müttefiklerine karşı olsun, bize karşı olsun asgari fedakarlıkla tutunabilmek için mevkiini korumakla meşguldür.

Bununla beraber **Rumeli**'deki vatandaşlarımız ve **Ordularımız** daha büyük, daha kuvvetli bir azim göstermişler ve verdikleri kararla, Olağanüstü Hal durumu, ilan etmişlerdir. Açıklıkla şunu söylemek isterim ki, bütün millet evlatları silaha sarılmıştır. Ne kadar silahları ve cephaneleri varsa hepsini kullanıma koymuşlardır.

İtilaf Devletlerinin bizim aleyhimizdeki bu projeyi; yalnız **Ermeni** ve **Yunan Ordularından** beklediklери kuvvetli sebeplere ve edindikleri istihbarata dayanmaktadır. Bununla beraber bu milletler büyük ordular göndermeyeceklerini her hal ve hareketleriyle ispat etmekle beraber, gönderebileceklerini farz etsek bile;

"Anadolu'muz ve dağlarımız istila olunacak, yüzbin, ikiyüzbin, beşyüzbin kişi ile bir ayda, beş ayda bir ucundan girilecek, öbür ucundan çıkılacak yerler değildir."

Bu millete esareti kabul ettirmek için milyonlarca askeri güç, yıllarca sürecek bir zaman dilimi ve milyarlarca servet sarf etmek lazımdır. **Fransızlara** karşı muharebe ediyoruz. Halk köylerinde toplanmıştır.

Başlangıçta başladığımız zaman birçok yerlerde bizlere **Fransızlar**; tanklar, makineli tüfekler, toplar ve saire ile yürüdüler. Daha üç gün evvel hepsi gitmişlerdir. Cephe zannettiler. Bir yere ateş ettiler. Bizimkiler hepsini tepelediler.

Şimdi **Adana** ile **Pozantı** iki günlük yolumuzdur. Korku ve dehşete düşerek her hangi bir yer veya cephenin el dokunulmamış yerlerini, yine el dokunulmadan kendilerine teslim edemeyeceğimizi düşmanlarımıza bildirmeliyiz.

Her tarafı "**Kerbela**" yapacağız. Memleketin her karış toprağını ayrı ayrı savunacak ve her yerinin ayrı ayrı zaptedilmesinin lazım geldiğini, onlara kanıtlayacağız. Düşmanlarımızın elinde bize korku ve dehşet vermek için uçak ve saire gibi bir çok araç ve imkan vardır. Fakat şimdiye kadar hiçbir memleket uçak ile zaptolunmadı ve hem de olunmayacaktır.

Onlar bizi, **Afrikalılar** gibi cahil ve ürkek bir millet zannediyorlar ve o kuvveti şimdilik kullanmak istemiyorlar. Memleketimizi maddeten abluka etmek isteyeceklerdir. Bütün **Türkiye** abluka altına alınsa bile, belki de bizler, daha eksik şeylerle yetinmek zorunluluğunda kalırız ve fakat yine de midemizin gereksinimlerini temin ederiz.

Bizlerin, savaşmak için bileklerimizde kuvvet bulunur. **Allah** bize bu imkanı vermiştir. Bizi teslim olmaya zorlamak için kuvvetli bir vasıta daha vardır ki, bu da iç kargaşalıktır. Mesela halk askerlikten yorulduğu için millete askerliğin kaldırıldığını, bütün mecburiyetlerin affolunduğunu ilan ederler. Bu dahili kargaşa ile yapılan hareket bir yabancı hareketidir.

Mesela, düşmanlarımız işgalden evvel hazırladıkları Aznavur harekatını işgal ile beraber ve bütün kuvveti ile ortaya çıkardılar. **Aznavur** harekatı **Çanakkale Boğazı'nı** elde bulundurmak ve takviyelerini temin etmek için **İngilizler** tarafından oluşturulmuştur.

İkinci harekat **Düzce** civarında olmuştur. **Düzce**'de silah patlamasının ardından **Aznavur İstanbul** ve **İngilizlerle** doğrudan doğruya genişlemek için süratle hemen batıya ve ayni zamanda **Anadolu** içine yayılmak için doğuya doğru yollandı.

Eskişehir'de tutunmak istediler başarılı olamadılar, Sonra **Geyve**'de tutunmak istediler yine başarılı olamadılar. **İngilizlerin** istedikleri **Bilecik** ve **Bursa** havalisi ile **Marmara** çevresine hakim olmak ve bizi buralardan uzaklaşmaktır. Biz

yalnız düşmanlarımız aleyhine kullanılacak silahlarımızı, cephanelerimizi birbirimize karşı kullanmak, boşuna yok etmemek için samimiyetle uğraşıyoruz.

Bütün memleket dahilinde elimizde bulunan imkanlarla bir çok harekat yapmaya mecbur olduk. **Kastamonu** ve **Ankara** hudutlarına kadar yayılmış olan tehlike bir aralık ciddi bir durum arz etmiş olduğu halde bugün milletin sadakat ve imanı ve sevk ettiğimiz kıtaların şiddeti karşısında, tamamı ile söndürülmüştür.

İngilizlerin istediği **Bolayır**, **Çanakkale**, **Gelibolu** ile doğrudan doğruya bizim milletimizin malı olan siperler arasındaki **Aznavur**'u temizledik. Bizi teslime zorlamak için kullanacakları vasıtaların her birine karşı bir çok mukavemet sebeplerimiz vardır.

Fakat ne olacak, mukavemet ede ede kendimiz için gördüğümüz çıkış yolu nedir ki bu **Millet Meclisi** tarafından gensoruda **Yunanlıları** ve **Fransızları Memleketimizden** kovmak için onlardan evvel bizim saldırıya geçmemiz arzusu şeklinde gösterilmiştir.

Doğuda başlayan sosyal değişimler durmadan gelişiyor. Bugün **Kafkasya**'da bundan bir ay evvelkine oranla daha fazla düşman tepeleme vardır. **"Rus Devrimi"** şeklinde başlayıp, bütün dünyayı istila etme yolunda durmadan ilerleyen büyük sel, batı milletlerine tesirlerini her şekilde gösteriyor.

Biz bu durumların, siyasal ve sosyal gelişmelerini, günü gününe takip ediyoruz. **Yunanlıları** ve **Fransızları** memleketimizden çıkaracağımıza kuvvetli ümitlerimiz vardır. İhtimal ki bizi **Barış** şartlarına zorlamak için bugünlerde **Yunan Ordusu**'nu yeniden bir takım harekata sevk edeceklerdir.

Biz **Yunanlılara** karşı kuvvetlerimizin hepsini sarf etmiş değiliz. **Yunanlılara** bir saldırıda bulunarak, onları **Memleketimizden** atabileceğimizi, kuvvetle ümit ediyoruz.Yalnız ne zaman yapacağız ve fırsatı ne zaman bulacağız? Bunun için ***"Yüce Meclisiniz daha fazla izahat istemesin."***

Fransızlara gelince; **Fransızlar Maraş** kuzeyinde idiler. **Urfa**'yı işgal etmişler, **Pozantı** kuzeyine gitmişlerdi. İfadele-

rinde açıkça **Sivas** ve **Diyarbakır**'a kadar inmek arzularını gösteriyorlardı. Halbuki, bu kadar **Müslüman**'ı, bir hiç yerine koyarak küçümseyen bir vaziyet alan ***"Fransız'ar bugün Maraş'tan bütün dünyanın tehditlerine rağmen sopa ile kovulmuşlardır."***

Bu gün **Antep** güneyindedirler. *Urfa*'dan atılmışlardır. **Fırat** ve **Cerablus** civarında **Arappınarı**'nda güç hal tutunmaya çalışıyorlar. Kendilerinin teçhizatı mükemmel olmakla beraber bizimle temas etmekten başka çare olmadığını anlayarak adam gönderdiler.

Yaptığımız geçici bir anlaşmayı anlatmak isterim: **Mayısın** otuzundan itibaren yirmi gün müddetle **Fransızlarla** aramızda ateşkes olacaktır. Bu süre içinde, mahsur olarak **Memleketimiz** içinde kalmış olan yerleri tahliye edeceklerdir. Bunlar **Pozantı** ile **Sis**'tir.

Burada bulunan birliklerini kendilerine iade edeceğiz. **Memleketimizden** çıkacaklardır. Şimdi aldığımız bilgiye göre ateşkese vakit kalmadan bizim askerlerimiz oraları zorla almışlardır.

Antep bugünlerde zor bir durum geçiriyor. Halk kendisini savunuyor. **Antep** güneyinde yeni bir muharebe oldu. Bizim birliklerimiz, kuzeye çekilmeye mecbur kaldılar. **Fransızlar** takip ettiler. Başarılı olduk zannı ile tepelendiler.

Yalnız **Antep** şehri içinde çarpışmalar devam ediyor. **Fransızlarla** yaptığımız görüşmelerde **Antep Şehri'nin** boşaltılmasında ısrarlı olduk. Bizim şartlarımızı kabul ve şehri boşaltarak memurlarımızı serbest bırakmayı kabul ettiler. **Antep**'in boşaltılması ile beraber diğer yerlerin de boşaltılması için yirmi günlük bir anlaşma yapacağız.

Dünyada bizim canımızı elimizden almak için, daha birçok hayatlarını feda etmek zorunluluğunda olduklarını anlattığımız gün; hayatımız, istiklalimiz, her türlü mukaddesatımız emindir. Bütün dünyaya karşı hayatımızı elimizden almak için pek çok hayat feda etmek lazımdır iddiasındayız. Bu iddiamızı da, kanıtlayacağız.

***

"DÜŞMANIN BİZİ YOK ETMEKTE KARARLI OLDUĞU"

(Gerekli silah ve cephaneyi elde edeceğimi ümit ediyoruz)

Tarih: 19.Mayıs.1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yirmi birinci Toplantı
Celse: Üçüncü Celse

Fevzi Paşa (*Çakmak*) Paşa'nın (Kozan) askeri, siyasi ve dış konulardaki konuşmasından satırbaşları:

Ordu mütareke ile hareketsiz bir vaziyette konulmuş olduğu için **Millet** hukukunu kendi silahı ile korumaya kalkmıştır. Düşmanın bizi yok etmeğe karar verdiği gerek savaş ve gerekse mütareke zamanında tamamı ile belli olmuştu. Bunun için elimizdeki silahlar ve cephane düşmanlarımız tarafından alınamadı.

Yalnız **Ferit Paşa'nın** birinci **Sadareti** zamanında, doksanbin sandığa yakın cephane **Kütahya**'dan **İstanbul**'a getirildi. Ancak bundan sonra **İngilizler** bizi büsbütün cephanesiz kabul ederek zorlu önlemler almağa başladılar. ***"Fakat aldandılar."***

Bugün düşmanlarımızın zan ettiklerinden ve tahminlerinden, çok daha fazla gerek çapça, gerek miktarca, gerekse adetçe silahlara sahibiz. Bununla beraber madem ki elimizde fabrika yoktur, ne kadar cephanemiz olursa olsun, herhalde bunun da bir muayyen miktarı vardır. Bunu düşünerek ***"Deniz aşırı silah ve cephane kaçakçılığına da giriştik."***

Bundan başka doğu tarafından ilerlemekte olan kuvvetlerden de lazım gelen silah ve cephaneyi elde edeceğimizi ümit ediyoruz. Düşmanlarımız bizi pek basit insanlar zannettikleri için alınan bu önlemleri anlamadılar.

İstanbul'dan lazım gelen bazı ecza ve özellikle, cephane silah yapmakta mahir ustalar getirmeye giriştik. Ümit ede-

rim ki, ***"İngilizlerin zannettikleri cephane buhranı hiçbir zaman olmayacaktır."***

İngilizlerin birinci emelleri cephanemizi bitirmek ve iç ayaklanmalarda gaye edindikleri mühim maksatlardan birisi de, elimizdeki cephaneyi birbirimize sarf ettirmek ve bu suretle bizi savaşamayacak bir hale getirmektir.

Biz yeni aldığımız askerleri kışlalarda toplu talim, terbiye ve bunların yemek ve giyimini temin etmeden mahalli kıyafetleri ile sevk etmeye mecbur kalıyoruz. Bunlar şüphesiz ki, düzenli bir ordunun göstereceği yetenekleri de gösteremiyorlar.

Gerek yemeklerine, gerek elbiselerine hakkı ile bakacağız ve bu suretle düşmanın düzenli bir şekilde yapacağı saldırılarda, düzenli bir birlik ile karşılarına çıkma imkanı elde edeceğiz. Düşmanlarımız binamızın temelini oyarak tamamı ile göçecek bir vaziyete koymak istiyorlar ki, kendilerinin sevk edeceği askerler bir kurşun atmadan, belki de bir **Avrupalının** burnu kanamadan memleketimizi istila etsinler.

İngilizlerle Ferit Paşa Hükümetinin beraberce yapmış oldukları hareketler maatteessüf hepimizin bilgisi içindedir. İkimilyon liraya yakın bir tahsisat vererek, çok yüklü maaşlarla **(Kuvayı İnzibatiye)** namı altında bir takım serseriler toplayıp **Memleketimize** musallat ediyorlar.

İngilizler bizim **Memleketimizi**, bizim kanımızla ve bizim paramızla istila etmek istiyorlar. **İngilizlerin** yegane planı bu **Milleti** içinden yıkmaktır. Bir millet ki bunu anlar ve bir kaya gibi kendisi üzerine gelecek fesatlardan, iç ve dış saldırılardan sarsılmaz, bünyesinde bir gedik açılmaz; o Millet hiçbir zaman mahvolmaz ve yok edilemez.

Bir **İslam Alemi** vardır ki batının esaretinden kurtulmak istiyor. Artık boynuna geçirilmek istenen boyunduruğu kırıp atmak istiyor. Bizim **Milletimiz** hiçbir zaman esaret zincirini taşımamıştır. Bugün şunu arz edeyim ki zafer ancak imanı tam olanlarındır.

Eğer biz içimizde, kalbimizde düşmanlarımızın buraya ayak basmasına kesin azim ile iman edecek olursak basamaz efendiler. Şüphesiz bu kadar fedakarlığa karşılık, bu Milleti çok parlak bir gelecek bekliyor.

İstiklalini korumaya azmetmiş olan bir **Millet**, kanının son damlasına kadar akıtmaya hazırlanmış bir **Millet** son kurşuna kadar vermek fedakarlığında bulunacaktır. Böylece, bu **Milletin** esarete gitmek istemediğini bir kere daha dünyaya ispat etmiş oluruz.

***

"FEVZİ (ÇAKMAK) PAŞA HAKKINDAKİ İDAM HÜKMÜ..."

(Türlü işkenceler yapılarak, malları talan edilenler)

26 Mayıs 1920 tarihli İkdam Gazetesi'nde yayımlanan 24 Mayıs 1920 tarihli karar:

"Kuvayı Milliye adı altında hareket eden, fitne ve fesadın tertipçilerine katılmak üzere firar etmiş olduğu bilinen, eski Harbiye Nazırı General Kavaklı Mustafa Fevzi (Çakmak) hakkında yapılan araştırma sonunda, geçen Nisanın 27 sinde Ankara'ya giderek, orada "Kuvayı Milliye" takma adı ile hareket edenlerle birlik olduğu anlaşılmıştır.

Bunlar, Padişahımızın sadık tebaasına, akla gelmeyen hileler ve oyunlar, yahut yalancı vaatlerle hareket ederek ve bunu geçim aracı yapan, kötü ve hapishane kaçkını canilerle, Birinci Dünya Savaşı'nda Müslüman ve Hıristiyan binlerce insanı öldürüp yok eden, mallarını yağmalayan ve böyle oldukları için, Hükümetçe takip edilmekte bulunan, fakat ele geçirilemeyen, feshedilmiş İttihat ve Terakki mensuplarından

olan bu adamlar, halktan zorla asker almakta, zorla para toplamakta, ağır vergiler koymakta, bunlara karşı gelenlere türlü türlü işkenceler yaparak bütün mallarını yağmalayan ve kendilerini öldürmeye kalkan kimselerdir. Bu illerdeki bazı memurlara görevlerini terk ettirerek, Ankara ve Sivas illerine sürüp öldürdükleri bilinmektedir.

"Mal sandıkları ile Belediye ve Yetimler Sandıklarında, Ziraat Bankalarında, Postanelerde bulunan bütün paraları almışlar,"

Hilafet ve Saltanat Merkezindeki Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerini keserek ve "Osmanlı Hükümetine silahla karşı gelerek, İstanbul'u işgal etmek istemektedirler." Bunlar gün geçtikçe eşkıyalıklarını ve azgınlıklarını artırmakta ve Padişah ordusuna silah çekerek, Müslüman nüfusunu kılıçtan geçirmektedir.

Kudurmuşçasına saldıran bu adamlar, kadınlara da sataşmaktadırlar. Anadolu'daki Osmanlı Bankası'na, Düyunu Umumiye ve Tekel şubelerine el koymalarına, hiçbir Müslümanın razı olmayacağı açıkça bilinirken, bu haince hareketleri Dünya karşısında, Devletin siyasi ve mali durumunu sarsmaktadır.

Yemin verilerek dinlenen şahitlerin ifadelerinden ve basının yazdıklarından anlaşılmıştır ki, suçlu Mustafa Fevzi (Çakmak) *Paşa, kısa bir zaman içinde Generallik rütbesine çıkarılmış ve "Osmanlı Devletinin ekmeği ile beslenerek, Harbiye Nezareti* (Savaş Bakanlığı) *görevinde bulunmuş bir asker olduğu" halde, utanmadan kaçıp, isyancılara katılmış ve doğrudan doğruya ve Meclislerine girmiş ve yine zamanında içinde bulunduğu Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığına) ve dolayısıyla Hilafet ve Saltanat Makamına düşman kesilip, eşkıyaların tarafını tutmuştur.*

İşlediği cinayetler, suçluluğunu açıkça ifade ettiğinden Ceza Kanununun 45. maddesinin 1. fıkrası ara-

cılığı ile 55. maddenin 4. fıkrasına ve 56. maddesinin uygulanması ile, "Askerlikten tardıyla, bütün nişan ve madalyaların geri alınmasına ve İdamına, şimdilik firarda bulunması sebebi ile bütün mallarının haczi ile usul dairesinde idare edilmesine gıyaben ve oybirliği ile karar verilmiştir." 24 Mayıs 1920

***

"TOPRAKLARIMIZIN ÇOĞUNU İŞGAL ETTİLER"

(İngilizler, Bandırma ve Erdek'i açıkça işgal ettiler...)

Tarih: 3 Temmuz 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yirmi altıncı Toplantı

İsmet (*İnönü*)nün (*Genel Kurmay Başkanı*) Askeri, siyasi ve dahili durum hakkındaki izahatından satırbaşları:

Yunanlılar 22 Hazirandan beri **İzmir** harekatına başlamışlardır. Bu saldırı harekatı devam ediyor. Yığdıkları askerlerle topraklarımızdan bir çoğunu işgal ettiler. Gerek halkımıza, gerekse ellerine geçirdikleri insanlara ne kadar feci muamele ettiklerini, resmi tebliğlerimizde yazıyoruz. **Yunan** harekatı biraz ilerledikten sonra ***"İngilizler Bandırma ve Erdek'i açıktan açığa işgal ettiler."***

Kıtalarımızın mevcutlarını, bugün kuzeyden **Susığırlık**, doğudan **Alaşehir** doğusuna ve güneyden **Nazilli** bizde kalacak bir şekilde, çekmekte bulunuyoruz. Bu harekat içinde bulunan kıtalarımız üç fırkadır. Saldırıda bulunan düşman kuvvetleri her halde üç misli fazla idi. Savaş içinde bulunan kıtalarımızın ne kadar zorda bulunduklarını kolayca tasavvur edebiliriz.

Hepimiz açıkça bilmeliyiz ki, **Yunanlılara** karşı gücümüz mevcut olduğu halde bunu kullanamayışımızın sebepleri, iç çatışmalarımızdandır. **Yunan** harekatında İngiliz donanması, bir çok hazırlıkları ve bir çok vasıtaları ile öncülük etmekle beraber, ***"Yunanlılara en kuvvetli yardımı içimizdeki ikiyüzlülerden görmektedirler."***

Aznavur harekatı fesatlığı bir buçuk fırkadan ibaret kuvvetlerimizi düzenlemeye muhtaç bir hale getirdi. **Düzce, Bolu** harekatı yüzünden iki fırkaya yakın kuvvetlerimiz, **Yunan** taarruzundan uzak yerlere sevk edildi. **Yenihan** ve **Yozgat** isyanları sebebiyle iki fırkaya yakın kuvvetlerimiz başka yerlerde görevlendirildi. Beş, beşbuçuk, nihayet altı fırkamız **Yunan** taarruzu olduğu zaman büsbütün başka yerlerde bulunuyordu.

29 Mayıs 1920 de arz ettiğim gibi **Düzce** ve **Bolu** harekatı basılmıştı. Bundan sonra **Yunan** ve içimizde hain kuvvetlerin harekatında daha fazla kuvvetler peyda oldu. Bu henüz **Yenihan** ve **Zile** civarında basılmamış olan isyanı, daha ziyade körükledi. Bu geniş isyan, **Yozgat'**ı da sardı. Her tarafta **Yunan** menfaatine çıkarılan sahte fetvalar etrafında isyancılar, takım takım birleştiler.

Gerek dahilde ve gerek **İzmit'**te bu hain teşkilatlara karşı her gereksinime karşılık, kesin önlemler almağa mecbur kaldık. **İzmit'**teki harekattan vazgeçerek çektiğimiz kuvvetleri Yozgat isyanına önemli gördüğümüz bir noktaya gönderdik. Kabul buyurursunuz ki, biz en yakın yerde, milletin varlığını ve bütün hayati güçlerimizi tahrip edecek isyan kuvvetlerine yol verse idik, bugün felaketler karşısında çare aramak mecburiyeti ile karşılaşan bu **Büyük Meclis** olmayacaktı.

İsyanda asıl olan nokta; isyanın farkında olan ve fakat halkımızı ikiyüzlülüğe ve fesada istekli bilerek ve düşünerek kasıt ve ihanetle hareket eden adamlar tarafından idare olunur. Bildiğiniz gibi Millet aleyhine çalışmakta olan kuvvetler; cahil çevrelere, en kuvvetli etkiyi yapmak için, ***"Vergi ve Askerlik ve her türlü görevlendirme ve mecburiyetlerden***

Büyük Millet Meclisi taraftarları tarafından yüklenmiş olmaktadır," propagandası yapıyorlar.

Memleket dahilinde olan bir isyanı bastırmak imkanı var iken, cahilleri iğfal edecek daha kalıcı önlemlere, daha kalıcı propagandalara mahal vermemek, zorunluluğundayız. ***Biz ise, kendi topraklarımızda özgür yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz.***

Küçük bir savaşa başlandığından itibaren, kırk gün savaşan **Maraş**'ta, **Antep**'teki hali göz önünüze getiriniz. O bölgedeki mücahitler hiçbir düzenli kuvvete dayanmaksızın ve hiçbir kuvvetten ümitleri olmadığı halde, yalnız başına savaşmaya girmişler ve düşmanı kovmuşlardır.

Askeri teçhizattan, düzenli kuvvetlerden ve her şeyden evvel istediğimiz kuvvet, istifade ettiğimiz kuvvet, bizim yüreklerimizdeki kuvvettir. **Milletimizin** fertlerine, **Milletin** yüreklerine **Evliya** tarafından, büyükler tarafından konacak olan ateştir. Eğer her birimiz bu ateşi nefsimizde görüyor isek ve bu ateşi başkalarına aşılayacağımıza güveniyor isek Yunan kuvvetleri ne kadar ilerlerse ilerlesin istila ettikleri yerleri geri almak bizler için, o nispette olur.

Yunanlılar bütün kuvvetlerini sevk ettikleri halde biz kuvvetlerimizin bir kısmı ile durumu idare etmiş bulunuyoruz. Daha sevk edecek kuvvetlerimiz ve kullanılacak birçok vasıtalarımız vardır. Eğer dahildeki isyanı kaldırır isek, onları mutlaka Memleketten çıkarırız. Biz bu imandayız ve bu imanda olmalıyız.

Sahillerimizdeki askeri harekatı **İngilizler** yapıyorlar. **İtalyanlar** ve galip devletler, **Yunanlıları** yüreklendiriyorlar. Yabancıların emelleri ve bizim varlığımıza kast eden, yabancıların piyonu **Yunanlılardır**.

Eğer her hangi bir kişi veya her hangi bir kuvvet **Yunan** taarruzuna karşı gönderilmedi ise, daha önemli bir yerde bulunduğundandır.

***

"SOVYET CUMHURİYETİ, DÜŞMANIMIN DÜŞMANIDIR"

(Gazete çıkarmak için, elimizde bir gram kağıdımız yok)

Tarih: 3 Temmuz 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yirmi altıncı Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (gizli)

Mustafa Kemal Paşa (*Ankara*):
Muhterem Efendiler;

Yunan ordusunun saldırısı ile ortaya çıkan durumdan, bütün arkadaşlarımızın, fevkalade üzgün olduğunu, takdir ediyorum. Yalnız bir şey hatırlatmak isterim ki, felaketler başımıza geldikten sonra, savunma sebepleri vesaire düşünülmez, bunlar felaket gelmeden evvel düşünülür. Bu konuda, zan ederim **İsmet Bey'in** vermiş olduğu tafsilatlı izahatta, yeterli esaslar bulabiliriz.

Akhisar Cephesine düşman üç fırka ile hücum etmiştir. Halbuki bizim orada, **Akhisar Cephesinde** binbeşyüz kişimiz vardı. Bu belirli cephe ***"Yüz kilometrelik bir cephedir.*** Bu kuvvet Bu kadar büyük bir cepheyi savunmaya ve korumaya mecburdur" diye, nasıl denilir.

Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar büyük bir cephe bu kadar bir kuvvetle savunulamaz, mukavemet yapılamaz. Tarihte yarılmayan cephe yoktur. Yarılmayan cepheler kuvvetli ve kuvvetleri tamamen uyumlu olan dar cephelerdir.

Böyle yüz kilometrelik cephe üzerinde ufak bir kuvvetin, savunma yapmasını kabul etmek, bizim bütün düşüncelerimizi hataya sürükler. On alaya varan bir orduya karşı bizim, biraz önce arz ettiğimiz kuvvetten başka kuvvetimiz yoktu.

Düşman kuzey cephesine hücum edip, **Akhisar** cephesine ilerledikten sonra birkaç gün duraklamaya mecbur edilmiştir. Bu; bir de **Bursa**'dan gönderilen kuvvetlerin güneye yaklaşması ve hücuma geçmesi neticesidir.

Doğuda bir onbirinci fırkamız vardı; **Yunan** cephesi için hazırlamıştık. Fakat fırka, **Bolu** isyanı için, isyanı bastırmak üzere sevk olundu. **Bolu** isyanının yatıştırılmış olduğunu hepimiz gördükten sonra o fırkanın, oradan ayrılmasına engel olan, ikinci bir sebep çıkmıştır: **Fransızlar Zonguldak'ı** işgal etti ve oradaki halk heyecana geldi ve bu da bir sebep oldu.

Böylece görüyorsunuz: **Bursa**'da bir, **Adapazarı**'nda iki, **Hendek**'te bir yani dört fırkamız; ***"Yunanlılara karşı hazırlanan bu dört fırkamız maatteessüf cepheye gönderilememiştir."***

Bunların hepsi, organize olmuş kuvvetlerdir. Halbuki bunlardan başka bir takım kıymetli arkadaşlarımızın oluşturduğu kuvvetler de vardır. Bunların da hepsi, **Batı Cephesi** için kullanılacak kuvvetler idi.

Fakat maalesef; **Ethem Bey'in** kumandasında bir kuvvet, **Beşinci Fırka Kumandanının** emrinde diğer bir kuvvet; hepsi **Zile**, **Tokat**, **Boğazlıyan** ve **Yozgat** muhiti üzerinde isyancılarla meşgul olmaktadırlar. İşte bu kuvvetler **Yunan** cephesi karşısında bulunsa idi, o zaman düşman tabii bu gelişmeyi gösteremezdi.

Bizim düşündüğümüz ve hepimizin düşünmesi icap eden şey hep **Memleketin** çıkarlarınadır. Bütün **Memleketimizi** düşmana açmak, hatır sebebi olamaz ve mantıki bir şey de değildir. Her şeyden evvel her nerede olursa olsun düşmanı tutmak bizim için yeterlidir.

Bu millet; **Tarihte** en parlak şanlı sayfalarını, hep göstermiştir. **Umumi Savaşta**, **Ordular** oluşturdu ve belki **Atalarımızın** uzandığı bütün bölgelere kadar giderek ve dost sıfatı ile bizimle bulunanların hayatına etki edecek fedakarlıklar yaptı. ***"Bunu, bu fakir Millet, beş yıl, devamlı bir şekilde hep, yaptı ve yıprandı."***

Fakat sonra düşmanlarımız bizimle yaptıkları anlaşmaları, her vesileden istifade ederek bozdular ve **Milletin** silahlarını,

toplarını, cephanesini ve her şeyini aldılar. Bunu da pekala biliyorsunuz ve elimizde kalmış olan miktarların neden ibaret olduğunu da rahatlıkla takdir edersiniz.

Mamafih **Milletimizin** her bireyinin bütün varlığı ile savunmaya hazır ve amade olduğunu zannediyorum. Bunlara engel olan iç olaylar ve isyan ve saire gibi geçici şeylerdir; böyle olduğu halde hayallere kapılmaya gerek yoktur.

"Genel Seferberlik" yaparak ordular oluşturmak bir şeye bağlıdır; o da silah ve silahı devamlı kılacak cephane ve para... Yoksa birbirimizi aldatmak için hiçbir zorunluluğumuz yoktur. Biz cephelerin gereksinimlerinde, önlemsiz değiliz. Kardeşlerimiz olayların ve ateşin içinde olarak bizi uyarmakta ve acı bir lisanla hallerini söylemektedirler.

Öteden beri halkın elini değişik sebep ve şekillerde geçmiş silahlar vardır. O civardaki arkadaşlarımız, sizler takdir edersiniz ki, bütün cephe ve cephe gerilerinde ve bizim **Memleketin** her tarafında, halkın elinde pek çok silah vardır.

Eğer biz bu silahları toplamak imkanını bulabilirsek, bizim için çok iyi olur. Lakin, halkın elinden silahını almak çok zordur.

O halde elinde silah bulunan halkı harekete geçirmek, daha doğrudur. Olsa olsa halktan ufak ufak kuvvetler oluşturmak ve onları büyük hedeflerin etrafında kullanmak, yani yanlarına, gerilerine saldırılar düzenlemek...

İşte bahis konusu ettiğimiz bu küçük çarpışmalar ***(Harbi Sağir)***dir. İşte bu küçük çatışmalar düşmanı çok rahatsız edebilecek bir vasıtadır.

Yol göstermekten bahsettiler. Bayram münasebeti ile yirmibeş, otuz gün kadar yaptığımız tatilin önde gelen sebebi de arkadaşlarımızın seçildikleri bölgelere gitmeleri aydınlatma ve yol gösterme görevlerini getirmeleri içindir. Bunda kusur edilmiş değildir.

Her ne şekilde olursa olsun arkadaşlarımızın **Mecliste** ekseriyet teşkil edemeyecek derecede bilgilendirme ve aydın-

latma ile meşgul olmaları bendeniz şahsen taraftar değilim. Mutlaka **Milletin** teveccüh ettiği **Yüce Heyetinizi** temsil etmek, çok daha büyük bir durumdur.

Bakınız bir arkadaşınız diyor ki; ***"Düşmanı Ankara'ya kadar yürümeye teşvik eden şey; Meclisin dağıldığı rivayetler olmuştur".***

Eski usulde Memleketin geleceğini beş, on kişiye vermek düşmanlarımızın eline kuvvetli bir silah vermek gibidir. Bu sebeple ***"Meclisin dağılması taraftarı değilim"*** Propaganda meselesi arasında gazete bahis konusu oldu.

"Elde bulunan Hakimiyeti Milliye Gazetesi için bile, bir gram kağıdımız yok."

Fakat bu yoklukları kaldırmak için maddeten her türlü vasıtaya müracaat edilmiştir.En büyük arzumuz, yalnız **"Hakimiyeti Milliye Gazetesi"** değil, daha beş, on tane gazete daha çıkarılabilsin ve hatta yabancı gazeteler çıkarılsın.

Rus Sovyetlerinden bahsedildi. Bizim için, ***"Milletimiz için Bolşevik olalım meselesi diye, bir mesele, bahis konusu değildir."*** Görüyorum ki; ***"Bazı arkadaşlar; ısrarla Bolşevik olma fikrindedirler."***

Biz bir **Milletiz**, kendimizi mahsus adetlerimiz vardır, prensiplerimiz vardır ve biz bunlara sıkı sıkıya bağlıyız. ***"Sovyet Cumhuriyeti, düşmanımızın, düşmanıdır."***

Biz kendi durumuzu kurtarmak için bunlarla birleşebiliriz. Yoksa kendi maksadımızı bırakıp da onlara köle olalım meselesi değildir. Onun için evvela ne istediğimizi bilelim.

Ondan sonra dost olarak, bir kuvvet olarak kendilerine müracaat edebiliriz. Bizce kesin olan bir şey varsa o da; ***"Milli Hudutlar içinde Kürt, Türk, Laz, Çerkez ve sair bütün İslam unsurları müşterek bir menfaat zemini içindedirler."***

***

"TÜRKLERİ AVRUPADAN KOVMAK İSTEYENLER"

(Türklerin bavullarını ellerine verme girişimi)

"New York Times Gazetesi'nin" 3 Temmuz 1921 tarihli sayısından satırbaşları:

"İlk kez Gladstone tarafından ortaya atılan, "Türklerin Bavullarını ellerine vermek" politikası uygulayarak, onları "Avrupa'dan kovmak" isteyenlerin, 1918 tarihinden bu yana giriştikleri tüm çabalar sonuç vermemiştir.

"Batı artık kendine gelmeli ve Türk Ulusunun, bugün olduğu gibi, gelecekte de Yakındoğu'nun en güçlü ve güvenilir Ulusu olarak kalacağı gerçeğini benimsemelidir."

"Batı Dünyası, hiçbir sonuç vermeyen, Türklerden nefret etme alışkanlığından kurtulduğu gün, Yakındoğu'da sürekli bir Barış sağlanabilecektir."

***

"ÇERKEZ ETHEM: ANKARA VALİSİNİ BANA VERİN"

(Her biri, tepeden tırnağa kadar silahlı...)

Yozgat isyanının bastırılması ve Çerkez Ethem:

Çerkez Ethem, Yozgat'taki isyancılarla savaşmak üzere gönderilmişti. Bu isyan aslında **13 Haziranda** özellikle ortalık biraz yatışırken çıkmıştı. İsyanı çıkaran **İstanbul** güdümlü **Çapanoğlu** denilen bir aile idi.

"Mustafa Kemal", yöredeki düzenli **Ordu** birlikleri, isyanı bastırmada yetersiz kalınca, evvela **Güneydoğu** tarafındaki **"Kılıç Ali"**nin **Milli** güçlerinden yardım istedi. Onlar da başarısız olunca, Batıdaki **"Çerkez Ethem'**i" çağırmıştı. Kendileri trenle **Ankara**'ya gelince, **"Mustafa Kemal"** ve arkadaşları tarafından karşılandı.

Kendisine Karargah olarak kullanılmakta olan **Ziraat Okulunda** bir oda verildi. **"Mustafa Kemal, Fevzi Paşa** ve **İsmet Bey"**, durumun ciddiyetini, ona anlattılar.

"Çerkez Ethem"; kardeşi **Reşit**'in de üye bulunduğu **Millet Meclisine**, üzerinde ***Çerkez Kıyafeti ve belinde hançeri*** ile gelince, bir kahraman olarak karşılandı. **Ankara**'dan ayrılırken isyanı bastırması için, kendisine olağanüstü yetkiler verilmiş ve kendisini aşan fikirler aşılanmıştır.

"**Çerkez Ethem**'in" **2.000** adamı ile **5** topu isyancıları darmadağın etmeye yetti. Çalışmalar çok kanlı geçti **"Çerkez Ethem"**in adamları kenti talan ettiler. Zafer sarhoşluğuna kapılan **Çerkez Ethem,** isyanın yayılmasının suçunu sivil ve asker **Milliyetçi** liderlere atıp, ***"Ankara Valisi Yahya Galip'in, görevi ihmal suçlaması ile, kendisinin kurmuş olduğu askeri mahkemeye çıkartılmasını istedi."*** **Mustafa Kemal**'in ise kimseyi feda etmeye niyeti yoktu.

Kazandığı zafer dolayısıyla **Çerkez Ethem**'i kutlayıp, **Vali Yahya Galip**'in görevden alındığını ve sonradan **Yozgat**'a gönderileceğini bildirdi. Ardından da **İçişler Bakanından, Valinin** yolculuğa çıkamayacak kadar hasta olduğunu **Çerkez Ethem**'e bildirmesini istedi. **Çerkez Ethem,** öfkeden küplere bindi. Hele **Yahya Galip**'in hasta olmadığını öğrenince, öfkesi iyice arttı. Ama sürtüşme geçiştirildi.

Yahya Galip'i rahat bırakması konusunda ikna edilen **Çerkez Ethem Ankara**'ya ulaşınca, sevinçle karşılandı. **Mustafa Kemal**'de **Çerkez Ethem**'in muzaffer gerillalarını kutlamak için oradaydı. **Karşılama Komitesi** tren istasyonundan ayrılırken; **"İsmet Bey, Mustafa Kemal**'e":

- Her biri tepeden tırnağa silahlı. Bunlar kendilerine verdikleri güven ve büyüklük duygusu ile herkese tepeden bakıyorlar. Bugün memlekete hakim olan kimdir? Bunlar mı biz mi?

Mustafa Kemal, büyük bir dinginlik içinde:

- Biziz, çünkü akıl bizdedir..."

***

"İNGİLİZ BİRLİKLERİ GEMLİK'E ÇIKTI"

(Üç saatlik çarpışmadan sonra şehri işgal ettiler...)

Tarih: 8 Temmuz 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuzuncu Toplantı
Celse: İkinci Celse

Genel Kurmay Başkanı İsmet (*İnönü*)nün, genel durum hakkındaki bilgilendirmeden satırbaşları:

Albay İsmet (*İnönü*) (Edirne): Batı Cephesinde; 6 Temmuzda *"İngiliz kuvvetleri Gemlik'e çıkmıştı"* ve bunlar ***"Üç saat çarpıştıktan sonra, donanma ateşi sayesinde şehri işgal ettiler."*** Aynı günde **Mudanya**'yı işgal ile yetindiler.

7 Temmuzda, Kocaeli'nde ilerleyen bir müfrezemiz, **İstanbul** yakınlarına kadar faaliyetlerini gösterdiler. Yine ayni tarihte, **Sülüklü Cephesinde, Mudanya**'da, **Gemlik**'te dikkate değer bir hareketlilik olmadı.

8 Temmuz, yani bugün, bazı keşif kolları hareketlilikleri haber verilmiştir. **Marmara Cephesinde** oluşabilecek **Yunan** hareketine karşı her türlü önlemler alınmıştır.

Uşak Cephesinde Eşme, Elvanlar sırtlarında, devamlı bir şekilde keşif girişimleri vardır. **Menderes Vadisinde** askerimiz **Sarayköy** içindedir. **Buldan**'ı düşman işgal etmiştir.

Güney Cephesinde *"Fransızlar; Arappınarı'ndan çekilmişlerdir."* Çekilme devam ediyor. Çekilen kuvvetlerin üzerine yerel kuvvetlerimiz ve aşiretler saldırmaktadır. ***"Fransızlar ayni zamanda Islahiye'yi boşaltmışlardır."***

Doğu Cephesinde, Ermenilerin yeni bir hareketi haberi verilmemiştir.

İç durum hakkında: ***"Yozgat Bölgesindeki Silahlı isyancıların başı ve birkaç yakın adamı, muhtelif yönlerde dağıl-***

mışlardır. Devamlı bir şekilde takip ediliyorlar. " Çok önemli bir gücü, **Yunan Cephesi** için oluşturduk ve yakında sevk edeceğiz.

6 Temmuzda ***Tokat civarında 150 kadar silahlı, Tokat'a ilerlemek istediler. Birliklerimiz ile yaptıkları çatışmadan sonra, hepsi de tutuklanmışlardır.*** **Bozkır** kaçaklarından ***40 kişilik bir çete, Beyşehir ve Seydişehir yönünde eşkıyalıkta bulunmuşlardır. Takip edilmektedirler.***

***

"BİR ŞEYE YARAMAYACAKSA, ÖLMEK NEYE YARAR?"

(Güçlerimiz dağılmamış, bilgimiz altında çekilmişlerdir...)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Bugün **Memleketimizin** bir kısmının düşmanın elinde bulunmuş olması, **Genel Kurulun** gayesinden vazgeçmiş olmasını hiçbir zaman gerektirmez. Biz bir gaye güdüyoruz: ***"Milletin, Devletin istiklalini korumak."***

Bunun içinde namus ve şerefimiz de vardır. Gayemiz; ***"Tam bir bağımsız içinde, Memleketin belirli hudutları içindeki bütünlüğümüzü korumaktır."***

Bunun için savaşıyoruz. **Memleketin**, tümü ateşler içinde kalırsa bile; biz topraklarımız üstünde bir tepeye çıkacağız ve orada savunma ile meşgul olacağız. İki karış yer işgal edilmiş, üç beş köy tahrip edilmiş diye, burada feryat etmeğe gerek yoktur.

Ben size açık söyleyeyim; bazı yerler işgal edilmiştir ve bunun üç misli daha işgal edilebilir. Fakat bu İşgal hiçbir zaman, bizim imanımızı sarsmayacaktır. Bizim için önemli olan gayeye varmaktır.

İç gücümüzden azami derecede istifade edebilmek için, bugün ve belki yarın da elimizde bulunan kuvvetleri idareli

bir şekilde kullanmak zorunluluğunda kalacağız. Kuvvetimizi üstün düşman kuvvetine, üstün düşman vasıtaları karşısında yok edilmeden ve düşmana üstün bir hale getireceğimiz güne kadar, iyi bir şekilde korumaya mecburuz.

Vaktiyle; **Medine**'de bulunan askeri gücümüzü, oradan alıp, **Suriye**'nin savunulmasına verilmesinden çekinilmişti. Çünkü toplumumuzda **Medine** nasıl terk olunur diye düşünce yer alıyordu. **Suriye**'yi tehlikeye koymakla, **Medine**'nin tehdit edilmiş olduğunu hiç kimse dikkate almadı.

O zaman bazı arkadaşlarımız tam bir cesaretle karar vermişler ve ***"Medine terk edilmelidir"***, demişlerdi. Ani duyguların ve bir takım asıl ve kesin prensiplerin aksine, bir takım düşüncelere saparak gayeden uzaklaşmak, kesinlikle geçerli bir hareket şekli değildir.

Azerbaycan'dan bazı kuvvetlerin geleceğinden bahis olununca; ***"Ne lüzum var, biz yeterli güce sahibiz"*** şeklinde bazı sözlerin söylendiğini işittim. Gelmekte olduğundan bahis edilen kuvvet, bizim kuvvetlerimizi pek fazla artırmaz. Fakat **Doğu** ve **İslam Dünyasının** geleceği ile ne kadar yakından ilgili olduğumuzu göstereceği için, bizce kıymete sahiptir.

Sovyet Cumhuriyeti ile resmen yazışmalar yapılmıştır. Bizim gereksinimimiz olan maddi yardımın hepsini, söz vermişlerdir. Silah, top, para söz vermişlerdir.

Şimdiye kadar bu yardımlardan yararlanamamış isek de, o kabahat ne bizde, ne de **Sovyet Cumhuriyetindedir**. Son günlerde **Kafkasya**'da ortaya çıkan yanlış anlamalar sonucudur.

Yunanlılar Vatanımızı çiğnemeye çalıştıkları halde, yine **Batı Hükümetlerinin** bazılarından, şu anda bize yakınlık gösterenler vardır.

"Fransızlar, bütün hareketlerine rağmen, özellikle son günlerde adam göndermişlerdir ve derhal Paris'te siyasi ilişkiler içine girmemizi teklif etmişlerdir." Temas ve ilişkinin gereği yapılmaktadır.

Batı milletlerini, bütün dünyanın milletlerini tanırım. **Fransızları** tanırım, **Almanları, Rusları** ve bütün dünyanın

milletlerini şahsen tanırım ve bu tanımam da, savaş meydanlarında olmuştur.

Yemin ederek söyleyebilirim ki, bizim **Milletimizin** manevi gücü, bütün milletlerin manevi gücünün üstündedir. ***Korkak insanlar, bu gibi görüntüleri korkaklıkla karşılarlar.***

İddia ediyorum; manevi gücümüzün eksik olduğunu iddia edenler, **Batı Cephesinde, İzmir Cephesinde Yunanlıların** yaptıkları saldırılar karşısında; ***"Milli güçlerimiz dağılmıştır"***, diyorlar.

"Onlar, dağılmamış, bilgimiz altında çekilmişlerdir."

"Akhisar Cephesine saldıran üç Yunan birliği olduğu halde, bunun karşısında 1500 kadar Milli Gücümüz vardı. Tabii çekiliriz."

İşte **Milli Kuvvetlerimiz**, on misli üzerindeki bir kuvvet karşısında çekilmişlerdir. Çekilmek gerekliydi, ölmek gerekseydi onu yapardık. ***"Öldükten sonra hiçbir şeyi elde edemeyeceksek, ölmek neye yarar?"***

Ayrıca, bu kuvvetten bin kişinin cephede bulunduğunu, gerisinin de oradaki köy halkından ibaret olduğunu da dikkate almak gerekir. Maneviyatımızın noksanlığı orada değil, bizim kendi kalbimizde olabilir. **Milletimizin** maneviyatı gayet sağlamdır ve bu sayede bütün düşmanlarımızı galip durumlarından yenik duruma koyacağımızı bilmenizi ve umumi güvenin oluşmasını rica ederim.

***

"MİLLİ KABEMİZ BURSA, DÜŞMAN AYAKLARI ALTINDA"

(Avrupa bizi hiçbir zaman affetmedi...)

Tarih: 10 Temmuz 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuz birinci Toplantı
Celse: İkinci Celse

Bursa'yı işgal eden Yunanlıların yaptıkları zulüm ve faciaların her tarafa yayınlanmasına dair yapılan görüşmelerden satırbaşları:

İsmail Suphi (*Soysallıoğlu*) Bey (Burdur): Hiçbir millet, hiçbir zaman bu derecelerde ağır, bu kadar feci darbelere maruz kalmamıştır. Bizim "**Dini Kâbemiz**" geçen sene **İngilizlerin** ayaklarının altında kalarak hakarete uğrarken, şimdi ***"Milli* Kâbemiz *olan Bursa, dünyada en müthiş düşmanımız olan İngilizler ile Yunanlıların ihtiraslarının ayakları altında"*** kalıyor.

Orada yüzlerce hemşirelerimizin, kızlarımızın, ablalarımızın masum ölümleri ortaya dökülmüş oluyor. Feryatları havayı titretiyor ve benim sözcüklerim bunları size bildirmeme aracılık ettiği için çok bahtsızım.

"Avrupa, bizi hiçbir zaman affetmedi". Bir **Girit** kırıklığı yanında, bir de **Irak**'ı ilave ediniz. Onun yanına **Makedonya**, yanına bir **Trablusgarp**, bir **Bosna Hersek** facialarını ilave ediniz.

Bugün **Bursa**'da akan masum kanlar, temiz kanlar; yalnız bizim **Milli Kâbemizden** dökülmekte kalmıyor. Tuna boylarında akan kanları unutmadık.

Makedonya'da daha dört beş sene evvel dökülen kanları unutmadık. Geçenlerde **Çanakkale**'de döktüğümüz kanları, **İzmir**'de akan kanları unutmadık.

Bursa faciasını bütün kuvvetimizle bağırmalıyız, köylerimize, şehirlerimize, obalarımıza kadar bağırmalıyız. Bizim **Milli Kâbemiz** olan **Bursa**, **Atalarımızın** mezarlarına sahip olan **Bursa**, beyaz **Mabetlerimize** sahip olan **Bursa**, yeşil **Bursa**, bugün kirli ayaklarla ezilmiştir.

Yunanı üzerimize salan kimdir? İstanbul Hükümetidir. Eline Osmanlı Sancağı vererek Aznavur'u bizim isyancı diyerek, bir takım vatanseverler üzerine sevk ediyor, saldırıyor. Osmanlı Bayrağı önde olarak Bursa'ya giriliyor. İşte en büyük facia budur. Ne feci anlar yaşıyoruz!

Her şeyden mahrum olarak, bütün dünyaya **İngiliz** büyüklüğü, zorbalığı ve baskısı çöktüğü bir sırada, buna karşı

tırnaklarımızla, imkansızlıklarımıza rağmen, mücadele ettiğimizde ***"Üzerimize İstanbul'dan, Yüce Hilafet Makamı dediğimiz yerden, bayrağımız önde olmak üzere geliyorlar."***

İstiyorlar ki, **Türkler** meydana getirdikleri harika eserlerini dışlasınlar, izleri kalmasın. Bizi güya çadırlar altından gelen bir **Millet**, olduğumuz yere, kendi iddialarına göre, yine çadır altına, esersiz olarak iade etmek istiyorlar. ***"Tarih sayfalarından bizi kaldırmak istiyorlar."***

Bu, bir barış antlaşmasının sıradan bir imzasından, yahut imzalanmamasından ibaret bir mesele değildir. Onlara göre **Türkler İngiltere**'nin en büyük düşmanıdır. Şimdi **İngilizler** için, en büyük düşman **Türkler** oldu.

Türkleri ezmelidir ki, **İslam Dünyası** daha birkaç asır daha **İngilizlerin** idaresi altında kalabilsin. Kim diyor ki, biz **Barış Anlaşması** imzalasaydık, yahut da **İngiltere**'nin ayaklarına kapansaydık, bizim üzerimize gelmezlerdi?

Kim der ki, **İngilizler** bizi affeder? Affetmez. Bizi parçalıyor. Nefes alacak bir pencere bırakmıyor. Tek bir an evvel ölsün diye... Fakat biz ölmeyeceğiz. Bizim bir şeyimiz kalmamıştır.

Bizi hayata bağlayan bir kuru candır. Bunu da sırası gelince tam bir güven içinde **Allah**'a veririz. Bunları bütün obalarımıza, dağ başlarına kadar onu yayınlayacağız. Bizim görevimiz budur. **İngiliz** ve **Avrupa** düşmanlığını yayınlayacağız.

Bursa'da olan meseleyi biliyor musunuz? **Yunanlılar Bursa'**ya giriyorlar. İleri gelenleri **Ulucami Caddesine** diziyorlar. Siz **Bursa**'yı bizden zapt ettiğiniz zaman, bizden şu kadar kız aldınızdı, onları bize vereceksiniz diyorlar. O kadar kızı alıyorlar ve bunları **Palikarya** *(Yunan gençleri)* nin kollarına vererek şehrin ileri gelenlerinin önünden geçiriyorlar.

Hiçbir şeyi affetmiyorlar. **Nilüfer Sultan'ın** mezarını, vaktiyle sen de **Türk**'e vardın diye, yedi asır önceki olayı affetmeyerek bomba ile atıyorlar. **Bursa** nasılsa boş bulundu. Her tarafa bağıralım; düşman budur. Düşman ne yapıyor görünüz ve ona göre hazırlanınız.

***

"CAN, NAMUS, MAL HEPSİ AYAKLAR ALTINDA"
(Yunan askerleri ile Bursa'da, Saltanat mı kurulacak?)

Rasih (*Kaplan*) **Efendi (Antalya):** Bugün **Yeşil Camide, Ulu** ses sustu, cemaat namazını kılamıyor. Cemaat çil yavrusu gibi dağıldı. Can, namus, mal hepsi ayaklar altına alındı. Bugün **Vatan**, dünyanın en medeni, milletimizin en aşağılık düşmanı tarafından parçalanırken, biz yine ah ile, hasretle ağıt okumakla mı vakit geçireceğiz.

Bursa'ya girenlerin bayraklarının arkalarında, Hilafet Ordusuna ait asker var. Ben o askere bir şey sormak istiyorum. Acaba Yunanlıların süngüleri ile Dini kesinleştirmeye mi geliyorlar? Acaba, İngilizlerin topları ile Bursa'ya bir Dini Saray mı kurmak istiyorlar?

Vaktiyle ***"Din elden gitti"***, diye bağıran o **İstanbul**'daki **Şeyhülislam**, **Anadolu**'yu velveleye veren o **Mustafa Sabri**, ***"Dinimiz elden gidiyor"*** diyen, ***"Ayılın Türkler ne duruyorsunuz, Dinimiz gidiyor"*** diyen, o **Zeynel Abidin**; ***"Bursa'da kendisine bir Yunan abidesi mi kuracak? Yunan askerleri ile orada saltanat mı kuracak? Onlar Yunanlılardan daha alçaktırlar"***

İngilizlerin idaresine geçmek, ölümden daha kötü bir şeydir. ***İnsan ölür, fakat şerefini korur, namı ölmez. Fakat esarete geçerse, şeref de ölür.*** Onun için, vücudumuzda kan varsa, gebermeden ölmemeye çalışalım. Bugünkü durumumuz gibi, düşman Kütahya'ya gelmek üzere iken, **Ankara**'da uyku uyuyan bizler, ***"İzmir'in işgal edildiği gün de uyuduk".*** Bunlar biz isek, bırakıp da gidelim...***"Dün İzmir savunmasını düşünürken, bugün Bursa meselesi çıktı."***

Ordularımızdan açıkta kalmış binlerce subayımız vardır. Bunlar sancaklarda, vilayet merkezlerinde boş, can sıkıntısı ile, bizim gibi ah ile vakit geçiriyorlar. Halbuki onlar cephede, en güçlü cepheyi oluşturabilecek kuvvetimizdir. Cephe bugün iman ile savunulur.

Millet kendisini toplasın, bu gördüğü, duyduğu olayın ne kadar yürek parçalayıcı olduğunu görsün, takdir etsin ve koşsun. Yalnız ağlamakla vakit geçirmeyelim.

Ali Sururi (*Tönük*) Efendi (Karahisarı Şarki): İslam'da söz devri çoktan geçmiştir. Biz iş zamanındayız. Bir düşman, bir yere girer, olanları yağma eder, tahribat yapar, öldürür, sonra da namusa tecavüz eder. Şöyle bir düşününüz bakalım, namusa tecavüz ne demektir?

Bir insan ölür, onu toprak kapatır, unutturur. Hatta en sevdiği kalplerden bile zaman aşımı ile yavaş yavaş hayali silinir. Fakat bir namusa sürülen leke toprakla da örtülmez, ölümle dahi unutulamaz.

"Bursa'da namusa tecavüz ediliyor." Bir **İslam** kalıncaya kadar, hatta kalmayıncaya kadar çalışmak, bu **Vatanı** kurtarmak, herkesten önce bu **Meclisin** yerine getirmesi gereken yükümlülüğüdür.

Süleyman Necati (*Güneri*) Bey (Erzurum): Burada acı acı ağlamaya gerek yoktur. Yeni silah altına aldığımız kuvvetler, hiçbir zaman savaş sahasında istediğimiz başarıyı elde edemez.

Bir küçük subayın yetişmesi uzun zamana dayalıdır. Yarından itibaren bizler seçim bölgelerimize dağılırız. Böyle bir harpte küçük subay rütbesini geçirmiş, harpte yetişmiş adamları teşvik ederek, maddi çıkarlar teklif ederek, onları orduya katarız. Burada niçin birbirimizi rahatsız edecek şekilde uğraşıyoruz?

Yapacağımız görev budur. Tahmin etmem ki, böyle şeylerde yüzbin, yüzellibin kişi bulunmasın.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yunan saldırısı ile meydana gelen bugünkü durum, sonuç değildir. Bu sonuca bakarak karar vermek doğru olmaz. İnsanlar için, her şeyi yapmakta maddi imkanlar bulunamaz. Nelerin yapılabileceğini, olabileceğini takdir etmek, ancak genel durumun tüm safhalarını, tüm teferruatını göz önünde tutmakla mümkündür.

Milli Savunma demek, ordu teşkilatı demektir. Kesinlikle söylerim ki; ***"Ordumuzun teşkilatı mükemmeldir. Ordu teşkilatının noksanlığı bahse konu değildir. Ordumuz şu anda en mükemmel şekildedir."***

Hali hazır durumda elbise ve diğer sebepler, **Ordunun** teşkilatındaki noksanlardan değil, başka noktalarda aranmalıdır. Subaylardan ibaret birlikler teşkil etmek, alay ve tabur oluşturmak.

Sizi temin ederim ki; ***"Dünyanın hiçbir Milleti, büyük zorluklarla, paralar, seneler ve uğraşlarla yetiştirdikleri subaylarını, hiçbir zaman kütleler halinde bulundurarak ateşe atmaz. Bir subay kolay kolay yetişmez."***

Lüzum ve bir zorunlu bir durum olmadıkça, ***"Subayları harcamak doğru değildir."*** Hepimiz, Subaylarımızın kıymet ve önemini takdir edelim. ***"İkiyüzelli subaydan oluşmuş bir subay bölüğü bir kuvvet teşkil etmez."*** Halbuki ikiyüzelli subayın her biri beş, on kişinin başına geçerse, ne kadar büyük bir kuvvet oluşturur.

Son zamanlarda **Azerbaycan** içinde bir takım devrimler oldu. ***"Türkiye Azerbaycan'a kumandan göndermiş, subay göndermiş her şey göndermiştir."***

Azerbaycan'ın askeri varlığını kendine layık bir şekle sokmuştur. **Türkiye, Azerbaycan** ile çok ilgilenmiştir. Fakat biz arzu ederdik ki; **Azerbaycan** bizimle, biraz daha çok ilgilensin. ***"Soruyorum, Azerbaycanlılar, niçin kuvvet göndermediler? Biz gönderdik ve yardımlarımızın sonucunu da aldık!!!"***

***

"BURSALILAR KENDİLERİNE DÜŞEN GÖREVLERİ YAPTI"

(Az güçle, savunma önlemleri alınamayacağına inanırım)

Mahmut Celal (*Bayar*) Bey (Saruhan): Bursa hakkında söylenen sözler aşırılığa kaçma ya da aşırılığın altında kal-

maktan geri değildir. Burada söylenilen sözler ve özellikle bu kürsüden verilen her bilgi, yarın tarih için, mühim bir belge olacaktır.

Bursa, Kuvay-ı Milliye'ye ait olan teşkilat takriben sekiz ay evvel oluşturmuştur. **Anadolu**'da, **İzmir Cephesi** ile ilgilenmesi ile birinciliği kazanmıştır. Ayrıca **Akhisar Cephesinde** görev yapıyordu ve son düşman saldırdığı zaman, **Bursalılar** da ikibin kişilik mükemmel bir güç gönderdiler.

Bursalılar kendilerine düşen görevleri yapmışlardır. Fakat bu yeterli midir? Hayır, yeterli değildir. Biz çoluğumuzla, çocuğumuzla, silahımızla, olmadığı zaman elimizdeki sopamızla, düşmanların önüne atılmak ve düşman süvarileri altında çiğnenmek sureti ile tarihe karşı görevimizi yapmalıydık. **Bursalılar**, bunları yapmadıklarından dolayı tenkide layıktır.

Akhisar'daki cephe yıkılıp, bir hafta içinde **Balıkesir** de düştükten sonra, düşmanın böyle yakın bir zamanda **Bursa**'ya yürüyeceğini hatır ve hayallerine getirmemişlerdi. Ben asker değilim.

Fakat, **Memleketin** coğrafi durumunu şöyle bir göz önüne getirdiğim zaman, az kuvvetle mühim bir savunma önlemi alınamayacağına inanacaklardan biriyim. ***"Bursa, bazılarınızın dediği gibi, kucağını düşmana açmamıştır."***

Birlik Komutanı bey, birliğin başında bulunursam asker savaşır, inancı ile karargahını, ta askerin birinci safına nakletmişti. Harbe hazır bulunuyordu. İlerisi için tekrar görevlerinin başına dönmek üzere çekildiler.

Bursa'da bir yerel idare teşkil edilmiş ve **Ankara**'dan olur verilmişti. Şunu itiraf ederim ki; bu heyet **Fransızların** "***Burjuvazi***" dedikleri kısımdandır.

Gözlerinde mallarının, canlarının, bizim gibi fakir olanlarından pek büyük değeri vardır ve onlar savunma imkanı olmadığı zaman herhalde mal ve canlarının da yok olmamasını istiyorlardı. O heyet bunlardan dolayı sorumludur ve suçludur.

Asayişin bozulmasını istemiyordu ve buna meydan vermemek için çalışıyorlardı. Son zamanlarda bunların arasına **Yunanlıların** da girmesi kesinleşiyor ve daha önce İngilizlerle anlaşmak suretiyle, bunun çaresini temin edebilir miyiz, diye düşünmüşlerdir. **Bursalılar** bu kabahat ile suçludurlar.

***

"İSTANBUL'DAN ÇİZME İLE KOVULMUŞUZDUR"

(Sizler, bu felaketlerden haberdar değil misiniz?)

Genel Kurmay Başkanı İsmet (*İnönü*) Bey (Edirne): Genel Kurmay Başkanlığı, mevcut kuvvetlerin iyi kullanılmasından sorumludur. Mevcut kuvvetleri duruma ve zamana göre, en başarılı bir şekilde kullanmaya da mecburdur. Eldeki mevcut kuvvet düşmana karşı en iyi bir şekilde kullanıldıktan sonra dahi geri çekilme olur ve düşman istila edebilir.

Zorluklarda ve yokluklardan bahsetmek için, altında bulunduğumuz binayı hatırdan çıkarmamalısınız. **Ankara**'dasınız. Ne için **Ankara**'dasınız? Çünkü; sizin ve bizim istiklalimizi temin etmek için, bizim istiklalimizi temin eden ***Milletvekillerimiz, İstanbul'dan, Başkentimizden çizme ile kovulmuşlardır.***

"Biz buraya eğlenmek için, keyif etmek için gelmedik. Buraya ne birçok zorluğa, ne de çok eziyetlere katlanmak için gelmemişsinizdir. Bizi çıkarmışlardır. Başkentimizi işgal etmişlerdir. Siz bu felaketten haberdar değil misiniz?"

Biz iki yıl evvel anlaşma yapmışız. Silahlarımızı bırakmışız. Düşmanlarımızın bize söz verdikleri, dünyaya söz verdikleri adalet kurallarına , kısaca neler söylemişlerse inanmışızdır.

İki yıldan beri **Memleketin** içerdeki ve dışarıdaki tüm yılanları, dünyanın bütün imkanlarını, adamlarını kemirmişlerdir. Haberdar değil miyiz? ***Bundan sonra elimizde kalan son***

vasıta ile kendi hayat ve namusumuzu korumaktan başka çare kalmadığını kabul etmişiz, buraya gelmişiz, bu heyeti kurmuşuz.

Sizin ve bizim **Millete** karşı görevimiz; kendisini hayattan, istiklalden, her türlü **Kutsal** şeylerden mahrum eden, kendisine idam hükmü vermiş ve onu masasının üzerine koymuş bir zalimler heyetine karşı, cebindeki çakısı, elindeki taşı, parmağındaki tırnağı ile boğaz boğaza, ölünceye kadar, savunmak görevidir. Bizi mahvetmek isteyen düşmandan kurtardığımız her taş, bir başarıdır ve bu görev de yapılmaktadır.

Üç aydan beri bütün dünyaya karşı, **Milletimizin** hayat hakkını ispat etmekte gösterdikleri mucizeleri, içerdeki ve dışarıdaki bütün zorluklara ve bütün felaketlere karşı, siz Saygıdeğer **Heyetinizin** bir **Milleti** temsil etmekte olduğunuzu düşünürseniz, başarılı bir durumda olduğumuzu kabule mecbur olursunuz.

İçeriden ve dışarıdan bize bütün vasıtalarla saldırılmıştır. Buna rağmen, ***"Bir Bağımsız Milleti temsil ediyoruz ve hürmete layık, kendileri ile temas edilebilir bir heyet halindeyiz."*** Denilebilir ki; dışarıdaki düşman karşısından, niçin içerideki düşmanlara kuvvet sevk ettik?

Varlığımıza en kısa yoldan tehlikeli bir şekilde kastetmiş bulunan iki yüzlülere karşı sevk ettiğimiz kuvvetleri hatalı kabul edecek bir zihniyet, bizim içimizde bulunsun, bunu tahmin etmek bile istemiyorum.

İsyan ateşi yeni söndürülmeye başlanmıştır. **Salihli Cephesinden** kaçan **Kumandandan** bahsediliyor. **Cephe Kumandanına** bizzat gittim ve sordum. Bu **Kumandan,** bugün **Memleketimizin** mühim bir kısmını eline teslim ettiğimiz kumandan; istediğiniz şeylerin on mislini yapmıştır ve yapmaktadır. Kahramandır ve güveniyorum, yerinden kımıldatmam.

Eğer, işittiklerini araştırmak istiyorlarsa, benden sorsaydılar. Mecliste, görevini yerine getirmiş ve getirmekte olan

bir kişi için, bu kadar saldırgan sözler söylenmeyecekti. Cephede görev yapan adamlar için söz söyleneceği zaman, çok düşünmek gerekir.

Özellikle, bu şartlar altında cephede savaşan adamlar için, bu olmaz. Bunlar için bir tek ölçü vardır; tam bir şiddet ve adalet ile iyice araştırmak, cidden sorumlu ise hemen cezalandırmak.

Kendimizi dedikodulara kaptırıp da, herkesten azarlama ve aşağılama ile bahsetmeye başlarsak, felaketin en büyüğüne katlanmak durumunda kalacağımızı üzülerek **Yüce Heyetinize** söylemeye mecburum.

***

"SEYAHATİM HAKKINDA BİLGİ SUNMAK İSTİYORUM"

(Askerlerimizin giyimlerini, istediğimiz gibi görmedik...)

Tarih: 9 Ağustos 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Kırk beşinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (gizli)

Mustafa Kemal Paşa'nın cephelere yaptığı teftiş seyahatinin sonunda askeri durum hakkındaki beyanatından satırbaşları:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Muhterem arkadaşlarım... Onbir günlük seyahatten sonra **Yüce Heyetinize** ulaşmaktan kalben şeref duyuyorum. **27 Temmuz 1920** akşamı, arkadaşlarımızla **Ankara**'dan hareket etmiştik. Ertesi gün **Eskişehir**'e vardık. **Eskişehir**'de **Batı Ordusu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleriyle** umumi durum hakkında karşılıklı fikir teatilerinde bulunduktan sonra **Kuzeye** hareket ettik.

Bursa'yı işgal etmiş olan düşman karşısında bulunan kuvvetlerimiz büyükçe bir grup teşkil eder ve buna da **Ertuğrul Grubu** adını vermişler. Daha kuzeydeki **Adapazarı** ve havalisinde bulunup **İzmit'**e karşı vaziyet alan kuvvetlerimize kadar seyahatimizi uzatmak gereğini duyduk.

Bilecik'e vardığımızda **Adapazarı** havalisinde bulunan **İslam** halkına **Yüce Meclisinizin** selamlarını ve **Yüce Meclisinizin** kendilerinden beklediği hizmeti ve fedakarlığı tebliğ ettik. **Bilecik'**te **Kolordu Kumandanı Miralay Kazım Bey** tarafından karşılandık. Ertesi gün bütün Arkadaşlarımızla araba ile **Yenişehir** yönüne hareket ettik.

Yenişehir'in doğusunda esas mevzilerimizde bizzat arkadaşlarımızla birlikte ve sorumlu **Kumandanlarla** beraber olmak üzere incelemelerde bulunduk. Bu incelememize göre, bu mevzi **Yenişehir** üzerinden gelecek bir düşmanı karşılayacak münasip bir mevzidir. Gereği halinde, bu mevzii işgal etmek ve bu mevzide görev yapmak üzere tahsis edilmiş olan kuvvetleri teftiş ettim. Bu kuvvetler kendilerine verilen savaşma görevini yapabilecek kabiliyet ve kudreti göstermişlerdir.

Doğrusu, bu kuvvetlerin giyimlerini istediğimiz derecede mükemmel görmedik. Bundan sonra, hemen ayni gün geriye dönüp, **Bilecik'**ten trene bindik. **Karaköy İstasyonuna** çıktık ve oradan arabalarla **Pazarcık'**a. **Pazarcık Bursa** istikametinde, duruma göre ve her zaman fevkalade önemli olan bir stratejik konumda bulunmaktadır.

Gerek bu karargahın ve gerek bu karargahta bulunan birliklerin ve doğrudan doğruya, **Pazarcık** halkının **Milletvekillerinden** oluşan heyetimize karşı gösterdikleri samimi ve içtenlikli kabul, hepimizi fevkalade mütehassıs etmiştir. Askeri durumumuz da, fevkalade düzenlidir.

Ertesi gün sabahleyin tekrar arabalarımıza bindik ve arkadaşlarla iki saat kadar yolu gittikten, bir süre sonra büyücek bir askeri birliğe vardık. Bu birliği teftiş ettik. Kıtanın durumu, itibarı, talim terbiyesi ve subay ve kumanda heyeti bizi

son derece memnun etmiştir. Bunu gördükten sonra tamamen **İnegöl**'e doğru olan esas mevzilere vardık. Bu esas mevziin, daha ilerisinde **İnegöl**'de de askerlerimiz vardır.

Halen düşmanla temasta bulunan muhtelif kuvvetler ve kıtalarımız vardır. **Pazarcık'tan** sonra tekrar **Karaköy İstasyonundan** trene binerek **Ertuğrul**'a gittik. Buradan tekrar **Eskişehir'**e. Bunların ardından, **Karahisar** üzerinden **Uşak'**a hareket olundu.

Bu yönde tesadüf ettiğimiz ilk birlik, bu idi. Topçudan, makinelilerden ve piyadeden ibaret olan bu kıtanın görüntüleri ve durumları itibarı ile kendilerinden istediğimiz görevin yapılmasında, bir kabiliyet gösterememişlerdir.

Memnun olmadık ve memnuniyetsizliğimizi hazır bulunan **Kumandanların** hepsine bildirdik ve gereken emirler verildi. Evvela askerleri basit bir teftişten geçirdikten sonra, arkadaşlarımız halk ile temas edip onlara gerekli bilgilendirmede bulundular. Bu kuvvetlerden bir kısmı halen görevlerini iyice yapabilecek halde bulunmuyorlardı.

Gerekli ihtarları verdik. Bundan sonra yine batıya yürüdük. İkinci bir askeri birliğe tesadüf ettik. Bu mühimce bir askeri kıta idi. Bu kuvvetten de memnun olmadık. Bundan sonra asıl düşman karşısında bulunan askeri mevzilere gittik. Orada bulunan kuvvetleri teftiş ettik.

Bu esas ***"Mevzideki kuvvetler iyi giydirilmiş bir halde değildi."*** Fakat kabiliyet, emniyet ve kuvvet itibarı ile tüm heyetimizi memnun etmiştir. ***"Pejmürde elbiselerine rağmen askeri görevini yapacak ve sonuçlandıracak haldedir"*** ve böyle bir şartı esas olarak kabul etmeye mecbur kaldık.

Karahisar'a geçtik. Burada bir kuvvet, **Uşak**'ta bir kuvvet, ondan sonra diğer bir kuvvet. Bu tertibatı beğenmedik. İstiyorduk ki tüm kuvvetler bir arada bulunsun. Eğer böyle bir hat üzerinde düşmanın gelmesi beklenirse düşman ya esir, ya da mağlup olur.

Fakat bizim bu noktadaki görüşümüzü iyi niyetle kabul etmek ve onları tatbik ettirmek için muhatap bulunduğumuz

kumandan bize güven veremedi. Derhal bu kumandanı değiştirmeye mecbur kaldık ve değiştirdik. Hemen ileri hatta göndererek, bu prensip dahilinde görev yapmaya davet ettik.

Bundan sonra **Afyon Karahisar**'ına döndük. Orada da yeni oluşturulmakta bulunulan bir takım birlikleri teftiş ettik. Halk tarafından fevkalade karşılandık. Tezahüratta bulundular. Cidden **Büyük Millet Meclisi'ne** karşı, çok büyük ve hürmetkar bir şekilde harekette bulundular.

Bundan sonra güneye seyahat ettik. ***"Uşak, Nazilli, Afyon Karahisarı, Konya Müdafai Hukuk Cemiyetleri azaları ile bir kongre yapıldı"***, bu kongreyi açtık.

Sona doğru uğradığımız savunma hattında bahsedeceğim. Burası **Kütahya**'dır. **Kütahya** ve havalisi arz ettiğim gibi **Ertuğrul Grubuna** bağlı bir mıntıkadır ve ayrıca, burada başka kuvvetler de vardır. Bu kuvvetler on gün içinde oluşturulan bir askeri birlikti.

Üç taburlu binyediyüz askerdi. Bir bölük süvarisi vardır. Bu kuvvetin tamamı giydirilmiş ve donatılmıştır. Bütün bu kuvveti oluşturan, **Kütahya** halkıdır. Ongün içinde oluşturulmuş ve bizim geldiğimiz zaman cephede bulunmaları temin edilmiştir.

Bu on günlük askeri birliği oluşturan insanlar, öteden beri hiç silahını terk etmemiş ve görevlerinden firar etmemiş, askeri kabiliyetli ve düzenli kişilerdir. Bundan bütün **Milletimizin** doğuştan asker olduğu anlaşılmıştır. **Kütahya**'nın ilerisinde ***"Ethem Bey gayet mühim bir başarı elde etti."***

Düşmanın pek önemli bir gücünü zedeleyerek, perişan etmiştir. Düşman, cephesini mühim kuvvetlerle takviye etmeye mecbur oldu. **Denizli**'ye kadar gitmek münasip olmadı. Çünkü arada tren kesintisi vardı, çok zaman kaybedecektik. Zaten o kuvvetler hakkında ayrıca önlemler düşündük ve emirlerimizi vermiş bulunduk. Çine'de bulunan kuvvetlere gelince, o kuvvetler kumanda eden insanlar bizimle buluştular. Lazım gelen emirleri verdik.

Bundan sonra **Konya**'ya gittik. **Konya**'ya giderken, **Akşehir**'de, **Ilgın**'da depo oluşturmakta bulunan askeri birlikleri gördük ve teftiş ettik. Bu askeri birliklerin oluşmasında ve giydirilmesinde bütün halk gücünün fevkalade hizmeti olmuştur.

Konya'da mühim bir kuvvet yoktur. **Konya** halkı bizleri pek büyük bir sıcaklık ve samimiyetle karşıladı. Ondan sonra güneydeki **Adana Cephesinde** bulunan arkadaşların karargahı **Pozantı**'dadır.

Biz de oraya gittik. Orada bulunan muhtelif **"Müdafai Hukuk Heyetleri"** ki, onları **Pozantı**'ya davet ettik, hepsi ile askeri ve idari vaziyet hakkında görüş alışverişinde bulunduk. Düşman; **Adana**'da, **Tarsus**'ta, **Mersin**'de bulunuyor. Buna karşılık bizim **Adana, Tarsus** ve **Mersin**'e yönelik bir cephemiz yoktur.

Adana ve **Mersin**'e karşı olan cephedeki kuvvetlerimiz halen faaliyette bulunuyor. Bildiğiniz gibi bu kuvvetler **"Hüdayi nabit"** ***(Kendi kendilerine oluşan)*** gibi vücuda gelmiştir. Doğal olarak, çok düzensizlikler görüldü ve oraya bir fırka kumandanı gönderildi.

Düzen ve ilişki devam etmektedir. İki cephedeki kuvvetleri hiç olmazsa bir misli artırmak için tavsiyede bulunduk. Bu kuvvetlerin elinde bulunan silah ve saireyi orada halk vermiştir. Yine halkın elinde bulunan silahlardan artırma imkanı bulunduğunu anladık.

Bundan başka **Milli Savunma Bakanlığının** bu cepheye tahsis ettiği mühim miktarda silah ve cephane ile bu ili gruba yedek güç olmak üzere, kuvvetler oluşturulması için emirler verdik. Ayrıca bugün **Adana Valisi, İdare Amiri, Kaymakamı, Adliyesi, Polisi, Jandarması** yoktur.

Doğrusu ahaliye karşı biraz mahcup oldum. ***"İnsanların kanlar dökerek düşmanların elinden almak istedikleri yerler elimizdedir. Buralarını idare etmeyi unutmuşuz."***

Bunun için derhal mülki idare tesis etmek lazım geldi. Orada hazır bulunanlardan **Büyük Millet Meclisi Üyelerin-**

den, İsmail Safa Bey'i vekaleten **Vali** tayin ettim ve kendisinin derhal başlamasını emrettim.

Pozantı'yı **Adana**'ya merkez olmasına gerek gördüm. **Mersin Sancağı** vücuda getirildi. **Karaisalı** kazası diye halk kendi kendini idare etmeğe başlamıştır. **Mersin** ve **Tarsus** kazalarını doğrudan doğruya merkezi vilayetle irtibatlandırdık.

Bundan sonra, geriye döndük, bütün hat boyunca oradan geçmekte olduğumuzu işiten halk, gece gündüz toplanarak yanımıza geldiler, hepsi ile görüşüldü. **Konya**'da askeri yönden bazı şiddetli önlemler almak lazım geldi ki, o önlemler de alınmıştır.

***

"ORDUYU GEREĞİ GİBİ GİYDİREMEDİK"

(Bunu temin etmek için, çevre halkını göreve davet ettik)

Fevzi (*Çakmak*) Paşa Hazretlerinin (Milli Savunma Bakanı) seyahatle ilgili yaptığı konuşmadan satırbaşları:

Fevzi (*Çakmak*) Paşa Hazretleri: Bendeniz sadece şu hususu arz edeceğim. O da ***"Giyim, yiyecek ve donanım hakkında"***dır. ***"Giyim meselesi"***, **Memleketin** bütün fabrikaları, müesseseleri maatteessüf **İstanbul**'da bulunduğu için, **Anadolu**'da elde ne kalmışsa, bunların her birisine müracaat ederek parça parça ve her türlü eşya temin etme çalışmalarına giriştik.

Bu hususta gerek **Ankara**'da, gerek **Uşak**'ta, **Konya**'da, **Kayseri**'de ve bazı yörelerde bulunan mensucat fabrikalarından ve ayakkabı yapacak sanatkarlardan istifade ettik.

Ancak bir ***"Orduyu, layığı şekilde giyim eşyası temin etmesi mümkün olmadığı için, halkı yardıma çağırdık." Büyük miktarda yardımda bulundular. Cephelerde bulunan askerlerin çok büyük bir kısmını halkın yardımı ile giydirilmiş bulduk.***

"Ayakkabıya gelince"; yaz devam ettiği sürece çarık ve yemeni giymesini yazdım ve çoğunlukla ***"Bütün askerlerde ayaklarında yemeni ve çarık vardır. Ümit ederim ki, kış gelene kadar mevcut askerlerimize ayakkabı dağıtacağız. Yağmurluk, askerimizde maatteessüf hemen hemen hiç yok gibidir."*** Her İlçe yüz kaput vermeyi vaad ettiler yetiştiriyorlar ve dağıtıyorlar.

Yemek meselesine gelince: Birliklerin yakın zamana kadar yemekleri **Müdafaai Hukuk heyetlerine** ait idi. Gerek **Milli Kuvvetlerimiz**, gerek muntazam kuvvetlerimiz, halktan toplanan yardımlar vasıtası ile besleniyordu.

Son teftişte gördük ki, henüz bütün ***"Birlikleri yedirecek derecede elimizde yeterli erzak olmadığı gibi, elimizde paramız da yoktur. Ancak ekmek meselesi, eskiden kalma ambarlardaki bulunan zahire ile idare olunuyor.***

***

"ŞEHİTLERİMİZİN KANLI GÖMLEKLERİ NEREDE"

(Tarihleri olmayan Milletler ne kadar mutludurlar.)

Tarih: 12 Ağustos 1920
Yer: İstanbul
Konu: Sevr Anlaşması'nın İmzalanması

12 Ağustos 1920 tarihli İkdam Gazetesi'nin bu konudaki siyah çerçeve içinde çıkan yazısı:

Ne mutlulardır, o Milletler ki tarihleri yoktur. Bugün, bu saatte bu acı gerçek, her Osmanlının kalbinde bir çıban gibi sancıyor. Daha dün ne kadar büyük bir Millet idik. Ne şanlı, ne azametli bir Devlete mensup idi. Bugün neyiz? Heyhat, ne olduğumuzu söylemeye dilimiz varmıyor. İnsanlar için ölüm, Devletler için tüken-

mek hiç değişmeyen bir alın yazısıdır.
Bugün gazetelerin bir köşesinde, anlaşmanın imzalandığına dair görülen üç satırlık bir telgraf haberi, bu muazzam tarihi olayın, bizlerdeki tek yankısıdır.
Olay, Dünyanın her tarafında, insanoğluna mensup, bütün yaratıkların gözleri, bizin gözlerimiz gibi, bir an için bu iki, üç satırın üzerinde duracak fakat, hiçbir ağızdan ne bir hayret, ne de bir elem sesi çıkacaktır.
Daha bundan beş-on yıl evvel zannedildi ki bu koca Devlet, bu sona doğru sürüklenirken, Dünya sarsılacak, denizler çalkalanacak ve enkazının tozu, dumanı gökleri sarsacak. Halbuki hepimiz gördük ki, bunların hiçbiri olmadı.
Avrupalıların yıllardan beri "Hasta Adam" diye adlandırdıkları bu Kutsal Vatan ayıp değil midir ki, evlatlarının kayıtsız elleri üzerinde, bugünkü feci acılarla kıvranıp, dursun.
Biz, öz evlatları bile, denilebilir ki, bu büyük olaydan gerektiği kadar üzgün değiliz. Bizi izleyen nesiller, bu insanlıktan uzak sakinliğimize bakıp yaşayacak ve belki de bizim dölümüzden olduklarına lanet edeceklerdir.
Vatandaşlar, başımıza gelen bela büyüktür. Hiç olmazsa, bugün için gönlümüzü her türlü sefil Dünya ile ilgili görüntülerden, gözlerinizi ayırın ve kapayınız. Bir geçtiğimiz şanlı yolu, bir de gideceğimiz uçurumu düşününüz.
Hiç olmazsa bugün meyhanelerde çalgılar sussun. Kalplerdeki ihtiras dinsin. Mesire yerlerindeki o rezilce gezintiler dursun.
Beş yıllık savaşın, beş yıllık kötü yönetimin, ihtikarın, vurgunculuğun ve nihayet üzüntü ve ümitsizliğin doğurduğu bir canavar şeklindeki hayatın tiksinti veren bir sesle uluyan ağzı, hiç olmazsa bugün için kapansın.
Dünya şehitlerimizin kanlı gömlekleri, bugünkü dullarının yaşlı mendilleri, ne güne duruyor?

Ey bağrı yanıklar, bunları alın ve bu hırs, zevk ve eğlence canavarlarının ağzına tıkayın. Ta ki, her biri bir köşede sessizce matem tutanların başları bir an için dik ve dinç kalsın ve bizim için ve biz yaşayabilelim diye ölenlerin ruhu, kendilerini sevenlerin, kendilerini düşünenlerin etrafında bir an olsun dolaşmak fırsatı bulsun.
Bizler, Atalarımızın kemikleri için, bütün cinayetlerimize, kötülüklerimize karşı, bizden Vatanın felaketi önünde, "Hiç değilse bu kadarcık bir saygı bekliyoruz."

***

"TÜRK MALİYESİNİN ORTADAN KALDIRILMASI"

(Bütün gelirlerin kontrolü İtilaf Devletlerinin)

Vossiche Zeitung Gazetesi'nin 13 Ağustos 1922 tarihli sayısından satırbaşları:

Salı günü Türkiye ile imzalanan Sevr Barış Anlaşması'nın mali koşulları konusunda Frankfurt Gazetesi, şu açıklamaları yapmaktadır.
"Bütün gelirlerin kontrolünü, İtilaf Devletleri yapacaktır. Türk Maliyesinin ortadan kaldırılması konusu, İngiltere, Fransız ve İtalyan Temsilcilerinden kurulacak özel bir Mali Komisyon'da görüşülecektir.
Bu komisyonda bir Türk Temsilci de bulunabilecek, fakat yalnız danışman olarak oy kullanabilecektir."

***

"KONUŞMAKTAN ÇOK İŞ GÖREN LİDER"

(Bir kurtuluş Hareketi nasıl doğdu?")

Le Temps Gazetesi'nin 13 Ağustos 1920 tarihinde yayınlanan sayısındaki bu konu ile ilgili yazısından satırbaşları:

Küçük Asya'da bir kurtuluş hareketi doğdu ve gelişti.
Bu Kurtuluş hareketi de bir Türk Ordusu yarattı.
Konuşmaktan çok iş görmeyi tercih eden Liderleri Mustafa Kemal; İstanbul'dan, Toros'lara kadar kendilerini saydıran tek güç.

***

"ÖĞLEDEN SONRA BOMBARDIMANA DEVAM EDİLECEĞİ"

(Ölünceye kadar şehrin savunulmasına devam edilecek)

Tarih: 18 Ağustos 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli ikinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tezkeresi:
Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
18 Ağustos 1920
Antep Mutasarrıfı Sabri Beyden gelen 14 Ağustos 1920 tarihli rapor bilgi sahibi olmanız gereğince takdim edildi.

Merkezi Heyette bulunan birkaç üyenin maneviyatlarını yükseltmeye ve tereddütleri kaldırmaya yöneliktir.
Düşman bu sabah üçüncü bir ihtarname daha yolladı.
Bunda ilk ihtarname gereğince öğlene kadar teslim olunmadığı takdirde, öğleden sonra bombardımana devam edileceği bildirilmiştir. Memurlar, ileri gelenler ve okumuşlar ve Merkez Heyetinin üyeleri ve her yerden seçilmiş ikişer kişiden oluşmuş bir genel toplantı yapıldı.
"Ölünceye kadar şehri savunmada ısrar edileceği" tekrarlanıp ve yazıldı. Bu sırada kısa kısa ve pek canlı bir

şekilde söylenen sözler inancımızın derecesini göstermekte ve tek ağızdan "Yaşasın Kararlılığımız ve Millet" sesleri göklere çıkmağa devam idi.
Dayanma gücümüz, kararlılığımız ve savunma için yine tekrar yemin edildi ve mutabakata varıldı. Ardından okunan düzgün dua üzerine toplantıya son verildi. Her kişi görevine koştu.

***

"ÜÇ SERSERİNİN İMZALADIĞI SEVR ANLAŞMASI"

(Daha büyük inanç ve imanla yola devam...)

Tarih: 19 Ağustos 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli üçüncü Toplantı
Celse: Birinci Celse

Kazım Karabekir Paşa'nın Sevr Anlaşması telgrafı:
"Erzurum; 17 Ağustos 1920
Ankara'da Milli Meclis Başkanlığına:

"Vatansız, vicdansız üç serserinin, yine kendileri gibi Millet ve Vatanla alakası olmayan birkaç kişi adına Barış Anlaşması imza ettikleri"ni ajansta gördük. Milli Mücadelemizde "Daha büyük bir inanç ve imanla devam"ını, yeni baştan söz verdiğimizi bilginize sunarız.
İstanbul'da oluşturulduğunu evvelce duyduğumuz Saltanat Şurası'nda, Türkiye'nin hayat varlığını söndüren, bu zalim anlaşmanın imza edilmesine karar ve oy veren adları bilinen kişilerin ve anlaşmaya imza koyanların "Vatana İhanet" ile suçlanmasını ve "Hak-

larında gıyabi hüküm verilmesi"ni, "Bu Vatansızların isimlerinin her yerde lanetle anılmasını ve yayınlanmasını" arz ve teklif ederim."

Doğu Cephesi Komutanı
Kazım Karabekir

***

"SORUMLULUĞUN DEHŞETİ GÖREMEMEK..."

(Son hareketleri ile tarihimizi lekeleyen Saltanat.)

2 Eylül 1920 tarihli Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nin yazısı:

"Sokulluların, Köprülülerin yerine Feritleri oturtan, tarihimizin bütün iftihar edilecek şeylerini, son hareketleri ile lekeleyen, söndüren ve bir zamanlar Dünyalara hükmetme gücünü gösteren bu Saltanatı, İngilizlere peşkeş çeken, insanlara tarihin yüklediği sorumluluğun dehşetini görememek mümkün mü?

Dünya tarihinde Sevr gibi böyle bir ihanetin benzeri olmadığından, İstanbul'daki Vatansız Alayı'nın, tarih karşısındaki sorumlulukları çok ağırdır.

Bununla beraber, bizi en çok üzen şey, baştan başa mertlik, kahramanlık, Vatanseverlikle dolu olan tarihimizde, devamlı olarak irin kusan böyle bir ihanet yarasının oluşmasıdır.

Hürriyeti ve istiklali için mücadeleye girişmiş olan Millet, bu lekeyi kanı ile temizlemeyi, bir namus borcu olarak görmektedir. Çünkü tarihimiz bu ihanetlerle lekelenemez.

***

"GELECEK AÇ GÖZLÜ KAPİTALİSTLERİN Mİ?"

(Önüne geçilemeyecek olayların başlangıcı)

Almanya'da yayımlanan Vossische Zeitung Gazetesi'nin 4 Eylül 1920 tarihli yazısındaki Türk Barış Anlaşması hakkında "Mustafa Kemal Paşa'nın görüşleri" hakkındaki yazısında satırbaşları:

Journal'in özel haberinde;

Mustafa Kemal ile yapılan bir görüşmede, Mustafa Kemal Paşa'nın, "İzmir'in ve Trakya'nın Türklerden koparılması"nın, "Önüne geçilemez olaylara neden olacağını", söylediğini bildirilmektedir. "Gelecek, aç gözlü kapitalistlerin mi, yoksa Vatanını koruyan bir halkın isteğinin mi kazanacağını, gösterecektir."

"Wilson'un 14.cü maddesi ile Türk İmparatorluğuna bağımsızlığının garanti edilmesinden sonra, "Hükümet kendi ölüm fermanını imzalamaya zorlanmıştır." Türk halkı kendisinin silip, süpürülmesine izin vermeyecektir. İtilaf Devletlerinin bundan sonra sadece bir halk ile değil, bütün bir kıta ile işleri olacaktır.

***

"İNTİKAM DUYGUSU İLE DOLU GÖZLÜ YAŞLI ANALAR"

(Erkeklerimiz bu hainlerle pençeleşmek için cephelerde)

Tarih: 8 Eylül 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Altmış birinci Toplantı
Celse: Birinci ve üçüncü Celse:

Anadolu Kadınları Sivas "Müdafaai Vatan Cemiyeti" Başkanlığından gelen telgraf:

"Büyük Millet Meclisi Başkanlığına:
Eşkıya karakterinde bulunan hain Yunanlıların, İzmir ve Bursa taraflarını işgal ederek, oralardaki İslam kadın ve çocuklarına bin türlü zulümler ve kötülükler yaptıklarını işiterek içimiz kan ağlamaktadır.
Erkeklerimizin bu hainlerle pençeleşmek üzere cephelere koştuğunu görüyoruz. Bize düşen görev de şimdiki asker kardeşlerimizin, elimizden geldiğince ihtiyaçlarını temin etmeye çalışmaktır.
Memlekette çok büyük bir kaynama, düşmana karşı hazırlanmaya güçlü bir kararlılık ve imanla hareket eden erkeklerimiz arasında "İntikam duygusu ile taşan, gözü yaşlı analar, hayali ölen eşler, yıldızı sönen sevgililer, güneş gibi parlayan lekesiz masumiyetlerini korumaya yemin eden kız kardeşlerimiz" de bir birlik ve beraberlik halinde askere yardımcı olduğunu biliyoruz.
Vekillerimizden de Memleketimize saldıran hain düşmanlarımızın ortadan kaldırılmasına gayret sarf etmelerini hürmet ve saygılarımızla rica ediyoruz."

4.9.1920
"Anadolu Kadınları Sivas Müdafaai Vatan Cemiyeti"
Adına Birinci Başkan Melek Reşit

***

"KONYA'DA BİR HAREKETLİLİK BAŞLAMIŞTIR"

(Ancak, İstasyon aracılığı ile görüşmelerde bulunuyoruz)

Tarih: 18 Eylül 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Altmış yedinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (gizli)

Konya isyanına dair İç İşleri Bakanı Vekili Adnan Bey'in beyanatından satırbaşları:

Adnan (*Adıvar*) Bey (İçişleri Bakanı Vekili) (İstanbul): Biliyorsunuz **Konya**'da birçok **Konyalılar** onurlu bir coşku ile cepheye gittikleri bir sırada, **Konya**'da bir hareketin başlayabileceğinin hissedildiğini **Vali** bir telgrafla bildirmişti. Tam bu telgrafın gelmesinin ardından, **Vali Bey Konya**'nın bir karışıklığa uğradığını da anlatıyordu. **Vali Haydar Bey-den** bundan sonra haber almak mümkün olmadı.

Fakat bir müddet sonra **Karahisar** vasıtası ile bir haber alındı ki, **Çumra**'dan gelen kuvvet **Delibaş**'ın başkanlığı altında **Konya'**ya girmişti. Bu sırada **Konya** ile irtibat tamamı ile kesilmemişti. **İstasyon**, **Karahisar** ile muhabere ediyordu. Bu suretle uğraşılarak **Konya'**dan bilgi alınıyordu. **İstasyondan** yalnız silah sesleri duyuluyordu. **Vali Bey Alaattin Tepesi'nde** isyancılara karşı önlem almakla meşguldü.

Bunları arz etmekten maksadım başta, olayların nasıl cereyan ettiğine dair malumat yoktu. **Hükümet** gerekli önlemleri aldı. **İçişleri Bakanı Refet Bey,** bir kısım kuvvetler alarak **Konya** istikametine hareket etti.

Şükrü Bey, Refet Beyefendi, evvelsi gün saat dokuzda **Konya**'ya girmişlerdir. Sonra kendilerinden şehitler olmuştur. Akşam üstü kendilerinden aldığımız telgrafta asayiş mükemmeldir, hiçbir şey yoktur deniliyordu. Bu defa yine **Karahisar**'dan alınan telgrafta **Refet Bey'in** de **Çumra'**ya hareket ettiği söyleniyordu.

Yalnız bu sırada tekrar haber aldım. O da ***"Karaman ile Konya üzerinde iki istasyonun isyancılar tarafından işgal olunduğu"***nu söylüyordu. **Karaman**'a karşı kuvvetlerin gönderilmesi lazım geldi. Oraya en yakın olan taraftan mühim kuvvetler sevk edilmişti. Fakat kuvvetler **Karaman**'a vardıktan sonra **Karaman** ile temas kesildi.

Ereğli vasıtası ile görüştük. Jandarmaların bazıları silahlarını bırakmaları üzerine, ***"Yerli halkın yardımları ve gayreti ile jandarma oluşturduk."*** **Hükümet** bunlara karşı ilgisiz

kalamazdı. **Kırşehir**'den bir müfreze **Koçhisar**'a doğru yönlendirildi ve bugün de oraya varmıştır.

Bu bölge dışında batıda ***Antalya taraflarında hassasiyet olduğuna*** dair de haberler almıştık. Fakat bunları araştırmak mümkün olamadı. **Seydişehir**, **Bozkır** taraflarında olaylar olduğunu işittik ancak, bunları da araştırmak mümkün olmamıştır. Oralara giden hatların hepsi **Konya** üzerinden geçiyor ve **Konya**'nın hükümet telgraf hattı açılmamıştır.

Refet Bey'den son aldığımız haber de **Konya**'dan **Çumra**'ya hareket ettiğini ve dün **Çumra**'dan **Karaman** istikametini takip etmekte olduğunu söylüyor. **Ilgın**'da bu şekilde bir şey yoktur, dağılıyorlar dendiği bir anda ***"Çekel Köyü'nde bu isyancılar ve firariler toplanmış ve Ilgın'ı basmışlardır."***

Şimdiki halde **Ilgın**'da isyancılar bulunuyor. Fakat buna karşı hükümet gerekli olan önlemleri aldı ve en yakın taraftan cephenin kuvvetine asla halel gelmemek üzere, mühim miktarda kuvvetler sevk etmiştir.

Şimdiki halde **Konya** bölgesi bu halde bulunuyor. Yani merkeze tamamen hakimiz. Yalnız çevreden bazıları mesela **Karaman** kalıyor. **Beyşehir**, **Seydişehir**, **Ilgın** üzerindedir; bunlarda henüz tahkikat güçlükle başlamıştır. Failleri hakkında şiddetli tedbirlere baş vurulduğu muhabere ile öğreniyoruz.

***

"HALİFE VE PADİŞAH MİLLET İÇİN HAİN BİR ADAMDIR"

(Meclis tarihi hizmet vermekte ve cesaret göstermekte.)

Tarih: 25 Eylül 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yetmiş ikinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (gizli)

Hilafet Konusu ve İstanbul Hükümetinden gelmiş olan heyetler hakkındaki konuşmalardan satırbaşları:

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): İkide birde **Yüce Meclisin Hilafet** ve **Saltanat** konusu ile meşgul olunmasının bazı mahzurlar vardır. **Yüce Meclisinizde** şimdiye kadar pek büyük ve cidden tarihi ve ciddi atılganlıklar gördük.

Maatteessüf şimdi ***"Hilafet Makamını ve Saltanatı işgal eden zat bu Millet için hain bir adamdır."*** İspat ettiniz ve bu **Milletin** alınyazısına bütün manası ile el koyan olduğunuzu ispat ettiniz.

Böylece, bütün dünya, bütün düşmanlarımız bize büyük bir önem vermektedirler. ***"Bu Meclis cidden tarihi hizmet ve cesaretler göstermişlerdir."*** Bu ortaya çıkışınızla, **Milletin** varolduğunu belirttiniz.

Düşmanlarımız dahi, dünyada büyük bir devrim yapan, büyük kuvvetleri olanlar; bu sayede bugün, o küçük askeri ve siyasi kuvveti zayıflamış görünen **Devletimize** tam manası ile anlaşma teklif ediyorlar. **Azerbaycan** ittifak teklif ediyor.

Bütün bunlar Milletin varoluşundan dolayı anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. ***"Esir olan adam Padişah olamaz."*** Biz öteden beri diyoruz ki; **Halife** ve **Padişahımız** güç ve kudretini kullanmaktan yasaklanmıştır, hainane hareket ediyor. Bu konu ile meşgul olunması caiz değildir.

İstanbul'da yeni bir heyet oluşur oluşmaz, **İzzet Paşa** buraya benimle temas etmek üzere özel bir adam gönderdi. Fakat elinde bir evrak yoktu. Sözlü temas etmek üzere. Biz bu kişi ile buradaki durumumuzu, tarzımızı tafsilatlı notlar halinde kendilerine gönderdik ki, böylece durumumuz, daha iyi aydınlansın.

Bu arada, bana aracı bir telgraf gönderdiler. Benden yine görüşme isteniyordu. Biz düşündük. Maksadımız kimseye düşmanlık yapmak değildir. Maksadımız **Memleketin** saadet ve selameti gerçekliğidir ve bunun belirli bir hudut içinde istiklalini koruması ile ilgili olacağını düşündük.

"Bizim hayatımıza kast etmekten ve bizi esir ederek rezil etmekten vazgeçildiği gün en koyu düşmanımızla anlaşmaya hazırız."

Ben cephe işleriyle uğraşırken bu heyetin geldiklerini işittim. **İzzet Paşa, Salih Paşalar, Sefirlerden Hüseyin Kazım, Fatin Beyler.** Bu kişilerle iki şey yaptık. Birisinde ben yalnız **İsmet Bey'le** görüştüm. **Büyük Millet Meclisi Azasından Hakkı Behiç** ve **Celal Beyler** vardı ve **Hükümetten Celal Bey** vardı. **Kılınç Ali Bey** de vardı. Onları da beraberimizde bulundurdum ki, daha iyi görüşmeler yapabileyim.

Gelenlerin hepsi, bu zavallılar kendi evlerinde devamlı gözetim, tehdit ve aşağılanmaktaydılar. Ellerine **İngiliz** ve **Fransız** adamlarının verdikleri kağıtta, her şey bitmiştir ve biz ***"Burada birbirimizin başını kırıyormuşuz. Dağılmak üzere imişiz."***

Bu namuslu insanlar ***"Kendileri bitmiş, İstanbul bitmiş, İstanbul halkı mahvolmuş"*** ve bunlara da yol göstericilik yapalım düşüncesi hakim olmuş ve yine **İngilizlerin** aracılığı ile iktidar mevkiine gelmiş ve bu işi halletmek için, yani ***"Bizi daha fazla kırılmaktan korumak"*** için buraya gelmişler.

Fakat bizim hududa girer girmez bu düşüncelerinin gayet boş olduğunu büyük bir şükranla anlamışlardır. İddia ediyorum , ***"Meclis İstanbul'da toplanırsa tecavüze uğrar."*** **Salih Paşa Hazretleri** bana rapor veriyorlardı ki; bu katiyen olamaz. ***"Bütün hatalarımızdan ders alarak; size karşı hatalarımız vardır"***, diye itirafta da bulunmuşlardır.

Biz; ***"Sevr Antlaşması'nı parçalamış ve bunun parçalanması için kuvvetlerimizi güçlendirmeye çalışıyoruz. Günden güne güvencemiz artmaktadır. Şu anda yapılacak bir şey yoktur,"*** dedik. Onlar da; ***"Çok kuvvetli bir durumda bulunuyorsunuz ve teessüf ederiz ki biz buradaki vaziyeti bilmiyorduk"***, dediler. Söylediğim gibi yanlış anlamalar bertaraf edilmiştir.

Milli Hudutlarımız içinde bulunan **İstanbul İlimizden** namuslu, hamiyetli şu veya bu kişiler buraya geliyor denildiği zaman mesele yoktur. **İngilizler**, **Fransızlarla** anlaşarak **Ferit Paşa Hükümeti** düşürülmüş ve yerine **Anadolu**'yu avucunun içine alabileceğini vaat etmiş olan bir heyet getirilmiş. Yine **İngilizlerin** marifet ve aracılığı ile **Anadolu** ile anlaşmak üzere görevlendirilmişlerdir.

Şekil budur. Bununla beraber **Ruslar** hiç kızmamışlardır. Yalnız ***"İstediğiniz siyaseti anlayalım. İstediğiniz adamlarla görüşebilirsiniz ve istediğiniz siyaseti takipte serbestsiniz"*** demişlerdir. ***"Para veriyoruz, silah veriyoruz, cephane veriyoruz. İlkbahara kadar birlikler vaad ediyoruz. Bari siyasetinizden bizi haberdar ediniz,"*** dediler.

"Zayıf olan, güçlü olanın mutlaka mahkumudur. İnsanlık, adalet, bütün prensipler, kaideler ikinci derecede kalır." Bizim kurtuluşumuz için kendi kuvvetlerimize güvendiğimizi ispat etmişizdir. ***"Bize yardım için gelecek kuvvetler bizi yutar."*** Bizim kuvvet ve insan kaynağımız vardır.

Daha fazla silah, cephane, paramız olursa kuvvetlerimizin iki, üç mislini daha artırma imkanı bulabiliriz. Dışarıdan kuvvet gelmesine gereksinimimiz olmayabilir. Yabancı denilecek bir kuvvetin gelmesine gereksinimimiz yoktur.

Mesela, **Azerbaycan**, **islamdır** ve bize cidden kalben ve vicdanen bağlıdırlar. Zaten anlaşma yapacağız. Bizim için faydalıdır. ***"Bizi yutmak isteseler de biz onları yutarız."*** Mesela **İslam** kuvveti olarak bir fırka veya iki fırka süvari gelirse makbule geçer.

Bulgarlar, **Meclisimiz** oluştuktan sonra, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti** nezdinde müracaatta bulundular ve ***"Anlaşma yapalım"*** dediler. Kendisi bağımsız bir **Devlet** olarak ve gönderdikleri elçileri de o namla geliyor.

***

"TÜRKLER MİLLİ KURTULUŞ İÇİN SAVAŞIYOR"

(Sizin işiniz Türk Devrimine yardım etmektir.)

Lenin'in ilk Sovyet Elçisine verdiği talimat:

"Türkler, kendi Milli kurtuluşları için dövüşüyorlar. Askerlik işini de bildiğiniz için, işte bu sırada Merkez Komitesi sizi, oraya Elçi olarak seçti. Emperyalistler Türkiye'yi yağma ettiler. hala da ediyorlar. Ama, sabır bardağı taştı.

Mustafa Kemal, doğal olarak, sosyalist değil. Fakat görülüyor ki, iyi bir teşkilatçı. Yüksek anlayışlı bir lider. Milli Burjuva İhtilalini yönetiyor. İlerici, iyi düşünceli, akıllı bir devlet adamı.

Bizim de Sosyalist İhtilalimizin manasını anlamış olup, Sovyet Rusya hakkında olumlu hareket ediyor. O, soygunculara karşı bir "Kurtuluş Savaşı" yapıyor.

Emperyalistlerin gururunu kıracağına ve Padişahı da, dostları ile birlikte alt edeceğine inanıyorum. Halkın ona inandığını söylüyorlar. Ona yardım etmek gerek.

Yani Türk Devrimine yardım. İşte sizin işiniz budur. Türk hükümetine ve Türk halkına saygı gösteriniz. Mağrur olmayınız. Onların işlerine karışmayınız. Onların üzerine İngiltere, Yunanistan'ı saldırttı.

Bize karşı da, İngiltere ve müttefikleri ne kadar saldırmışlardı? Kendimiz dahi, fakir olmamıza bakmayarak, Türkiye'ye malzeme yardımı yapabiliriz. Moral yardımı, dostluk, birliktelik duygusu ise, üç kat daha büyük yardımdır." (17 Ekim 1920)

Lenin

***

"1910 DAN BERİ TÜRKİYE SÜREKLİ HARPTEDİR"

(Hiçbir Millet Türkiye kadar zorlukla karşılaşmadı)

Türkiye'nin Ekonomik Geleceği hakkında 18 Ekim 1920 tarihli Orrient News Gazetesi'nin bir yazısından satırbaşları:

"Son yıllarda, Türkiye derecesinde hiçbir Millet, zorluk ve ıstıraplarla karşılaşmamıştır. Bununla beraber, son zamanlarda, dikkatlerini ticarete veren Türkler, bu faaliyet alanında başarılı olacaklardır.
Türkiye 1910 yılından beri sürekli olarak savaş içinde kalmıştır. İçerideki kötü yönetime ve dışarıdaki saldırılara dayanabilmiş olan Anadolu İlleri, savaşın sonucu olarak daha geniş bir yoksulluk ve yıkımla karşı karşıya kalmıştır.
Türkiye'de ticarete sağlam bir dayanak saklamak için en pratik yol, Türkiye'nin ham maddeleri ile, Amerikan mamullerini takas etmektir.

***

"BU MİLLETİN İNSANLARI CEPHELERDE ÇIRÇIPLAKTIR"

(Bu durum, Memleketimizi korumasız bırakabilir...)

Tarih: 21 Ekim 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Seksen yedinci Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (gizli)

Ordunun giyim kuşamı konuşmalarından satırbaşları:

İhsan (*Eryavuz*) Bey (Cebelibereket): Benim **Milli Savunma Bakanlığından** bazı hususları sormaya mecbur

bırakan sebep, ***Kışın yaklaştığı ve şiddetleneceği bilinmesine karşı silahlarına sarılmış ve hudutlarımıza koşmuş Milletin bireylerinin, hemen hemen pek azını istisna edersek tümünün günlük elbiseleri ile ve çırçıplak bir şekilde bulunması"***dır.

Bu suretle ***"Orduda oluşabilecek firar ve ölümler gibi olayların Memleketi korumasız bırakabileceği korkusudur."***

Doğu, Batı, Elcezire ve **Adana Cepheleri** ile **Üçüncü Kolordu Kıtalarının** ve **Kayseri, Sivas** ve **Amasya**'da teşekkül eden birliklerin, kısacası ***"Bütün Askeri Teşkilatımız dahiline bulunan askerlerin çıplağız, elbisemiz yoktur diye yaptıkları feryat"*** bizim kulaklarımıza kadar aksetmeğe devam ediyor.

Milli Savunma Bakanlığı yalnız **Batı Ordusunu** giydirme girişiminde bulunmuş ve onu da halletmekte de, başarılı olamamıştır. Mesela sayı olarak arz ediyorum: ***"Batı Ordusunda yedide bir nispetinde kaput var;"*** o da merkezde yani **Eskişehir**'dedir. ***"Diğer bölgelere giyim, kuşam ve battaniye adına hiçbir şey verilmemiştir."***

Kısacası, ***"Bütün cepheler, giyim konusunda verdikleri hesabın sonucuna göre beşte birine elbise verilmiştir, diğerleri çıplaktır. Kaput hiç derecesinde verilmemiştir."***

Bir ay sonra sıcaklıklar sıfırın altına indiğinde portatif ve aralıklı çadırlar içerinde, yükseklikleri **2/3** bin metre olan yerlerde veyahut hiç sığınacak yeri olmayan ovalarda kar ve buz içerisindeki evlatların vatanın, ***"Vatani görevlerini yalnız karnının tokluğu ile ve günlük elbiseler içerisinde yapabileceklerini"*** zannetmiyorum.

Onun için isterdim ki, kış basmadan **Milli Savunma Bakanlığı, Memleketin** savunmasına ait olan bu meseleyi bir an evvel halletsin. **Bakanlık**, acaba benim yarın maazallah olabileceğini zannettiğim fenalıklardan dolayı mesuliyetinin farkında mıdır?

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Milli Savunma Bakanı (Kozan): Giyim konusunda yapılan girişim, ikinci kısım **Yunan** taar-

ruzundan sonra yapılan girişimdir. O zamana kadar ***"Bursa bizim elimizde idi, İzmit çuha fabrikası bizim elimizde idi. Oradan bir çok, külliyetli miktarda kumaş, tedarik edebiliyorduk"*** ve **Bursa**'nın merkezine yakınlığı ve eşya nakline uygunluğu sebebiyle de o yoldan eşya getirtiyorduk.

İhsan Bey'in korktuğu gibi daha ***"Haziranda, yalnız Batı Cephesi Ordusunun değil, bütün orduların kış ihtiyacı düşünülmüş ve ona göre alım yapmaya girişilmiş ve getirilen eşyanın bir kısmı da buraya kadar gelebilmiştir."***

Bundan sonra maatteessüf **Bursa** düştü ve bu kolaylıktan mahrum kaldık; çuha fabrikası bildiğiniz gibi zaptedildi. Fabrikanın bazı aksamlarını sökelim, başka yerde yapalım dedik, fakat ancak küçük bir fabrika yapabilecek bir kısmı **Kayseri**'ye nakledilebildi ve ondan da henüz istifade edilemiyor.

"Cepheyi dolaştığımız sırada, bildiğiniz gibi iki alay müstesna olmak üzere, biz de, askeri çıplak gördük. Ağustos başından beri bu cephedeki birliklerin çıplak olduğunu arkadaşlarım da görmüşlerdi."

Ardından bunların hepsi giyindi. Düşman güçlerinin aksine, bütünlük bozuldu ve kadroların miktarı artırıldı. ***"O gün gördüğünüz ordu diyebilirim ki, bugün üç misline varmıştır."***

Benim yaptığım organizasyonu **İstanbul**'la kıyas etmeyiniz. ***"İstanbul gibi kaynakları bol olan bir yerde idare başka türlüdür."*** Orada vapur ile nakliye mümkündür. ***"Burada vapur yok; burada fabrika yok. Burada sevkiyat çok zordur."***

Onun için verdiğim emirlere dayalı olarak **Batı Cephesi** kendi bölgesinde girişimlerde bulunarak bir hayli, ***"Onbin kadar kaput ve üçbin kadar kepenek temin edilmiştir".***

Bildiğiniz gibi ***"Bazı firariler vardır ki, kaputları ile birlikte kaçıyorlar."***

Nitekim, ***"Kütahya'da altıbinyediyüz kaput bulunmuş ve Ordu'ya dağıtılmıştır."*** Buradan da bir kısım kaput daha gönderildi. Bu suretle ***"Batı Cephesinin elbise ihtiyacı az***

çok temin edildi." Bulunan kumaşlar geldiği taktirde kıştan evvel askeri giydirebileceğimizi ümit ediyoruz.

Burada bir mensucat fabrikası ile kontrat yaptık ve **Konya** ile de yaptık. Ardından **Uşak** düştüğü cihetle ondan istifade edemedik. Fakat ***"Konya'daki kumaşları oradan halk alarak, kendileri teşkil ettikleri gönüllü birliklere verdiler."***

Sonra gerek burada gerek **Kütahya**'da ***"Keçeden kepeneklerden üçbin, dörtbin kadar temin ve tedarik olundu".*** Yalnız ***"Memleketin dahili imalatı askeri giydiremeyeceği anlaşıldığından"*** dışarıdan da ihtiyaçların teminine başlandı.

Başvuran tüccara kolaylıklar gösterildi. Bu şekildeki tüccar eşyasının bir kısmı geldi. Bir kısmı gelmek üzeredir. Bunlar elbise, kaput vesairedir. Bunlardan bir kısmı mamul ve bir kısmı malzeme halinde geliyor. Malzeme halinde gelenler, geldikçe hemen elbise yapılmaya çalışılıyor.

Elbise gereksinimi, gerek **Bursa**'dan alınan elbiselerin bir kısmı ile ve gerek **Karamürsel Fabrikası'ndan** alınan kumaşların bir kısmı ile ve gerekse de muhtelif tüccarların getirdikleri kumaşların bir kısmı ile tamamlanmaya çalışılmıştır.

İhsan Bey kardeşimizin günlük elbiseleri ile çıplak bulunduğunu bildirdiği birliklere gelince; ***"Uşak düştükten sonra yeni birlikler teşkiline lüzum görüldü. Bu birliklerin elbise payları yoktu."*** Bununla beraber gelen elbiselerden bunlara da pay ayırıyoruz.

Çorum'a, **Kayseri**'ye ve diğer yerlere de verilmiştir, bunu da tetkik ettim. ***"Burada da binbeşyüz askere de yediyüz elbise verilmiştir."*** En mühim cephe, **Doğu Cephesidir**. **Doğu** cephesine defalarca sorduk: ***"İhtiyacınız nedir?"*** dedik.

Orada zaten oldukça elbise var idi. Fakat birbuçuk ay evvel seferberlik yaparak harekata geçtikleri için ihtiyaçları olduğunu bildirdiler. Evvelce aldığımız önlemlere dayanarak oraya da lazım gelen elbise sevkiyatına giriştik.

Üçüncü Kolordu yani **Samsun** ve **Sivas**'a gelince: bunlarda kendi girişimleri ile ihtiyaçlarını tedarik etmektedirler.

Tabii, bu malumat sır olarak kalacaktır ve *"Dışardan gelecek elbiseler hakkında sır saklamak mutlaka gereklidir."*

Bu hususta, ***"Düşmanlar biraz bilgi edinip bizim Ordumuzun çıplak olduğunu öğrenirse ve dışardan elbise gelmeyecek olursa askerlerimiz giydirilemez."***

Adana Cephesine gelince: **Adana Cephesi** yakın zamana kadar **Milli** bir durumda idi, teşkilatlanması da henüz yeni tamamlanmak üzeredir. Subaylar pek azdı, birlikleri pek azdı.

Yeni yeni topçu teşkilatı, makineli tüfek teşkilatı kurulmaktadır. **Kuvayı Milliye** bildiğiniz gibi **"Müdafaai Milli Cemiyetleri"** tarafından giydiriliyordu.

Bilahare, Bu giydirme ve beslemeyi de **"Müdafaai Milliye"** sahiplenecek."Orada halktan yardım olarak alınan eşya ile gerek **Kayseri** ve gerekse **Malatya**'dan elde edilecek olan eşyaları da o havaliye hasrettik.

Elcezire Cephesine gelince: Bu cephenin asker miktarı nispeten daha azdır ve onların gereksinimlerinin, **Malatya**'dan temininin mümkün olduğu anlaşılmıştır. Bazı kişiler dışarıdan alınacak eşyanın gelip, gelmeyeceği hususunda tereddüt gösteriyorlar.

Bu eşyanın gerek **İngilizlerin** duyması ve gerekse bir arızaya uğrayarak gelmemesi de mümkün olabilir. Bu eşyaların uzak yerlerden geldiği ve bir arızaya uğraması ihtimalini düşünerek bu konuda azami çarelere teşebbüs edilmiştir

"Memleketin içindeki fabrikalar da tümüyle askere hasredilmiş ve asker namına işletilmektedir." Bundan başka büyük ticarethanelerde bulunan ve askerlere yarayabilecek kumaşlar da asker adına istenmektedir. Fakat birçok kumaşlar da ince olduğundan askere yaramamaktadır.

Yapılan araştırmaya göre ***"Bunlardan askere kaput olamaz. Biz kalın keçe ve vücudu sıcak tutacak malzeme arıyoruz ki, bu suretle asker ısınsın ve sağlık durumunu korusun."***

Bildiğiniz gibi, **Batı Cephesini** biz düşündük ve bu cephe en mühim cephedir: Düşmanlar oradan geliyor, kargaşalıklar oralarda oluyor. Biz bu cepheyi kuvvetli tutar isek ve oraya

ne kadar ehemmiyet verir isek **Memleketimiz** o kadar korunmuş olur.

"Yunan saldırısından sonra askerin bir kısmı dağıldı ve hemen yeniden bir ordu teşkili icap etti." Bu suretle ikinci bir giyim önlemleri aldık ve yakın zamanda yeniden giydireceğiz. Bütün askeriyeyi giydirmeye çalışıyoruz.

İsmail Suphi (*Soysallıoğlu*) Bey (Burdur): Toplantımızın en mühim tarafı, bir mesele üzerinedir. Onun için bu mesele ilgili dertlerimizi dökelim. Mesela ben bazı şeyleri yakından biliyorum, bazı şeylere şahit oldum, işittim.

"Bugün Ordumuzun ve özellikle Batı Cephesinde bulunanların yarısına yakın miktarının elbiseye gereksinimi vardır."

Biliyorsunuz ki, ***"O bölge ortalama sekizyüz, dokuzyüz, bin metre yüksekliğindedir. Nihayet onbeş gün sonra oralara kar, düşmeye başlar."*** Yine biliyorsunuz ki **Milli Hükümet** kurulalı alt, yedi ay oluyor. Yapılacak şeylerin birçoğu yapılmamıştır.

Şimdiye kadar ***"Niçin bu elbiseleri tedarik etmediler."*** Sorumluluktan korkmamak gerekir. ***"Üzümün çöpü var, armudun sapı var diye düşünülürse iş görülmez."***

Satın almayı yapanlar namuslu ve iyi niyetli insanlar olabilirler

"Silah, top, cephane temini, erzak, elbise vesaire hep para ile mümkün olabilir ve Millet bunu veriyor. Bursa savunmasında ordu dağıldı. Oradaki askerin hepsi giydirilmişti." Onun için yeniden elbisesizlik husule geldi.

Bursa savunması **Akhisar/Alaşehir Cephesinin** düşmesi gibi de değildi. Zira onların çoğunluğu **"Kuvayı Milliye"** askerleri ile tutulan cephelerdi. ***"Giyinmiş olan askerin ruhunu hepimiz biliriz."***

Özellikle ***"Askerlikte sırtı pek olan bir insan; başka türlü hareket eder. Askerlikte üniformaya ehemmiyetin sebebi ruhiyesi her türlü izahtan uzaktır. İyi giyinen asker elbette başka türlü hareket eder."***

Tekrar arz ediyorum: Kaç aydan beri bu iş geciktirilmiştir. ***"Yalnız iyi niyetle bu iş yürümez."*** Bu işin başına, mutlaka konuyu çok iyi bilen birini getirmek gerekir. Mesela **Paşa Hazretleri** dediler ki; **Kasımdan** evvel **Ordu** giyinemeyecektir. Halbuki **Ekim** ayının sonunda kış geliyor.

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Milli Savunma Bakanı) (Kozan): Batı cephesinde askerin üçte birinin giydirilmiş olduğunu söylediler. Ben duyumlar üzerine konuşmuyorum, gözle görünenler üzerine konuşuyorum. Cephedeki askerlerin hepsi giyili idi.

Yalnız buradan giden birkaç bin takviye askeri elbisesizdi. Onlara da peyderpey elbise giydirilmektedir. ***"Elbiseler ne için, bir defada alınmadı diyorlar, ki buna maddi imkanlarımız yoktu."***

Ancak şunu da arz edeyim ki: ***"Umumi harpteki levazım başkanları kadar cesur değilim. Bizim Hükümet öyle arkasını Almanya'ya dayayarak bol bol altınlar ve yüzbinlerce, milyonlarca paralar sarf eden bir hükümet gibi zengin değildir."***

Onun için ben harcamalarda; parayı verirken kendi kesemden çıkmışçasına dikkatle veriyorum. Ancak, emin olunuz ki, ***"Orduyu çıplak bırakmak kuruntusu benim uykumu kaçırır, bakın Yüce Heyetiniz huzurunda nasıl imtihan oluyorum."***

Ben masraflar hususunda, neyi kabul edecek olursanız onu uygulayacağım. Mesela ***"Ben dışardan bir kaputu beş liraya alıyorum, dahilde onbir liraya çıkıyor. Ben, bu durumda, yine dahilden alıyorum: para Memlekette kalsın diye."*** Dışardan beş liraya alınıyor ama, ona gümrük vergisi ve nakliye masrafları verilecek. Yoksa dışarıdan ucuz geliyor diye Memleketten bir şey almayayım mı?

Vehbi (*Bolak*) Bey (Karesi): Bütün kuvvet ve kudretimizi; hatta **İstanbul**'u da boşlayarak; **İzmir**'i kurtarmaya sarf etmeliyiz ve olanca kuvvet ve kudretimizle **Batı Cephesine** sarılmalıyız.

O cephede dünyanın en bayağı bir milleti olan bir düşmana karşı, dünyanın en **Büyük Milleti** olan **Türk Milletinin** fedakarlık ve kahramanlığını göstermeli ve oralar hakkında her gün acı acı aldığımız malumata bu şekilde nihayet vermeliyiz.***"Bu işi bitirdiğimiz gün Meclis görevini yapmış ve bu Millet de kurtulmuştur."***

Özellikle, **Paşa Hazretlerinden** rica ederim: Şimdiye kadar bütün yaptıkları gibi, bundan sonra, bütün ehemmiyeti birinci derecede **Batı Cephesine** versinler ve oradaki orduyu düzenli bir hale getirerek **Yunan** köpeğine de terbiyesini versinler.

***

"ERMENİLER BARIŞ ŞARTLARIMZI KABUL ETMİŞLERDİR"

(Daha güvence altında olmak ve kan dökülmesini önlemek)

Tarih: 18 Kasım 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Doksan dokuzuncu Toplantı
Celse: Üçüncü Celse

Ermenistan Barış şartları hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Ahmet Muhtar Bey (Dışişleri Bakanı Vekili) (İstanbul):

9 Kasım 1920 de **Ermeni Cumhuriyetine** verilmiş olan anlaşma şartları kabul edilmediği yönüyle, **Doğu Cephesi Komutanı** aslında sahip olduğu yetkiye dayanarak harbe devam etmişti.

Dün akşam geç vakit, Kazım Karabekir Paşa'dan almış olduğum telgrafı Yüce Heyetinize arz edeceğim.

"Dışişleri Bakanlığına:

Van Telsiz Telgraf İstasyonu,17 Kasım 1920

Her tarafa yayınladıkları ve ilan ettikleri bir tebliğ ile bütün Millet ve Hükümetin sonuna kadar savaşa devama karar vermiş olduğunu ilan etmiş olan Ermeniler, 14.11.1920 de Gümrü'nün doğusunda büyük kayıplara uğradıkları yenilginin ve Şahtahtı'nın kuzey bölgesinde 15 Kasım 1920 de yaptıkları saldırıya karşılık hareketimiz sonucunda ortaya çıkan hezimetlerinin ardından, 15 Kasın 1920 akşamı Erivan'dan Gümrü'ye doğru yola çıkardıkları bir Ermeni Kurmay Yüzbaşısı, 17 Kasım 1920 de karargahıma varmış ve sureti aşağıda arz edilen iki notayı getirmiştir.
İşbu notalarla Ermeniler 8 Kasım 1920 tarihli barış şartlarımızı tamamen kabul ettiklerini bildirmişlerdir.
Bugün 17 sabahı Arpa Çayı ile Alagiz sırtları arasında güneye doğru olan saldırımız başarı ile devam etmekte olup, şartlarımızın kabul edilmiş olmasına göre bütün cephedeki saldırılarımızın anlaşma şartlarının uygulanmasına kadar durdurulacağını arz ederim."

Dışişleri Bakanlığına gönderilen Nota:

"Bakan Bey,
Türkiye ile daima iyi komşuluk ilişkileri içinde bulunmak arzusunu besleyen, barışseverliğinin bir delilini göstermek isteyen Hükümetimin Baş Komutanınız tarafından 6 Kasımda tebliğ edilen anlaşmanın şartlarını kabul ve bu suretle ordumuz, tüm gerekli güvenceyi verdiği bilgisini kapsayan 13 Kasım 1920 tarihli notanıza cevaben bildirmekle onur duyarım.
Hükümetin samimi niyetleri hakkında bir defa daha "Güvence vermek ve kan dökülmesini durdurmak" ve Türkiye halkı ile devamlı bir barış yapmak arzusunda bulunduğundan 8 Kasımda tarafınızdan teklif edilen anlaşma şartlarını kabul ettiğimi tarafınıza bildirir ve bütün cephenizde savaş halini durdurmanızı rica ederim.

Anlaşma şartlarını geçerli hale koymaya ve belirlenen şartların bazılarına dönük zorlukların ortadan kaldırılması için, Hükümetimin yetkili görevlileri vasıtası ile Baş Komutanınızla temasa geçtiğini bu vesile ile beyan etmekle övünç duygularımı sunarım. Bakan Bey, saygılarımı lütfen kabul ediniz."

Dışişleri Bakanı Ahan Canyan

***

"ASKERİ HAREKETLERİN DURDURULMASINI RİCA"

(Tebliğ ettiğiniz şarları aynen kabul ettiğimizi bildiririz)

"Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya:

Kumandan Paşa!

Barışsever düşüncelerimizin delilini bir kere daha sunmak ve "Kan akmasını durdurmak" ile bir barış yapmak isteyen Hükümetimin 8 Kasım 1920 tarihli tebliğ ettiğiniz şartları kapsayan anlaşmayı kabul ettiğini ve Hükümetinizin izahatını kapsayan 13 Kasım tarihli cevabı içeren notasına karşılığını bildirmek ile onur duyar ve bu sebeple askeri hareketlerin durdurulmasını da rica ederim.

Şartlardan bazılarının yerine getirilmesi bazı fenni zorluk kademelerine denk geldiğinden, bu zorlukların kaldırılmasına yardımcı olacak önlemler hakkında sizinle müzakereler yoluyla uyuşmak üzere Hükümetim bu konuda gerekli yetkiyi verdiği temsilcilerini size yolluyor. Baş Kumandan Paşa, saygılarımın kabulünü rica ederim. "

Ermenistan Ordusu Baş komutanı

Nazar Bekof

***

"BARIŞ TEKLİFİ, KARS ELE GEÇİRİLDİKTEN SONRADIR"
(Her zaman bir Mustafa Kemal bulunmaz"

Dışişleri Bakanı Vekili Ahmet Muhtar Bey (İstanbul): "Bu barış teklifi girişimi tarafımızdan, Kars'ın ele geçirilmesinden sonra yapılmıştır" ki; bundan gaye, **Ankara Milli Hükümetinin** emperyalist maksatlarla hareket etmediğini ve kendisine yapılan bir saldırının önlenmesinin ardından gayesinin yerine geldiğinin bütün dünyaya göstermek düşüncesi ile olmuştur.

Biz en son notamızda; Demiştik ki; ***"Anlaşmayı kabul etmediniz. O halde biz askeri harekete devam ediyoruz. Bunun sonuçları ne olursa olsun, belirttiğimiz esaslar içinde her zaman için, sizinle barış yapmaya amadeyiz..."***

İşte ona cevap olarak bu notayı gönderdiler. Şartlar yerine getirildiği takdirde barış görüşmelerine başlanması zorunlu olur.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Evvelce teklif edilmiş olan anlaşma şartlarını, **Ermenilerin** kabul etmiş olduklarını söylüyor ki; o anlaşma, iki dikkat çekici noktayı kapsıyordu.

Birincisi; Ermeni ordusundan silah almak...

İkincisi; o günkü duruma göre **Ermeni** ordusunun çekileceği hatla, bizim koruyacağımız hat arasında tarafsız bir bölge bırakmak. Biz şimdi evvelki hattı çok geçtik. Birliklerimiz ileriye yürümüştür. Anlaşmanın hudutlarla ilgili kısmı tabiidir ki, yeni duruma göre değişmiştir.

Doğuda Ermenilerle yapılan çarpışmalar lehimize sonuçlanmıştır. **Ermeniler** için tek kurtuluş çaresi, bundan önceki her türlü iddia ve saplantılarından vazgeçmek ve bize ön şartsız bir barış teklifinde bulunmaktır. **Hükümet** bu öneriyi değerlendirmiş ve gerekli direktifleri **Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya** vermiştir.

Mecliste geçen tartışmalar, konunun öncelikle **Meclise** gelmesi gerektiği ve **Hükümetin** bu konuda **Meclisten** di-

rektif alması gerektiği ve barış anlaşması şartlarının ağırlaştırılması gerektiği noktasındadır.

***

"HALKIMIZIN BİLMESİ, TARİHİN KAYDETMESİ İÇİN"

(14 köy tamamen yakılmış; malı, eşyası yağmalanmıştır)

Tarih: 22 Kasım 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz birinci Toplantı
Celse: İkinci Celse

Yunan zulmüne dair yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Ekonomi Bakanı Mahmut Celal (*Bayar*) Bey (Saruhan):

Aldığım bir raporu, olayın önemine dayanarak Yüce Heyetinize arz etmeyi gerekli görüyorum. **Bunu sırf halkımızın bilmesi ve tarihin kaydetmesi için bu kürsüden okuyorum.**

"Rapor Sureti:

Yenişehir Merkez Kazası'nın ikiyüz adetten ibaret bulunan tüm dükkan, mağaza ve çarşısı, eşyaları ile beraber Hükümet Binası ve bunun içinde bulunan Ziraat Bankası Şubesi, Posta ve Telgrafhane, Jandarma, Düyunu Umumiye Dairesi ve Belediye Dairesi, üç otel, altı han, dört fırın, iki hamam, bir eczane, bir tekke ve iki imalathane ve en bakımlı otuzdokuz ev ve yedi köy kısmen yakılmış ve ondört köyün malına, eşyasına, görünen varlığına, arabalarına, hayvanlarına ve kasabaya ait tüm özel varlığı alınıp götürülmüştür.

Bundan başka Kasaba ve Köylerin ileri gelen halkın-

dan bini aşkın kişi esir olarak götürülmüş, erkek ve kadın olmak üzere dörtyüz kişi de öldürülmüş ve adeti sayılamayan kız ve kadınların ırzlarına ve namuslarına saldırılmıştır.
Köylerin yakılması sırasında alevlerden dışarı çıkamayıp, evleri içinde kalan birçok aile ve çocukların yanmış olarak enkazın altında kaldıkları görülmüştür.
Yenişehir Kazası'na ait olup halen düşmanın istilası altında bulunması sebebiyle, gidilmesine imkan bulunamayan köylerle, bu köylere pek yakın olanlarının hasar miktarının bunlara dahil olmadığı halde, yalnız belirtilen Kasaba ve köylerin genel hasarları Komisyonumuzca yedimilyon lira civarında takdir ve tespit edildiği bilgilerinize arz ederim." 16 Kasım 1920

Ertuğrul Tarım Memuru
Hüseyin Fehmi

Vehbi (*Bolak*) Bey (Karesi): Ümit ederiz ki; bu facialar; gelecek için evlatlarımıza bir uyarı ve ibret sebebi olacaktır. Bunlarla ilgili filimler alınır ve fotoğraflar çıkarılır ve ilkokullarda tablolar halinde evlatlarımıza gösterilir.

Necib (*Soydan*) Bey (Ertuğrul): Yunanlıların hareketleri, bütün insanlık için silinmez bir leke, İslamiyet için de kıyamete kadar unutulmaz bir yürek yakan olay olmuştur. Benim inancımca göre sebep olanlar yalnız Yunanlılar değildir. **Osmanlılık** şerefini, **İslamlık** ve **Türklük** şerefini ve özellikle **Osmanlı Askeri** şerefini küçük düşüren, bir takım hapishane kaçkını cani, rezil, namussuz, korkak, yüreksiz adamlar, yaratıklar vardır.

Bunlar **Vatanı** mahvediyor, küçük düşürüyor, **Memleketi** içinden kemiriyorlar. İnanır mısınız? Bir **Müslüman** nasıl **Yunan** taraftarı olur? Şu halde bulunan ve **İstanbul'**da oturan **Padişahtan** bu **Memleket** bir huzur beklemesin, bir **Müslüman** hayır ve umut beklemesin.

***

"DOĞUYA BARIŞ GETİRECEK ADALET"

(Yunanlılar intikamı duygularından arınmalıdırlar.)

27 Kasım 1920 tarihli Corriere Bella Sera Gazetesi'nde yayınlanan "Londra'daki görüşmeler ve Sevr Anlaşması" hakkındaki haberlerden satırbaşları:

"Fransa ve İngiltere, çeşitli nedenlerden dolayı, Sevr Anlaşması ile oluşturulan Doğudaki eylem programlarını tekrar gözden geçirmek zorunluluğunu duymaktadır. Belki de, İngiltere, Venizelos'a Türkiye konusunda verdiği güvencelerde bir yanılgıya düştüğünü ve Yunanistan'ın da bu görevi üzerine alacak gücünün olmadığını görmüştür.
İtalyanlar, yapılacak yeni görüşmelerde, "Yunanlıların intikam duygusunun konu dışında bırakılmasını" ve yeni Anlaşmanın "Doğuya barış getirecek, barışçı bir adalete ve akla dayanmasını" istemektedir.

***

"SEVR ANTLAŞMASINI DEĞİŞTİRME İSTEKLERİ"

(Kararların kontrolden çıkma tehlikesi vardır.)

"Deutsche Allgemeine Zeitung Gazetesi'nin" 29 Kasım 1920 tarihinde çıkan sayısındaki İtilaf Devletleri ve Sevr Antlaşması başlıklı yazısından satırbaşları:

"Yunanistan'da beklenmeyen olayların çıkmasından sonra, İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nın bir revizyona sokulması konusunun düşünülmesine karar vermişlerdir.

İtilaf Devletlerinin Sevr Antlaşması kararlarını değiştirmelerine yol açabilecek başka nedenler de gittikçe kuvvetlenerek ortaya çıkmaktadır.
Bu kararların neden olabileceği etkilerin, her zaman için kontrolden çıkma tehlikesi vardır. Doğu Dünyasında şu anda olanlar, Asya'nın gelecekteki gelişimi için son derece önemli olacaktır.
Bolşevizm, Doğuda boş bir korku değildir. Ancak, Türk toplumunun demokratik bünyesinin, Moskova'nınkine kolaylık getireceği de yalanlanamaz. Türkiye'de, ne gerçek bir asalet, ne de bir aristokrasi olmadığı, hiçbir zaman unutulmamalıdır.
Enver Paşa'nın babası basit bir yol işçisi, Talat Paşa telgraf memuru, Mustafa Kemal de Selanik'te fakir bir aileden gelmekteydi.
İtilaf Devletleri zaman varken bu tehlikeyi önleme yöntemlerine girmek durumundadırlar. Doğu Dünyasının, Batı kültürüne yaklaşması veya ondan uzaklaşması, hatta tam aksine bir yöne gitmesi, İtilaf Devletlerinin politikasına bağlıdır. Osmanlıların Bolşevizme geçişleri, bir çaresizliğin sonuçları olacaktır."

***

"TÜRKİYE KARŞISINDA ÇARESİZLİK İTİRAFLARI"

(En iyisi Türkler ile anlaşmaktır...)

Daily Telgraph Gazetesi'nin 1 Aralık 1920 tarihli Sayısındaki yazısından satırbaşları:

"İtilaf Devletleri, Türkiye karşısında çaresiz kaldıklarını itiraf etmişlerdir". İtilaf Devletlerinin, sadece bir seçim haklarının olduğunu, onun da Türkiye ile anlaşma ola-

cağı anlaşılmıştır.
Yoksa sonsuza kadar Anadolu'da savaşılacaktır. Müttefiklerin hiçbirinin de, buna güçleri yoktur. Yunanlıların canlarına tak etmiştir. "En iyisi Türklerle anlaşmaktır."
1.- Sultanın İstanbul üzerindeki egemenliğini kısıtlayan Barış Anlaşmasının 36. maddesinin kaldırılması...
2.- Türkiye sınırı olarak Enez-Midye'nin kabul edilmesi..
3.- Trakya'da Türk egemenliği, Yunanistan'ın geri çekilmesi...
4.- İzmir'e uygulanan özel sistemin değiştirilmesi ve Türkiye'ye şehir ve bölge üzerinde bir egemenlik hakkının verilmesi. Buna karşılık Türkiye Ermenistan'ın bağımsızlığını tanıyacaktır.
Bunların kabul edilmesi için, İtilaf Devletlerinin atacağı ilk adım, herhalde Yunanistan'a yapılan mali desteğin geri çekilmesi olacaktır."

***

"PERŞEMBE GECE SAAT 12 DE ERMENİSTANLA BARIŞ"

(Büyük bir övünçle, Yüce Heyetinize durumu sunuyorum)

Tarih: 4 Aralık 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz sekizinci Toplantı
Celse: Birinci Celse
Ermenistan barış esaslarından satırbaşları:

Dışişleri Bakanı Vekili Ahmet Muhtar Bey (İstanbul): Bugün **Dışişleri Bakanı** olarak, bu barışın Perşembe gecesi saat onikide kararlaştırılmış olduğunu haklı övünç içinde

Yüce Heyetinize arz ediyorum.

Anlaşma şu şekildedir:

"Birinci Madde:

Bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Ermenistan Cumhuriyeti aralarında olan harp durumuna son vermek ve devamlı bir barış oluşturmak için, aşağıda belirtilen kişileri müzakerelerde bulunmak üzere görevlendirmişlerdir."

"İkinci Madde:

Taraflar Temsilcilerinin sahip oldukları yetki belgelerini karşılıklı sunarak usule uygun bulunduğunu tetkik ettikten sonra, aralarında aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır."

"Üçüncü Madde:

Osmanlı, Rus ve bütün dünya istatistiklerinin ve devamlılığı bulunan sosyal durumun gösterdiği veçhiyle, Osmanlı hududu içinde Ermeni çoğunluğunu havi hiçbir toprak parçasının var olmadığı bu vesile ile kabul ve tasdik olunur."

"Dördüncü Madde:

Türkiye ile Ermenistan arasındaki hudut, geçen gün Genel Kurmayın göndermiş olduğu Zahit Bey tarafından izah edilmişti.

Onu burada tekrara gerek görmüyorum. **Açmayazı**'nın o tarafta kalmış olması da bizim için memnuniyet verici bir haldir. Bir **Milletin Kutsal** kabul ettiği bir şeyi elinden almak, iki millet arasında sonsuza kadar ikiyüzlülüğün başlangıcı ve

tartışma konusu olur."

"Beşinci Madde:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dördüncü maddede belirtilen hudut ile eski Osmanlı hududu arasında var olup, işbu anlaşma ile Türkiye'ye kalacak olan ve üzerinde Türkiye'nin tarihi, ırki ve hukuki ilgisi inkar edilemez bulunan toprakların gerçek durumunda dolayı Erivan Cumhuriyeti şüphe gösterdiği takdirde esas halkın tamamen geri dönebilmesini mümkün kılmak için, anlaşmanın tasdik edilme tarihinden itibaren üç yıl sonunda bu topraklar üzerinde genel oylamaya baş vurmayı kabul eder. "

"Altıncı Madde:

Emperyalist Devletlerin tahrikleri ve teşvikleri olarak, karşılıklı asayişi ihlal eden ve hareketlere bir daha meydan bırakılmaması en iyi dileklerimize dayanarak Erivan Cumhuriyeti iç asayişini korumaya yetecek ve hafif silahlarla donatılmış jandarma kuvveti ile, memleket hududunu savunmaya mahsus 1500 kişilik bir askeri birliği ve yine savunmaya mahsus sekiz dağ veya sahra topu ve 20 makineli tüfek ile donatılmış ücretle çalışan 1500 kişilik bir askeri birliğinden başka bir askeri teşkilata müsaade etmemeyi taahhüt eder."

Kazım Paşa Hazretlerinin göndermiş olduğu telgrafta bu madde hükmünün derhal yerine getirildiğini yazıyor. Bu maddede **Ermenistan Hükümeti'nin** ne kadar asker bulundurabileceği gösteriliyor.

Bizim gayemiz **Ermenistan Hükümeti'ni** mahvetmek, kesin bir saldırı ile imha etmek değil, gayemiz bunlar tarafından devamlı olarak karşı karşıya kaldığımız saldırıları or-

tadan kaldırarak, devamlı bir barış içinde yaşamaktır. Burada dış düşmanlarına karşı memleketlerini savunacak kadar silahlanmasına müsaade ediyoruz. Gaye bundan ibarettir.

"Yedinci Madde:

Bundan sonra Erivan'da ikamet edecek Türkiye Siyasi Temsilcisi veya Elçisinin bu hususlar hakkında inceleme ve araştırma yapmasına Erivan Hükümeti müsaade etmeyi bu anlaşma ile taahhüt etmiştir.
Buna karşılık, yani bizim elçimiz her zaman araştırma ve detaylı incelemeler yapması hususunda Cumhuriyetin verdiği müsaadeye mukabil Ermenistan Cumhuriyeti tarafından talep olduğunda iç ve dış tehlikelere karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Ermenistan Cumhuriyetine silah yardımında bulunmayı taahhüt eder.
Anlaşmaya varan her iki taraf Umumi Savaş sırasında düşman ordusuna katılarak tabi olduğu Devletine karşı silah kullanmış veya işgal edilen topraklarda yapılan öldürme olaylarına katılmış olanların dışındaki göçmenlerden eski yurtlarına dönmelerine müsaade ederler.
Bu suretle memleketlerine dönenlerin en medeni memleketlerdeki azınlıkların yararlandıkları haklardan tamamı ile yararlanmalarını karşılıklı olarak temin ederler."

"Sekizinci Madde:

Yedinci Maddenin ikinci fıkrasında belirtilen göçmenlerden işbu anlaşmanın onaylanmasından itibaren, altı ay olmak üzere belirlenen, süre içinde Yurtlarına dönmeyenler, adı geçen maddenin sağladığı izinler-

den, yararlanmayacakları gibi, böyle olanların haklarını kullanmak istemelerine ait iddiaları da dikkate alınmayacaktır."

"Dokuzuncu Madde:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti iki yıldan beri korumaya mecbur olduğu ordusunun masraflarının çokluğuna rağmen, Ermenistan'a karşı mecburiyetler karşısında yapmaya mecbur kaldığı savaştan dolayı talebinde haklı bulunduğu tazminattan kabul ve ilan edilen fevkalade insani esaslarla ilişkisi hesabı ile vazgeçer."

"Onuncu Madde:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Erivan Cumhuriyetinin dördüncü maddedeki hudut içinde tamamen gelişmesi ve hakimiyetini sağlaması için en samimi duygularla yardımı ve içtenliği taahhüt eder."

"Onbirinci Madde:

Erivan Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından kesin bir şekilde reddedilmiş olan "Sevr Antlaşması'nı" hiç yokmuş gibi kabul ve ilan eder. *"(Bunun önemi hakkında söz söylemeyi gereksiz görüyorum.)*

"Ve bazı Emperyalist Hükümet ve siyasi odakların elinde bir tahrip aleti olan Avrupa ve Amerika'daki temsil heyetlerini geri çekmeyi, bundan sonra her iki memleket arasında her türlü yanlış anlamayı iyi niyetle ortadan kaldırmayı karşılıklı olarak beyan ettiğini beyan eder.

Ermenistan Cumhuriyeti barış ve huzur içinde gelişmesini sağlaması ve Türkiye ile bölgesel hakları üzerindeki iyi niyetine delil olmak üzere Emperyalist emeller arkasında koşarak her iki Milletin barış ve huzuru ile oynayan kavgacı, çıkarcı kişilerin bu Hükümetten uzak bulundurmayı taahhüt eder."

"Onikinci Madde:

Ermenistan Cumhuriyetine ait topraklar içinde yaşamayı arzu eden Müslüman halkı korunmak, gözetmek haklarını sağlamak ve özellikle Hıristiyan dini içinde gelişme ve refahını sağlamak için cemaat teşkilatı kurmasını ve müftülerin doğrudan doğruya İslam Cemaati tarafından seçilmesini ve Baş Müftünün Türkiye Büyük Millet Meclisi "Genel Şer'iye Bakanlığı" tarafından onaylanmasını kabul ve tasdik eder."

"Onüçüncü Madde:

Anlaşmaya taraf devletlerden her biri, diğer tarafa mensup kişilerin ve eşyanın kendi demiryolları ve genelde bütün genel yollar üzerinde serbestçe geçişlerine, başka yollarla deniz veya herhangi bir memleket arasında transiti hiçbir şekilde engellememeyi karşılıklı olarak taahhüt ederler.
Türkiye Devleti varlığına ve hayatına, Emperyalistler tarafından olabilecek olan suikast tahriklerini önlemede bulunduğundan, genel barışın yapılmasına kadar serbest seyahati engellememek şartı ile altıncı maddede belirtilen miktardan fazla silah ithalini önlemek için Erivan Cumhuriyeti içinde demiryolları ve gidiş, geliş yollarını teftiş ve denetlemede bulunacak ve Emperyalist devletlere mensup resmi ve resmi ol-

mayan heyetlerin Cumhuriyet içine girmeleri ve varmaları taraflarca engellenecektir."

"Ondördüncü Madde:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Ermeni Devletinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek tecavüzlere karşı, anlaşmanın Erivan Cumhuriyetine temin ettiği haklara halel gelmemek kaydı ile geçici olarak, Ermenistan Cumhuriyeti içinde askeri tedbirlerini alabilir."

"Onbeşinci Madde:

Erivan Cumhuriyeti tarafından herhangi bir devletle yapılmış olan bütün anlaşmaların Türkiye'yi ilgilendiren veya Türkiye çıkarlarına zararlı olan şartlarını tümüyle yok kabul ettiğini, adı geçen Cumhuriyet kabul ve taahhüt eder."

***

"ÇIPLAKLIK YÜZÜNDEN BİR YIĞIN ÖLÜMLER OLUYOR"

(Uşak'ta soğuktan donan askerlerimiz var...)

Tarih: 20 Aralık 1920
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz yedinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (gizli)

Milli Savunma Bakanlığının Bütçesi müzakerelerinden:

Operatör Emin (*Erkul*) Bey (Bursa): Diyorlar ki; ***"Elbiseler için üçmilyon lira istiyoruz."*** Üçmilyon değil ya, onüç-

milyon lira olsa bu elbise tertibi için vermenizi rica ediyorum. Geçenlerde **Muhterem Heyetiniz** ile **Eskişehir**'e gitmiştik. ***"Eskişehir Hastahânesi'ne gelen 192 kişiden çoğu ağır yaralı olduğu halde iki yaralı kaybettik. Dikkat ediniz yüzde bir nispetinde adam kaybettik. Kötü vasıtalarla nakledilmiş. Fakat ona rağmen, yalnız yüzde bir ölüm verdik."*** Fakat ***"Çıplaklık yüzünden yirmi yataklık dahiliye koğuşunda günde üç ila dört kişi ölüyor. Demek ki soğuktan, çıplaklıktan ölenler çoktur."***

Vehbi (*Bolak*) Bey (Karesi): Evvelce bize böyle gizli bir celsede bütün asker **Kasım** sonuna kadar giyinmiş bulunacaktır demişlerdi. Halbuki cepheden gelenlerden duyuyoruz ki, **Batı Cephesinde** ***"Uşak'ta asker soğuktan donmuştur."***

Ömer Lütfü (*Yasan*) Bey (Amasya): Milli Savunma ek tahsisat istiyorlar. ***"Kıştır, asker titrememeli,"*** vermek lazımdır. Ben hastaneleri gezdim ve gördüm. Yerlerini söyleyebilirim. ***"Frengilileri aşılamak için ilaç yok."***

Ahmet Ferit (*Tek*) Bey (İstanbul): ***"Şimdi bütün askerlerin ihtiyacını nakden karşılamak bütçe itibarı ile imkansızdır. Tedarik edilecek arpa, buğday, bulgur gibi vesaire ihtiyaç var ki bunları aynen tedarik ediyoruz."***

Nafiz (*Özalp*) Bey (Canik): Bu parayı verelim dedim. Çünkü askerin giydirilmesi ile ilgilidir. Arkadaşım, ***"Askerin soğuktan öldüğü"***nü söyledi. Teessüf ederim ki şimdiye kadar bu mesele Mecliste mevzubahis olmamıştır ve ***"Bu askerlerin hayatı Meclis tarafından sorulmamıştır."*** **Hükümetin** bizden teçhizat için istediği parayı verdik. Eğer paramız yoktur derlerse bizden istememişlerdir. ***"Bu soğuktan donarak ölen askerlerin hesabı burada verilmelidir."***

Hacı Şükrü (*Aydındağ*) Bey (Diyarbakır): 12. Kolorduda müthiş yolsuzluk vardır. **Kolordu Kumandanı** kasayı alıp cepheye kadar kaçırmıştır. Bu resmen biliniyor. Böylece tetkik olunmalı. Ondan sonra biz bu parayı vermeliyiz.

Abidin (*Atak*) Bey (Lazistan): Ordu mühim bir ihtiyaç karşısında bulunuyor. Bütün varlıkları ile bu ***"Asker aslanlar bizim istiklalimizi kazanmak için çalışıyorlar. Bunlara her***

şeyi vermeliyiz. Zaman geçirmeden bunların ihtiyaçlarını temin etmeliyiz."

Arkadaşlar, haberiniz olsun, ***"Hepsi çırılçıplaktır, vatanı savunmak için uğraşanların. Rica ederim bunları giydiriniz."*** Burada **Milli Savunma Bakanı** diyor ki; ***"Ben vagonlarla liralar almıyorum ki, sarf edeyim".*** Aldığı nispette çalışsın ihtiyacı bitmiş olur.

Ali Rıza (*Bebe*) Bey (İstanbul): Heyeti umumiyesi ile ordu çıplak değildir. Tümü ise tamamen giydirilemiyor. Çünkü yeni bir idare, yeni bir teşkilatlanma karşısındayız.

"Bir kaynak yok." **Memleketten**, dahilden de, bir kaynak yok. Bugün bu para kabul edilmediği takdirde ordu efradı çıplak kalacaktır ve buna bir çare bulmak imkanı yoktur.

***

"VATANSEVERLİĞİN GÜZEL BİR ÖRNEĞİ"

(Orduya Uçak hediye eden Vatansever)

Tarih: 30 Ocak 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırkıncı Toplantı
Celse: Birinci Celse

Orduya hediye edilen uçak görüşmelerinden satırbaşları:

Başkan: Orduya uçak hediye eden **Erzurumlu Nafiz Bey'in** telgrafı vardır.

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
İstanbul'dan satın aldığım ve buraya getirmeyi başardığım uçak gezinerek bugün geldi. Orduya adıma olarak bağışlıyorum.

Kabulünü rica ile düşman üzerine ilk bombayı atacak kişiye ikiyüz lira nakit ödül vereceğim ve Milletimizin geleceğinin selametine mazhar ve başarılı olmasını Allah'tan temenni eder, hürmetle ellerinizden öperim, efendim."

Erzurumlu
Hacı Ahmet oğlu - Nafiz

Mehmet Salih (*Yeşiloğlu*) Efendi (Erzurum): Nafiz Bey uçağı diye isimlendirilmesini rica ederim. Esasen bu uçak iki tanedir, şimdi ikincisini de gönderiyor. Bir tanesinin **"Nafiz Bey"**, diğerinin de "**Erzurum**" olarak adlandırılmasını teklif ediyorum.

Başkan: **Yüce Meclisiniz** adına **Nafiz Bey'e** bu fedakarlığından dolayı memnuniyetimizin gösterilmesi için, **Başkanlık** gereken cevabı verecektir.

***

"YEDİDEN YETMİŞYEDİYE HERKES BİR KAHRAMAN"

(Herkes kendisine Türk Jandark'ı diyordu...)

Tarih: 30 Ocak 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırkıncı Toplantı
Celse: Birinci Celse

12 yaşlarındaki Nezahat (*Baysel*) Hanımın İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmesine dair verilen önerge üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Operatör Emin (*Erkul*) Bey (Bursa): Nezahat Hanım denilen küçük hanım, sekiz yaşında öksüz kalmış. Babasının da başka bir kimsesi olmadığı için, babasının kucağına düşmüş ve bu çocuk, **Umumi harpte** muhtelif cephelerde harp içinde büyümüştür.

Hafız Halit Bey kahraman bir komutanımızdır. O kahramana layık bir çocuktur. O çocuk kendi eliyle yüzü aşan düşman öldürmüştür. Ne zaman bir askerin, bir subayın sarsıldığını görse, hemen yanına koşar ve ***"Haydi beraber çalışalım"*** der.

Kim bir parça sendelerse **Nezahat Hanım** mutlaka onun yakasına yapışır. Bu çocuk mutlaka ödüllendirilmeye layıktır. İlk **İstiklal Madalyası'nı** bu çocuğa verirsek, büyük bir kadir bilirlik gösteririz. Bütün askerlerimiz buna ***"Türk Jandark"***ı adını vermişlerdir.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): Ben Osmanlı tarihinde ilk defa olmak üzere bir **"Paşa Hanım"** görmek istiyorum. Kendisine **Beylerbeyi Rütbesi'**nin verilmesini teklif ediyorum. Yalnız nişan değil, bir de rütbe.

Başkan: Özel Kanunu gereği yapılması için **Başkanlık Divanına** havale edilmiştir.

***

"HÜRMETLE EĞİLİNİZ, ANTEP KARŞISINDASINIZ"

(Nihayet, Türk topraklarında olduklarını anladılar.)

7 Şubat 1921 Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde Müfide Ferit imzası ile yayınlanan yazıdan satırbaşları:

"Türkler, hürmetle eğiliniz, Antep karşısındasınız...
Onu, Vatan aşkının timsalini, kendi ezeli ve doğuştan gelen kahramanlığınızı selamlıyoruz.
Antep'in zafer destanını, Millet dokuz aydır, heyecanlar içinde izliyor ve dokuz aydır her gün, Antep kanıyla, o destana bir yiğitlik sayfası ilave ediyor.
Evet, dokuz ay oluyor. Yabancılar Batıdaki başarıları ile mağrur, uğursuz Sevr Antlaşması'nın kendilerine

çizdiği, Suriye'nin Kuzey hudutlarını işgal etmek istediler.

Fethedilecek olan yerler; askersiz, 4-5 yer idi: Antep, Urfa ve Mardin... Fransız ordusu, başta mızıka, gezmeğe gider gibi, alaylarla, şakalarla yola koyuldu.

Onlar, daha başlarda, Fransız ordusu görülür, görülmez, oradaki insanların hemen önlerinde eğileceğini zannediyorlardı.

Fakat bir gün, fıstık ağaçlarının gölgesinde, billur ırmakların kenarlarından yürürken, birdenbire bir mermi sağnağına tutuldular. Ve, işte o zaman, bu zaman, o gün durdukları yerden bir adım ilerleyemediler.

Dokuz aydır o küçük kasaba, dibi olmayan bir fıçı gibi, Fransızların kafile kafile, akın akın getirdikleri bütün askerlerini yuttu. Fransızlar, karşılarında topu topu bir avuç insan görüyorlardı.

Bu zavallıların Kumandanı yoktu, topu zırhı, silahı yoktu. Hangi kabiliyetle, hangi mucizeyle, bu kadar zaman dayanabiliyorlardı?

Bu bir avuç halkı ezmek için, ne mümkünse, hepsi yapıldı. Şehri demir tellerle çevirdiler, aç bıraktılar. Mahsur kalan halk, bahçelerdeki fıstıkların meyveleri ile karınlarını doyurdu. Fakat dalları ile Fransızları dövdü. Gazi Antep...

İşte o zaman Fransızlar, Arap topraklarını geçtiklerini ve artık Türk topraklarını ciddi bir şekilde anladılar. Evet, karşılarında yalnız bir avuç insan. Evet, silahsızlar, savunmasızlar. Azdılar, evet, bir avuçtular.

Fakat en önemlisi, bir avuç Türktüler. İşte bunlar koca Fransız ordusunu durdurmaya yettiler. Bizimkilerin bütün savunma tertibatı, göğüslerini dolduran Türk Vatanperverliği ve İslam imanıdır.

Kahraman Antepliler... Yanmış, yıkılmış evlerinizin enkazını, kendinize siper ettiniz. On kişi, bir tüfeği bekliyorsunuz. Birinizin şehir düşmesinin ardından, hemen

diğeriniz o tüfeği yakalıyor. Topların, tankların saldırısına karşı, delik, deşik olmuş göğüslerinizi, siper yaparak kazandığını şerefli konumunuzu kimseye vermiyorsunuz.
Gazi Antep...
Sen, bugün yalnız Güney hudutlarını savunmuyorsun. Güneyde hukukumuzu, sonsuza kadar tespit ediyorsun. Fransızlar, Doğu barışını istedilerse, İngilizleri o düşünceye sevk ettilerse, başlıca sebebi sensin...
Sen, bir abidesin. Sen, ikinci bir "Plevne", ikinci bir "Çanakkale'sin".
Sen, bütün elemli günlerin tesellisi, bu kurtuluş günlerinin ümidisin. Avrupa'nın çelik, donmuş ruhunu gevşeten bir yiğitlik ateşi oldun.
Biz bugün, senin yeşil ağaçlarının sakin gölgesinde, Milli tarihimizin en yüce olayını, en saf şaheserini, Milli kahramanlığımızın Kutsal bir timsalini seyrediyoruz.
Onun için Hükümet bugün, senin yaralı ve asil göğsüne "Gazi" nişanını takarken, bütün Millet, hep birlikte senin karşında huşu ile, şükran ile eğiliyor.
"Gazi Antep"...
Dünyada bir Türk kaldıkça, senin adın Kutsal tanınacak, dünya durdukça senin "Gazi" kalen Türklüğün ebedi bir sembolü olarak kalacak..."

***

"AYINTAB'A GAZİ-ANTEP ADI VERİLMESİ"

(Antepliler bunu işin başından beri hak etmişlerdir...)

Tarih: 8 Şubat1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırk yedinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Ayıntab (*Antep*)'in adının Gaziayıntab (*Gaziantep*)'e çevrilmesi hakkındaki kanun tasarısı görüşmelerinden:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına: 3 Şubat 1921

Ayıntab (Antep) Sancağı olan Ayıntab (Antep) Kasabası'nın adının Gaziayıntab (Gaziantep)e çevrilmesine dair Bakanlar Kurulunun 2 Şubat 1921 tarihindeki toplantısında kabul edilen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığının olurunun alınması ile ilgili Kanun önergesinin onaylanmış sureti ilişikte sunulmakla gereğinin yapılması ve sonucunun açıklanması rica ederim."

Bakanlar Kurulu Başkanı
Milli Savunma Bakanı
Fevzi (Çakmak)

"Kanun Tasarısı Sureti:

Madde 1.- Ayıntap (Antep) Sancağı merkezi olan Ayıntap (Antep) kasabasının adı Gazi ayıntap (Gaziantep) olarak değiştirilmiştir.
Madde 2.- Kanunun yürütülmesinde İçişleri Bakanlığı görevlidir.
Madde 3.- İşbu kanun yayın tarihinden itibaren yürürlüğe girer."

Başkan: *Kanunun tümünü kabul edenler ellerini kaldırsın. Kanunun tümü ittifakla kabul edilmiştir.*

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): *Yalnız* **Ayıntap** ***(Antep)*** *değil, bütün* **Türkiye "*Gazi*"***dir.*

***

"ASKERLERİMİZ SOĞUKTAN ÖLMEK ÜZERE"

(Kütahya Cephesinde onyedi asker soğuktan öldü)

Tarih: 8 Şubat1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırk yedinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Milli Savunma Bütçesinin görüşülmesinden satırbaşları:

Hasan Tahsin (*San*) Bey (Aydın): *"Kütahya cephesinde onyedi askerin soğuktan öldükleri anlaşılmaktadır. Biz bu askerleri savaşta yalnız düşman mermisi, düşman güllesi ile ölmeleri için göndermeyi düşünmüştük. Yoksa soğuktan ölmek için değil."*

"Bu askerler ya elbise noksanlığından veya istirahat imkanlarının azlığından veyahut yaralıların hastanelerde gerekli dinlenmelerinin temin edilmemesi yüzünden ölmüşlerdir."

Bu askerlerin soğuktan ölmesi, bazı kumanda heyetlerinin eksik çalışmalarından meydana gelmiş ise bunlar hakkında ne yapılmıştır?

Askeri sağlık teşkilatı bugün neredFor? Nerede o kurumlar? Neden askerlerin soğuktan ölmelerinden sorumlu görevliler hakkında bir şey yapıldığına dair bize bir şey söylemiyorlar?

Milli Savunma Bakanı Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Kozan): Ordunun gereksinimleri peyderpey yerine getirilmektedir. Öncelikle sevk etmekte olduğumuz askerlerin daima sıcak yemek yemeleri için, her yerde ve her hat üzerinde aracı merkezler kurmaktayız.

Elimizdeki yönetmelik gereği ***"Yevmiye ve katık parası çok azdır."*** Bunun yükseltilmesi için kanun çıkarmak gerek-

mektedir. Bu kanunu teklifini 4 ay evvel yaptık ve takdim ettik. Anlaşılan kaybolmuş.

Tekrar bir kanun teklifi yaparak **Bakanlar Kurulu** aracılığı ile **Yüce Heyetinize** gönderdik. Bu kanun bir an evvel çıkarılırsa, katık paraları artırılmış olur.

Ben **Milli Savunma Bakanlığına** atandığımda ne bir malzeme ve ne de

Maliyede Ordunun ihtiyaçlarını bir defada karşılayabilecek para yoktu. Bugün bir ayda yaptığımız harcama, yirmi misli artmıştır.

*"**O zaman bizler, Orduyu besleyemiyorduk. Bu bir gerçektir. Ordumuz "Müdafaa Hukuk Cemiyetleri" tarafından besleniyorlardı." "Yardım topluyorlardı. Ancak bu şekilde cepheleri savunabiliyorduk. Aylarca hiç para gönderilmemiş olan birliklerimiz vardı. Bu Cemiyetler onları da besliyordu.**"*

Cephelerde bu yıl, kışın vaktinden evvel gelmesi sebebiyle, **Ordunun** henüz tamamı ile giydirilememiş olmasından asker soğuklar karşısında kalmıştır. Bu şartlarda nöbet bekleyen askerlerden bu kış mevsiminde soğuktan kayıp vermemek mümkün değildir.

Ancak suçluları mutlaka cezalandırılacaktır. Bugün kurşunla ölenlerin miktarı, bu gibi dış etkilerden, soğuktan ölenlerin miktarının belki de onda birine çıkmaz.

Hastalıklar, donmalar, türlü türlü sakatlıklar ve bulaşıcı hastalıklar orduların en büyük düşmanlarıdır. Ancak **Ordumuz Umumi Harpteki** durumundan kat kat iyidir.

Hastalığın yüzde onuna esas cephedeki, yani savaşan birlikler karşı karşıyadır. Yüzde doksanı ise geride olanlardadır. Teklif ettiğimiz kanun kabul edilirse, yevmiyelerinin artırılmasından sonra, çünkü üç, dört kuruşla asker beslenemez, bu durumun iyileşmesi cephelerimize kadar yayılacaktır.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Gelirken **Kop Dağı'nda** sıfırın altında yirmi derece soğuk vardı. Giden asker ve *"**Asker kafileleri çırıl çıplak , aç ve perişan bir hal-**

de, bir çokları da hasta olarak mahvolduklarını" gözümle gördüm.

Cidden bu tedbirsizlikten başka bir şey değildir. ***"Yollarda açlıktan ve soğuktan bir çok askerin öldüğüne şahit oldum."***

Dr. Refik (*Saydam*) Bey (Beyazıt): Soğuklardan çok ölüm oluyor. **Orduda** gerek bulaşıcı hastalıklar ve gerekse sıradan hastalıklar, her zaman, en zor cephe savaşlarının bize verdiği yaralı adedinden fazladır.

En büyük zorluğumuz da; asker alma dairelerinden itibaren askeri yerlere gelinceye kadar geçen zaman içinde askerlerin çektiği sıkıntıdır. Bunun için ara durma yerlerinin bir an evvel kurulmasını rica ederim. O zaman cephe gerilerinde olan hastalıkların, kayıpların önü alınmış olacaktır.

İsmail Safa (*Özler*) Bey (Mersin): Adana Cephesi; Meclisin yüzünü ağartan ve bu davanın en kahraman kısmını teşkil eden cephe olduğu halde, maalesef o cephe ile **Hükümetin** ilgisi pek az olmuştur. **Mayıs** içinde oralarda bulunuyordum. O zamanlar yardımlara karşı herkeste bir hoşnutsuzluk vardı.

Cephenin bütün yükü; yarıdan fazlası göçmen olan zavallı **Adanalıların** üzerine çökmüştür. Bu yükü **Adanalılar** şimdiye kadar çekmektedirler. **Hükümet Adana** cephesinde yemek işini bir ay evvel üstlenmiştir. Adana gayet acıklı bir haldedir.

Memleketin en verimli, en zengin kısmı; harp sahnesi olmuş, ayak altında ezilmiş, kalmış ve mahvolmuştur. Böyle olduğu halde, bu göçmen, bu yoksul, bu felaketten felakete düşmüş insanlar gururla söyleyebilirim ki, cepheyi daha iyi yediriyorlardı.

Cephede askerler bol bol karınlarını doyuruyorlardı. Yemek işini **Hükümet** üzerine aldığında, daha en başta, **Hükümetin** yemeği ile **Milletin** yemeği arasında fark ortaya çıktı.

Çünkü, o güne kadar koyun eti yiyen cephedeki askerler, kırk yaşındaki öküzün etini yemeğe mecbur oldu.

O zamana kadar sırf buğday ekmeği yiyen cephedeki askerler; buğday ile arpa karışığı bir undan ekmek yemeğe mecbur kaldı. Tabiidir ki, bu durum askerler üzerinde kötü bir etki yaratıyordu.

Askeri bütçenin bir giyim ve kuşam faslı vardır. bunun da **Adana** cephesi ile ilgisi yoktur.

"Şimdiye kadar bu cephedeki kahramanlar beyaz donla harp etmektedirler ve çokların ayakları yalınayaktır. Gece nöbet bekleyen asker, beyaz iç donuyla bulunuyor."

Milli Savunma Bakanı Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Kozan): Adana konusunda; şikayetler kısmen haklıdır. Elbiseler konusunda; öncelikle soğuk bölgelerin giyimini tamamlayıp, **Adana** ve **Ayıntap** gibi sıcak bölgelerin giyimlerini de ikinci derecede bırakmak zorunda kaldık. Gerçi, onlar da elbisesiz kalmış değillerdir.

***

"MİLLİ DUYGULARLA DOLU BİR HALKIN SAVAŞI"

(Düşmanları karşısında direnmelerini yaşıyoruz)

Hamburger Nachrichten Gazetesi'nin12 Şubat 1921 Tarihli sayısındaki "Mustafa Kemal Paşa" başlıklı yazısından satırbaşları:

"Fransızlar, Antep Şehrinin alınmasını aşırı bir şekilde kutlamaktalar. Aslında bu zafer o kadar parlak değil. Çünkü Fransızlar geçen yılın Mayıs ayında 50/60.000 nüfuslu şehri kuşatmışlardı. Şehir, kuvvetli bir koruması olmaksızın, Kemalistler tarafından sekiz aydan fazla bir süre dayanmıştır.

Fransız Generaller, bu savaşın yalnız Sevr Anlaşması ile Yunanlılara İzmir üzerinde verilen hakların gerçekleşmesi için sürdürdüklerini, Yunanlıların Küçük Asya üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmeleri durumunda, Kemalistlerle anlaşabileceklerini söylemişlerdir.

Antep'in alınmasından sonra, Fransa'nın düşüncelerinin değişip, değişmeyeceği daha belli değildir.

Mustafa Kemal Paşa, her halde Ordularını ve gücünü İzmir'de kullanmak için, şehri geçici olarak verdi.

Kemal; Anadolu'sunda Yunanlılara karşı yeni savaşlar verme hazırlığındadır. Geçen yıl olduğu gibi, Yunanlıların kuvvetini bir küçük savaş ile kırar ise, tekrar Kilikya'ya dönüp, Fransızlara tatsız durumlar yaratabilir.

Çünkü, "Milli duygularla donatılmış bir halkın vereceği savaş karşısında, her ordu çaresiz kalır."

Mustafa Kemal hayran kalınacak bir şekilde, vermiş olduğu küçük savaş ile, İtilaf Devletlerini içinde bulundukları "Galibiyet Sarhoşluğundan" uyandırarak, kendisini İstanbul'daki diğer Paşalardan farklı olarak, "Londra Konferansı"nda, koşullar ileri sürebilecek, savaş yönlendiren bir "Güç" olarak kabul etmelerini sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğuna, uzun yıllardır en iyi savaşçılarını vermiş olan "Anadolu Köylüsü", Mustafa Kemal'in çağrısına uyarak, kurtuluşu İngiliz ve Fransız boyunduruğuna karşı savaşmakta buldu. Rus Bolşevikleri bu konuda yardımcı oldular.

Fakat Moskovalılar, bu Anadolu Kurtuluş Savaşçıları'nın Bolşevik olduklarını sanırlarsa, çok yanılırlar.

İnanmış bir Müslüman için Bolşevizm; hiçbir zaman kabul edilebilecek bir düşünce veya yöntem olamaz. Kemal de Kuran'a inanmış bir insandır.

Moskova'dan yapılan savaş yardımını kabul etmesi, sürdürdüğü savaş için gereklidir. Diğer taraftan İngilizler, Mustafa Kemal Paşa ile Londra'da görüşmeye çok değer vermektedir. Artık Kemal, Anadolu'nun Temsilcisi olarak gösterilmekte ve Londra'ya isteklerini, bildirmektedir.

Biz Almanlar, "Mustafa Kemal'in ve Vatansever savaşçılarının cesur hareketlerini ve başarılarını takdirle izlemekteyiz."

Bu bize, "Bir halkın, ne yaptığını çok iyi bilen bir Kumandanın arkasından giderek", İtilaf devletlerinin haydutlarına

ve aldatıcılarına karşı "Nasıl bir savaş verdiğini" göstermektedir.

Anadoluların ve Kemal'in, Türkiye'nin ana yapısını güvence altına alarak, kendilerinden üstün sayıdaki düşmanı nasıl yendiklerini görmekten memnun oluyoruz." İstanbul, 11 Şubat 1921

***

"SIFIRLARIN HAKİM OLDUĞU BÜTÇE"

(Aldığımız nefes, içtiğimiz su, yediğimiz bir topak ekmek)

Tarih: Şubat.1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Muhtelif
Celse: Muhtelif

Bütçenin müzakerelerinden dikkate değer notlar:

Maliye Bakanlığı Bütçesinde:	**Lira kuruş**
Maliyenin yenilenmesi için aza ve katipler	*0.00*
Lüzumlu eşyalar	*0.00*
Hicaz (Mekke-Medine) memurları ödenekleri	*0.00*

Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinde	**Lira Kuruş**
Erkanı Harbiye (Kurmay) Okulu	*0.00*
Topçu Okulu	*0.00*
Askeri Tıbbiye ve Veteriner Okulu	*0.00*
Piyade ve Atış Astsubay Okulu	*0.00*
Hayvan Hastanesi	*0.00*

Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinde:	**Lira Kuruş**
Onarım Masrafları	*0.00*

İlmi Eserleri Araştırma Encümenleri	*0.00*
Üniversite ve Laboratuarları	*0.00*
Tıp Fakültesi ve Hastaneler	*0.00*
Eczacı ve Dişçi Okulları	*0.00*
Bazı öğretmen maaşlar	*0.00*
Okulların tamiratı, ders levazımı ve kitap bedelleri	*0.00*
Yabancı Memleketlerdeki öğrenci masrafları	*0.00*
Osmanlı Tarihi Encümeni ve Kütüphane maaşları	*0.00*
Rasathane Masrafları	*0.00*
Muhtelif Masraflar, mefruşat	*0.00*

Ulaştırma Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
Demiryolları ve Limanlar Müdürlüğünün tümü	*0.00*
Yollar ve Köprüler Müdürlüğünün tümü	*0.00*
Ulaştırma Müdürlüklerinin tümü	*0.00*
Onarımlar	*0.00*
Demiryolları ve Limanlar keşif ve inşaatı	*0.00*
Doğu Demiryollarının tamir masrafları	*0.00*
Demiryolları ve Limanların memur ve işçi ücretleri	*0.00*

Dışişleri Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
Sefaret Memurlarının maaşları	*0.00*
Konsolosluk İdare Memurları maaşları	*0.00*
Elçilik Memurlarının ödenekleri	*0.00*
Mefruşat ve Tamirat	*0.00*

Şeriat Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
Müsteşar Maaşı	*0.00*
Yabancı Memleketlerdeki müftü ve eğitmen maaşları	*0.00*
Taşradaki Eğitmenlerin Maaşları	*0.00*
Merkezdeki masraflar	*0.00*
Ramazan ayının vaiz ücretleri	*0.00*

İçişleri Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
Emniyet Umum Müdürü ve memurları maaşları	*0.00*

Emniyet Müdürlüğü İstihbarat masrafları	*0.00*
Polis hastane masrafları	*0.00*
Polis Okulları masrafları	*0.00*
Süvari Jandarma askerleri maaşları	*0.00*
Develi Süvari Jandarma Taburu maaşları	*0.00*
Jandarma Subay Okulu	*0.00*
Jandarma Okullarının yemek masrafları	*0.00*
Jandarmaya alınacak cephane masrafları	*0.00*

İktisat (Ekonomi) Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
İktisat Müdürleri ve katipleri Maaşları	*0.00*
Eşya tamirleri	*0.00*
Yabancı Memleketlerdeki öğrencilerin ödenekleri	*0.00*

Adalet Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
Yabancı Memleketlerde bulunan öğrencilerin ödeneği	*0.00*
Kanunların hazırlanması masrafları	*0.00*
Dosya Masrafları	*0.00*
Adli Tıp masrafları	*0.00*

Sağlık Bakanlığı Bütçesinde:	Lira Kuruş
Adli Tıp Kurumu	*0.00*
Karantina evi masrafları	*0.00*
Ebe yetiştirme masrafları	*0.00*

***

"YUNAN ORDUSU GÖREVİNİ YAPAMAYACAK HALDEDİR"

(Cephelerden güzel ve hayırlı haberler beklemekteyim)

Tarih: 1 Mart 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Birinci Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse

Genel Kurmay Başkanı ve Batı Ordusu Komutanı İsmet (*İnönü*) Paşa'nın nutkundan satırbaşları: İki, üç ay aranızdan ayrıldıktan sonra, size cephelerden daha uygun haberler ve daha hayırlı müjdelerle geliyorum.

Bize barış şartlarını kabul ettirmek için, zulüm dünyasının elinde, en kuvvetli olan **Yunan Ordusu**, bugün büyük bir huzur içinde söyleyebiliriz ki; **Anadolu'**yu istila etmek ve bize zorla barış şartlarını uygulatmak görevini yapamayacak bir hale düşmüştür.

Büyük bir kazancı elinden kaçırmamak için, son güçlerini sarf etmeye başlamıştır. Telaşlı bir durumdadırlar ve bu durum ise, bir kişiye kadar indirilmiş olan **Ordumuzun**, bugün dağlar gibi, dünyaya heybetini gösterebilen bir büyüklükle cepheye dayanmış olmasındandır. Bundan bir yıl evvel barış veya anlaşma müzakerelerine başlandığı zaman dünyanın insafına ve merhametine dayandırılmış olan, merhamet ümit eden bir durumdan başka bir şey yoktu.

Bugün **Temsilcilerimiz Londra**'dadır. **Ordularımız** cephelerde olduğu halde müzakerelere başlamışlardır. Cephelerimiz vardır, **Ordularımız** vardır, savunuyoruz ve her zaman savunacağız.

Bir askere kadar inmiş olan bu silahlı kuvvetleri; içeride ve dışarıda önemsenecek bir haşmet ve düzen içinde **Büyük Millet Meclisi** oluşturmuştur. **Ordumuz** emir dinlerler, düşmana karşı gider, dururlar, her türlü manevrayı yaparlar ve emir aldıkları zaman düşmanın siperlerine girmek için, düşmana hücum etmek için, hiçbir şeyden sakınmazlar.

Omuzlarında bulunan yüklerin ağırlıklarını anlamışlardır. Henüz yapılacak pek çok görevimiz vardır. Hepimiz göz nuru dökerek, varımızı, yoğumuzu sarf ederek yetiştirmek istediğimiz **Ordumuzun** meyvelerini ve hizmetlerini fazlası ile toplayacağız.

***

"RUSYA İLE RESMİ ANLAŞMA YAPILMIŞTIR"

(İmzalanan "Dostluk ve Barış" Antlaşması'nın detayları)

Tarih: 24 Mart 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Onbirinci Toplantı
Celse: İkinci Celse

Rusya ile yapılan anlaşma görüşmelerinden satırbaşları:

Dışişleri Bakanı Vekili Muhtar Bey (İstanbul):

Sosyalist Federatif Şuralar Cumhuriyeti (Rusya) ile usulüne uygun şekilde imza edilmiş olan metinlerin Rusya'da kalacak olan sureti ve onun ilişiği posta ile gönderilmiş, ancak henüz bize gelmemiştir. Vardığında bir kanun önergesi ile Yüce Heyetinizin onayına arz edilecektir. Bilgi kabilinden, izahat vereceğim: 16 Martta imza edilen "Dostluk ve Barış Anlaşması"nın evvela başlangıç kısmını okuyacağım:

"Milletlerin dostluğunun esasını ve Milletlerin kendi mukadderatını serbestçe tayin etmek hakkını tanımakta; toplumları aynı görüşe sahip olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile, Rusya Şuraları Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti; Emperyalizmin genişleme ve istila siyasetine karşı olan mücadelelerindeki uyumu ve iki Memleketin birine olacak zorlukların, diğerinin de durumunu tehlikeli kılacağını görerek, aralarındaki ilişkileri daima barış içinde ve her iki Milletin karşılıklı menfaatine dayalı dostluk ilişkilerinin yerleştiğini görmek arzusu ile mütehassis olarak bir "Dostluk ve Barış Anlaşması" imzalamaya karar vermişler ve bunun için Temsilcilerini ve Ba-

kanlarını tayin etmişlerdir.
Madde 1.- Tarafların her biri, zorla yaptırılmak istenen barış anlaşması veya ara anlaşmaları tanımamayı kabul eder. Rusya Şuraları Federatif ve Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Milli Türkiye Hükümetinin geçerli kabul etmediği, Türkiye'ye ait hiçbir Uluslararası anlaşmayı tanımamayı kabul eder. İşbu anlaşma; bütün devletlere tebliğ edilmiş bulunan "Misakı Milli" Anlaşmasının kapsadığı toprakların bulunduğunu kabul etmiştir.
Madde 2.- Evvelce Batum İline ait bulunan toprak ile birlikte, Batum Liman ve şehri üzerindeki kendisine ait olan hakkını Gürcistan'a şu şekilde terk etmeye rıza gösterir: İşbu maddede belirtilen yerin halkı, her cemaatin dini ve kültürel haklarını temin ve adı geçen yerel halkın arzularına uygun bir şekli uygulamak, toprak dahil edilmesine imkan verecek geniş bir muhtariyet idaresine kavuşacaktır.
Ardından: Batum Limanı yolu ile Türkiye'ye giden ve gelen tüm mallar ile ticari eşyayı gümrük vergisi uygulamayarak, hiçbir zorluk çıkarmadan ve her türlü vergiden muaf tutarak, serbest bir şekilde geçme hakkı ve her türlü özel masraflardan muaf olarak Batum Limanından yararlanma hakkı Türkiye'ye sağlanmıştır.
Madde 3.- Nahcivan'ın Azerbaycan himayesinde özerk bir toprak şekline sokulmasına, Azerbaycan'ın işbu himaye hakkını bir başka devlete asla terk etmemesi şartı ile kabul edilmiştir.
Madde 4.- Taraflar Doğu kavimleri arasındaki Milli Kurtuluş Hareketleri ile Rusların bu konuda görev yapan ve yeni bir toplumsal şekil oluşturmaya dönük mücadelesi hususundaki endişelerini ve benzeşmelerini görerek, bu Milletlerin Hürriyet ve istiklal hakla-

rını ve istedikleri Hükümet ile idare olunma haklarını resmen onaylar.
Madde 5.- Boğazların tüm milletlerin ticari sevkıyatına açılmasını ve bu hususun oluşturulması için taraflar Karadeniz ve Boğazlar hakkında Uluslararası bir nizamname hazırlanması hususunda, sahili bulunan Devletlerin Temsilcilerinden oluşan bir Konferans yapmayı kabul ederler. Şu kadar ki; adı geçen konferanstan çıkacak olan kararların, Türkiye'nin hakimiyeti alanına giren ve onun Başkenti olan İstanbul şehrinin hiçbir şekilde zarar görmemesi şartı ile.
Madde 6.- Taraflar iki memleket arasında şimdiye kadar yapılmış olan bütün anlaşmaların, karşılıklı olarak kendi menfaatine uymadığını tasdik ederler. Bu anlaşmaları tümüyle iptal edildiğini ve yok kabul edildiği hususunda mutabıktırlar. Rusya'ya karşı olan tüm mali güvencelerinden veya Çarlık Hükümetleri ile Türkiye arasında uluslararası senetlere dayalı anlaşmalardan Türkiye'nin tamamı ile serbest kaldığını Rusya Şuraları Federatif Cumhuriyeti Hükümeti özellikle beyan eder.
Madde 7.- Rusya Şuraları Sosyalist Federatif Cumhuriyeti; kapitülasyonların Milli gelişmeleri önleyici bir usul olduğunu ve hiç yokmuş gibi ve bu usul ile ilişkili her hak ve görevi Türkiye'de iptal edilmiş olarak kabul eder.
Madde 8.- Taraflar kendi toprakları üzerinde, taraf olan diğer memleketin veyahut memleketin bazı bölümlerinden birinin Hükümet oluşturma iddiasında bulunan teşkilat kurulmasını ve toplantıların yapılmasını veya oralarda ikamet ederek diğer memlekete karşı mücadele maksadında bulunan toplulukların ikametini kabul etmemeyi taahhüt ederler. Türkiye ve Rusya; Kafkasya ve Sovyet Cumhuriyetlerine karşı da

ayni muamelelerde bulunmak şartı ile ayni taahhütte bulunurlar.
Madde 9.- İki memleket arasındaki ilişkilerin kesilmemesi için anlaşmanın tarafları en seri bir şekilde Demiryolu, Telgraf ve sair ulaşım araçlarının geliştirilmesi ve iki memleket arasında hiçbir sıkıntı çekilmeksizin kişilerin ve eşyaların serbestçe geçişi için gerekli önlemleri almayı taahhüt ederler. Şurası kesindir ki; yolcuların ve ticari eşyaların girip çıkmasında her iki memleketin kanunları ve nizamları uygulanacaktır.
Madde 10.- Anlaşmanın taraflarından birinin, diğerinin topraklarında oturan vatandaşlarının, oturmakta oldukları memleketin kanunlarından doğan hak ve görevleri esaslarına dayalı olarak muamele görecеklerdir. Fakat Milli Savunma kanunlarına ve nizamlarına tabi tutulmayacaklardır.
Madde 11.- Taraflar; memleketlerden birinin diğer memleketin topraklarındaki vatandaşları hakkında "En Fazla Korunmaya hak kazanmış Millet" muamelesi uygulamayı kabul ederler.
Madde 12.- 1918 yılından evvel Rusya topraklarından sayılmış olup, Türkiye'nin hakimiyet hakkı, Rusya Şuralar Sosyalist Federatif Cumhuriyeti tarafından işbu anlaşma gereğince onaylanan memleket toprakları halkından (Ardahan, Kars vesaire) her biri Türkiye'yi serbestçe terk edebilecek ve eşyasını, malını ve parasını beraberinde götürebilecektir. İşbu anlaşma ile Türkiye tarafından uyumu Gürcistan'a terk edilen Batum halkından her biri de aynı haklara sahiptir.
Madde 13.- Rusya tüm sivil esirlerden Kafkasya ve Avrupa Rusya'sında bulunanları bu anlaşmanın imzası tarihinden itibaren üç ay içinde ve Asya Rusya'sında bulunanları altı ay içinde masrafları Rusya tarafından karşılanmak üzere Türkiye'nin kuzey doğusu hu-

duduna getirip iade etmeyi taahhüt eder.
Madde 14.- Taraflar mümkün olduğu kadar az bir zaman içinde bir Konsolosluk anlaşması ile tüm ekonomik, mali veya bu anlaşmanın başlangıcında belirtilen iki memleket arasındaki münasebetlerin ve ilişkilerin takviyesine yardımcı olmak üzere meseleleri tanzim için uzlaşmalar yapmayı kabul ederler.
Madde 15.- Bu anlaşma Kafkasya'nın ötesinde kalan Cumhuriyetlere ait olarak, bu yerlerde bulunan malları için Türkiye ile bu Cumhuriyetler arasında yapılacak anlaşmaların tanınmasını temin için adı geçen Kafkasya ötesi Cumhuriyetleri nezdinde gerekli girişimlerde bulunmayı Rusya taahhüt eder.
Madde 16.- Bu anlaşma onaylama muamelesine tabi tutulacaktır. Onay belgeleri en seri bir şekilde Kars'ta karşılıklı olarak sunulacaktır. Her iki tarafın Temsilciler Vekilleri bu anlaşmayı imza ve takdim etmişlerdir.
Bu anlaşma iki nüsha olarak Moskova'da 1921 yılının Martının 16.cı günü tanzim olunmuştur.
Yorgi Çiçerin *Yusuf Kemal (Tengirşek)*
Celal Korkmazof *Rıza Nur -Ali Fuat (Cebesoy)*

***

"DÜŞMAN BİNLERCE ÖLÜLER VEREREK..."

(Düşmanın istila hırsı, yalçın kayalarda parçalandı)

Tarih: 1 Nisan 1921
Yer: İnönü – Ankara

"İnönü Meydan Savaşı Zaferi" ile ilgili İsmet Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasında çekilen telgraflar:

"Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

1 Nisan 1921 saat 6.30 sonrasında, Metristepe'den gördüğüm durum: Gündüzbey Kuzeyinde sabahtan beri dayanan ve artçı olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ kanat gurubunun saldırısı ile düzensiz bir şekilde çekiliyor.

Yakından izleniyor. Hamidiye yönünde temas ve faaliyet yok. Bozöyük yanıyor. Düşman binlerce ölüleri ile doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza terk etmiştir."

Batı Cephesi Komutanı
İsmet (İnönü)

"İnönü Savaş Meydanında, Metristepe'de, Batı Cephesi Komutanı ve Genel Kurmay Başkanı İsmet Paşaya: Bütün Dünya tarihinde, sizin İnönü Meydan Savaşlarında üzerinize aldığınız görev kadar ağır bir görev yüklenmiş Komutanlar azdır. Milletimizin istiklal ve hayatı, dahice yönetiminiz altında şerefle görevlerini yapan Komuta ve Silah Arkadaşlarımızın kalbine ve Vatanseverliğine, büyük bir güvenle dayanıyordu.

"Siz orada yalnız düşmanı değil, Milletin tersine dönmüş talihini de yendiniz."İşgal altındaki talihsiz topraklarımızla beraber bütün Vatan, bugün en ücra köşelerine kadar görevinizi kutluyor.

"Düşmanın istila hırsı, azminizin, Vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak, paramparça oldu" Adınızı, tarihin şeref abidelerine yazan ve bütün Milleti, hakkınızda sonsuz minnet ve şükrana sevk eden büyük gaza ve zaferinizi kutlarken, üstünde durduğunuz tepenin size, binlerce düşman ölüleri ile dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar, Milletimiz ve kendiniz için, yükseliş parıltıları ile dolu bir geleceğin ufkuna da baktığını ve hakim olduğunu söylemek isterim."

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Millet Meclisi Başkanı, Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Zulüm ve baskı Dünyasının en zalimce saldırılarına karşı, yalnız ve şaşkın kalan Milletimizin maddi ve manevi bütün yetenek ve güçlerini, ruhundaki ateşle toplayan ve harekete getiren Büyük Millet Meclisinin Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Kahraman Askerlerimiz, Subaylarımız ve avcı hatlarında omuz, omuza vuruşan Tümen ve Kolordu Komutanları adına takdir ve tebriklerinize büyük bir iftihar ile şükranlarımı sunarım."

Batı Cephesi Komutanı
İsmet

***

"DÜŞMAN BÜYÜK ÜMİTLERLE SALDIRIYA GEÇTİ"

(Düşman tam bir yenilgi ile savaş meydanından defoldu)

Tarih: 2 Nisan 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: On beşinci Toplantı
Celse: İkinci Celse

Fevzi Paşa'nın İkinci İnönü Savaşı'na dair konuşmasından:

Milli Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkan Vekili Fevzi Paşa Hazretleri (Kozan): Bildiğiniz gibi **Konferans Yunanlıların** başarısızlığı ile sonuçlandı. Bu bir askeri başarı ile telafi etmek istediler. Bundan bir gün evvel Sakarya ağzından **Menderes Vadisine** kadar **400** kilometrelik cephede yüzbin kişilik bir ordu ile saldırıya geçtiler.

Düşmanlarımız büyük bir ümitle ilerlemeye başladı. Çatışmayı nerede kabul edeceğimizi bilmedikleri için hareket-

lerinde tereddüt içindeydiler. Düşmanlarımızın planı bizi **4/5** gün içinde tamamen mağlup edip, **Anadolu**'yu her türlü savunmadan mahrum bırakmak ve **Sevr Anlaşmasını** ve belki de daha ağır bir anlaşmayı zorla kabul ettirmek idi.

İfadelerinde **4/5** gün içinde **Eskişehir**'e gireceklerini ve bir aya kadar **Ankara**'ya girip **Anadolu**'yu bütünü ile istila edeceklerini bildiriyorlardı. Sonra savunmasız kalacak olan **Anadolu**'yu kolaylıkla istila etme planını izliyorlardı. Komutanlık gereken önlemleri almıştı.

Bu savaş bizim arzu ettiğimiz şekilde **İnönü** mevzilerinde oldu. Yedi gün, yedi gece devam eden çatışmalarda düşman tam bir yenilgi ile defoldu gitti. Bugün **Söğüt** ve **Bozüyük** tamamı ile elimize geçmiş, düşman **Pazarcık** ve **Bilecik**'e doğru geri çekilmektedir.

Geri çekilen düşmanın üzerine uçaklarımız tarafından bombalar atılmış ve bunların geri çekilmeleri güçleştirildiği gibi gerilerine de süvari güçlerimiz sevk edilmiştir. Bundan sonra ikinci safhaya geçiyoruz. Müsaadenizle bundan bahsetmeyeceğim.

İlk **İzmir** saldırısı üzerine bütün dünya toplumlarında ve genel kanaatlerinde bir düşünce vardı. Diyorlardı ki: ***"Türk Milleti'nin yaşam gücü bitmiş ve artık hasta adam ölüm halinde bulunuyor."***

Bu savaşta bütün **Milletin** göstermiş olduğu savaşma arzusu ve bütün Milletin el birliği ile harcamaları, hizmetleri ve yardımları takdir edilecek seviyededir. Hatta silah ve cephane taşıyan deveciler dahi para almak hususuna tenezzül etmeyerek, ***"Biz para almak için değil, Vatan için çalışıyoruz"*** diye para almıyorlar.

Düşmanlarımız bu savaşı bir ayda bitireceklerini zannediyorlardı. İnşallah onların zannettiği zamanda , ancak bizim lehimize bitecek.

Celalettin Arif Bey (Erzurum): Asırlardan beri **İslam Askeri** olan **Türkler, Yunanlıları İnönü**'de ikinci defa daha kahredip, yok ettiler. Bu büyük başarımızdan yalnız kendi-

miz değil, bütün **İslam Dünyası** tebrik ve **Vatan** uğrunda kanlarını dökmekten hiçbir şekilde çekinmeyen ve şehit olan asil kardeşlerimizin **Kutsal Ruhuna** fatihalar okuyup, böyle bir zaferde kahramanlık gösteren fedakar gazilerimizi kutlarım. Bir süreden beri bizden ayrılmış olan **Yeşil Bursa**'mıza, **Güzel İzmir**'imize müjdelerim ki çok geçmeden kendilerine kavuşacak ve onlarla kucaklaşacağız.

Yaşamayı hak eden milletler, ancak şan ve şerefle ölmesini bilen milletlerdir. Bizim istiklalimizi elimizden almak için, bizi öldürmeleri gerekir. Fakat emin olunuz ki; **Türk** ölmez. Bir aşiretten bir **Dünya Devleti** çıkaran ve **Milli** onuruna her türlü hakaretler ve darbeler indirilen **Büyük Millet**; bir yıl içinde hayat bulmuştur, harikalar yaratmıştır ve bugün dünyada hatırını saydıracak bir şekilde düzenli **Ordusu** ile ve mütevazı bütçesi ile boy göstermiştir. Biz bütün görüşlerimizi **"Mısakı Milli"** ile bütün dünyaya ilan ettik. Fakat düşmanlarımız alay edip, güldüler. Ama biz gülmedik. **Türk** ancak **"Mısakı Milli"** ile yaşayabilir.

Paşa Hazretleri !... Sarsılmak bilmeyen imanınız, bugün **İslam Dünyasını** kurtaran şu muazzam **Orduyu** teşkil etmiştir. Tarih adınızı altından harflerle yazacaktır. Bu teşekkür ve tebriklerimizi **Paşa Komutanlarla**, diğer subaylara ve **Mehmetçiklere** lütfen ulaştırınız.

Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkan Vekili Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Kozan): Ben **İstanbul**'da **Harbiye Nazırı** olarak bulunurken **Memleketi** kurtarmak için uğraştım. Fakat **İstanbul**'da dayanılabilecek bir nokta dahi yoktu. Bu **Milletin**, bu **Memleketin**, bu **Anadolu**'nun saf muhitindeki fedakar evlatları tarafından kurtarılacağına inandığımdan dolayı buraya geldim. Bugün ne yaptı isem, benim şahsıma ait olamaz. Bu başarı; **Milletin** fedakar ve kahraman evlatlarına aittir.

Refik Şevket (*İnce*) Bey (Saruhan): Kalbimizde iman, elimizde silah; bütün varlığımızda kesin kararlı bir şekilde işe başlayan bizlerin geçirdiği devirlerin her birer tarih, bir

Kutsal sayfalardır. Onlar intikam almak için güçlendiler. Biz hakkımızı almak için kuvvetlenmeye çalıştık ve başarılı olduk. Bundan sonra emin olalım ki; düşmanlarımız bir değildir.

Bizler **Müslüman** oldukça düşmanlarımız da çok olacaktır. Bugün **İnönü'**de elde ettiğimiz zafer, kesin zafer değildir. Ne zaman ki; **Trakya'**mızı, **Rumeli'**mizi, **İzmir'**imizi, **Bursa'**mızı, **Adana'**mızı kurtarır; hatta **Yurdumuzu** daha fazlası ile geliştirirsek, işte o zaman kesin zaferi kazanmış olacağız.

Yusuf İzzet Paşa (Bolu): Bu zafer bize gösterdiği yol şudur: O da; **Memleketin** başarılı olması için, her noktada tek gaye ve birlik gerektiğidir. Düşmanlar kendi karşılarında **Çanakkale Savaşı'nın** yeniden başladığını gördüler. Yalnız **İnönü'**de değil, **Anadolu'**nun her yerinde, **Çanakkale Kahramanlarının** olduğunu göreceklerdir. **Memleketimizde** güçlü bir **Ordu** kuran, siyasette olduğu gibi, askerlikte de bize zaferler kazandıran **Genelkurmay Başkanı Paşa Hazretlerine** minnetlerimi sunarım.

Mazhar Müfit (*Kansu*) Bey (Hakkari): Dokuz gündür devam eden **İkinci İnönü Savaşında; Ordularımızın** o sarsılmaz imanı ve yıkılmaz azmi ile düşman her zamanki gibi bozguna uğramış ve perişan olmuştur. Tarih hiçbir zaman eşkıyalığın, haksızlığın, zulüm ve doğru yoldan sapanların, bu derecedeki günahsız kanların dökülmesini, bu kadar utanılacak bir şekilde yazmamıştır. **Avrupa**; eğer zerre kadar utanma duygusu kalmışsa, bu kan ve ateşten utanmalı ve **İnönü'**deki bu zaferin yüce manzarası önünde yerlere geçmelidir. **Avrupa** dediğimiz bu garip ve anlaşılmaz devletler, eğer bizi hayat hakkından mahrum etmek istiyorlarsa, eğer istiklalimizi bize vermemek istiyorlarsa, aldanıyorlar. Bunu yapamayacaklar ve bunlar kabul edeceklerdir.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): Biz hiç zafer kazanmamış gibi, gece gündüz, yine çalışmaya devam etmeliyiz. **Paşa Hazretlerini** çok teşekkür ederim.

Silahlarımız alınmış, toplarımızın namluları sökülmüş ve en güçlü olan güçlü kardeşlerimiz yönetimin başından uzaklaştırılmıştı. Yerine imanı zayıf, **Milli** varlığını ve vatanını her şeye feda edebilen adamlar getirilmişti.

Bu şekilde düşmanlar istediklerini yapabilecek bir durumda **Memleketimizi** yıkmaya başlamışlardı. **Milletin** her zaman kararlı ve dayanıklı **Anadolu Halkı** bütün dünya karşısında tarihi görevine başlamıştır. **Dünyada** birçok devrimler görülmüştür. Ancak, bizim **Milletimizin** geçirdiği şu iki yıllık devrim, dünyanın en büyük devrimidir. Yeni bir yaşama doğru devrimler yapan **Milletimiz**; ölüm halinde bulunan **Milletin**, ölmeyen gücünü ve imanını dünyaya göstermiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin en büyük **Tarihi Görevi** bundan sonra başlıyor. **İslamiyet** diriliyor, **Doğu** diriliyor. **Batı** utansın ve barbar, vahşi ordusu da, sefil ve hain tavrı ile ta denizlere döküldükten sonra şerefimizin büyüklüğünü dünya tekrar onaylamak mecburiyetinde kalacaktır.

***

"YUNANLILAR BURSA'YA DOĞRU FİRAR HALİNDE"

(Herkes, kesin darbeyi indirmek için koşmakta.)

5 Nisan 1921 tarihli Vakit Gazetesi'nin haberi:

"İnönü'de bozulan Yunan kuvvetleri, Bursa'ya doğru firar şeklinde geri çekilmektedir. Düşmanı takip eden Süvarilerimiz, Yunanlılara yetişmekte zorluk çekmektedirler.

Anadolu baştanbaşa sevinç içindedir. Her tarafta halk, gönüllü kaydedilmekte ve düşmana kesin darbeyi indirmeye koşmaktadır. Dün akşam, Yunanlıların Bursa'yı boşaltmakta oldukları rivayetleri dolaşıyor-

du: Türk silahları bu defa da, pek şanlı bir zaferi elde etmiştir."

***

"DÜŞMANA HİÇ BEKLEMEDİĞİ YERDEN SALDIRILDI"

(Hepsi dağılmış bir şekilde Bursa'ya atılmışlardır.)

Tarih: 13 Nisan 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yirminci Toplantı
Celse: İkinci Celse

İnönü Zaferi ikinci safhası görüşmelerinden satırbaşları:

Fevzi (*Çakmak*) Paşa Hazretleri (Milli Savunma Bakanı) (Kozan): İnönü'den çekilen düşman, başta cepheden çok zayıf birliklerle takip ediliyordu. Düşman bunu bizim gayet yorgun olduğumuza ve takip etmeye gücümüzün olmadığını resmi tebliğleri ile dünyaya ilan etti. Halbuki gayemiz, kendilerini süratle geri çekilmeye mecbur etmeksizin geri çekilme hatlarına sevk ettiğimiz birliklere zaman kazandırmak ve tamamı ile gerilerine düşmelerini temin etmekten ibaretti.

Çıkan çatışmada hiç beklemediği bir yönden saldırıya uğrayan düşman hezimete uğrayarak ve perişan bir şekilde ellerindeki makineli tüfekleri atarak kuzeye ve doğuya doğru kaçmaya başladılar. Şimdi hepsi dağılmış bir halde **Bursa'**ya atılmışlardır.

Afyonkarahisar doğusunda olan çatışmada düşman şehri tahrip etmeye dahi zaman bulmaksızın batıya atıldı. Hatta istasyona koydukları dinamitleri bile ateşleyemedi, asker alma dairesine döktüğü gazları de tutuşturamadan perişan bir şekilde kaçtı. Süvari birliğimiz onları tamamı ile dağıttı. Şim-

diye kadar olan çatışmalarda düşmanın her iki ordusu mağlup edilmiş ve kısmen perişan bir şekilde ancak gerilere kaçarak kurtulabilmiştir. Savaş bitmiş değildir. Bundan sonra daha kararlı bir şekilde ilerleyeceğiz ve düşmanın başlamış olan bu yenilgisini tam bir perişanlığa dönüştüreceğiz.

Mustafa Necati (*Uğural*) Bey (Saruhan): İkinci İnönü Savaşı'nın kazanılmasından sonra **Türk Ordusu** büyük bir taktik savaşı daha vermiş ve düşmanı her şeyi terk ederek **Bursa** ve **Uşak** yönüne kaçışında tüm silah ve cephaneyi terk ederek, adeta yalın ayak kaçışlarında ve geri çekilme zorunda bırakmasında çok başarılı olmuştur. Meclis ise, bu tarihi zaferden sonra **Avrupa Devletlerinin Ankara Hükümeti** ile tekrar temas kurmak ve görüşmeler yapma isteğini büyük bir ihtiyatla karşılamaktadır.

***

"OSMANLI ENKAZINDAN KURULAN YENİ ORDU"

(Büyük Millet Meclisi tüm ağırlığı ile vardır)

Kölnische Volkszeitung Gazetesi'nin 3 Mayıs 1921 tarihli sayısındaki "Mustafa Kemal Paşa" başlıklı yazısından satırbaşları:

"Londra'daki Doğu görüşmeleri ve Türk Milliyetçilerinin Yunanlılar üzerinde kazandıkları yeni zaferleri, Osmanlıların Komutanını tekrar politik ilginin odak noktasına çekti.

"General Mustafa Kemal; Osmanlı Birliklerinin enkazından, kendisine bir Ordu kurdu." Bu Orduya dayanarak, İtilaf Devletlerinin güçleri karşısına çıktı. Osmanlı halkının Ankara'daki Büyük Millet Meclisinin desteği ile, İtilaf Devletlerinin "Sultana tanımış ol-

dukları topraklarından çok daha fazlasını" elde etti. Mustafa Kemal kalben, hiçbir zaman Halifeye karşı değildi. Bunu saray da bilmekte ve kararlı GeneralinTürk topraklarının en son parçasını da nasıl geri aldığını memnuniyetle izlemekteler. Daha kısa bir süre önce, Yunanlıların Eskişehir'den yenilgisini izledikleri gibi.

***

"KÜÇÜK ASYA'NIN KALBİNDEN DOĞAN YİĞİT"

(Yabancı gözü ile Mustafa Kemal Paşa)

"Münchener Neueste Nachrichten" Gazetesi'nin 29 Mayıs 1921 tarihli sayısındaki yazısından satırbaşları:

"Küçük Asya'nın kalbinden doğan ve "Fraklı Yağmacılara" alayla gülerek: "Benim İnisiyatifim ve Onayım dışında alınan bütün Kararlar, sadece bir Kağıt Parçasıdır." diyen kişiden başka, artık hiç kimse, "Türkiye'nin geleceğine inanmak" istemiyordu.

Büyük güçlükler altında, insanüstü başarılar elde eden, halkına, kendisine ve geleceğine inanmayı tekrar öğretebilen, Türk halkına en zor anında; Tanrı tarafından gönderilen bu insanın adı MUSTAFA KEMAL PAŞA'DIR.

Kemal Paşa'nın mesleği askerliktir. Fizik olarak kuvvetli bir yapıya sahip değil. Zayıf ve böbreklerinden rahatsız. Yüz çizgileri sert, yanakları çökük, elmacık kemikleri çıkık, gözleri büyük ve mavi, ışıklı ve derin. Bakışları derin ve sert. Alnı, yüksek derecedeki zekasının aynası.

Son derece açık düşünebilen ve esnek bir zakâ sahibi. Bir konuya kendini verdiği zaman, başka hiçbir şeyi

görmemekte. İlgilendiği bir şeyden de, hiçbir güç O'nu çekememekte... Günde ortalama 14 saat çalışmakta. Kendisi ile çalışanlara, yarım saatten fazla dinlenme hakkı vermemektedir.

Doğa, sanki bu ateşli dehayı Türkiye'nin üzerine sinen karanlığı kaldırmak için yaratmış gibi. O'nun için en zor olan şey de, despot olmadan düzene hakim olabilmesidir. O, yalnız Türkiye tarihinde değil, aynı zamanda Dünya tarihinde de "Ulusal Kurtarıcılar" arasındaki parlak yerini aldı bile.

***

"FRANSIZ ASKERLERİ ZONGULDAK'TAN ÇEKİLMEKTE"

(Fransızlar iki Millet arasında barış istemektedir)

Tarih: 27 Haziran 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Kırk üçüncü Toplantı
Celse: Birinci ve Beşinci Celse

Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in dış siyaset hakkındaki beyanatından satırbaşları:

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Sinop): Zonguldak'taki **Fransız** askerlerinin bir kısmının geriye çekildiklerini öğrendik. **Ankara**'ya gelen saygın bir **Fransızla** da özel görüşmeler halinde iki **Millet** arasındaki savaş halinin kaldırılması çarelerini araştırdık. **İtalya**'nın da **Memleketimizdeki** askerlerini çekeceğine dair son günlerde vermiş oldukları sözün yerine getirilmesini beklemekteyiz.

Her zaman için takip edeceğimiz siyaset; **Türkiye Büyük Millet Meclisince** ve tüm **Milletçe** ortaya konulan ve kabul edilen esaslardan ayrılamaz. Davamız **Milli Hudutlarımız** içinde tam bir istiklal ve hakimiyetimizin ve her türlü dış mü-

dahalelerden uzak bir şekilde gelişmemizdir.

Son günlerde yakın olarak **Fransızlarla** görüştük. Ardından **Bulgar Heyeti** geldi. **Amerika** ile bazı ticari ilişkiler kurmaya çalışmaktayız. **İtalyan** mümessilinin **Ankara**'ya varışında, görüşmelerin **Memleketimizin İtalyan** askerlerinden tahliyesinden sonraya bırakılmasını rica ettik. **İngilizler** ile esir değişimi hakkında bilgi vermekteyim.

Fransızlar işinden başlayayım. **Londra'**da, **Fransız Hükümeti Başkanı** ile, **Temsilci Heyetimizden Bekir Sami Bey** arasında bir anlaşma imza edilmiş idi. O anlaşmayı **Yüce Meclisiniz** reddetmiş, sonra da **Hükümetçe** de reddedilmiştir.

Fransa'ya bazı karşı teklifler belirtilmiştir. **Misak-i Milli'**den dışarı çıkılmamıştır. **Fransa Hükümeti** bunu kabul veya ret şeklinde bir resmi cevap vermemiştir. Buraya **Franklen Buyyon** adında, bir zamanlar **Fransız Millet Meclisinde Dışişleri Encümeni Başkanlığında** bulunmuş bir zat geldi. Bu kişinin elinde resmen yetki belgesi yoktur. Her türlü hali **Fransa Hükümetinin** bilgisi altında geldiği anlaşılmaktadır. Görüşmeler yaptık. Bütün görüşmelerin her safhasında **Dışişleri Bakanlığı** hazır bulundu.

İngiltere, **Fransa**, **İtalya Hükümetleri** arasında nüfuz bölgeleri taksimi hakkında bir sözleşme var. **Fransızlarla** yapılan bu müzakereler sonunda oluşan şey; o anlaşmaya ilişik bir mektup. Bir madde vardır ki; bizim **"Misakı Milli"**mizde gösterilen, **Milli** emellerimizin tahakkukuna müttefikleri nezdinde gayret edeceğine dairdir. Bizim yetkili bir kişiyi **Paris**'e göndermemize çok ısrar ettiler. Gönderildiği takdirde bu nokta o zaman açıklığa kavuşacaktır.

İstanbul'da muteber bir kişi, **İngiliz** makamı adına bana müracaat etti. **Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle** seri bir barış yapmak istedikleri arzusunu bildirdi. Kendisine verdiğimiz cevapta, müracaat eden kişinin kim olduğunu, müzakerelerin gizli veya açık olarak yapılmasını, yetkisinin derecesinin ne olduğunu sorduk. Verdiğimiz cevap şudur: ***"İngilizlerle biz de görüşmelere hazırız."*** Sonra **İnebolu**'ya silah

ve cephane ile iki adam gelmiş. O adamlar; ***"Biz Ankara'ya gitmek istiyoruz. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile görüşmek istiyoruz"***, demişler. Bu kişiler orada kendisi ile bizim namımıza temas eden diğer bir kişiye; İngiltere'nin bizimle barışa hazır olduğunu, **Anadolu'**yu ve **Trakya'**yı boşaltacakları gibi şeyler söylemişler.

Bulgaristan Çiftçi Partisinden bir kişi, iki arkadaşı ile birlikte **Hükümetimizle, Başkanımız Paşa Hazretleri** ile temasta bulunmak üzere gelmişler. İlk temasımızda ziyaret sebeplerini izah edememişlerdir.

Amerikan tüccarları bizimle münasebette bulunmak arzusunu göstermişlerdir. **Amerika** siyasi temsilcisi ve tüccarları özel bir şekilde bildirdiler ki; **Amerika Hükümeti** bunu resmi bir şekle döndürmek isterler. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Amerika** ile olan eski anlaşmaları tanıdığını ve kendileri ile münasebette bulunmaya hazır olduğumuzu bildirdi. Dün buraya üç **Amerikalı** gelmiştir.

İtalyan Hükümeti tarafından **Ankara'**ya bir temsilci gönderileceğini işittim. Geldiği vapura binip, gerisin geriye gitmiş. Bizim **Malta'**da yüzon kişi esirimiz var. Bunlardan altmışdördü salınıyor. Ellibiri kalıyor. Kabul olunmamış. **Yüce Meclisimizin** kararı bütün **Türk** memurlarının salıverilmesi ve olduğu takdirde **İngiliz** tutuklularının salıverilmesi.

***

"DÜŞMANIN GERİ HATLARINA AKINCILAR SEVK ETTİK"

(Hareket Doğuya ve Kuzeye doğru gelişmektedir...)

Tarih: 11 Temmuz 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Kırk dokuzuncu Toplantı
Celse: İkinci Celse

Yunan Ordusunun saldırısı konuşmalarından satırbaşları:

Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Kozan): İtilaf Devletlerinin aracılık teklifleri **Yunanlılar** tarafından reddedildikten sonra, kesin olarak saldırıya geçmeleri gerekirdi. Onbeş gündür de bu bekleniyordu. Bu süre içinde düşmanın geri hatlarını tahrip etmek için akıncılarımızı harekete geçirdik. Dün **Bursa** ve **Uşak**'ta toplanmış olan kuvvetleri doğuya doğru harekete başladılar. Aynı zamanda **Uşak**'ta toplanmış olan **Yunan** kuvvetlerinin dün **Gediz** yönüne hareket ettikleri gibi bir kolları da **Dumlupınar** yönüne hareket etmiştir. Belirledikleri bir hedefe doğru hareket ettikleri anlaşılıyor.

Ordumuz gerekli hazırlıklarını tamamlamıştır. **Yunanlıların** bu defaki hareketlerinde krallarının ve hanedanının da beraberce bulunması, her halde çatışmanın inatla ve şiddetli bir şekilde olacağını bize gösteriyor. Bugün bir uçakları düşmüş, iki pilotu da esir edilmiştir. **Yunan** ordusu her yediği dayağın arkasından, savaş meydanındaki yenilgisinin acısını; gerideki masum, silahsız, çoluk, çocuk ve kadınlardan almayı düstur edinmiştir.

Onlar intikamlarını savaş alanlarında, mertçe düşmanlarından almayı öğrenmişler ve asırlarca bunu uygulamışlardır. Onun için **Yüce Heyetinizden** rica ediyorum ki; düşmanlarımızın seviyelerine inmeyelim... Yalnız **Batı** değil, insanlık dünyasına, insanlığın kulağına; bu yirminci asırda yapılan zulümleri gereği gibi izah etmeye çalışacağız.

***

"SENİNLE GÖRÜŞMEK ÜZERE YOLA ÇIKIYORUM"

(Savaş Kaybediliyorsa, Orduyu kurtarmak gerekir.)

Halide Edip (*Adıvar*)ın anılarından:
İsmet (*İnönü*) Paşa'nın acil görüşme talebi:

"Yunan saldırısının ana gücü, Güneyden Kütahya'ya yönlendirildi. İlk hedefleri, Afyonkarahisar ile Kütahya arasındaki demiryolunu kesmek ve Kuzeye dönerek, Eskişehir'deki Türk Karargahını kuşatmaktı.
Birliklerin büyük bir bölümünü Kuzey'de, İnönü yöresinde tutan İsmet Paşa, hazırlıksız yakalandı. Komutanlarda ikisi; "Ayıcı" Arif ve "Deli" Halit, cesur, aceleci ama inatçıydılar. İsmet Paşa'nın emirlerine küçümseyerek bakıyorlardı. Sonuçta, Yunanlılar 17 Temmuz 1921 tarihinde Kütahya'yı ele geçirip, Eskişehir'e doğru yöneldiler.
Mustafa Kemal'den, İsmet Paşaya gelen telgraf:
"Eğer bir mahzuru yoksa, seninle durumu görüşmek üzere, derhal yola çıkıyorum."
Ertesi sabah saat 5 te, İsmet Paşa'ya Mustafa Kemal'i Eskişehir tren istasyonunda karşılayıp, kentin Güneyinde bulunan Karargahına götürdü. Mustafa Kemal ile İsmet Paşa arasında şu görüşme geçti:
- Bu defa, savaşı kaybetmişiz değil mi?
- Öyle görünüyor.
- O halde işimiz Orduyu kurtarmak, yeni bir mevzid hazırlanmaktır. Kademe kademe Sakarya gerisine çekilmek gerekir. Emri yazalım.

***

"DURUM NAZİKTİR, MECLİS KAYSERİ'YE TAŞINMALI"

(Düşman dört koldan saldırıya geçmiştir...)

Tarih: 23 Temmuz 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli dördüncü Toplantı
Celse: Birinci, İkinci ve Üçüncü Celseler (Gizli)

Savaş durumumuz ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye nakli hakkında görüşmelerden satırbaşları:

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Kozan): Yunan saldırısı başladığı zaman büyük bir kısmı ile **Güneyden Uşak** cihetinden ve diğer bir kısmı da **Kuzeyden** ve **Batıdan** ilerlemeye başlamıştı. Kuvvetle **Güneye** saldırıya başladı. Düşmanın iki esaslı yolu vardır. Birisi **Bursa**'dan **Eskişehir**, diğeri **Uşak**'tan **Afyon**'a gelir. **Eskişehir** ve **Seyitgazi** havalisinde birleşir.

Birinci İnönü Savaşı'nda yalnız **Bursa**'dan geldi. En kestirme yoldan **Eskişehir**'e inmek istedi. **Uşak** ve **Dumlupınar** cephesinde hiçbir hareket göstermedi. Mağlup oldu, çekildi gitti. İkinci muharebede **Güneyden** de hareketini destekledi. Bir koldan **Bursa'**dan geldi, **Eskişehir**'i almayı hedefledi. Diğer kol ile **Afyon'**u aldıktan sonra Konya'ya doğru yöneldi. Bizim için bütün kuvvetleri **Kuzeye** sevk ederken İnönü'de muharebeyi düşman kazandı. **150** kilometrelik bir cephemiz var idi. Böyle hayat/ölüm mücadelesine girişmiş olan **Milletin Ordusunun** hayatı her şeyden önce gelir.

Çünkü **Ordumuz Allah** korusun elden çıkacak olursa yeniden bir ordu tedarik etmek biliyoruz ki en azından beş altı aylık bir meseledir. Böylece **Anadolu** boş kalacak, düşman istediği yeri istila edecekti. Bazı fedakarlıklar yapmak gerekiyordu. **Ordumuza** yeni bir toplanma bölgesi verdik. Bu da **Eskişehir** ve **Seyitgazi** istikametindedir. Düşman hesaben

gelmesi mümkün olan yere takriben **19/20** günde gelmiştir ki; **7/8** gün gecikmiştir. Bu **7/8** günlük gecikme **Orduyu** kurtarmıştır. Düşmanın bir alayı perişan edildi, diğer alayı mağlup edildi.

Düşman üç günde geleceği yere on günde geldiği için, bütün malzemelerimizi, kuvvetlerimizi muntazam bir şekilde, hiçbir şey dağılmaksızın **Eskişehir** hattına çekebildik. **Ordumuz Eskişehir**'de toplandıktan sonra burada bir meydan muharebesi vermesi kararlaştırılmıştı. Düşman da hemen bütün kuvvetlerini **Eskişehir**'e toplamıştı. Bu kuvveti **Eskişehir** ile **Seyitgazi** arasında yüz kilometrelik bir hatta, **9/10** birliği ile tekrar saldırıya geçti. Düşman bir gün evvel saldırdı; başarılı olamadı. Bizim orada bulunan büyük guruplarımız karşı saldırıya geçerek düşmanı **Eskişehir**'e kadar attı. Düşmanın çoğunluğu ile yaptığı yeni saldırı, başarı ile püskürtülmüştür. Bu muharebede fazla ısrarı uygun görmedik. Düşman da muharebede çok zedelenmiştir.

Buraya kadar yapmış olduğum özetten anlaşılacağı gibi çatışma devam ediyor. Çatışmanın birinci safhası bitmiştir. Düşmanın saldırısını ordumuz durdurmaya muvaffak olmuştur. Bundan sonra yapılacak ikinci devir geliyor. Yorulmuş olan **Ordumuz**, biraz dinlendirmek ve takviye etmek, kurtardığı silahlar ve cephaneyi daha fazla geriden gelenle birleştirilmelidir. Geriden daima kuvvetlerimiz geliyor. Geriye doğru çekildiğimiz için **Ordumuza** kuvvet verecek, yeni ve kesin bir darbe ile, bir meydan muharebesi ile düşmanı mağlup edeceğimizi ümit ediyoruz.

Düşmandan birkaç tüfek, birkaç sandık cephane, otomobil aldık ve ayrıca birçok mühimmat aldık. Bu uzun çatışmalar sonucunda kaybımızın her halde **5/6.000** den aşağı olmayacağına inanıyorum. Düşmanın kayıplarının bundan fazla olduğunu kabul edebiliriz. Kayıpları onbinden aşağı değildir. **Ordunun** güvenle askeri harekatı yapabilmesi... Bildiğiniz gibi biz **Ankara**'da bulundukça **Ordu** daima **Ankara**'yı göz önünde tutmak mecburiyetindedir. Düşman da hareketini ona

göre yapacaktır ve bizi bu noktaya bağlayacaktır.

Bunlardan sıyrılan bir ordu şimdi **Eskişehir**'den daha emin bir durumdadır. İstersek **Kırşehir'**e doğru, **Kızılırmak**'a, **Beypazarı**'na doğru cephe yapabiliriz. Biz burada **Ankara**'da bulundukça **Ordu** başka bir şey düşünmeyeceği için, her halde **Hükümet Merkezini** değiştirmek mecburiyetindeyiz. **Bakanlar Kurulunun** yapmış olduğu müzakerelerde **Kayseri**'yi uygun görmüştür. **Hükümetin** orada kurulmasını daha güvenli kabul ediyoruz. Bu kadar müşkül vaziyetten Ordumuzun Memleketi kurtaracağına tam bir güvenim vardır.

Mustafa Durak (*Sakarya*) Bey (Erzurum): Bu büyük davaya başladığımız gün, elimizde ne böyle bir ordu ve ne de böyle silah vardı. Bugün pek çok kuvvetli görünüyoruz. Azimli, kuvvetli bir **Ordumuz** vardır. **Bakanlar Kurulunun** vermiş olduğu karar yanlıştır. Bu durum **Orduya** aksi tesir eder. Tuhaf haberler geliyor. İşte **Millet Meclisi** toplandılar, karar alınmış, **Meclis** kaçıyormuş. Hakikaten maneviyatımız kırıktır.

Ordumuz kendine serbest bir program çizsin, biz müdahale etmeyelim. **Ordu** şehir bekçisi değil, **Ordu İstiklal** Bekçisidir. Canı nerede isterse, harbi orada yapar. **Büyük Millet Meclisi** buradan gitmemelidir. **Hükümet** bir program çizmeli ve bize söylemeli. Halkı serbest bırakmalı, aileleri serbest bırakmalı, ne varsa hepsi gitsin. Biz bugün burada öleceğiz, tam o gün gelmiştir. **Büyük Millet Meclisi** üyeleri birer tüfek alsınlar, burada top patlayıncaya kadar burada kalsın. **Meclisin** buradan gitmesi bütün **Milletin** maneviyatını kırar. Kanımızı, canımızı feda etmek için geldik. Biz bu kürsüyü bekliyoruz. **Ankara**'yı bekliyoruz.

Meclisin, geri çekildiğini **Ordu** duyarsa, korkarım **Orduda** panik olur. Biz burada toplanalım. Gerekirse birkaç çadır alalım. **Millet Meclisi** bahçesinde toplanalım, gerekirse dağ başında toplanalım. Telaş göstermeyelim, heyecana düşmeyelim. **Millet** bizi büyük bir ciddiyetle takip ediyor, yüzümü-

ze bakıyor. Metin olalım, ölürsek, ölürüz. Yedi sene içinde milyonlarca insanlar telef ettik. Biz o milyonlarca insandan büyük değiliz. Biz de feda olalım. Bugüne kadar yaptığımız şeyler heba olur. Her şey batar, gider.

Vehbi (*Bolak*) Bey (Karesi): Her felakete katlandıktan sonra **Memleketin** son ümidi olan bu **Meclis** dağılmaz. Bizim için direnç göstermek zamanıdır. Ölümü de göze aldık.

Hakkı Hami (*Ulukan*) Bey (Sinop): Ben **Meclisin** hem burada kalmasını, hem de hiçbir şekilde heyecan gösterilmemesi gerektiğine inanıyorum. **Meclisin** müzakerelerine boşluk olmaması şartı ile, bazı üyeler ailelerini **Kayseri**'ye nakledebilirler. İhtimal ki düşman buraya gelecektir. İstediğiniz yere gidebilirsiniz, biz sonuna kadar çarpışacağız, denmelidir. **Millet** anlasın ki, bu **Meclis, Millet** için üstlendiği görevi hakkı ile yapmaktadır. Buna kani olursa, **Millet** gitmeyecek, arkamızda kalacaktır. Düşman o zaman gelemez, ihtimali yoktur. En son noktaya kadar **Meclis** görevini yapmaya devam etsin. Hislerimize kapılmayalım. Ciddi olarak konuşalım, **Memleket** elden gider. Bu çok önemli meseledir.

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Kozan): Birinci ve **İkinci İnönü** savaşlarında kuvvetlerimizi iki katına katladık. Şimdiki savaş arasında iki, üç misli kuvvet yaptık. Bu çatışmalardan sonra ikibuçuk ay geçti. Üç **tümen** cepheye getirilmiştir. Kuvvetler geliyordu. Elbise yoktu, teçhizat yoktu. Düşmanın en azından **12/18** alayı var ki, ben iki üç alay ile üstünlük sağlayamam. **Yunan**'ın gerisinde deniz ve büyük milletlerin parasına hakim, tren yollarına hakim güçler vardır. ***Biz kaçakçılarla ikmal yapıyoruz.*** Bugün bizim kendi adamlarımıza cephaneyi vermişiz. Hepsi **Müslüman**, ama **İngilizlere** teslim etmişler.

Çarık durumuna gelince: Bizim çarıkların, böyle taşlık yerlerde üç haftada varlığını koruyabileceğini hiç kimse garanti edemez. Mevcut çarıkları, birliklere dağıttık. Beraber götürdük. Bizzat götürdüm.

Cepheye ekmek meselesine gelince: Cephe bazen otuz kilometre geri, ileri hareketli bulunuyor. Bazen geride ekmeksizlik, bir de görmüşsünüz ki ekmek gitmiş, fakat adamlar almamışlar.

Casuslar meselesine gelince: Bizim düşman ordusunda, onların da bizim **Ordumuzda** casusları vardır. Bir casuslarını yakaladık. İsmi; **İslam**, kendisi **İslam**. Ne zaman ağzından zehir akıtırsa, o vakit yakalanır.

Bugüne kadar iki başarı kazanmış ve bugün bir başarısızlığa uğramış bulunuyoruz. **Ordumuz** sağlamdır. Belki başarılı olabilirdik. Bunda başarı **%50** ise, başarısızlık ihtimali de **%50** dir. Onun için çekildik ve elimizdeki silah ve cephane ile, elimize geçirdiğimiz silah ile **Ordumuzun** takviyesini düşündük.

***

"DÜŞMAN SALDIRILARI DÖRT GÜNDE DURDURULDU"

(Üstün güçlerimizle düşmana kesin darbe vurulacaktır...)

Tarih: 23 Temmuz 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli dördüncü Toplantı
Celse: Dördüncü Celse

Yunan saldırısı hakkındaki görüşmelerden satırbaşları:

Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Kozan): İki haftadan beri düşman saldırısı devam ediyor. Düşman ordusunun büyük bir kısmı; **Ordumuzun** sol tarafını çevirmek üzere yaptığı saldırılar, dört gün, dört gece devam eden kanlı çatışmalardan sonra durdurulmuştur. Düşmanın **Ordumuzu** geri çekilme hattından mahrum bırakmak konu-

sunda iki kere yaptıkları manevralar tamamı ile boşa çıkarılmıştır. Şüphesiz ki, düşman ileri hareketini ümit ettiği gibi yapamıyordu. Düşmanın harekete başladığı mesafe bir ordu için üç günlük mesafe iken, ancak iki haftada yürütebildi. **Ordumuz** bütünlüğünü korumakla beraber, düşman henüz saldırıdan vazgeçmiş değildir. Ümit ediyoruz ki; düşman ilerledikçe, sonunda tamamıyla gevşeyecek ve Ordumuz geriden almakta olduğu takviye kuvvetlerle düşmana üstün bir şekilde gerçek bir darbe indirecektir.

Şeref (*Aykut*) Bey (Edirne): Batılılar **Sevr Anlaşması** adı ile ortaya attıkları paçavra parçası ile bizim hayat hakkımızı elimizden almak üzere imzaya davet ettiklerinde, **Milli Vicdan** birden bire isyan etti. Göz dikilen yalnız **Türklüğün** varlığı değildir. **İslam Mihrabına** ve bütün **İslamiyet Dünyasına** karşı yapılmış bir saldırıdır. **İslam Dünyasının** uyanması, **Doğunun** kıpırdanması, **Batının** felaketi demektir. Biz şimdi bir buhran geçiriyoruz. Bu savaş buhranıdır. Bu **Millet** bu dakikadan daha beter, daha kanlı, daha üzgün saatler yaşamıştır. Artık **Anadolu** isyan etmiş, **İstanbul** kapılarını kapanmış, hatta **Galata**'dakiler bile isyan etmişken, bu **Millet** yine **Anadolu**'nun sesi ile kurtuldu.

Şehirler yanar, yıkılır, fakat iş bir **Milletin** ta göbeğinden doğan savunma gücünü ezebilmektir. **Türk** süngüsü halen dayanıyor. **Türk Ordusunu** ve **Türk Milleti'ni** yenecek bir kolu **Allah** yaratmamıştır. **Hükümetimize** güvenelim. Sonuna kadar gideceğiz. O düşman tepelenecek ve tepeleyeceğiz de. Bütün topraklarımızı geri alacağız. **Yeşil Bursa**'da, **Güzel Edirne**'de **Yunanın** ne işi var? Ne hakkı var?Allah bizimle, hak bizimle ve son zafer bizimledir.

***

"HEP ELİMDEN TUTAR, BENİ KURTARIRSIN"

(Sakarya'nın Doğusuna kadar çekiliniz...)

Tarih: 25 Temmuz 1921
Yer: Eskişehir Karargahı

Mustafa Kemal'in Başyaveri Salih (*Bozok*) Bey'in anılarından:Yunanlılar çekildikleri hatta tekrar toplanmışlar, güçlenmişler ve saldırılarına başlamışlardı. Bu sırada birliklerimizin çekilmeğe başladığı söylenmekte idi. Bu elim durum karşısında, **Mustafa Kemal Paşa**, derhal **Eskişehir**'e hareket etti ve **Karacahisar** İstasyonundaki **Batı Cephesi Karargahına** gitti.

Cepheden gelen kötü haberler, beynimize yıldırım gibi inmişti. Eldeki **Ordu, Memleketin** büyük fedakarlıklarla, zorluklarla oluşturabildiği **Ordu** idi. Şimdi mağlup olmakta olan, işte elimizdeki bu son kuvvetti. **Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir**'e gelir gelmez işe el koydu. **Cephe Kumandanlarına** gerekli talimatı verdi ve şöyle dedi:

- Telaşa lüzum yoktur. Durum, bizi iş başında bulundurmak istemeyenlerin, yaygara koparmalarına uygundur. Onun için yapılacak iş, dinginlik ve soğukkanlılık göstermektir.

Ardından **Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey'in** maneviyatını düzeltmek istedi. Elini sıktı ve **Karargahtaki** odasına götürdü. Bunun üzerine **İsmet Bey, Mustafa Kemal**'e hitaben şunları söyledi:

- Ben ne zaman zor durumda kalsam, elimden tutar, beni kurtarırsın. Fakat bu seferki durum ağırdır.

Mustafa Kemal Paşa cevap olarak şöyle dedi:

- İsmet, yaptığın savaş, "Eskişehir Savaşı" değil, "İstiklal Savaşı"dır. Mutlaka başarılı olacaksın.

Ardından, **Harekat Dairesi Müdürü Tevfik Bey'e** dönerek şöyle dedi:

- Bu önlemleri aldıktan sonra, Eskişehir'in tahliyesi işine başlarsınız.

Mustafa Kemal Paşa'nın not ettirdiği emir ise şu idi:

"Dağılan Ordu, Eskişehir'in Kuzeyinde ve Güneyinde toplandıktan sonra, Sakarya'nın Doğusuna kadar çekilecektir."

Bu emir üzerine, evvelce **90.000** kişi tahmin edilen, **Batı Ordusundan**, ancak **17.000** kişilik kadar bir kuvvet toplanarak, **Sakarya**'nın **Doğusuna** gidebildi ve orada hazırlanan siperlere yerleştirildi. Ancak, bu şekilde **Ordunun** yeniden düzenlenmesi, güçlendirilmesini temin etmek imkanı olabilecekti. Bunun için **Sakarya**'nın **Doğusuna** çekilmek kararı doğru bir karardı.

Çünkü düşman durmadan birliklerimizi izleyecek olursa, asıl merkezlerinden uzaklaşacak ve yeni bağlar kurmak zorunluluğunda kalacaktı. Buna karşılık bizim güçlerimiz topluca elimizin altında bulunacak ve daha elverişli bir duruma sahip olunacaktı. Ancak, bu hareketin en büyük sakıncası, **Eskişehir** gibi çok önemli bir merkezi ve büyük bir toprak parçasını düşmana bırakmaktan dolayı, kamuoyunda oluşacak moral yıkıntısı idi. Ancak, kısa zamanda yeni başarılar kazanılacak olunursa, bu sakınca da ortadan kalkabilirdi. Bu noktadan sonra ***"Askerlik Sanatı"*** neyi gerektiriyorsa, o yapılacaktı.

***

"ALTIN BOYNUZDAKİ HASTA ADAM"

(Türkiye bu ağır yüke hazır değildi.)

Almanya'nın Vorwats Gazetesi'nin 28 Temmuz 1921 tarihli Sayısında "Küçük Asya Sorunu" adlı yazıdan satırbaşları:

"Savaştan evvel Sultan için "Altın Boynuzdaki (Haliçteki) Hasta Adam" deniliyordu. Türkiye, Dünya Savaşına Almanya'nın yanında "Küçük Asya Devleti" ola-

rak girdi. Halbuki Almanya gibi Türkiye de, bu ağır yüke hazır değildi.
Savaşın kaybedilmesinden sonra, yenen ülkeler Türkiye'ye, Türk Devletini, Dünya haritasından silen bir "Barış Anlaşması" getirdiler. Sultan, Sevr Anlaşması'na karşı gelmeye cesaret edemiyordu.
İstanbul'daki Türk Meclisi, zayıf bir muhalefet çıkışı yapmayı denediğinde, Meclis kapatıldı. Anadolu'nun Başkenti Ankara'da kalan "Kurnaz Kurt Mustafa Kemal Paşa" durumun kokusunu alarak, yeni seçimlere gitti.
İstanbul'dan kaçabilen bütün Türk aydınları ve savaşa hazır kişiler, Ankara'da toplanarak, kısa bir süre içinde kurulan "Yeni Meclis"te buluştular. İtilaf Devleri; "Ateşteki kestaneleri çıkarmayı" Yunanistan'a bıraktı.
Bu ateş Yunanlılar için çok yakıcı olduğundan, durumun kurtarılmasına çalışıldı. Yunanistan yeniden çarpışmaya başladı. Ankara'yı bile tehlikeye sokabilecek bir ilerleme yaptılar. İngiltere bu koşullar altında, yeniden "Yunan Dostu" bir politikaya girerek, İtalya'yı tarafsızlık durumundan çekmeye, çalışır görünmede...

***

"ORDUNUN BAZI BİRLİKLERİ İYİCE HIRPALANMIŞTIR"

(Düşen Eskişehir fabrikalarının bazı aksamı taşınmıştır.)

Tarih: 30 Temmuz 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli yedinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (Gizli)
Başkan: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Cephede yapılan teftiş ve Meclisin Kayseri'ye nakli hakkında görüşmelerden satırbaşları:

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Kozan): Ordumuzun yarı kuvveti hemen eski zindeliğini muhafaza ediyor. Geri kalan kuvvetler kayıp vermiştir ve bunların içinden iki birlik oldukça hırpalanmıştır. **Ordunun** genel kaybı **%10** a varmaktadır. Kayıpların telafisi mümkündür. Bu müddet içinde düşmanın da bazı takviye birlikleri, asker alması muhtemeldir. **Eskişehir'in** işgali bizi barışa zorlayamaz. **Eskişehir'**in bizim için önemli olan **Fabrikaları** kısmen buraya nakledilmiştir. Düşmanın yararlanabileceği hiçbir şey bırakılmamıştır.

Bir bütün olarak esir edilmiş bir kuvvetimiz yoktur. Düşmanın hedeflediği nokta **Eskişehir** değil, **Ordumuzun** büyük bir kısmını esir almak ve malzemelerinden mahrum bırakmaktı. Bunları **Avrupa'**ya karşı bir başarı, bir zafer süsü vermek istiyorlar. **Eskişehir'**de düşmanın eline bir şey bırakılmamıştır. Köprüler tahrip edilmiştir. Tren hattı belki bir ay ve daha üzün müddet tamir olunamayacak ve istifade edilmeyecek bir duruma sokulmuştur.

Kayıplarımızın telafisi mümkündür. Askerlerimizin maneviyatı mükemmeldir. Subaylar tamamı ile mağlup bir ordunun subayları değil, hareket gücüne sahip bir ordunun subayları görüntüsü içindedir. **Yunanın** yeni saldırısı bir müddet daha gecikebilir. Hamle önlenmiştir. Onbeş gün içinde buraya gelmesi beklenir. Üç haftaya kadar buranın tehdit altında kalmayacağı kesinlikle kabul edilebilir. Biz geri çekildikçe, gerilerden gelen kuvvetlerimizle **Ordumuz** kuvvetleniyor ve düşman ilerledikçe zayıflıyor.

Bu **Ordunun** tamamen muhafaza edilebilmesi, gerilerin kuvvetli olması ile mümkündür. **Yunan** geliyor, **Halife Ordusu** geliyor, gibi askerin ve **Milletin** maneviyatını bozacak şekilde konuşanlar, hemen ardından en ağır cezalara çarptırıldıkça, bu konuşmalardan doğacak fenalıklar bertaraf olur. Birçok şayialar çıkarıyorlar, hatta köylerimize beş, on mermi

atıyorlar. Bu suretle gerimizi tehdit etmek, manevi sarsıntıyı körüklemek istiyorlar.

Son aldığım bir telgrafta **İstanbul**'da yine hainlerden ibaret bir kabine kurarak, ordular oluşturup, bunlarla geçen sene olduğu gibi milleti birbirine kırdırmak yönü öncelik aldığı anlaşılıyor. Bu da gösteriyor ki, **Yunan Ordusu** bu işi tek başına yapamayacaktır. **Milletin** hainleri baş tarafta bulunan beş, on kişiden ibarettir. Teşkil edecekleri ordu da kalben bize bağlı olacaklarına göre, onların eline silah ve cephane vermeleri, bizim **Milli Ordumuzu** takviye etmekten başka bir sonuç vermeyecektir. İçlerinde ancak beş, on tane eşkıya bulunabilir.

Ordu dahilinde böyle hainler çıkarsa yakalanıp idam olunur. Şimdiye kadar **Ordu** içinde böyle bir şey görülmüş değildir. Ancak, hiç yoktur diyemem. Bugün bizim gördüğümüze göre **Arap Dünyası**, hatta **Fransızlar** da dahil olduğu halde, henüz **Doğu Dünyası** ve bilhassa bizim Milletimizle insani bir muameleye girişmeye karar vermiş değillerdir. Bu hususta kan döken bir adam vardır. Bu da **Yunandır**. **Yunan Milleti** devamlı bir harbe girişecek kabiliyette değildir. Kıştan evvel bizi savaşa zorlamak ve hatta başarı elde ederek daha çok **Hükümetimizi** zayıflatmak isterler. Düşmanın ordusunu toplamıştır. Yollar kurudur, vasıtalar **İngiltere**'den getirilebiliyor. Önümüzde daha üç ay vardır. Bu üç ay içinde yeni bir saldırının olacağını, en yüksek ihtimal olarak bekleyebiliriz. Eğer bu üç ay içinde bir şey yapmazlarsa, **Yunan** davayı kaybetmiştir.

Bu arada düşmanın hareketli kollarını bulursak, onları imhaya devam edeceğiz. Keşif saldırıları, gerilerden akıncı kolları ile saldırılar yapıyoruz. Ayrıca büyük süvari gurupları saldırıları yapıyoruz. Baskınlar vereceğiz. Düşman ordusunu atmak saldırı ile olur. Kesin kararı vermek, buna göre hazırlanmak gerek. Biz düşmanı saldırı ile atmak için **Elcezire**'den benzin getiriyoruz, otomobil getiriyoruz ve bütün **Memleketin** en uzak köşelerine dağılmış olan otomobilleri tamir ede-

rek topluyoruz ve bir çok yerlerden silah ve cephane sevk ederek **Ordumuzun** harp gücünü artırıyoruz. Hazırlıklara devam ediliyor.

Hasan Basri (*Çantay*) Bey (Karesi): Bugün gerek **orduyu**, gerek durumu tenkit edecek zaman değil. Aksine gerek **Orduyu**, gerek durumu takviye etmek durumundayız. Muhterem **Meclis** son dakikaya kadar kararından vazgeçmesin. Bugün benim ayaklarım **Kayseri**'ye doğru yürümek istemiyor. **Balıkesir**'e, **İzmir**'e doğru yürümek istiyor. Bu **Millet** her türlü fedakarlığa hazırdır. Çıkalım, hepimiz birden gidelim, **Polatlı**'da **Meclisi** kuralım. Bütün **Millet** arkamızdadır.

Ordumuz sapasağlam duruyor. Müdahale etmeyelim. **Genel Kurmay** eskiden olduğu gibi serbest kalsın. Biz **Polatlı**'ya gidelim.

***

"SÖYLENMEYEN DERDİN DEVASI OLMAZ"

(Ordu geri çekilme sırasında büyük kayıplar vermiştir.)

Tarih: 2 Ağustos 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli dokuzuncu Toplantı
Celse: İkinci ve Üçüncü celse (Gizli)

Cepheden dönen Milletvekillerinin verdikleri rapor hakkındaki görüşmelerden satırbaşları:

Rıza Nur Bey (Sinop): ***Söylenmeyen derdin devası olmaz.*** Gerçekten mükemmel bir **Ordu** bulduk. Emir kumanda tam bir uyum içinde yukarıdan son askere kadar gitmektedir. Subayların ve askerlerin maneviyatını pek yüksek bulduk. Bunun yanında diğer bir şey gördük. Üzülerek söylüyorum ki, ordu geri çekilme sırasında birçok bölümlerini kaybetmiştir.

Ancak, iyi bir **Ordu**, esas bir çekirdek vardır. Bizim aralarına girmemiz askerlere, subaylara cidden, hakikaten güzel bir etki yaratmıştır. Böyle bir **Ordu** bulabileceğimize kani değildik. Elde güzel bir ordu vardır. Birlikler vardır ki; **24** saat zarfında **84 km.** yol yürümüş, takdire layıktırlar.

Fakat bunun yanındaki kusurumuz, bir defa ***"Askerin ayağında çarığı yoktur. Çıplak ayaklıdırlar."*** Piyadelerin atı çarıktır. O bölgede gölgesine sığınmak için ne bir ev, ne de bir yaprak vardır. Bu asker, bu güneşin karşısında sabahtan akşama kadar duruyor.

Gece olduğu zaman da soğuk oluyor. ***"Bir kaputu bile yoktur."*** Güneşten dolayı bir olay yoktur. ***"Askerlerin mataraları eksiktir."*** Depoları yoktur, fıçıları yoktur. Geri çekilme sırasında kaybedilen şeyler azdır. Demek ki esasen bunlar yoktu.

"Ordunun %20 oranında süngüsü yoktur. Süvari var, kılıcı yoktur." Kılıçsız süvari bir şey yapamaz. Bu **Memlekette** pala, yatağan doludur. Buna rağmen bu askerler ve subaylar hakikaten aslanlar gibi çatışmışlardır. Bunun ispatı; subay kayıplarının, asker kayıplarına oranla **%10** dan fazla olmasıdır.

Ordu dört, beşbin civarında yaralı ve şehit vermiştir. Bunda **Yunanın** casus teşkilatının da katkısı vardır iyi çalışmışlardır. Buna karşı gereği gibi gereken yapılmamıştır. Şimdi en mühim ve hassas kısım, niçin geri çekildik?

Komutanlar, durumun zorlaştığını gördükleri zaman **Orduyu** geri almayı münasip görmüşler, **Orduyu** kurtarmak ve elde bir **Ordu** bulundurmak gayreti içine girmişlerdir. Geri çekilme önlemi alınmamış olsaydı bir felaket olabilirdi.

Düşmanın topçusunun üstün olduğunu söylüyorlar. Bu bir hakikattir. Her yerde düşman **Türk** süngüsünün karşısında dayanamayarak kaçmış ve süngü saldırısı yapamamıştır. Geri çekilme sırasında büyük miktarda toplar kaybedilmemiştir.

Düşman her şeyi öğrenebilmiştir. Casuslar tertip etmiştir, **Ordumuzun** içine asker gibi sokmuştur. **Orduyu** firara

teşvik etmiştir. **Ankara**'ya kadar bile silahlı casuslar göndermiştir. Bu hususta çok dikkat etmemiz lazımdır. Bu **Devlet** ve **Milletin** hayatı bahis konusudur.

Paşa Hazretlerini yakından tanırım ve çok hürmetim vardır. Cidden vatansever, çalışkan, dosdoğru bir kişidir. İyi niyeti, her şeyi yolundadır. Fakat, **Milli Savunma** uyumuştur. Ne yemeğini ve ne malzemelerini yolunda yapamamıştır.

Asker görevini eksiksiz yapmıştır. Ve aslan gibi dövüşmüştür. **Bakanlar Kurulu** da ağır davranmıştır. Muamelede kırtasiyeye boğulmuşlardır. Bu hususta tecrübesizlik, idaresizlik göstermişlerdir. **Milli Savunma** kısa düşünmüş, kısa tedbirler almıştır.

Bütün **Avrupa** basını bar bar bağırıyor, kral geliyor, saldıracak. Yine de azami tedbirler alınmamıştır. Uyuyoruz. **15** gündür **Milli Savunma** hiçbir şey yapmamıştır.

Mesela, **1884** doğumluları askere alacaklar, daha dün emir vermişler. Bu emir daha evvel verilebilirdi. **Cephe Komutanı** asker kaçakları ile firarileri istiyor, toplayın, yollayın, diyor.

Buradan gelen cevapta bir aya kadar **500** firarı gönderebildik. Eğer biz, **Ordunun** ihtiyaçlarını acilen ikmal edecek olursak, bu **Ordu** düşmanı **Sakarya Vadisinde** parça parça yapar.

Eğer bunları yapmazsak, tehlike kesindir. Bugün **Ordunun** subay kaybı çoktur. **Ordunun** beş, altıyüz subaya ihtiyacı vardır. Bu subayları bulmak için bugüne kadar girişimde bulunulmamıştır. Bazı birlikler vardır ki, tek bir subay elinde kalmıştır.

Son zamanlarda buradan cepheye ekmek yollanmıştır. Bu ekmeği alan almış, üçbinini alan olmamış. Bir hafta orada bekledikten sonra tekrar buraya gelmiştir. Hepsi küflenmiştir.

Milli Savunma merkezinde o kadar gereksiz genç, dinç temelli subay vardır ki, burada oturuyorlar. Belki 200 e varır.

Kırtasiye işini çocuklar da yapar. Levazım işi kesinlikle yolunda gitmiyor.

Buna sebep müteahhitlerin paralarını almamalarıdır. Müteahhitler mağazalarını kilitlemişler ve askeriye kilitlerini kırıp mallarını alıyorlar. Para verilmiyor. Halbuki **Yüce Heyetiniz Milli Savunma** ne isterse, adi bütçe, ilave bütçe, her şeyi vermiştir. Biz gezdik **Ordunun** her şeyi eksiktir. Nakil vasıtası eksiktir. Nakil vasıtalardan, halktan zorla toplanmıştır.

Milli Savunma bu paraları **Maliyeden** almadı mı? Eğer almadı ise **Maliye Bakanımız** muhatabımız olacaktır. Ama diyecektir ki, para yok ki vereyim. Olamıyor ise istifa etmeliydi. Nakliye konusu da **Milli Savunmada** bütün dehşeti ile hüküm sürüyor.

Silah Meselesi: Silah alınıyor. Silahın bir kısmını bedava aldık. **Ruslar** verdiler. Cephaneyi de bol bol verdiler. Diğer taraftan satın almak için kaynak vardır. ***İngiliz Karargahının Komutanının yaverleri bol bol silah satıyorlar.***

Yüzlerce makineli tüfek, binlerce tüfek satılıyor. Bizim **Osmanlı** makineli tüfeklerinden bile ikibin tane varmış. Ben **Milli Savunma Bakanı** olsaydım, her şeyden önce bunları satın alırdım.

Bir tanesi 100 asker demektir. O adamlar teklif ediyorlar. Parayı veriniz istediğiniz yerde teslim edelim. Elli lira fazla idi, değildi diye bunu sebep göstermişler, almamışlar. Son zamanlarda sıkışınca yine alıyorlar. Bu sefer parasını vermiyorlar. Verdik, diyorlar, bankaya gidiyorlar, bankada yok. Bir takım düzensiz işler.

Şimdi acaba bunlara karşı ne yapabiliriz ve ne yapmalıyız? Faaliyete geçmek, hepimize büyük fırsattır ve görevimidir. Bunu yapmazsak, görevimizi yapmamış, ihmal etmiş ve bu **Milletin** felaketine sebebiyet vermiş olacağız. **Millet** tarafından lanetlenecek olan bu Meclistir, başkası değil. Ondan sonra **Milletvekillerinden** hiç kimse kurtulamaz, öldürürler.

Harbin birinci safhasını kaybettik. Yeni bir safhaya giriyoruz. Önümüzde bir ordu var. Bir düşman var, **Eskişehir**'de duruyor. Saldırıya geçelim. **Orduya** saldırı kabiliyeti aşılayalım. Bugün saldıramayız. Bu haliyle savunma yapacağımız da şüphelidir. Çünkü adetleri noksandır. On, onbeş gün içinde orduyu orada tutunabilecek bir hale koymazsak fena bir duruma düşeriz. Dünyamızı, ahiretimizi kaybederiz.

Ruslarla iyi siyaset yaparsak, idare edersek onlardan cephane de, her şey de alabiliriz. Çünkü onlar bizim **Batı Cephemizi**, kendilerinin **Batı Cephesi** görüyorlar. Para ile **İstanbul**'dan da alabiliriz. Nakil vasıtalarını halktan zorla toplayabiliriz. Bu eziyeti bir ay daha yapabiliriz.

Ben **Allah**'a iman eder gibi inanıyorum ki, zafer kesindir. **Hükümet, Memleket** meselesini gece gündüz düşünmelidir. **Meclis** tamamı ile gayrete gelmelidir. **Hükümetle** beraber çalışmaya hazırız.

Aramızdan adamlar, heyetler gönderebiliriz. Cepheye göndeririz, geriye göndeririz. Firarinin de, kaçakların da önünü alırlar. Hatta silahları ile kaçakları gönderirler.

Bizim **Muhterem Başkanımız** bu işlerin en beceriklisidir. Onun gibi iyi **Komutanımız** yoktur. Tenkit sırası değildir. İş sahasına geçelim. Bu **Millet** bu gayretle kesinlikle kurtulacaktır, başarılı olacaktır.

Vehbi (*Bolak*) Bey (Karesi): İhtiyaçların aceleliğine, düşmanın durmamasına ve bizim de durmamak gerekliliğine bakarak geri döndük.***"Orduya, gerek askere, gerek subaylara; sizin kurtaracağınız yalnız Anadolu değil, bütün İslam Dünyasıdır"***, dedik. Sizin için **Büyük Millet Meclisinde** ne lazımsa yapılacaktır.

"Cephede dört aydır maaş almamışlar. Yalnız İsmet Paşa Hazretlerinin aldığı bir miktar para ile Eskişehir'dekilere Mayıs maaşlarını vermişler. Mart, Nisan, Mayıs, Haziran ve Temmuz katiyen alınmamıştır."

Maliye Bakanı görevini yapmış olsalardı biz **Orduyu** bugün bu halde görmezdik. Ben **Batı Cephesinin** maaşlarını

ödemedim, sizin de ödemelerinizi yapmayacağım deseydi; bunu kabul edebilirdik.

Kıtalar yürüyüş sırasında susuz kalmıştır. Matara, fıçı, tulum her tabura lazımdır. Su belirli bir yerdedir ve muayyen zamanlarda alabilirsiniz. İstediğiniz zaman ve istediğiniz miktarı alamazsınız. **Alay Komutanlarının** tabakalarında tütün yoktur. Askerler ot içiyor. Tütünü olan da sigara kağıdı bulamıyor, yoktur. İki arkadaş gitsin, derhal **Tekel Ambarlarından** temin etsin, el koysun, hemen gönderelim. Sigara mı, tütün mü? Ne olursa.

Gerek subay, gerek asker; ailelerinden mektup alamamalarından fevkalade şikayetçidir. Bu da sahra postalarının düzensiz olmasından ileri geliyor. Pulsuz giderse verilmiyor. ***Askerlerin %80 inde elbise yoktur.*** Elbiseler eskimiştir. Tedarikine derhal girişilmeli.

Çadır yoktur. Tedarikine bakılmalı. İç çamaşırları da yoktur. Olmayacağı da bellidir. Bir mum ararsanız Polatlı'da yok. Buranın köyleri haraben ibarettir. Üzerlerinde baykuş öter, hiçbir şey yok, oturacak odaları bile yok.

Mahmut Esad (*Bozkurt*) Bey (İzmir): Ordu daha yirmibin kişiye sahip olursa düşmanı **Sakarya** sularında boğar, saldırıya geçer ve düşmanı ezer. Bugün düzenli bir **Hükümete** sahibiz. Bu yirmibin kişiyi her zaman çıkarabiliriz. **Devletin** en zor zamanlarında harikalar icat ettik ve harikaları gösterdi.

Bu **Millet** bu son harikayı da gösterebilir. Zannediyorlar ki; **Türkiye Orduları** çalışıyor. Hayır, **Türkiye**'nin tek bir **Kolordusu Yunan Orduları** ile çarpışıyor. Bu iş, bu **Kolordumuza** bir **Kolordu** daha ilave etmekten ibarettir.

Hareket zamanı baktık, bazı ***"Askerlerin "ayaklarında çarık yoktur." "Biz düşmanı yenmeye geldik, zarar yok biraz da aç dövüşürüz"***, dediler.

"Yalınayak bir asker yanıma geldi. Heyetle ben askerin önünde yere bakmaya mecbur olduk ve sıkıldık."

***

"GELİRLERİMİZİN YILLIK TOPLAMI ELLİ MİLYON LİRA"

(Bütçe açığımız otuz milyon lira...)

Tarih: 3 Ağustos 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Altmışıncı Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (Gizli)

Mali durum hakkındaki müzakerelerden satırbaşları:

Hasan (*Saka*) Bey (Maliye Bakanı) (Trabzon): Ordu hakkında verilen izahatta bir takım meselelerde **Maliyeye** temas ediliyor. **Ordunun** maaşlarına, giyimine, yiyeceğine harp gereçleri meselelerine temas edildi.

Defalarca izah edildiği gibi **30** kusur milyon liralık bir bütçe açığımız olduğu ortaya çıkmıştı.Yılın altıncı ayına gelelim. Buna karşılık toplayacağımız gelirlerin yıllık tahmini **50** milyon lira. Yeni gelirlerin incelenmesine ancak başlanabilmiş ve birkaç kanun teklifi hazırlanarak, müzakeresine başlanmış.

Halen **Yüce Heyetinize** müzakere edilebilir bir hale gelmemiş ve eski vergi kanunlarımızdan bir kısmı durmaktadır. Tüccardan gayri safi geliri üzerinden almaya gerek gördüğümüz vergiler, eskiden verildiği halde, henüz eksiklikleri tamamlanmamış ve bunlardan beklediğimiz **15-18** milyon lira gelirin tahsili uzun zaman kalmıştır. Devletin oluşan masraf ve maaşlarında önemli bir gecikme olduğu doğrudur. Bu durumu **Meclisinize** de bilgi olarak sunmuştum. İtiraf etmek mecburiyetindeyiz. Maaş gecikmeleri yalnız **Ordumuzla** sınırlı değildir. Umumi olarak ***"Memurların maaşları üç aydır verilememiştir."*** Bazı yerlerde altı ay, hatta yedi ay...

Ankara'da son **Bakanlar Kurulunda** alınan bir karar mucibince ailelere yarım maaş verilmiştir. **Ordunun** tütüne

fevkalade ihtiyacı olduğunu da haber aldım. Cepheye ikiyüzbin palet sevk ettim. Yirmisekizbin kilo tütünüm vardır. Gerekli önlemleri alınışımdır.

Kıymetli ve servetli bir hazine için, bazı şeylere bugün hakim değiliz. Bir taraftan gelirde eksilme var, bir taraftan da fazla masraflar. Acil masrafların Maliyemizi daha fazla düşündürmeye zorladığına kaniim.

Bu sebeple acele şekilde para bulmak için her türlü girişimde bulundum. Bu girişimlerin ne dereceye kadar etkili olabileceğini **Dışişleri Bakanı** bilir. **Ruslarla** tam zamanında ve yerde teşebbüse geçilmiştir. **Rusya**'nın göndermeyi taahhüt ettiği **onmilyon Rubleden, beşmilyon Ruble** verilmiştir. Bir kısmı **elçiliğin** ihtiyacı için gönderilmiştir.

***

"TÜRKLERİ ANKARA ÖTESİNE KOVALAYACAĞIM"

(Mustafa Kemal'i tutsak ederek savaşı bitireceğiz.)

Yunan Orduları Başkomutanı Papulas'ın verdiği demeçlerden satırbaşları:

5 Ağustos 1921 tarihli İngiliz Times Gazetesi'ne verdiği demecinden:

"Ankara'yı düşürüp, Mustafa Kemal'i tutsak ederek, bu savaşı bitireceğiz."

5 Ağustos 1921 tarihli İngiliz Daily Telegraph Gazetesi'ne demecinden:

"Türkleri, Ankara'nın ötesine bile, dağılmaya zorunlu oluncaya kadar; kovalayacağım.
Hesaplarımızı, birden ve kesin olarak tasfiye kararındayız."

İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Avam Kamarasında verdiği nutkundan bir paragraf:

"Yunan kuvvetleri, Mekke'ye kadar yürüyecek güçte ve yetenektedirler."

***

"BAŞKUMANDANLIĞI KABUL EDİYORUM"

(Meclisin sahip olduğu yetkilerin tümünü yükleniyorum)

Tarih: 5 Ağustos 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Altmış ikinci Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse (Gizli)

Başkumandanlığın oluşturulması ve bu görevin Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine yürütülmesi hakkındaki kanun teklifi üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara):

Bu hususta **Yüce Heyetinize** belgeye dayalı şekilde teklifte bulunacağım. Teklifi **Başkanlık Makamına** veriyorum.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Şerefli Meclis Üyelerinin genel olarak belirledikleri arzu ve talebi üzerine Başkumandanlığı kabul ediyorum.
Bu görevi şahsen üstlenmekten hasıl olacak faydaları en süratli bir şekilde artırmak ve tamamlamak ve yönetmeyi bir kat daha sağlamlaştırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisinin sahip olduğu yetkilerin tümünü fiilen yükleniyorum.
Yaşamım boyunca Milli Hakimiyetin ve kanunlara bağlı olmanın en sadık bir hizmetkarı olduğumu Millet

nazarında bir defa daha yenilemek için üç ay gibi kısa bir müddetle sınırlandırılmasını ayrıca talep ederim."
4 Ağustos 1921

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Hakkı Hami (*Ulukan*) Bey (Sinop): Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, maneviyat bozukluğunu düzeltmek için **Ordusunun** başına geçmiştir.

Saygıdeğer **Heyetiniz**, saygıdeğer **Başkanımızın** bugün fiilen **Ordu** başında bulunmasını arzu etmiştir. Zaten aslında kendileri **Yüce Meclisin Başkanıdır.** Cephede teftiş vesaire şekliyle giderek maneviyat takviyeleri gibi, **Ordunun** başında bulunacaklardır.

Meclisin tüm yetkilerinden gaye nedir? Bundan ben bir şey anlamadım. Zaten bütün yetkileri üzerinde taşıyan **Muhterem Başkanımız**, o yetkileri kullanmaya esasen yetkilidir. Bunun için **Meclisten** ikinci bir yetki almağa lüzum yoktur. Ben ondan bunu anlıyorum ki; bu üç ay zarfında **Meclis** yoktur. Bu muhterem kişiye bütün yetkiyi zaten **Meclis** verecektir. Esasen var olan bir şeyi tekrar vermek ne demektir? Eğer **Meclis** var olacaksa bu tarzda bir teklifi ben geçerli göremiyorum. Çünkü **Meclisin** varlığı tasavvur edilen olamaz. Bu konuda beni aydınlatırsanız memnun olurum.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Benim talep ettiğim yetki sınırlıdır. Yalnız **Ordunun** maddi ve manevi gücünü artırmak ve tamamlamak ve **Ordunun** yönetimini sağlamlaştırmada gerekli görülecek hususları Başkumandanlığın hemen yapmasıdır. **Başkumandanlık** bu sorumluluğu üzerine aldıktan sonra bütün **Yüce Meclisinizin** pek önemli işlerini ve sakin bir şekilde devam etmesi gereken zamanda, böyle sabahtan akşama kadar gizli celselerde acaba **Milli Savunma** çalışıyor mu, ben yapacağım, ben mesulüm diye düşünmeksizin çalışacaktır.

Yoksa **Meclisin** kanun yapıcılığını, umumi yetkilerini, varlığını zerre kadar etkilemek hayalimden dahi geçmemiştir. Bu yetki, büyük bir yetkidir. **Meclisin** yetkisidir ki; bana veriyor. Üç aydan sonra ne olursa olsun ya uzatır, ya da bozarsınız. **Ordunun** idaresi öyle müzakerelerle, tartışmalarla olmaz.

Mehmet Şeref (*Aykut*)Şerif Bey (Edirne): Milli davayı meydana getiren **Yüce Heyetiniz** idi. **Milli** davanın tamamen **Sancağı** ve **Bayrağı** olan **Paşa Hazretleri Umumi Harp** zamanında bütün **İngilizleri** arkasına takmış, askeri meziyetlerini bütün **Dünyaya** ispat etmiş, bir **Anafarta** yaratmış bir adamdır. Tebrik ederim ki bu yetkiyi, bu **Milli Davayı** yaratan **Paşa Hazretleri Ordunun** başına geliyor. Bu bir büyüklüktür. Biz **Milli** azmin sonucudur. Bugün öyle şeyler ister ki, harpte öyle şeyler olur ki, çabucak anlamak ve çabucak gerekeni yapmak lazımdır. Çelik bir el lazımdır.

Bu çelik kumandaya, bu kuvvetli kola sahip bütün düşüncesi **Memleketin** selametine ve bu **Milli** davanın sonuçlanması için çalışan, hayatımızın devamının sağlanmasına vakfetmiş bir kişi vardır. **Paşanın** bütün ruhunu, vicdanını bildiğim için, onun da söylediği gibi; **Milli İradenin** hizmetkarı olmak, bu **Memleketin Padişahı** olmaktan hayırlıdır. **Ordunun** yönetilmesi için bizden yetki istiyor. **Ordu** ***"Milli Ordu"***dur. **Ordunun** kumandası doğrudan doğruya **Meclisin** elindedir. Siz şimdi birini görevlendiriyorsunuz ve diyorsunuz ki:

"Sen gideceksin, sen bizim kesin kalbimiz olacaksın, bu haklı davamızı, bu doğru meselemizi halledeceksin. Evet, halledeceksin, ama sen Karargahı kurduğun yerden ayrılmaman gerekir ve orduyu da donatman gerekir. Meclise gelerek, efendiler, ne buyuruyorsunuz deyinceye kadar düşman gelir."

Mehmetçiklerin başına **Başkanımızı** koyarken bu yetkiyi kısıtlamanın manası olmadığı kanaatindeyim.

Hulusi (*Kutluoğlu*) Bey (Karahisar): Ben **Memleketin** bu sıkıntılı zamanında, cidden çelik gibi kararlarla bu işi yap-

mak üzere, bu işi üstlendiklerinden **Başkan Paşa Hazretlerini** ne kadar kutlasam azdır. İcabında bize sormakla zaman kaybederlerse buraya **Moskof** yerine **Yunan** girer.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Verilen görev güven ve itimat üzerine kurulabilir. ***Başkanınıza güven ve itimadınız yoksa, böyle bir görev vermek gerçekten zararlıdır.*** **Ordunun** yönetilmesi ile ilgili olarak istiyorum. **İstiklal Mahkemesi üyeliği** için, gerekirse karar almağa gerek kalmaksızın derhal üç arkadaş göndereceğim. **Yüce Meclisinizin** seçimini beklemeyeceğim. Çünkü **Yüce Meclisinizin** seçimine yönelik seri kararlar çıkmıyor, görüyoruz. Mesele düşünmeğe değer, çok düşününüz.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): Meclis adına **Başkan Paşanın, Başkumandan Paşanın** alnından öperek ne tedbirler varsa hepsini az görürüm. **Paşa Hazretlerini** kalben, ruhen inceleyelim. Bu, **Meclisin** yetkilerine tecavüz etmek değildir. **Allah,** bize ve yanımızda bulunan **Paşaya** iyi şeyler kılsın.

Mustafa Taki (*Doğruyol*) Efendi (Sivas): Paşa Hazretleri zaten yapıyordu, yine yapsın, doğrudan doğruya kumandayı ele alsın. Şimdi nasıl yapıyorsa yine öyle yapsın. **Başkumandanlık** unvanını almasın. **Ordu** geri çekildi. **Eskişehir** düşman eline geçti. Buna **Millet** ne diyecek? **Millet** bilirsiniz ki her şeye bir kulp takar. Fakat ***"Mustafa Kemal Paşa bizim önderimizdir. Paşa Hazretleri bizim gerçekten Başkumandanımızdır."***

Veliddin (*Saltıkgil*) Bey (Burdur): Paşa Hazretleri bizim doğal **Başkumandanımızdır. Paşa Hazretlerinin** askeriye ait bütün istedikleri yetkileri vermekte sakınca yoktur. Verilmezse iş tamam görülmüş olmaz. Savaşın zaferle sonuçlanmasını ve özellikle bir en evvel sonuçlanmasını, dayanılmaz bir şiddetle bekliyoruz. **Anayasada Ordunun** doğrudan doğruya idare yetkisi **Milli Meclisindir.** Hesap sormakla, her dilediğimiz zaman **Milli Savunma Bakanını** celp etmek **Milli Meclisin** tam yetkisindedir.

Bugün bu yetkiyi, yani harbin yönetilmesini araştırma yetkisini **Meclis Başkanı** sıfatı ile yine kendileri sahiptir. Endişe edecek bir şeyi görmüyorum. **Ordu** ile ilgili yetkilerden şu kısmını, tetkik ve teftiş etme yetkisinin, öyle üçyüzaltmış kişilik bir "***Meclisin ağzına ve tenkitçi lisanına***" düşmesine kesinlikle taraftar değilim. Bu yetkimizde, **Ordu Başkumandanına** geçince bu hususta sürat ve kolaylık oluşacak, **Meclis Başkanı** bu yetkiye haiz olacaktır.

Hasan Basri (*Çantay*) Bey (Karesi): Başkanımızın, Kumandayı bizzat üzerine almak lütfunda bulunması hepimizi büyük sevinçlere boğdu. **Paşa Hazretlerinin** askerilerinin kudreti ile, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da başarılı olması **Yüce Meclisimizin** bütün ruhu ile, bütün kalbi ile kendileri ile birlikte olmasına dönüktür. Askeri hareketlere müdahale etmek doğru değildir. **Yüce Meclisinizin** müdahale etmeyeceğine güveniyorum.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretleri umumi durumdan **Yüce Heyetinize** karşı sorumludur. Yani **Paşa Hazretleri** hareketlerin, genel hareketlerin en iyi şekilde yönetilmesinden zaten sorumludur ve bu hususta **Yüce Heyetiniz** tarafından kendisine yetki de verilmiştir. Hareketlerinde serbesttir. Eğer benim **Başkumandanlığımı** ilan etmek siyasi bir tedbir ise, burada geceden beri cereyan eden müzakereler ve tartışmalar çok mahzurlu olabilir.

Hakiki **Başkumandan Yüce Meclisin** ta kendisidir, manevi şahsiyetidir. Ben bu tekliflerimle **Yüce Meclisinizden** fazla bir şey talep ettiğime kani değilim. Düşman ne olursa olsun **Ankara**'nın **Batısında** mağlup edilmelidir ve tabii biz kuvvetimizle bu gayeyi temin etmeye, oluşturmaya çalışıyoruz. Ne şekilde olursa olsun orada olmasa dahi düşmanı **Vatanımızdan** kovacağız. Bu kudret ve imkana sahibiz. Yetkim bütün **Memleket** için geçerli olacaktır. Kanaatimce bu iş onbeş günde sonuçlanmalıdır ve şunu bilmeliyiz ki, askerlerimiz **Yunanı** çok tepelemiştir, askerlerimiz çok kahramanlık göstermiştir. Askerlerimiz gırtlak gırtlağa harp etmiştir.

Kanunun teklif edilen tadil edilmiş şekli:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık verilmesi hakkındaki kanun:
Madde 1.- Millet ve Memleketin alınyazısını gerçek varoluşunun yegane Yüce Kuvveti olan ve azalarının her birinin Anayasa ile hukuk ve dokunulmazlığı bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi geleceği kaydı ile Başkumandanlık görevine Başkan Mustafa Kemal Paşayı atamıştır.
Madde 2.- Başkumandan Ordunun maddi ve manevi kuvvetini en üst derecede artırmak ve yönetimini bir kat daha güçlendirmek hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin bununla ilgili yetkisini Meclis adına fiilen kullanmaya yetkilidir.
Madde 3.- Gösterilen konular ile sıfat ve yetkiler üç ay süre ile geçerlidir. Meclis lüzum gördüğü takdirde bu sürenin sona ermesinden evvel dahi bu sıfat ve yetkileri kaldırabilir.
Madde 4.- İşbu kanun yayınlandığı tarihten itibaren geçerlidir.
Madde 5.- İşbu kanunun yürütülmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi, yetkilidir.

Hamdullah Suphi (*Tanrıöver*) Bey (Antalya): Felaketlerimiz ne kadar artarsa artsın, bizim düşüncemiz istiklaldir. Biz diyoruz ki; ***"Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliği elimizde büyük bir kuvvettir".*** **Memleketimiz** ki; ellibin felaket görmüştür. Göçerken, yenilgiler görürken, **Ordularının** çekilmesi önünde olmuştur.

Milletin tahammülü sonsuzdur. Biz mevzi tutmuşuz, bunun için bu mevzilerin çok çabuk takviyesi lazımdır. Yetkilerimizin geçerli olması için **Ordumuzun** mutlaka galip ol-

ması gerekir. ***Başarılarımızın en büyük amillerinden birisi Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında tescillidir.***

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yüce Meclisi tereddüde sevk eden nokta, yasama ve yürütme hukukunu bir kişiye vermiş olmaktan ötürü doğacak sakıncalardır. **Meclisin** bu noktayı büyük bir hassasiyet ve ciddiyetle nazarı dikkate almasından ben şahsen fevkalade memnunum.

Hiç birimizin kişiliği bahis konusu değildir. Benim için dahi her hangi bir yetkiyi, kanuni ve geçerli bir sıfatı haiz olabilmem mutlaka **Yüce Meclisin** varlığına bağlıdır. Endişeye sebep olan nokta, benim esasen korunması için hayatımı vakfetmek mecburiyetinde olduğum bir noktadır. Bazı maddeler halinde bir proje olarak **Yüce Heyetinize** takdim ediyorum. Onun üzerine müzakere yapılabilir.

Emin (*Sazak*) Bey (Eskişehir): Ben **Yüce Meclisin** yetkilerini **Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine** vermekte bir mahzur görmüyorum. **Memleketi Yunandan**, düşmandan kurtarıp da böyle bir müddet için kendisini diktatör olarak faaliyette bulunursa, ben bunları **Memleket** için faydalı görürüm.

Hatta ben, **Padişahlıktan** daha yüksek bir makam olsa dahi veririm. Böyle büyük bir sorumluluğun kendisine yüklenmesinin, büyük girişimlerde bulunmaya yönlendireceğine kaniim.

Mehmet Şeref (*Aykut*) Bey (Edirne): Bugün ikiyüz kilometre ötede bir düşman var. Onun karşısında **Yüce Meclis** kesin ve sert tedbirler almak mecburiyetindedir. İstiyor ki; **Ordunun** başına çelik bir el ve görür bir göz, işler bir akıl koysun. **Meclis** ileriye dönük olarak **Başkumandanlığı** kendi **Başkanı** olan kişiye vermekle geçerliliğini korumuştur.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini Başkumandan yaptığımız gün olağanüstü hal ilan edeceğim derse hakkıdır. Olağanüstü hal ilan edilince kanunlar susar.

Rıza Nur Bey (Sinop): Bu teklifi incelediğim zaman görüyorum ki, **Milletin** hukukunu bir kişi eline veriyoruz. O hu-

kuk ki yalnız **Milletin** kendisine aittir ve bu **Meclisin** elinde emanettir. Bence manası düşünülürse biz adeta bir **Padişah** seçiyoruz. Bu Millet; kan dökerek, devrim yaparak, isyan çıkararak hukukunu bir **Padişahın** elinden almıştır.

İçimizden hiçbir kişi bunu yapamaz. Her şey **Millet Meclisine** dayanmaktadır. Bu Büyük **Millet Meclisi** olmadığı zamanda burada **Hükümet** de yoktur ve bu dava da bitmiştir. Bu davanın varlığını ancak bu **Meclis** tutuyor ve tutmaktadır. **Orduyu** iyi idare etmek maksadı vardır ve bu tabii olarak yetkiye muhtaçtır.

Evet, bu konuda fevkalade yetkiler verilsin. Bunda bir diyecek yoktur. Zaman fevkaladedir. **Ordunun** hali çok önemlidir. Bunlara çare olmak gerekir. Bunlara hiç diyecek yoktur. Fakat kanuni yetkilere dokunmak doğru değildir ve bunu istememek gerekirdi.

Bu hususta **Meclis** pek kıskanç davranmıştır ki, müzakerelere lüzum göstermiştir ve bunda tarihe karşı hakikaten vazifesini yapmıştır. Bunu yapmamak cidden görevimizde ilgisizliktir ve bunu lanetlemek gerekir. Ancak **Orduyu** takviye, iyi yönetme için bütün yetkiler istensin, bütün yetkiler, bütün hukuk talep edilsin. Bunda da bir diyecek yoktur.

Başkan: Başkumandanlığın Başkan Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesine dair olan kanuna **183** arkadaş oy vermişlerdir. **169** oy ile kabul edilmiştir. Onüç arkadaş muhalif kalmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yüce Meclisiniz Başkumandanlık görevini yapmak üzere beni görevlendirdiğinden ve bu vesile ile gösterilen güven ve itimada teşekkür ederim. Bütün varlığımla bu güven ve itimada layık olduğumu az zamanda göstermeğe İnşallah muvaffak olacağım.**Şimdi size ve Bakanlar Kuruluna ilk teklifim şu olacaktır:**

Milli Savunma Bakanlığına hemen **İçişleri Bakanı Refet Paşa** geçmelidir. **Fevzi Paşa Hazretleri** yalnız **Genel Kurmay Başkanlığı** görevi ile meşgul olmalıdır. Ben de **Başkumandan** sıfatı ile kendilerine katılırım. **Refet Paşa**

Hazretlerinden lütfen bunu kabul etmelerini rica ederim. **İçişleri Bakanı** olmak üzere diğer bir kişiyi görevlendirmek gerekir.

Dışarıya ve içeriye karşı gerek **Meclis** ve gerekse **Bakanlar Kurulu** çok kuvvetli görünmesi lazımdır. Eğer, **Bakanlar Kurulunu** bazı arkadaşlarla takviye etmek düşünülüyorsa, oradaki arkadaşlarımızın her biri derhal mevkilerini diğer arkadaşlara vermeye hazırdır. Artık ufak tefek sebeplerle **Bakanlar Kurulunu** sarsmayalım. Tenkit etmek daha kolaydır, tenkit ederiz.

***

"MUSTAFA KEMAL BAŞKUMANDAN TAYİN EDİLDİ"

(Mustafa Kemal Meclisin yetkilerini kullanabilir...)

Tarih: 5 Ağustos 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Altmış ikinci Toplantı
Celse: Üçüncü Celse

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık verilmesine dair kanun teklifi üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık verilmesi kanunu:

Madde 1.- Millet ve Memleketin mukadderatına fiilen el koyan yegane Yüce Gücü olan ve üyelerinden her birinin Anayasa ile hukuk ve Milletvekilliği dokunulmazlığı ile korunan ve manevi kişiliğinde Başkumandanlık bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi geleceğinin kaydı olarak Başkumandanlık fiili vazifesine kendi

Başkanı Mustafa Kemal Paşayı görevlendirmiştir.
Madde 2.- Başkumandan Ordunun maddi ve manevi gücünü azami şekilde artırmak, sevk ve idaresini bir kat daha güçlendirmek hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin bununla ilgili yetkilerini Meclis adına fiilen kullanmaya yetkilidir.
Madde 3.- Adı geçene yukarıda geçen şeyler ile üzerine verilen sıfat ve yetkiler üç ay süre ile sınırlıdır. Meclis lüzum gördüğü takdirde bu sürenin tamamlanmasından önce dahi bu sıfat ve yetkileri kaldırabilir.
Madde 4.- İşbu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir.
Madde 5.- İşbu kanunun yürütülmesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi görevlidir."

Başkan: Tartışmasız olarak kabul edilmesini onaylayanlar el kaldırsın. ***"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık verilmesine dair olan Kanun ad okunarak reye konulması sonucu 184 kişi oylamaya katılmış ve 184 kişi ittifakla kabul oyu vermiştir."***

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yüce Meclisinizin manevi şahsiyetinde bulunan **Başkumandanlık** görevini fiilen yapmak üzere beni görevlendirmiş olduğunuzdan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bu benim için çok büyük bir onurdur ve bu ödülün, hayatım en kıymetli ödülü olacağını arz ederim. Bu görevlendirmenize layık olmak için bütün varlığımı, gayeleriniz içinde sarf etmekten bir dakika çekinmeyeceğimi ve bunda tereddüt etmeyeceğimi anlıyor ve kabul etmenizi rica ederim.

Zavallı **Milletimizi** esir etmek isteyen düşmanları **Allah'**ın yardımı ile mutlaka yeneceğimize dair olan güven ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu eksiksiz güvenimin tamamını **Yüce Heyetinize** karşı, bütün

Millete karşı ve bütün dünyaya karşı ilan ederim. Bu eksiksiz güvenimin işlerliğe geçmesi için bana güç veren yalnız **Yüce Heyetinizin** beni himaye etmesi ve **Milletimizin** bana daima yardım etmesidir.

Bu dakikadan itibaren Başkumandanlık görevime başlıyorum.

Mehmet Şeref (*Aykut*) Bey (Edirne): Büyük Türk Millet Meclisi; siz geçmişin toplanan bütün heybetli varlığını, geleceğe en güvenli bir şekilde yürüterek **Milleti** layık olduğu konuma yükseltmek için, bugün verdiğiniz karar; işte tarihine, ırkına layık bir **Millet** olduğumuzu ispat etti.

Vatanımızı istila eden düşman, yalnız **Türk Milletini** böyle bir birlik topu halinde karşısında gördükçe eriyecek, düşecek ve **Türk Milletinin** çelik gibi azmi ve imanı hain düşmanı denizlere dökecektir.

Sen; en **Büyük Milletin, Büyük Başkanı Mustafa Kemal** Paşa **Hazretleri**; **Milletin** senin omuzlarına yüklettiği bu muazzam yükü, bu zafer dünyasını, bu **Milletin Albayrağını**, zafer merasimini ta ilerlere götüreceksin.

Bugün **İzmir**'de, **Edirne**'de, **Balıkesir**'de bütün zulüm görmüş ve suçsuz, inleyen saçı bitmedik, ağlayan çaresizlerin namusunu, ırzını bu **Milletin** azmi ve imanı ile ve **Allah**'ın yardımı ile sen kurtaracaksın. Adın tarihi altın harflerle yazılacaktır.

Muhiddin Baha (*Pars*) Bey (Bursa): Paşa Hazretleri; siz **Çanakkale**'de bir **"Kemalyeri"** meydana getirdiniz. O **"Kemalyeri" İslamiyet**'i kurtarmış, **Başkent İstanbul**'u kurtarmış, **Milletin Umumi Harpte** karşı karşıya kalması muhtemel olan felaketten kurtarmıştı. **Paşa Hazretleri;** siz **Anadolu**'da da bir **"Kemalyeri"** meydana getireceksiniz ve onun karşısında başkaları için bir **"Zeval Yeri"** ***(Terkedip gitme yeri)*** olacaktır.

Başkan: Başkan Paşa Hazretlerinin bir önergesi var, okutuyorum:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Makamına: Genel Kurmay Başkanı İsmet Paşa Hazretlerinin Batı Cephesi emir ve kumandasının içinde bulunduğu önemli durumuna dayalı olarak Genel Kurmay Başkanlığından istifa etmiş olmasından dolayı adı geçen Başkanlık için aşağıda belirtilen kişilerden birinin seçilmesini rica ederim."

Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa Hazretleri.
Bolu Milletvekili Yusuf İzzet Paşa
5 Ağustos 1921

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Başkan: Teklifi kabul edenler el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Meclis Başkanlığının bir önergesi daha vardır. Okutuyorum:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Makamına:
Fevzi Paşa Hazretlerinden boşalan Milli Savunma Bakanlığına aşağıdaki kişilerden birinin seçilmesini rica ederim."

İçişleri Bakanı Refet (Bele) Paşa Hazretleri.
Mersin Milletvekili Miralay Fahrettin (Altay) Bey.
Mustafa Kemal

Başkan: Oylamaya **175** kişi katıldı. **167** oyla **Refet Paşa Hazretleri Milli Savunma Bakanlığına** seçilmişlerdir.

***

"BİRER ÇAMAŞIR, BİRER ÇİFT ÇORAP VE ÇARIK"

(Elde bulunan silahlar üç gün içinde teslim...)

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa tarafından "Milli Vergiler Emri" adlı 7/8 Ağustos 1921 tarihli Genel Bildiriden satırbaşları:

1.- Her İlçede birer "Milli Vergiler Komisyonu" kurulacak. Bu Komisyonların çalışmaları sonunda topladıkları malzemenin , Ordunun çeşitli kısımlarına dağıtım şekli düzenlenecek.
2.- Vatanda, her aile "Birer kat çamaşır, birer çift çorap ve bir çift çarık" hazırlayıp, "Milli Vergiler Komisyonu"na teslim edecek.
3.- Tüccarın ve halkın elinde bulunan; "Çamaşırlık, bez, amerikan, patiska, pamuk, yıkanmış yün ve tiftik, erkek elbisesi dikmeye yarayan her cins kışlık ve yazlık kumaş, kalın bez, kösele, vaketa (İnce meşin), taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, dikilmiş ve dikilmemiş çarık, potin demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir ve yapılmış nal, mıh, yem torbası, yular, belleme, kolon, kaşağı, gübre, semer, ve urgan" stoklarından %40 ına, parası sonradan ödenmek üzere el konulmuştur.
4.- Eldeki "Buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvan, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay ve mum" stoklarından % 40 ına parası sonradan ödenmek üzere el konulmuştur.
5.- Ordunun gereksinimi için alınan taşıt araçları dışında, halkın elinde kalan taşıt araçları ile, yüz kilometrelik bir uzaklığa kadar, ayda bir defa olmak üzere, parasız olarak askeri nakliyat yapılması zorunludur.

6.- Ordunun giyimine ve beslenmesine yarayan bütün sahipsiz mallara el konulmuştur.
7.- Halkın elinde bulunan, savaş için gerekli bütün silah ve cephanenin üç gün içinde teslimi zorunludur.
8.- Benzin, vakum, gres, makine, don, saatçi ve taban yağları, vazelin, otomobil ve kamyon lastiği, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, yalıtkan maddeler ve bunlar cinsinden malzeme, asitsülfirik stoklarının %40'ına el konulmuştur.
9.- Demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı esnafları ve imalathaneleri ile, bu esnaf ve imalathanelerin iş çıkarabilme güçleri ve kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek ustaların adları ile beraber sayıları ve durumları derhal tespit edilecektir.
10.- Halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabaları ile, kağnı arabalarını, bütün takım ve hayvanları ile beraber ve binek, topçeker hayvanları, katır ve yük hayvanları, deve ve eşek sayısının %20'sine el konulmuştur.
Emirlerin yerine getirilmesi için, İstiklal Mahkemeleri Kastamonu, Samsun, Konya ve Eskişehir bölgelerine gönderilmiştir."

***

"AVRUPALILAR ALEYHİMİZE PROPAGANDA YAPIYOR"

Orduyu takviye ve hazırlıkları tamamlamak önceliktir..)

Tarih: 8 Ağustos 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Altmış üçüncü Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (Gizli)

Askeri durum hakkındaki görüşmelerden satırbaşları:

Hüsrev (*Gerede*) Bey (Trabzon): Yüce Meclisi; Başkumandanlığın yaptıklarından haberdar etmek ve aydınlatmak için görevlendirilmiş bulunmaktayım. **Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Başkumandanlığının** dışarıda yaptığı etkiler hakkında bazı belgeler vardır.

Bu son geri çekilmeden sonra, **Avrupalılar** propaganda yapıyorlardı. Bu propaganda da artık **Mustafa Kemal Paşa'ya** kimsenin güveni kalmadığı ve kendileri için barışa yatkın adamların çoğaldığı gibi şeyler söyleniyordu. **Başkumandanlığın Paşa Hazretlerine** verilmesi ile bu propagandaların kökünün sarsılmakta olduğu görülmüştür.

Başkumandanlıkça; uzun uzadıya, karargahlar oluşturulmasına gerek görülmemiştir. **Genel Kurmay Karargahını** kendi karargahı kabul ediyor. **Başkumandanlıkça** yapılan işlerden en mühimi eski **Orduyu** takviye etmek, noksanlıklarını tamamlamak. **Orduyu** yine eski haline getirmek ve en çabuk şekilde büyütmek üzere düzenlemek ve takviye ederek, gelecekte olabilecek çatışmalarda açığı doldurmak için bütün **Milletin** yardımına, desteğine müracaat etmiştir. Bu işler büyük bir heyecanla yapılacaktır.

Ordunun acele olarak takviyesi için onbeş, yirmi günlük müddet ve belirli bir bölge dahilinde **1885/1886/1887/1888** doğumluları dahi silah altına davet edilmiş ve çağrılacaklardır. Bunlar evvela **Ordunun** kadrosunu takviye edecekler, sonra da ileriye gönderileceklerdir. **Rus Elçisi** ile, **Ankara**'da bulunan **Şuralar Elçisi** ile, **Dışişleri Bakanı** huzurunda gayet açık olarak konuşmuşlardır. Bilhassa **Doğu Hududumuz** hakkında güven meselesini konuşmuşlardır.

Paşa Hazretleri diyorlar ki;

"Doğu yönünden cephemiz tamamı ile güvenilecek derecede emindir. Oradan yeterli miktarda kuvvetin

gelmesi için emir verilmiştir.
Başkumandanlık, birkaç gün burada kalacaklardır. Sonra Genel Kurmay Başkanlığından, Milli Savunma Encümeninden gereği kadar üyelerle cepheye hareket edeceklerdir. Bir tren hazırdır. Emir verildiği tarihten üç saat sonra hareket eder."

İstanbul'dan daha sonra gönderilmiş olan yüz kadar subay bugün **İnebolu**'dan hareket ederek gece, gündüz yürümeleri emredilmiştir. Bu subaylar şimdiden kıtalarına tayin olunmuşlardır. Bunlardan başka bir iki gün içinde **Ankara**'ya gelecek olan 30 kadar subay derhal cepheye gönderileceklerdir.

Bu subayların bir kısmı yaralı olup da iyi olduktan sonra gelmiş subaylardır. Cepheye sevki emredilmiştir. Bundan başka **Paşa Hazretleri** rica ediyorlar ki; hatırlarına gelen önlemler ve düşünülmüş olan eksiklikler bildirilmelidir. Bu not halindeki düşünceleri biz de **Paşa Hazretlerine** arz edeceğiz.

***

"KRAL KONSTANTİN'İN EMRİ: DOĞRU ANKARA"

(Sırtlarında çocukları ile, kadınlar mermi taşıyor.)

Halide Edip (*Adıvar*)ın anlatımı ile:

Tarih: 9 Ağustos 1921
Yer: Sakarya
Konu: Kral Konstantin'in Ankara'ya "Yürü" emri:

"Yunan Tümenleri Sakarya Nehrinin Batı taraflarına sokulmağa çalışıyorlardı. Bataryalar hazırlanmış, bütün savaş araçları, topları, ortalığı adeta ufalamak için, harekete

geçiyordu. Hepsinin üstünde de, **Kral Konstantin'**in bayrağı havalanıyordu. Sanki ünlü **Haçlı Seferlerinin** son safhası açılmak üzere idi.

Kral Kontantin, son emrinde şöyle diyordu:

- Doğru Ankara...

Bizzat **Yunan Kralı, Kütahya** ve **Eskişehir'**den sonra, mutlaka **Ankara'**ya gireceğinden emindi. Hatta **Ankara'**da verilecek, balo ve yemek için davetiyeler bile hazırlanmıştı. Hatta hatta, **Ankara Kalesi'ne** çekilecek olan "**Bizans**" bayrağı dahi hazırdı.

Cephenin bir az arkasında bulunan **Alagöz** Köyü'nde **Türk Genel Kurmayı** toplanmış. **Başkumandan Mustafa Kemal**, üzerinde hiçbir rütbe işareti bulunmayan, sıradan bir asker elbisesi ile **Paşaların** ortasında oturmakta idi. Kararlı bir sesle şöyle diyordu:

- *Efendiler, bütün ümidimizi savunma hatlarına bağlamaktan vazgeçelim. Her bölük bulunduğu yerden çıkartılabilir. Fakat, arkasındaki tepeye, yeni düzenini kurar. Vatandaşın kanı ile bulanmamış bir karış toprak verilmeyecektir. "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. bu satıh bütün Vatandır"*

Diğer taraftan, sırtlarına çocuklarını bağlamış kadınlar, uzun uzun kafileler halinde, yürüyerek cepheye ağır mermiler taşımaktalar. Savaşın daha ağır olan araç ve gereçlerini taşıyan öküz arabaları, gıcırdaya gıcırdaya taşlı yollarda ilerlemede. Savaş meydanına yaklaştıkça, kadınlar; öküz arabalarını boşaltmaktalar. Taşıyan da, yine onlar, çünkü bu gibi işler için erkeklerin zamanı yok.

Bu Kahraman **Anadolu kadınları**; hiç seslerini çıkarmadan, cesaretle, bu ağır yüklerin altında, iki büklüm olmuş, ilerliyorlar. Çoğu zaman da yanlarından kurşunlar vızıldıyor, şarapnel parçaları etraflarına düşüyor. Savaş gürültüsünden

ürken, sırtlarındaki çocuklar ise, ağlaşıp duruyorlar. Bütün **Millet** savaşta. Fırtına, sıcak, yakıcı kum taneleri gözleri kamçılıyor. Güneydeki cephe kesiminde, **Türk** mevzileri yarılmış. **Yunanlıların** maksadı ise belli. Güneyden sıkıştırıp, **Türklerin, Ankara**'ya doğru çekilmelerini önlemek.

Anadolu çocukları, ağır ağır geriliyorlar. Ağır top güllerinin altında, dağlar inliyor. Birden ağızlarda bir söz dolaşmaya başlamış:

- Başkumandan burada imiş.

Bu sesi, askerler, siperden sipere, birbirlerine sesleniyorlar. Türk askerlerine daha fazla cesaret, daha fazla direnme gücü gelmiş. Artık **Türk** askerinin atışları şiddetleniyor, süngülerini daha güçlü ve bilinçli kullanıyorlar. Yunanlılar da direnişin gittikçe sertleştiğini fark ettiler. Evet, karşı tarafta bir şeyler dönüyordu. Daha ağır ilerliyorlar, kayıpları ise daha da artmaya başlamıştı bile.

***

"ASKERLERİN MORALİNİ YÜKSELTME ÇABALARI"

(Mustafa Kemal Kaburgası kırık, görev başında idi.)

Halide Edip (*Adıvar*)ın anlatımı ile:

Tarih: 17 Ağustos 1921
Yer: Sakarya Cephesi

12 Ağustos 1921 günü, Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve **İsmet Paşa, Polatlı**'daki **Karargahlarına** gitmişlerdi. Birlikleri teftiş ederken atının ürkmesi üzerine atından düşen **Mustafa Kemal** bir kaburgasını kırdı. **Ankara Askeri Hastahane'sinde** tedavi olmaya başladı. Ağrıdan yüzü sararmış bir halde idi. Belli ki, ağrısı çok fazlaydı. Göğsünü

kalın sargılarla sardılar. Kendisinden istirahat etmesi istenince: ***"Olamaz, istirahat ve tedavi, görevle beraber cephede devam eder. Ben mutlaka orada bulunmalıyım."*** Deyince küçük bir gecikme ile, **17 Ağustos 1921** günü **Komutanlık** görevine başlayabildi.

Mustafa Kemal, Karargahını küçük Alagöz Köyü'nde kurdu. **Fevzi, İsmet Paşaların Kurmayları** da yakındaki evlere yerleştiler. **İki Paşa** ön cepheleri dolaşıp emirlerin uygulanıp, uygulanmadığını kontrol eder, ***"Askerlerin Moralini yükseltme"***ye çabalarken, kırık kaburgası nedeni ile **Mustafa Kemal, Alagöz**'den denetimi sağlamaya çalışıyordu. **Mustafa Kemal**'in uykusu büsbütün azalmıştı. Sabaha karşı uyuyabiliyordu. Zaman zaman değişen savaşın gidişi karşısında Tarihe geçen şu sözünü söylemiştir:

- ***"Hattı Müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır."***

Artık savunulması gereken bir hat değil, bütün bir **Vatan** sathı idi.

***

"SUBAYLARIN %80'i, ERLERİN %60'ı ŞEHİT-GAZİ"

(Türk Şehitleri sıra sıra yamaçlara serilip kaldılar)

"Saldırı sırasında, **Türk** hücum safları adeta eridiler. **Kartaltepe** ve **Duatepe**'nin sarp eteklerinde, **Türk Şehitleri**, düzenli avcı hatları halinde sıra sıra yamaçlara serilip kaldılar. Subaylar da askerler gibi ileri atılıyor, ön saflarda vuruşuyorlardı. Hatta **7. Tümen Komutanı Şehitler** arasındaydı. Hatta hatta, bir **Alayın** bütün subayları **Şehit** olmuş ve **Kumandayı** bir **Yedek Teğmen** ele almıştı. **1200** mevcutlu **57. tümenin**, bir günlük şehit sayısı **700** idi. Bunlara yaralılar da ilave olunursa, **Tümenin** hemen hemen erimiş olduğunu görürüz. Cepheler; deliniyor, parçalanıyor ama, yerine gelen yedekler

bu gediği kapatıyor ve karşı saldırıya bile geçiyorlardı.

Savaşa katılan Subayların yüzde sekseni, erlerin yüzde altmışı; ya şehit düşmüş, ya da yaralanmışlardı. Kumandansız, subaysız kalan birçok birlik vardı. Ancak, tarihin yeni ve bembeyaz sayfaları Türk insanı için açılmıştı. Her ne şekilde olursa olsun, düşman beklenen akıbetine doğru pupa yelken gidiyordu...

***

"DÜŞMAN ÜMİTSİZLİK İÇİNDE FİRAR EDİYOR"

(Tarihi öcümüzü almak için düşmanı takip ediyoruz...)

Tarih: 12 Eylül 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yetmiş dördüncü Toplantı
Celse: Birinci Celse

Cepheden düşmanın kaçmakta olduğunu belirten telgraf:

Başkan: Savaş dolayısıyla cephede bulunan arkadaşlarımızdan telgraflar vardır. okutuyorum:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Batı Cephesi Karargahı:
Büyük bir beceri, azim ve güçlülük ile sevk ve idareniz sayesinde alçak ve sefil düşmanımız; başlarında tacı artık tamamen eğilmiş ve yıkılmaya hazır Kralları olduğu halde ümitsiz, kuşatılmış ve firar halinde bulunuyor.
Milli Hükümetine ve Milli davasına en kıdemsiz askerine kadar sadık ve bağlı olan Üçüncü Grup Birlikleri birlikte çok heyecanlı ve sevinçli bir şekilde, Tarihi

öcünü almak üzere düşmanı takibe koyulmuş olduğu halde, yüce varlığınıza bu büyük başarılarından dolayı tam bir minnettarlık ile tebriklerimizi sunuyoruz. Milli Hükümetimizin kutsal davasını tamamı ile sonuçlandırıncaya kadar bütün azim ve imanı ile her türlü fedakarlık ve direnç ile verilen görevi yapacağını belirterek bizlerin selamlarımız ve hürmetlerimizle birlikte hemen Saygıdeğer Milli Meclisimize ulaştırılmasını istirham ediyorum.
12.Eylül.1921

Grup Komutanı
Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinden
Yusuf İzzet

Duatepe Zaferi hakkında gelen telgraf:

"Batı Cephesi Karargahı:
Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Adnan Beyefendiye; ve bir sureti Başkumandan Saygıdeğer Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Düşmanın yağmur gibi yağan gülleri altında hayatına önem vermeyen Muzaffer Ordunun bugünkü Çekirdeksiz Köyü ve Duatepe'sinde azim dolu kanlı savaşında göstermiş olduğu kahramanlık; Tarihimize bir iftihar sayfası ilave etmiştir.
Bu kere Yüce Allah'ın yardımı ve gayretli Kumandanları ile kazanılan bu zaferden dolayı tebriklerimi takdim ve Yüce Meclise lütfen ulaştırılmasını arz ve rica ile tekraren hürmetlerimi sunarım, Saygıdeğer Paşa Hazretleri." 11 Eylül 1921

1. Fırka, 11. Alay Gönüllü Askerlerinden
Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı (İçöz)

***

"ORDUMUZ OLAGANÜSTÜ KAHRAMANLIK GÖSTERDİ"

(Orduya Meclisin selam ve teşekkürlerini sunalım...)

Tarih: 15 Eylül 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yetmiş altıncı Toplantı
Celse: Birinci Celse

Sakarya Zaferi dolayısıyla Meclisce Orduya selam ve teşekkür yazılması görüşmelerinden satırbaşları:

Mustafa Durak (*Sakarya*) Bey (Erzurum): Ordumuz Sakarya Vadisi'nde Milli namusumuzu hakkı ile korumak uğrunda olağanüstü bir kahramanlık göstermiştir. Onun için **Orduya Meclisin** selam ve teşekkürlerinin tebliğ edilmesini teklif ederim.

Başkan: Teşekkür yazısı **Yüce Meclisten, Ordu** adına **Başkumandanlığa** yazılacaktır. **Başkumandan** da birliklere ve **Ordu Kumandanlarına** tebliğ eder. Kabul edenler ellerini kaldırsın.... Kabul edilmiştir. Şimdi vereceğimiz karar teşekkür yazısını bir heyet mi götürsün, yoksa telgrafla mı gönderelim? Oylamaya koyuyorum. Telgrafla gönderilmesine karar verildi.

Hüsrev (*Gerede*) Bey (Trabzon): Aynı zamanda Meclisimiz tarafından **Başkumandan** tayin edilen ve savaşı sevk ve idare eden **Mustafa Kemal Paşa'ya** şükranlarımızı yazalım. Bu yazacağımız teşekkür yazısı onun için çok kıymetli bir belge olur.

***

"SAKARYA KAHRAMANLARINI MECLİSCE KUTSARIZ"

(Millet ve Memleketin Kurtuluşu çok yakındır...)

Tarih: 17 Eylül 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yetmiş yedinci Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse

Sakarya Zaferi sebebiyle Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri vasıtası ile Meclisin Orduya çekmiş olduğu telgraf:

Başkan: Başkanlık Divanı yazılacak teşekkür yazısını tanzim etmiştir. Bilgi olarak sunuyorum:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Türkiye Büyük Millet Meclisi bugünkü genel toplantısında Milli Ordunun olağanüstü fedakarlıkları ile kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi'nin kahramanlarını Kutsamış ve Yüceltmiştir. Bütün Milletin duygularına tercüman olarak, pek derin olan minnet ve şükranını güçlü yol göstericiliği ile bütün Ordu mensuplarına arz edilmesine karar verilmiştir.
Meclis, Yüce ve Aziz Başkanlarının düşman ordusunu bozguna uğratan, dahice karar ve önlemleri sayesinde ulaşılan bu büyük zaferle övünçlü ve ayni kararlılık ve dehanın kesin kurtuluşumuza ulaştıran bu Kutsal yolda kazanılacak başarılarla Millet ve Memleketin kesin kurtuluşunu temin edeceğine inanmakyadır."
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından Meclis Başkanlığına gönderilen Savaş Raporu:
"Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Adnan Beyefendiye:

1.- Sivrihisar'da ele geçirilen malzemeden başka, bir çok düşman kumandanları ve subaylarının da eşyası ele geçmiş ve bu arada düşman ordusu Başkumandanı Papulas'ın beş adet nişanı bulunmuştur. Bu nişanlar zaferin hatırası olmak üzere, oradaki Kumandanımız tarafından Orduya takdim edilmiştir.
2.- Düşmanın yan ve gerilerine saldırılarımız ve takiplerimiz devam ediyor. Yeniden birkaç nakliye koluna saldırılarak, bu kollar kısmen ele geçirilmiş ve kısmen tahrip edilmiştir.
3.- Düşman geri çekilişinin hattını keserek 14 Eylül'de Sivrihisar'a baskın yapan Birlik Komutanımızın verdiği raporlardan birisinin sureti ayrıca ilişikte sunulmuştur. Sivrihisar'da; Yunan Hastanesinde otuz kadar Yunan yaralılarını ziyaret ederek hatırlarını sordum. O sırada düşman saldırıya başlamakla Yunan doktorları esir edilmiş olduğundan, yaralılar iki Müslüman doktora teslim edilmiş ve her türlü ihtiyaçları temin edilerek yerlerinde bırakılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan - Mustafa Kemal

***

"YUNAN ORDUSU BAŞLARDA ZAYIF BİR ORDU BULDU"

(Düşmanlarımız Milletimizi yok etme kararlığındaydılar)

Tarih: 19 Eylül 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yetmiş dokuzuncu Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse

Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Genel Savaş Harekatı ve dış durumlar hakkındaki beyanatından satırbaşları:

Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Milletimizi yok etmek kararlılığında bulunan düşmanlarımız, Umumi harpte içinde bulunduğumuz gurubun yenilgisinden istifade ederek, maksatlarını seri bir şekilde ortaya koymak girişiminde bulundular. **Mütareke** zamanında **Memleket** ve Milletin hayatını savunmak için, elimize var olan tüm imkanları almak hususunda girişimde bulunmadıkları hiçbir araç kalmamıştır. **Ordumuz** dağıtılmış, elimizdeki silahımız, topumuz, hemen hemen yok denecek bir hale getirilmişti. İşte böyle bir zamanda idi ki; düşmanlar maksatlarını tamamıyla elde etmek için **Yunan Ordusunu Memleketimize** saldırttılar. **Yunan Ordusu**; karşısında yalnız **Milli Kuvvetlerden** ibaret olan zayıf bir hat bulmuştu.

Fakat bunun gerisinde **Millet** ve **Milletin** temsilcilerinden oluşan **Yüce Heyetiniz**,varlığımızı savunmak için, yegane aracın "**Ordu**" olduğunu takdir ederek, böyle bir **Orduyu** meydana getirmek için bütün yardım ve gayretlerini sarf etmeye başlamıştı. Düşmanlarımız bize bu fırsatı vermek istemediklerinden, derhal **Milli** kuvvetlerimizin üzerine saldırdılar ve bunun sonucunda **Bursa**, **Uşak** gibi değerli şehirlerimiz dahi, **İzmir** gibi, düşmanın gasp etmesi ile sonuçlandı. Fakat **Hükümetimiz** bundan etkilenmedi ve bir an olsun tereddüt göstermedi. **Ordusunu** kurmak için hazırlıklarına devam etti.

Düşman bunu ne bahasına olursa olsun önlemek için fırsatçı idi. **Ordunun** oluşmasını kendi çıkarlarına karşı gören bazı hainler, **İstanbul**'un mevki sahipleri, **İstanbul**'un daima gafil yöneticilerinin, tavır ve hareketlerinden istifade ederek **Hükümetimize** isyan etti ve düşmanlarımıza katıldı. Bunu pek önemli bir fırsat olarak değerlendiren düşmanlarımız derhal baskın şeklinde **Bursa**'dan, **Eskişehir** yönüne doğru saldırıya geçtiler.

Bu saldırı öyle bir zamanda oldu ki; **Kuvvetlerimiz Gediz** ve **Simav** çevrelerinde meşgul bulunuyorlardı. Fakat bu

kuvvetlerimiz derhal **İnönü**'nde toplandı. Düşmanın saldırısını ve tecavüzünü güvenle kabul etti ve **Ordumuz Milli Tarihimizin *Birinci İnönü Zaferi***'ni kaydetti. Ancak istenilen **Ordunun** oluşturulması için, muhtaç olduğumuz zaman gecikmişti.

Bundan sonra yeniden **Ordumuzu** oluşturmak için tekrar çalışılmaya başlandı. Düşmanlarımız bu hazırlıkları da önlemek istediler. Bu defa daha çok güçlerle ve daha büyük oranda, muhtelif yönlerde, yeni bir baskın hareketi yaptılar. Bu baskın hareketi de **Ordumuz** tarafından karşılanmış ve sonucunda da **İkinci İnönü Zaferi'ni** kazanmıştık.

Üçüncü defa yeniden pek büyük oranda yardımlar ve gayretlerle **Ordunun** hazırlıklarına devam edilmeye başlandı. **Yunan** kuvvetleri, böyle **Türk Kuvvetlerine** çarparak parçalandıkça, bizi imha etmek isteyen düşmanlarımız daha büyük oranda önlemler, teşvikler yapıp ve duygularını uyandırmakla meşgul oldular.**Yunanistan**'ın hemen tüm silahlı güçlerinden oluşmuş, fevkalade mükemmel, donatımlı,güçlü büyük bir ordu ile **Anadolu**'nun içerisine saldırdılar.

Düşmanlarımız inanmışlardı ki; bu güçlü ordu, halen kurulmakta bulunan ve hazırlıklarını tamamlaya zaman bulamayan **Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusunu** tamamen ortadan kaldıracak, Memleket ve Milletimizi imha etmekteki kararlarını uygulamak için hiçbir mani olmayacaktır. Düşman ordusu **Temmuz** ortalarında saldırı hareketlerine başlamıştı.

İlk temasta, düşmanın sayıca ve donanımca üstünlüğü görülüyordu. **Ordumuz** bu hat üzerinde kesin savaşı kabulden kaçınıp, yalnız mevzii çatışmalar yaparak düşmanı fazla bir kayba uğratmakla yetinmiştir. Sonuçta da **Ordumuz Eskişehir**'in doğusu ile **Seyitgazi** hattına çekildi.

Hep meydan savaşları verilmeden, yalnız düşmanı kayba uğratmak için savaşlar yapıldı. Bundan sonra Ordumuzu biraz daha takviye etmek ve **Memleketin** diğer yörelerinde bulunan yedek güçlerinin katılmasına zaman bırakmak ve her

halde bizim için müsait ve düşman için müsait olmayan bir yerde **"Meydan Savaşını"** kabul etmeyi olumlu bulduk. İşte böyle bir kararla **Ordumuzun** esas kısımları düşman ordusu ile olan temasını kesmiş ve uzak bir mesafe, doğuya doğru çekilmiş; **26 Temmuz'da Sakarya** gerisine toplanmıştı.

Düşman ordusu, **Ordumuzu** sıkıştırıp mutlaka kesin sonuç verecek bir meydan savaşı yapmak ihtiyacı içinde bulunuyordu. Biz de **Sakarya** doğusunda, gelecek olan düşmanı güvenli bir şekilde karşılamak için gereken hazırlıkları yaptık.

Düşman **Eskişehir'**de, o güne kadar olan kayıplarını tamamlamak için **15/20** gün kadar bir zaman sarf ettikten sonra **13 Ağustosta** ileri yürüyüşüne başladı. On piyade tümeni ve bir süvari tümeninden oluşan ordularını yürüttüler. Düşman, **Ağustosun 17.** ve **18.** günleri **Sakarya**'nın batısında **Ordumuzla** temasa geçti.

Bu sahada düşmanla temas halinde bıraktığımız kuvvetler yalnız **Süvari Birliği** ile yükleri hafif ve küçük piyade birliklerinden ibaretti. Düşmanın hareketi ellerinden geldiği kadar geciktirip, durdurarak ve teması kaybetmeyerek geriye çekilmişlerdir.

Düşman **13 Ağustostan, 23 Ağustosa** kadar önemli bir hareket yapamadı. Düşmanın takip ettiği strateji esas kuvvetleri ile **Ordumuzun** sol tarafını ayırarak imha etmek ve ondan sonra **Ankara**'ya gelip **Türkiye Büyük Millet Meclisi** ve **Hükümeti** dağıtarak, bütün **Anadolu'**ya hakim olmaktı.

Biz de daha çok evvelinden düşmanın maksadını keşfetmiş bulunduğumuz için **Ordumuza** ona göre önlem aldırmış bulunuyorduk. **Süvari** birliklerimiz ve hafif teçhizatlı **Piyade** birliklerimiz düşmanın geri çekilme hatları üzerine bir çok saldırıda ve devamlı rahatsız edici atılımlarda bulundular. Birçok kollarını, birçok otomobillerini ve diğer nakliye araçlarını tahrip ettiler.

Düşman; **23 Ağustos** sabahı doğuya doğru gitmekte olan

kuvvetlerini kuzeye döndürdü ve ileri harekete başladı. Bazı yerler ciddi ve kanlı savaşlarla savunuldu. Sonunda **23/24 Ağustos** gecesi orada bulunan birliklerimiz, evvelce aldıkları talimata dayanarak, geriye esas mevzilerine çekildiler. Düşman **1-1,5 tümenini** nehrin doğusuna geçirmeye başladı.

Ağustosun 24. günü doğuya geçmiş olan bu kuvvetleri üzerine birliklerimiz kuzeyden ve güneyden saldırıya geçtiler. Böylece düşmanın doğuya geçirmiş oldukları birlikleri büyük bir kayba uğradı.

25 Ağustos günü düşman, bütün cephe boyunca saldırıya geçti. Bu saldırılar daha başında büyük kayıp ile püskürtüldü ve durduruldu. Düşman yine pek çok kayba uğradı.

Ağustosun 26. günü düşman yine tüm cephe boyunca saldırısına devam etti. Yalnız **Haymana**'nın güneyinde bir miktar toprak kazanmayı başardı.

27 Ağustos günü genel saldırı devam etti, hiçbir yerde en küçük bir başarıya ulaşamadı.

28 Ağustosta düşman gece, gündüz saldırılarına devam etti. Bu saldırı sonunda düşman bir kısım toprak daha kazanmayı başardı. Buna karşılık, sol tarafımız karşısında telefi edilemeyecek kayıplarla karşı karşıya kaldı. Düşman saldırılarında ısrar ediyordu.

Ağustosun 29.nda bütün gücü ile bir genel saldırıya daha kalkıştı. Bir kısım toprak kazanmayı başardı. Bu bizim cephede yapmayı düşündüğümüz bir değişiklikti. Böyle bir cephe değişikliği görüntüsü düşmanı büyük ümitlere düşürdü.

30 Ağustosta sol yönümüze yeni bir genel saldırıya geçti. Düşmanın saldırıları başarı ile geri püskürtüldü. **31 Ağustosta** tekrar bütün cephe boyunca saldırısını devam ettirdi ve bir miktar toprak kazandı.

İşte bugüne kadar devam eden savaşın görünen yüzü şuydu: düşman karşı karşıya kaldığı büyük kayıplar yüzünden artık bizim sol yönümüze saldırıdan tamamıyla vazgeçti. Fakat merkezde saldırıyı yenilemekle belki de sonuç alacağı kanaati hasıl oldu.

1. Eylül'de düşman doğudan kaydırdığı kuvvetlerin katılması ile sağ yönümüze ve merkeze genel bir saldırı daha yaptı. Bunun üzerine bazı birliklerimizi daha doğuya çekilmesine karar verildi. Bir ordu için mevziin nerede olduğu önemli değildir. Bir asker her yerde savaşır. Ordu; böylece daha güvenli ve sağlam bir hat üzerine yerleşti.

3. Eylül'de düşmanın bütün cephe boyunca sessizliğini koruduğu görüldü. Artık yorgunluğu görülüyordu. Bir takım tedbirler almakta olduklarını hissediyorduk.

Eylülün 4. günü düşman toplayabildiği kuvvetlerle, sağ yönümüzde ve merkezimiz karşısındaki mevziilerini takviye etti. Oradan tekrar saldırıya geçmek istedi. Bu defa düşmanın tüm saldırıları büyük kayıplarla her noktada durduruldu ve püskürtüldü. Düşman artık yenilmek üzere idi veyahut yenilmişti bile. Ancak bu yenilgiyi kendine bir türlü itiraf etmek istemiyordu.

Eylülün 5. günü dahi toplayabildiği son yedekleri ile harekete geçmekten kendini alamadı. Bütün bu kuvvetler **Ordumuzun** yalnız merkezine saldırabildi. Fakat bu saldırısı dahi çok büyük kayıplarla durduruldu ve püskürtüldü. Artık düşman bütün cephe boyunca saldırıdan vazgeçmek mecburiyetinde kaldı ve savunmaya geçme gereğini gördü. Bizim planımızın yalnız birinci safhası sona ermişti.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ordusunun planı, düşmanla istediği yerde savaşmak ve öncelikle onu çarpışmaya mecbur etmek ve çarpıştıkça kırmak ve onun üzerine atılmaktı.

6. Eylül'de düşmanın artık harekete ve faaliyete mecali kalmadığı görülüyordu. Direnme güçlerinin ne kadar olduğunu anlamak için, cephemizin merkezinden derhal bir karşı saldırıya geçildi. Başarılı olundu ve zamanın yettiği derecede ileriye gidildi.

Eylülün 8. günü harekete devam edildi. Başarılı olununca artık kanaat geldi ki, düşman ordusunun tepelenmesinin zamanıdır. Genel bir hazırlığa geçildi.

Eylülün 9. gününü hazırlıklarla geçirdik ve **10.** günü bütün ordu cephesinde ve özellikle düşmanın sol yönünde bulunan kuvvetlerine karşı genel bir saldırıya geçtik. Bu saldırı çok kısa zamanda çok büyük sonuçlar verdi. Düşman ordusunun hayatı ve ölümü ile ilgili ve fevkalade önemli olan mevzileri **Kahraman Askerlerimiz** tarafından derhal ele geçirildi.

Düşman topunu, tüfeğini terk ederek, perişan bir halde kaçmaya başladı. Bizim yöneldiğimiz saldırı o kadar etkili, o kadar yok edici idi ki, düşman ordusu bütün gücünü göstermek sureti ile karşılık verdi ve savunma yapmak mecburiyetinde kaldı.

11. Eylül günü düşmanın yaptığı bu saldırının tümü kırıcı ve ezici bir şekilde püskürtüldü ve **12 Eylülde Ordumuz** şiddetli bir şekilde saldırıya devam etti ve düşman bütün gayretlerine rağmen en önemli mevziilerini bizim süngülerimize terk etmek mecburiyetinde kaldı. Bu darbe karşısında artık düzenli bir geri çekilme görüntüsünü de kaybederek perişan bir halde bir an önce nehrin batısına atılmaktan başka bir şey düşünmedikleri anlaşılıyordu.

13. Eylül'de bu saha düşmandan tamamıyla temizlenmiş bulunuyordu. Bu sahada **"Meydan Savaşı"** devam ediyorken, **Afyonkarahisar** ve **Dinar** taraflarında bulunan kıtalarımız dahi **Uşak-Karahisar** hattına saldırdılar. Artık birliklerimiz düşmanın geri çekilme hattına saldırmaya başladı ve önüne çıkan düşman birliklerini perişan etti, dağıttı ve **Sivrihisar'**a kadar girdi. **Yunan Ordusunun Başkumandanının** şahsi eşyalarına varıncaya kadar birçok şeyler ele geçirildi.

Şimdi 13. Eylül'den, bugünkü 19. Eylül'e kadar geçen safhaları anlatacağım:

Düşman nehrin batısına atıldıktan sonra geri çekilmeye devam edecek halde değildi. Öncelikle toparlanmak ve ondan sonra yürümek mecburiyetinde kaldı. Bizim ona karşılık uygulamak istediğimiz hareket, geri çekilmesini kesmekti. Bu hareketimiz başarı ile uygulanmış ve devam etmektedir. Bizim birliklerimiz nehri her noktadan geçmiştir.

Bu suretle **21** gün ve gecesiyle beraber devam etmek üzere ***"Sakarya Meydan Savaşı Kahraman Ordumuz tarafından kazanılmıştır."*** **Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusunun Sakarya**'da kazanmış olduğu **"Meydan Savaşı"**; çok büyük bir **"Meydan Savaşı'**dır." **Harp Tarihinde** belki de bir benzeri olmayan bir **"Meydan Savaşı'**dır."

Ordumuzun **Harp Tarihine** bir örnek olarak sunulan bu zaferi elde etmiş olması sebebi ile **Yüce Heyetinizi** kutluyorum. Bu parlak zaferin yaratıcıları olan kişileri **Yüce Huzurunuzda** ve bu kürsüden büyük hürmet ve takdirlerimle anmayı bir vicdani görev olarak kabul ederim.

Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerinin bu **"Meydan Savaşı'**nda" yapmış olduğu hizmetleri pek büyük bir takdirle anılmaya layıktır. **Savaş Meydanlarının** hemen her noktasında gece ve gündüz hazır bulunmuş ve pek isabetli ve değerli önlemleri, yerinde ve gerekenlere tebliğ etmiş ve daima rahatlatan bir kişi olarak, manevi gücümüzü artıracak çalışmalar göstermiştir.

Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri, derin bir zeka, yorulmaz bir kararlılık ve imanla, gece, gündüz faaliyeti ile harekatın en küçük noktalarına kadar etki yapmış ve fevkalade bir görüşle **Ordusunu** sevk ve idare ederek bu başarı ve zafere ulaşmıştır. Diğer **Grup**, **Kolordu** ve **Tümen**, **Alay** ve sair **Kumandanları** her biri diğeri ile müsabaka yaparcasına fedakarlık, kahramanlık ve dirayet göstermişlerdir.

Subaylarımızın Kahramanlıkları hakkında söyleyecek söz bulamam. Yalnız sözlerimde isabet göstermek için diyebilirim ki; bu savaş **"Subaylar Savaşı"** olmuştur. **Subay** arkadaşlarımın en küçük rütbelisinden, en büyük rütbelisine kadar değer ve fedakarlıklarını bütün kalbim ve vicdanımla ve takdirle anarım. **Askerlerimizi** her türlü methiyenin pek çok üzerinde görürüm.

Zaten bu **Milletin Evladı** başka türlü düşünülemez bile. Bu **Milletin Evlatlarının** fedakarlıkları, kahramanlıkları için

herhangi bir kıyaslama yapmak mümkün değildir. Ancak askerlerimiz için yeni bir şey ilave etmek isterim: ***"Kahraman Türk Askeri Anadolu Savaşlarının manasını anlamış, yeni bir ülkü ile savaş bitmiştir."***

Böyle evlatlara ve böyle evlatlardan oluşmuş ordulara sahip olan **Millet** elbette hakkını ve istiklalini tam manası ile korumakta başarılı olacaktır. Böyle bir **Milleti** istiklalinden mahrum etmeye kalkışmak, hayal ile uğraşmaktır. **Milli Savunma** Bakanı **Refet Paşa Hazretleri** savaşın başlangıcından ve savaşın tüm devamı sırasınca **Ordunun** ihtiyaç duyduğu her şeyi başarılı bir şekilde ve zamanında yetiştirmiştir.

Bu zaferin elde edilmesi için gerekli olan birinci sebeplerdendir. Kendisine teşekkürlerimi takdim ederim. Biz ***"Milli Hudutlarımız içinde hür ve bağımsız yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz."*** Biz **Avrupa**'nın diğer milletlerinden esirgenmeyen hukukumuza tecavüz edilmemesini istiyoruz.

Umumi Harpte içinde bulunduğumuz zümrenin yenilmiş olması yüzünden ödememiz gereken cezayı **Suriye** ve **Irak** gibi **Memleketin** geniş topraklarının idaresini ve mukadderatının tayini hakkını, o memleketlerin halklarına bırakmak sureti ile sahip olduğumuz haklarımızdan vazgeçmiş bulunuyoruz. Hiçbir yenilmiş devletten bu kadar geniş ve bu kadar zengin memleketler alınmamıştır.

Hükümetimizin ve **Milletimizin Hıristiyan** toplumuna karşı adilane bir şekilde hareket etmesi, ananelerimizin gereği ve dinimiz icabıdır. Gerçekten **Hıristiyanlar** adilane bir muamele edildiğine dair en büyük delil, **Memleketimizin** her noktasında, en küçük köyünde bile **Hıristiyanlar Müslümanlardan** daha fazla huzur, refah ve servete sahiptir.

Fakat bu **Hıristiyanlar** dıştan gelen teşviklerle veyahut ekmeğini yediği toprağa nankörlük ederek, **Milli** varlığımızı zarara uğratmak, bozmak girişiminde bulunacakların fenalıklarına set çekmek, pek tabiidir ki şarttır. Bundan dolayı

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini suçlamak hiç kimsenin hakkı değildir.

Bütün dünya bilmelidir ki; sakin ve uyumlu tebaa daima himaye edilmiş ve daima himaye edilecektir. **Hıristiyanların**; **İslam** olan vatandaşlardan bir farkı yoktur. Ayni haklara sahiptirler ve sahip kalacaklardır. **Yunanlıların** medeniyeti; yangın çıkarmak, suçsuz insanların kanına, malına, canına, ırzına tecavüz ve suçsuz kadın ve çocukları katletmektir. **Haçlıların** kahramanları arasına girmek isteyen **Kral Kostantin**'in **Anadolu**'ya ulaştırılma ile görevlendirildiği medeniyetin eserleri; yangın yerleri, ihtiyar, kadın ve çocuk cesetleridir.

Avrupa bu serserilikleri uzaktan seyretti. Fakat **Allah** bize yardım etti ve **Yunan** ordusu, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusu** karşısında adeta kaçtı. Haklarımızı alıncaya kadar silahımızı elden bırakamayız. Fakat bundan bizim bir tutkulu sa' 'aş taraftarı olduğumuz zannedilmesin. Biz aksine herkesle barış yapmak istiyoruz.

Bütün Dünyanın bilmelidir ki; **Türk Halkı**, **Türkiye Büyük Millet Meclisi** ve onun **Hükümeti**, uşak muamelesi yapılmasına tahammül edemez. Biz savaşçı değil, barışçıyız. Bir an önce barışın yapıldığını görmek, ona yardımcı olmak isteriz.

Biz **Rusya** ile dostuz. Çünkü **Rusya** herkesten evvel bizim **Milli** hukukumuzu tanıdı ve uydu. **İtilaf devletleri** dahi varlığımızı ve **Milli İstiklalimizi** tanıdıkları takdirde, onlarla da aramızda hiçbir anlaşmazlık kalmayacaktır. **Yüce Heyetinizin Başkanı** sıfatı ile beyan ederim ki: Biz savaş değil, barış istiyoruz. Barış yapmaya hazırız ve buna mani hiçbir durum yoktur. **Ordumuz, Vatanımızda** tekbir düşman askeri bırakmayıncaya kadar takip, baskı ve saldırısına devam edecektir.

***

"MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN KONUŞMASI YAYINLANMALI"

(Bütün insanlık ve Dünya bunu okusun)

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yaptığı konuşmanın Fransızca tercümesinin bastırılması, yayınlanması ve bütün dünyaya ilan edilmesine dair teklif:

"Yüce Başkanlığa:

İki yıllık Milli çabanın kıymetli bir özeti ve bu mutlu Büyük Zaferin tarihçesi ve Milli isteklerin açık ve kesin ifadesi olan Başkan ve Başkumandan Paşa Hazretlerinin konuşmasının aslı ile Fransızca tercümesinin derhal bastırılmasını ve bütün İnsanlık Dünyasına ilanını, bildirilmesini ve yayınlanmasını teklif ederim."19.Eylül.1921

Karesi Milletvekili
Vehbi (Bolak)

Başkan: Yapılan bu teklifi kabul edenler ellerini kaldırsın. İttifakla kabul edilmiştir.

***

"MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA GAZİLİK VE MAREŞALLLİK"

(Bu sıfat Meclisin Orduyu taltif ve takdir belgesidir...)

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya Mareşallik Rütbesi ve Gazilik Unvanı verilmesine dair Kanun teklifi:

Başkan:

Ayrıca aynı konuda seksen imzalı bir Kanun teklifi var. Şimdi **Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleri** ile,

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın müşterek tekliflerini okutuyorum.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Batı Cephesi: 14/15 Eylül 1921
Bizzat savaş meydanındaki tedbirleri ile Zaferimizin yaratıcısı ve iz bırakanı olmuş olan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine "Mareşallik" Rütbesi ve "Gazilik" Unvanı verilmesini teklif ve rica ederiz. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu sunumu Milletimiz tarafından doğrudan doğruya bütün Orduya dönük bir takdir ve taltif eseri olacağı kanaatinde bulunduğumuzu arz ederiz."

Kozan Milletvekili	***Edirne Milletvekili***
Fevzi (Çakmak)	***İsmet (İnönü)***

"Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya Gazilik Unvanı ve Mareşal Rütbesi verilmesine dair

Kanun:
Madde 1.- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine "Gazilik Unvanı" ve "Mareşallik Rütbesi" verilmiştir."
Başkan: Kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.
"Madde 2.- İşbu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir."
"Madde 3.- İşbu kanunun yürütülmesine Büyük Millet Meclisi görevlidir."

Başkan: Kanunun tümünü kabul edenler... **Kanun oy birliği ile kabul edilmiştir.**

Başkan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara):Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusunun Sakarya'da kazandığı zafer sebebiyle birkaç gün önce **Yüce Meclisinizden** yapılmış olan tebriklere teşekkürlerimi sunmak fırsatına ermiş bulunmaktayım. Aynı zamanda bugün bana sunduğunuz "**Unvan**" ve "**Rütbe**"den dolayı özellikle minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Kazanılan bu başarı **Yüce Heyetinizin** iradesi ile kuvvet bulan **Ordumuzun** sayesinde, düşman ordusunun iradesini kırması şeklinde sonuçlanmıştır. Bu sebeple tebriklerinizin gerçek muhatabı yine **Ordumuzdur**. Bunun için **Ordu** adına da, kendi adıma da arz ettiğim teşekkürlerimi ilave olarak tekrar etmeyi bir görev addederim.

***

"SİZLERİ ÖNCEKİ SAVAŞ MEYDANLARINDAN TANIRIM"

(Yüreği senin kadar temiz ve sağlam askere rastlanmaz)

Tarih: 20 Eylül 1921
Yer: Ankara – Sakarya

Mareşal Gazi Mustafa Kemal'in Sakarya Meydan Muharebesi sebebiyle askerlerine mesajı:

NEFERLERE (Askerlere)

"Kurtuluş için yaptığınız bu savaştan çok daha evvel sizi başka muharebe meydanlarında da tanımış idim. Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz; daha sağlam bir askere rast gelinmemiştir.
Her zaferin mayası sendedir. Her zaferin en büyük

payı senindir.
İnancınla, imanınla, itaatinle hiçbir korkunun yıldıramadığı demir gibi pak kalbinle, düşmanı nihayet alt eden büyük gayretin için minnet ve şükranımı söylemeyi nefsime en aziz bir borç bildim. Sizin gibi Kumandanları, Subayları, Askerleri olan bir Millete yad elleri altında köle olmak mümkün değildir.
Bu defa Türkiye Büyük Millet Meclisinin hakkımda yeni bir rütbe ve "Gazi" unvanı ile tecelli eden iltifatı ve teveccühü, doğrudan doğruya size aittir. Milletin vermiş olduğu bu rütbe ile yükselen Ordu, en şerefli ve en ulu bir gaza (Kutsal Savaş) ile, mümtaz (seçkin) olan gene Ordudur.
Sizin kahramanlığınızla, sizin gösterdiğiniz sonsuz fedakarlıklar pahasına kazanılan büyük zaferlerin Millet tarafından takdir edilmesinin delili olan bu unvanı ve rütbeyi ancak size mal ederek, bütün askerlik hayatımın en büyük iftihar edilecek sermayesi olarak taşıyacağım.
Cenabı Hak, giriştiğimiz Kurtuluş Mücadelemizde şerefli silah arkadaşlarıma kendilerini kanıtlayan asaletin, civanmertliğin, kahramanlığın hakkı olan kesin kurtuluşu nasip etsin.
20 Eylül 1921

Başkumandan
Mustafa Kemal

***

"HERKES KONUŞUYOR, O HAREKETE GEÇİYOR"
(Emreden baş, yöneten eller hep orada: Meclis)

Mustafa Kemal hakkında, 28 Eylül 1921 tarihli Fransız İllustration

Dergisinde yayınlanan makaleden satırbaşları:

"Müttefik Bakanlar ve Elçiler, Londra'da toplanıp, 1453 ten beri çözümlenemeyen "Doğu sorunu" ile bir kez daha meşgul olurlarken, Türkiye'nin geleceği hakkında felsefe yapacak birisi varsa, o da kuşkusuz, Mustafa Kemal Paşa idi.

Fakat Gazi Mustafa Kemal'in felsefe yapmaya vakti yoktur. Başkaları sözlerle vakit geçirirken, O, harekete geçiyor. İki yıl öncesi,, yenilmiş ve yıkılmış olan yurdunda, asi sayılan Mustafa Kemal, bugün Türkiye'nin onurlu Başkanı bulunuyor. Kuşkusuz, İstanbul'un Başkanı değil.

Ama, İstanbul'da, yurtsuz Hükümet yöneten, tebasız hüküm süren, vekaletsiz müzakerelere giren, o Hükümet gölgesinin ne önemi vardır? Gerçek Türkiye, artık Boğaziçi'nde bulunmuyor. Ankara'ya sığındı. Milli Meclis, emreden baş, yöneten eller, hep orada.

"O", yalnız Müttefiklere değil, talihe de isyan etti. Yurdu; başkalarının kafasına sonsuza kadar kurban ederken ve talihe boyun eğmişken, "O", son direnç gücünü etrafına topladı. Öfkeli, cesur ve kararlı, imanından başka hiçbir gücü olmadan, dünyaya karşı çıktı. Etkisine girenler, yavaş yavaş çoğaldı.

Önceden parmakla gösterilen ve tek tek gelen kimseler, sonra bir parti haline geldiler. Sonunda da, bir Devlet, bir Ordu oldular. Karar verdiler ki; Türkiye, yenilmekle beraber, İzmir'i, Edirne'yi, Trakya'yı kaybetmeyecektir.

Sevr Antlaşması'nı yırtmak zahmetine katlanmadılar. Çünkü, ellerine alıp okumadılar bile. Haklarını almak için, Ordu yaptılar, savaşıyorlar. Bizleri Maraş'tan, Urfa'dan kovdular.

Son davet üzerine, Ankara Hükümeti Delegelerini Londra'ya gönderi. İki yıl içinde, ne ilerleme... Mus-

tafa Kemal Paşa için, ne büyüklük ve memnuniyet...
Bu İstiklal Kahramanı, henüz kırk yaşındadır. Gerçek bir Türk ailesindendir. Uzun boylu, oldukça geniş omuzlu, küçük elli, küçük ayağına rağmen, çok çeviktir. Kişiliğinin gücü ve önemi, hemen kendini belli eder. Alın, zeka ile parlar. Gözlerinin maviliklerinden, beklenmeyecek kadar keskin bir alev fışkırır.Ama, her şeyden çok, yüzünün geniş hatları, ruhunun büyük mücadelelerini söylüyor.
Bazıları "Kaplan Yüzlü" dediler. Belki... Ama, çoğu zaman, umulmaz derecede tatlı bir çocuk gülümsemesinin aydınlattığı, anlamının çeşitliliği ve hareketleri ile çok dikkat çeken bir yüz...
Mustafa Kemal Paşa, gerçek bir askerdir. Yetenekli bir Komutan olduğu kadar, kelimelerin tam anlamı ile de, gerçek bir liderdir. Adeta, insanları yönetmek için doğmuştur...

***

"İNSANIN TÜYLERİNİ ÜRPERTEN ZULÜMLER YAPILDI"

(Zulümler ne yazık ki, Büyük Millet Meclisi adına yapıldı)

Tarih: 3 Ekim 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Seksen beşinci Toplantı
Celse: Birinci Celse (Gizli)

Koçgiri ve Umraniye olayları ve Doğu Vilayetlerindeki asayişin durumu ile ilgili görüşmelerden satırbaşları:

Emin (*Lekili*) Bey (Erzincan): Ben **Koçgiri** olaylarını tamamen takip etmiş bir arkadaşınızım. Orada öyle zulümler yapılmıştır ki, insanın tüylerini ürpertir. "***Memlekette ya-***

ğılan bütün felaket zulümler, Büyük Millet Meclisi adına yapılmıştır".

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Büyük Millet Meclisi kendisini aklamak için çalışmalı. Bu gibi önemli meseleleri saklamağa lüzum görmüyorum. Verdiğimiz yetkiyi kötüye kullananlar vardır. Böyle zulümler kalmamalı, her şey bilinmelidir. Toplantının açık olmasına taraftarım.

Mustafa Durak (*Sakarya*) Bey (Erzurum): Memleketimizde yapılan zulümleri dünya karşı ilan etmeliyiz. Herkes duymalı. Mesele gayet mühimdir.

Memlekette yapılan bütün felaketler, bütün zulümler, bütün kötülükler, olanları **Milletten** saklamaktan dolayı doğmaktadır. Biz açık celse yapmak istiyoruz.

Musa Kazım (*Onar*) Efendi (Konya): Sorumlu tutulması gereken **Kumandanlar** varsa, **Büyük Millet Meclisi** açık bir şekilde göstermelidir. Sorumlu tutmamak için bir sebep yoktur. **Büyük Millet Meclisinin** sorumluluğu üzerinden atması, ancak sorumluları cezalandırması ile olur

Hüsrev (*Gerede*) Bey (Trabzon): Meseleyi iyi bilmiyorum. Ancak çok zulümler vardır dendi. Yurttaşlarımız bilmeli ki **Meclis** hiçbir fenalığı kabul etmiyor.

Refet (*Bele*) Paşa (İçişleri Bakanı) (İzmir): Mevzubahis olan mesele, tam bilemiyorum ama, altı ay gibi hayli bir zaman önce olmuştur. O zaman ben **İçişleri Bakanı** değildim.

Buna rağmen huzurunuzda cevap vermek bir namus meselesidir. Hiçbir şeyin kapalı kalmasını istemem, hep açıkça söylenmesini isterim. Üzerimde maddi bir sorumluluk bulunmamasına rağmen, belki de **Meclis** huzurunda beni suçlamanız korkusu düşündürüyor.

Benden evvelki devirlerin sorumluluğu da benim üzerindedir. **Hak** ve **adalet** ihmal edilemez. Kanun bir gün hepimizin yakasına yapışacaktır. Yalnız bir şey istirham edeceğin.

Hükümet adına veya **İçişleri Bakanı** adına, olan biten her fenalığı ben kabul ediyorum ve bu fenalıkların karşısında yine ben varım. Muhatap olarak yalnız ben varım.

En büyük davacı benim ve fenalıklara sebep olan suçluların ceza görmesi için en büyük davacı benim. Ortada **Hükümet** yoktur. Kuvvet sizde, yürütme yetkisi ve yönetimi sizdedir.

Benim kadar sorumlusunuz. Ben nasıl hazır olmadığım halde sorumlu isem, sorumluluk aynen sizin için de vardır.

O halde hep beraber itiraf edelim. Ortada fenalık ve kabahat yoktur, diyen yoktur. Bir **Araştırma Heyeti** gönderilmelidir. Bunların yakasına, adalet pençesini yapıştırmalıdır.

Emin (*Lekili*) Bey (Erzincan): Bu olayları yapan insanlar, parmaklarına dolayan, kendi **Din Kardeşlerine** bunu yapanlar, **Hıristiyanlara** neler yapmazlar, diyeceklerdir. Kendi elimizle bıçağımızı düşmanlara vermeyelim. Kimi suçlayacağız? Eğer bir şey söyleyeceksek, o halde kendimizi feda edelim.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Bu zulüm her tarafta işitilmiştir. **Avrupa** da işitmiş, bütün gelişmeleri bilmektedir. **Meclis** vardır. Bir adam görevini kötüye kullanmış, cezasını görsün.

Yetkisini kullanırken ceza vermiş, sorumlu olmuş. Burada bir **Millet** olduğunu gösterelim. Burada diktatörlük yoktur.

Şeyh Hacı Feyzi (*Baysoy*) Efendi (Erzincan): Geçen baharda görevlendirildiğim **Koçgiri, Umraniye**'de uğursuz olaylardan **Erzincan** ve havalisine kadar yayıldığını görüp yerel yönetimle katılarak bu karışıklık ve fesadın ortadan kaldırılması için bazı iyileştirici hallere tevessül edildi. İki karındaş arasında bu kötü anlayışın kaldırılması için **Erzincan** civarında münasip bir yere gelmelerini teklif ettim. Kabul ederek geldiler.

Umraniye'nin zorlu konumu, **Dersim**'e oranla önemlidir. Aynı kavimden olmaları ve sinirlilikleri itibarı ile aralarında fark yoktur. Bu sebeple birbirlerine şiddetle bağlıdırlar. **Umraniye**'nin durumundan **Dersim** de etkilenmiştir. Fakat maksadın siyasi olmadığı belirlenmiştir.

Birincisi; Alişo gibi iki bozguncunun eseridir.

İkincisi; Mülkiye memurlarının idaresizliği, özellikle suçlular hakkındaki aşırı muameleleri halk üzerinde, bu gibi bozguncuların baştan çıkmalarına etkili bir hali oluşturmuştur.

Üçüncüsü; Alevi Kürtlerin Ermeniler gibi göç ettirileceği hakkında, yine bozguncular tarafından, ortaya atılan haberler bu meselenin alevlenmesine sebep olmuştur.

Dördüncüsü ise; bu girişimler **Cengizlerde, Ermenilerde, Yunanilerde** olmuştu. Atlarına binip silahlarını almışlar.

Hasan Hayri (*Kanko*) Bey (Dersim): Kürtlerin hali meçhul gibi görünüyor ve **Kürtler** de bütün düşüncelerini telgraflarla ilgili makamlara bildirmişlerdir. En fazla meçhul olan **Dersim** civarıdır.

Acaba ne gibi fikir taşıyabilirler. **Dersim Kürtleri**, bunların durumları nedir, nasıl yaşamışlardır?

Şimdiye kadar **Hükümetle** temas dereceleri ne yoldadır? Bunların adam akıllı ruh hallerine ve kendi hayatlarına vakıf olmamız gerekir. ***"Vay, siz Kürtsünüz..."***, diyerek, ellerinde tüm geçimleri zaten bir koyun idi, onları da ellerinden aldılar.

Derken **Dersim**'de eşkıyalık asıl bu sebepten ileri gelmiştir. Eşkıyalık ve bu yüzden birçok zulme uğramışlardır.

Bununla beraber **İslamiyet**'ten ayrılmamışlardır. Bir kere bunlar bağımsızlıklarını istemiyorlar. Ancak **Hükümetten** himaye ve adalet istiyorlar. **Fransızlar** ve **İngilizler** bir takım yalanlar yayıyorlar.

Kürdistan'a bir şekil vermelidir, böyle olmalıdır diyorlar. Bunlar sırf **Kürtleri, Türklerden** ayırmak, ikisini de boğmak peşinde koşmaktadır. Bugün **Kürt, Türk**'ten ayrılırsa pek fena olur. Başka **Kürtleri** bilmem, fakat **Dersim**'in durumu böyledir.

***

"BU OLAYLAR 5/10 ÇAPULCUNUN ESERİDİR"

(Hükümet derhal gelmiş bunları tutuklayıp, hapsetmiştir)

Tarih: 5 Ekim 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Seksen yedinci Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse (Gizli)

Koçgiri - Umraniye olayları görüşmelerinden satırbaşları:

Ömer Vehbi (*Büyükyalvaç*) Efendi (Konya): Koçgiri meselesi, **Hükümetin** zayıflığından istifade eden beş, on çapulcunun isyanıdır. 70/80 köy mahv ve perişan olmuştur.

Fakat cinayet işleyenlere, cinayet işlemeyenleri korumak **Hükümetin** görevi iken, aksine önüne geçeni, her kim ise yıkmış, yakmış, mahvetmiştir.

Bu cinayetleri işleyenlerden bir kısmı dağ başlarına çıkmış, bir kısmı sıkıntıya düşmüş, sıkıntıya düştükten sonra, yahut **Hükümet** takip ettikten sonra, **Hükümet** tahkikat yaparak, almış, gelmiş, bunları hapsetmiş.

Bunlar doğru muameledir. Dağ başına çıkıp da, tutamadıklarının takibatını tecil etmiştir. Tutukladıkları ile, tutuklamadıklarına ayrı ayrı muamele ediliyor. Yakalanamayanlar af olunuyor, elde bulunanlar cezalandırılıyor.

Halbuki cinayetlerden gerek firariler, gerekse tutuklananlar sebep olmaktan yana eşittirler. Birini affediyor, diğerine müsamaha etmiyor. **Araştırma Heyetinin** gitmesi doğrudur. Ancak, araştırma yapılıyor, geliyor, buranın keyfine göre bir kısmı kesiliyor, biçiliyor veya makaslanıyor.

Gidecek olan **Araştırma Heyetinin** ne yapacağını biliyor musunuz? Gücü yetene yüklenecek, çaresiz dört, beş köylüyü asacak ve buna sebebiyet veren **Askeri** ve **Mülki** memurlara hiçbir şey olamayacak, hatta bir sual bile sorulmayacak.

Salahaddin (*Köseoğlu*) Bey (Mersin): Bu mesele bazı bilgilere göre, mühim kuvvetler toplayarak, oraya hareketle ve düşman memleketindeymiş gibi hareket etmekle oluşmuştur.

Büyük olay oluyor. **Yüce Meclis** el koymalıdır. Bu afta adalet sağlanmalıdır. Halkın hukukunu ve istirahatını tamamlamalı, yanlış yoldan kurtarmalı ve doğru yola sevk etmeli. **Yüce Meclisinin** bilmediği bir şey kalmamalıdır.

Mustafa (*Özkük*) Ağa (Dersim): Bende kuyruk acısı vardır, sende evlat acısı vardır, aşiretliktir. Aşiretlikte usul, oğlunu öldürenin kendisini de mahvetmektir. Yalnız **Koçgiri** değil, orada olan **Türkün** en ileri **Hanedanı** olan diğer hanedanlara da fenalık olmuştur.

Kuruçay yönündeki **Kürtler** de vardır. Bir **Türk** köyüne **Nizamiye Subayı** gitmiş, nerede buradaki halı, kilim, demişler. İki kişiyi bulmuşlar, vurmuşlar. Halk aman bizi öldürürsünüz diye derededir, derler.

İki katır, iki beygir yükü halılarla **Erzurum**'a doğru göndermişler. Bunları kimden soralım? Eğer yağma ise, beraber soyalım. Öyle ya yazık değil mi bu **Millete**?

Dersim dostları diyor ki;

"Biz İngilizlerden para almışsak, Milletvekillerimiz de almışlardır. İslam dayanışması vardır. Ruslar milyonlarca para teklif etti, kabul etmedik."

Amasya'dan bir mektup vardır. Diyor ki:

Allah aşkına bu Topal Osman'ın yaptığı fenalık ne haldir. Zara ve Umraniye isyan etti. Ne aş kalmış, ne çul kalmış, ne hayvan kalmış. Bunlar nereye gidiyor?

Yıkılan yıkılmıştır, yanan yanmıştır. Bu fenalığı kaldırmak için altıyüz senedir uğraşılıyor. Dersim, istemezler ki bunlar adam olsun. Vali o sandalyeye yapışmak için, baskısına devam etmek için, **Dersim** isyan etti diyorlar.

Namusumla temin ederim ki, hepsi isyan etmemiştir. **Dersimliler** diyorlar ki;

"Yüce Meclis bunu bilsin ki, Hükümet Peygamber olsa biz Hükümetin sözünü dinlemiyoruz. Yalnız Büyük Millet Meclisinin Başkanlığına arz ediyoruz."

Bu çaresizleri af ediniz. Ondan sonra bir Araştırma Heyeti gönderiniz. Eğer biz İngiliz parası aldıysak, kendimizi asalım. Bir heyet gitsin, Dersim'in keçisi mi noksan, arazisi mi noksan bunları anlayalım.

Yoksa etrafı ateşe verelim, Dersim'i yakalım, çıkalım işin içinden. Fikrim evvela af ile halletmek ve ardından bölgeye gitmektir.

Refet (*Bele*) Paşa (İçişleri Bakanı) (İzmir): Olay tümü ile **Koçgiri** meselesi olduğu halde, hayır bu mesele **Dersim** meselesidir denmemelidir. Bu **Memleketin İçişleri Bakanı** olarak, nasıl **Samsun**'u, **Konya**'yı, **İstanbul**'u düşünürsem, **Dersimlileri** düşünmek ve **Dersimliler** adına söylemek mecburiyetindeyim ki, **İçişleri Bakanlığı Dersim Vilayeti** halkına iyi hareketlerinden dolayı memnun ve teşekkür borçluyum. Bunların bu işlerde dahli yoktur. **Dersimlilere** teşekkür ederim.

Takdirlerimi sunar ve **Hükümet** adına teşekkür ederim. Onlar da kardeş, onlar da biziz, başkası yoktur, ayrılık yoktur. Şimdi meseleye gelelim: Meselenin nasıl çıktığını, niçin çıktığını, ne olduğunu, neden ileri geldiğini...

Burada herkes kendi görüşünü söyledi. Kötülükleri filan yaptı, filan yapmadı, filanını çıkardı, filanını çıkarmadı, isyan çıktı. Hangisi doğrudur?

Orta yerde bir isyan olayı vardır ve bu isyan olayında ileri gidilmiş, fenalık yapılmıştır.Her iki tarafın yaptıkları fenalıklar vardır. Fenalar kimdir? Fenalık çıkmasın, tüm fenalıkları terbiye edelim.

Af nedir? Ben anlamam. Af adaletsizliktir. Neyi affediyorsunuz? Bu bir hak değildir. Tecil yapmakla hata ettiğimi itiraf ediyorum.

Erzincan'dan itibaren soyulan insanlar, öldürülen insanlar, **Erzurum**'un güneyindeki ova dahi tamamı ile soyulmuştur. Soyulan, kırılan yerler, öldürülen insanlar yalnız **Zara**, **Umraniye** değil...

İçişleri Bakanı Memlekette adaleti tamamen uygulamaya kadirdir. Bir **Araştırma Heyeti**, az çok **Hükümettir**. Bir üvey evlatlık oluşuyor.

Şimdi bu üvey evlat durumunda bulunan **Hükümet**, bütün **Dersim'**in ihtiyacını anlamak için **Dersimli** arkadaşlarla görüştüğüm zaman, dediler ki: ***"Dersim Sancağı'nı bağımsız yapınız."***

***

"FRANSIZLARLA YAPILAN ANKARA ANLAŞMASI"

(Türk güçleri artık Yunan cephesine gidebilecekti..)

Lord Kinross'un "Atatürk – Bir Milletin Yeniden Doğuşu" kitabından:

Tarih: 21 Ekim 1921
Yer: Ankara

Ankara Antlaşması'nın imzalanma süreci: 21 Ekim 1921 tarihinde **"Ankara Anlaşması"** imza edilmişti. Her ne kadar **Fransızlar, İngilizlerden** ayrı bir anlaşma yapmış görünmemek için, adına "**Uzlaşma**" denilerek, sorun atlatılmağa çalışılmıştı. Ama bu, "**Uzlaşma**" adı altında da olsa, tam bir **"Barış Anlaşması"** idi. **Fransa Hükümeti**, eski **Bakanlardan Mösyö Franklin Bouillon**'u evvela **9 Haziran 1921**

tarihinde resmi olmayan bir şekilde **Ankara**'ya gönderdi. **Franklin Buillon** ile **Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal** (*Tengirşek*) **Bey** ve **Fevzi Paşa Hazretleri** ve **Mustafa Kemal Paşa Hazretleri** iki hafta boyunca müzakerelerde bulundu. Bu görüşmeler sırasında **Mustafa Kemal** der ki:

- Eski Osmanlı İmparatorluğundan, yeni bir Türkiye Devleti kurulmuştur. Bunu tanımak gerekir. Bu yeni Türkiye, her özgür Millet gibi, hukukunu tanıtacaktır. Sevr Anlaşması, Türk Milleti için o kadar meşum bir idam kararnamesidir ki, onun bir dost ağzından çıkmasını isteriz. Bu görüşmelerimiz sırasında dahi, Sevr Anlaşmasını adını söylemek istemem. Sevr Anlaşmasını aklından çıkarmayan Milletlerle, güvene dayalı bir işe girişmeyiz Avrupa'nın bizim "Misakı Milli" (Milli And)dan haberdar olmaması mümkün değildir. Belki bu ismi bilmemiş olabilirler, ancak yıllardan beri kan döktüğümüzü gören Avrupa ve bütün Dünya, şu kanlı mücadelelerin neden ileri geldiğini elbette düşünmektedir.

Uzun görüşmelerden sonra, **Franklin Boullion**, evvela **"Misakı Milli"** (*Milli And*)ı okuyup, anladıktan sonra görüşmek üzere, görüşmelerin tehir edilmesini istedi. Görüşmeleri geciktiren ve üzerinde durduğumuz en önemli noktalar; kapitülasyonların ortadan kalkması ve tam manası ile istiklalimize sahip olmamız konusu oldu. Bunun üzerine **Mustafa Kemal Paşa** şöyle dedi:

- Tam istiklal, bizim bugün, üstlendiğimiz görevin esas ruhudur. Bu görev,bizim bütün Millet ve tarihe karşı üstlendiğimiz görevdir. Sonuç olarak edindiğimiz kanaat, bunda başarılı olacağımızdır. Biz; yaşamak isteyen, haysiyeti ve şerefi ile yaşamak isteyen bir Milletiz. Kararımız tam istiklalin elde edilmesi ve devam ettirilmesidir.Belki şeklen barış yapabiliriz, anlaşmalar yapabiliriz. Fakat tam istiklalimizi temin etmeyecek olan bu gibi barışlar ve anlaşmalarla Milletimiz, hiçbir zaman kendi yaşamına ve dinginliğine kavuşmuş olmayacaktır.

Ondan sonra, günlerce karşılıklı fikir alışverişlerinde bulunuldu. Sonuçta, birbirlerine yakın düşünce ve duygular oluştu. Karşılıklı olarak, düşmanca yaklaşımlara son veriliyor, esirlerin değişimi öngörülüyor, **Türkiye** ile bir **Fransız** mandası altında bulunan **Suriye** arasındaki sınır çiziliyordu. Doğrudan doğruya ekonomik ayrıcalıklar tanınmıyordu ama, **Fransızlar**; **Türkiye**'deki okullarının ve şirketlerinin taciz edilmeyeceğini ve yatırımlarının iyi karşılanacağı sözünü almışlardı. Bu arada **Fransız** ordusunun gereksinim duymadığı malzemeleri, çok ucuz fiyatla satma sözünü de vermişlerdi. Artık, bu suretle **Güneyde** bağlanıp kalmış **Türk** güçleri, bu malzemelerle birlikte, **Yunan** cephesine gidebilecekti.

***

"BİR KOLORDU GÜNDE YARIM EKMEK ALIYOR"

(Ordunun beslenme durumu hiç de parlak değildir...)

Tarih: 27 Ekim 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüzüncü Toplantı
Celse: İkinci Celse (Gizli)

Ordunun giyim ve beslenmesi konusunda verilen gensoru üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Osman Nuri (*Özgen*) Bey (Lazistan): Bir taraftan düşman ile temas durumunda kalıyoruz ve kazandığımız zaferlere rağmen henüz arzu ettiğimiz gayeye ulaşmış değiliz. Diğer taraftan da kış gelip çatıyor. Kış mevsimi içinde açık kırlarda durum çok zor olur. Düşman karşısında malımızın, **Vatanımızın**, namusumuzun korunması için, **Vatan** ve **Dinin** korunması için çarpışan kahramanların beslenme, giyim ve donatılmalarını düşünmek hepimizin görevidir.

Her taraftan aldığım haberlerde askerin çıplak olduğunu ve yemek hususunda, bilhassa bir Kolordunun yarım ekmek aldığını haber aldım. Bu konuda Milli Savunma Bakanından izahat bekliyorum.

Refet (*Bele*) Paşa (Milli Savunma Bakanı) (İzmir): Ordunun beslenme durumu; iddia edemem ki, parlak denilebilsin. Fakat **Anadolu**'nun kanaatkar evladını temin edecek derecedir.**Ordu** aç değildir. Tabii **Ordu**, arzu edildiği seviyede beslenme imkanına sahip olmuş ve ulaşmış değildir. Geridekiler ilk günlerde, ileride bulunanların lehine bazen aç kaldı. Bugüne kadar günde yüzbin ekmek yapılırken, bundan fazlasını yapamazdı.

Burada bulunan askerler; o günleri bulgurla, keşkekle geçiştirdi. Fakat ileriye bir yerine iki yetiştirdik. İlk günlerde un biraz kalitesizdi, ancak yenmeyecek derecede değildi ve boldu. Az zamanda fabrikalar yaptık, harabeleri yeniledik, ekmek çıkardık. Hakikaten sıkıntılı günlerimiz çok oldu.

Değirmenlerimizin eksiklikleri vardır. fabrikalarımızın eksikleri yok değildir. **Ordu** aç kalmadı. Her zaman bol bol ekmek yedi, bulgur yedi, pirinç yedi, bazen şeker yedi. Hastaneler için zahmet çektik, hatta fazla zahmetler çektik. Elimizde pirinç bulunmadı. Hastanelerimiz yine de şükrettiler. Hastaneler için bazı günler gıda değeri düşük ekmekler verdik.

Ben her gün fırınlara uğrar, ekmekleri görürüm. Bir **Kolordunun** yarım ekmek aldığını söylediler. Duydukları bir söylentidir. Gerçek değildir. Asker, hiçbir zaman istihkakından hiç birini eksik almamıştır.

Nakliye vasıtalarımız gayet azdır. Biz ancak buğday yetiştiriyoruz. Arpaları, bulundukları yerlerdeki tarlalardan biçmek sureti ile temin ediyorlar. **Ordu** gerilerden getirtmekten ziyade, düşman eline geçmesi muhtemel bulunan yerlerden istifadeyi ön planda tuttu. Biz uzun bir süredir **Orduya** arpa gönderememiştik. Ancak son günlerde arpa göndermeye mecbur kaldık. Arpanın kaynağı, **Akşehir** ve **Konya** civa-

rıdır. Biz de bu kaynaklardan tedarik etmeye başladık. Harekete geçtiğim zamanlar ***"Üç süvari birliği, insanları ve hayvanları 48 saat aç kaldı"***. Bu fevkalade bir durumdur. Şimdi tamamı ile temin edilmiştir.

Geri cephelerde beslenme daha az ve hafif tutulmuştur. Hububat olayında; elimizdeki **Ordunun** bir yıllık beslenmesine yeterlidir. Yüzbin, ikiyüzbin kişilik **Ordunun** beslenme kaynakları demiryolları ile bağlı bulunmazsa, o **Ordunun** beslenmesi tamamı ile yerine getirilemez. Meziyet ve gerekli olan yalnız arpayı, buğdayı bulmak değildir. Asıl, arpayı ve buğdayı taşımak meziyettir. **Ordu** açlıktan sıkıntıya maruz değildir.Ancak **Orduya** başka cins erzak vermek isteriz. **Milli Savunmanın** ihtiyacını, **Maliye Bakanlığı** temin eder. Elimizdeki erzak **Ordunun** gelecek sene hasat mevsimine kadar kafi gelecektir.

Teçhizat meselesine gelelim. Elden gelen her şey yapılıyor. Muhtelif şekillerde **Ordunun** eline her cins top, silahlar, cephane, tabanca, uçak geçmesi için her türlü tedbire başvurulmuş ve edilecektir.

Elbiseden bahsedeyim. Ben **Bakanlığı** üzerime aldığım zaman **Milli Vergilendirme** başladı. Bu şekilde elimize bir miktar çamaşır vesaire bir şeyler geçti. Elbise olarak elimize geçen miktar pek büyük bir miktar değildir. Bunların elimizin altında bulunanları, getirtebildiklerimizi elbise haline soktuk ve askere verdik.

Sakarya Muharebesi'ni takip eden günlerde ve **Sakarya Muharebesi'nde** buradan günlük sevk edilen askerlerin çıplak gittiklerini görürlerdi. Bu durum bugün sona ermiştir. **Milli Vergilendirme** sureti ile alınan eşyalardan göndermeye çalışıyoruz. Uzaklarda olanları da, geldikçe birliklere vereceğiz.

İtalya'dan otuzbin kat elbise ve seksenbin çadır alındı. Bunların henüz elimize geçmemiş olması bizleri epey sıkıntıya soktu. Kimbilir, onlar oradan, buraya gelirken, **Yunanlıların** eline geçmesi de muhtemeldir.

Milli Savunma Bakanlığında en güç mesele; tecrübesizliğim sebebiyle müteahhitlerle olan işler olmuştur. Zannettim ki, bize yapılan taahhütler sağlam ve kesindir. Birisi geliyor; sana ellibin kat elbise vereceğim. Kaç günde? Bir haftada. Nerede? **İnebolu**'da hazırdır, siz para veriniz.

Bu ellibin kat elbise için, para ile alışverişten korktum, parayı alı, gider diye korktum. Günün birinde, elbise yoktur derse... Bize cevap olarak elbiseniz gelmedi, ölçünüz gelmedi derse... Öğrendim ki karşılıklı teminat gerekli. O da parayı bankaya koysun. Getiremezlerse para bizim olsun. Yahut muteber kefil göstersin. Zarar ne ise o kefil onu temin etsin. **67** bin lirayı bankaya koysaydık, büyük ihtimalle, elbise gelmeyecek ve biz elbisesiz kalacaktık. Aslında asıl sorun para meselesidir. Eğer bol paranız olursa bunlara ihtiyacınız olmaz. Doğrudan doğruya kendimiz satın alırız. Çoğu zaman tüccarlarla durumu bu şekle soktuk. Paralarını zamanında veremedik. Alacakları sürüncemede kaldı. Çünkü; ***"Paramız yok, paramız az."***

Ali Rıza (*Bebe*) Bey (İstanbul): Ordunun giydirilememesi gibi feci bir durum içinde kalınmıştır. Bence **Ordunun** ihtiyaçlarını tedarik ve temin etmek, kış içerisinde layığı ile giydirebilmek durumu bence büyük bir açmazdır. **Ordumuzun** bugünkü günde en büyük ihtiyacı kaputtur. Buradaki tüccarlar, **İstanbul'**daki bir takım tüccarların komisyoncularıdır. Arada bedavadan geçinme yolunu tutmuş adamlardır. **Beş, altı kuruşluk ayakkabılar 330 kuruşa teklif ve 317 kuruştan 80 bin adedi karara bağlanmıştır.**

İstanbul'da bir aldatma teşkilatı mevcuttur. Bunlar **Anadolu Hükümetinin** ihtiyaçlarını akamete uğratmak için İstanbul'da muhtelif Acenteler kurmaktadır.

Anadolu Hükümetinin ihtiyaçlarını öğreniyorlar ve bu şekilde **Anadolu**'ya geçen adamlarla kontrat yapmışlardır. **Memleket** dahilinde bulunan tezgahları süratle faal hale getirmek icap eder.

Refet (Bele) Paşa (Milli Savunma Bakanı) (İzmir): ***Ordu ayakkabısız kalmak mecburiyetindedir. Yalnız Milli Vergilendirme sureti ile külliyetli miktarda çarık Milli Savunma Bakanlığının eline geçmiştir. Vaketa ve kösele yoktur. Temin edilebilirse iki ay içinde ayakkabı yapabiliriz. Çarık mevcuttur.***

Dünyada yoktan var etmek ancak **Allah**'a mahsustur. Bu iş hiçbirimizin yapabileceği şey değildir. Biraz bir şeyler yapabildimse o da ancak **Milli Vergilendirmenin** akıttığı kaynaktan istifade ettim.

Umumi Levazımda ortada fol yok, yumurta yokken teneke bulunca günlük **500** matarayı temin etti. Orta yerde kendisine **Milli Vergilendirmenin** verdiği elbiselerin ardından, elinde evvelden hazırlığı olmadığı halde günde **2000/3000** takım elbise yapmaya muvaffak oldu. Günlük **1200** ayakkabı çıkartmayı başardı. Yüzbin kişi için un çıkarmağa başladı. Bunları yapan **Askeri Levazım Daireleridir.** Bunlarda eğer bir kabiliyetsizlik görüyorsanız, beni cezalandırınız, yaptıramıyorsam benim beceriksizliğimdir.

Sakarya Meydan Savaşı kazanılmış, **Ordu** kendini toplama sürecine girmiştir. Ancak, **Türkiye Büyük Millet Meclisi** üyeleri, hala askerin yetersiz beslendiği, aç, çıplak ve ayakkabısız olduğunu söylemekte ve bu konuda **Milli Savunma Bakanını** suçlamaktadır.

Milli Savunma Bakanı ise, elde imkanların ve konulan **Milli Vergilendirme** gelirlerinin tamamen **Orduya** harcandığını, durumun iyi olduğunu, ancak kendisini her zaman için görevi bırakmaya hazır olduğunu belirtmek gereğini duymuştur.

***

"ASKER ÇIPLAKTIR, ÜZERİNDE ELBİSE YOKTUR"

(Orduyu bu karda kışta çıplak bırakmak cinayettir...)

Tarih: 29 Ekim 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz birinci Toplantı
Celse: Birinci Celse (Gizli)

Ordunun giydirilmesi ve yedirilmesi hakkında verilen gensoru üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Mehmet Şükrü (*Koçoğlu*) Bey (Karahisarı Sahip): ***Asker çıplaktır. Askerin üzerinde elbise yoktur. Orduyu bu kışta çıplak bırakmak doğru değildir. Yemek konusu da çok kötüdür. Giyim meselesi, para meselesidir.***

Milli Savunma Bakanı Refet Paşa buraya gelecek ve bunun için ikimilyon lira isteyecektir. Acaba **Maliye Bakanının** bunu verecek gücü var mıdır? Bizim halletmek durumunda kaldığımız mesele para meselesidir ve paranın nasıl tedarik edilebileceği meselesidir.

Mustafa Durak (*Sakarya*) Bey (Erzurum: Ordunun giyimi ve donanımı; en önemli meseledir. Bugün hem harpte bulunuyoruz, hem de kış gelmiştir. Askerimiz giydirilmemiştir, beslenmesi bozuktur. Bunların sebepleri araştırılmalı. Bu şekil bozuktur. Bu şekil devam ettikçe **melekleri** getirseniz, bu işin altından kalkamazlar. Askerlik ayrı bir şeydir.

Levazım işi ise, asker işi değildir. Bu kadar milyonları sarf ediyoruz. Hiçbir gün de askerin levazım işi, beslenmesi düzelmez. **Ordu**; silahıyla, tüfeği ile, cephanesi ile talim ve terbiyesi ile uğraşır. Bu ticaret işleri ile uğraşamaz ve yapamaz da. Levazım dairesinde binlerce adam var. Hiçbirinden bir fayda elde edilemez. Mütehassıs olmayanlar bu işi göremez.

Ordu böyle şeylere karışmamalıdır. **Ordu** yalnız ileriye gitmelidir. Geride kalanlara demelidir ki; bizim şuna, buna

gereksinimimiz var, siz bunları temin ediniz. Burada her taraftan gelen temsilciler vardır. **Ordu** bugün Memleketin en sapa köşelerinde bile kendi işlerini, kendi subayları vasıtası ile gördürüyor. **Ordu** böyle şeylerden elini çekmelidir. Çünkü bu konularda mütehassıs değildir.

Onlar askerliği güzel bilirler, savaşmayı güzel yaparlar. Buyursunlar yalnız askerlik yapsınlar. Düşmanları kahretsinler. Biz de onlarla beraberiz. 80.000 çift ayakkabıyı bir adama veriyorlar. Bunun içinde yolsuzluk vardır diyemem, yoktur da diyemem. Bu iş; iki, üç kişinin elinde yürüyor.

Bu şekil bugün de fenadır, yarın da fenadır. Biz böylelikle ne orduyu donatabilir, ne giydirebilir, ne de besleyebiliriz. **Ordunun** bir yıllık yiyecek malzemesi stoku varmış. Fakat ben işittim ki; **Ordu** acele olarak buğday almıştır. **Refet Paşa Hazretleri** diyorlar ki; İtalya'dan bize bilmem ne kadar çadır, elbise gelecektir. Bundan sonra gelecek çadırın **Orduya** ne yararı olacaktır?

Vehbi (*Bolak*) Bey (Karesi): Orda bir mesele var. Asker erzaksızdır. Bugün varsa bile, yarın için yoktur ve hatta kriz bütün **Memleketi** saracak. Diğer bir mesele de; **Memlekette** para yoktur. Bunlardan daha açık bir nokta vardır ki; düşman **Eskişehir'**dedir.

Memleketin % 40 serveti, eli silah tutanları buralarda kalmıştır. Düşman halen en güzel yerlerimizi çiğnemeye, yıkmaya devam etmektedir. Bu konu **Bakanlar Kurulunun** tümüne ait bir iştir. Düşünsünler, taşınsınlar, bir an önce gereksinimleri getirsinler. Yok beceremeyeceklerse haber versinler.

Süleyman Sırrı (*İçöz*) Bey (Yozgat): Mesele **Ordunun** beslenmesi meselesidir. Ben de **Orduda** asker olarak bulundum. Mensup olduğun birlik seyyar olduğu halde, **Ordu** ekmeği bol bol yiyordu. Hatta bizim **Süvari Birliğimizin** ekmeği eşeklerle olduğumuz yere kadar geliyordu.

Hayvanların beslenmesine gelince; gerçekten ***"Hayvanlar açtır."*** Vardıkları yerlerde eğer harman varsa, birliğin

beslenme memuru bir mazbata veriyor ve mahsulü askerlere dağıtıyordu. Eğer saman yoksa, harmandaki saplara bir değer biçiyor ve yine bir mazbata karşılığında alıyordu. Eğer harman yerleri yoksa hayvanlar aç kalıyordu.

Ordunun giyimine gelince; Ordu gerçekten çıplaktı. Hatta akşamları sırt sırta vermek sureti ile yatıyorduk. Asker pek çok üşümekte ve soğuklardan fevkalade çok ıstırap çekiyordu. Benden özellikle rica ettiler. Askerlerin durumunu görüyorsun, titreşiyorlar. ***"Git Ankara'dan bunlara birer kaput olsun koparmanın çaresine bak"***, dediler. **Süvari Birliğine** kaput göndermek için dairelerine gittim. Meşgullermiş , görüşülemedi.

Asker gerçekten aç idi. **Süvarilerin** kılıçları yoktur. Hatta saldırılarda dahi kılıçları yok idi. **Sincanköy'**de bir vagon kılıç ve pala dopdolu olduğu halde düşman karşısında savaşan askere verilmiyor. ***Ordunun yalnız ekmeği boldur, fakat çırılçıplaktır.***

Operatör Emin (*Erkul*) Bey (Bursa): Eğer askerimiz denildiği gibi aç ve çıplak ise bunlara nasıl çare bulacağız? ***Yolu olmayan, vasıtası olmayan, tezgahları olmayan bir Milletin askerleri aç da kalır, çıplak da kalır.***

Levazım Dairesi ne yapıyor? **11.000** metre kumaş geliyor. **1500** metresini yaralı subayların ailelerine sarf ediyor. Kalan **9.500** metreyi ise işçi gömleği yapıyor. Bunları hiç olmazsa kaput yapsaydı, bir birliğin gereksinimi karşılanmış olurdu.

Şimdi **Ordu Levazım Dairesi** çuvalları bozup askere kaput yapıyor. Bunlar hep **Levazım dairesinin** beceriksizlikleridir.

Örneğin; **İnebolu'**da bulunan komisyon bir mal teslim ediyor. Yolda bunun bir kısmı, her nasılsa kayboluyor. Sonra o kaybolan kısmı tüccara ödettiriyor. Tüccar ise diyor ki; ben malımı **İnebolu'**da teslim ettim. Siz kaybetmeseydiniz. **Kayseri'**de **Milli Savunma Bakanlığı** adına açılmış bir fabrika vardır. Bu fabrika kumaş işlerinde mütehassıs ve biliyor.

Başına **İstanbul**'daki fes fabrikasını idare eden adam getiriliyor.Günde **2000** metre kumaş imal ederken, **6000** metreye çıkarıyor. Bu kişi **Levazım Dairesince** kumaş işlerini iyice öğrenmek için **Avrupa**'ya gönderiliyor. Bu adamı alıp **Genel Muhasebe Dairesine** yerleştiriyorlar. **Kumaş Fabrikasına** başka bir kişiyi gönderiyorlar.

Şimdi ancak **4000** metre kumaş üretilebiliyor. Bu yönetimin iyilikleri de vardır: Savaşın başında durumumuz çok kötüydü. **Değirmenimiz yok, fabrikamız yok.**

Levazım İdaresi; Köprü Köyü'nde 14 ve **Yahşihan**'da **16** fırın inşaatına hemen başlamış. **Keskin**'de de altı tane... Belki başka yerlerde de yapmıştır. Bunlar onbeş gün içinde tümüyle tamamlanmıştır. Bugün ayakkabı imalathanesi **200** çift ayakkabı çıkaracak bir hale gelmiştir. Terzihaneler oluşturulmuştur. Günde **2000** kat elbise yapacak hale gelmiştir.

Bir top, tüfek fabrikası kurulmuştur. İlk işe başladığımız zamanı düşünün. Topumuz vardı, kamaları yoktu. Kamaları **Eskişehir**'de yapılıyordu. Bugün her çeşit silah ve cephane imal ediliyor. Her nevi silah, bomba ve saire yapılıyor.

İhsan (*Eryavuz*) Bey (Cebelibereket): ***Bir asker iç donu ile nasıl savaşır?Kaputsuz bir asker bu şekilde kışın nasıl yürür ve saldırıda bulunabilir? Askerin çadırı bile yoktur.*** **Refet Paşa Hazretleri** bu işi yapamayacaktır. Orduyu giydiremeyecek, besleyemeyecektir. Bu duruma siz el koyunuz, siz yaptırınız ve bunun için bir heyet seçmeniz gerekir.

Refet (*Bele*) Paşa (Milli Savunma Bakanı) (İzmir): Ordunun beslenmesi ve giydirilmesi gerçekten zor bir meseledir ve ben ihtimal ki bu işin pek erbabı değilim. Çünkü bugüne kadar hep savaş meydanlarında yaşadım, gerilerde bulunmadım. Birbirlerini takip eden iki **Paşanın** bu işi yapamadıklarını söylediler. Ne yapalım? O halde bizim **Ordumuzun** kabahati, bizden daha iyisini, daha akıllısını, daha güzeli yetiştirememiş olmasıdır.

Ben elimi vicdanıma koyuyor ve sizin insafınıza baş vuruyorum. **Milli Savunma Bakanı** olduğum gün; yıkılmış,

dökülmüş bir **Ordumuz** vardı. **Sakarya Ordusuna 72.000** silahtan, **28.000** silah gelmişti. Diğerleri tümüyle dağıtılmış ve firar etmişti. **40.000** değersiz, beş para etmeyenlerin dağıldığı bir anda, bu kadar az olaylarla, bunun içinden çıkmak bana **Allah**'ın bir belirtisi oldu. Çünkü **40.000** firari **Memleketin** içine dağılmıştı ve **Sakarya**'nın gerisine subaylı, subaysız, eşekli, eşeksiz yığılan **28.000** idi.

Ben **Milli Savunma Bakanı** olduğum zaman oraya gelen bütün insanları ve oraya gönderilecek bütün insanları ki; o zaman bir fırın, bir değirmen ve bir okka ekmek, bir eşeğim ve tek bir cephanem bile yoktu ve bizler yemek için çarşıdan ekmek bile bulamıyorduk.

İşte öyle bir devirde **Ankara**'nın tüm fırınları, değirmenleri bile dışarıdan gelen yabancılara bile ekmek vermezken ben **Milli Savunma Bakanı** oldum ve tüm **Orduyu** buradan beslemeye mecbur kaldım. **Batum**'da bulunan cephaneyi savaşa sokmak mecburiyetindeydim. Bunun için de elimde hiçbir vasıta yoktu. **Sakarya** boyunda **72.000** kişilik bir **Ordu** oluşturuldu.

Bu **Orduyu Millet** oluşturdu. **Milletin** yardımlarını istedik. Koştular, geldiler. Başlarda bir mataramız bile yoktu. Süngümüz yoktu, yaptık. Bunları Konya'da ve her yerde yaptık, hem de parasız yaptık. Demiri **%40** tan aldık, ustalarını askerin içinden ayırdık ve yaptık. **Kasaturaları** bile bize on kuruşa mal olacak fiyattan yaptık. Yoktan yere bir fabrika oldu. Bir çok değirmenler ele geçti ve bir çok fırınlar yapıldı.

Yüzbin kişilik **Ordu** buralardan yedi, içti ve giyindi. Gittiler; hem de mataralı, cephaneli ve giyimli bir şekilde gittiler. Silahlar da **Batum**'dan geldi, **Elazığ**'dan geldi, **Erzincan**'dan geldi. Buralarda hiç yoktu. Bu kadar kısa zaman içinde getirilerek bunlarla **Sakarya Savaşı'nı** kazandık.

Bu işlerin hepsi **20** gün içinde oldu. **Samsun**'da bulunan cephane buraya dört günde geldi. Bunun için yolda insanlar öldü. Ama geldi ve sarf edildi. **Sakarya**'da bu şekilde başa-

rılı olduk. Ben o elbiseyi giydirebildim. Ama bana **Milletin** verdiği kumaştan giydirdim. Bana vermezseniz ben ne yapabilirim? Her verdiğinizi kullandım, yaptım.

Elimde ham madde kalmadığı zaman, ben de lastiği patlamış otomobil gibi durdum, kaldım. Bana ne verdiniz ki, ne istiyorsunuz? **Ordumuz** yalnız şu iki ay içinde iki büyük savaş yapmıştır. Bir tanesi **Eskişehir-İnönü**, diğeri de **Kütahya'**dır. **Sakarya** Savaşları ayrıdır.

Mart ayından beri dört savaş geçirdi. Sağlam olmayan, terbiyesi yerleşmemiş bir ordu bugün galip gelse de yine firar eder. **Sakarya Savaşı'nda 30.000** kişi firar etti. **Refet Paşa 30.000** tüfeği buldu ve yerine koydu. Oradan aldı, buradan aldı. **İngilizlere** baş vurdu, casusluk yaptı ve sonunda **Ordu** savaşacak bir hale geldi.

Marttan beri verilen elbiseler, bu **Ordunun** düzenli alacağı elbiselerin üzerindedir. Biz **150.000** kişilik elbise verdik. Durum budur. Bir kaputun üç yıllık dayanma süresi vardır. biz altı ayda bir kaput veriyoruz. Yine yetişmiyor. Çünkü alan kaçıyor. benim elimde başka bir kuvvet yok ki...

Cezalandırma ve korkutma meselesine gelince: Memleketi yakıp, yıkanlar için bir çok defalar cepheden şiddetli emirler vermişimdir. Bu emirler göz dağıdır. Halkı baştan başa asıp ipe çektikten sonra bu **Memleketi** biz ne yapacağız? Şu altı ay içinde **Ordudan 200.000** kişi gelip, geçmiştir. Bu kaçanların hepsini öldüreyim, asayım mı?

Bugün askerleri baştan başa giydirdiğim halde **15** gün sonra **Ordu** yine çıplak kalıyor. Bunları söylemek mecburiyetinde kaldım. Bunlar böyledir diye, düşmana boyun mu eğeceğiz.? Tüm cephaneyi yirmi günde naklettim. Bunu **Millet** taşıdı. Ben ancak vasıta oldum. Bununla iftihar ederim. Kafi kumaş bulmak mümkündür. fakat para gerekir. Parasız olmaz. Çamura batmış müteahhitler vardır. Artık onlar dahi parasız vermiyorlar. Bu durum yalnız elbise meselesi midir? Bu sonsuz cephaneler nereden çıkıyor? Bizim burada eskiden kalma sayısız tüfeğimiz mi vardı?

Bu kadar tüfeği, bu kadar cephaneyi, topu, mermiyi nereden buluyoruz? Tek bir top mermisi bugün **20** liradır. Biz **Sakarya Meydan Savaşı'nda 140.000** mermi sarf ettik. **Sakarya Savaşı** dünyanın en büyük savaşlarından biri olarak geçmiştir. Çok ve sayısız cephane yaktık. Onlarla iftihar ederim. Düzenli bir **Ordu** kuruldu. Bunun cephanesi akın akın geldi. Bunları ne ile götürdüm, nasıl götürdüm?Bunları ben yapmadım. O beğenmediğiniz çocuklar yaptı. O **Milli Savunma Bakanlığındaki** genç, ihtiyar, yaşlı, başlı insanlar bütün gece makinelerin başında çalışmışlardır ve ben onları **Kutsal** şahit tutarak, durumu **Milletin** huzurunda söylüyorum.

Ben onlara; benim için değil, **Vatanım** için, **Milletim** için çalışıyorsunuz, dedim. Eğer çalışmazsanız; **Milletle** beraber, Tarih de mahvolur,dedim. Kendiniz için, tarih için çalışınız dedim, çalıştılar. Eğer iş yürümüyorsa, karşınızda benim.

Kabahat onların değil, benimdir. Ama eğer, iş yürüyorsa şeref onlarındır. Ben de onların bir arkadaşı olmaktan gurur duyarım. Üç aydan beri tüm **Bakanlar kurulu** uğraşmış uğraşmış, var olan altınlarını rehine koymuş, gümrükleri rehine vermiş ve ancak dokuzmilyon lira para tedarik edebilmiştir. Bununla alacağımız cephane bir hiçtir ve biz bu parayı bulmak için günlerce konuştuk. Eğer herhangi bir şeyi kötüye kullandım ise; cezalandırın, asın öldürün.....

Hasan (*Saka*) Bey (Maliye Bakanı) (Trabzon): Giyim meselesinin önemini bilerek, **Maliyenin** imkanları oranında, gereken yardımları daima yapmaya gayret ettim ve yapıyorum. Aldığım elbiselerin parasını veriyorum. **5.000** kat elbise geldi. Bunların karşılığını da yarın vereceğim. Mal parayı beklemiyor. Para malı bekliyor durumundadır.

Ordumuzun donatılmasını **İngiltere** gibi bir devlet arzu etmediğinden, elinden gelen her türlü vasıta ile mani olmaktadır. Onun için bizim yapacağımız askeri ihtiyaçların satın alınması fevkalade zorluklarla oluyor. Askerin önemli ihtiyaçları ve askeri alımlar için şimdiye kadar **500.000** lira verebildim. Daha **400.000** lira tedarik etmeye çalışıyorum. Yeterli

olduğunu da iddia etmiyorum. **Ordumuzun** bu ihtiyaçları ve günden güne artan teşkilat miktarı bizim bütçemizi önemli bir şekilde sarsmaktadır.

***

"TRABZON'DA ATİNA VARDIR. RUMLAR OTURMAKTA"

(Yunan donanması bu çevrelerde dolaşmaktadır...)

İç güvenlik hakkındaki görüşmelerden satırbaşları:

Osman (*Özgen*) Bey (Lazistan): ***Trabzon'da Atina vardır ve Rumlar oturmaktadır. Burada öteden beri silahlı bir çete vardır.*** Bunların başkanları **Eklidis** adında bir **Rum**'dur. **Bakanlar Kurulu Doğu Ordusu Kumandanlığı** aracılığı ile herifi ikaz ediyor. Orada bulunan silahlı **Rumların** bu suretle içeriye sevk edilmeleri alınan karar gereğidir. Birlik bu işle görevlendiriliyor. Papazlar geliyor ve daha bir takım aracılar giriyor. Orada kuvvet bulunduğu halde ve o köy etrafında gerekli noktaları tuttukları halde sorumsuz bir takım kişiler, bir takım çeteler işe girişiyor. Bunlar ırza geçmek ve buna benzer hareketlerde bulunuyorlar.

İki çocuğun cesetleri ortalıklarda görülüyor. Bunun üzerine bu Rumlar teslim kararından dönüyorlar. Çoluk, çocuk ve kadınları terk ederek dağa çıkıyorlar. Bunlar bu suretle **Müslümanlara** saldırmaya başlıyorlar. Özellikle askere alınmış olan köylülerin Müslümanları zarar görüyor. Zulme, hakarete, tecavüze uğruyor ve adeta katlediliyorlar.

Samsun Bölgesine gelince: Orada da yetkisiz bazı kişilerin karışması yüzünden bir çok kötülükler oluyor. **Merkez Ordusu Kumandanlığı** tarafından kadınların, çocukların göçe tabi tutulması meselesi bütün bölgelere emrediliyor ve şimdi de kadınlar ve çocuklar cezalandırılmış olacak. Bunların erkeklerinin göç ettirilmesinde görevi kötüye kullanma

olmuştur. O zaman da sorumluluk sahibi olmayan kişiler işin içine girmiş ve bunlar dağlara yayılmışlardır. **Bakanlar Kurulu Başkanı Paşa Hazretlerine** başvurarak diyorlar ki; bunlar buradan göç ettirilecek olunursa, **Samsun**'un baskına uğraması ve **Yunan Donanmasının** bombalaması ihtimali fazladır.

Sonuçta **Bakanlar Kurulu** kararı erteledi. Fakat **Merkez Ordusu Kumandanı** bulunan **Nurettin Paşa Hazretleri** bunlara diyor ki; siz şehir hapsindesiniz. Yani **Samsun**'dan bir yere gidemezsiniz. Sonra **Paşa Hazretleri Samsun**'a geliyor, halkın kalbini kırmak için ne lazımsa yapıyor. **Samsun**'da yalnız **Müftü** ile temas ederek **Havza**'ya geçiyor. Bu durum her yerde aynıdır.

Bu kanunsuz muamelelerden dolayı sorumluluk ve düşmanlık doğrudan doğruya **Yüce Heyetinize** yönelmiş oluyor. **Nurettin Paşa'nın** daha bir çok olayları vardır. **Hükümet** şehirden çıkış yasağı bulunan bu **56** kişiden birini **Emniyet Müdürlüğüne** tayin ediyor. Fakat bu adam **Nurettin Paşa'nın** pençesinden kendini kurtaramıyor. Durum elem vericidir. **Yüce Heyetinizin** kararı üzerine **Nurettin Paşa'nm** azledilmesini teklif ederim.

Ziya Hurşit Bey (Lazistan): Geçen sene **Merkez Ordusu Kumandanlığı** oluşturuldu. **Nurettin Paşa** bu bölgeye **Kumandan** olarak tayin edildi. Ardından birçok **Müslüman Köyleri** yandı, yakıldı.

Samsun, Ordu ve o bölgede Pontüsçü bir çok Rumlar vardır. Bunlar bir bağımsızlık fikri peşinde koşuyorlar. Bir Pontüs Cumhuriyeti kurmak arzusundalar.

Nurettin Paşa Samsun'dan **50** yaşından **14** yaşına kadar olan **Rumları** göçe tabi tuttu ve ilk kafile daha **Samsun**'dan altı saat mesafede saldırıya uğradı. **Nurettin Paşa** bu işi sorumluluk sahibi olmayan çetelere yaptırıyordu. Bunun üzerine **Rumlar** dağlara çıktılar. Bu hareket adam akıllı uygulansaydı; bir şey olmayacaktı.

Rum çeteleri **Nurettin Paşa'nın** idaresizliğinden ve gereğini yapamaması yüzünden **Müslüman Köylerine** saldırdılar. Şimdiye kadar **30 Müslüman Köyü** yanmıştır ve erkekleri hep askerde oldukları için, bunların kadın ve çocukları hep doğranmıştır. Geçen gün **Samsun'a 9** kişilik bir **Rum** çetesi girdi. Bu çetenin çıkarılması için çatışma yapıldı ve birçok evler yandıktan sonra sonuç alınabildi. Fakat gereği gibi savunulamadı. Bugün eğer **Rum** eşkıyaları daha cesaretli olsalar ve daha fazla fırsat bulsalar yine **Samsun'u** basarlar.

Unutmayalım ki; **Anadolu**'nun cephane yolları hep buradadır. Diyorlar ki; ***"Nurettin Paşa, Büyük Millet Meclisi üyelerini dahi kabul etmiyormuş."***

Demek ki, bu adam **Büyük Millet Meclisinin** üzerindedir. Kendisi orada bir aile hükümeti kurmuştur. Bütün bunların yanında **Memlekette** şimdiye kadar benzeri görülmemiş bir eşkıyalık faslı başlamıştır. **Nurettin Paşa** bu olağanüstü yetkileri nereden almıştır? En küçük ayrıntıya kadar müdahale eder. Savcısı ile, komiseri ile uğraşır. Meclis bu adamı görevinden almalıdır.

Nafiz (*Özalp*) Bey (Canik): Yunan Ordusu Memlekete ne şekilde zulümde bulunuyorsa, **Samsun Bölgesinde** de aynı şeyler yapılmaktadır. **Nurettin Paşa'nın** kötü hareketleri yüzünden eşkıyanın zulümleri en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu kişi orada yağmacılara müsaade ettiğinden göre, **Memleket** içinde ne gibi önlemler alınmıştır, onu sormalıdır. Rumlar dağlara çıkmışlar, birçok kötülük ve facia işlemişler.

Müfit (*Kurutluoğlu*) Efendi (Kırşehir): Bakanlar Kurulu acaba bu **Memleket** içinde yapılan zulümlerden acaba haberdar edilmiş de onlar bu mesele hakkında susmuşlar mıdır? **Bakanlar Kurulunun** kanuni yetkileri vardır. Bundan dolayı acaba, **Bakanlar Kurulu** duyulan bu feryatları ve şikayetleri, **Yüce Meclisi** hakem olarak bulundurmak üzere mi arz edildi. Öncelikle **Hükümet** bilgi versin.

Hafız Mehmet (*Engin*) Bey (Trabzon): Nurettin Paşa Rumları sahillerden alıp, içerilere yığdı. Bunda yalnız şekil

meselesi bahis konusudur. Şu üç aydan beri yanan **Müslüman Köyleri** altmışı geçmiştir. **Samsun** ve civarındaki **Müslüman** halk oralarda biriken **5-6** bin **Rum** eşkıyasının her gün saldırısına uğramaktadır. Daha bundan **20** gün evvel **150** kadar **Müslüman**'dan **150** sini de öldürdüler. **40** kadını da alıp kaçırdılar.

Nurettin Paşa bu olayları hala harita üzerinden inceliyor. **Ramazan** ayının **4.** günü olduğu halde **Müslümanlar** dükkanlarını hala açamıyorlar. Bu durum **İçişleri Bakanlığına** yazıldı. Bunlar tutuklandı, mesele kapandı. Fakat kötülükler köylerde devam ediyor. Bu adam orada durdukça, bu olaylar da devam edecektir. **Samsun** tamamıyla mahvolmuştur. Yıkılmamış bir yeri yoktur.

Ali Fethi (*Okyar*) Bey (İçişleri Bakanı) (İstanbul): Mesele çok eski bir meseledir. **Samsun** ve civarında eskiden oluşmuş bir **Pontüs teşkilatı** vardır. Gayesi bu kısmı **Memleketimizden** ayırmaktan ibarettir. Durum **Hükümetçe** haber alınmış ve bunların başında bulunanların ve suçluların göz altına alınması için faaliyete geçmiştir. Bu girişim üzerine **Pontüs teşkilatının** başındakiler, pek çok girişimlerde bulunarak eşkıyalıklarını ve kötülüklerini artırmaya başlamışlardır.

İşte bunun üzerine **15** yaşından **50** yaşına kadar olanların göçe tabi tutulmasına karar verilmiştir ve bu da yerine getirilmiştir. Ancak göçün ardından eşkıyalık bir kat daha fazlalaşmıştır. **İçişlerinin** vasıtaları ve elinde bulunan jandarma kuvveti, o kadar eşkıyayı tepelemeye yeterli değildir. Az, çok bazı başarılı sonuçlar alınmış olsa da, etkili olmamıştır.

Ordunun Sakarya Savaşı'nda takviye edilmesi gerekirdi. Olan kuvvetler birer birer cepheye sevk edilmiştir. **Nurettin Paşa Ordu Kumandanlığı** dolayısıyla idareye bazı müdahaleler olmuştur. Halk **Hükümet Konağında** toplanarak Samsun'da olması muhtemel hareketleri görüştüler. Bunu yaptıkları halde, bunların hürriyetlerine kısıtlama konulmuştur. **Nurettin Paşa'ya** bu kısıtlamayı kaldırması için emir ver-

diğim halde, dikkate alınmadı. Benim vicdani inancıma göre; bu **Kumandanın** değiştirilmesinden başka çare yoktur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Bahis konusu olan kişi bir **Kumandan** olması sebebiyle, **Bakanlar Kurulunu** ne kadar ilgilendirirse, **Başkumandanı** da o kadar ilgilendirir. Şu noktayı hatırlatmak isterim ki; onların hakkında yapılan tahkikat için, **İçişleri Bakanlığında** belgeler vardır. Bu belgeler şimdi inceleniyor.

Bu anlaşmazlığı halletmek; **Genel Kurmay Başkanı** ile bana aittir. **Nurettin Paşa** diğer **Kumandanlar** gibi bir **Ordu Komutanıdır**. **Nurettin Paşa'nın** kanunsuz tavır ve hareketler içinde bulunduğu ihbarında bulunuldu. Pek hassas zamanlara tesadüf eden bazı olaylardan dolayı **Ordu Kumandanlarının** değiştirilmesine dair bende bir kanaat oluşmamıştır.

İçişleri Bakanı güvenliğin temin edilmesinde başarılı olamadığından dolayı **Nurettin Paşa'nın** görevden alınmasını teklif etti.

Ben kendi yollarımla bunları incelemeye aldım.

***

"BAŞKUMANDANLIĞIN ÜÇ AY SÜRE İLE UZATILMASI"

(Başkumandanımız Allah'ın izni ile düşmanı yok edecek)

Tarih: 31 Ekim 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz ikinci Toplantı
Celse: Birinci Celse (Gizli)

Başkumandanlık Kanunun süresinin uzatılması hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

"Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:

Bu konuda kanun gereğince; Kasım ayının 5.ci günü Başkumandanlık sıfat ve yetkileri sona ereceği arz olunur. Konu Orduya ve sair ilgililere tamim edilerek tebliğ olunmuştur."

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Gazi Mustafa Kemal

Başkan: Bu konuda bir de önerge vardır. okutuyorum:

"Başkanlık Makamına:
Büyük Millet Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlığın verilmesine dair 5.Ağustos.1921 tarihinde Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanundaki üç aylık sürenin 5.Kasım.1921 tarihinde son bulacağına göre, adı geçen kanunun 5.Kasım.1921 tarihinden itibaren üç ay süre daha yürürlüğüne dair aşağıdaki Kanun Maddesinin öncelikle görüşülmesi ve kabul edilmesini teklif ederim." 30.Ekim.1921

Kırşehir Milletvekili
Müfit (Kurutluoğlu)

"Başkumandanlık Süresinin 5 Kasımdan itibaren üç ay daha uzatılmasına dair kanun:

Madde 1.- Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşaya Başkumandanlık verilmesine dair olan 5.Ağustos.1921 tarihli kanun, 5 Kasım 1921 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmıştır.
Madde 2.- İşbu kanun 5 Kasım 1921 tarihinde geçerlidir.
Madde 3.- İşbu kanunun yürütülmesinde Büyük Millet Meclisi görevlidir."

Müfit (*Kurutluoğlu*) Efendi (Kırşehir): Başkumandanlık verilmesine dair olan **Kanun Maddesinin** çok faydalı ol-

duğu inkar edilemez. **Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Kumandayı** üzerine almakla, **Allah'ın** büyük yardımı, Ordumuzun düşmanı kesin bir yenilgiye uğrattığı bilinmektedir. Üç ay daha uzatılması, umumun selameti adına teklif ederim.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Paşa Hazretleri hizmet etmiş ve edecektir. Ben isterim ki bir yıllık değil, **Paşa Hazretleri** bu **Meclisin** başında daha uzun bir süre kalmalıdır. Olağanüstü durumu düzeltmesi için **Paşadan** bu hizmeti rica ettik. Kendileri **Vatanın** tehlikede olduğunu görerek kabul ettiler. Savaş da **Allah'a** şükür lehimize sonuçlandı. Bence bu keskin silahımızı bir az saklayalım. Çünkü; bir taraftan da **Paşa Hazretleri** yıpranmıştır. Fedakarlığını yaptı ve gösterdi. Bu silahımızı saklamaya mecburuz.

Paşa Hazretlerinden iç güvenliği üzerine alması, **Ordunun** bütün gücünü kullanması, idare etmesi, istenemez ki. Tabiidir ki; hepsinin bir kişi tarafından yapılmasına imkan yoktur. Sorumlu olan bir **Bakanlar Kurulumuz** vardır. **Paşa Hazretlerinin Meclisin Başkanı** olması sebebiyle sorumluluğu yoktur. **Başkumandan** olması sebebiyle ise sorumluluğu vardır. **Paşa Hazretleri** eğer **Başkanlıkta** oturmak istiyorsa, bu gibi görevlerden elini çeksin. **Paşa Hazretlerinin** yıpranmasını istemiyorsanız, yine bizimle beraber olsunlar. Aksine hareket ederseniz, **Paşa Hazretlerini** yıpratırsınız ve Büyük dünyamızı yakında harap edersiniz.

Cavit (*Erdel*) Bey: Başkumandan seçtiğimiz zaman düşman **Eskişehir**'in doğusunda idi. Şimdi yine oradadır. Yalnız gelip **Ankara**'yı alamamış ve geri çekilmiştir. **Yüce Meclisin Başkumandandan** istediği görev henüz daha yarımdır. **Başkumandanın** görevine devam etmesi şarttır. Bizim **Başkumandanlığı Paşa'ya** verdiğimizi dünya biliyor. **Başkumandan Paşa, Başkumandanlıkta** kalmalıdır.

Hüsrev (Gerede) Bey (Trabzon): Bir asker olmam sebebiyle, genel askeri durumumuzun bizim için endişe verici olduğunu söylüyorum. Çünkü mesele toprak kazanmak meselesi değildir. Düşman ordusunu yenmektir. Birinci safhası

Allah'ın yardımı ile sonuçlanmış, o da düşmanın saldırılarının Sakarya'da kırılmasıdır. Düşman **Eskişehir** ve **Afyon** yönünde durmaktadır. Buna karşı **Ordumuz** gerekli karşılıklı önlemler almıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın saygın kişiliği ve aynı zamanda tecrübeli bir **Kumandan** olması bu durumu doğurmuştur. Hepimiz isterdik ki; bu üç ay içinde düşmanı defedelim. **Eskişehir**'i, **Afyon**'u alalım. Olağanüstü bir zamandayız. Fevkalade önlemler almak mecburiyetindeyiz. Bu da kanunun aynen uzatılması ile mümkün olur.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): Meselenin böyle tartışılamaya değer bir yönü yoktur. Kanunu üç ay daha uzatalım, deyip geçmek yeterlidir. **Paşa Başkumandan** değil mi idi ki; böyle bir görev vermeye kalkıyorsunuz. **Allah**'ın yardımı bir **Milli** akım husule geldi. Bu akım durulmaya başlamıştır. **Paşa'nın Başkumandanlığı** meselesi halkın üzerinde meydana getirdiği etkiyi, uzatmakla gayesine varmış olacaktır. Kanaatimce biz bugün dününden daha fazla tehlike karşısındayız. Bugün, savaşın ardında bir siyasi tehlike vardır. ***Mümkün olsaydı da: Allah'ım bir ikinci Mustafa Kemal Paşa verseydi.***

Mustafa Durak (*Sakarya*) Bey (Erzurum): Düşündük, taşındık; **Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin** her tarafta, gerek **Anafartalar**'da ve gerek her yerde fevkalade hizmetleri görülmüş. Bunun için **Paşa Hazretlerine** bu işi verdik. **Sakarya**'da düşmanı ite ite **21** günde attık. Halen düşman kapıda duruyor. Başladığımız işi bitirelim. Şimdi bunu kırarsak, yarın bir fenalık gelirse, bunun sorumluluğu kime ait olacaktır? Bunu kabul edelim. **Başkumandan Paşa** görevine devam etsin ve sorumluluğunu bilsin. Başladığı işi başarsın.

Necip (*Soydan*) Bey (Ertuğrul): Orduyu ve **Cepheyi Paşa Hazretlerinin** idaresine vermek istemeyecek kimse yoktur. **Paşa Hazretlerine** hepimizin güveni tamdır. **Paşa Hazretlerinin** işin başında bulunmaları şarttır.

Abdullah Azmi (*Torun*) Efendi (Eskişehir): Bugün **Ankara**'nın tehlikesi geçmiş midir? Tehlikeden bu kadarcık

kurtulmak yetmiş midir? Ben öyle zannediyorum ki **Paşa Hazretleri** büyük bir fedakarlıkla bu **Milli** dava için ortaya atıldı. Değil yıpranmak, kendi canını vermesinden dahi iftihar ediyor. Davamız gücümüze ve askerimizin süngüsüne dayalıdır.

Bugün askerin başında kendini gösteren kimseleri bulundurmakla bir beklenti içindeyiz. Bütün dünya böyle... Kimisi kralını gönderiyor, kimisi başka türlü belirli kişileri gönderiyor. Biz de bugün; **Milli Davamızın** adeta adını almış olan **Mustafa Kemal Paşa'ya** bunu vermekle, **Orduya** başka etkiler yapma maksadı içinde bulunuyoruz. Gücünün yetmezliğinden bahseden yok.

Lütfü (*Evliyaoğlu*) Bey (Malatya): Burayı anlamalıyız ki, **Paşa'nın** üzerinde bulunan **Başkumandanlığa** ve yetkiye kesinlikle azaltma gelemez, devam edecektir. Biz bu yetkiyi ve bu sıfatı **Paşa'ya** verdiğimiz zaman, düşmanı ta **İzmir**'den denize dökmek için verdik. Bu sonucun alınmasına kadar **Paşa'dan** bu yetkiyi almayız.

Selahattin (*Köseoğlu*) Bey (Mersin): Başkumandanlık; düşman ordusunun yenilmesi ve imha edilmesi ve istila ettiği bölgelerden atılması maksadı ile teşekkül etmiştir. Acaba **Başkumandanlık** Kanununu gerektiren gaye hasıl olmuş mudur? Bu gaye ne zaman hasıl olacaktır? Kaç ayda, kaç senede mümkün olacaktır? **Milletin Milli** emellerini teşkil eden, çiğnenmiş topraklar, istila edilmiş Yurtlar ve sair haklarımız vardır. **Milletin** gayesini takip edecek olan bu **Meclis** midir, değil midir?

Bir şeyi uzun süre kullanırsanız, yıpranır. Bir savaş geçti. Arkasından **1,5** aylık bir sessizlik süresi... Niçin saldırı takip edilmiyor? Niçin daha **Afyonkarahisar**'ına gidilmedi? Acaba, imkan yok muydu? Soramıyoruz. Çünkü bu hakkımızı verdik.

Ben **Başkumandanlığın** bir süre daha uzatılmasını gerektirecek şartların devam ettiğine inanıyorum. Ancak bahara kadar iyi bir **Ordu** yetişmelidir. Buna muhtacız, talim

ve terbiyeye muhtacız. Düşmanın **Afyon, Eskişehir** ve **Kütahya**'dan atılması imkanı varsa, sizinle beraber kayıtsız, şartsız hareket etmeye hazırım. Askeri durumumuzun düzeltilmesini ne kadar zamanda biteceğini **Paşa** izah etmedi. **Başkumandanlığın** vereceği izahatla aydınlatılmadık.

Osman (*Özgen*) Bey (Lazistan): Paşa Hazretlerine askeri noktadan fevkalade güven vardır. Ancak şöyle bir kanaat hasıl oldu ki; bunda bir zafer vardır. Bugün bunun tartışılmasına gerek yoktur. **Paşa Hazretleri Orduda** askerlere kadar nüfus etmiş bir kimsedir. Gayemize varmak için gerekiyorsa, hepimiz ölelim. Tek istiklalimiz kurtarılmış olsun. Saldırıya hazırlanıyoruz, bugün edeceğiz, yarın edeceğiz gibi bir durumda bulunduğumuz bir zamanda bunun tartışılmasını yapmak dahi hiç de doğru değildir.

Yusuf İzzet Paşa (Bolu): Milli savaşımız noktasından da yine de bir **Başkumandanlığa** gereksinim vardır. **Sakarya**'da da bir **Başkumandanlığın** oluşturulmuş olması başarının en önemli sebeplerinden biridir. **Paşa Hazretlerinin** göreve devam etmeleri şarttır.

Sırrı (*Özata*) Bey (İzmit): Başkumandanlık görevi, esasen **Mustafa Kemal Paşa'nın** şahsına fazla bir unvan değildir. **Meclisin Başkanlığı** bu unvanlar gibi daha çok unvanların yetkisine sahiptir. Onun için onu tekrar müzakere etmek, tekrar bahis konusu yapmak boşunadır. **Mustafa Kemal**'in unvanı kendi başına bir ordudur. **Ordunun** kıymetini bir, iki misli artırır. Sihirli bir güçtür.

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Kozan): Başkumandanlık Kanunu kabul edildiği zaman, gaye **Ordunun** maddi ve manevi gücünü daha da artırmaktı. Büyük tehlike içindeydik. Bu tehlikeyi defetmek için **Yüce Meclisinizin** verdiği karar gayet doğru bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Sakarya Savaşı'nda düşman saldırgan idi. Yenildi ve geri çekildi. Şimdi, **Ordumuza** düşen görev; **Sakarya**'daki görevden daha zordur. Biz amiyane bir tabirle, kuyruğuna kadar yüzdük. Postu tam çıkarmak için gayet dikkatli hareket etmek gerekir ki, kuyruk kopmasın. **Sakarya Savaşı'ndan**

daha şiddetli olacağı kesin olan yeni bir **Meydan Savaşı'nın** yapılması sırasında gayet tecrübeli bir **Kumandanın** başımızdan alınması doğru olamaz.

Başkumandanlık Kanununa son vermenin zamanı değildir. Ne zaman ki Memleket artık kurtulmuş olur, **Ordumuz** düşmanın üzerine tamamıyla üstünlüğünü kurmuş bulunur, o zaman bu kanunu kaldırırız. Ancak şimdi bunun zamanı değildir. Fakat her zaman **Yüce Meclisindir**.

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Mecliste, Meclisle Başkumandanlığın ayrılmasını gösterecek bir karar, **Avrupa**'da aleyhimizde müthiş bir şekilde kullanılacaktır. Düşmanlarımız bundan türlü türlü manalar çıkaracaklardır. ***"Yüce Allah; bu Milletin kaderine Mustafa Kemal adını yazmıştır."*** Bu işte **Mustafa Kemal** adı kalıcıdır. Siz ne manaya alırsanız, alın. Şurasını bilmeliyiz ki; gerek **İslam Dünyasının**, gerek **Avrupa, Amerika Dünyasının** görüşlerinde **Büyük Millet Meclisi** ile **Mustafa Kemal** beraberce değerlendirilmektedir.

Amerika Dünyasının bakışında, lisanında **Mustafa Kemal** ve **Büyük Millet Meclisi** birbirlerinden ayrılmaz şeylerdir. **Mustafa Kemal Paşa** da, **Türkiye Büyük Millet Meclisi** de **Türk Milletin** idaresinin yürütülmesi araçlarından başka bir şey değildir. Buradaki birlik ve beraberliğimizi gösterelim. **Mustafa Kemal** görevinde kusur yapıyorsa, bir gün gelir ondan sorarız, ondan da hesap isteriz. Fakat o gün gelinceye kadar cephede beraberlik içinde davranmaya mecburuz.

Büyük Millet Meclisinin birlik ve beraberliğini göstermeye mecburuz ve demeliyiz ki; ***"Mustafa Kemal Paşa bizimle beraberdir."*** Düşman eğer, Memleketten tamamıyla atılmış olsaydı; ben de sizlerle beraber **Mustafa Kemal Paşa'ya**; gel artık, yalnız idari görevlerinle meşgul ol, barış işleri ile uğraşma, derdim. Zaman, o zaman mı acaba?

Başkan: Oylamaya geçiyorum **Kanunu** tümüyle kabul edenler... Katılım **169, 3** çekimser, **13** ret oyuna karşılık; Kanun **153** oyla kabul edilmiştir.

***

"FRANSA İLE İMZALANAN TARİHİ ANKARA ANLAŞMASI"
(Her iki taraf Hükümetlerince kabul edilmiştir...)

Fransa ile yapılan anlaşma ve bu konuda yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu:

Taraf olan Hükümetlerin Temsilcileri tarafından imzalanmış ve kabul edilmiş olan anlaşmanın metni şudur:

"Anlaşma:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti; iki Memleket arasında bir anlaşma yapma arzusunda bulundukları cihetle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Bakanı ve Milletvekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Beyefendi Hazretlerini ve Fransa Cumhuriyeti Hükümeti eski Bakanlarından Mösyö Hanri Franklin Buyyon Hazretlerini Temsilci olarak tayin etmişlerdir.

Adı geçenlerin usulüne uygun olduğu görülen yetki belgelerin karşılıklı olarak sunulmasından sonra, aşağıda hususları kararlaştırmışlardır.

1.- Taraflar karşılıklı olarak işbu Anlaşmanın imzasından itibaren aralarındaki savaş durumunun sona ereceğini beyan ederler. Ordular, İdare Memurları ve halk durumdan derhal haberdar edileceklerdir.

2.- İşbu Anlaşmanın imzasını takiben taraflar "Savaş Esirleri" ile, tutuklu veya hapis bulunan, Türk veya Fransız, tüm kişileri serbest bırakacak ve kendilerini tutuklayan taraf masrafı ile, bu konuda; gösterilecek en yakın şehre sevk olunacaklardır.

İşbu maddenin hükmü tutuklama, hapis veya esaretin tarif ve yeri her ne olursa olsun karşılıklı tüm tutukluları ve hapsedilenleri kapsar.

3.- İşbu Anlaşmanın imzalanmasından itibaren en fazla iki aylık süre içinde Fransız Birlikleri, sekizinci maddede belirtilen hattın güneyine ve Türk Birlikleri belirtilen hattın kuzeyine çekileceklerdir.
4.- Üçüncü maddede belirtilen süre içinde olacak boşaltma veya işgal, tarafların Askeri Kumandanları tarafından tayin edilecek bir "Birleşik Komisyon" vasıtası ile, tespit edilecekşekil ve tarife göre yapılacaktır.
5.- Taraflar karşılıklı olarak boşaltılan topraklarda, adı geçen toprakların işgal edilmesinin ardından, tam bir "Genel Af" ilan edeceklerdir.
6.- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, "Misakı Milli"de aynen tanınan azınlıklar hukukunun, bu konuda kendisine denk devletler ile bunların karşıtları ve bazı müttefikleri arasında imza edilmiş olan anlaşmaların, aynı esasa dayanarak kendi tarafından kabul edileceğini beyan eder.
7.- İskenderun Bölgesi için bir "Özel İdare Şekli" kurulacaktır.
Adı geçen Bölgenin Türk Irkından olan halkı, kültürlerinin gelişmesi için her türlü değişiklikten faydalanacaklardır. Türk dili orada Resmi sıfata sahip olacaktır.
8.- Üçüncü maddede belirtilen hat aşağıdaki gibi belirtilmiş ve tespit edilmiştir. Hudut hattı İskenderun Körfezi üzerinden Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve takriben Meydanıekbez'e doğru gidecektir. (Tren İstasyonu ve bu mevki Suriye'de kalacaktır).
Belirtilen hat oradan Marsuva mevkiini Suriye'ye ve Karnabur Mevkii ile Kilis şehrini Türkiye'ye bırakmak üzere Güneybatıya doğru meyledecektir. Oradan Çobanbey İstasyonunda demiryoluna kavuşacaktır.
Ardından Bağdat Demiryolunu takip edecek ve demiryolunun platformu Nusaybin'e kadar Türk toprakları üzerinde kalacaktır.

Oradan Nusaybin ile Cezirei İbniömer arasındaki eski yolu takip ederek, Cezirei İbniömer'de Dicle'ye varacaktır.
Nusaybin ve Cezirei İbniömer mevkileri ile yol Türkiye'ye kalacaktır.Bu yoldan istifade konusunda her iki memleket aynı hakka sahip olacaklardır.
Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun İstasyon ve mevkileri demiryolu platformunun parçası olarak kabul edilerek Türkiye'de kalacaktır.
İşbu anlaşmanın imzasından itibaren bir ay içinde adı geçen hattı belirlemek üzere tarafların Temsilcilerinden oluşan bir Komisyon teşkil edilecektir. Bu komisyon aynı süre içinde işe başlayacaktır.
9.- Osmanlı Sülalesinin kurucusu Sultan Osman'ın büyük Babası Süleyman Şahın Caber Kalesindeki bulunan ve Türk Mezarı adı ile anılan Merkadi tüm müştemilatı ile Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada Muhafızlar bulunduracak ve Türk Bayrağı çekilecektir.
10.-Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Pozantı ile Nusaybin arasındaki Bağdat Demiryolu parçası imtiyazını Adana İlinde inşa edilmiş bulunan şubelerin imtiyazı ile beraber, imtiyazlara bağlı olarak ve özellikle işlemeye ve ticari nakliyelere ait tüm haklar, müsaadeler ve menfaati ile birlikte Fransız Hükümetinin göstereceği bir Fransız gurubuna devredilmesini kabul eder. Türkiye Meydanıekbez'den Çobanbey'e kadar Suriye topraklarında trenle askeri nakliyesini yapmak hakkına sahip olacaktır. Suriye dahi Çobanbey'den Nusaybin'e kadar Türk toprakları üzerinde askeri nakliyeleri yapmak hakkına sahip olacaktır.
İşbu parça ve kısımlar üzerinde esas itibarıyla hiçbir farklı tarifeler uygulayamaz. Gerekince işbu kaidenin aksine hareket edebilmek hususunu, iki Hükümet beraberce tetkik etmek hakkını korurlar. Anlaşmazlığın ortadan kaldırılamaması halinde tarafların her biri tekrar

bağımsız hareketini kazanacaktır.
11.- İşbu Anlaşmanın onaylanmasından sonra Türkiye ile Suriye arasında bir Gümrük Anlaşması yapılması için, beraberce bir Komisyon kurulacaktır.
Adı geçen anlaşmanın şartları ve devamının süresi işbu Komisyon tarafından belirlenecektir.
Evvelce belirtilen Anlaşmanın yapılıncaya kadar taraflar serbest hareketlerine koruyacaklardır.
12.- Kuveyk Suyu, Halep şehri ile Kuzeyde kalan bölge arasında her iki tarafı haklarını korur bir şekilde tatmin edecek bir şekilde bölüşülecektir. Halep Şehri Bölgesinin gereksinimine esas olmak üzere kendi masrafı ile Türk Toprağından Fırat'tan dahi su alabilecektir.
13.- Yerlerinde oturan veya yarı göçebe halktan sekizinci maddede belirtilen hattın öte veya bu tarafında bulunan meralarda (İntifa) yararlanma hakkı veya binalara ve topraklara sahip bulunanlar eskisi gibi haklarını kullanmaya devam edeceklerdir.
Bunlar işletme ihtiyaçları için serbestçe ve hiçbir Gümrük veya Mera Vergisi ve ne de diğer hiçbir Vergi vermeksizin adı geçen hattın bir tarafından diğer tarafına çocukları ile beraber, hayvanlarını, alet ve edevatını, tohumlarını ve tarım ürünlerini nakledebileceklerdir ve bunlara ait teklif ve vergileri oturdukları memlekette yerine getirmeye mecbur oldukları kararlaştırılmıştır.
20 Ekim 1921 tarihinde Ankara'da iki nüsha olmak üzere tanzim edilmiştir."

İmza — ***İmza***
Franklin Buyyon — ***Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey***

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Demiryolu maddesine **Türkiye Hükümetinin** hakları tamamıyla korunarak ve Şirket tarafından **Türkiye Hükümetinden** bulunulacak her türlü taleplere karşı **Hükümetin** hukukunun güvence altına alınacağı belirtilmiştir.

Bunun için ayrıca iki taraf **Temsilcileri** arasında bir de protokol imza edilmiştir. Şimdi o protokolü arz ediyorum:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arasında bugün kararlaştırılan Anlaşmanın imzasına başlanacağı sırada Türk Temsilcisi Yusuf Kemal Bey ilerideki düşüncelerini belirtmiş ve Fransa Temsilcisi Mösyö Franklin Buyyon belirtilen düşünceleri kayda almış ve tutmuştur.

Türk Temsilcisi; Suriye'nin Osmanlı Devleti'nin borçlarına katılmakla, Devletin hazinesinin korunması ve Vakıfların malına ve mülküne dair konular ile Suriye'nin hukuki durumundakideğişikliğinden dolayı, diğer tüm noktaların Genel Barış Anlaşmasının yapılması sırasında olması gereken bahse konu durumların halledilmesi ve düzeltmeler hususunda kayırlara açıkça itiraz etmesini gerekli görür.

İskenderun ve Antakya bölgeleri için, Yusuf Kemal Bey orada yerleşen halka Türk Bayrağını kapsayan özel bir bayrak seçmek yetkisini vermek lazım geldiğini beyan eder.

Bu bölgelerin halklarına böyle bir yetkinin tanınmasındaki faydayı haklı gören Fransız Temsilcisi bu konuda Hükümeti nezdinde gerekli girişimlerde bulunacağını vaat eder.

Anlaşmanın tarafları yapılacak olan genel afla ilgili olan beşinci maddeye gelince, Fransız Temsilcisi İskenderun- Antakya Bölgelerinin halklarının bu genel aftan istifadelerini temin etmek için gerekli tedbirlerin alınması hususunu Hükümetine tavsiye edeceğini beyan eder.

Onuncu madde hakkında Türk Temsilcisi aşağıdaki hususları belirtir: Evvelce Bağdat Demiryolu hattının imtiyaz anlaşmaları gereğince kilometre başına verilmekte olan teminat, şimdiye kadar bütün hattın tümünün

geliri esası üzerine tespit edilmekte idi.
Hattın Pozantı ile Nusaybin arasındaki Türk kısmının kilometre teminatının, geçmişte olduğu gibi tüm Bağdat hattının toplam geliri esası üzerine tespit edilmesi gereklidir. Fransız Temsilcisi, bu talebin hak olduğuna Hükümetinin dikkatine sunmayı taahhüt eder.
İkinci olarak; her iki tarafın Temsilcileri, trenle Suriye toprakları içinde yapılacak Türk Askeri nakliyesi ile ilgili tarife ile Türkiye toprakları içinde trenle yapılacak Suriye nakliyatına dönük tarifenin, sonra yapılacak bir incelemeye dayalı olması hususunda fikirlerini paylaşmaktadırlar.
Adı geçen Memleketlerin Temsilcilerinden birinin Türk-Fransız Anlaşmasının 10. maddesinin 2. fıkrasına dayalı yetkileri kullanma gereksiniminde bulundukça, diğerini yeterli bir süre evvelden haberdar etmesi gerektiğini dahi kabul ederler.
Türk Temsilcisi aşağıdaki talebi yapmış ve Fransız Temsilcisi bunu Hükümeti nezdinde savunmayı kabul etmiştir: İskenderun Limanında Türklerin malları ve Türk Bayrağı taşıyan gemilerin limandan yararlanmaları hususunda tam bir serbestlik içinde olmaları gerekir.
Bunların bu hususta ve diğer tüm noktalarda Memlekete ait gemiler ve mallar ile tam bir eşitlik içinde, öncelikli muamele görmeleri gerekir.
Bu Limandan Türkiye'den yapılacak ihracat ve Türkiye'ye olacak ithalatın, doğrudan doğruya transite tahsis edilmek üzere, Türkiye'ye kira ile bir saha verilecektir.
Bu sahanın İskenderun'u Türkiye'ye bağlayan trenle birleşmesi, tertip edilmesi, kirası ve kullanım konularında Türkiye'ye her türlü kolaylık yapılacaktır.
Türkiye'den yapılacak ihracat ve Türkiye'ye yapılacak ithalatın transiti konusunda Türk tebası ile, Türk malları ve gemilerinden Memleket halkı ile, Memlekete ait

gemilerden ve mallardan dahi alınmakta olan tonilato, rıhtım, kılavuzluk, fener ve karantina vergileri dışında hiçbir vergi alınmayacaktır."
Ankara'da; 20 Ekim 1921 tarihinde iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.
Franklin Buyyon ***Yusuf Kemal (Tengirşek)***

Osman (*Özgen*) Bey (Lazistan): Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in, Memleket hakkında başlayan siyasi hayatının, böyle **Milli** emellerimizi tatmin etmek üzere **Barış** ile sonuçlanması konusundaki başarılarını takdir eder ve **Yüce Meclisinizin** bu duygularıma katılmasını dilerim.

***

"ULUSLARARASI KIZILHAÇ TEŞKİLARTININ RAPORU"

(Yunan Asker, subay ve Din adamları zulümler yaptılar)

Tarih: 20.Aralık.1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz otuz birinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Kızılhaç'ın Yunan zulümleri raporundan satırbaşları:

"Başkanlık Makamına:
Anadolu'da Yunan zulmünü araştırmak ile görevli Birleşmişlerin Komisyonuna Uluslarası Kızılhaç adına Temsilci olarak girmiş olan Mösyö Şeri'nin 12 Mayıs 1921 tarihli raporu Uluslararası Kızılhaç Dergisi'nde yayınlanarak, bu rapor Yunan asker ve subaylarının ve Ruhani görevlilerinin katılımı ile zulüm yapmış olduklarını söylemiş ve kanıtlamış bulunduğundan

Lozan'da Türk Kongresi kalemi tarafından bir kitapçık halinde Fransızca olarak basılmış ve dağıtılmıştır. Bir nüshasını ilişikte takdim ediyorum. Bu kitapçığın Türkçe ve Farsça lisanlarına tercümesi ile Memleketimize ve Doğudaki Müslümanlara gönderilmesinin ve dağıtılmasının gerekli faydaları getireceğinden Genel Basım Müdüriyetince tercüme ve basımı ile ve dağıtımın gereğince tamamlanmasını arz ve teklif ederim."
20 Aralık 1921

Antalya Milletvekili
Rasih (Kaplan)

Selahaddin (*Köseoğlu*) Bey (Mersin): Dışişlerine yazılacak olan yazıda bu kitapçığın incelenerek basımını ilave edelim. Böylece **Meclis** karar vermiş olmasın. **Kürtçe, Arapça** ve **Türkçe** olsun.

***

"ASKERİN ÇIPLAKLIĞI MESELESİ HALA GÜNDEMDEDİR"

(Milli Savunma ve Ekonomi Bakanlığı bir şey yapmadılar)

Tarih: 26 Aralık 1921
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz otuz dördüncü Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse (Gizli)

Milli Savunma Bakanlığına ait soru ve araştırma önergeleri üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Mehmet Salih (*Yeşiloğlu*) Efendi (Erzurum): Mesele; askerin çıplaklığı meselesidir. Bunu Başkumandan ve Genel Kurmay Başkanı kabullendiler. Bu mesele dolayısıyla ***"Cephelerde; zatülcenp ve zatürreeden ölmüş bir çok insanlar***

***vardır.*"** Askeri çıplaklığı meselesi hakkında bir mektubum var. Onu da **Paşa Hazretlerine** takdim edeceğim.

Bir **Alay Kumandanı** diyor ki;

"Filan cephede bulunan Alayım, 7 aydan beri çıplaktır. Askerin bulunduğu yer bir ovadır. Açık bir cereyan içinde bulunuyorlar. Milli Meclisin büyüklüğüne sığınıyorum, benim namusumu korusunlar.

Çünkü Alayın dağılacağı kesin ve ben intihar edeceğim. Bizi niçin çıplak bekletiyorlar? Bir an evvel cepheleri tutan askerleri giydiriniz."

Cephedeki subayların ve askerlerin aile mektuplarının ulaştırılmasında zorluk vardır. Bir kişi ilk olarak ailesinin ırzını, sonra kendisini ve sonra da Vatanını düşünür.

Ailesinin ne olduğundan haberi olmayan bir kimse cephede bir şey yapamaz. Ayrıca; çıkan hazır yiyecekler, cephelere gönderilen tütün, çamaşır, ilk karargahlara gönderilir. Ondan sonra cephelerde bulunan **Kahramanlara** pek azı isabet ediyor.

Birlik, **Alay**, **Tabur**, nakliye hayvanları tercihen üst rütbelilerin eşyalarına tahsis edilmektedir. Karagahlarda nakiller için hayvan kalmamıştır. Hepsi mahvolmuş, telef olmuştur.

Cepheye yakın yerlerde bile çocuklar bir yerden bir yere kazanları, eşyalarını sırtlarında götürüyorlar. Bir saatlik, yarım saatlik mesafelere kadar arkalarında taşıyorlar.

Gözümle gördüm, ***"Askerler kağnı arabasına koşulmuş, hayvan gibi araba çekiyorlar."*** Öküz yok. ***"Asker boynunu boyunduruğa sokmuş eşya taşıyor. Hastanelere ekmek taşıyorlar."***

Bu millet için büyük bir aşağılanmadır, hakarettir, küçüklüktür. Ben bir **Milletvekili** olarak, o askerin karşısına çıkarken büyük bir üzüntü duyuyorum. Bu mesele gülünecek bir mesele değildir, ağlanacak bir meseledir.

Refet (*Bele*) Paşa (Milli Savunma Bakanı) (İzmir): Orta yerde üç önerge var. Görevini bilen bir Bakan, cevap ve hesap vermeye mecburdur. Ben bilmem demek hakkına

sahip değildir. Giyim meselesinde bir meseleye gereğinden fazla temas ettiler.

Ben **Başkumandan Paşa Hazretlerinin** imza ettiği her kağıdın, sağ tarafına imzamı atanlardanım. **Başkumandan Paşa Hazretlerinin** izniyle **Yüce Heyetinize** karşı cevap vermeye hazırım. Yeter ki **Başkumandanlık** makamı temiz kalsın.

Sığırların yok olması, çok kötü bir şey. Fakat isterseniz şansızlık, talihsizlik deyiniz. Fakat yürürken, düşman **Sakarya**'dan geri gönderilmezse, ölecek olanlar yalnız hayvan değil, insan değil, hepsi ölecekti. Tüm çoluk, çocuk, kız ayak altında kalıyordu.

Ben orada, o zaman düşmanı durdurmak için belki burada gerçekten belki delilikler yaptım. Fakat bunlarda öyle mecburiyetler vardı ki, yaptıklarımın hesabını bugün vermeye hazırım.

Ben **Sakarya** günü buraya **Millet** adına sizlerden aldığım emirle çıktım. O gün düşman zorluyordu. Buradan bağırdım ve dedim ki: ***"Bugün benim bir eşeğim yok. Odun taşımak için..."***

O gün burada daha nelerin olmadığını söylemiştim. Hayvanlar geldi. O güne kadar söndürüldüğü zannedilen, fakat saklı olan sığır vebası ile beraber geldi ve hayvanları öldürdü.

100.000 kişilik **Ordu** buradan ekmek yemek, bu **100.000** kişiye burada ekmek çıkarmak için, yeniden değirmen, odun ve sair şeyler bulmak zorunda kaldık. **Çorum**'dan buraya saman gelmez. **Amasya**'dan da arpa gelmez.

Ancak tren olursa gelir. Kağnı arabası ile gelmez. O kağnı arabasının öküzü buraya gelinceye kadar samanı da yer, arpanın da fazlasını yer.

100.000 kişilik **Orduyu** beslemek için, olanları yedirdik. Yalnız öküzler değil, belki de bütün **Ordu** aç kalmak tehlikesi karşısında bulunuyordu. Askerlik; zamana, duruma ve yere uymak demektir.

Elbise meselesine geliyorum. Ben istediğim para bana verildiği zaman bir ay içinde **Ordunun** giydirileceğinin sözünü vermiştim. Askerin elbisesiz olmasının, para bulunmamasından ileri geldiğini söylemiştim. İstediğiniz **5** milyon kişilik kumaş **15** gün sonra **İnebolu**'ya gelir.

"Bana 5 milyon lira verirseniz, bir ay sonra Orduyu giydiririm, demedim. Çünkü diyemezdim."

Ben paranın miktarı hakkında hiçbir söz söylemedim. **Maliye Bakanı Beyefendi** diyor ki; ***"Kasım sonuna kadar verebilirim."*** Bunun üzerine ben de, ***"Elbiseler bahara kalıyor,"*** dedim.

Maliye Bakanı Kasım sonuna kadar **500.000** lira söz veriyordu. **Aralık** sonunda **Ordunun** eksiklikleri tamamlanır mı? O zamana kadar asker hasta olur. Askeri ben bedava mı giydireceğim?

Ben bu işe giriştiğim zaman **Milli Savunma Bakanı** değildim. O zaman **3. Kolordu Kumandanı** idim. Rütbesini terk etmiş, **Albaylıktan** çekilmiş bir kişi olarak bu işe giriştim. Çok konuşmak istemiyorum. Yaptığınız saldırılar yalnız göreve değil, şahsıma oldu, ben yalancı oldum. **Sakarya Cephesinde 150.000** top mermisi sarf edilmiş...

Bunları kaça alabilirsiniz? Bir top mermisi **50** liradır. **150.000** adedini kaça alabilirsiniz? Hesabı çok basittir. Toplamı milyonları buluyor. Ben bunları almak için, ki o gün ben **Bakanlar Kurulu Başkanı** idim, **Bakanlar Kurulunu** üç gün işgal ettim.

Ben bunu bulmak için, **Antalya Gümrüğünü** rehin verdim. Bugün **100.000** kat elbise hazırdır. Fakat **5** milyon lira istiyorlar. Yani tanesi **50** liraya. **5** milyon lirayı bulun, **100.000** kat elbiseyi hemen alalım. Elbiselerin hazır olması kolay kolay bulunmaz. Her yerde bulamazsınız.

Bu elbiseleri kumaş halinde alarak **25** liraya çıkartabiliriz. **2,5** milyona. Ancak bu iş bir ayda olmaz. Bugün bana **100.000** kat elbise veriniz, bir ay sonra bu **100.000** kat el-

biseden, firarlardan **10.000** katın eksildiğini göreceksiniz. O halde benden ne istiyorsunuz?

Bugün **Yüce Heyetinizden** para istememiş isem, almak ve bulmak imkanı göremediğim içindir. Verdiğiniz para kadar giyinecek, daha fazla mümkün değildir.

Eğer ben bugün düşmanın **İzmir**'den çıkarılabileceğini bilsem, ne kadar paraya ihtiyacım olursa olsun, iyi biliniz ki eşkıya gibi sizlerin sırtından paltolarınızı çıkarırım. Ondan sonra derim ki: ***"Efendiler, isterseniz beni asın."***

Maaşlar mümkün olduğu oranda sırayla veriliyor ve verilmesi için de adımlar atılmıştır. **Subaylar** şimdi **Ekim** maaşlarını almışlardır. **Şubattan** bugüne kadar, yani **Aralık** ayının onuna kadar olan zaman dilimi içinde **Orduya** verilen eşya; **76.908** kaput.

Ancak, maalesef **100.000** kaput verseniz, **10.000** kaput daha vermek mecburiyetinde kalırız.

236 bin kusur ceket, **255.550** pantolon, 324.180 takım çamaşır, **122.512** kabalak, **132.157** pamuklu gömlek, **150.146** ekmek torbası, **36.556** arka çantası, **66.000** yemeni, **534** bin çarık, **45.000** palaska, **14.000** yelek, **87.000** matara, **22.775** çadır, **7.700** portatif çadır, **15.000** fanila gömlek, **15.000** deri gocuk, **10.108** battaniye **Orduya** verilmiştir.

İnebolu'ya veya diğer limanlardaki **Bankalara** beş para konmadıkça bir dirhem şey giremiyor. **80.000** kat elbise anlaşması **Ağustos** içinde yapılmıştı. Fakat parayı zamanında veremedik.

Para olmadığı için elbise gelmiyor. **10.000** liralık çarık ham maddesi gelmiştir. Bunlar imal edilerek birliklere veriliyor. Satın aldığımız kumaşlardan **33.700** kaput imal edilmiştir. **Milli Savunma** bütçesinde elbise bedeli olarak bulunan para alınmamıştır.

Maliye Bakanı da bu parayı veremediğini söyledi. Bu para alınabilseydi, tabiidir ki bunların çoğu yapılabilirdi. Sizinle son temasımdan beri hazırlanmış olan **83.782** kaputtan **23.000** kaput, **59.570** ceketten **34.000** ceket, **54.760** pantolon-

dan **34** bin kusuru **Orduya** gitmiştir. Halen elimizde **59.000** ceket, **54.000** pantolon vardır. Ayrıca bir çok kösele, kumaş, bez ve sair sipariş edilmiştir.

Ben **Milli Savunma Bakanı** olduğum hafta, her ilçe merkezinde birer mektup bürosu açtırdım. Bunlara emir verdim ki, şubeler kendi bütçelerinden kağıt, kalem alacaklardır. Haftada bir gün tüm yazıcılar oturup askere mektup yazacaklar. Benim görevim askerlerin ailelerine, çocuklarına mektup yazılmasını sağlamaktır.

Ondan sonrasını zaten posta yapar. Cephedekilerin mektuplarını da birlikler yapar. Ben o güne kadar olmayan yeni bir şey yaptım. Kağıt, kalem bedava, yazmak da bedava, sevk etmek de bedava. Oturunuz yazınız, dedim ve bunu temin ettim.

Tütünler gerilere dağıtılıyormuş, karargahlarda kalıyormuş, bunu **Orduya** sorduk. Halen cevap alamadık. Tabiidir ki bazı kötülükler vardır, önü alınamaya bilir.

Şimdi hayvanlar meselesi: Çok hayvan aldık. Bu hayvanlar ölmese dahi, her zaman ölmeye mahkumdurlar. Bunları niye aldım? **Sakarya**'da düşmanı kovmak için aldım. Öküz tohum eker, tarla sürer. Öküzleri şoseye çıkarıyorsunuz, yürüyemiyorlar.

Sonda böyle mütemadiyen gitsin, dayanamıyor. Askerlik hizmeti devamlı bir hizmettir. Mesela; **Kayseri** ile **Sivas** arasında eşya nakledilecektir. Bu öküzler; kırma, kepek, saman yiyorlar.

Bu zorlu iş için kafi derecede gıda alamıyor. O gıdayı yiyor, idare edemiyor. Öküz bu durumda uzun süre dayanamıyor, ölüyor. Zanneder misiniz ki; **Ordu** bu kağnı arabalarından memnundur? Hayır, daima at arabası istiyorlar. Fakat **Memlekette** at arabası var mıdır?

Alacak araba olmayınca ne yapılır? İşte bu hayvanlar bundan dolayı telef oluyor. Bu öküzler ölecektir. İnsanlar öldüğü gibi. Tabiidir ki öldürmemek için elimizden geleni yapacağız.

Hayvan öldükçe birliklerin **Komutanları** yenilerini isteyeceklerdir. Biz de bulup göndereceğiz. Askerlerimiz kağnı arabasına boynunu koymuşsa **Alay** için koymuştur.

Biz askeri hayatımızda her işi araba ile, hayvan ile yaparız. Zaferimiz, başarımız; askerlerimizin ezaya, cefaya dayanıklılığındandır. Araba bulursak taşırız, araba bulmazsak elle taşırız.

Bu **Ordunun** her zaman ve her yerde yaptığı bir şeydir. Biz bununla iftihar ederiz. Biz öküz arabasına insan koşarız veya biz öküz gibi arabaya koşuluruz. Bizi o kadar kibar alıştırırsanız doğru olmaz.

Askerlik hayatı ezadır, cefadır, böyle geçer. Eza ve cefa konusunda subaylarımız da dahildir. Tabiidir ki bunlar da evlatlarımızdır. Ancak bizim **Ordumuzda** asker kendisi taşır da, subayının taşımasına müsaade etmez.

Siyasetimize büyük oranda etki edebilmek için, askerin donanımı yeterli değildir. Bunun takdiri, vicdanınıza havale olunmuştur.

Fevzi (*Çakmak*) Paşa Hazretleri (Genel Kurmay Başkanı) (Kozan): Mektuplar meselesinin bize ait kısımlarını arz edeceğim. Mektuplarda Birlik isimlerinin yazılmamasının en büyük sebebi, düşmanın düzenli savaşı anlamaması içindir. Filan Alay, filan Tabur dersek, düşman her şeyimizi anlar.

Postalara birer numara verdik. Düşman, mektupların zarflarına baktığı zaman bir şey anlamasın, diye. Bu her **Orduda** yapılan bir şeydir. Mektup meselesi seyyar **Orduda** çok zordur. Çünkü; bir kere birlik sabit değildir. Asker bazen bu birlikte, bazen başka bir birliktedir.

Özellikle **Sakarya Savaşı'ndan** sonra bir çok yeni teşkilat ve değişiklik yapıldı. Bu sebeple gereği gibi mektuplaşmaları ve mektupların dolaşa dolaşa birçok gecikmelerle gelmesi bundandır.

Seri sahra postaları yapıldı. Mesela cepheye **10** günde gidiliyor. Tren beklemeyelim. Özel kuryelerle sevk edelim,

böylece **5-6** güne indirelim, dedik. Bunu yaptık. Halen engeller varsa, mutlaka kaldırılacaktır.

Cephede mektup yazmak için subaylar, onbaşılar, Bölük sorumluları, okuyup, yazma bilenler yardım ederler. Fakat gerilerde bunlar da yoktur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan) (Ankara): Yüce Heyetinizi, bir süreden beri üzen, inciten mesele, **Ordunun** arzu edildiği gibi giyiminin ve bütün ihtiyaçlarının tamamlanamaması meselesidir. Bunların bir çok sebep ve etkenleri tartışılmakta ve tenkit edilmektedir.

Şunu peşinen arz edeyim ki; **Başkumandanlık**, bütün işlerle yakından ilgilenmekte ve bunları izlemektedir. Zaten **Başkumandanlık Kanunu** dikkate alınırsa, tek muhatap olarak **Başkumandanı** görürüz. Çünkü **Başkumandan Ordunun** eksikliklerini görür, Bakanlara ihtar etmezse, sorumluluk doğrudan doğruya kendisine ait olur.

Bu sebeple gerek **Milli Savunma Bakanlığından** ve gerek **Genel Kurmay Başkanlığından** soruşturma açılmasına gerek yoktur. Bütün soruşturma doğrudan doğruya **Başkumandanlık Makamına** ait olmalıdır.

Böyle olmakla beraber, şimdiye kadar **Yüce Heyetinize** saydığım **Bakanlıklardan** yapılmış soruşturmalarınıza **Başkumandan** tarafından hiçbir cevap verilmedi. Soruşturmanızda serbest bıraktı. Sorumlu **Bakanların Yüce** huzurunuzda tamamen bilgilendirmelerde bulunmalarını faydalı gördü. Burada takip edilen yol, **Yüce Heyetinizi** aydınlatmaktı.

Milli Savunma Bakanı, yapılması mümkün olan şeyi yapmıyor veya her hangi bir sebepten dolayı yapamıyorsa ve **Başkumandan** buna inanmışsa, **Başkumandan** o **Bakana** yerini daha iyi bir kişiye terk etmesini veyahut **Yüce Heyetinizin** huzurunda o **Bakandan** şikayette bulunma durumundadır, demektir.

İşte ancak böyle bir şikayet üzerine **Başkumandanlık Bakanları** sorguya çekebilir. **Milli Savunma Bakanı** yapılması gereken şeyleri yapmıştır. **Başkumandanlıkta** oluşan

kanaat, bu şart dahilinde, bu imkansızlıklar ve zorluklar içinde pek de başka bir imkanın olamadığı görüşündedir. Meseleyi üç noktada özetliyorum:

Birincisinde; maaşlar bahse konu oldu. Yani **Ordular** maaş alıyor mu, ne dereceye kadar alamamışlardır. Acaba, **Orduda** daha öncelikli maaş alanlar var mıdır? Görüyorum ki, **Ordu** derken bütün **Meclis Batı Cephesindeki Ordu** ve **birlikleri** anlamakta. Tabiidir ki, askerlerimiz yalnız bunlar değildir. Başka taraflarda da vardır.

Fakat gerçekten ben de düşmanla temasta bulunan **Batı Cephesi** için olan görüşlerimi sunacağım. **Batı Cephesinin** subay ve asker maaşı **833.000** liradır. **Batı Cephesi** birliklerinin **Temmuzdan, Ekim** sonuna kadar maaş olarak, **3** milyon alacağı var demektir.

Yani aşağı yukarı **3,5-4** aylık maaş alacakları vardır. **Batı Cephesi 3,5** aydan beri maaş alamamaktadır.

Maliye Bakanına adeta bir emir verdim. Ancak, yine itiraf ederim ki, yerine getirmesi için ısrarcı da olamadım.

Ayrıca, cephedekilerin içinde öyle adamlar vardır ki; mesela top yapan ve sair cephane yapan fabrikanın müdürleri vardır. Onlar da maaş alır. Yine Batı Cephesinin oluru ile cephe gerisinde bulunan yaralılara maaş vermek gerekti.

Kısacası bu emri uygulayamadık. Bugüne kadar çalışıyorum. Bir tam maaş değil, askere bir lira vermek için, bir miktar para verdirmek için 420 bin lira vermek gerekti ve her gün yine Maliye Bakanına para buldun mu, diyorum. Para bulamıyoruz. Maaş meselesi maalesef böyle.

Memleket içinde belki de 4 aydır maaş alamamış ve belki de daha fazlası polis vardır, memurlar vardır. Artık bunun nasıl halledileceğini ciddi olarak düşünmek gerekmektedir.

Almış olanlara daha az vermek, almayanlara daha çok vererek telafi etmek gereği vardır. ancak bunların da olabilmesi için, Maliyede para olması gerekir.

Kumandan arkadaşlarıma rica ettim, maaşı mesele yapmasınlar, diye.

İkinci Masele: Ordunun Giyim meselesidir: Bu son aya gelinceye kadar **Orduya** birçok elbise verilmiştir. Mesela, bu **76.000** kaput **Orduda** var mı, yok mu? Bu bir yıl içinde bu kaputları giymiş olanların kaçmış veya ölmüş olanları vardır.

Şimdi bizim bel bağladığımız rakamlar, son aylarda **Milli Savunmanın** sipariş ettiği ve eline geçebileceğini tahmin ettiği **416.000** kat elbisedir. Fakat bunlara karşılık **Milli Savunmanın** eline geçmiş olan para **500.000** liradan ibarettir.

Milli Savunma Bakanı bütün engellere rağmen şimdiye kadar tedarik ettiği elbise miktarı **65.000** kadardır. Kaput olarak da **82.000** dir. Yalnız **Batı Ordusunu** dikkate alırsak, **200-250** bin insanı giydirmek bahis konusudur.

Üçüncü Meseleye gelince: Bütün **Batı Ordusunu** arzu ettiğimiz şekilde giydirmek için, **Milli Savunma Bakanlığının** sipariş ettiği, şimdiye kadar gelmiş ve bundan sonra gelmesi beklenen rakamlar üzerine daha **100.000** kat elbise, kaput ilave etmesi gerekmcktedir.

Ancak para durumunu da düşünmek gerekir. Bunların hesabını yaptım. Yalnız bu **100.000** kat elbise için **5** milyon lira gerekmektedir. Ceket, kaput, çadır lazımdır.

Seyyar Ordu bahis konusudur. Saldırı da bahis konusudur. Sizleri bir gerçekten haberdar edeyim. Gayemiz; karşımızda bulunan **Yunan** ordusunu mutlaka yenecek derecede güçlü ve donanımlı bir **Ordu** meydana getirmektir. Bu durumu da geniş çaplı ve derinlemesine araştırdım.

Ordumuzu istediğimiz seviyeye ulaştırmak için, donanımı, elbisesi, silahlanması ve cephanesi itibarıyla **45-50** milyon liraya gereksinimimiz vardır. Bunların da zamanında alimize geçmesi de şarttır. İşte bu dakikada hiç olmazsa **50** milyonluk bir kredimiz olursa, **2-3** ay sonra karşımızda bulunan **Yunan** ordusunu ezecek ve böyle iğne ile kuyu kazmak kabilinden şeylerle uğraşmayacağız.

Bunun için her şeyden önce **50** milyon lira isterim. Bunu **Maliye Bakanı** düşünsün. Bu parayı, yani masrafı temin et-

mek çok zordur. Bunun için ne olursa olsun dışarıdan bulmak mecburiyetindeyiz. **Fransızlarla** ve diğer taraftan **Rus** dostlarımızdan bir şeyler temin etmeye çalışıyoruz.

Bu çalışmalarımızın ne zaman sonuç vereceğini tahmin etmek maalesef mümkün değildir. Sonuç zannedildiği kadar basit değildir. Bu **Mecliste** sorgulama düşüncesinden, hevesinden vazgeçelim ve bunun imkanları araştırılsın. Bizi sık sık aydınlatsınlar.

Hasan (*Saka*) Bey (Maliye Bakanı) (Trabzon): Ben yaratma gücünde de değilim. Var olan kaynaklarımıza göre bundan daha fazla vergi konulabileceğine de inanmıyorum. Zaten tahakkuk eden alacakların tamamı yılı içinde tahsil edilemez. Hep açık kalır.

Paşa Hazretleri; Yunan Ordusunun, ikmal edilerek ilkbaharda bir saldırı yapmak ihtimali olduğunu, donanım ve eksiklerin tamamlanması için paraya gereksinim bulunduğundan haberdar etti.

Mevcut kaynaklarımızdan bunu elde etmenin imkanı yoktur. Açıklı bir bütçe içinden çıkarıp verme imkanı olmadığına göre bir borçlanma gerekmektedir. Düşmanı bir an evvel **Memleketimizden** çıkarıp, barışı yapabilmek için bu önlemleri düşünmekten başka çaremiz yoktur. Halbuki henüz ümit halinde bile değildir.

Maliyenin durumu maalesef bu durumdadır. Bir yıl daha bu şartlar içinde bir şeyler yapmak mecburiyeti ile karşı karşıyayız. Bu gelir kaynakları ile bu iş yürümez.

Memleketimize yeni bir şekil vermek mecburiyetindeyiz. **Devleti** esaslı bir şekilde değiştirmek gerekir. Eğer, bundan fazlasını yapabilecek biri varsa, ben büyük bir kabullenme ile elini öperek derhal çekilmeye hazırım.

***

"BAŞKUMANDANLIK GÖREVİ ÜÇ AY UZATILMALIDIR"

(Ordunun gücünün takviyesi sırasında yapılacak budur)

Tarih: 4 Şubat 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz elli dördüncü Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse

Başkumandanlığın üç ay daha uzatılması Kanunu:

Kanun Teklifi:
Madde 1.- Devlet ve Milletin mukadderatına el koyan Büyük Millet Meclisi, Ordunun Kumandası ile Başkan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı görevlendirmiştir.
Madde 2.- Bu Kanunun var olan sıfat ve yetkiler 5 Şubat 1922 tarihinden itibaren üç ay süre ile geçerlidir. Yüce Meclis gerek gördüğü takdirde öncesinden bu sıfat ve yetkileri kaldırabilir.
Madde 3.- Kanunun yürütülme Büyük Millet Meclisine aittir.

Mustafa (*Çalgüner*) Bey (Karahisarı Sahip)): Bu bir yeni görevlendirme değil, bir uzatmadır. **Paşa Hazretlerinin Başkumandanlığına** muhalefet eden kimse yoktur. ben de hepinizden çok bunu isterim.

Yalnız bütün **Ordunun** artırma emrinde, bütün **Meclis** adına fiilen **Paşa Hazretlerine** yetki verilmesi, hiçbir kanuna, hiçbir hukuka uygun olamaz. Bu doğru değildir. Bütün **Meclisin** reyini **Başkanlığa** vermek, usule ve hakka uygun olmaz. Maksadım tenkit değildir. İster kabul ediniz, ister etmeyiniz.

Salahaddin (*Köseoğlu*) Bey (Mersin): Ben bu **Kanunun** bizim mevzuatımıza uygun olduğu kanaatindeyim. Bu **Yüce**

Meclisin yetkilerini azaltmayan bir tekliftir. Bunda olağanüstü yetkiler gerektiren hiçbir şey yoktur. Bunun için ben bunu iyi ve yararlı görüyorum. Kabulünü teklif ediyorum.

Başkan: Kanunun tümünü kabul edenler... Kanun kabul edilmiştir.

***

"KUVVETLİ KARAKTERİN ÖN PLANA ÇIKTIĞI KİŞİLİK"

(Daha yüksekteki bir bütüne ulaşma planları)

27 Şubat 1922 tarihli Deutsche Allegemeine Zeitung Gazetesi'nde Yayınlan ve "Thea Von Puttkamer" tarafından"Mustafa Kemal Paşa" ile karşılaşmasından satırbaşları:

Kendisi ile , daha doğrusu resmi ile karşılaşmamda hemen, koşullar ne olursa olsun, "Güçlü karakterinin ön plana çıktığı, bir kişilik" ile karşı karşıya olduğumu anladım.Resimdeki "Kartal Bakışlı" baş ile ikili bir konuşma yaptım.

Kendi kendime veya O'na dedim ki:

"Burada istediğini bilen, daha da fazlası ile emel sahibi biri görülmekte. Belki de kontrol edilemeyecek bir güç. Belki de daha yüksekteki bütüne ulaşabilmek için, kabul edici bir kişilik."

Eski Çanakkale resmindeki; "O zayıf, çıkık kemikli köylü delikanlısı bu muydu? Gözlerime inanamadım. "Yüzü yuvarlaklaşmış, Avusturyalı ressamın çizdiği kudrete susamış bakışlar, bu defa yedi kere yedi maskenin altında, akıllıca saklanmış.

Bir Dünya Adamı gülüşü ve akıcı Fransızca ile konuşmakta." Kendisi ile yaptığım konuşmayı çok iyi anım-

sıyorum. Yıldırım Orduları Komutanlığı'nı üzerine aldıktan bir süre sonra kısaca: "Durum değişecektir" demişti.
Onun, İngilizlerin korku altında yaşattığı Başkentten ne koşullar altında çıkıp, Ankara'ya nasıl geldiği bilinmekte... Bir insanın istek gücünün, neler yapabileceğine, artık çok daha dikkatli bakılması gerekir.

***

"SEVR ANTLAŞMASI'NIN PARÇA PARÇA EDİLİŞİ"

(Yunan azınlığının koruma garantisi nasıl olacak?)

Danziger Zeitung Gazetesi'nin 31.Mart.1922 tarihli sayısındaki yazıdan satırbaşları:

"Fransız, İngiliz ve İtalyan Dışişleri Bakanlarının Paris'te sonuçlandırdıkları görüşmelerin, bir revizyon değil, "Sevr AnTlaşması'nın parça parça olmasına" neden olmasının sebebi, Kemalist Milli Hükümetin başarılı direnmesi olmuştur.
Varılan son nokta, bir seri önemli detaylar göstermektedir.
"Manda" altındaki bölgelerden vazgeçildiği görülmektedir.
Bir "Yunan, İzmir", "Ermeni" ve hatta "Kürt Devleti'nden vazgeçildiği gibi, bu konunun halli de "Milletler Cemiyeti Konseyi'ne verilmiştir.
Şimdi bahis konusu olan, ilk olarak Türk hakimiyeti altında "Yunan azınlığı için koruma garantisi", sonra da, "Aynı güvenin Türkler için geçerli" olması. Anlaşmanın şu andaki kapsamı; "Türkiye açısından büyük bir başarı" olarak görülmektedir.

***

"ORDUNUN GÖRÜŞLERİNİ HÜKÜMETE ARZA GELDİM"

(Gerektiğinde Meclise de görüşlerimi aktarmaya hazırım)

Tarih: 18 Nisan 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuzuncu Toplantı
Celse: Birinci, Celse

Anlaşma teklifi münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşmadan satırbaşları:

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan) (Ankara): İtilaf Devletlerinin Ordumuzu üzen bir süre kontrol altında bırakmayı gerektirecek şartları kapsayan teklifi; **Milleti, Memleketi** savunmaktan, hayatını korumaktan men eden şartları dahi kapsayan ikinci notasını da aldıktan sonra; **Hükümetiniz**, bunlara cevap olarak verdiği notada; ***"Anadolu'nun boşaltılmasını esas şart olarak kabul ederek, barış anlaşmalarına ve müzakerelerine girişmeye hazır olduğunu"*** bildirmişti.

Bu notayı **İtilaf Devletleri** üçüncü bir nota ile karşıladılar. Bu son notalarında, barış görüşmelerine ve müzakerelerine girişmeyi kabul etmekle beraber, **Yüce Heyetinizin** esas olarak kabul ettiği ***"Boşaltma Meselesini"*** geri bırakmış bulunuyor.

Ancak **Yunanlıların Memleketimizde** yapmakta oldukları yıkıma son vermek ve **Milletimizi** katletmekten ve zarar vermeye devam etmekte olduklarından, bunu bir an evvel durdurmak konusunu gerekli olan önemi vermek mecburiyetindeyiz.

Ben bu son nota üzerine **Başkumandan** sıfatı ile, **Ordunun** görüşlerini **Hükümete** arz ve izah etmek üzere buraya geldim. Gerektiği takdirde **Yüce Heyetinizle** de görüşeceğim. Bir buçuk aydır cephede meşgul bulunduğumu biliyor-

sunuz. Düşmanın durumunu yakından araştırdım. **Ordularımızı** baştan, sona kadar teftiş ettim.

En büyük **Kumandanlarından**, askerlerine varıncaya kadar tümünün **Yüce Heyetinize** karşı güvenlerini, sevgilerini, sarsılmaz ilişkilerini, hürmet ve selamlarıyla beraber arz ederim. **Ordularımız Türkiye**'nin düşmanlarını anlamıştır. Dostlarını da tamamıyla anlamıştır. Niçin savaştığını biliyor.

Yüce Meclisinizin en ağır şartlar altında meydan getirmeyi başardığınız **Ordular**, belki **Viyana** surlarına dayanan eski **Osmanlı Ordularından** biri değildir. Ancak sahip oldukları yüce ve insani ülküleri itibarı ile, onlardan daha yukarı meziyetlere ve değerlere sahip, adeta bir şeklik parçası gibidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ordusu, istilalar yapmak, **Saltanatlar** yıkmak veya **Saltanatlar** kurmak için şunun veya bunun elinde bir ihtiras aleti olmaktan uzaktır. **Milletin** sadık öz evlatlarından oluşmuş saygın ve güçlü bir **Ordudur**.

***

"ANLAŞMA İLE BERABER ANADOLU TAHLİYE EDİLMELİ"

(Bu durum müzakerelerin başlamasında ön koşuludur...)

Tarih: 22 Nisan 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuz ikinci Toplantı
Celse: İkinci ve üçüncü Celse (Gizli)

Müttefik Devletlere verilecek cevabi nota müsveddesi okunması ve hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

"İtilaf Devletlerinin 15 Nisan 1922 tarihli notasına verilecek cevabın müsveddesidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 5 Nisan 1922 tarihli notasına cevap olarak, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri tarafından gönderilmiş olan 15 Nisan 1922 tarihli beraberce göndermiş olduğunuz notayı aldığını beyan etmekten şeref duyar.
Üç Devlet Dışişleri Nazırlarının sıcak ve samimi bir şekilde Yakın Doğuda barışın oluşturulması arzusunu beyan ettiklerine ve diğer taraftan Barış teklifi dahi ancak; Küçük Asya'yı (Anadolu)yu mantıklı bir şekilde boşalttırmak maksadı ile yapıldığına göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti anlaşma ile beraber, boşaltmanın da yapılmasını, izlenen gayelerin mantıklı sonucuna daha uygun görmüş ve 5 Nisan 1922 tarihli cevabi notası ile savaşın tekrar başlaması ihtimalini ortadan kaldırmak gayesini takip eden Müttefik Devletlerin görüşlerine dayalı bir şekilde hareket ettiğini zannetmişti.
Gerçi 23 Mart 1922 tarihli anlaşma notasında, üş Devletin Dışişleri Nazırları çatışmaların derhal durdurulmasını ısrarla önerirken; "Yakın Doğuda Barışı geri getirmek, Küçük Asya'nın (Anadolu) boşaltılması için önerilerde bulunabilmek" gayesini izlediklerini beyan ediyorlardı.
22 Mart 1922 tarihli "Barışın Esasları Notası"nda dahi, anlaşmanın "Yunan kuvvetleri tarafından Küçük Asya'nın (Anadolu) boşaltılmasının, mantıklı bir şekilde yapılmasını ve bu bölgenin tümü üzerinde Türk Hakimiyetinin geri verilmek sureti ile oluşturulmasını temin etmek niyeti ile açıkça yapılmış olduğu" belirtilmektedir.
Bunlara ilave olarak Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Lord Gürzon, "Teklif edilen anlaşma kabul edildiği halde, Yunan kuvvetlerinin yavaş yavaş Anadolu"yu boşaltmalarının takip edeceğini", 30 Mart 1922 tarihinde Lordlar Kamarasında beyan etmişti.

Bu art arda gelen beyanları göz önünde bulunduran Türkiye halkı anlaşma ile beraber Anadolu'nun boşaltılmasının da hiçbir süre gözetilmeksizin başlayacağını ümit etmekte iken, üzülerek söylüyoruz ki 15 Nisan 1922 sonradan gelen tebliğde Müttefik Devletleri, anlaşma ile beraber derhal boşaltmayı kabul etmeyeceklerini ve boşaltma şartlarının, Umumi Barış Heyetinin kabulüne bıraktıklarını bildirmişlerdir.

Yunan Hükümetinin "Müzakerelerin başlamasından evvel bu tarzdaki bir şartı kabulden kaçınması ve savaşın Trakya'da yeniden başlayabilmesi" gibi Büyük Devletlerin ateşli ve samimi barış arzularına fiilen karşı çıkması ve dünya kamuoyu karşısında ağır kınamaları ve suçlamaları davet edecek olan hareketleri, Müttefik Devletlerinin boşaltılmanın durdurulmasına sebep olarak göstermiş olmalarını, burada tartışmaktan, Hükümetim uzak durmak ister. Her halde bahis konusu olan sebepler, boşaltma konusundaki Türk görüşünün, barışın çıkarlarına ve adaletli bir hakka ne oranda başarılı olduğunu ispat etmektedir.

Yalnız, Hükümetim şurasını doğrulamaya lüzum görür ki; bir zamanlar pek zengin ve mamur olan işgal altındaki topraklarda, Yunan ordusu her gün geçtikçe, şimdiye kadar çıkardığı yangınlara, yıkımlara yenilerini ilave etmekte ve dökülen masum İslam kanlarını, yeni kurbanlarla artırmaktadır.

Yunan işgalinin Türk topraklarına yığmış olduğu harabeler ve refah içindeki İslam halkına yaptığı tasavvur edilemez facialarl, İzmir ve çevresini ziyaret eden, bütün yabancı tarafsız kişilerle birlikte, Kızılhaç temsilcilerinin dahi şahitlikleri altındadır.

Hıristiyan azınlıkları himaye etmek konusundaki insani çalışmaları bilinen Müttefik Devletlerinin, Yunan işgali altında inleyen Müslüman çoğunluğunun bahtsız talihlerine daha bir süre terk etmek ve uzaktan seyirci

kalmak isteyeceklerine Hükümetim inanmak istemez.
Bu ümit ile Müttefik Devletlerinin Dışişleri Nazırlarını uyaran insancıl duygularına başvurarak, talihsiz ve masum İslam kardeşlerimizi, bir an evvel, düşmanın tahammül edilmez ve zalimce idaresinden kurtarmalarını ve kendi niyet ve maksatları gereği, anlaşmayı boşaltma ile sürdürmelerini Hükümetim ısrarla rica eder.
Vatandaşlarını bir an evvel düşmanın zulüm pençesinden kurtarmak kararlılığı ve iradesi ile heyecana gelen Türkiye halkının, boşaltma şartlarını, Umumi Barış Heyeti'nin kabulünden sonraya bırakılmasını kabul etmemekte ne derecede haklı olduğunu Müttefik Devletlerinin anlayışla teslim edeceğine Hükümetim büyük bir inançla ümit eder.
Hükümetimin boşaltma konusunda görüşü kabul edildiği takdirde, 26 Mart 1922 tarihli notadaki gerekli davete, barış şartlarını incelemeye Temsilcilerini göndermeye hazır olduğunu önceden bildirmek onuruna erişmiştim.
Ancak bahis konusu şartlar arasında Büyük Britanya Başbakanının 1918 de "Türkiye'yi Başkentinden veya ırkça büyük çoğunlukla Türk olan Trakya ve Küçük Asya'nın (Anadolu) zengin ve tanınan topraklarından mahrum bırakmak için savaşmıyoruz" yolundaki resmi ve açıkça verilen güvencesine ve Müttefik Devletler Dışişleri Nazırlarının düşüncelerinde daima hazır bulundurdukları ve önerilerini dayandırdıkları prensiplere karşıt olan yönler vardır.
Gerçi; Türkiye'nin güçlü ve bağımsız bir Milli varlığına tekrar sahip olmasına müsaade edecek güçler ile Türk Millet ve Devletini, kendilerine ait olduğu kabul edebilecek olan toprakları, tekrar geri vermek ve Müslümanlara en insafsızca bir idare altına almak ve saire gibi 26 Mart 1922 tarihli notada belirtilen prensipler,

Türkiye halkının elde etmek için büyük fedakarlıklarda bulunduğu gayelerinden ayrı bir şey olmadığına göre, bahis konusu prensiplere uymayan barış şartlarının ona göre düzeltileceğinden ve sonuç olarak şartların tümü üzerinde mutabakat olacağından, Hükümetim ümidini kesmek istemez.

Türkiye halkı kendisine ait olan topraklarda bağımsız ve güvence içinde yaşamaktan ve şimdiye kadar serbestçe gelişmesine ve ilerlemesine mani olan siyasi, adli ve ekonomik zincirlerden kurtulmaktan ve Hıristiyan milletlere olağan görülen haklardan, sırf Müslüman olduğu için mahrum edilmemekten başka bir şey arzu etmediğini, Hükümetim bir defa daha tekrar etmeye izninizi rica eder.

Gerçi Umumi Harbe girmek yüzünden İmparatorluğunun içine giren memleketlerden mahrum edilmek suretiyle, mağlup devletler arasında en ağır zararlarla karşı karşıya kalan Türkiye halkının meşru ve alçakgönüllü olan aşağıda gösterilen arzuları, Müttefik Devletlerince esas itibarı ile kabul edilmişken, boşaltma şartlarını, Umumi Barış Heyeti'nin kabulüne ertelemenin, barış şartlarını tespit etmek için geçecek olan aylar içinde düşmana Anadolu'da düşmanın kendini yenileme gücünü vermekten uzak bırakacak bir şekilde, vermekten yana her türlü itirazdan uzak bir şekilde Türklere ait olduğu kabul edilen toprakların, işgalcilerin devamlı ve artan tecavüzleri altında İslam namusu, kanı ve malının yok olmasına fırsat yaratmaktan başka bir sonuç vermeyeceğine Hükümetim inanmaktadır.

Özellikle bahis konusu şartların önemli bir kısmı yalnız Büyük Müttefik Devletlerini ilgilendirdiğinden, Hükümetim bu konudaki tartışma hakkını kısıtlamak için, adı geçen Devletlerin Anadolu'da bir Yunan istila ordusunu bulundurmaya gereksinimi olmadığı inancındadır.

Şurasını da beyan etme gereksinimini görürüm ki; Müttefik Devletleri, barış şartlarının genelinden hangilerini özel noktalar olarak benimsemiş olduklarını belirlemekle Hükümetimi tereddüde düşürmüştür.
Gerçi, muhtelif noktalar dikkate alındığına göre, muhtelif manalara çekilmeye ve yorumlara dayanıklı olması sebebiyle, bu ayırım şekli bile mahzurlu ve münakaşa edilebilirdir. Bütün bu tartışmalar ise İslam halkı üzerindeki işgal ateşinin yarattığı ıstırabın devamına sebep olacaktır.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, boşaltma konusundaki esas talebinin büyük bir oranda tatmini hakkındaki beyanlardan şükran duymakla beraber, evvelki düşüncelerimize dayanarak anlaşmaya ve boşaltmaya aynı zamanda başlanması gereğini tekrar etmeye kendini mecbur görmüştür.
Şu kadar var ki, yazışmalarla geçecek olan zamanları ortadan kaldırmak, yeniden mal ve can kaybına uğramadan barışa varmak konusunda, ileri sürülen dikkati çeken noktaların, önlenebilir olup, olmadığını karşılık görüşmelerle müzakere ile hal etmek ve belirlemek, aydınlatılması gerekli noktalar üzerinde, doğrudan doğruya anlaşabilmek maksadı ile, öncelikle hazırlık mahiyetinde görüşmek ve anlaşma zemini bulunduğu takdirde, derhal barış görüşmelerine başlamak üzere yetkili kılacağımız Temsilcilerimizin, belirlenecek tarihte İzmit şehrinde Müttefik Devletlerin yetkili Temsilcileri ile buluşmaya hazır olduklarını, Hükümetim adına arz ederim.
Bu öneriye olumlu cevap verildiği takdirde, Temsilcilerimizin adlarını bildirmek üzere, haberdar etmenizi rica ile onur duyarım. 21 Nisan 1922

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti
Dışişleri Bakanı
Yusuf Kemal (Tengirşek)

Hüseyin Avni (Ulaş) Bey (Erzurum): Bunların **Meclisçe** tartışılması gerekir. **Millet** hayatı ile, mukadderatı ile, tarihi ile oynarken, şöyle üstün körü okuyup, alt tarafında bunu demek istiyoruz, demeyelim. Bunun hakkında enine, boyuna düşünmek gerekir.

M. Şeref (*Aykut*) Bey (Edirne): Bu siyasi bir lisan ile yazılmış bir nota değildir. Siyasi nota bu lisan ile yazılmaz. Fakat bir gayeyi savunmak ve yapmak için gayet güzel yazılmış ve gayet güzel anlatılmıştır.

İngilizler; **Yunanlıların** gücünü takviye etmek ve saldırı yapabilecek bir hale getirmek gibi bir takım işler yaptıklarını duyuyoruz.

Böyle uzun müzakereler ve tartışmalar yapmaktansa, kesin bir dille söylemek ki efendiler; ***"Siz ne diyorsunuz, biz Yakın Doğuda barış kurmak istiyoruz, artık dünyada barış olsun... Biz; İslam Dünyası da diyoruz ki; biz de onu diyoruz, kasap oğlu değiliz ki; adam kesmekle meşgul olalım. Biz de yuvamızı şenlendirmek istiyoruz. Bu müzakerelerle ne olacak? Mademki barış istiyorsun, gel karışma, ben söyleyeceğimi, söyleyeyim, sen de söyleyeceğini, söyle, belki anlaşırız***

Nota; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin** siyasi erginliğine kavuştuğunu ispat edecek şekilde yazılmış bir belge, bir eserdir. Gayet güzel yazılmıştır.

Emir (*Marşan*) Paşa (Sivas): Anadolu'nun derhal boşaltılmasını kabul etmiyorlar. Sonra, boşaltma tarihinin ileriye alınabileceğinden ve boşaltmaya başlanacağından bahsediyorlar. Herhalde barış şartlarının tümünü kabul etmeden evvel, boşaltma teklifini kabul etmekten kaçınıyorlar.

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Onlar bize demişlerdi ki: "***Temsilcilerinizin ismini bildiriniz.***" Biz ise **Temsilcilerimizin** isimlerini bildirmiyoruz. Onlara ne dedik?

"***Önceki notamızda yukarıdan aşağıya sıraladığımız görüşlerimiz kabul edildiği takdirde, Temsilcilerimizi göndereceğiz. Sizin prensipleriniz ile, bizim kaidelerimiz arasında bir fark yoktur. Onun için karşı karşıya gelirsek tayin et-***

tiğiniz barış şartlarının, bizim istediklerimizle uyuşacağını ümit ederiz", diyoruz. Bu konferansı istemekten maksat; düşüncelerini anlamak ve oyunlarını ortadan kaldırmaktır. Çünkü **Milletin, Memleketin** böyle şeylere uzun uzadıya tahammülü yoktur.

Bunları kabul etmekle anlaşma bitmiş olmayacaktır. Biz boşaltmayı daima anlaşma ile art arda gelmesi gerektiğini söylüyoruz. Diyoruz ki;

"Bize boşaltmadan bahsetmezseniz, anlaşmadan da bahsetmeyiniz. Bizce anlaşma olacaksa, boşaltma da olacak... Bu arzumuza katılmakla, sizin iyi niyetinizi anlamış olacağız."

Konferansın **İstanbul**'da olmasını istiyorlar. Bu bizim işimize gelmezdi. Orada yapıldığı takdirde, mutlaka **İstanbul Hükümetinden** de birisi gelecek ve onun başkanlığında olacaktır.

Büyük Millet Meclisinin yönetimi altında bulunan bir yerde konferansın yapılması, bu **Milletin** hakkıdır ve onuru gereğidir. Bunun için en uygun yer olarak **İzmit**'i düşündük. Ancak konferansın yeri bizim toprağımızda olursa, o konferansa gelecek bütün üyelerin yatırılması, barındırılması, yedirilmesi ve istirahatının temin edilmesi bize düşer.

Şehirlerimizde yerimiz pek yoktur. Evlerimizin hayatına alışkın değillerdir. Bu biraz güç olur. İzmit'e ise, büyük gemileri ile gelirler ve orada otururlar. Yok kabul etmeyip; başka bir şehre gelin derlerse, onu da o zaman düşünürüz. **Yüce Heyetinizle** o zaman müzakere ederiz.

Ali Şükrü Bey (Trabzon): Bu notamız ihtimal kabul edilir, ihtimal kabul edilmez. Bence bu pek önemli değildir.

Bence en önemli değeri taşıyan şey; **Sevr Anlaşması** ile hayatımızı ve istiklalimizi mahvetmek isteyen düşmanlarımızın, o zaman bize karşı takınmış oldukları durumu ve sarf ettikleri sözleri göz önünde bulundurursak, büyük bir gerçeğe varmış oluruz.

O da; ***"Hakkın görünmeye başladığıdır."***

***

"BAŞKUMANDANLIĞIN BİR DAHA ÜÇ AY SÜRE İLE UZATILMASI"

(Kanunun uzatılmasını gerektiren sebepler nedir görelim)

Tarih: 4 Mayıs 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuz dokuzuncu Toplantı
Celse: İkinci ve Üçüncü Celse (Gizli)

Başkumandanlık süresinin üç ay uzatılması ile ilgili kanun teklifi üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

"Madde 1.- Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık verilmesine dair olup, iki defa üçer ay uzatılmış olan üç ay daha uzatılmıştır.
Madde 2.- İşbu kanun 5 Mayıs 1922 tarihinde geçerlidir.
Madde 3.- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından yürütülür."

Salahattin (*Köseoğlu*) Bey (Mersin): Başkumandanlık Kanunun uzatılmasını gerektirecek sebepler nedir? Onu görelim ve ona göre karar verelim. Bu, milletin en buhranlı anında yapılmış fevkalade bir fedakarlıktır. O günün mecburiyetleri kalktığında, bunun geçerliliği kalmaz. Yeni bir savaşın olabileceğini mi düşünüyorsunuz? Hatırlarsınız, o zaman 1,5 ay sonra saldırı yapacağız demişlerdi. **Ordumuz** güçlenmiştir. Birçok **Kumandanlar** vardır. **Ordunun** kapasitesi en üst seviyeye ulaşmıştır. Durum iyidir. **Milleti** yaşatacak olan yalnız savaş değildir. Yönetimdir.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Bazıları kendilerinde bu kudreti görür, bazı insanlar ise görmez. Bu benim **Milletvekilliği** onurum. Ben bu hakkı herkesten kıskanırım. Bu benim insan olmamın gereğidir. Benim kanaatim budur.

Hangi **Millet** size yetki veriyor ki, ***"Hakkınızı kendiniz kullanmayın, başkalarına verin"***, diye kim söyledi, kim sizi böyle bir **Milletvekili** yaptı? Siz zorla kafese, pençelere girmek istiyorsunuz, siz **Milleti** rezil edeceksiniz. Burada kimse bahis konusu değildir.

"Lütfedin Paşam, ben Milletvekilliğini böyle biliyorum. Siz de kendi gönlünüzle böyle söyleyin. Bir adama bin iş verilmez. Ben bunu, bu kanunu o gaye ile bağdaşır bulmuyorum. Hepimiz ayni gaye peşindeyiz. Ancak, yetkilerimizi kıskanır ve kimseye vermeyiz. Bunun için sonsuza kadar haykıracağım."

Büyük Millet Meclisinin karşısında hiçbir kimse yoktur. İstediğini kaldırır, istediğini indirir. Bu çok güçlü bir **Milli** sestir. **Avrupa, Dünya; Milletlere** saygı gösteriyor, kişilere değil. **Milletin** seçimlerine saygı gösterelim.

Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Ben **Başkumandanlık** süresinin sona ermekte olduğunu duyunca, şahsen endişe duymuşumdur. **Başkumandanlık Makamının** bir boşluk içine girmesini, **Memleketin** çıkarlarına zararlı olarak görenlerdenim. İhtimaldir ki, buhranlar devresi geçmiştir, tehlike kalmamıştır. Aslında bence **Memleket** en buhranlı zamandadır. Hatta En yaşamsal andadır. Bu kanunun bir an evvel uzatılması taraftarıyım.

Mehmet Şükrü (*Koçoğlu*) Bey (Karahisarı Sahip): Hatırlatmak isterim ki, **Paşa Hazretleri Başkumandanlık** görevini kabul etmediği halde, **Meclis** kabul etmesi konusunda adeta ayak direyerek, ısrarda bulunuyordu. Bu şekilde kabul edilmişti. O günkü ihtiyaç da meydandır. Çünkü o gün ***"Düşman, ta Ankara önüne gelmiş, Hükümet bize bir haftaya kadar Kayseri'ye taşınmak gerekir"***, diyordu.

Ali Şükrü Bey (Trabzon): Gereksiz tartışmaları büyük bir çoğunluğu, daha çok anlaşmazlık üzerinedir. Benim inancıma göre şu anda **Başkumandanlığa** mutlaka gereksinim vardır. Hiçbir ordu **Başkumandansız** olamaz. **Başkan Paşa Hazretlerinin** de **Başkumandanlıkta** kalması gerekmekte-

dir. Bir gayeye varmak için, kendisini **Başkumandan** yapmışızdır. Maalesef o gayeye varamadık. Ancak, onu geri çekmemiz, başka birisini onun yerine getirmemiz, onun o işini başkasına vermemiz doğru değildir.

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Şimdi okuyacağım telgrafta, **Yunan** son derecede ani bir kararla, savaşmak istediğini bildiriliyor. Bu telgrafı daha bir saat önce aldım.

Yunan Hükümetinin son günlerde, Anadolu'nun boşaltılmaması ve böylece savaşın devamına karar verdiği merkezindedir. Yunan Hükümetinin verdiği karar; Yunanistan'ın her tarafında, köylerde Papazlar ve siyaset ile uğraşanlar aracılığı ile tebliğ edildi.

Bize gelen son özel haberlere göre; Gonaris Cenova'da iken, Lord Gerorge'tan: "Yunanistan, savaşa devam etsin. Böyle bir faaliyet içine girdiği takdirde, Trakya meselesi ile İzmir'in özerklik meselesinde başarılı olunacağı" sözünü almıştır.

Sonra nota hakkında Paris'teki Ferit Bey'den şu telgrafı aldım.

"Fransa'nın girişimi üzerine İtalya, yapılan öneriler içerisinde müzakerelere razı olmuştur. İngiltere ise ret cevabı vermiştir.

Son nota içeriğinde asla değişiklik yapılmayarak, mutlaka anlaşmanın kabul edilmesi ve müzakerenin şartları, Genel Barış Heyetince kabulünün ardından başlaması esaslarında ısrar etmiştir.

Bunu müşterek bir ultimatom, ihtarname şeklinde bize bildirilmesini de talep etmiştir. Dışişleri pek şiddetli bir şekil alan Cenova Konferansı ile meşgul olduğu için, henüz verilecek cevabı gündeme almamıştır. Yeni bir cevap için girişimde bulunacağımı ve alacağım bilgileri hemen bildireceğimi arz ederim."

Bu da İstanbul'dan geliyor:

"Oradaki Komiserler barış şartları için müzakereyi kabul ve müzakere yeri olarak, Hükümetlerinin yazılarına bıraktıklarını yazmıştım.

İngiltere barış şartlarının özellikli noktaları Türkiye tarafından kabul ve anlaşma yapılmadan evvel, barış müzakerelerine girişmekle, meselenin uzatılacağını ve işin bu sonucun alınmasına etkili olacağını beyan ile önceki nota üzerinde ısrarlı olmayı önermiş ise de Paris ve Roma'nın buna itiraz ettiğini, fakat işin uzamasına göre İngiltere'nin diğerlerinin görüşlerinin kabulünün güçlü bir şekilde muhtemel bulunduğunu arz ediyorum. Alacağım yeni bilgileri de ayrıca arz edeceğim."

Bunlar medyaya verilmiş bilgiler, haberler değildir. Bunlar olasılıklardır.

Başkan: Müzakereyi yeterli görerek, Kanunu kabul edenler ellerini kaldırsın. **Kanunun tümü kabul edilmiştir.**

***

"KRAL KOSTANTİN ESKİŞEHİR'E ÇADIRINI KURMUŞTU"

(Başkumandanlığın uzatılması için gereksinim kalmadı)

Tarih: 4 Mayıs 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuz dokuzuncu Toplantı
Celse: Dördüncü Celse

Başkumandanlık süresinin üç ay uzatılmasına dair kanun teklifi üzerine açık celse görüşmelerinden satırbaşları:

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Düşman muhtelif saldırıları sonucunda **Sakarya** önüne kadar gelmişti. Tabiidir ki bu, Genel Kurmayımızın yapmış olduğu bir manevra sonucu olmuştur. ***"Bu esnada Kral Kostantin, Eskişehir'de***

çadırını kurmaya, maalesef muvaffak olmuştu."

O gün gözümüzün önünden gitmez bir andı. **Yüce Heyet,** kendi adına başka bir kişiyi, **Askeri** yeteneği **Yüce Heyetçe** bilinen ve hepimizce gerçekliği bilinendir, **Ordunun Başkumandanlığına** seçildi. **Başkanımıza; Başkumandanlık** rütbesini vererek **Orduya** göndermiştik. Bunun büyük faydalarını görmüş olduğumuzu tarih yazmıştır. **Paşa, Askeri** mahareti ile emir ve kumandayı yönetti. Böylece tarihimizde şanlı bir sayfayı açtılar. Dünya kabul ediyor ki; Hal ve durum lehimizde. ***Artık Olağanüstü hale gereksinim kalmamıştır.***

Olağanüstü önlemler, olağanüstü zamanlar için alınır. Ben artık bu olağanüstü zamandan vazgeçmemiz gerektiğine inanıyorum. **Başkumandan Paşa Hazretleri Mecliste** hazır bulunsalardı, kendilerine buradan açıkça soracaktım. ***"Devamına gereksinim var mıdır?"*** Ben kendi hesabıma ***"Artık buna gerek kalmamıştır"*** diyorum. Zannediyorum ki, **Genel Kurulun** çoğunluğu benim görüşümü paylaşacaktır.

Allah'a şükürler olsun ki, düşmanlarımız artık bizim meşru haklarımızı tanımaya başladılar ve bizi **Barış** yapmaya davet ediyorlar. Gerçi bizi bu Barışa davetin kökeni süngümüzdür. Zaten biz Barış için savaşıyoruz. Yoksa biz savaşçı bir **Millet** değiliz. Hakkımızı kabul ettirmeye çalışıyoruz.

Başkan: Kanunun tümünün oylanmasına geçeceğim. **Mecliste** çoğunluk olmadığından, celseyi tatil ediyorum.

***

"KANUNUN YAPILDIĞI GÜNÜ İYİCE HATIRLAYIN"

(Üç ayın yeterli olacağını teklif eden bendim...)

Tarih: 6 Mayıs 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Kırkıncı Toplantı
Celse: Birinci Celse (Gizli)

Askeri durum hakkında Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin bilgilendirmesi ve bu konuda yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan) (Ankara): Başkumandanlık Kanunun yapıldığı günü hep beraber hatırlayalım. **Başkumandanlık Kanunu** yapılırken, bu **Kanunun** üç aydan fazla yürürlükte kalmamasını, **Yüce Heyetinize** doğrudan doğruya teklif eden, bendim. Üç ay sonra Kanunun uzatılması veya yürürlükten kaldırılması **Yüce Heyetinizin** önünde tartışıldı. **Yüce Meclisiniz** çoğunlukla bu **Kanunun** uzatılmasına taraftarı oldu. Ondan sonraki uzatmalarda aynı şekilde sonuçlandı. Daima bu **Kanunun** gereksizliğinden yahut gerekli değişikliklerinin yapılmasından bahseden ve böylece Başkumandanlığın varlığından şikayetçi olan kişiler vardı.

Bugün de aynı şikayetler yüzünden **Başkumandanlık** sıfat ve yetkileri hakkındaki tartışmalar, son manzarayı ortaya çıkarmıştır. ***BEN GEREKSİZ BİR MEVKİİN, BİR MAKAMIN MUTLAKA DEVAM ETTİRİLMESİ TARAFTARI DEĞİLİM.*** Sonra da herhangi bir makamın sorumluluk taşımayacak yetkilere sahipliliği temin edecek **Kanunların** da taraftarı değilim. Ancak **Kanunun** gerekliliğini veya gereksizliğini düşündüğümüz zaman, kendi görüşümü de açıkça söylemek mecburiyetinde bulunuyorum. Fakat öncelikle bu Kanunun gereksizliğine dair söz söylemiş olan kişilerin bazı sözlerine dokunmak istiyorum. Mesela **Salih Efendi**, söylediği sözlerde; ***"Bir hakkın gasp edilmesi bahis konusudur, Mustafa Kemal bu hakkı bizden gasp etmek istiyorsa, kendisini küçültür ve biz bu açık hakkımızı vermeyecek iken, verirsek; aptalız"*** demişlerdir.

BEN HİÇBİR KİMSEYE BENİ BAŞKUMANDAN YAPINIZ, DEMEDİM. BEN HİÇBİR KİMSEYE BANA BU YETKİYİ VERİNİZ, DEMEDİM. TAM BUNUN AKSİNE MECLİS BANA MUTLAKA BAŞKUMANDAN OLACAKSIN DEDİ. BUGÜN EN ŞİKAYETÇİ OLAN ARKADAŞ-

LARIM, BU KÜRSÜDEN FERYAT ETTİLER VE DEDİLER Kİ; "BAŞKA YAPACAK ÇARE YOKTUR. BAŞKANIMIZI BAŞKUMANDAN YAPALIM. ONUNLA BERABER, ORDUMUZLA BERABER ZAFERE GİDELİM" BENİM HİÇBİR ZAMAN AKLIMA GELMEDİ Kİ; YÜCE MECLİSİN YETKİLERİN BİR KISMINI GASP EDEYİM. BÖYLE BİR DÜŞÜNCE BENDEN UZAK OLSUN...

HERBİRİNİZİN OLAGANÜSTÜ YETKİLERLE SEÇİLMİŞ OLMASINA VE BU OLAGANÜSTÜ YETKİLERLE SEÇİLEN BU KİŞİLERİN, BÜTÜN MEMLEKETİN MUKADDERATINA EL KOYMA DURUMA GİRMESİNE, HERKESTEN ÇOK BEN ÇALIŞMIŞIMDIR. BU KONUDA BİRÇOK ARKADAŞIMLA FİKİR MÜCADELESİ VERMİŞİMDİR. BUNU TEMİN EDEBİLMEK İÇİN, BÜTÜN HAYATIMI, BÜTÜN VARLIĞIMI, BÜTÜN ŞEREF VE HAYSİYETİMİ EN ÖLDÜRÜCÜ TEHLİKELERE ATMIŞIMDIR.

BU BENİM ESERİMDİR. BEN HERKES GİBİ ESERİMİN AŞAĞILANMASI İLE DEĞİL, YALNIZ YÜCELTİLMESİ İLE YÜKÜMLÜYÜM. MECLİSİN BİR HAKKINI GASP ETMEK, SÖZÜNÜ TAMAMEN SALİH EFENDİYE İADE EDERİM.

Takdir edersiniz ki, **Başkumandan** olacak kişinin, **Ordu** üzerinde ve özellikle **Ordunun** karşısında bulunan düşmanın üzerine ağırlığı ve etkinliği çok büyük görülmesi gerekir. Onuru çok büyük olması gerekir.

BÖYLE BÜYÜK BİR DAVA PEŞİNDE OLAN, BİR İHTİLAL YAPAN, BİR DEVRİM GEÇİREN BU MİLLET, BU MECLİS; DÜŞMAN KARŞISINDAKİ ORDULARINA, BİR BAŞKUMANDAN TAYİN EDERKEN, DÜŞMANLARINA KARŞI, BİZİM BAŞKUMANDAN "YAPAR, YAPAMAZ, YAPTI, YAPAMADI" DİYE TARTIŞIR.

Bizim **Meclisimiz** dünyanın en demokrat **Meclisidir**. Ben vicdanen istiyorum ki, **Yüce Meclisimizi** oluşturan üyelerin her biri, bütün düşüncelerini söylesin, bütün tenkitleri-

ni yapsın, bütün gördüğü mahzurları ifade etsin. Bu sebeple gizli celsede bu konuları tartışıyoruz. Mesela **Hüseyin Avni Bey'in** burada, benim rahatsızlığımdan bahsetmiş olması dahi mahzurludur. Benim hastalığımı buradan ilan etmeye gerek var mı? Belki düşman benim rahatsızlığımı işitir ve üç, beş gün sonra saldırıya geçer. Halbuki biz bir **Kralın** hasta yattığını öğrenmek için casus kullanırız. Önemli olan bu durumları düşmandan gizlemektir.

Ayrıca; **Şükrü Efendi'nin** dediği gibi; ***BİZ BURADA KOMEDYA OYNATMIYORUZ VE BİZ BURADA KOMEDYA OYNATMAK İÇİN TOPLANMADIK. KOMEDYA OYNATMAK İSTEYENLER VARSA, BU KENDİSİDİR. ŞÜKRÜ EFENDİ, OYNAMAK VE OYNATMAK İSTEDİĞİ KOMEDYA SONUCUNDA YAKASINI KAPTIRDIĞI KANUNUN PENÇESİNDEN NE KADAR ALÇALARAK KURTULDUĞUNU UNUTABİLECEĞİ KADAR ÇOK ZAMAN GEÇMEMİŞTİR.***

BAŞKUMANDANLIK GEREĞİNİN VEYA GEREKSİZLİĞİNİN, ŞÜKRÜ EFENDİ VE ARKADAŞLARININ TAKDİRLERİNE İHTİYAÇ YOKTUR. ŞÜKRÜ EFENDİ VE ARKADAŞLARI YALNIZ ORDUNUN BOZGUNA UĞRAMASINA, DAĞILMASINA YARDIMCI OLAN GÜÇLERDİR.

Şükrü Efendi diyor ki; ***BAŞKUMANDANIN YAPTIĞI KANUNLAR ŞÖYLE OLDU. EFENDİLER, BEN KANUN YAYINLAMADIM. BAŞKUMANDANLAR KANUN YAYINLAMAZ YALNIZ EMİR VERİRLER VE BENDE VERMİŞİMDİR. EĞER BU EMİRLER KÖTÜYE KULLANILMIŞSA, BU GİBİ YOLSUZLUKLARA KARŞANLARI CEZALANDIRMAK HÜKÜMETE VE YÜCE MECLİSİNİZE AİT BİR MESELEDİR.***

Ben gerektikçe, **Yüce Heyetinize Ordumuzun** durumu hakkında, örneğin cepheye giderken ve özellikle beş, on gün evvel de cepheden döndüğümde beyanlarda bulundum. Benim yaptığım bu beyanlarım gerçekten **Ordunun** esas duru-

munu ifade eder. Sakarya Savaşı'nın ardından saldırıya devam edemeyecek bir halde idik. Bu esnada kış bastı, gereksinimlerimizi temin edemedik. Bu durumu mahrem olarak ifade ediyorum. Tabiidir ki, bunu bütün dünyaya ilan edemeyiz. Lakin tekrar ediyorum, ***"Kararımız saldırıda bulunmaktır. Düşmanı Vatanımızın üzerinden uzaklaştırmak ve kovmaktır".*** **Ordumuz** mükemmeldir. Fakat henüz en yüksek noktasına varmamıştır. Bir asker arkadaşımızın **Yüce Heyetinize**, en üstün noktaya varmıştır, demesi için, **Ordunun** esas mahiyetini ve içyüzünü bilmesi gerekir.

Selahattin Bey'in anlattıkları ile, Ordunun başında bulunan arkadaşlar aynı düşüncede değillerdir. **Genel Kurmay Başkanından** başlayınız, ta **Ordu Kumandanlarına** kadar, **Kolordu Kumandanlarına** kadar, böyle söylemiyorlar. Onlar diyorlar ki: ***"BUNU SEN YÖNETECEKSİN, SEN KUMANDA EDECEKSİN BİZE. SENİN KUMANDA TEMENE İHTİYACIMIZ VARDIR, KUMANDA ETMEK MECBURİYETİNDESİN."***

EN BÜYÜK GÖREVİMİZ, SİYASET YAPMAK DEĞİL, TOPRAKLARIMIZDA BULUNAN DÜŞMANI KOVMAKTIR. BUGÜN MİLLETİ YAŞATACAK OLAN SAVAŞ DEĞİLDİR DİYORLAR. HAYIR EFENDİLER, BUGÜN MİLLETİ YAŞATACAK OLAN SAVAŞMAKTIR, BAŞKA BİR ÇIKIŞ YOLU YOKTUR. BU SEBEPLE, BÜTÜN GÜCÜMÜZÜ, BÜTÜN KAYNAĞIMIZI, VARLIĞIMIZI ORDUYA VERECEĞİZ. SAVAŞABİLECEK BİR DURUMDA OLDUĞUMUZU DÜNYAYA BİLDİRECEĞİZ. ANCAK ONDAN SONRA MİLLETİMİZİ İNSAN GİBİ YAŞATMAK İMKANI DOĞACAKTIR.

Geçen gün **Harp Encümeninde** durumu inceledik. Paramız nedir? Ne yapabiliriz? Arkadaşlarımdan bir defa daha rica ettim; inceleyiniz, köylerde ve her yerde ne kısıtlamalar, ne maaş indirimleri yapılabilir, onları yapalım. Ancak var olan paramızla gayeye doğru yürüyelim. Bunları isteyen benim, bu arzumu uygulama ile uğraşan arkadaşlarımla, yine

Yüce Heyetiniz içinde bazı arkadaşlarımıza başvurmak suretiyle bu iş yapılmaktadır.

BİZ ORDUMUZUN VARLIĞINI, MEVCUT PARAMIZLA KIYASLAYAMAYIZ. "PARAMIZ VARDIR ORDU YAPARIZ, PARAMIZ BİTTİ, ORDU DAĞILDI" DİYE BİR MESELE BENİM İÇİN YOKTUR. EFENDİLER, PARA VARDIR, PARA YOKTUR, İSTER OLSUN, İSTER OLMASIN, AMA ORDU MUTLAKA VARDIR.

Ben ilk defa bu işe başladığım zaman en akıllı ve aydın arkadaşlarım bana sordular: ***"YAHU, PARANIZ VAR MIDIR? YOKTUR, DEDİM. SİLAHINIZ VAR MIDIR? YOKTUR, dedim. NE YAPACAKSIN, DEDİLER. ORDU OLACAK VE BU MİLLET İSTİKLALİNİ KURTARACAKTIR."*** Dedim.

HEPSİ OLDU VE DAHA DA OLACAKTIR. KANUNUN MEMLEKETTE ANGARYAYI YASAKLADIĞINDAN BAHSEDİYORLAR. DOĞRUDUR, EFENDİLER. FAKAT TEHLİKE, İHTİYAÇ BİZE HER ŞEYİ MEŞRU GÖSTERMEKTEDİR. EĞER ORDUMUZUN İHTİYAÇLARI MİLLETE ANGARYA YAPTIRMAYI GEREKTİRECEK OLURSA, BUNU DA YAPACAĞIZ VE YAPILAN EN DOĞRU KANUN DA BU OLACAKTIR. KANUN BUNA MANİDİR DİYE MİLLETİN VE ORDUNUN YENİLGİDEN KURTULMASI İÇİN GEREKEN HER TÜRLÜ ÖNLEMLERİ ALMAKTAN ASLA TEREDDÜT ETMEYECEĞİMİ BİLMELİSİNİZ.

Diyorlar ki, her yerde **Başkumandan** vardır. Fakat **Başkumandanlık** için ayrıca bir kanun yoktur. ***HER DEVLETTE ŞEKLEN BAŞKUMANDAN İMPARATORDUR, PADİŞAHTIR VEYAHUT CUMHURBAŞKANIDIR. BİZİM ŞEKLİMİZDE İSE, BAŞKUMANDANLIK SIFATI VE YETKİSİ İSE YÜCE MECLİSİMİZİN MANEVİ KİŞİLİĞİNDE YERİNİ BULUR. BAŞKUMANDANLIK BARIŞTA FAALİYET HALİNDE BULUNMAZ.***

FAKAT SAVAŞ İLAN EDİLDİĞİNDE, ORDU NASIL BİR OLAGANÜSTÜ HALE GİRERSE, HÜKÜMDAR,

ÇAR, PADİŞAH, HER NE İSE, YA BİZZAT KUMANDAYI YÜKLENİRLER VEYA BAŞKA BİR KİŞİYİ VEKİL EDERLER.

KİŞİYİ TAYİN EDEN HERHANGİ BİR MECLİS OLSAYDI, O MECLİSİN SERGİLEDİĞİ İRADESİNE TABİİDİR Kİ "KANUN" DENİRDİ. MECLİS BİR BAŞKUMANDAN TAYİN ETMİŞSE, BUNUN İFADESİ "KANUN"DUR. O HALDE KANUN VARDIR. MİLLETLERDE HERHANGİ BİR KİŞİ BAŞKUMANDANLIĞI ALMIŞSA VE O BUNU KENDİLİĞİNDEN ALMIŞSA VE ONUN HAKKINDA BİR KANUN YOKSA, ONUN ADINA "DİKTATÖR" DERLER.

Vasıf Bey diyor ki; biz, bundan sonra, **Sakarya Savaşı'ndan** sonra, işte hala kıpırdayamadık ve kıpırdayamıyoruz. Bundan dolayı da ***"Bravo sesleri ve alkışlar"*** işitiyorum. Ben bundan çok müteessir ve üzgün oldum. Tekrarlıyorum, utanıyorum. ***ORDUNUN KIPIRDAMAMSINI, KIPIRDAMAYACAĞINI ALKIŞLAMAK VE BUNU ALKIŞLAMAMASI GEREKEN İNSANLARIN ALKIŞLAMASI, CİDEN ÇOK GARİPTİR. YİNE DE BUNLARI BURADA GÖRMEYELİM, KİMSE DE DUYMASIN...***

Ben şüphe etmem ki, **Yüce Meclisinizi** oluşturan her arkadaş, mutlaka **Başkumandanlığın** gerekliliğine inanmıştır. Ayrıca benim **Başkumandanlıkta** başarılı olmamı temin etmek için her fedakarlığı yapmaya hazırdırlar. Görüyorum ki, **Mecliste** çeşitli yönlerde, birbirlerine karşıt, birbirlerine muhalif bir takım ***gösteriler vardır. Peki bunun sonucunda ne oluyor? Bunun sonucunda BAŞKUMANDANLIK BİR, İKİ GÜN BELİRSİZ VE HAVADA KALIYOR. ORDU KUMANDANSIZDIR. HATTA ORDU BU DAKİKADA BİLE KUMANDANSIZDIR. EĞER BEN ORDUYA KUMANDA EDİYORSAM, KANUNSUZ BİR ŞEKİLDE KUMANDA EDİYORUM. BEN BU KUMANDADAN DERHAL VAZGEÇMEK İSTERDİM.***

Yüce Meclisin bu gösterisi üzerine Genel Kurmay Başkanlığına ve Milli Savunma Bakanlığına dedim ki; ***BAŞKUMANDANLIĞIM BİTMİŞTİR.*** Bunun üzerine ***GENEL KURMAY BAŞKANI PAŞA BANA DEDİ Kİ; BENİM DE BERABER BİTMİŞTİR. ORDU KUMANDANSIZ MI KALACAK, NE OLACAK? BIRAKMAM, BIRAKMAYACAĞIM.***

FAKAT BU KARŞIT GÖSTERİŞ BENİ İKİ GÜNDEN BERİ KANUNSUZ BİR ŞEKİLDE BAŞKUMANDANLIK YAPAMAYA SEVK ETMİŞTİR. BEN YÜCE HEYETİNİZİN VERMİŞ OLDUĞU YETKİLERİ KULLANIYORUM. KANUNLARA SAYGILI BİR ŞEKİLDE HAREKET EDİYORUM.SİZ KENDİ ÇIKARDIĞINIZ KANUNA KARŞISINIZ VE O KANUNU TANIMIYORSUNUZ. BU NE DEMEKTİR?

O HALDE BANA GÜVENİNİZ YOKTUR. YA BEN ÖNCELİKLE DÜŞÜRÜLÜRÜM, YA DA BENİM YERİME BİR KİŞİ GELİR VE ONUN GÖSTERECEĞİ NAMZET ÜZERİNE KALIR VEYAHUT O KANUN İPTAL EDİLİR. BUNLAR DA YAPILMADIĞI HALDE, YAPILAN ŞEY HÜKÜMETİ HAREKETSİZLİĞE Mİ MAHKUM ETMEKTİR? DURDURMAK MIDIR? İÇİNİZDE BÖYLE BİR KİŞİNİN VARLIĞINI DÜŞÜNMEK BİLE İSTEMİYORUM. BANA GÜVEN YA VARDIR, YA YOKTUR.

NEDEN OYLARINIZI VERMEKTEN ÇEKİNİYORSUNUZ?

AKSİNİ GÖSTERİNİZ. KİMDEN ÇEKİNİYORSUNUZ? ARTIK BİR SONUÇ GEREKİR. BİR MEMLEKET, BİR ORDU, BİR MİLLET DURAMAZ, TEREDDÜT İÇİNDE KALAMAZ. OYLARINIZI GÖSTERMEMEK UĞRUNA HÜKÜMET HAREKETSİZ BİR ŞEKİLDE KALMIŞTIR. SON SÖZ OLARAK ŞUNU SÖYLEMEK İSTİYORUM Kİ; BU DURUMDA HÜKÜMET YÖNETİLEMEZ, ORDU SEVK EDİLEMEZ, DEVLET YÖNETİLEMEZ.

BU İŞLERİ ÇOCUK OYUNCAĞI HALİNE GETİRME ZAMANINDA DEĞİLİZ. EMİN OLUNUZ, SAKARYA ÖNCESİNDEN DAHA TEHLİKELİ BİR DURUMDA BULUNUYORUZ. YANİ, BAŞARILI OLDUK. SONUCU DA ELDE TUTUYORUZ, DEDİĞİNİZ GÜN, BELKİ DE ZAFERİNİZ ELİNİZDEN UZAĞA KAÇABİLECEKTİR. BU KEŞMEKEŞE, BU ANARŞİYE, NE OLURSA OLSUN BİR SON VERMEK GEREKİR. BÖYLE YÜRÜYEMEYİZ.

MİLLET BÖYLE YÜRÜMEK İÇİN BİZİ BURAYA GÖNDERMEMİŞTİR. MİLLET BUNA RAZI DEĞİLDİR.

Fevzi (*Çakmak*) Paşa (Genel Kurmay Başkanı) (Kozan): Başkumandan Paşanın uzun izahatından sonra, benim söz alma sebebim, sırf **Hükümete** ait gerçekleri söylemek içindir. **Başkumandanlık Kanunu** gizli celsede görüşüldü ve bazı arkadaşlarımız, zannediyorum **8-9** oy muhalif kaldıktan sonra karar verildi ki; **Başkumandanlık** böyle bir muhalefete tahammül edemez.

Dışa karşı gayet güçlü görünmek gerekir. Gizli celsede birkaç arkadaşımız muhalif oldukları halde, açık celsede oy birliği ile kabul edilmiş şekli gösterildi. Bu neden böyle idi? Bu düşünce, küçük bir oranda oldukça gerek içeride, gerek **Orduda**, gerek dışarıda ondan beklediğimiz etki, eksik kalacaktır.

Çoğunluk **Başkumandanlık Kanununa** uygun düşünceye sahip olduğu halde, bazı arkadaşlarımız engelleme yapması dolayısıyla kanun gecikti. Bu **Kanunun** geciktirilmesi, dışa ve **Memleket** içine haberin yayılması demek, büyük bir sarsıntının olmasına sebep olmak demektir ki, hiçbir kimse, hele **Ordu** düşüncesi ile dolu olan bir kimse kesinlikle kabul edemez.

Bu görüşü ile **Başkumandanlığın** gerekliliğine inanmış olan bir kişi, **Başkumandanlığın** kalkması ile beraber yerinde durmazdı. Unutmayın ki, **Başkumandan** çekilir çekilmez, ben de çekilmek mecburiyetindeydim.

Bizim burada toplanma sebebimiz nedir? **Memleketi** kurtarmak. Onun temeli ise **Ordudur. Orduya** gereken gücü, maddi ve manevi gücü vermedikten sonra, buraya niçin toplandık? Nasıl başarılı olacağız? Nasıl düşmanı kovacağız? Bu engellemeler en ruhsal, en hayati bir meselede uygulanırsa, sonra Hükümet nasıl iş görecektir? Böyle hayati meselelerde, **Parlamento Oyunu** diye adlandırılan bu gibi şeyler yapılırsa, artık **Hükümet** görev yapamaz.

Bu durum **Hükümet** kadar, **Meclise**, her şeye kısırlık getirir ve **Ordu** da dağılır. Burada gizli celsede her şey olur. Fakat açık celselerde güçlü bir bütünlük göstermek gerekir. Doğudan, Batıdan çevrilen çember gevşememiştir. **İngilizlerin** gösterdiği siyasi hileler tamamıyla ortaya çıkmıştır. Biz başarımızı ancak **Meclisimizde, Ordumuzda** göstereceğimiz güçlü cephe ile kanıtlamak durumundayız.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Müzakere etmek, **Başkumandanlık Kanununa** gerek var mı, yok mu? Gaye bunu anlamaktır. **Başkan Paşa Hazretlerine** gerek yanlış haberler dolayısıyla, gerek bana burada ***"Zırlamak deyinceye kadar"*** hiddet duymuşlardır. Eğer böyle bir şey varsa sakinleştirmek gerekir. Ortada anlaşmazlığımız yoktur. Hepimiz aynı gaye içindeyiz. Böyle yanlış duygular **Meclisin** ruhuna girmemeli. **Başkumandan Paşa** da güvenle işine gitsin. Yoksa bunun altında bomba var diye algılamadan, müsaade ederlerse ben birer birer bu meselenin ruhunu arz eder ve kendilerini ikna ederim. **Paşa Hazretlerinin** kişiliğini inkar etmek değil, içimizden çıkmış olması sebebiyle iftihar etmesi ve bizim de iftihar etmemizi, ona anlatmak isterim.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): ***BAŞKUMANDANLIĞIN KORUNMASI VE DEVAM ETMESİ O KADAR GEREKLİDİR Kİ; BUNU BIRAKAMAM,*** demiştim. **Yüce Meclis** bu gereği mutlaka görmüştür ve bana bıraktırmaz.

Mehmet Salih (*Yeşiloğlu*) Efendi (Erzurum): Burada sarf edilen bazı sözler vardır ki, yanlış anlaşılmış veyahut

yanlış mana verilmiş. Herhangi bir ağızdan çıkan söz, bazen sıcak, bazen soğuk çıkar ve çıkışına göre de herkes kendi yeteneği veya arzusu oranında bir mana çıkarabilir. Ben ***"Bu kişi Başkumandanlığı gasp etmiştir"*** demedim. **Paşa Hazretleri** bilirler ki, ben muhalefet yapmam. Ben bu **Mecliste** bir muhalif kişi değilim.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Paşa Hazretlerinin fedakarlığının derecesini bilmeyen kimse yoktur. **Paşa Hazretleri** bilsinler ki, ***"Kendileri bir akıl iseler, vücudu teşkil edenler, bizleriz"*** ve bunu da bilirler. Bir şüphe içinde geldiğimiz günlerin meyvesini görerek imanımız arttı. Gayede şüphesi olan, bu gayenin aksine düşünen namussuzdur ve bu **Meclise** giremez.

Beni seçerlerken, "***Merhaba***" deyip, seçmediler. ***"Bende bir güç gördüler, hakkımızı bu şekilde savununuz"***, diye bizi seçtiler. **Paşa Memleketini** yaşatmak için, bizim içimize geldiği zaman, çevre tamamıyla kendisine düşman idi. **Paşa** da bunu kalpten bilir ki, o geldiğinde sinemize girdi. Fakat sinemize girdiğinde, hançeri ile değil, gülleri ile kabul ettik. Biz **Paşayı** bu şekilde kabul ederiz. Bütün gücün **Yüce Heyetinize** ait bulunması ve kendisi ancak bir üye gücüne sahip olduğunu iftiharla tekrar ederim. **Paşaya** her ne söylersem, buradan ve mertçe, açık bir dille haykırırım.

Ben söylediğim her sözümden **Paşa Hazretlerinin** memnun olduğuna inanıyorum. Ben her gördüğüm gerçeği, başka türlü bir hareketle göstermeyi vicdanım kabul etmez. Açıkça, yine söylüyorum. ***"Kanun yapma yetkimize Paşa saygı göstermeye mecburdur."*** Ben de biliyorum ki, "***Başkumandanlık Kanunu zorla Paşa Hazretlerine, biz verdik.***"Bunda **Paşanın** aleyhine bir söz yoktur. Meclis başta vermiş olduğu yetkileri, fazla vermiştir. ***"Böyle olağanüstü yetkileri kullanırsa, doğru olmaz. Çünkü o da insandır. Belki çok iş alırsa, yorulur. Ben az iş verin, yıpratmayın"***, dedim. Ben **Paşa Hazretlerinin** yeteneklerine, gücüne, büyük inancına, belki arkadaşlarımdan daha iyi inanıyorum, çoğundan daha evvelde şahidim.

Paşayı biz yaşatacağız. Kendi başına yaşamağa kalktığı gün, yaşatmazlar. Biz kadir bilen insanlarız. Biz **Paşayı** düşürmek isteyenlerden değiliz. Bugün **Venizelos** ölürse, sevinirim. **Mustafa Kemal Paşa** da ölürse, **Yunanlı** sevinir. Ben **Yunanlılarla** aynı fikirde olamam. Bu **Mecliste** de aynı fikirde olan bir kimse de yaşayamaz. Yoktur da ve kimse bu fikri taşıyamaz. "***Başkumandanlık, başka Meclislerde olduğu gibi değil. Bununla iftihar etsin.*"** **Erzurum'a İngilizler, Paşa Hazretlerinden** önce geldiler. Acaba halktan yüzde kaçı katıldı. Acaba yanlarında tek bir kişi bulabildiler mi? **Meclis** birlik ve beraberlik içindedir. **Meclis**, daima kendisinden şüphe edilmemesini istiyor. Anlaşmazlık istemiyor. Anlaşmazlık neden vardır? Çünkü anlaşmazlık icat edilmiştir de ondan. Bu çok yanlıştır. Kendilerinin şerefini, bizim sevgilerimiz artırır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan): Meclis Kanun yapma yetkisini **Başkumandana** terk etmiş değildir. Hatırımda kaldığına göre; ikinci maddede, **Başkumandan Ordunun** maddi ve manevi sevk ve idaresindeki dayanıklılığını devam ettirmek için, gerekli gücü **Meclis** adına fiilen kullanmaya yetkilidir, demektedir. Yoksa **Kanunlar** yapmak için, filan, yetki verilmemiştir. Sırf **Orduyu** takviye noktasından yetkilerini fiilen kullanmaya yetkilidir, denmiştir. Vermiş ise, **Meclisin** kendisi vermiştir. Hem de Kanun yaparak vermiştir. Diğer **Devletlerde Başkumandan** istedikleri şeyleri bildirir, **Hükümet** de derhal yapar. **Hükümetten** para ister, **Hükümet** de derhal parayı verir. Bu doğrudur. Fakat burada maatteessüf bizim şartlarımız böyle değildir. **Hükümet** hemen veremeyecek durumda bulunabilir. Nitekim, şimdi telgraf başına çağırmışlardır.

"BATI CEPHESİ KUMANDANI DİYOR Kİ; BU HAFTANIN YİYECEK PARASI HENÜZ GELMEMİŞTİR. TELGRAF BAŞINDA CEVAP BEKLİYORUM."BU DURUMDA ŞİMDİ BEN YAPAYIM? ŞİMDİ BEN NEREDE PARA BULURSAM, DERHAL EL KOYACAĞIM. ORDU

BİR HAFTA AÇ KALAMAZ. MALİYE BAKANI PARA BULACAK DİYE BEKLEYECEK MİYİM? İŞTE ANİ BİR OLAY. GETİRİP TELGRAFI OKUYUNUZ.

Başkan:Açık celseye geçiyorum. Açık oylamaya geçilecek ve oylar tekrar toplanacaktır.

***

"MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE ÇANKAYA KÖŞKÜNDE"

(Unuttuğum Fransızca kelimeyi kendisi buluyordu...)

Tarih: 22 Mayıs 1922
Yer: Ankara – Çankaya Köşkü

Petit Parisien Gazetesi Anadolu muhabiri Mösyö Schlicklin ile Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı röportajdan satırbaşları:

Mustafa Kemal Paşa bu sabah beni Çankaya Köşkü'ne davet etti. Orada unutulmaz saatler geçirdim. Kabul edildiğim salonun duvarlarında, okul öğrencileri tarafından Milli Kahramana hediye edilmiş iki tablo vardı. Birinin üzerinde şu cümle yazılı idi:
ZULMÜN TOPU VAR, GÜLLESİ VAR, KAL'ASI VARSA...
HAKKIN DA BÜKÜLMEZ KOLU, DÖNMEZ YÜZÜ VARDIR.
İkincisinde ise:
VATANIN BAĞRINA DÜŞMAN DAYAMIŞ HANÇERİNİ...
YOK MUDUR KURTARACAK BAHTI SİYAH MADERİNİ?

Bir yaver beni Başkumandanın dairesine götürdü. Kapı açıktı. Birkaç adım attım. Nihayet Başkumandanın önünde bulunuyordum. Daha ilk saniyeden itibaren, metin ve kararlı bir iradenin sizi sardığını hissedersiniz. Yavaş yavaş serbest bir hareketle metin ve adaleli bir el uzattı.

Üç saat devamlı bir şekilde konuştuk. Gazi Mustafa Kemal Paşa lisanımızı anlıyor ve Fransızca konuşabiliyor.. Bununla beraber düşüncelerini Türkçe ifade etmeyi tercih etti. Tercümanlığımız Ağaoğlu Ahmet Bey'di.

Mustafa Kemal tercümeyi dikkatle izliyor ve ara sıra müdahale ederek, anlattıklarını daha açık bir şekilde anlatacak Fransızca kelimeyi yine kendisi söylüyordu. Kendisinde hiçbir telaş eseri görülmüyordu. Ara sıra kalkıp biraz geziniyor, sonra yeniden yerine oturuyordu.

Yemekten sonra saat üçe doğru bahçeye çıktık., sonra içinde oturduğu bölüme geçtik. Burası adeta bir Milli Müze halinde idi. Batum'dan, Erzurum'dan, İzmit'ten, bütün Anadolu'dan ve ayrıca da Sunusilerden, Azerbaycanlılardan, Afganlılardan, Hintlilerden, Buharalılardan Milli Kahramana gelen hediyelerle doluydu.

Şunu özellikle vurgulayabilirim ki, Gazi Mustafa Kemal Paşa, siyasi otoritelerin hangisi ile olursa olsun karşılaştığı zaman, fikir tartışmalarındaki maharetiyle onların arasında mutlaka etkinliğini koruyacaktır. Yaptığım bu röportajımın sonucunda Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı Fransızlara tanıtmaya yardımcı olduğumu düşünüyorum.

***

"TAHAMMÜLÜMÜZÜN KALMADIĞINI HAYKIRALIM"

(Öğretmenlerden ve aydınlardan bin kişi tutuklandı)

Tarih: 3 Haziran 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Kırk altıncı Toplantı
Celse: Üçüncü Celse

Yunan zulmüne karşı girişimlerde bulunulması hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Mazhar Müfid (*Kansu*) Bey (Hakkari): Yunan zulümleri tahammül edilemez bir hale geldiği gibi, yalnız **Balıkesir Merkezinde** öğretmeninden, ilim adamından, aydınlardan bin kişi tutuklandı. Mal, can, ırz ve namusa olan tecavüzlerin sayısı çok yüksek bir orana varmıştır. Gerçi **Dışişleri Bakanlığı** birçok protestolar çekti. Bu önergemden maksadım; bu defa **Meclisin** kararı ile protestonun yapılmasıdır. Şimdiye kadar **Hükümet** yapıyordu.

Şimdi, eğer **Yüce Meclis** kabul ederse, artık bu zulümlerin dayanılamaz bir noktaya geldiğine inandığını ve artık tahammülümüzün kalmadığını haykırmış olacaktır. Bunu **Meclis** adına ve **Meclisin** kararına dayalı olarak tüm **İtilaf Devletleri Temsilcilerine** yazsınlar. Bütün **Milletlerin Meclislerine**, daha nerelere uygun görürlerse, oralara yazsınlar.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Dünya medeniyeti bu iğrenç manzarayı bir daha görsün. İnsanlık adına çalışanlar, boş yere kan akıtıp da bizi yanlış yola sürüklemeye çalışanlar, gitsinler de dostları olan, daha doğrusu öncülük eden dostlarının yaptıkları zulümleri görsünler. Onların hedefleri, orası değil, bizleriz. Oralarda ellerine geçen çaresiz masumlara, bizimle ilişki kuran ve ilgilenenlere, **Milli** hareketle beraberlik gösterenlere, çalışanlara; hepsinden çok işkence yapmaktadırlar. **Türkiye**'de araştırma yapmak, **Hı-**

ristiyanların refahını aramak için bir heyet göndermek istiyorlar. **Türkiye**'nin tarihi meydandır. Açsınlar, okusunlar.

Görecekler ki, **Türkiye, Hıristiyanlığın** ve herkesin inanç ve vicdan hürriyetine her zaman hürmet etmiştir. Geri gelmiş, ayrıcalıklar tanımıştır. Heyet göndermek, araştırma yapmak, istiyorlarsa; Tarihimizi okusunlar ve barıştan sonra gelsinler. Efendi gibi yaşayan **Hıristiyanlara** baksınlar. Bizim **Milli** üstünlüğümüz, her hangi millet olursa olsun, herkesi kardeş bilmektir.

O vahşiler, o barbarlar; bizi sorumlu kılıyorlar. Ben çaresizlere gülerim. İnsanlık uyumuyor. Bu **Kutsal** duygular yarın fışkıracak, bir takım gaddar ve merhametsizleri boğacaktır. İşte bunun önderliğini yapacak olan Yüce **Meclisinizdir**. Çelik gibi tüm onların karşısında duruyorsunuz.

Kahpe Yunanlılar! İşgal altında tuttuğunuz yerlerdeki bu çaresizleri öldürmek nedir? Bu bir hüner midir? İtilaf Devletleri bizi mi inceleyecek? İnsanlık adına, hep adaletten bahseden bu adamlara soruyorum: Zavallı Aydın ve çevresinde Yunanlılar 170.000 insan kestiklerine dair olan raporları, niçin kasalarında saklıyorlar? Bugün küme küme insanlarla hapishaneleri doldurdular, yaktılar yıktılar, öldürdüler, öldürüyorlar...

Artık, Türkiye'den bir intikam duygusu fışkıracak, intikam duygusu...O gaddarlar, merhametsizler bunların hesabını iyi yapmalıdır. Bütün varlığını, canını, malını ancak bu Yüce vicdanına bırakmış olan şu Milletten korkmalıdırlar.Bizdeki Hıristiyanların çoğunluğu, kendi ırkımızdandır. Aramıza soğukluk sokanlar, Avrupalılar olmuştur.

Gölge etmesinler. Hıristiyanlar dahi ihsan istemiyorlar. Milli Hükümetten, bu Milletin feryatlarını, o zalimlere bir daha duyursun. Ben zalimlerden yardım ve iyilik beklemiyorum. Onların içinde durumu kavramış olan milletlere hitap etsin. Başınızda taşıdığınız ve sizi temsil eden canavarlarınız, sizin düşünceleriniz, istekleriniz paralelinde yürümüyorlar, diyelim.

Biz feryat ediyoruz, gerçekleri anlatmak istiyoruz. Merhamet istemiyoruz.İşte onların yaptıkları zulümler, binlerce insanı yaktılar, hala bunlar Yunanlıların yaktıkları yangınlarda ısınıyorlar. İşte, başlarından milletimi temsil ediyorum diyenler, onları dolandırdı. Aldandıklarını, bir defa daha ilan ediyorum. Bir de Yüce Meclisiniz insanlığa ilan etsin.

Hey!... Kutsal güçlerle milletlerin başlarına bela olan entrikacı Hükümetler, sizden insaf beklemiyorum. Sizin gibi entrikacılardan bir şey de istemiyorum.Bizim hitabımız, böyle entrikacı serserilere değildir. Doğrudan doğruya milletleredir.

Ali Şükrü Bey (Trabzon): Yine **Avrupa**'nın bir entrikasına kurban oluyoruz. Hareketsiz ve boş kaldık. Bütün dünya müthiş bir devrim geçiriyor. **İngiltere**, bütün dünyanın hegemonyasını elde etmek istiyor. Politikacıları henüz bu emellerine veda etmiş değillerdir. Düşmanlarımız öteden beri bütün çalışmalarını zaman kazanmaya ve bizi oyalamaya ayırmışlardır.

Bir anlaşma ve barış başlangıcı oynandı ve halen oynanıyor. Bugün kendilerinin bize vermiş oldukları notada ***"Şu kadar zaman içinde cevabınızı verin."*** diyorlardı. Biz cevabımızı verdik. Hem de çok açık bir şekilde verdik. Hiçbir siyasi entrika yapmadık. Fakat onlar hala cevaplarını vermediler, vermiyorlar ve biz bekliyoruz. Sonsuza kadar mı bekleyeceğiz? Böyle ellerimiz bağlı mı duracağız?

Bu kadar emekler heba mı olacak? Çaresizlerin **Yunan** zulmü ve işkencesi altında, tamamıyla ezilip, mahvolmalarını mı bekleyeceğiz? Şimdi ikinci bir mesele daha çıkardılar: **Pontüs**'te, şurada, burada Hıristiyanlara bir takım zulümler yapılıyormuş.Bunların durumlarını araştırmak için, bir heyet göndereceklermiş.

Size bir tarihi olayı anlatmak isterim: **İngilizler İstanbul**'u işgal etmek için, işgalden önce yine bir takım zulümler hikayesi çıkarmışlardı: **Maraş zulümleri...**

Maraş'ta **30.000 Ermeni** kesilmiş, diye ortaya bir mesele çıkardılar. Bunun hakkında **Parlamentolarında** birçok müzakereler, propagandalar yaptılar.

Sonuçta; kendilerini, güya dünyanın medeni toplumlarının karşısında haklı göstererek **İstanbul**'u işgal ettiler. **İngiltere**'nin bu **Araştırma Heyeti'**nden maksadı, başka bir melanetinin ilk adımıdır. Biz **Avrupalıların** tuzağına düşmeyelim.

Sözde; **Hıristiyanlara** karşı yapmış olduğumuz zulümleri araştıracaklarmış. Gerek yok. Bütün insanlık tarihini açsınlar, baksınlar. **İslamiyetin** değil **Hıristiyanlara**, bütün dinlerin mensuplarına, ne şekilde muamele yaptıklarını görsünler.

HIRİSTİYANLIĞIN EN KOYU BİR ZAMANINDA ENGİZİSYON ZULÜMLERİNDEN KAÇAN YAHUDİLERE BİZ KUCAĞIMIZI AÇTIK.

Bunu kendi tarihlerinde de görebilirler.

FRANSIZLAR CİZVİTLERİ KOVDULAR, HİÇ KİMSE KABUL ETMEDİ. YALNIZ BİZ KABUL ETTİK. AVRUPALILAR KENDİLERİNİN İSTEMEDİKLERİ DİNLERE SAHİP OLANLARI KOVMUŞLARDIR. ONLARI HİÇ KİMSE KABUL ETMEMİŞTİR. BİZ KABUL ETMİŞİZ VE SANCAĞIMIZ ALTINDA SIĞINILACAK BİR YER BULUMUŞLARDIR.

İngiltere'nin İrlanda adı altında bir çıbanı vardır. ***ALTIYÜZ YILDAN BERİ İRLANDA'DA KAN DÖKÜLMEDİK GÜN YOKTUR. İNGİLİZLER DE HIRİSTİYAN, İRLANDALILAR DA HIRİSTİYAN. YALNIZ BİRİ PROTESTAN, DİĞER KATOLİK. ARALARINDA YALNIZ BİR MEZHEP FARKI OLDUĞU, AYNI LİSANI KONUŞTUKLARI VE AYNI DİNE BAĞLI OLDUKLARI HALDE, İNGİLİZLER, İRLANDALILARI BİR TÜRLÜ İDARE EDEMİYORLAR.***

HALBUKİ; BİZ 600 YILDAN BERİ BURADA, MUHTELİF MİLLETLERİ, MUHTELİF MEZHEP SAHİPLERİNİ, BÜYÜK BİR BAŞARI İLE YAPMIŞIZDIR. BUGÜN

İRLANDA'DA 4-4,5 MİLYON NÜFUZ KALMIŞTIR. BU SEBEPLE, BUGÜN AMERİKA'YA İLTİCA ETMİŞ OLAN İRLANDALILARIN SAYISI 6/7 MİLYONU BULMUŞTUR. İNGİLİZLER ARAŞTIRMA YAPACAKLARSA, GİTSİNLER ÖNCELİKLE KENDİLERİNİN BURUNLARI ÖNÜNDE YAPILAN ZULÜMLERİ ARAŞTIRSINLAR. ONLAR AZINLIKLARIN HUKUKUNDAN BAHSEDİYORLAR. BEN İSE İNGİLTEREDEN ÇOĞUNLUĞUN HUKUKUNU SORUYORUM.

İngilizler son günlerde **Hindistan**'ın **Malabar** yöresinde, halkın karşı karşıya kaldığı, olağanüstü baskılar üzerine yapmış oldukları ayaklanma olayında, ***BÜTÜN KÖYLERİ, KASABALARI UÇAKLARLA, BOMBALARLA YERLE BİR ETMİŞLERDİR.*** **Madras**'tan diğer bir yere sürmek istedikleri **Hintlilerin** sekseni birden hayvan vagonuna koymuşlar ve kaçmasınlar diye her tarafına kapatmışlar. Gidecekleri yere vardıklarında; bu çaresizlerin yalnız ölüleri bulunmuştur. Bu kadar zulüm, bu kadar vahşet **İngilizlerin** yönetimi altında cereyan ederken, hangi yüzle **600** yıldan beri tam bir güven altında yaşamış bulunan ve hatta ekonomik olarak bizden yüksek seviyede bulunan **Hıristiyanlar** hakkında, bizde araştırma yapmaya kalkıyorlar?

Hıristiyanlara gerek ekonomik olarak, gerek yaşam şekilleri bakımından ayrıcalıklar verilmiştir. **İngiltere** çıkarmış olduğu bir kanunla, **Hindistan**'a birçok yayını, kitabı sokmaz. Fakat bir **İngilizce**, bir **Fransızca**, bir **Almanca** kitabın **Hıristiyanların** eline geçmesini yasaklayan bir **Türk Hükümeti** görülmüş müdür?

Kendilerinden **5-10** misli daha fazla nüfusa sahip bir insan topluluğuna, bir millete karşı bu şekilde muamelede bulunan **İngilizler**; nasıl olur da ve hangi yüzle bizden azınlıkların hukukunu sorabilir? Bir **İngiliz** entrikası karşısında bulunuyoruz. Bütün gayeleri zaman kazanmaktır. Bunu kırmak için, ne gerekiyorsa yapmalıyız. Doğrudan doğruya bir cevap vermeleri talebi ile, bir **"Ultimatom"** vermeliyiz. Kan ağlayan ve her gün mahvolan kardeşlerimi kurtarmalıyız.

Cemil (*Altay*) Bey (Kütahya): Bakanlar Kurulumuz neden bu konuda girişimde bulunarak, bu zulümleri, insanlık dünyasına, sık sık duyurmuyor? Bakanlar Kurulu emin olmalıdır ki; bu konuda **Meclis** bütün ruhu ile kendilerine yardımcıdır.

Operatör Emin (*Erkul*) Bey (Bursa): Zaman zaman protestolar yapıldı. Şimdiye kadar ne gibi bir sonuç alınmıştır ki, yeniden bir protesto daha vereceğiz? Biz işgal edilmiş yerlerin *Milletvekilleri* olarak adeta isyan edecek bir hale geliyoruz. Biz de insanız. Bir dereceye kadar tahammülümüz vardır. Yapılacak protesto, sıradan bir protesto kapsamında kalmamalıdır. Eğer zulümler böyle devam ederse, ilk önce ben silahlanarak, elimden geldiği kadar karşılık vereceğim. Asıl o zaman **Avrupa** görsün ki; **Türkiye**'de azınlıklara zulüm mü yapılıyor, bilmem ne mi yapılıyor? Bugün hiçbir şey yapılmadığı halde **Avrupa** yaygaralar koparıyor. Hükümet ne yaparsa yapsın bu öldürmelerin, bu ırza geçmelerin önünü alsın.

Mahmut Celal (Bayar) Bey (Saruhan): Yunanlıların zulümlerini, **Yüce Meclisimizin** bildiği kadar, bütün **Millet**, bütün **Doğu** toplumları ve hatta **Avrupalıların** vicdan sahibi olanları bilmektedir**Yunanlıların** zulümleri, **İzmir**'in **Kordonuna** ayak bastıkları andan itibaren başlamış ve halen feci bir şekilde devam etmektedir. **Yunan** milletinin işlediği zulümlerden sorumlu arayacak olursanız, doğrudan doğruya **Avrupa** diplomasisini görmeliyiz. **Avrupa**; ellerinde satırları ile **Müslümanları** kesmek için **Yunan** ordusunu **İzmir**'e çıkarttığı zaman verdiği notada, alçak gönüllük ve saygı gösteriyordu.

Diyordu ki; ***"Anlaşmanın bilmem kaçıncı maddesine dayanarak, stratejik bir yer olan İzmir Kalesi'ni işgal edeceğiz."*** İkinci gün bir kademe daha ileri gittiler ve dediler ki: ***"Bu durum İzmir Şehrini de kapsamaktadır."*** Sonuç da böyle oldu...

Yunanlılar, Anadolu'nun her tarafına doğru koştular. Zulümlerini, cinayetlerini, yangınlarını, öldürmelerini artır-

dılar. Bunun karşısında **Avrupa**'nın vicdanı ne yaptı? Yalnızca sustular. **Avrupa'**nın o vicdanı sustu. Yalnız başta **Amerika** halkını temsil eden **Amiral Bristol, Fransız Temsilcisi, İtalyan** ve **İngiliz Generalleri,** geldiler ve yerinde inceleme yaptılar.

Dediler ki: ***"YUNAN ORDUSU BURAYA ASLA UYGARLIK NİYETİNE DEĞİL, HAÇLILAR SAVAŞI AÇMAK İÇİN GELMİŞTİR. İŞGAL YERLERİ BAŞTAN BAŞA BİR ÖLÜMLER VE FACİALAR SAHNESİ HALİNE GELMİŞTİR."***

Soruyorum; bu kadar güçlü bir raporun karşısında **Avrupa** diplomasisi ne yaptı?

RAPORU HASIR ALTI ETMEK SURETİYLE, İNSANLIĞA KARŞI ALÇAKLIĞINI, ADİLİĞİNİ GÖSTERDİ. Biz hitabımızı milletlerin vicdanına yapacağız ve biz diyoruz ki: ***TÜRK VE MÜSLÜMANLAR KESİLMİŞTİR VE KESİLMEYE DEVAM EDİLİYOR. YUNAN ORDUSUNUN ELİNDE SATIR İLE MEMLEKETİMİZE SALDIRDIKLARINDAN BERİ BU KATLİAM, BU ZULÜMLER DEVAM ETMEKTEDİR. ONLARIN SORUMLUSU DA, ONLARI SEÇİP ÖNE SÜREN DİPLOMATLRINIZDIR.***

Saygın **İslam** Toplumu, belki de zamanında göstermiş olduğu büyüklüğün cezasını çekiyor. **Türk**, hiçbir zaman elinde silahı olmayan bir insana karşı yürümeye dahi tenezzül etmemiştir. Hatta tokat bile vurmamıştır. Elimizde bir yığın yayın aracı vardır. Biz bu **Milletin** karşı karşıya kaldığı zulümleri **Avrupa**'dan çok doğu için yayımlamalıyız. Göstermeliyiz ki: ***AVRUPA ZALİMDİR, AVRUPA BARBARDIR, AVRUPA BENCİLDİR VE AVRUPA'NIN RESMİ VİCDANI, ANCAK KENDİSİ İÇİN KAN VE İRİN TOPLAMAKTADIR VE BUNUN KARŞISINA ÇIKAN HER ŞEYİ YOK ETMEK EMELİNDEDİR.***

Yahya Galip (*Kargı*) Bey (Kırşehir): Avrupa'nın **Türkiye**'ye hiçbir zaman merhametli ve şefkatli bir tavrı yoktur. Ancak millet hakkında kimse peşinen bir şey söy-

leyemez. Fakat nasıl oluyor da, **Avrupa'nın Hükümetleri, İslam Milletlerine** bu kadar hakaretten sonra, milletlerinden bir ses çıkmıyor? **Yunanlıların** zulümlerini **Avrupa**'da bilmeyen bir çocuk bile yoktur. **İzmir**'de yapılan zulümleri bütün gazeteler yayımladı. Onların gazeteleri, bizim gazeteler gibi sansüre tabi değildi.

Demek oluyor ki; **Avrupa** durumu biliyor. Yalnız düşünüyor ki; şayet bu zulümlere **Türklerde** karşılık verirse, **Hıristiyanlardan** eser bile kalmaz, diyerek, bizi tehdit etmek için, araştırma yapacağız, diyorlar. Eğer bizim **Dinimiz** men etmemiş olsaydı, **Osmanlılar** içerisinde ilaç için bir tek **Hıristiyan** bulamazlardı. Biz **Hıristiyanları** dinleri ile, milliyetleri ile koruyoruz. Fakat onlar bize neler yapıyorlar? **Yunanlıları** bu katliama sevk eden **İngiliz Kabinesidir**. Bunlardan hayır beklemeyiniz. Onlardan hayır beklediğimiz gün, mahvolduğumuz gündür.

Peki Padişah denilen adam ne yapıyor, biliyor musunuz? Yunanlıların Generalleri ile sohbet ediyorlar. Bizi kurtaracak olan, kendi silahımız, kendi azmimiz, kendi yönetimimiz, kendi **Dinimizdir**. **Allah onlara sonsuza kadar lanet etsin...**

Ziya Hurşit Bey (Lazistan): Biz yalnız savaş meydanlarımızda elimizde silah olarak duruyoruz. Onları mutlaka atacağız, buna güvenimiz tamdır. **Avrupa**'da birçok gazeteler, dediler ki:

Bu zulümler Doğuda değil, asıl İzmir ve Trakya'da vardır. Oralarda bir anket yapacağız. Demek ki bizim haklarımızı dinletmek için olumlu bir ortam oluşmaktadır. Bu da bizim haklarımızın yüceliği ve bir de Ordumuzun kudreti ve kuvvetidir.

Yunan zulmüne dair Milletlere çekilecek protesto notası:

"**Fransız, İngiliz, Amerikan** ve tüm **Medeni Milletlerin Meclislerinin Milletvekilleri** ile, bu **Memleketler** ve **Alman, Mısır, Tunus, Cezayir gazetelerine, İnsan Hakları,**

Hint Hilafet Komitesi, Lozan Yurdu gibi Cemiyetlerin tümüne verilmek üzere Paris Temsilcimiz Ferit Bey'e telgrafla çekilecek olan ve **Türkiye Büyük Millet Meclisinin 18 Haziran 1922** tarihli celsesinde verilen önerge gereği yeniden hazırlanan **Yunan Zulümlerine dair Nota:**

"1920 yılında İstanbul'da toplanan Osmanlı "Meclisi Mebusanı"** (Milletvekilleri Meclisi)**nde ilan ve Türkiye Büyük Millet Meclisince, aynen kabul edilerek "isakı Milli"ile tespit ve tahdit edilen, Wilson prensipleri ile ve 1918 senesinde Britanya Başbakanı Mösyö Loideore'un, İngiltere Parlamentosu huzurunda verdiği nutukla da nüfusça, tarihçe, ırkça, ekonomik olarak Türk olduğu ve Türk kalması gerektiği belirtilip ve beyan edilen, eski Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan memleketlerden önemli bir kısmı, Mondros Anlaşması'nın İtilaf Hükümetlerince yok kabul edilmesi sureti ile, dört yıla varan bir süredir, tüm Uluslar arası kaidelerine aykırı Yunan ordusunun işgali altında bulunuyor.

Devletler arası hukukça, bir milletin istiklal ve hürriyet hakkına karşı işlenmiş bir suç kapsamında olarak, maatteessüf İtilaf Temsilcilerinin gözleri önünde ve donanmalarının korumasında, İzmir'de binlerce masum kanlarının dökülmesi ile başlayan, halen feci bir şekilde devam eden bu haksız işgalin başından beri Yunan ordusunun asker ve subayları tarafından, işgal altında bulunan yerlerde kalan Türk ve Müslüman halkı hakkında reva gördükleri zulümleri ve faciayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, İtilaf Hükümetleri nezdinde bir defa daha protesto eder.

İzmir havalisinin Büyük Devletler himayesinde Yunanlılarca işgal edilmesinden kısa bir süre sonra, yine bu Devletler tarafından zulümleri araştırma ile görevlendirilen "Generaller Komisyonu"nun doğru

ve tarafsız raporları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin yukarıda bahis konusu edilen şikayetleri faydalı bir sonuç vermedi.

Bugün; dört yıldan beri, işgal bölgesinde kalan Müslüman halk, insanlığın en ilkel devirlerinden beri, tarihin nadiren kaydettiği işkence ve zulümlerin en korkuncu, en şiddetlisi ile karşı karşıya bulunuyor. Yirminci asır medeniyet dünyasının gözleri önünde boğazlanmak, yok edilmek istenen bir Milletin bu dehşetli hayat faciası karşısında daha uzun zaman sessiz kalınamazdı.

Bütün bu olayların yaratıcısı olan İtilaf Hükümetleri nezdinde üst,üste yapılan girişimlerin, şikayetlerin ve aynı Devletlere mensup Generallerden oluşmuş bir komisyon tarafından 1919 da yazılan raporun hiçbir sonuç vermediğine büyük bir elem ve üzüntü ile şahit olan Türkiye Büyük Millet Meclisi; temsil etmekte bulunduğu milyonlarca insandan oluşmuş sessiz, sakin bir Müslüman toplumunun, bu sıkıntılı durumuna artık bir son verilmesini temin maksadı ile doğrudan doğruya Milletlere ve onların temsilcilerine, aynı adalet duygusu ile duygulanan İnsanlığın vicdanına baş vurmaya oy birliği ile karar vermiştir.

Bu dakikada, yüksek bir insan topluluğunun, insanlık vicdanının tahammül edemeyeceği cehennem gibi bir zulüm ve vahşetin avı olarak, dört yıldan beri, İnsanlık Dünyasının önünde; çoluk, çocuk, kadın, erkek ve ihtiyar; demir ve ateşle inletilmektedir.

İşgalin başından beri her gün çoğalan ve devam eden bir şiddetle artan ve siyah ciltler meydana getirecek kadar çok olan bu yürek paralayan zulümleri burada birer, birer anlatmanın imkanı yoktur. Ancak İnsanlığın dikkatini gerektiği derecede çekebilmek içi, bunlardan bir kaçını belirteceğiz:

İşgal altındaki bölgelerde bulunan savunmasız hal-

kın hepsinin Türk ve Müslüman olmalarından dolayı, haklarında Yunan ordusuna mensup asker ve subaylar tarafından yapılan bu vahşice davranışlar, don ve yeni anlaşma teklifinden sonraki zamanlarda dahi büyük bir şiddetle ırza, cana, mala ve bütün Kutsal Dini ve Milli değerlere yönlendirilmektedir. Bunların arasında Balıkesir, Aydın, Bursa, İzmir, Manisa, Kütahya, Eskişehir, Trakya, Biga, İzmit gibi bölgelerde, sebepsiz veya uydurma bahanelerle halkı Mescitlere doldurarak yakmak, birbirleri üstüne kuyulara gömerek öldürmek, köyleri ateşe vermek, ürünleri imha etmek, kişilere ait sürüleri sürmek, ırza geçmek, evleri soymak, malları gasp ile sahiplerini öldürmek gibi insan olma vasıfları ve savaş hukuku ile karşılaştırılamayacak en canice olaylarla Türk ve Müslüman halkı yok edilmektedir.

Balıkesir, Aydın, Manisa, Trakya gibi yerlerde Müslüman ileri gelenleri ve zenginleri, her gün; icat edilen bir sebeple sürmekte, kovmakta ve hapsedilmekte, köylerde Mescitler yıkılarak, İmamlar, sarhoş askerler tarafından sokak, sokak dolaştırılmakta ve zorla Ezan okutturulmak gibi hakaret içeren muamelelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Manisa civarındaki Cami, Bayram Namazı sırasında basılmış ve Türkiye için başarı duaları yapıldığı bahane edilerek, içindeki cemaat süngülenmiştir.

Son zamanlarda Menemen şehrinin İslam Mahalleleri ansızın çevrilerek, halk Yunan askerleri tarafından soyulmuş, genç kızlarla, kadınların ırzına açıkça saldırıda bulunulmuştur. Hamile kadınlar sokak ortalarında öldürülmüştür.

Osmanlı Devletinin kuruluş şehirlerine ait Bilecik, Söğüt Kasabaları ile çevresi tamamıyla yıkılmış, Bursa'da; Saltanatın Kurucusu Sultan Osman'ın Türbesi, binbir türlü hakaretle karşı karşıya kala-

rak, Babası Ertuğrul Gazi Hazretlerinin mezarları dinamitle uçurulmak gibi, Kabirlere varıncaya kadar tecavüzlerde bulunulmuştur. Ardından, Söke ve Kuşadası'nın işgali münasebetiyle, İslam kadınlarına saldırılmış ve çalgılarla yollarda gezdirilmişlerdir.
Söke, Torbalı civarındaki köyler ateşe verilerek, yangından kaçmaya çalışanlar katledilmiş, kalanlar da alevler içinde kalarak ölmüşlerdir. Suçsuz insanların başları, süngülerin uçlarına takılarak köy, köy gezdirilmiştir. Karahisar'ın Sülümenli, Söğlün, Karaaslan, Deper Köyleri yakılmış ve halkı öldürülerek, adı geçen yerlerden eser dahi kalmamıştır. Gemlik, Karamürsel, Yalova, İznik çevresinde Kasaba ve Köyler taş taş üstünde bırakılmayacak şekilde yıkılmış, onbinlerce İslam nüfusu öldürülmüştür.
Özet olarak: İşgal bölgelerinde Yunanlılar tarafından katledilen savunmasız ve suçsuz halkın sayısı yüzbinlere çıktığı gibi, bu arada yüzlerce köyler, kasabalar, şehirler yakılmış ve özel kişiliklere ait milyarlar kıymetinde genel servetler gasp edilmiş ve yağmalanmıştır.
Bu arada, yalnız ve kısmen Ertuğrul, Eskişehir,İzmit gibi şehirlerde İznik, Haymana gibi kazalarda, şimdiye kadar yapılabilmiş olan tahkikata göre, resmi ve Dini değerlerin hasarları ile menkul ve gayri menkullerin kayıpları (252.585.179) Türk Lirasına varmış bulunmaktadır. Bunların emsalleri pek çoktur.
Gaspın, yağmacılığın ve zulümlerin bu şekilde devam etmesi halinde, Batı ile Doğu arasında pek önemli bir yerde bulunmakta olan Türkiye'nin durumundan, bütün Dünya ve özellikle Avrupa genel ekonomisinin zarara uğrayacağı şüphesizdir.
Türkiye hakkında reva görülen bu büyük haksızlığı ve onun tabii bir sonucu olan işbu mahzurları, evvelden beri Hükümetlerine karşı daima tekrar ve ihtar eden bazı haksever Avrupa siyasileri ve Milletvekillerinin

bakış açıları, bu anda bir gerçek halinde ortaya çıkmaktadır. Şimdi resmi belgelere dayanarak, işbu zulümleri gösteren ciltlerle kitaplar hazırlanmaktadır. Şu ciheti de ilave etmek isteriz ki; İtilaf Hükümetleri arasında bazılarının bu zulümleri de dikkate alarak Türkiye meşru hukukunun tanınması konusunda, şimdiye kadar gösterdikleri ve göstermekte oldukları eğilime karşı Türkiyeliler çok teşekkür etmektedirler.

Bizzat İtilaf Devletleri irtibat subaylarının şahidi bulunduğu bu vahşice olaylar, Avrupa Hükümetlerince de resmen bilinmektedir ve adı geçen irtibat subayları tarafından imzaları altında mensup bulundukları İstanbul Temsilcilerine gönderilen raporlarda da tasdik olunmuştur. 22 Mayıs 1921 tarihli raporunda Uluslar arası Kızılhaç Cemiyeti Temsilcisi Mösyö Moris Geri, Anadolu'da bizzat yaptığı, zulümlerin tahkikatında bu gerçekleri itiraf etmektedir.

Özet: İşgal bölgesi; savunmasızların, zayıfların kan ve öldürülme sahnesi olmuştur. Geçmiş zamanlarda bile, bütün bir tarihinde azınlıkların ve zayıfların hukukuna, onuruna, ananelerine uyumu, idaresine pek şerefli bir prensip olarak gören Türk Milleti'nin, bugün 20. Asır ortasında, hakkında uygulamaktan çekinilmeyen zulümlerin, tüm insanlık adına üzücü bir hakarettir.

Hayat hakkını ve istiklalini bu yüzyılla uyumlu düşünce ve medeniyeti savunmaktan başka bir şey yapmayan Türk Milleti en ilkel devirlerdeki insanların bile görmesinden üzüntü ve utanç duyacağı bir düşmanın zulümleri ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Gerçi, Türkiye Milleti böyle bir düşmana karşı, aynı şekilde karşılık vermeyi, tarihine ve bu yüzyılın medeniyetinden ilham alarak düşüncenin prensiplerine sığdıramamaktadır.

Müsaadenizle şu yönü de işaret etmek isteriz ki, Yunan ordusunun subay ve askerleri tarafından savunmasız bir halk topluğu hakkında uygulanan bu Uluslar arası suçlar ve cina-

yetler Lahey Barış Konferansı hükümlerinin 46, 48, 51, 52 ve 56.cı; Brüksel Konferansının Savaş alanlarına ait 38, 39, 40, 41 ve 42. maddelerinde ayıplanıp ve yasaklanmaktadır.

Savaş halindeki ordularına ait talimatnamenin 37. maddesinde Kuzey Amerika Birleşik Devletleri dahi silahsız olan, düşman Devletin halkının kişisel özgürlüğüne ve mülkiyet hakkına uymaya mecbur tutmaktadır.

Bugünkü Yüzyılın Devletler Hukuku ve bilim adamlarınca kabul edilmiş bir gerçek ve prensiptir ki; "Savaş yalnız devletten devlete yapılan bir silahlı harekettir." Savaşan ordulardan birine fiilen mensup olmayan silahsız sivil halkın; mal, mülk, ırz, can ve Kutsallıklar her türlü saldırıdan uzaktır. Halbuki yüzyılımızın medeniyetinin sonucu olan, bugünkü hukuk zihniyeti önünde Türkiye'nin işgal altındaki yerlerinde ve sözde Anadolu'ya medeniyet getirmek görevi ile yükümlü Yunan ordusu tarafından yapılan ve yapılmakta bulunulan zulümlerin ve en eski çağların hukuk anlayışlarının bile ürkeceği bir durumu göstermektedir.

Medeni bir Millet olduğu halde, Devletler Hukukuna uymayan bir şekilde, kendisine istiklal hakkı inkar edilen Müslüman Türkiye halkına, şahsi hayat hakkı da tanımayarak, bugün imha etmeye çalışmaktadır. Yalnız bu feci durumun oluşmasına sebep olduklarını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine tebliğ ettikleri 26 Mart 1922 tarihli notalarında:

"Yunan milletine Müttefiklerin davası için kabul ve yerine getirdiği büyük fedakarlıklar..." Cümlesi ile resmen itiraf eden İtilaf Hükümetlerinin kişisel değil, bu hale daha uzun bir süre sürecek olan Dünya Medeniyetinin dahi Tarih huzurundaki sorumluluğunun, ne kadar büyük olacağı anlatılmaktan uzaktır. Gerçi, İnsan ve İslamiyet Dünyasının önemli bir kısmı kan ve ateş içinde yakılırken, medeni Avrupa milletleri, buna nasıl tahammül ediyorlar?

Avrupa Hükümetlerince, Yunan ordusu tarafından Türklere ve Müslümanlara reva görülen bu zulümlere karşı, şimdiye kadar susan ve üstü kapalı bir şekilde kabul edilmiş olması,

İslam Dünyasında Türkiye'nin yalnız, Müslüman olması sebebiyle ileri geldiği düşüncesini doğurmaktadır.

Halbuki; Türkiye, eski eserlerine oranla Medeniyetinin yüksekliğini, özellikle vicdan hürriyetine olan, hürmet gören 20.ci yüzyılı ve bu yüzyılın muhtelif Dinlere bağlı bütün

Dünya Milletlerini, böyle bir düşünceden uzak tutmak istemektedir.

Bu yüzyılın vicdani hukukunun, Din ve ırk farkı olmaksızın Milletlere tanıdığı İstiklal ve hürriyet haklarını, kendi hakkında da savunmaktan ve bütün Milletlerin hür ve bağımsız olarak mukadderatına sahip olmalarını istemekten başka bir gayesi bulunmayan Türkiye, Medeni Dünyanın emperyalist gayeler peşinde yürüyen Hükümetlere yardımcı olmakla, Dünya için zarardan başka bir şey düşünmek olmadığı inancındadır.

Türkiye'nin işgal altındaki yerlerindeki Yunan ordusunun yaptığı zulümlerini, 20.ci yüzyıl medeniyeti ve kültürü adına protesto ederken, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Medeni Milletlerden, Hükümetleri nezdinde, etkin girişimlerde bulunarak, bütün bir İnsanlık Tarihi için leke oluşturan, kan ve yangınla yapılan bu müthiş işkencelere, artık son verdirme sebeplerini tamamlamalarını rica eder."

Başkan:

Bu notanın tercüme edilip ve çekilmesini kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Düzeltmelerle, tercüme edilip, çekilmesi kabul edilmiştir.

***

"ERZURUM KIZI: KAHRAMAN FATMA"

(Kendi Birliğini, kendisi oluşturdu...)

18 Haziran 1922 tarihli Tevhid-i Efkar Gazetesi'nde H.M. imzası ile Yayımlanan *"Kahraman Fatma"* başlıklı yazıdan:

"Onu geçen kış İzmit'te gördüm. Ne olursa olsun böyle tam silahlanmış, omzundan aşağısı fişeklerle sarılı, belinde uzun kaması ve tabancasıyla, dağlı bir yiğit kıyafetinde, bir "Anadolulu kadın".
İlk defa görünce, insana evvela bir hayret duygusu geliyor. Sonra bu hayret, bir kahraman karşısında duyulan saygı ve hürmet duygularına karışıyor.
İşte o zaman insan, ne kadar büyük bir Milletin evladı olduğunu, gururla ve iftiharla anlıyor. Bana ırkımın gururunu duyuran, bu mücahit kadın, Fatma adında, bir Erzurum kızıdır. Bir Fatma'nın ruhundan, bir gün gelir de nasıl ırkımın destanlarda söylenen kahramanlığını taşıyacağını, umar?
Halbuki, Kara Fatma'nın adı, İzmit dağlarında, Orduda ve cephelerde, mertliklerin en büyük şanıyla söylendiğini duyarsınız.
İzmit'in caddelerinde rastlarsanız, bu kısa boylu, kemikli ve geniş yapılı, başından örtüsünün saçakları omuzlarına sarılmış, bu Erzurum kızının gümüş saplı kamçısını nasıl salladığını ve yürüyüşündeki kahramanca alçak gönüllülüğün, namı etrafında dönen bütün şanlı hikayelerde nasıl daha mağrur olduğunu göreceksiniz.
Keskin kaçları altında, öyle bir yağız bakışları var ki, kahramanlığın kendisi bile, bu bakışların önünde küçülür. Size eğer, tatlı Memleket şivesiyle hatırınızı sorarsa, sesinde o kadar merhamet ve şefkat bulursunuz ki, Kahraman Fatma size, yıllardan sonra kavuşulmuş bir ana kadar yakın gelir.
Eğer hayatından ve şanlı savaşlarının anılarından bahis açarsanız, Kahraman Fatma, o zaman gülümser, gözlerini gözlerinizden ayırıp, uzaklara bakar.
Onda o kadar yüce bir alçak gönüllük vardır ki, o an ellerinden öpersiniz ve "Var ol Ana, Var ol Ana" diye, sesiniz titrer. Ben, işte böyle şanlı bir Erzurum annesini

ve kadınların en kahramanını tanıdım. Bu savaşçı ve asker kadını gördüğüm zaman, 45 yaşlarında vardı. Ancak, hala dinçtir ve daha çok düşman başı yiyecektir. Kocası Binbaşı derviş Bey vefat edince, fişekliklerini beline dolamış, çizmelerini ayağına geçirmiş ve tüfeğini omzuna asarak, ateş ve kan cephesinde kahramanlık yapmaya çıkmıştır.

Kara Fatma, birçok savaşlara katılacağı birliğini, bizzat kendi oluşturmuş. İznik cephesinde düşmanın yaptığı taarruzu, Kara

Fatma püskürttü, kahramanları ile birlikte savaştı. Göğsünün sağ tarafına saplanan bir mermi, bu savaşçı kadının göğsünü kan içinde bıraktı.

Fakat Kahraman Fatma bu hali ile bile düşman üzerine yürümeye devam etti. Kara Fatma'nın bütün vücudu, düşman kurşunlarının ve şarapnel parçalarının anıları ile doludur. Hiçbir mermi, bu savaşçı kadının vücuduna ölümü getiremedi.

Kara Fatma, şimdi İzmit Karargah Kumandanıdır. Onun cesur menkıbelerini anlatmak, ne analarından bile, böyle kahramanlar yaratan bir Milleti bu kadar yüceltmek ve şükretmek mümkün değildir."

***

"İSTİKLALİN MANASI; KAYBEDİLİNCE ANLAŞILIR"

(Çok uzun sürdü, daha bitmeyecek mi?)

19 Haziran 1922 tarihli Tevhid-i Efkar Gazetesi'nde Yahya Kemal imzası ile yayımlanan yazıdan satırbaşları:

"Ah üç yıl... Bu üç yılın manası... Her derin mana gibi anlayanın idrakine göredir. İstiklalimiz varken, birdenbire istiklal mücadelesine niçin girdiğimizi, bazı zavallılar anlayamadılar.

Öyleleri, istiklalin manasını ancak, istiklalimiz kay-

bolduktan sonra anlarlardı. Fakat o anlayış bir derece uzun sürerse, kurtuluş ve anlayıştan, on derece daha uzun sürerdi.Bütün esir olmuş Milletlerin geçmişleri hatırlarda, bütün esir Milletlerin hali göz önündedir.
Lakin, Türk yaradılışı, talihin bu tecrübesine boyun eğmediği için, birdenbire galeyana geldi. Bunun için, eski istiklalimizle, yeni istiklalimiz arasında, bir günlük ara bile yoktur.
İşte bunun içindir ki, bu istiklal savaşını geçmiş savaşlardan biri zannedenler; "Çok uzun sürdü. Daha bitmeyecek mi?" diyorlar.
Fransız Devriminin ünlü Devrimcilerinden Boissy d'Anglas'a devrimden çok zaman sonra Ayan (Memleketin ileri gelenleri) Meclisinde demiş ki; "Devrim zamanında siz ve arkadaşlarınız sanki ne yaptınız?"
Bu acı serzeniş karşısında Boissy d'Anglas ayağa kalkarak ve gür bir sesle; "Beyefendi, biz altıyüz seneyi, altı senede yürüttük." diye bağırmış.
Biz ise bu üç yıllık savaşın manasını, kürsülerden nutuklar, Milli hareketin merkezinden beyannameler, binlerce defa ifade ettiler. İfade ettiler ki, bu savaş bir fetihler savaşı değil, bir politika savaşı değil, bir ortaklık savaşı değil, yalnız ve yalnız bir "İstiklal Savaşı'dır" ve bu Türk Vatanın istiklali sağlandığı anda, son bulur.
Türk Milletinin bu yemini bir hamlede ve bir günde yerine gelemezdi. Hamle hamle, hedef hedef mümkün olurdu. Bu emel, bu üç yılda, Doğudaki altı İlimizde, Güneydeki bir İlimizde sonuca vardı.
İzmir'de, Bursa'da, Edirne'de de mutlaka sonucuna varacaktır. Üç yıllık savaştan sonra, bütün Vatanın kurtulması, bugün fiilde değilse bile, kuvvetle olacaktır.
Barışı bekleyenler, sabırsızdırlar. Fakat istiklali bekleyenler değildirler, ümit doludurlar. Barışı bekleyenler, Milli hareketin başarılarının hatırı için, istiklal bekleyenler, aksine Kutsal görevi gören bir hareket olduğu

için severler.
Barışı bekleyenlerin nazarında, Milli hareketin Başkumandanı ve bütün Kumandanları talihin, istiklali bekleyenlerin nazarında, aksine bir Kutsal Görev'in sembolüdür.
Her nasıl olursa, olsun, Barışı bekleyenler: "Milli Ordu hala taarruz etmeyecek mi? Etmeyecekse..." gibi, zehirden daha öldürücü düşünceler, söyleyebilirler.
Fakat istiklali bekleyenler, Kars'ta, Birinci İnönü'de, İkinci İnönü'de, İzmit'te, Sakarya'da; bütün Milli zaferlerimizde yanılmadıkları gibi, bu defa da, yanılmıyorlar. İdrak ediyorlar ki:
"Aslan gerilir de öyle atlar ve öyle muzaffer olur."

***

"ÇABUK VE BAŞARILI BİR BARIŞ DİLERİM"

(Bağımsız İzmit toprağından Yüce Meclise selam ederim)

Tarih: 21.Haziran.1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Elli dokuzuncu Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse
Başkan: İkinci Başkan Rauf Beyefendi

Mösyö Claude Farrere'den gelen telgraf:
Başkan: Türk Dostu olarak tanınan, evvelce **İzmit**'e kadar görüşmeler yapmak üzere gelmiş olan **Mösyö Claude Ferrere**'den **Yüce Meclisimize** hitaben bir telgraf vardır. Okutuyorum:

"Ankara'da; Büyük Millet Meclisi Başkanlığına:
Fransa'ya pek süratli bir şekilde dönmek mecburiye-

tinde bulunduğumdan, Bağımsız İzmit Toprağından, Büyük Millet Meclisine ve onun Başkanına ateşli duygularımı tapınırcasına beyan ve çabuk ve şerefli bir Barış temennilerimi arz ederim." 20.Haziran.1922-

Claude Farrere

***

"TÜRKLER HEP ÖZGÜR VE BAĞIMSIZ YAŞAMIŞLARDIR"

(Türklerin tarihi verecekleri hesapta alınları açıktır...)

Vakit Gazetesinin 22 Haziran 1922 tarihli sayısında Mustafa Kemal ve Claude Farrere buluşması:
Mustafa Kemal İzmit'te Fransız yazarı Claude Farrere'i kabul ettikten sonra, Saray Bahçesinde verilen ziyafette bir nutuk vermiştir. Bu nutuktan bazı parçaları alıyoruz: "Türkiye'nin ve Türk halkının pek değerli dostu Mösyö Claude Farrere'i şu anda samimi toplantımızda görmekten çok sevinçli ve mutlu sayıyorum.
Aziz ve saygıdeğer dostumuz Claude Farere... Saygıdeğer kişiliğinizi bir kıyısında olsa bile özgür ve bağımsız yaşayan Türkiye topraklarında kabul etmekle pek sevinçli ve mutluyum.
Türkiye halkı yüzyıllardan beri özgür ve bağımsız yaşamış ve istiklalini yaşama hakkı sayan bir ırkın kahraman evlatlarıdır. Bu Millet istiklalsiz yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır. Türkler tarihe ve medeniyete verecekleri hesaptan alnı açık çıkacaktır.

***

"FRANSA TÜRKİYE İLE YAKIN İLİŞKİLER İSTEMEKTE"

(Fransa; Müttefiklerin bir ortağı olmasına rağmen...)

22 Haziran 1922 tarihli Tevhid-i Efkar Gazetesi'nin Mustafa Kemal–Claude Farrere Buluşması yazısından:

"Başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Claude Farrere'in İzmit ve Adapazarı'nı ziyaretleri izlenimleri...
Bu buluşma bir çok bakımdan çok önemlidir. Çünkü Umumi Savaş Türkiye için büyük bir yenilgi ile sonuçlanmıştır.
Müttefiklerin bir ortağı da Fransa'dır. Fakat böyle olmasına rağmen Fransa'nın ünlü bir yazarını, savaşın şiddetle sürdüğü bir dönemde, İzmit'e, Gazi Mustafa Kemal Paşanın ayağına göndermesi gerçekten çok anlamlıdır.
Fransa bu jesti ile, yakında zafere ulaşacağına inandığı Türkiye ile savaş sonrası siyasi ve ekonomik ilişkilerinin temelini atmak istemiştir.

***

"TÜRK ORDUSU AVRUPA ORDULARI İLE EŞİTTİR"

(Claude Farrere aynı zamanda bir askeri uzmandır...)

Konu Claude Farrere'nin İzmit ziyareti
27 Haziran 1922 tarihli Akşam Gazetesinden alıntılar:

"Claude farere yalnız edebiyatçı ve yazar değil, Pierre Loti gibi, hayatının büyük bir bölümünü Fransız Deniz Kuvvetleri'nde geçiren bir askerdir.
Sadece bir dost olarak değil, aynı zamanda bir uzman

gözüyle İzmit Cephesini ziyaret eden Farrere verdiği beyanatında; "Anadolu'daki ordu, en iyi Avrupa orduları ile eşit değerdedir." demiştir.
Yine onun tanıklığına göre Ordumuzun değerini bir kat daha artırmak özellik, gayet kötü ve acımasız şartlar altında, yoktan var edilmiş olmasıdır.

***

"YAKILMIŞ VE YIKILMIŞ BİR KÖY RESMİ"

(İki öküzün çektiği kağnı arabaları top gülleleri ile dolu...)

Yahya Kemal Beyatlı'nın 13 Temmuz 1922 Tevhid-i Efkar Gazetesi'nin yazısından satırbaşları:

"İstanbul'un küçücük Müslüman dükkanlarında duvarlara dört çivi ile tutturulan, al ve yeşil resimlerden bir resim gördüm. Ressam Anadolu'daki harabenin gerçek bir tarifini en basit bir sanatla kağıt üzerine çizmiş:
Yakılmış, yıkılmış bir köy, yerle bir olmuş bir halde duruyor. Bu harabede yalnız yangından kavrulmuş bir ağaçla, sakat bir minare yükseliyor.
Viran köyceğizin yanındaki yolun üzerinde en ilkel kılıkta iki öküzün çektiği bir kağnı arabası duruyor. Arabanın içi son sistem top gülleleri ile dolu görülüyor.
Arabanın yanında cephe yolcularından oldukları belli, boynunda fişeklik asılı bir köylü kadını ile, önünde kırmızı kuşaklı çocuğu oturmuş, viran köyün yanında biraz istirahat ediyorlar.
Kadın sevimli bir gülümseyişle siyah ekmeği kırıyor. Hissediliyor ki, ana ve oğul yorgunluklarını aldık-

tan sonra yine yola düzülecekler. Ressam gidecekleri yerin resmini de resmin altına unvan kılıklı yazmış: "Sakarya'ya Doğru".

İstanbul'un küçücük dükkanlarında görülen bu resim öyle bir gerçeği dile getiriyor ki, düşmanlarımız görmediler. Onlar bu İstiklal Savaşı'nı, bu çaresiz Milletin yoksul tabakasının ruhundan doğmuş bir hareket olduğunu anlamadılar.

Üç yıllık bir deneyim, bu gerçeği kanıtladı. Facianın derecesi arttıkça, bu Milletin İstiklal özlemi de arttı. Büyükten, küçüğe kadar, uzaktan, yakına kadar her bireyini daha da fazla sardı.

Üç yıldan beri en çok dile getirilen bu "İstiklal" kelimesi, özgürlük ve meşrutiyet düşünceleri gibi Avrupai okullardan sızmış, kalbur üstü tabakanın telkinleri ile yapılmış, halkın kafasına da yayınlarla yerleştirilmiş bir fikir değildir. Tam aksine yerli bir fikirdi. Yabancı bir fikir, ne kadar bulaşıcı olursa olsun, bir çevreyi ancak 10/15/20 yılda sarabilir.

İzmir faciasından önce Türklerin çevresinde "İstiklal" fikri ile ilgili bir yayına tesadüf edilmiyordu. İzmir faciası ile birlikte bu düşünce birden bire yüksek sesle dile getirilmeye başlandı.

Parasızlıklarımız, gereksinimlerimiz arttıkça, "İstiklal" açlığımız daha fazla artıyor. Acılarımız çoğaldıkça, ufuklarda barışın yıldızı değil, "İstiklal'in" yıldızını arıyoruz.

Evet... İstanbul'un küçük dükkanlarında görülen o resimdeki köylü kadın, küçük çocuğu ile Sakarya'ya doğru yalnız asil bir ülkünün sürüklemesi ile değil, gerçek hayatta yegane çarenin "İstiklal" olduğunu hissettiği için, doğal görüntüsü ve güdüsü ile gidiyor.

***

"MECLİS BENİ ZAFERİ SAĞLAMAKLA GÖREVLENDİRDİ"

(Ordunun maddi, manevi gücünü artırmak gayesindeyiz)

Tarih: 20 Temmuz 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yetmiş yedinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Başkumandanlık Kanunun üç ay uzatılması ile ilgili yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan): Başkumandanlık Kanunu hepimizin hatırladığı gibi, **Milli İstiklal Mücadelesinde** geçirdiğimiz en buhranlı günlerin doğurduğu bir ihtiyaç üzerine yapılmıştı. Geçen sene, **Ağustosun** ilk günlerinde **Yüce Meclis**, savaş durumunun gerektirdiği en kesin ve ciddi önlemleri görüşürken, bu **Kanunu** yapmış ve bu **Kanuna** eklediği bir özel madde ile, **Milli İradenin**, kendi iradesinin önemli bir kısmını benim şahsıma vererek, beni zaferi elde etmekle görevlendirmişti.

Dünyada hiçbir **Meclis** yoktur ki, iki şartın kesin olacağına inanmadıkça, böyle bir yetkiyi, kendi isteği ile, herhangi bir kişiye versin. Bu birinci noktadan ötürü **Yüce Heyetinizi** takdir ve tebrik ederim. İkinci nokta ki, kişiliğime, çok büyük bir güveni ve itimadı ifade eder. Bundan dolayı da **Yüce Heyetinize**, tam bir gönül açıklığı ile teşekkür ederim. Ancak bu maddenin ifade ettiği gibi, bahis konusu olan yetkinin, bana verilmesi, Ordunun maddi ve manevi gücünü yükseltmek, sevk ve idaresini güçlendirmek maksadı ile olmuştu.

Büyük bir memnuniyetle arz ederim ki, bugün **Ordumuzun** manevi gücü en üst seviyededir. **Ordumuzun** maddi gücü dahi hiçbir olağanüstü önlemlere gereksinim duymayacak bir seviyeye gelmiştir. Bu sebeple artık böyle bir yetkiyi devam ettirmeye gereksinim ve ihtiyaç kalmadığı inancındayım.

Milli Hakimiyetimizin kayıtsız, şartsız **Millete** ait olduğunu belirleyen ve ifade eden **Anayasamızın** hükümlerine göre, bugünkü **Başkumandanlık Makamı** dahi geçicidir. **Başkumandanlık** sıfat ve yetkileri, doğrudan doğruya **Yüce Meclisinizin** manevi kişiliği içindedir. Mutlu sonuca güven içinde varacağımıza şüphe yoktur. O gün kıymetli **İzmir**'imiz, **Güzel Bursa**'mız, **Hilafet** ve **Saltanat Merkezimiz** olan **İstanbul**'umuz, **Trakya**'mız; **Anavatana** katılmış olacaktır.

O mutlu gün geldiğinde, **Büyük Milletimizle** beraber, **Yüce Heyetiniz** ve ben de **Yüce Heyetiniz** içinde bir ve bir üye olarak, tabiidir ki, en büyük mutluluğu yaşamaktan şeref duyacağız. Dünyada; **Milletin** sinesinde, özgür bir Milletin ferdi olmaktan daha büyük bir mutluluk yoktur. Ne kadar yüksek olursa, olsun, maddi makamların hiçbir değeri yoktur. Müzakere edilecek olan **Kanunda**, bu yetkilerin kaldırılmış olmasını, göz önünde bulundurmanızı rica ederim.

Ali Rıza (*Bebe*) Bey (İstanbul): Belirtmek istediğim noktalardan **birincisi, Ordunun** maddi ve manevi gücünü ve kabiliyetini elde etmiş olmasıdır. Duyduğum bu haberi, son zaferimiz için çalışan ve her dakika onu bekleyen **Millet** için bir müjdeli hayır olarak kabul ederim.

İkincisi: Başkumandanlık Kanunu ile sahip oldukları kudret ve kanun yapma yetkilerini, halen kullanmaya gerek kalmadığına inandıklarını beyan etmekle, **Millete** ve **Büyük Millet Meclisine** karşı gösterdikleri büyüklüğü kaydetmek isterim.

Üçüncüsü: Yine aynı **Kanunun** ikinci maddesi ile sahip oldukları geniş yetkilerin bir kısmını; askeri gereksinimlerin getirmiş olduğu birkaç mecburiyet dolayısıyla uygulayıp ve kullanarak, özellikle bunların kullanılmasından sakınmaları, **Paşa Hazretlerinin** karakterinin yüksekliğini gösterir. **Paşa Hazretlerinin** bu geniş yetkileri kullanmakta gösterdikleri kıskançlık, **Milli Tarihimizde Yüce Mevkilerini**, o kadar yükseltmiştir ki, bunun derecesini takdir etmekten acizim.

Paşa Hazretlerini bütün varlığımla Kutsarım.

Şimdi esas meseleye geliyorum: Bugün **Başkumandanlık** gerekli midir?

Başkumandanlık bugün; **Ordumuz** için vazgeçilemez derecede bir gereksinimdir. Bu askeri mecburiyet, bir ihtiyaçtır. Bu makama her şekilde layık olan **Paşa Hazretlerini**, daima **Ordumuzun** başında görmek, **Milli** çıkarlarımız ile eş değerdedir. Zaman içinde, kısıtlanma meselesine gereksinim var mıdır? Vardır. **Millet Meclisi**, **Milletin** kesin iradesi olan, kişisel iradesini **Paşa Hazretlerinin** manevi kişiliğine aşılamıştır. **Milli Tarihimizde** bir harika durum oluşturan bu olayın önemini ve büyüklüğünü anlayan **Paşa Hazretleri**; kendisine sunulmak istenen bu gücü ve kanun dahi yapma yetkisinin kısıtlanması gayesi ile; **Başkumandanlığın** zamanla kısıtlanması prensibini ileri sürmüş ve bu durum **Yüce Meclisçe** uzun uzadıya müzakere edildikten sonra, kabul olunmuştur.

Halbuki bugün, **Paşa Hazretleri** kendisine bağışlanan bu yetkilerin kullanılmasına gereksinim kalmadığına inandığını söyleyerek, teklifini yapmıştır. Bence **Başkumandanlığın** hududu; **Milli** gayemizi elde etmek için sarf edilecek zamanla ile sınırlıdır. Bu zamanın tayin edilmesi; doğrudan doğruya son zaferin alınmasına dayalıdır.

Durak (*Sakarya*) Bey (Erzurum): Biz **Paşa Hazretlerini Başkumandan** yaptığımız zaman, önemli ve tarihi dakikalar geçiriyorduk. **Yüce Meclis** bu gereksinimi görerek, böyle bir **Başkumandanlık** oluşturdu. **Paşa Hazretleri** burada dediler ki; Manevi gücü çok yüksek ve **Milli** emellerimizi yerine getirebilecek kadar güçlü bir halde bulunuyor.

Buna çok teşekkür ederiz. Fakat biz henüz teorideyiz. Henüz oluşturma safhasına girmiş değiliz. Şimdi **Başkumandanlığa** gereksinim var mıdır, yok mudur? Bunu da düşünmeye gerek yoktur. Hatta düşünmek dahi doğru değildir. Çünkü **Başkumandan Paşa Hazretleri**, bu işe nasıl başlamışsa, bu işi sonuca da öyle götürsün ve bize öyle teslim etsin.

Başkumandanlığa gereksinim yoktur, dersek, hataya düşeriz. Yarın bir aksi olursa, o zaman kim sorumlu olacak? İyi düşünelim, iyi taşınalım. Bu önemli bir meseledir ve sonuçlanıncaya kadar da **Paşa Hazretlerinden** bu Başkumandanlığın alınması taraftarı değilim. **Paşa Hazretlerinden** rica ediyorum: ***Bu işi bir an evvel bitirsin ve son zaferi elde etsinler.***

Başkan: Müzakerenin yeterliliğini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. Okutuyorum:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık verilmesi hakkında Kanun:

Madde 1.- Millet ve Memleketin mukadderatına fiilen el koyan yegane Yüce Güç olan ve üyelerinden her birinin Anayasa ile Hukuk ve dokunulmazlığı ile korunan ve Manevi Kişiliği ile Başkumandanlığa uygun bulunan, Türkiye Büyük Millet Meclisi; Başkumandanlık fiili görevini, geçici olarak, kendi Başkanı Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini görevlendirmiştir."

"Madde 2.- Meclis gerek gördüğü takdirde, bu sınıf ve yetkiyi kaldırır."

"Madde 3.- Başkumandanlık süresinin üç ay uzatılmasına dair olan 6. Mayıs.1922 tarihli kanun kaldırılmıştır."

"Madde 4.- İşbu kanun yayım tarihinden itibaren geçerlidir."

"Madde 5.- İşbu kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yürütülür."

Başkan: Kanunun *tümünü oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler ellerini kaldırsın.*

Kanun *oy birliği ile kabul edilmiştir.*

***

"ASMA DEĞİL, TAHTA KÖPRÜLERİMİZ BİLE YOK"

(Askerlerimiz, bir çok sulardan yüzerek geçiyor...)

8 Ağustos 1922 tarihli Akşam Gazetesi'nin "Anadolu Manzaraları" başlıklı yazısından satırbaşları:

"Kudüs, Şam, Beyrut, Halep, İzmir, İstanbul ve Edirne gibi birçok şehrimiz vardı. Konya Kudüs'e göre bir kasaba, Ankara Beyrut'a göre bir çadır kent. Suriye ve Filistin şehirlerini anlaşma ile elimizden aldılar. İstanbul, Mütareke ile işgal edildi. İzmir ve Edirne ise istila altındadır. Düşman köprülerimizi yıktı, demiryollarımızı bozdu, fakir köylerimizi yaktı.

Tek başımıza silahsız ve denizsiz bırakılan Anadolu, ilkel bir ülke ortasında, çağdaş medeniyetin bütün makineleri ile çarpışıyor. Asma değil, tahta köprülerimiz bile yok. Askerlerimiz birçok sulardan yüzerek geçiyor. Öyle kırk katlı değil, istasyon binalarımızdan daha güzel neredeyse tek katlı bir evimiz bile yok.

Başkumandanımız, Ankara bağlarında, bir köylü evinde yatıp, kalkıyor. Ordumuz, toplarını Kafkas'lardan, ta Afyonkarahisar'a kadar kendi çekiyor. Erzakımızı, kadınlar ve çocuklar taşıyor. Tüfeklerimiz kaçak, cephanemiz kaçak, askerimizin giydiği elbiseleri bile, donanmaların ablukasından kaçırıyoruz. Elektrik harikalarından mahrumuz, İlçelerimiz güneşle beraber adeta sönüyor. Ne tiyatrolarımız, ne sahnelerimiz var. Koca Anadolu'da, çağdaş medeni insanları bir gece eğlendirecek, bir gün avutabilecek, hiçbir eğlence tertipleyemeyiz. Dans yok... Şarkı yok... Bir Avrupalıya göre, tam cehennemin ortasındayız. Asırlardır, canını kanını hep kaybettiği Memleketler uğruna feda eden Anadolu, tıpkı bir iskelet gibi kaldı.

Bu ülke uzaktan bakanları bir ölüm hayaletinin dehşeti içinde bırakıyor.Bize içlerinden soruyorlar: "Neyi savunuyorsunuz? Londra gibi bir Başkent mi, İsviçre gibi mamur bir Memleket mi? New York gibi bir hazineyi mi? Toprağınızdan altın mı fışkırıyor?" Ayaklanmamızın arkasında, hürriyetten ve namustan başka hangi hırs saklı olabilir? Avrupa'nın, bizdeki bütün yok dedikler, gerçekten yoktur. Hazinelerimiz, şehirlerimiz, bankalarımız, sarraflarımız... Fakat tüm bu yoklar, şehirler, hazineler içinde Milletlerin çoktandır unuttukları bir erdemimiz var..."

***

"YÜZDE YETMİŞ BEŞ ZAFER İHTİMALİ VAR"

(800 kilometre mesafede askeri nasıl besleyeceğiz)

Fevzi (*Çakmak*) Paşa'nın anılarından: ***(Ankara, 10 Ağustos 1922)***

"Mustafa Kemal ile tam bir görüş birliği içinde olduğumuz için, ben Ordudaki görevimden ayrılarak, Genel Kurmay Dairesinin bir odasında kapanmış, yapılacak taarruzun planlarını hazırlamaya koyulmuştum. O sırada, Ankara'da Hükümet Konağının üst katında olağanüstü bir toplantı yapıldı. Orada toplanan Bakanlar Kuruluna, Rauf *(Orbay)* ***Bey Başkanlık yapıyordu. Müzakerelerin başlamasından biraz sonra, saldırıya karşı olanların itirazları alabildiğine şiddetlendi.***

"Kimisi, taarruzun bir cinnet olduğunu söylüyor, kimisi de niye boşu boşuna kan dökelim diyordu."

Bir başkaları da:"Efendim, yüzde yirmibeş zafer ih-

timali olsa ben de bu taarruza taraftar olurdum. Fakat, maalesef yok." diyordu. Nihayet içlerinden birisi kalkıp da: "Bizim şu kadar katırımız, devemiz olsaydı, bu yapılabilirdi." Gibi bir hezeyan savurunca, dayanamayarak yumruğumu masaya vurdum ve:
"Efendim, bu taarruzda zafer ihtimali yüzde yirmibeş değil, yüzde yetmişbeştir. Gerçi bize karşı olanlarımızın istedikleri miktarda katırımız ve devemiz yok ama, ben Mehmetçiğin mücadele gücünü, Dünyanın başka hiçbir yaratığı ile kıyaslamam. O Mehmetçik kavgayı sevdiği zaman, deveden çok daha fazla yol yürüyerek ve deveden çok daha fazla aç kalarak, daha yürekli dövüşür. Hem unutmayın ki, Sakarya kavgamıza, mermilerimizin çoğunu, Mehmetçiğin karısı taşımıştır. Karşıtlarımıza göre, düşmanın tel örgüleri varmış. Bunu söyleyenlere hatırlatırım ki, Mehmetçik sahiden hırslanınca, yumrukları ile telleri değil, demirleri bile parçalamıştır."
Benim bu sözlerim üzerine Kara Vasıf dedi ki:"İyi ama efendim. Ankara ile İzmir arasındaki 800 kilometrelik mesafeyi alırken, askeri ne ile besleyeceğiz, diye sormazlar mı"?
Onlara, her halde "Mesafeyi ölçerken, pergeli yanlış tutmuş olduklarını" söyledim. Zira belliydi ki, itirazda bulunanlar, bizim taarruza Ankara'dan değil, Afyon'dan başlayacağımızı bile hesaplayamayacak kadar yanlışlar içindeydiler. Ancak, Kara Vasıf Bey'e insafla itiraf edeyim ki, şunları söyledim:
"Vasıf Bey, şimdi harman zamanıdır. Şimdi köylünün elinde her şey vardır. onlar, kendi Ordularını fırınlar dolusu ekmek çıkararak, sürülerle kurbanlar keserek ve çuvallar dolusu üzümler sağlayarak karşılayacaklardır. Bu kavga, başka orduların, başka şartlar içinde yaptıkları kavgalardan hiçbirine benzemez. Bunun içindir ki, bu kavgada bizim beslenme mesafemiz,

tarihin klasik savaşlarında görülen ordularınki gibi gerimizde değil, ilerimizdedir."
Şükürler olsun ki, Kara Vasıf Bey'in gözleri yaşarmıştı. İkna olduğu belli idi. Ancak yine de aralarında adını anmak dahi istemediğim, olumsuzluk timsali karşıt:"Bize deve lazım... Bize katır lazım..."
Deyip durmasına rağmen, taarruz kararımız, Bakanlar Kurulunda çoğunlukla onaylanmış oldu.Fakat tuhaf değil mi, aradan bir süre geçti, "Afyon düştü" diye yaptığımız beyanlara inanmayanlar, bize devamlı olarak özellikle: "Efendim, bize deve lazım... Katır Lazım... Bu işler devesiz, katırsız olmaz..."
Diyen kişiler, bu sefer: "Aşk olsun... İyi oldu. Fakat artık siz yoruldunuz, işin ötesini bize bırakın... Tek siz biraz dinlenin de evvel Allah, İzmir'e biz gireriz..."Demezler mi?
Fakat biz daha tam manası ile sağlanmış saymadığımız bu şerefi, onlara emanet edemezdik. Bunun içindir ki; "Orduyu, Mustafa Kemal ile birlikte Afyon'dan İzmir'e kadar adım adım izledik." O yol üzerinde; "Kimi zaman buğday, kimi zaman üzüm çuvalları üzerinde , ikişer saat kestirerek gecelerimizi geçirdik."
Hatta bu dinlemeler sırasında, üzerine uzandığı çuvalın deliğinden aldığı bir avuç üzümü ağzına atmadan evvel Koca Mustafa Kemal'in gülerek:
"Paşam, şu hayatın cilvesine bak. Arslanlık edelim derken, farelere döndük. Çuval deliğinden üzüm çalıyoruz…"
Dediğini hatırlıyorum. Bu, yolculuğumuzun en şirin nüktelerinden biri olarak aklımda kalmıştır.
Fakat bana inanın ki, ömrümde hiçbir başka yatağın rahatı, beni o üzüm çuvalları üzerinde çekilen muzaffer uyku kadar mutlu etmemiştir.
Yalnız bizim büyük bir hatamız oldu. Büyük taarruzdan sonra, Mareşal Penlöveden, Franklen Builion

ve arkadaşlarından oluşmuş bir heyet, Anadolu'nun herhangi bir yerinde bizimle buluşmak istediklerini söylemişlerdi.
Biz de kendilerine; "9 Eylül'de Nif'te buluşalım." Diye cevap vermiştik. Biz elbette bir diplomatik nezaket içinde, bu ricalarını yerine getirmek isterdik. Ama yerine getiremedik.çünkü Türk süvarileri Akdeniz'in kıyısına varmış, Kordonboyu'nda at oynatıyorlardı.
Bu yüzden, İzmir'e varınca elimizden olmayan sebeplerden "Randevumuza bir gün önce geldiğimiz için, Fransız dostlarımızdan, bizleri affetmelerini istedik."

***

"ÇANKAYA KÖŞKÜ'NDE ÇAY PARTİSİ"
(Türk ve Dünya kamuoyundan gizlenen yolculuk.)

Tarih: 17/18 Ağustos 1922
Yer: Ankara – Akşehir
Konu: Gizlice yapılan seyahat

"Mustafa Kemal, 17/18 Ağustos gecesi, arabayla Ankara'dan yola çıkıp, 20 Ağustosta Akşehir'deki Batı Cephesi Karargahına ulaştı. Yolculuğunu gizli tutmak için, akla gelen her türlü önlem alınmıştı.
Bu durumu gizlemek için, Anadolu Ajansı haberlerinde devamlı olarak; 21 Ağustosta Başkumandanın Çankaya'daki köşkünde bir "Çay Partisi"nin verileceği ilan ediyordu.
Nöbetçiler, Çankaya'da kuş uçurtmuyorlardı. Paşa çalışıyor diye, kimseye randevu verilmiyor, eve kimse yaklaştırılmıyordu. Oysa Gazi Mustafa Kemal Paşa verdiği kararı uygulamak üzere çoktan hareket etmişti, bile.

Konya'daki postaneye kesin sansür uygulanmaya başlanmış, Ordunun tüm hareketleri gece karanlığına alınmış ve askeri yazışmalarda kazanılacak başarıların pek fazla vurgulanmamasına karar verilmişti.
Hareketinden önce annesi Zübeyde Hanım ile vedalaştı:"Ben bir çay toplantısına gidiyorum, anne. Ver elini öpeyim." deyince, Zübeyde hanım oğluna baktı. Üniformalı idi. Çizmelerini giymişti.
Güldü ve dedi ki: "Gittiğin yer, çay ziyafeti değil. İnanmamı istiyorsun. Çay partisine, çizmelerle mi gideceksin? Allah yardımcın olsun. Allah, hepimizin yardımcısı olsun."
Ana, oğlunu çok bekledi. Çay bu kadar uzar mıydı? Çevresindekiler de kendisine bir şey söylemiyorlardı. Ama o artık her şeyi biliyordu. O'na dua etmekten, Allah'tan Türk Milleti adına, oğlu Mustafa Kemal adına başarılar dilemekten başka elinden bir şey gelmiyordu.
Büyük Türk Anası Zübeyde Hanım artık tesellisini, oğlunun başarısı, Memleketin düşmanlarından kurtulması için yaptığı dualarda buldu.
Mustafa Kemal 1. Ordunune"Savaş Karargâhı'na" ulaştığı zaman, Anadolu'nun dış Dünya ile olan her tülü iletişimi kesilmişti. Saldırı için seçilen kesime bakan Kocatepe'de; Mustafa Kemal, İsmet, Fevzi ve Nurettin Paşalar bir araya toplandı. Saldırı güneydeki Afyon kesimini ana hedef alan topçu ateşiyle başlayacaktı.
Karargah, düşman uçaklarının gözetimine açık bir durumda olduğu için, Kocatepe ile Şuhut arasındaki vadiye çadırlar kuruldu.
Fevzi ve İsmet Paşaların Karargahları da, sık ağaçlarla kaplı ve her iki tarafı yalçın tepelerle çevrilmiş vadinin içinde idi. Aslında bu saldırı kararı, en uygun zamanın bulunması kaydı ile Sakarya Zaferinin ardından verilmişti.

Yaptığı tüm bu gizliden seyahatin gayesi, Türklerin saldıracağı düşüncesini, Batılı Devletlerin kafasından silmekti. Bu seyahat için özellikle rutin bir teftiş seyahati havası verilmiş ve bunda da başarılı olunmuştu. Ancak, Mustafa Kemal Paşa saldırıyı uygulamaya koymak için kendine seçmiş olduğu kesin tarih olan 23 Ağustosta Ankara'yı sessizce terk etti. Bu ayrılık sırasında Mustafa Kemal Paşanın kaldığı Çankaya'daki köşkte oturanlara Ankara'dan ayrılışın kesinlikle kimseye söylenmemesi gerektiği şeklinde idi.

Hatta daha ileri gidilip, eğer bir, iki gün içinde Çankaya Köşküne gelenler olursa, Mustafa Kemal Paşa'nın hafif rahatsız olduğu ileri sürülerek, bu konuşmaların yapılamayacağı bildirilecekti. Böylece birkaç gün daha kazanılmış olacaktı.Artık Türk'ün makus (Tersine dönmüş) *talihi, yerini yeni zaferlere doğru yapacağı hamlesini bekliyordu...*

***

"ORDUMUZ DÜŞMANA KARŞI SALDIRIYA GEÇTİ"

(Arzumuz İlahi Adaletin yerine gelmesidir...)

Tarih: 26 Ağustos 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Doksan birinci Toplantı
Celse: İkinci Celse (Gizli)

Askeri durum hakkında Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey'in beyanatı:

Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas):

Genel Kurmay Başkanınız Fevzi (*Çakmak*) Paşa Hazretlerinden aldığım telgrafına göre:

MİLLETİMİZİN VE TÜM FEDAKAR HALKIMIZIN HER TÜRLÜ ZORLUĞA GÖĞÜS YEREREK OLUŞTURDUĞU KAHRAMAN ORDUMUZ, DÜNYADA BENZERİ BULUNMAYAN KABİLİYETLİ VE FEDAKAR İNSANLARDAN KURULMUŞ OLAN ORDUMUZ DÜŞMAN CEPHESİNE KARŞI AMANSIZ BİR SALDIRIYA GEÇMİŞTİR. BU BAŞLAYAN SALDIRI İLE MİLLETİMİZ ARTIK HER TÜRLÜ İSTİKLALE HAK KAZANMIŞTIR.

Kendilerine cevaben; **Hükümet** adına, **Yüce Heyetiniz** adına ve **Millet** adına cevap verdiğim gibi, bu saldırıdan dolayı **Millet** ve **Memleketin** tamamıyla aynı düşüncede olduğunu arz ederim. Davamız **Haktır**. Arzumuz **İlahi** adaletin yerine gelmesini istemekten başka bir şey değildir. Ne pahasına olursa, olsun, istiklal hakkımızı düşmanlarımızın öfkesinin baskısından kurtaracağız. **Allah**, her türlü takdirin üstünde bulunan **Ordumuza**, her türlü başarıyı sunsun. Mutlaka başarılı olacağız.

Bizim saldırımızın son derece gizli tutulması, kesin askeri bir gereksinimdendir. Yalnız ***SAVAŞ BAŞLAMIŞTIR*** şeklinde kesin bir durum vardır. Birkaç gün için de, saldırıyı söze getirmemek gerekir. Bu durumu da **Yüce Heyetinize** arz ediyorum. ***BU KONUDA DUA EDİLMESİNİ, ÜSTÜNLÜĞÜMÜZ VE BAŞARIMIZ İÇİN TEKLİF EDERİM...***

(İZMİR MİLLETVEKİLİ SÜLEYMAN EFENDİ TARAFINDAN DUALAR OKUNDU)

Başkan: ***TOPLANTININ SONU GELDİ. BUNDAN BAŞKA MÜZAKERELERDE BULUNMAYACAĞIZ. HAYDİ, HEPİNİZ CAMİYE GİDİN, SECDEYE KAPANIN, ALLAHIN YARDIMINI DİLEYİN.*** Celseyi kapatıyorum.

***

"MEVZİLER ELE GEÇİRİLDİ, AFYON GERİ ALINDI"

(Ordumuz tüm Dünyanın kabul ettiği harikaları yarattı)

Tarih: 28 Ağustos 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Doksan ikinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Başarı ile devam eden savaşla ilgili Başkumandanlıktan gelen telgraf:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:

İki gündür aralıksız devam eden savaşlar sonunda düşmanın Afyonkarahisar mevzileri ele geçirilmiş ve Afyonkarahisar'ımız geri alınmıştır.Silahlar, ağır ve hafif toplar, mühimmat ve her türlü malzemeden oluşan büyük ganimetimiz (kazancımız) vardır.
Düşmanın bir çok mevzilerinden her biri, birkaç hattan oluştuğundan Birliklerimiz hemen ardından daha bir çok müstahkem hatlarını, ele geçirmek mecburiyetinde kalmıştır.
Hazırlıklarımız, her türlü üstün teknik araçlarla ve güçlü engellerle donatılan ve takviye edilen düşman mevzilerinin, bazen bir saatten az bir zaman içinde ele geçirilmesini temin ettiği gibi, asker ve subaylarımızın tüm dünyanın kabul ettiği gibi harikalar yaratan kahramanlıkları ve yiğitlikleri, bu defa da yeni baştan ortaya çıkmış ve kanıtlanmıştır.
Kumandanlarımızın sevk ve idarede, düşmanın kumanda heyetine karşı üstünlüğü açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının müstesna değeri bu kabiliyeti sebebiyle, Yüce Meclisi tebrik ederim." 27 Ağustos 1922

Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

Rauf Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Dün ve bugün bana gelen **Rus** ve **Azerbaycan Elçileri, Ordunun** son zaferinden dolayı **Yüce Meclisinizi** kutluyorlar. Bu hususun yerine getirilmesi için benden ricada bulundular. **Yüce Heyetinize** arz ediyorum.

Hamdullah Suphi (*Tanrıöver*) Bey (Antalya): Başkumandan Paşaya ve **Orduya Meclis** adına teşekkür yazılmasını teklif ediyorum.

Mazhar Müfit (*Kansu*) Bey (Hakkari): Bir seneyi geçen bir süredir, düşmanın inançsız ayakları altında inleyen **Afyonkarahisar'**ın ele geçirilmesi için, **Ordumuza** güç ve zaferler sunan **Allah'**a binlerce şükürler olsun. Düşmanın saflarını yararak **İslam'**a has kahramanlık ve yiğitlikle süngüsünü düşmanın göğsüne saplayarak ileriye giden **Ordumuzun Yüce Kumanda Heyetine,** subaylarına ve **Dini** bütün askerlerine, **Meclisimizin** hürmet ve selamlarını ve devam etmekte oldukları saldırıda **Allah'**ın başarılı kılması için dua ve yakarışlarımızın **Orduya** bildirilmesini teklif ediyorum.

Başkan: Mazhar Müfit Bey'in önergesi vardır. Okutuyorum:

"Yüce Başkanlığa:
Allah'ın yardımı ve gayreti ile düşman saflarını yararak, Afyonkarahisar'ımızı geri almayı başaran Şanlı Ordumuzun, Kumandan, Subay ve bütün askerlerine hürmet ve selamlarımızın ve devam eden saldırıda başarılarını, Yüce Allah'tan dualarımızı ve yakarışlarımızı yapmakta olduğumuzun bildirilmesini teklif ederim." 28 Ağustos 1922

Hakkari Milletvekili
Mazhar Müfit (Kansu)

Başkan: Teklifi kabul edenler ellerini kaldırsın. İttifakla kabul edilmiştir.

Zamir Bey'in de bir teklifi vardır. Dua edilmesini istiyorlar.

(Kırşehir Milletvekili Ahmet Müfid (*Kurutluoğlu*) Efendi tarafından dua okundu)

Başkan: Bakanlar Kurulu Başkanlığının, savaşın başladığına dair bir tezkere vardır. Okutuyorum:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına: (Bilgi sunumu için)
Bugün sabahtan itibaren, Batı Cephesinde savaş başlamıştır. Kahraman Ordularımız Vatanın namusunu ve istiklalini kurtarmaktan ibaret olan bu Yüce Görevi yapmak için, Allah'ın gösterdiği yolda, bütün cephede cani ve istilacı düşmanla çarpışmaktadır.
Olay bu sabah Büyük Millet Meclisine arz edilmiş ve Meclisin tümü, Milli emellerimizden ilham alarak, Ordularımızın zaferlerini Yüce Allah'tan dilemiştir.
Milli savaşın başından beri, kesin zaferin elde edilmesi için, maddi, manevi bütün güçlerini esirgemeyen fedakar Milletimiz için, takdir olunmuş olan mutlu günler, İnşallah artık yaklaşmıştır.
Bütün Kumandanlar, Subaylar ve Askerleri ile, Evlatlarımızdan ve Kardeşlerimizden oluşmuş bir Kahramanlık Destanı olan ve İnsanlık Tarihi karşısında en lekesiz ve en Kutsal bir davanın tahakkuku uğrunda, hiçbir karşılık beklemeksizin, Allah yolunda, kanını döken Ordumuz için, İlahi yardımı dileyelim ve Kutsal Tapınaklarımızda, büyük bir huşu ve samimiyetle başarıları için dua edelim.
Bütün memurların ve fedakar halkımızın, Ordularımızı maddi ve manevi yardıma devam ederek, bu Milli Savaşımdan paylarına düşen övüncün sahibi olmalarını rica ederim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Bakanlar Kurulu Başkanı
Hüseyin Rauf (Orbay)

***

"ORDUMUZ ESKİŞEHİR'E GİRMİŞTİR, MÜJDELERİM"

(Ayrıca Uşak da tümüyle elimize geçmiştir...)

Tarih: 2 Eylül 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Doksan beşinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Eskişehir ve Uşak'ın düşmandan geri alınması:

Başkan: ***ORDUMUZ ESKİŞEHİR'E GİRMİŞTİR, MÜJDELERİM.***

(Alkışlar ve dahası var, sesleri arasında, **Müfit Efendi** tarafından ayakta dua okunmuştur)

Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): ***ŞİMDİ, BAŞKUMANDAN PAŞA 1-2 EYLÜL GECESİ UŞAK'IN DA GERİ ALINDIĞINI MÜJDELİYOR.***

***

"DÜŞMAN İZMİR'İ BOŞALTMAYA BAŞLADI"

(Düşman güçlerinin takibi ve imhası devam ediyor)

5 Eylül 1922 tarihli Tevhid-i Efkar Gazetesi'nin yazısı:

"Düşman İzmir'i boşaltmaya başladı. 150.000 kişilik Yunan ordusu on günde perişan ve imha oldu. Bozguna uğrayan düşman kuvvetlerinin takibi ve imhası devam ediyor. Simav ele geçirildi, akıncı kollarımız Salihli'de...

On gün evvel Dünyanın en iyi savaş malzemelerine sahip olan ve 150.000 kişiden oluşan bu ordu 10 gün içinde, yarısını kaybetti. Bir tavşan sürüsü gibi,

Anadolu'nun dağlarına, ovalarına, köylerine dağıldı. Askerleri on gün evvel bir fatih gibi girdikleri Türk köylerine, şimdi bir dilenci gibi girip, ekmek dileniyorlar. Subayları, süngülerimizden kurtulmak için, erlerimizin tozlu ayaklarına yüz sürüyorlar.
Ne bozgun... Ne tükeniş...
Hiçbir ordu, on gün içinde böyle müthiş bir felakete uğramamıştır. Allah'a şükürler olsun ki, bu melun düşmanın kahredildiğini görmek nasip oldu."

***

"SAVAŞ MUSTAFA KEMAL'İN EMRİNDE SÜRÜYOR"

(Savaş her yönü ile ve tam bir başarı ile sona erecektir)

Tarih: 6.Eylül.1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Doksan yedinci Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (Gizli)

Savaşın başarı ile devam ettiğine dair Bakanlar Kurulu Başkanının tezkeresi:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Batı Cephesinde, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerinden yayımlanmaması kaydı ile, şimdi aldığım şifreli onaylanmış bir sureti, ilişikte bilgilerinize takdim edilmiştir. Anılan Paşanın arzuları veçhiyle Yüce Meclisin durumdan haberdar edilmesini, rica ederim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Bakanlar Kurulu Başkanı
***Hüseyin Rauf** (Orbay)*

"Suret:
Bakanlar Kurulu Başkanlığına:
Afyonkarahisar, Dumlupınar Büyük Meydan Savaşlarında, düşman ordusunun esas kısmını teşkil eden; 30 Ağustos 1922 Savaşı; Aslıhanlar, Çal, Eminören bölgelerinde ve Çal Köyü Doğusunda, bizzat öndeki hatlarda, 11. Tümen nezdinde bulunan BAŞKUMANDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİN nezareti altında cereyan etmiş ve beklenen kesin sonuca yaklaşmıştır.
Bu çatışmalar, savaşın genel cereyan şeklini. Kutsal davamız lehine kesin bir şekilde değiştirmiş ve TRİKOPİS VE ANESTİ GİBİ EN BÜYÜK KUMANDANLARI BAŞLARINDA OLDUĞU HALDE, DÜŞMAN ORDUSUNUN ASLININ PERİŞAN HALDEKİ ENKAZI, DEVAMLI OLARAK, HER YÖNDEN BİRLİKLERİMİZİN KUCAKLARINA ATARAK TESLİM OLMUŞLARDIR.
ORDULARIMIZ İÇİN BİR TARİHİ ANI OLMAK VE BAŞKUMANDANIMIZA SEVGİLERİMİZİ. BAĞLILIĞIMIZI VE SARSILMAZ GÜVENİMİZE YENİN BİR DELİL TEŞKİL ETMEK ÜZERE. ADI GEÇEN 30 AĞUSTOS 1922 SAVAŞINA, "BATI CEPHESİ BAŞKUMANDANLIK SAVAŞI" ADI VERİLMİŞTİR.
Bilgilerinize sunar ve durumdan Milli Meclisimizin de haberdar edilmesi ve arz ettiğim bilgilerin, şimdilik yayımlanmamasını rica ederim, efendim... (87 Numaradır)

Genel Kurmay Başkanı
Fevzi (Çakmak)

***

"DÜŞMAN ÇAREYİ ATEŞ KES İSTEMEKTE BULDU"

(Yunan Hükümeti İngilizlere Anlaşma teklifinde bulundu)

Tarih: 7 Eylül 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Doksan yedinci Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (Gizli)

İtilaf Devletlerinin *"Ateş kes"* teklifi üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Hüseyin Rauf (*Orbay*) Beyefendi: Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Evvelden beri **Milli Hükümet** adına, **İstanbul**'da görev yapan **Hamit Bey'den *"Ateş Kes"*** meselesine dair bir telgraf aldım. Bu konuda sizleri bilgilendirmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi birkaç günden beri iç ve dış basında ve gerekse **İstanbul**'dan özel istihbaratımıza göre, **Yunan Hükümetinin İngilizlere** anlaşma teklifinde bulunduğu şeklindedir.

Bakanlar Kurulunuz; enine boyuna ve derin bir araştırma sonucunda, bunun kapsamını aynen ve bu hususta en büyük yetkiye sahip kişi olan **Ordu Başkumandanlığına** nakledildi. Şimdi gelen telgrafı **Yüce Heyetinize** aynen okuyorum:

> *"Bugün, 7 Eylül 1922saat onbire çeyrek kala, yanıma gelen İngiliz, Fransız ve İtalyan baş tercümanları aşağıdaki gibi ifadelerde bulunmuşlardır.*
> *Yunanistan Anadolu boşaltmak şartı ile ateş kese ve anlaşmaya hazır olduğunu, İngiltere vasıtası ile İtilaf Devletlerine bildirdiğinden, bu konuya dair, İstanbul'daki olağanüstü temsilcileri ile, Hükümetleri arasında görüşmeler cereyan etmekte bulunmuş ise*

de, durumun aldığı şekle göre, Anadolu'nun bazı yerlerindeki ve özellikle İzmir'deki telaş, heyecan ve sivil halkım beyninde muhtemel paniğe mani olmak için, olağanüstü temsilciler, büyük bir süratle girişimde bulunmaya gereklilik görmüşlerdir.
Onun için İzmit civarındaki tarafsız hat üzerinde, Hükümetimizce tayin edilecek askeri mütehassıslarla, Yunan askeri mütehassısları arasında bir toplantı yapılması ve bu toplantıda hazır bulunacak General Harington ile bir Fransız ve bir İtalyan Generalin de tarafların anlaşmazlığına hizmette ve yardımda bulunması teklifinin, en süratli bir şekilde yüksek huzurlarınıza arz etmeye ve yine en süratli bir şekilde cevap verilmesi ricasına, aracılık etmemi talep ve teklif etmişlerdir."

Hamit

Rauf (*Orbay*) Bey (Devamla): **Yunanın İngiltere Hükümetine Anadolu'**nun boşaltılması esası üzerine, ateş kes ve anlaşma teklif ettikleri kesindir. Ayrıca bu teklifin **İstanbul'**daki **İtilaf Devletleri** temsilcilerine de geldiği anlaşılıyor. Bazı heyecanlarından dolayı, acele olarak bir karar almaya mecbur kalmışlar. **Anadolu'**nun boşaltılmasını kabul eden bir esas üzerine bir anlaşma yapmak isteyecekler.

Allah, her türlü atılımlarında **Ordumuzu** başarılı kılsın. **Anadolu'**nun **Kahraman Ordusu, Yurdumuzun** boşaltılmasını kendi bildiği gibi yapmıştır.

Aynı zamanda şunu arz etmek mecburiyetini hissediyorum ki; **Kahraman Ordumuzun** her ayak bastığı yerlerde asayişi temin ettiği ve bir yığın yalan, yanlış sözlerle, aylardan beri, aleyhimizde bir yığın tertiplerde bulunan **İtilaf Devletler** yapmış oldukları duyumların kötülüğünden olduğunu ve gerekenlere bunların bildirilmesini **Hamit Bey'e, Dışişleri Bakanınız** adına yazdım.

Bugün Hamdolsun ihtiyacımız yoktur. Evleri yıkan, **Memleketi** yakan, mülkleri ve ocakları söndüren ve ardından da aşağılıkça kaçan düşmanlarımızdır. **Ordularımız** nereye ayak basmış ise, can kurtarmış, ocak kurtarmıştır. Onlar; **Kahraman**, yiğit insanlardır.

Emin (*Erkul*) Bey (Bursa): Şimdi tabii konuşacağız. Güçlendiğimiz zamanı kavrayınca, hemen kıvırtmaya kalkıştılar. Bugüne kadar bütün saygın **Meclis** üyeleri gibi, hiçbir şeyden korkmadan, ölümü dahi kabul ederek, buraya gelmiştim. Bugüne kadar hiçbir şeyden korkmadığım halde, bugün **"Barış"** kelimesinden korkuyorum. Hatta titriyorum.

Uzatılacak, samimi kelimeler altında uzatılacak ellerden, güzel yüzlerden, çok korkuyorum. Biz **"Misakı Milli"** etrafında toplandık. Bu konuda hiçbir anlaşmazlığımız olmadı. Bu sebeple düşünelim, taşınalım, bir hareket tarzı tayin edelim.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Avrupa bütün hilelerini yürürlüğe koymak için, bin türlü yola sapmıştır. Biz **Yunan** savaşı yaptığımıza inanmıyoruz. Bu herhalde bir **Avrupa Savaşıdır**. Şimdi **Yunanlılar** ateşkes ve anlaşma teklif istiyorlar.

Düşmanımız perişan oldu, çöküntüye uğradı. Düşmanlarımızın başka güçleri olsa idi; her halde bir yıl evvel, iki yıl evvel getireceklerdi. Düşman tamamıyla bitmiş vaziyettedir.

Biz Medeni bir **Hükümetiz**. Değil **İzmir**'de, buradaki **Hıristiyanların** hakimi ve onların hayatlarını devam ettirmekteyiz. Bunlar, halk arasında, nereye **Sancağımızı** dikersek, orada hayatlarını kurtaran bir Hükümetiz.***"Biz İzmir'in asayişini elimize alacağız",*** diyeceklerdir.

İlyas Sami (*Muş*) Efendi (Muş): Ben müzakere edilecek bir şey olmadığına, mühür kimde ise **Süleyman**'ın o olduğuna ve meselenin **Ordunun** gücüne ve süngülerine bağlı bulunduğuna inanıyorum.

Hüseyin Rauf (*Orbay*) Efendi (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Bu gibi haberlerin zamansız yayılması, bir

takım dedikoduları getirir. Şunu da **Yüce Heyetinize** arz edeyim ki; **Ordumuzun** ve dedikleri zaman, bizim gözümüzde **İngilizlerle, Yunanlıların** bir farkı yoktur, demeliyiz.

Artık bir anlaşmadan bahsedemezler. O anlaşma artık çürümüştür. Yalnız **Anadolu** topraklarını boşaltmak için değil, aynı zamanda **İstanbul**, aynı zamanda **Trakya** vardır.

Bu adamlar bizi siyasi bir zorluk içine sokmak isteyeceklerdir. Yarın hemen önlerine bir anlaşma şartlarını koymak mecburiyetindeyiz, deyip, düşmanımız olan **Yunanlıların** tekrar toplanmasına veyahut başka bir entrika çevirerek, gün kazanmak isteyeceklerdir. Onlar ya karşımızda mücadele edecekler veya sahillere firar edeceklerdir.

***

"BOĞAZLAR – KÜÇÜK ASYA VE TRAKYA"

(Yunanlıların kesin yenilgisinin ardından)

9.Eylül.1922 Deutsche Allegemeine Zeitung Gazetesi'nin, 10 Eylül 1922 tarihli sayısında yazılan "Londra", "İstanbul", "Paris" ve "Belgrad" kaynaklıyazılarından satırbaşları:

" Londra; 9 Eylül 1922
İngiliz kamuoyu Küçük Asya'daki gelişmeleri artan bir kuşku ile izlemekte.Gazeteler; "İngiltere'nin büyük çarpışmalar sonucu bağımsızlığa ulaştırılan Boğazların, tekrar Türklere verilmesine, hiçbir şekilde olur vermeyeceğini" yazmakta.
Bu sorunun çözümü, Fransa ile dostluk ilişkilerinin devamının bir sınavı olarak görülmekte. İngiltere, "Yunanlıların Küçük Asya'da bir üs sahibi olmaları" düşüncesinden tamamen vazgeçmiştir. Zaten Yunan

ordularının yenilgisinden sonra, bunun gerçekleşmesine olanak yoktur.
Gelen bir telgrafa göre, "Yunanlıların yenilgisi, savaş tarihindeki en büyük yenilgilerinden biri" olarak görülmektedir. Yunan birliklerinin moral çöküntüsünün benzeri, şimdiye kadar görülmemiş bir çöküntüsü.
Yunanlıların yenilgisi, savaş tarihindeki en büyük yenilgilerden biri olarak görülmektedir. Kral Konstantin'in kaçtığı konusunda çıkan haberlerin, şimdilik doğrulanmamasına rağmen, Atina'daki politik durum son derece gergindir.
İngiliz Basını, Kralın durumunun son derece tehlikede olduğunu yazmakta. İngiliz ve Amerikan savaş gemileri de, şehre kendi vatandaşlarını korumak için devriyeler gönderdiler.
Türk uçakları şehir üzerinde uçuşlarında, halkın bomba atılmasından korkmasından dolayı, büyük paniğe sebep olmaktadırlar. Halbuki uçaklar yalnız propaganda bildirileri atmaktadırlar.
Kemal Paşa; silah ateşkesi için şu koşulları ileri sürmektedir: Anadolu'nün ve Trakya'nen düşman tarafından derhal boşaltılması, Anadolu'daki tüm Yunan Ordusunun teslim olması, savaş malzemelerini teslim etmesi ve Yunanistan tarafından savaş tazminatı ödenmesi.
"İstanbul; 9.Eylül.1922
İtilaf Devletleri tercümanları, Yunanlıların silah bırakması konusundaki ilk adımlarını, İstanbul'daki Ankara Temsilcilerine iletmişlerdir.
Ankara'nın, Yunanlıların silah bırakma önerisini kabul edeceği düşünülmemektedir. Çünkü "Türk Ordusu İzmir önlerine kadar gelmiştir."
Her halde Ankara, Yunan Genelkurmayının doğrudan doğruya Türk Başkumandanlığına ricada bulunmasını isteyecektir.

Silah bırakma koşulu da; "Küçük Asya ve Trakya'nın hemen boşaltılmasını, İstanbul'daki bütün Yunan kara ve deniz askerlerinin Yurt dışına çıkarılmasını", isteyecektir. Türk Baş Karargahından alınan son haber: "Şimdiye kadar 40.000 Yunan esiri alındı ve 30.000'i öldürüldü. Esirler arasında 2 General, 44 Albay, Binbaşı ve diğer subaylar bulunmakta, 284 top, 1200 makineli tüfek, 20 uçak, 40.000 tüfek ve 70.000 üniforma ele geçirildi."

"Paris, 9 Eylül 1922

"Savaş Bildirisi'ne" göre, Uşak civarında kuşatılan Güney ordusuna yardım etmek üzere gönderilen "Yunan Ölüm Ordusu", Kubus yakınlarında "Türk Ordusu" ile karşılaştı. Orduyu oluşturan üç birlik, direnmeye çalışmasına rağmen tamamen yok edildi. Ordunun kalıntıları ise, çevredeki dağlarda esir alındı."

"Belgrad; 9 Eylül 1922

Mustafa Kemal Paşa, bir bildiri yayınlayarak "Orduya; saldırganlar karşısında elde ettiği zafer için teşekkür etmekte." Bundan sonraki hedef, İstanbul'daki "Sultanı gavurların elinden kurtarmak" olacak. Türkiye'nin Kanuni Hükümeti, halkının hakları ve namusu tam olarak kurtulmadıkça, "Barış" yapmayacaktır."

***

"ORDULARIMIZIN İZMİR'E ZAFERLE GİRİŞİ"

(Yarın öğleden itibaren İzmir'de bulunacağım...)

Tarih. 10 Eylül 1922
Yer: İzmir – Kemalpaşa (*Nif*) İlçesi
Konu: Orduların İzmir'e girişine dair şifreli telgraf:

"Başbakan Rauf Beyefendiye: (9 Eylül 1922)
Ordularımız, İzmir'in Doğu sırtlarında düşmanın son mukavemetini kırdıktan sonra, bugün 9 Eylül 1922, mağlup düşmanla beraber İzmir'imize zaferle girdi. Vapurlara binmelerine izin verilmeyen düşman subayları ve askerleri teslim olmaktadırlar. Ben yarın öğleden sonra İzmir'de bulunacağım."

Başkumandan
Mustafa Kemal

***

"NE SÖYLEYEYİM, AKLIMIZ DÜŞÜNMEKTEN ACİZ"

(Fatihler bile böyle büyük fetihler yapamamıştır...)

10 Eylül 1922 tarihli Tevhid-i Efkar Gazetesi'nde "Velit Ebüzziyazade" imzalı yazı:

"İzmir için savaş, 3 yıl, 3 ay ve 24 gün sürdü. Ne söyleyeyim, olayların güzelliği, fevkaladeliği, sürati karşısında dilimiz tutuldu. Aklımız düşünmekten aciz kaldı. Fatihler bile, bu kadar büyük fetihler yapamamış, Yavuzlar ümmet ve Milleti böyle harikalarla beziyememişler. Her sayfası bir başka, bir başka savaş ve bir başka başarı ile süslenmiş olan İslam tarihi, henüz bu kadar yüce ve Kutsal bir zafer elde edememişlerdir.
Mustafa Kemal Paşa geçen sene tam bugünlerde; "Düşmanı Anadolu'nun Kutsal ocağında boğacağız" demişti. Allah'ın ne büyük hikmeti ve lütfudur ki, Türk Ordusuna dayanan bu Kumandana, sözünü tamamen ve kesin bir şekilde, yılı yılına, günü gününe uygulamanın harika duygusunu verdi."

***

"ORDUMUZ BUGÜN BURSA'YA GİRMİŞTİR"

(Düşmanın artık hiçbir şeyleri kalmamış durumdadır...)

Tarih: 11 Eylül 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz üçüncü Toplantı
Celse: Birinci Celse

Bursa'nın geri alındığına dair beyan:

Kazım (*Özalp*) Paşa (Milli Savunma Bakanı): Bursa Cephesindeki Kumandandan, Ordumuzun Bursa İstasyonuna girdiğini ve bir **Birliğimizin** de şehrin içerisindeki asayişi temin etmekle görevlendirildiğini şifre ile bana haber vermişlerdir.

Böylece ***BURSA ALINMIŞTIR.*** Tebrik ederim. Şehrin ne durumda bulunduğu hakkında bir haber yoktur.

Ümit ediyorum ki; zaten bu gece haber alınır. Birliklerimiz yetişmişlerdir. Zannediyorum ki fazla bir hasar olmamıştır. **Balıkesir** hakkında resmi bir haber yok.

Birliklerimizin hareketlerine göre, **Anadolu** içinde ***DÜŞMANIN ORDU HALİNDE DEĞİL, ÇETE HALİNDE KALDIKLARI ANLAŞILIYOR. ADETA HİÇBİR ŞEYLERİ KALMAMIŞ GİBİ BİR DURUMDADIRLAR.***

İzmir ve Bursa'nın ele geçirilmesi sebebiyle Başkumandana, Milletin şükran ve sevgilerinin bildirilmesine dair önerge:

"Yüce Başkanlığa: İzmir ve Bursa'nın ele geçirilmesi dolayısıyla Ordu ve Başkumandanımıza Milletin sonsuz sevgi ve şükranlarının iletilmesini arz ve teklif ederiz."

Muş Milletvekili, İstanbul Milletvekili, Saruhan Milletvekili.

İlyas Sami (Muş), Ali Rıza (Bebe), Refik Şevket (İnce).

Başkan: Bu önergeyi kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Kabul edilmiştir.

***

"İZMİR'İN, BURSA'NIN UFUKLARINDAN SELAM"

(Akdeniz askerlerimizin zafer nağmeleri ile inliyor)

Tarih: 12 Eylül 1922
Yer: İzmir
Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın "Millete Beyannamesi"

"BÜYÜK VE ASİL TÜRK MİLLETİ...
Ordularımız 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'imizi ve yine 9 Eylül 1922 akşamı Bursa'mızı zafer ile kurtardılar.
Akdeniz, askerlerimizin zafer nağmeleri ile dalgalanıyor.
Asya İmparatorluğuna yeltenen küstah bir düşmanın savaş meydanlarına gelmek cesaretinde bulunan ordu komutanları ile kumanda heyetleri, günlerden beri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin "Savaş esirleri" olarak bulunuyorlar.
Düşmanın Başkomutan tayin ettiği General Trikopis; bir çok gece ve gündüz ümitsizce savaşı ve her kurtuluş çaresini denedikten sonra, nihayet maiyetindeki Generaller ve Kurmayları ve Kumanda ettikleri ordunun elinde kalabilenleri ile teslim oldu.
Eğer Yunan kralı da bugün esirler arasında bulunmuyorsa; bu taç sahiplerinin, işleri esasen yalnız Milletlerin sefalarına katılmak olduğundan, savaş meydanlarının felaketli günlerinde onların saraylarından başka bir şey düşünmemek karakterlerine sahip olmaktandır.
Batı fabrikalarının çelik zırhları ile kaplanan muazzam Yunan orduları artık, Anadolu dağlarında, subayları tarafından terk edilmiş zavallı sürüler, cinayetlerinden dehşete düşerek kudurmuş kitleler ve ağaç diplerinde kalmış dermansız yaralılardan ibaret kaldı.

Düşman ordularının savaş malzemeleri hemen üçte iki itibarı ile topraklarımızdadır. Düşmanın esirlerden başka, insan kaybının yüzbinden ne kadar fazla olduğunu belirlemek zordur. Fakat resmi ağızdan Milletimize müjdelerim ki, bizim insan kaybımız dörtte üçü hafif yaralı olmak üzere onbin kişiye ulaşmaktadır.
Büyük Türk Milleti...
Ordularımızın yeteneği ve gücü düşmanlarımıza dehşet, dostlarımıza güven verecek bir olgunluk ile ortaya çıktı. Millet Orduları, ondört gün içinde, büyük bir düşman ordusunu yok ettiler. 400 kilometrelik aralıksız bir takip yaptılar. Anadolu'daki bütün işgal edilmiş olan topraklarımızı geri aldılar.
Bu zafer yalnız senin eserindir. Çünkü, İzmir'imizi siyasi hırslar sonucunda adeta bir memnuniyet içinde düşmana teslim eden heyetlerle, Milletin hiçbir ilgisi yoktu.
Bursa'mızı istila eden Yunan kuvvetleri ise, ancak İmparatorluğun askeri teşkilatı ile işbirliği yaparak başarılı olmuşlardı.
Vatanın kurtuluşu, Milletin oyu ve yönetiminin kendi geleceği üzerinde, kayıtsız ve şartsız hakim olduğu zaman başlamış ve ancak Milletin vicdanından doğan Ordularla olumlu ve kesin sonuçlara ulaşmıştır.
BÜYÜK VE SOYLU TÜRK MİLLETİ...
ANADOLU'NUN KURTULUŞ ZAFERİNİ KUTLARKEN, SANA İZMİR'DEN, BURSA'DAN, AKDENİZ'İN UFUKLARINDAN, ORDULARININ SELAMINI DA SUNUYORUM. (12 Eylül 1922)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkomutan
Mustafa Kemal

***

"HİÇBİR ZAMAN GEREKSİZ YERE KAN DÖKMEK İSTEMEDİK..."

(Şimdiye kadar dökülen kanların sorumluları uygarlık dünyasınca tanınmıştır)

İkdam Gazetesi'nin 22 Eylül 1922 tarihli Yakup Kadri (*Karaosmanoğlu*) İzmir imzalı yazısından:

İzmir- Buraya geldiğim günden beri hep karargah çevresinde ve **Kumandanlarla** askerler arasında bulunuyorum. Bunun içindir ki bana, **Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini** sık sık görmek kısmet oluyor.

Başkumandan İzmir şehrine girdikten sonra siyasî kişiliği, askeri kişiliği kadar belirginleşmeye başladı. **Barış** için ne düşünüyor, ne söyleyecek, kendisine kadar ulaşacak önerileri nasıl değerlendirecek, bu dünyanın merak veren hatta heyecan veren bilmecelerinden biridir.

Başını çevreleyen görkemli zafer tacı ile olayların, dünyanın ön sırasında duruyor, fakat herkese yine her zamandan çok uzak görünüyor ve o zafer halesinin ışığı yüzüne, bir türlü, siyaset meraklılarının aradığı aydınlığı veremiyor.

Ben kendileriyle ilk görüşmemde asıl bu anlaşılmayan taraflarını öğrenmek istedim, onun içindir ki, ilk sorum düne kadar yaptığı işlere ait olmadı, yarın ne yapmak fikrinde bulunduğunu sordum. Dedim ki:

- Paşa hazretleri, Dumlupınar Meydan Savaşı'nı kazanıldıktan sonra ordulara ilk hedefin Akdeniz olduğunu söylemiştiniz. "İlk hedef" deyimini kullanmakla izlenmesi gereken ikinci ve üçüncü hedeflerin var olduğunu üstü kapalı bir şekilde sezdirildiği anlaşılıyor. Lûtfen bu konuda biraz bilgi verir misiniz?

Duraksamadan cevap verdiler, dediler ki:

"- Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının görevi Misak-ı Millî kararlarını yerine getirmektir. Türkiye halkı, millî sınırları içinde bütün uygar insanlar gibi tam anlamı

ve kapsamıyla özgür ve bağımsız yaşayacaktır. Fakat bilirsiniz ki askeri hareket, siyasi çalışmaların ümitsiz olduğu noktada başlar. Ümidin güvenli bir şekilde gelişi orduların hareketinden daha seri hedeflere varışı sağlayabilir."

Başkumandanın şu son cümlesi bana gelecekteki soruyu sormak cesaretini verdi:

- Herhalde, bu hedeflere ordu ile veya diplomasi ile ulaşma konularındaki görüş tarzınızı bilmek pek faydalı olur kanısındayım.

Paşa hazretleri ayni kesin tavırla:

"- Hiçbir zaman gereksiz yere kan dökmek istemedik ve istemeyiz. Milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gerçek anlayışı böyledir. Şimdiye kadar dökülen kanların sorumluları uygarlık dünyasınca tanınmış ise felaketin devamına yer yoktur."

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tasarladığı barışın niteliği hakkında bir soru daha sormak istedim; dedim ki;

- Yunan ordusunu, senelerce kendi topraklarını bile savunmakta güçsüz bırakacak biçimde dağıtıp ve perişan ettiniz! Böyle büyük ve yok edici bir zaferden sonra barışın oluşturulmasında siyasi görüşmeleri çetinleştirecek bazı yeni şartlar söz konusu olacak mıdır!

Başkumandan gülümsedi:

"- Bu soruyu sormakla faydalı bir iş yaptığınızı düşünüyorum. Yalnız sizin değil, bütün dünyanın bize böyle bir soru yöneltmeye hakkı var ve yine alacağınız cevapla bütün dünyayı doyuma ulaştırmakta aracılık etmiş olacaksınız.

Önce herkesin kesinlikle bilmesi gerekir ki, Türkiye halkının kendi kaderine sahip olmasıyla kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, ve yine herkesin açık olarak bilmesi gerekir ki bugünkü Türkiye halkı asırlarca kendi iradesini başkasının elinde görmeye katlanabilen halk değildir, ve asıl peşinde koşup kendi evini unutan ve harap bırakan maceracı insanlardan olmadığıdır.

Bundan ötürü tam bir kesinlikle açıklayabilirim ki; hükümetimiz zafer sevinciyle gerçek çıkarını ve yaşamsal önemini unutacak kadar sersem olmamıştır. Biz yalnız açık hukukumuzu güvenle elde etmekten oluşan esasları izleriz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulurken hangi konuların hayatî ve sağlanması gerekli görmüş ise bugün dahi yine aynı şeyleri söz konusu eder."

***

"BU ZAFERİN MANTIĞINI KAVRAYAMIYORUM..."

(Askere dinlenmeyi emrediyorum. Asker dinlemiyor...)

İleri Gazetesi'nin 24 Eylül 1922 tarihli sayısında İzmir Celal Nuri imzalı yazısı:

İzmir - Bu mektubumda **Mustafa Kemal Paşa'dan** bahsedeceğim. Koca **Gazi**'miz **Rıhtım** boyunda -şimdi yanmış olan- bir gün önce bir sahil hanede oturuyordu. Her zamandan genç, çevik...

- Paşam! Bu zaferi mantığım kavrayamıyor. Ver, elini öpeyim.

Karşımda yüzyılımızın en büyük kılıcının sahibi duruyor. Son zafer kendisini her zamankinden çok güler yüzlü etmiş. **Paşa**, bundan sonra her türlü milli işlerimize hem de pek yakında erişeceğimize inanıyor, **Büyük Başkumandanımız** zaferin hızına hayran:

- Ne dersiniz! Piyade de İzmir'e süvarilerle beraber girdi... Bu ne olağanüstü mekanı yok etmek !

Paşa söylüyor:

"-Askere dinlenmeyi emrediyorum. Asker dinlemiyor, ve, İzmir'de dinleniriz karşılığı vererek cenk ediyorlar!..."

İyice anladım ki **Mustafa Kemal Paşa** bu savaşta yeni bir savaşma şekli seçmiş ve herkesi şaşırtmıştır. Bu saldırı ve hücumda uygulanan gizlilik bir şaheserdir. Bu kararı kuman-

danlar bile bilmiyorlardı. Bunun yalnız üç beş sırdaşı vardı. İşte o kadar...

Paşa söylüyor:

"- Artık Yunan ordusu adına hiçbir şey bulunmuyordu. Hattâ Yunan devleti bile yoktur. Rumeli'deki bir iki tümenden başka Yunan'ın hiçbir kuvveti kalmamıştır."

Kutsal milliyet ateşi **Mustafa Kemal Paşa'dan** gözlerinde parlıyordu. Çok defa **Paşa**, dünyanın bizi henüz anlayamadığını, ve bu harikayı göstermekte yeterince başarılı olmayacağımızı sandığını söylüyordu.

Gösteriş yapmadan ve alçakgönüllülüğü son dereceye götüren paşa, zaferi oluşturanı olmak üzere **Kutsal** ve yüce **Mehmetçiğimizi** gösteriyor. Ancak bu hakkını bir çekince kaydı ile kabul ederiz: **Mehmetçik** ve **Kumandanlarımız**...

Bu savaştaki hız insanı şaşırtıyor. **26 Ağustos**'ta başlayan zafer ve ilerleyiş hareketi **9 Eylül**'de yetkinliğe ulaşmış ve bitmiştir. On beş günde önceki cepheden savaş ede ede **İzmir**'e varmak...

Bu işte, **ordumuzun** ve **kumandanlarımızın** olağan üstü bir zafer gizidir.Bu koşullar altında değil savaşarak, yolculuk ederek bile iki haftada **Afyonkarahisarı**'ndan **İzmir**'e gitmek asla olamaz şeylerdendir.

Savaş **Mustafa Kemal Paşa'yı** hiç yormamış. Şurasını anladım ki zafer ve galibiyet her türlü yorgunluğu gideriyor ve insana yeni bir direnç yeteneği katıyor.

***

"SİYASİ DURUMLARDA KARIŞIK BİR NOKTAYA GELİNDİ"

(Askeri hareketlerimizi durdurma istekleri karşısındayız.)

Tarih: 27 Eylül 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz dokuzuncu Toplantı
Celse: İkinci Celse (Gizli)

Siyasi meseleleri hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Başkan: Başkan Paşa Hazretlerinden gelen telgraf okunacaktır:

" 26 Eylül 1922 Makine başında.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Askeri hareketlerimiz İzmir Çevresine, Marmara kıyılarına ve Boğazlar Bölgesine dahil olduğu günden itibaren yüzeysel ve ciddi siyasi hareketlerle karışık ve girift bir duruma girmiştir.
9 Eylül 1922 tarihinden itibaren, hemen her gün Birliklerimiz İtilaf birlikleri ve Konsolosları ile temas etmekte ve devamlı olarak askeri hareketlerimizin tehir edilmesine dönük girişimlerle karşı karşıya kalmaktadır.
Başkumandanlık; bir taraftan askeri hareketleri tehir etmekten ve bu suretle kazanılan başarının, kesin askeri sonuçlarını kaybetmekten korunmak endişesinde bulunmakta ve diğer taraftan askeri hareketlerimizi durdurmaya dönük İtilaf devletlerinin siyasi girişimleri üzerinde her hangi bir oyuna girmemeye, askeri hareketlerimiz sebebiyle bir şekilde cereyanın doğmasına ve ciddi olayların ortaya çıkmasından genel bir sakınca oluşturmaya çalışmaktadır.
Hükümete tebliğ edilen resmi notadan başka, Başkumandanlıkla yapılan temaslar, yalnız askeri hareketlerle ilgili şeylerdir.
Askeri hareketleri, siyasi etkilerin zararlarından kurtarabilmek için alınan askeri kararlar, geciktirilemeyeceğinden, Bakanlar Kurulunun birkaç gün için tümüyle burada bulunmasının kesin ihtiyacı bulunmakla beraber, Yüce Meclisin Bakanlar Kurulu Başkanı ile Dışişleri Bakanı, o esnada Başkumandanlığı nezdine gönderilmek sureti ile gösterdiği samimi yardımlarına da teşekkürlerimle yad ederim.

Son İtilaf notasında belirtilen ve Yunan ordusunun Trakya'ya çekileceği bir hududun tayini gayesine dönük olarak Mudanya'da Kumandanlar arasında bahis konusu olan Askeri Konferansın belirli olmayan görüşlerini bir defa Mösyö Franklen Bouillon'dan dinlemek; askeri ve siyasi durumun aydınlatılması için esaslı bir faydaya sahip olduğu kanaatindeyim.

Perşembe günü gelmesi beklenen belirttiğimiz kişi ile görüşmelerden sonra Başkumandanlığın askeri durumla ilgili görüşlerinde açıklık hasıl olacağından, Rauf ve Yusuf Kemal Beyefendilerin ondan sonra Yüce Meclise dönmeleri gereğini kabul ettiler.

Halen devam etmekte olan genel durumumuz, askeri hareketlerimizin sonucuna bağlı olup, adı geçen hareketler ise, Allah'a çok şükür, her güm dünyanın bakış açısında daha fazla saygınlık gören bir şekil almakta olduğundan, siyasi durumun, Büyük Millet Meclisi ile onun Hükümeti tarafından, Milli gayelerimize uygun bir şekilde halledileceğine ümidimin tam ve kesin olduğuna arz etmeye öncelik veririm.

Gizli celsede Yüce Meclise okunmak üzere, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve bilgi için Bakanlar Kurulu Başkanlığına takdim olunmuştur."

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

Abdullah Azmi (*Torun*) Efendi (Bakanlar Kurulu Başkanı Vekili): Rauf Beyefendiden bir şey vardır. Kendilerine geçen celseden sonra çektiğimiz bir telgraf vardı. Şimdi diyorlar ki:

"Önemli kararlar alınması zorunluluğunda bulunduğumuzu biz de tamamıyla takdir ediyor ve bir an evvel dönmek istiyoruz.

Franklen Buillon İzmir'e geliyor. Paşa Hazretlerine

çektikleri başka bir telgrafta, kendisi ile görüşmeksizin, hiçbir karar almamasını, Başkumandan Paşa Hazretlerinden, genel çıkarlar adına rica ediliyor. Franklen Bouillon ile yapılacak görüşmeler, bizi son nota hakkında aydınlatacaktır ki, bunun önemi, Yüce Heyetinizce takdir edilir.
Kendileri en seri vasıta ile Perşembe günü gelecek. Varışlarından en açık bir şekilde görüşülerek, o gün akşamı olmazsa, Cumartesi sabahı hareket edeceğimizi arz ve bu suretle, iki gün daha müsaade etmenizi rica ederim."

Rıza Nur Bey (Dışişleri Bakanı Vekili): İstihbarat olarak şöyle bir haber almıştık.

26 Eylül 1922 de İstanbul'dan bu sabah General Harrington'un Hamit Bey'e gönderdiği mektubun özetidir:

"İkibin Türk Süvarisinin Çanakkale civarında ve Tarafsız Bölgede bulunan Erenköy'üne girdiklerini ve Çanakkale'deki İngiliz Kumandanı, Türk Kumandanına Tarafsız Bölgeden çekilmesini teklif ettiği halde çekilmediğini, aynı zamanda Biga'dan da bin Türk Süvarisinin Tarafsız Hattı geçtiklerini beyan ile Çanakkale İngiliz Kumandanın verdiği notada her türlü araca dikkat edilerek Tarafsız Bölgenin gerisine çekilmek ihtimali kalmadığı takdirde; Deniz, Kara ve Hava kuvvetlerinden yararlanmak konusunda kendisine tam yetki verildiğini, bildirmiştir."

Ondan sonra şu telgrafı aldım. Çok aceledir:

"Ankara, Dışişleri Bakanı Vekili Rıza Nur Bey:
İstanbul'da General Harrington'dan, İzmir'de Mustafa

Kemal Paşa Hazretlerine yazılan 26 Eylül 1922 tarihli nota, ikinci maddede, adı geçen tarafından yazılan cevap arz olunur.
Üçüncü madde de arz olunur.
Madde 2.- İzmir'de Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: 26 Eylül 1922 Erenköy ve Biga'nın Batısından süvarilerinize geri çekmek için sizinle derhal haberleşmesini Hamit Beyden rica ettim.Her gün bir olaydan sakınmak yönünden, pek çok endişeli durumdayım.Görüşmelere kadar birliklerinizi Tarafsız Bölge dışına çekmenizi rica ederim.

General Harrington

Madde 3.- İstanbul'da General Harington'un 26 Eylül 1922 yazısına, İzmir çıkışlı cevap:
Tarafsız bir Bölgenin şimdiye kadar Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile, ilgili Hükümet arasında belirlenmiş olduğundan haberdar değilim. Süvarilerimizin ve Birliklerimizin hareketleri, yenilen Yunan ordusunun takip hareketinden ibarettir.
Bildiğiniz gibidir ki; Anadolu'yu baştan başa yıkıp ve yakmış ve yüzbinlerce nüfusu evsiz ve gıdasız bırakmış olan Yunan ordusu, Trakya'da bir taraftan aynı zulümlere devam ederken, diğer taraftan her geçen günden istifade ederek, yeniden teşkilatlanmak için çalışmaktadır.
Yunan savaş gücünün bir Tarafsız Bölge kaydı altında bulunmadığına en yakın örnek olarak 23 Eylül 1922 öğlen sıralarında uçaklarının Ezine taraflarında savaş faaliyetlerinde bulunduklarına ve Yunan Donanmasının daha 26 Eylülde bile İstanbul Limanı'na demir atmış olduğunu belirtebilirim. Olayların oluşmasına meydan vermemeye, bizim gayretimiz gerçek ve samimidir.

Çanakkale'de Britanya birlikleri tarafından Erenköy ile Çanakkale arasında topraklarımız üzerinde yıkımlar yapılmış, Çanakkale Kasabamız civarında binaların yıkılması, bize ait olan silahların ve mühimmatın imhası, Birliklerimizin civarında top, bomba atılması, bizi Yunan ordusuna ulaştıran yol üzerinde tahkimat yapılmakta olması ve bu tahkimatta İslam halkının çalıştırılmış olması gibi hareketlerin sebeplerini anlamakta cidden çok büyük zorluk çekmekteyiz.
Türk Milletinin Boğazların serbest olmasına uymayı daima ilan etmiş olduğunu ve bu vesile ile de hatırlatır ve samimi olarak olumlu sonucu ümit ettiğimiz müzakereleri bitimine kadar kötü anlamalara mani olacak bir durumu oluşturmasını sizlerden rica ederim."

Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

***

"SEVR PORSELENİ KIRILGAN OLUR"
(Türkiye tekrar canlanıyor.)

"Deutsche Allegemeine Zeitung Gazetesi'nin" 28 Eylül 1922 tarihli sayısındaki haberlerden satırbaşları:

"İtilaf Devletlerinin, bütün dünyaya barış anlaşmalarında nasıl değişik hareket edebileceklerini göstermeye zorlanması, tarihi bir önem taşımaktadır.
Sevr Anlaşması, aynı adı taşıyan porselen gibi, kırılır olduğunu göstermiştir. Kemal şiddetle vurdu ve İngiltere'nin eline düşmedi.
Halbuki İngiltere'de söylendiğine göre, Türkiye Avrupa'dan kovulmuş ve hatta topraklarının üçte ikisini kaybetmişti. İtilaf devletleri tarafından işgal edilmiş ve tarafsız bölgelerce çevrilmiş İstanbul, küçültülmüş

devletin bir ilavesi haline gelmişti.
Trakya ayrılmış, İzmir otonom ilan edilmiş, Türk Adliyesi kısıtlanmış, mali özgürlükler yok edilmiş, askeri güç bir polis gurubuna indirilmiş, Boğazlar Uluslararası bir komisyonun kontrolüne verilmişti.
İtilaf Devletlerinin şimdi anlaşmaya vardıkları nokta, "Türkiye'nin tekrar Avrupa'ya yaklaştırılması, İstanbul'un kurtarılması ve güvenlik altına alınması, Edirne'nin tekrar alınması ve Boğazların kontrolünün "Milletler Cemiyeti"ne verilmesidir.
Boğazlarla ilgili çözüm, Mustafa Kemal'in önerisine uygundur. Buna göre İngiltere, Boğazların anahtarını elinde tutmak isteğinden vazgeçmektedir.
İngiltere, Türklerle bir silahlı çatışma içine girdiği takdirde, İslam Dünyası üzerinde bırakacağı etkiden kaçındığı için ve Fransa'nın ortaklık içinde bulunduğu ülkelere karşı politik üstünlüğü elinde tutarcasına sahip olduğu gücünü daha fazla artırmak istemediğinden, bu ortak noktayı kabul etmişti.
Esas olarak Fransız –Türk başarısı damgalanmıştır. Fakat çözülmesi gereken daha bir çok sorular vardır. Bunlardan birisi, İtilaf devletlerinin toplanacak olan Doğu Konferansına Rusları çağırmayı düşünmemeleridir.
Bu durumu Moskova Hükümeti ile anlaşması olan Kemal Paşa kabul etmeyecektir. Moskova'da bu toplantıya Japonya'nın çağrılıp da, Karadeniz'de sahili olan Devletlerin çağrılmamasına haklı olarak karşı çıkacaktır.
Aynı şekilde Bulgaristan da, devre dışı bırakıldığından dolayı itiraz edecektir. Ayrıca Mustafa Kemal'in, İngiltere tarafından ortaya konulan tarafsız Bölge'nin zedelenmemesi konusunda, ne kadar güvence vereceği de bir sorundur.
Sevr Anlaşması ile verilen mandalıklar konusunda bu barış anlaşmasında bir değişiklik yapılmayacaktır.
Bu konudaki istekler, Mustafa Kemal'in Fransa ve İn-

giltere ile olan ilişkileri zorlaştıracaktır. Bu anlaşma, büyük bir kapsamı ile "Türkiye'nin yeniden canlanması" olacaktır."

***

"İNGİLTERE KABİNESİNİ DÜŞÜREN TÜRK"
(Lloyd George'un yeni Yunan İmparatorluğu hayali...)

Tarih: 30 Eylül 1922
Yer: Londra
Konu: İngiltere Başbakanı Lloyd George'nin Başbakanlıktan düşürülmesi

Lord Kinross'un anlatımı ile İngiliz Kabinesinin düşürülmesinden satırbaşlarından:

"Artık Kemalistler Doğu Trakya'yı işgal edebileceklerdi. Buradaki Yunanlı halk Batıya, ovalara doğru göçmeye başladı. Kucaklarında sandıkları, yanlarında eşya yüklü öküz arabaları, önlerinde sürüleri yürüyüp gidiyorlar.
İşte Lloyd George'un yeni bir Yunan İmparatorluğu kurma yolunda giriştiği denemenin sonucu bu olmuştu. Öyle bir sonuç ki, kendisini de birkaç gün içinde politika hayatına veda etmek zorunda bırakacaktı.
Bir yandan Lloyd George'nün yürüttüğü politika, bir yandan Koalisyon Kabinesinin baskısı, birkaç aydan beri Muhafazakar kanadı tedirgin ediyordu.
Şimdi de Çanakkale işinde onun, Churchill ile beraber, Memleketi savaş uçurumuna sürüklediğini görüyorlardı. İçlerinde biri; "Lloyd George'nin daha fazla tutamayız, bize çok pahalıya mal oluyor" demişti.
Yeni bir lider olarak Bonar Law'ı seçtiler. Law, Times'a gönderdiği tarihi mektupta; "İngilizlerin kendi çıkarlarını, Müttefiklerin yardımı olmadan koruya-

mayacaklarını" ileri sürdü. "Dünyanın polisliğini tek başına yüklenemeyiz" diye de ilave etti.

Muhafazakarlar, Churchill'in evinde bir akşam yemeği sırasında parlamentoyu dağıtmaya ve seçimlere Koalisyon şeklinde katılmaya karar verdiler. Bu karar Lloyd George'u süresiz olarak destekleyecekleri manasına geliyordu.

O da bu sözde başarıyı verdiği bir söylevle perçinlemek istedi. Yine "Barbar Türkler"e atıp, tuttu. "Son yıllarda Anadolu'da işlemiş oldukları akıl almaz kötülükleri" son defa olarak sayıp döktü. Lakin beş gün sonra, yapılan bir toplantıda Bonar Law, son anda Lord Curzon'un desteğini de elde ederek, parlamentodaki çoğunluğu elde etti. Partisini koalisyondan çekerek, seçimlere tek başına katılmayı sağladı.

Lloyd George böylece istifa etmek zorunda kaldı. Başbakanlıktan ayrılırken de sekreterine "Bir daha buraya ayak basmayacağım" dedi. Bonar Law da Başbakan oldu.

Sonuç olarak; "Asi diye küçümsenen bir Türk, üç yıllık bir kavga sonunda, İngiltere Hükümetini ve ünlü Başbakanını devirmeyi başarmıştı. Romantik adam, gerçekçi adamın önünde silinip gitti."

***

"ORDULARIMIZ MUTLU SONUCA ULAŞTI"

(Meclisiniz şaşmayan sağduyusu bunları sağlamıştır...)

Tarih: 4 Ekim 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz onikinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin son savaş ile ilgili açıklamalarından satırbaşları:

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara): Kalbimde derin bir hasret duygusu oluşturan ayrılıktan sonra, tekrar sizlerle buluşmuş olmaktan dolayı çok mutluyum.**Allah**'a şükrederim ki; Ordularımızın silahlarına emanet ettiğiniz

Aziz ve **Kutsal** gaye, arzu ettiğiniz şekilde güven ve itimadınızın yerinde sarf edilmiş olduğunu gösteren mutlu bir sonuca vardı. En karanlık ve en talihsiz günlerimizde, **Meclisimizin** sarp ve yalçın bir kaya gibi, kararlı ve inançlı bir şekilde talihinin bu parlak gelişmesine erişmek için, gereken her türlü imkanlarını daima korudu.

Milli meselelerde, şaşmayan bir sağduyu ile daima doğruyu ve daima iyiyi keşfedip ayıran **Meclisimizin**, bu sonuçlara varmaktan dolayı duyduğu mutluluk kadar, hak ettiklerini elde etmenin güzelliğinden dahası, ne düşünülebilir? **Milletin** mukadderatını doğrudan doğruya üstlenerek; üzüntü yerine ümit, perişanlık yerine düzen, tereddüt yerine kararlılığını ve inancını koyan ve yokluktan koskoca bir varlık çıkaran **Meclisimizin**, **Asil** ve **Kahraman Ordularının** başında bir asker sadakati ve itaati ile emirlerinizi yerine getirmiş olduğundan dolayı, bir insan kalbinin nadiren duyabileceği bir memnuniyet içindeyim.

Pek aziz ve saygın arkadaşlarımı da, bütün dünyaya karşı, temsil ettikleri hürriyet ve istiklal düşüncesinin zaferinden dolayı kutluyorum. Bu zafer, kolaylıkla izah edilecek bir şey değildir. Bunu anlamak, bugün değil, belki de yarın, **Tarih** sayfalarında geniş ve derin bir şekilde incelendikten sonra mümkün olacaktır. Fakat hissediyorum ki; benim ağzımdan buna dair bazı sözler duymak istiyorsunuz. Geçen sene **Ağustosun** beşinci günü, bu kürsüden beni **Başkumandan** tayin ettiğiniz zaman, sizlere teşekkürlerimi sunarken demiştim ki: ***"Memleketimizi çiğnemek üzere, Yurdumuza giren Yunan ordusunu Kutsal Ocağımızda boğacağız."***

Olaylar; bugün sözümde hata yapmadığımı ispat etti. Gerçekten **Yunan** ordusu **Namus Ocağımızda** boğulmuştur. Hepiniz hatırlarsınız ki; **21** gün, **21** gece devam eden **Sakarya Meydan Savaşı'nın** son günlerinde **Ordumuz**, düşmanın sol yanına karşı saldırıya geçti. Bunun sonucu olmak üzere, çok kuvvetli ve donanımlı olan **Yunan** ordusu yenilerek geri çekilmeye mecbur kaldı. Ondan sonra yine bu kürsüye geldim ve dedim ki: ***"Kararımız; en son düşman askerini Vatanımızdan kovuncaya kadar, saldırıya devam etmektir. Düşmanı takip etmek ve baskı altına almaktır."***

Gerçekten o gün; düşman ordusunu takip etmek hususunda verilen karar, bu zamana kadar saklı kalmıştır. Şunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki; ***ORDUMUZUN O GÜNKİ HALİ, DURUMU, ŞARTLARI VE ARAÇLARI; ÖYLE UZUN MESAFELERLE SERİ HAREKETLER YAPMAYA UYGUN BULUNMUYORDU.***

Bu sebeple, gerekli eksikliklerimizi tamamlamak, hazırlıkları tamamlamak için zaman harcanacaktı. Bu zaman da tabii olarak sarf edildi. Fakat, gerçekleri herkesin bilmesi gerekir ki; bu yılın ortalarında, **Ordumuz**; düşman ordusunu yenmek ve bozguna uğratmak için, gereken güç ve kudreti elde etmiş bulunuyordu.

Ancak, bütün **Milletimizin** ve onun gerçek temsilcilerinden oluşan **Meclisimizin** prensibi; kan dökmeden **Milli** gayemizi elde etmeye dönük olduğunu pek güzel anlıyordum. Askeri güçlerimizi kullanmadan evvel, kan dökmeye sebep olmaksızın, meseleyi aracılıkla halletmek için girişimde bulunmak da, ayrı bir görevdi. Her türlü önlemlere başvuruldu. Tüm siyasi girişimler yapıldı.

En kıymetli arkadaşlarımızdan, güvendiğimiz **Hükümet** erkanından **Fethi Beyefendi Hazretlerini Londra**'ya kadar gönderdik. Kendileri, gerek Londra'da, gerekse diğer **Büyük Devletlerin Başkentlerinde**, tüm siyasi erkan ile görüşmek ve bir barışın yapılması için tam bir yetki ile donatılmış bulunuyordu. Bütün bu girişimlerimiz, tam tersine algılanıyordu.

Bu girişimimize İngiliz **Hükümetinin** verdiği mana, aracılık girişimlerimizin, bizim zayıflığımızdan kaynaklandığından ibaret idi.

Zannettiler ki; **Ordumuz** zayıftır. Zannettiler ki; **Ordumuz** saldırı ve takip etmek değil, yerinden kıpırdayamayacak bir halde bulunuyordu. Zannettiler ki; **Meclisimiz** ve **Hükümetimiz** zayıf ve ümitsizdir. Böylece bu noktalarda, en büyük hataya sapmış oluyorlardı. Böylece en derin bir gaflet içinde bulunmuş oluyorlardı. Fakat ben, düşmanların böyle aldanmış olmalarından üzgün değildim. Bu yanılgılarının düzeltilmesini sözle değil, fiilen yapmayı tercih ettim.

Fethi Beyefendi kesin kanaatini **Hükümete** bir raporla bildirdi. Dedi ki;

"Milli gayemizin elde edilebilmesi, ancak askeri faaliyetle mümkün olabilecektir. Başka bir araştırmaya, başka yoruma gerek yoktur." Aynı zamanda **Avrupa**'da bulunan tüm **Temsilcilerimizden** ve diğer siyasi memurlarımızdan da gelen raporların kapsamları, **Fethi Beyefendinin** dediklerini, kanaatini doğruluyor ve takviye diyordu.

Artık anlamıştık ki, askeri girişimlerde bulunmak bir mecburiyet halini almıştı. Bunun üzerine **Başkumandanlık**; kararını uygulamaya koymak ve saldırıya geçmek kararını verdi. Ordumuzun kabiliyeti ve gücü hakkında ve hazırlığının derecesine dair inancımız tamdı. Fakat bir defa daha **Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretleri** cepheye gitti. Ardından da ben de cepheye gittim.

Baştan sona kadar **Ordumuzu** gözden geçirdik. Düşman mevzileri, düşman ordusu incelendi.Bu son teftişimizin neticesi de, varolan kanaat ve inancı takviye etti. O zaman ***KESİN OLARAK SALDIRI HAZIRLIĞI İÇİN EMİR VERDİM.*** Saldırımız, öteden beri **Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretlerinin,** pek derin ilime, kavrama üstünlüğüne ve pek derin verimli deneyimlerine dayanarak ortaya koyduğu plan içinde yapılacaktı.

BU PLAN, DÜŞMAN ORDUSUNU KAÇIRMAK İÇİN DEĞİL, FAKAT, TUTUP BOĞMAK ESASINI KAPSAYAN BİR PLANDI.

Hazırlık emri verdikten sonra, tabiidir ki maksadımızı gizlemekte fayda görüyorduk. Onun için, evvela **Genel Kurmay Başkanı** ve ardından da **Başkumandan Ankara'**ya döndü. **Hükümetteki** saygıdeğer arkadaşlarla beraber durumu bir defa daha görüştük.

Gördüm ki; bu arkadaşlar da bütün inançları ile **Başkumandanlığın** kararını kabul ve takviye diyorlardı. Özellikle **Maliye Bakanı Beyefendinin** göstermiş olduğu kolaylıklar, **Başkumandanlığın** yaptıklarında, ayrıca bir güç oluşturmuştur.Bundan dolayı kendilerine bu kürsüden teşekkür etmeyi ayrıca bir borç bilirim.

Tekrar buradan kayboldum. **Konya** üzerinden **Batı Cephesi Karargahının** bulunduğu **Akşehir**'e gittim. Artık düşmanı yenmek için her şey hazır olmuştu ve aralıksız bir şekilde düşmanın **İzmir**'e kadar takip edilmesi için, gereken her türlü önlem alınmıştır. Bunun üzerine; ***26.AĞUSTOS'TA SALDIRI İÇİN EMİR VERDİM.***

***

"YUNAN GÜÇLERİ 100 KM.LİK BİR CEPHE OLUŞTURDU"

(Yaptıkları tahkimat sıradan bir tahkimat değildi...)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (*Devamla*):

26 Ağustos günü cereyan eden saldırı hareketlerini kolaylıkla belirtmek için, arzu ederseniz, o tarihteki düşman ordusunun bulunduğu durumu birkaç kelime ile ifade edeyim. **4-5 Tümenden** ibaret olan **Yunan** kuvveti **Afyonkarahisar**'da bulunuyordu.

Takriben **90-100** kilometrelik bir hat üzerinde tahkimat yapılmıştı. Bu tahkimat öyle sıradan bir şey değildi. **Yunanlılar** bir yıl devamlı olarak askerleri ve halkı kullanmak sureti ile çalışmışlar, bilimin tüm imkanlarını, orada uygulamışlardı. Dediğim hat, bir çok güçlü noktalara dayandırılmış ve derinliğine bir tahkimatı, savunma yollarını kapsıyordu.

Yani bu mevzi tam, manası ile, son zamanların bir kalesi olarak adlandırılabilecek bir haldeydi. Bundan başka düşmanın üç **Tümeninden** oluşmuş bir gücü de **Eskişehir** ve **Seyitgazi**'de bulunuyordu. Burası da tıpkı **Afyonkarahisar'**da olduğu gibi, aynı araçlarla, aynı donanımla güçlendirilmiş, donatılmış bir hale getirilmiş bulunmaktaydı.

Özetle; düşman, ordusunun esas yanlarını iki kaleye dayamış, orta yerinde kuvvetli bir takviye gücüne sahip, bir topluluk halinde idi. **Gemlik** ve **İznik Gölü** civarında da, düşmanın iki **Tümene** yakın bir gücü vardı.

Güneye bakacak olursak; bütün **Menderes** boyunca, denize kadar düşmanın **2. Tümenini** de kapsamak üzere , birçok bağımsız **Piyade Alayları** ve **Süvarileri** vardı.

Batı Cephesi denildiği zaman; bizim iki **Ordumuz** vardı. Tabiidir ki orada bizim daha bazı kuvvetlerimiz de vardı. **Birinci Ordu Afyonkarahisar'ın Doğusu ile Dumlupınar** arasında bulunan düşmanların mevziileri karşısında toplanacaktı. Takviye edilmiş olan bu **Ordumuz** düşmanı mağlup ederek, Kuzeye doğru atma görevini üstlendi.

İkinci Ordumuz; Porsuk'tan **Sakarya**'ya kadar olan cephede düşmana saldıracaktı. **Kocaeli Bölgesi'nde** bulunan kuvvetlerimiz dahi, karşısında bulunan düşman kuvvetlerine saldıracak ve bu kuvvetlerin güneye inmesine mani olacaktı. **Menderes** çevresinde; biri **Süvari Tümeni** olmak üzere, kuvvetlerimiz vardı.

Bunlar **Güneyden Kuzeye** doğru düşmana saldıracak ve o güçlerin, kesin sonuç alınacak bölgeye gelmelerine mani olunacak ve aynı zamanda düşmanın **İzmir**'le olan bağlantısını kesecekti.

İşte bu esas üzerindeki hatlarda bütün önlemler ve tertibat alınmış ve hazırlık tamamlanmış olduğu halde ***26 AĞUSTOS GÜNÜ SALDIRI BAŞLAMIŞTIR. BAŞKUMANDANLIK, GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI CE BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞI, 26 AĞUSTOS GÜNÜ GÜN DOĞMAK ÜZERE İKEN, BİRİNCİ ORDUNUN GÖZLEM NOKTASI OLAN KOCATEPE'DE HAZIR İDİLER.***

Burası düşmanın **Güney** cephesine ve **Güney** cephesinin önemli hatlarına o kadar yakındı ki, bu mevzileri incelemek, hareketi sevk ve idare etmek için, dürbün bile kullanmaya ihtiyaç göstermemekte idi.

Birinci Ordu; Dumlupınar'a kadar olan bütün düşman mevzilerine saldıracaktı. **Süvari Kolordumuz;** bu saldırı gurubunun sol yanında bulunduğu aralıktan içeri girecek ve düşman ordusunun arkasında, faaliyette bulunacaktı.

İlk başta şu önemli noktalar düşünüldü:

Afyonkarahisar'ın Batısında Kalecik Sivrisi ve onun **Kuzeyinde 1310** metre yüksekliğinde **Erkmen Tepesi** vardır. Bu mevziler çok önemlidir ve ondan başka diğer mevzilerin kilidi durumunda olan ikinci önemli bir mevki daha vardır ki; ona da "**Tınaztepe**" adı veriliyor.

Burası bu art arda gelen tepelerin en önemli bir noktasıdır. Düşmanın esas mevzileri bu noktalara dayanıyordu. Bütün topçularımız ve ağır topçularımız bu üç noktayı ateş altına alabilecek mevzilere konulmuştur. Topçularımız o mevzilere gece geldiler ve karanlık içinde yerlerini aldılar.

Gün doğmak üzere iken de, daha dünyanın gözleri yeni açılmaya başladığı zaman, ateşe başladılar. Büyük bir takdir duyguları ile ve saygı ile buradan belirtmek isterim ki; ***Topçularımızın o gün göstermiş oldukları beceri ve bilgi, bütün dünya topçuları için, örnek teşkil edecek bir vaziyette idi. Askerlik hayatımda bu kadar mükemmel bir Topçu ve bu kadar mükemmel yönetilmiş bir topçu ateşini nadiren gördüm.***

TOPÇULARIMIZ SABAH 4,5 TE ATIŞ HAZIRLIKLARINA BAŞLADILAR. SAAT 5 TE, YANİ YARIM SAAT SONRA, BU SAYDIĞIM NOKTALAR ÜZERİNDE, ŞİDDETLİ VE ETKİLİ ATIŞLARA BAŞLANMIŞTIR.

Bu mevziler çok müstahkemdi. Bu mevzilerin savunma durumunu en son inceleyen bir **İngiliz Kurmayının** verdiği raporda: ***"EĞER TÜRKLER BU MEVZİLERİ 4-5 AYDA İŞGAL EDERLERSE, BİR GÜNDE DÜŞÜRDÜKLERİNİ İDDİA EDEBİLİRLER."*** demiştir. ***FAKAT TÜRKLER BU MEVZİLERİ DÜŞÜRMEK İÇİN, 3-4 AY DEĞİL, BİR GÜN DE DEĞİL, KENDİSİNE YALNIZCA BİRKAÇ SAAT YETMİŞTİR.***

***

"BU TEL ÖRGÜLERİ NASIL GEÇEBİLİRSİNİZ?"

(İşte böyle ayağını kaldırıp geçerler...)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (*Devamla*):

SAAT 6 DA TINAZTEPE'YE HÜCUM DURUMUNA VE HÜCUM MESAFESİNE YAKLAŞMIŞ BULUNAN PİYADELERİMİZ, ÖNÜNDEKİ TEL ÖRGÜLERİ KESMEYE VE YOK ETMEYE GEREK GÖRMEYEREK; AYAĞINI KALDIRDI VE ORADA BULUNAN YUNAN ASKERLERİNİ SÜNGÜLERİ İLE TAMAMI İLE TEPELEDİKTEN SONRA, TINAZTEPE'Yİ İŞGAL ETTİ. "BU TEL ÖRGÜLERİ NASIL GEÇEBİLİRSİNİZ?" DİYORLARDI. ORADAKİLERE DEDİM Kİ: "İŞTE BÖYLE AYAĞINI KALDIRIR VE GEÇERLER."

Bunun ardından saat 9 da "**Belentepe**" ve "**Kalecik Sivrisi**" düştü. **1310** yüksekliğindeki "**Erkmen Tepesi**" ise dayanıyordu. Bu tepe topçu ateşimizin uzağında idi. Onun için, düşman bütün gücüyle ve bütün imkanları ile orasını elde tut-

maya çalışıyordu. Bu saldırı günü en sol yanımızda bulunan **57. Tümen** saldırılarının yönlendirirken, diğer güçlerin biraz uzağında bulunuyordu. Bu sebeple düşman üzerine etkili bir baskı kuramıyordu.

TÜMENİN KUMANDANI REŞAT BEY ADINDA BİR KİŞİ İDİ. BU KİŞİYİ ÇOK ESKİDEN BERİ TANIYORDUM. MUŞ'TA, SURİYE'DE BİR ÇOK SAVAŞ YAPMIŞTIK. ÇOK KIYMETLİ BİR ASKERDİ.TELEFON İLE SORDUM: "NİÇİN HEDEFİNİZE VARAMADINIZ" DEDİM. CEVABEN DEDİ Kİ; "YARIM SAAT SONRA HEDEFLERE VARACAĞIZ." YARIM SAAT SONRA BU HEDEFLER ELDE EDİLEMEMİŞTİ.

TEKRAR SORDUĞUM ZAMAN, TELEFONDA REŞAT BEY'N SON VEDA MEKTUBUNU OKUDULAR. ORADA DİYORDU Kİ: "YARIM SAAT İÇİNDE SİZE MEVZİLERİ ALMAK İÇİN SÖZ VERDİĞİM HALDE, SÖZÜMÜ YERİNE GETİREMEMİŞ OLMAMDAN DOLAYI, YAŞAYAMAM"

Bu örneği; **Reşat Bey'in** o hareketini taktir etmek için söylemiyorum. Tabiidir ki böyle bir muamele ve böyle bir hareket, bizce kabul edilebilir değildir. Yalnız ***ORDUMUZDA SUBAYLARIN, KUMANDANLARIN, KENDİLERİNE VERİLEN GÖREVİ YAPMAKTA GÖSTERMİŞ OLDUKLARI İSTEKLERİNİ VE NAMUS DUYGULARINI SÖYLEMEK İSTERİM. GERÇEKTEN ORDUMUZDAKİ BÜTÜN SUBAYLAR VE YÜKSEK KUMANDA HEYETİ BİRBİRLERİNE KARŞI BÖYLE SEVGİ İLE, SAYGI İLE, GÜVENLE VE İTİMAT İLE BAĞLIDIRLAR VE ÜSTLERİNDEN ALACAKLARI EMRİ BİR NAMUS MESELESİ OLARAK KABUL EDEREK YERİNE GETİRİRLER.***

Düşman yakın olan takviye birliklerini birinci hatta dahil etti. Daha bir takım takviye birlikleri getirdi ve ayrıca otomobillerle çekilir toplar getirdi. Böylece bizim elimize geçen noktaları tekrar ele geçirmek için, karşı saldırıya geçti.

Tınaztepe'nin **Batısında** elde edilmiş olan mevzilerin hemen hemen tümü düşman tarafından ele geçirildi ve **Tınaztepe**'ye doğru yönlendirdiği saldırılar, bir an için durdurulabildi. Fakat düşman birlikleri yeniden takviye aldı. Akşamüzeri **Tınaztepe** tamamıyla düşman eline geçti. **1310** metre yüksekliğindeki tepe ise dayandı.

Bu durumda düşmanın bir karşı saldırıya kalkıştığı zannedilebilir. Orada bir takım güçler topladı ve bütün cephe boyunca, gayet yoğun bir topçu hazırlığına başladı. Düşmanın böyle bir hareketi çok akla yatkın ve beklenilir bir durumdu. Biz bu harekete başlamadan önce, böyle bir durumu ön görmüştük. Bunun için de her türlü önlem alınmıştı. Bu sebeple düşmanın bu girişimi bizi korkutmadı.

Bunun üzerine bütün cephelerdeki askerlerimizin çok şiddetli ve kahramanca saldırıları, düşmanı bu hareketleri yapamaz hale getirdi. Düşman bunu yapmaya cesaret etmedi.

Tınaztepe'de düşman tamamen hakim duruma geçtikten sonra; orada bulunan kuvvetlerimizden ***57. ALAY, DÜŞMANA ATEŞ ETME GEREĞİNİ GÖRMEKSİZİN SÜNGÜSÜNÜ TAKTI VE DÜŞMAN CEPHESİNE GİRDİ.*** Bunun sonucu olarak gece derin ve güçlendirilmiş durumda bulunan ***TINAZTEPE BAŞTAN SONUNA KADAR ELİMİZE GEÇTİ.***

26 Ağustos akşamına kadar, bu cephe üzerinde cereyan eden olay bundan ibarettir. Buranın **Batısında** faaliyete geçecek olan **Süvari Kolordumuz, Çayhisar**'a kadar geldi. **Süvari Birliklerimizin** burada görülmesi, derhal düşmanın dikkatini çekti ve düşman buna karşı **Batıya** da cephe açma durumunda kaldı. Bu durum düşmanın çevrilmesinin başlangıcıdır.

Düşman **Doğuya** ve **Güneye** dönük olduğu gibi, **İzmir** yönüne karşı, yani **Batıya** karşı bir cephe açmaya mecbur edilmişti. Böylece ***DÜŞMAN KENDİNİ BİR KALE İÇİNE KOYMUŞTUR.***

Diğer cephelerde kuvvetlerimiz düşman cephelerine saldırmıştır. Böylece orada bulunan düşman kuvvetlerini **Güneye** gelip yardımda bulunmasını önlemeye muvaffak olmuştur.

Daha **Kuzeyde** hareket eden bir **Süvari Alayımız** vardı. Bu da **Döğer** yönüne yürüdü. Her önüne çıkan düşmana saldırdı ve bu sayede düşmanın, **Döğer** civarında bulunan **3 Alaylık** yedek kuvvetleri yerlerinden kıpırdayamadı.

Saldıran kuvvetlerimiz, aslında orada mevcut olan düşmanların dörtte bir oranında idi. Aynı zamanda **Kocaeli** gurubunda da saldırı başladı. Birliklerimiz verilen görevleri başarı ile yerine getiriyorlardı.

Menderes çevresindeki bütün Birlikler dahi, verilen görevi başarı ile yapıyorlardı. Orada bir **Süvari Alayımız, Uşak**'ın **Batısına** kadar ilerleyerek düşmanın varış hatlarını kesmeye başlıyordu. **26 Ağustos** akşamı durum bu idi. Eğer incelenecek olursa, bu sonuç memnuniyet vericidir. **Başkumandanlıkça** da memnuniyet verici görüldü.

***

"DÜŞMAN YENİLMİŞ VE PERİŞAN BİR HALDE"

(Düşman mevzileri birer birer düşmeye başladı...)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (*Devamla*):

27 Ağustosta Birlikler evvelce kendilerine verilen hedeflere bir an önce varmak için, saldırılarına devam edecekti.

Nitekim de öyle oldu: **27 Ağustos** sabahı **1310** metre yükseklikteki tepeye doğrudan doğruya, **4. Kolordu Kumandanı Kemallettin Paşa'nın** huzurları ile gayet ustaca bir saldırı tertiplendi ve bunun sonucunda **1310** metre yüksekliğindeki **Erkmen Tepesi** düşmandan geri alındı.

Buradaki ***DÜŞMAN MAĞLUP VE PERİŞAN BİR HALDE KUZEYE VE KUZEY BATIYA DOĞRU ATILDI. BÖYLECE 12 KİLOMETRELİK BİR GEDİK AÇILMIŞ BULUNUYORDU.*** Düşman cephesi burada yarılmıştır. Bu gedikten geçerek, düşmanı bırakmamak ve tekrar saldırmak üzere, hareket edildi.

Biraz sonra birbirlerini takiben **Tınaztepe**'nin **Batısında** bulunan ***MEVZİLER BİRER BİRER DÜŞMEYE BAŞLAMIŞTI. AFYONKARAHİSAR'IN DOĞUSUNDA BULUNAN DÜŞMAN ALAYLARI DAHİ MEVZİLERİNİ TERK EDEREK; BATIYA VE KUZEY BATIYA DOĞRU ÇEKİLMEYE MECBUR OLMUŞLARDI.***

27 AĞUSTOS GÜNÜ ÖĞLEDEN SONRA, SAAT BEŞTE 8.Cİ ALAYIMIZ ZAFERİNİ KAZANMIŞ BİR ŞEKİLDE AFYONKARAHİSAR'INA GİRDİ.

BURADA 20-22 KADAR MUHTELİF CİNSTE TOP ALINMIŞTIR. HENÜZ KESİN HESABI ÇIKMAMIŞ OLANHARPMALZEMESİVESAİRMALZEMELERELE GEÇİRİLMİŞTİR. DÜŞMAN AFYONKARAHİSAR'DA VE ONDAN SONRA HER YERDE YAPTIĞI GİBİ ŞEHRİ DERHAL ATEŞLEDİ.

Birliklerimizin seri bir şekilde yetişmeleri sayesinde, yangını genişlemesine meydan bırakılmadı ve yanan evler bastırıldı. ***BUGÜN DÜŞMANIN ÖNEMLİ KUVVETLERİ KORUNALIKLI MEVZİLERİNDEN ATILDI VE AÇIK MEYDAN SAVAŞINA MECBUR BIRAKILDI.***

27 Ağustos akşamı durumu şöyle düşündük. Düşmanın henüz **Eskişehir** gurubu yerinde idi ve **Döğer**'deki yedek güçleri, henüz tamamıyla kullanılmamıştı. Diğer cephelerdeki düşman kuvvetleri tamamen duruyordu. Düşman bu güçleri güneye çekerek, **Dumlupınar** hattında savunmaya geçebilirdi.

Düşmanı bu mevzide mağlup edebilmek için, **Güneyde** bulunan **I. Ordu**; düşmanı sol yönünden kavrayarak, **İzmir**'e doğru gitmekten men edecek şekilde saldırıya devam ede-

cekti. **2. Ordu** da **Doğudan** düşmanı kavrayarak, **Kuzeye, Kütahya** üzerine gitmesini önleyecek bir şekilde saldırıda bulunacaktı. Artık ileriye geçmiş olan **Süvari Kolordumuz** da düşman kuvvetlerinin tamamıyla arkasında faaliyetini gösterecekti.

O gece düşündüklerimizi, ertesi günü **Allah**'ın yardımı ile ve tamamen düşündüğümüz gibi, noktası, noktasına uygulamak nasip oldu. **1. Ordu Birlikleri Kuzey** hareketlerinde, düşmana birçok yerlerde tesadüf etti ve her tesadüf ettiği yerlerde, çok kanlı savaşlar devam etti.

DÜŞMAN ALAYI MAĞLUP EDİLEREK, BÜTÜN SİLAHLARINI VE OTOMOBİLLERLE ÇEKİLEBİLİR ÜÇ AĞIR TOPUNU TERK ETMEYE ZORLANDI VE PERİŞAN BİR ŞEKİLDE CANKUYU YÖNÜNE DOĞRU FİRAR ETTİ.

2. Ordu dahi, verilen cepheden **Batıya** doğru yürüyüşüne devam ediyor ve savaşmak için temas kurmaya çalışıyordu. Bütün bu savaşlar olurken, ***SÜVARİLERİMİZ, DÜŞMAN BİRLİKLERİNİN TAMAMEN GERİLERİNDE OLMAK ÜZERE HAREKETLERİNE DEVAM EDİYORDU.***

SÜVARİLERİMİZİN BURADA GÖSTERDİKLERİ KAHRAMANLIK, TÜM DÜŞÜNCELERİN ÜZERİNDE VE TARİF EDİLEMEZDİR.

SÜVARİLERİMİZ; HELE HELE SAVAŞA KATILMAMIŞ TAZE DÜŞMAN ALAYLARINI GÖRÜR GÖRMEZ, TAHAMMÜL GÖSTEREMİYORLARDI.

SÜVARİLERİMİZİ DURDURMAYA İMKAN YOKTU. DERHAL KILIÇLARINI ÇEKİYOR VE DÜŞMANIN İÇİNE DALIYORLARDI.

GERÇEKTEN GÖSTERİLEN BU KAHRAMANLIK SAYESİNDE BATIYA ÇEKİLMEK İSTEYEN DÜŞMAN BİRLİKLERİ DURMAYA VE VAZİYET ALAMAYA MECBUR EDİLDİ.BU ESNADA DA BİR TARAFTAN PİYADELERİMİZ, DİĞER TARAFTAN TOPÇULARIMIZ YETİŞTİ VE DÜŞMANI TEKRAR SAVAŞMAYA MECBUR ETTİ.

28 Ağustos günü bu anlattığım muhtelif savaşlarla geçti. **28** akşamı biz, durumu şöyle yorumladık. Düşmanın, artık müsait olmayan mevzide savunmadan ziyade, arka yollardan saparak, **Dumlupınar'**a çekilmesi veyahut oradan **Uşak** mevziini tutmak istemesi gerekir.

Burada düşmanın toplam yedi **Alayı** vardı. Artık yapılacak şey, düşmanın milli gücünün **İzmir'**e çekilmekten, **Kuzeye** ve başka bir yere gitmekten men etmek gerekiyordu.

Birinci Ordu artık tüm **Birlikleri** ile **Batıya** yönelecek, düşmandan evvel **Dumlupınar** mevzilerini tutacak ve **Batıya** çekilmek isteyen düşmana, saldıracaktı. Aynı zamanda düşmanın **Kuzeye** çekilmesine de mani olma görevine devam edecekti. Diğer cephelerde, **Birlikler** verilen görevlerini yapmaya devam edeceklerdi. Yani saldırılarına devam ederek, düşmanı yerinde sabit tutacaklardı.

29 Ağustosta 1. Ordu Dumlupınar'a gitmek isteyen **5** düşman **Alayı** ile temas etti ve **Güneyden** saldırıya geçti. Böylece düşmanın **Dumlupınar** yolu kapatılmış oldu. Aynı zamanda **2. Ordu** da savaş temaslarına başlamıştı.

***

"SÜVARİLERİMİZİN AKIL ALMAZ ÇEVİRME HAREKETİ"

(Düşmanın beş alayı tamamıyla çevrilmişti...)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (*Devamla*):

30 Ağustosta durum şöyle idi: Düşmanın beş **Alayının Dumlupınar'a** gitmesi önlenmişti. Aynı zamanda **Kütahya** yönünden **Kuzeye** gitmesi de önlenmişti.

Kendileri için bir tek kurtuluş yolu kalmış idi ki; o da, **Muratdağı Kuzeyindeki Kızıltaşderesi** idi. Bu dere ve bu derenin içi sarp patikalara sahipti. Yani hareket çok zordu.

Ayrıca bunun karşısında da **Süvari Kolordumuz** bekliyordu. ***DÜŞMANIN BEŞ ALAYI TAMAMIYLA ÇEVRİLMİŞTİ.***

30 Ağustos günü bu çevirme hareketini kesin bir sonuç ile tamamlanması için, ***SAVAŞLARI YAKINDAN GÖRMEK, SEVK VE İDARE ETMEK YARARLI GÖRÜLDÜ. BUNUN ÜZERİNE GENEL KURMAY BAŞKANI PAŞA HAZRETLERİ BİZZAT KUZEYE; 2. ORDU VE SÜVARİ KOLORDUSUNUN YANINA GİTTİ. BEN AYNI ZAMANDA GÜNEYDE 1. ORDUNUN YANINA GİTTİM. BİRİNCİ ORDU KARARGAHINDA DURUMU GEREKENLERE İZAH ETTİM. BÜTÜN BİRLİKLERİ SERİ BİR SALDIRIYA TEŞVİK ETTİM VE ORADAN DA 4. KOLORDU KUMANDANININ YANINA GİTTİM.***

DURUM O KADAR CAZİP İDİ Kİ; DAHA İLERİYE GİTMEKTEN KENDİMİ ALAMADIM. ÇALKÖYÜ YAKININDA BİR YERE GİTTİM. BURASI DÜŞMANIN MEVZİ ALMAK ÜZERE BULUNDUĞU BİR YERDİ. ORADA GÖRDÜKLERİME GÖRE; UŞAK'A DÖNEN DÜŞMAN KUVVETLERİ, DOĞRUDAN DOĞRUYA YUNAN BAŞKUMANDANI TRİKOPİS'İN EMRİ ALTINDA OLARAK, BİR DAİRE HALİNDE İDİ. 1. ORDU BİRLİKLERİ, BU DAİREYİ DOĞUDAN VE GÜNEYDEN SARMIŞ BULUNUYORLARDI. 2.Cİ ORDU; KUZEYDEN VE ONUN BATISINDAN SARMIŞ BULUNUYORDU.

SÜVARİLERİMİZE ORADAN BU ÇEVİRME HAREKETİNİ MEYDANA GETİREN BİRLİKLERLE BERABER SIKIŞTIRMA HAREKETİ YAPMASI EMREDİLDİ. ARTIK HİÇBİR ŞEYDEN ÇEKİNMEYE GEREK KALMAMIŞTI. TÜM TOPÇULARIN MÜMKÜN OLDUĞU KADAR YAKINDAN VE HATTA AÇIK MEVZİLERDEN ATEŞ ETMELERİNİ EMRETTİM.ÖĞLEDEN SONRA DÜŞMAN ARTIK BİR ATEŞTEN ÇEMBER İÇİNE ALINMIŞTI.GÖZLERİMLE GÖRÜYORDUM Kİ; DÜŞMAN ŞAKINLIK EMARELERİ GÖSTERİYORDU. KUZEYE,

GÜNEYE, DOĞUYA, BATIYA BAŞ VURUYORLARDI. HER TARAF ATEŞLE KAPLANMIŞTI.

AYNI ZAMANDA PİYADELERİMİZ ATEŞ ETMEKTEN VAZGEÇEREK, SÜNGÜLERİNİ TAKTILAR VE BİR AN EVVEL DÜŞMAN MEVZİLERİNE GİRMEK İÇİN SALDIRDILAR.

BU SON DURUMDAN 2,5 SAAT SONRA SÜNGÜLERİMİZ, DÜŞMANIN GÖĞSÜNE GİRMİŞ VE MESELE HALLEDİLMİŞ BULUNUYORDU. BİR TARAFTAN DA GECE GELİP ÇATIYORDU. SANKİ KARANLIĞI İLE BU PEK FECİ OLAN MANZARAYI, DÜNYANIN BAKIŞLARINDAN SAKLAMAK İÇİN ACELE EDİYORDU.

GERÇEKTEN BU SAVAŞ CEPHESİNİ ERTESİ GÜN GEZDİĞİM ZAMAN, KEDERLENMEKTEN KENDİMİ ALAMADIM. BİR ASKER İÇİN, HERHANGİ BİR ASKER İÇİN BU DURUM KEDER VERİCİDİR. FAKAT; ALLAH'IN BUNLARA BUNU TAKDİR ETMİŞ OLMASINA GÖRE; BURADA BU DURUMA GİRENLER ASKER DEĞİLDİR. BUNLAR HER HALDE CANİLER VE KATİLLERDİR.

ARTIK DÜŞMANIN BEŞ ALAYI; TABİİDİR Kİ PEK ÇOK KAYIP VERDİKTEN SONRA, GERİ KALANLARI TESLİM OLMAYA BAŞLADI. BU TESLİM ALMA MUAMELELERİ BEŞ GÜN SÜRDÜ. SONUNDA ŞURAYA, BURAYA BAŞ VURUP KURTULMAK İMKANINI BULAMAYAN BAŞKUMANDAN TRİKOPİS DE GERİ KALANLARLA BERABER TESLİM OLACAK ADAM ARIYORLARDI.

TESADÜFEN ORALARDA BİR İSTİHKAM TEĞMENİMİZ VARDI. ONA HABER GÖNDERMİŞ; "TEĞMEN EFENDİ BUYURSUN" DEMİŞ. TEĞMENİMİZ DERHAL ATINA BİNMİŞ, ORADA SAVAŞ DÜZENİNDE BEKLEYEN ORDU ARTĞINI GÖRMÜŞTÜR. BUNLAR DERHAL GENERALLERİ, SUBAYLARI VE ASKERLERİ İLE BERABER, BİZİM SUBAYIMIZI SELAMLADILAR VE TESLİM OLDULAR.

Bu arada **Kuzeyden Eskişehir** yönünden bir düşman **Alayının** güneye doğru gelmekte olduklarını haber gördük. Bu **Alayın** görülmesi bizi biraz heveslendirdi ve mutlaka gelmesini temenni ettik. Ancak bu **Alay** durumu anlamış olacak ki; cepheyi değiştirdi ve ortalıktan kayboldu.

Sonra anladık ki **Kütahya** yönüne gitmişti. Ancak her tarafta askerlerimize tesadüf etmiş ve askerlerimizin saldırıları ile karşı karşıya kalmışlardır. Biraz orada, biraz burada yenildikten sonra; **Gediz** yönüne geldi ve **Birliklerimiz** tarafından yakalanarak, bertaraf edildi. Ertesi gün üç düşman alayı daha mağlup edildi ve **Uşak** yönüne atıldı. Bu arada **Eskişehir**'de de bazı geri çekilme izleri görülmeye başlandı.

Ağustosun 31 sabahı durum şöyle düşünüldü: ***DÜŞMANIN BURADA BEŞ ALAYI İMHA VEYA ESİR EDİLDİĞİ GİBİ, DÜŞMANIN YENİLMİŞ ÜÇ ALAYI İZMİR YÖNÜ ÜZERİNDE GERİ ÇEKİLİYOR. 26 AĞUSTOS SABAHI BAŞLAYAN VE BEŞ GÜN, BEŞ GECE DEVAM EDEN AFYONKARAHİSAR – DUMLUPINAR MEYDAN SAVAŞI SON BULMUŞ VE DÜŞMANIN ESAS KUVVETLERİ İMHA EDİLMİŞTİ.***

BU BÜYÜK MEYDAN SAVAŞININ DEVAMI SIRASINDA; TOPÇULARIMIZIN, PİYADELERİMİZİN, SÜVARİLERİMİZİN, MAKİNELİ TÜFEKÇILERİMİZİN, TAYYARECİLERİMİZİN VE HER SINIF ASKERLERİMİZİN GÖSTERDİKLERİ GAYRET VE KAHRAMANLIK, HER TÜRLÜ TAKDİRİN ÜSTÜNDEDİR. ÖZELLİKLE ASKERLEİMİZİN YUNAN ORDUSUNUN YÜREĞİNE VE VİCDANINA SALDIĞI DEHŞET, ÖNEMSENEK BİR DURUMDUR.

BU DURUM BÜTÜN YUNAN MİLLETİNE SİRAYET ETMİŞTİ. O KADAR Kİ; ADALARDA BULUNAN YUNANLILAR; "TÜRK ORDUSU GELİYOR." DİYE FİRAR ETMEYE GİRİŞMİŞLERDİ. ARADA BİR DENİZİN OLDUĞUNU BİLE UNUTUYORLARDI. BU SAVAŞIN SONUCU YUNANLILARIN VE RUMLARIN YÜREĞİNİ

SİNDİRMEK, BOZGUNA UĞRATMAK MEYDAN SAVAŞI DEMEK, ÇOK DAHA DOĞRU OLUR.

***

"ORDU HEP VERİLEN EMİR ÜZERİNE YÜRÜDÜ"

(Afyonkarahisarı'ndan İzmir'e 400 kusur kilometre...)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (*Devamla*):

BUSURETLEAFYONKARAHİSAR'INDAN,İZMİR'E KADAR 400 KUSUR KİLOMETRELİK MESAFE BİR ÇOK MEYDAN SAVAŞLARI DA DAHİL OLDUĞU HALDE, ORDULARIMIZ TARAFINDAN 15 GÜNDE ALINMIŞ VE MİLLİ ORDUNUN BU MÜSTESNA KUDRETİ İLE YAPTIĞI HAREKETİ ÖZELLİKLE DAİMA HATIRLARDA TUTULACAK BİR DURUM YARATMIŞTIR.

Meydan Savaşının bitiminden sonra durumu şöyle bir inceledik: düşmanın İzmir yönüne çekilebilen üç Alayı vardı.Ayrıca Eskişehir ve Kocaeli gurubumuzun karşısında 3-4 Alay kadar vardı. Bu Alayların süratle çekilmesi ve Mudanya'dan vapurlara bindirilip, İzmir'e götürülmeleri; pek mümkün ve muhtemel bir yoldu.

Trakya'da ve şurada, burada bulunan kuvvetlerden de derhal İzmir'e getirmek de mümkündü. Düşman böylece; İzmir'in doğusuna 8-10 Alay toplayabilirdi. Ordularımızı bu durumu göz önünde bulundurarak sevk ve idare ediyorduk.

1. ve 2. Ordular, esas kuvvetleri ile ve bu arada Süvari Kolordusu hiç gecikmeden İzmir'e kadar takiplerini yapmaya devam edecekti.

Düşmanın durmasına, önlemler almasına zaman bırakmayacaklardı.

Bu HAREKETLER; BÜTÜN ORDU İLE, BÜTÜN AĞIR TOPÇUSU İLE VE BÜTÜN ARAÇLARI İLE BİR-

LİKTE YAPILACAKTI. ORDU DÜŞMANA HER NEREDE VE HERHANGİ BİR YERDE TESADÜF EDERSE, MUTLAKA VE DERHAL VURACAK VE MAĞLUP EDECEKTİ. ORDU BU EMİR İÇİNDE YÜRÜDÜ.

Eskişehir'den saldıran ve düşmanı izleyen kuvvetlerimizi; Kütahya üzerinden gönderdiğimiz Süvari ve Piyade güçleri ile takviye ettik. Bu güçler İnönü'ye yöneldi, orada Eskişehir'den çekilen düşman ile temasa geçti. Burada devam eden savaşlarda düşman yenildi ve Bursa yönüne doğru çekilmeye başladı.

Daha Kuzeyde de; daha dikkat çekici bir hareket vardı. Kocaeli Gurup Kumandanın bizzat kendisinin yönetmesi ile tertip ettiği askeri kol ile Gemlik ve İznik Gölü arasındaki, dar ve fakat çok güçlü düşman mevziine atıldı ve mevzii parçaladı.Bu durum Eskişehir'den çekilen düşman kuvvetlerinin, geri çekilme hatları üzerinde çok önemli ve kesin bir etki yaptı.

DÜŞMAN KUVVETLERİ İSE ÇEKİLMEKTEN BAŞKA BİR ŞEY DÜŞÜNEMİYORLARDI. DÜŞMAN; DUMLUPINAR'DAN SONRA, UŞAK YÖNÜNDE, ALAŞEHİR'DE, SALİHLİ'DE, AHMETLİ'DE, KASABA'DA (TURGUTLU)'DA VE EN SONUNDA İZMİR'İN DOĞUSUNDAKİ NİF'TE (KEMALPAŞA) DA DURMAYA TEŞEBBÜS ETTİ. BİR TARAFTAN DA İZMİR'E BİRLİKLER GETİRİLİYORDU.

HER DURMA GİRİŞİMLERİ, HEMEN ARDINDAN SALDIRILARIMIZLA KARŞILANMIŞ, HER DURUŞLARI BİR DEFA DAHA YENİLGİ İLE SONUÇLANMIŞ VE ÇEKİLMEKTEN MEN EDİLMİŞTİR. SAVAŞI KABUL EDEN DÜŞMANIN BAZI KISIMLARI, SAĞA, SOLA DAĞILMIŞLARDIR.

ÇEKİLEN BİRLİK YOKTUR. YALNIZ BİR TAKIM FİRARLAR VARDIR. NİHAYET; ORDULARIMIZ 9 EYLÜL'DE İZMİR'E YAKLAŞTI...O GÜN ÖĞLEDEN EVVEL, SAAT ONDA SÜVARİLERİMİZ VE PİYADELE-

RİMİZ AYNI ANDA İZMİR'E GİRDİ. BİZ BU MANZARAYI, İZMİR DOĞUSUNDAKİ BİR "BELKAHVE" VARDIR, ORADAN; BU YENİLGİYİ, İZMİR KÖRFEZİNİN YÜZEYİNE YANSIYAN BİR RESİM ŞEKLİNDE SEYREDİYORDUK.

ERTESİ GÜN DOĞRUDAN DOĞRUYA İZMİR'İN İÇİNE GİRDİK VE HÜKÜMET KONAĞINA YERLEŞTİK. DİĞER TARAFTAN BURSA YÖNÜNDE ÇEKİLEN VE İZNİK ÇEVRESİNDE TUTUNMAK İSTEYEN DÜŞMAN DA MAĞLUP EDİLMİŞ VE BURSA YÖNÜNDE İZLENMİŞTİR. ORADA DA, 9 EYLÜL AKŞAM BURSA'NIN DOĞUSUNU SAVUNMAK İSTEYEN DÜŞMAN ARTÇILARI ATILDIKTAN SONRA; BİRLİKLERİMİZ BURSA'YA GİRMİŞTİR.

İzmir'e girdikten birkaç saat sonra, yeni bir faaliyetin temasına girdiğimizi anladık. Gerçekten; ***MENDERES CİVARINDA İKİ ALAY KADAR DÜŞMAN BİRLİKLERİ TOPLANMIŞ, İZMİR'İN AKİBETİNDEN HABERSİZ, GÜNEYDEN İZMİR'E GELİYORLARDI. ONLARIN ARKASININDAN DA BİZİM 3. SÜVARİ ALAYIMIZ TAKİP EDİYORDU.***

İZMİR CİVARLARINA GELDİKLERİNDE, BİZİM ORADA OLDUĞUMUZU ANLADIKLARINDA, ONLARI KARŞILAMAK ÜZERE GÖNDERDİĞİMİZ PİYADE VE SÜVARİ BİRLİKLERİMİZLE KISA BİR ÇATIŞMADAN SONRA, İKİ ALAY TÜMÜYLE TESLİM OLDU.

ARTIK BİRLİK HALİNDE ÇEKİLEN DÜŞMAN YOKTUR. FİRAR EDEN DÜŞMAN ASKERLERİ VARDIR. FİRARİLER İZMİR'E GELDİKLERİNDE, ORADAKİ GEMİLER, DURMAKTAN ÇEKİNMİŞLER VE ÇEKİP GİTMİŞLERDİR. BU ZAVALLILAR URLA YARIMADASINA SAPMAYA MECBUR OLDULAR VE BUNUN İÇİN DE URLA'YI, ÇEŞMEYİ TEMİZLEMEK ÜZERE BAZI BİRLİKLERİ GÖREVLENDİRDİK.

NİHAYET 16 EYLÜL'DE BU YÖNDE EN SON YUNAN FİRARİLERİ, YUNAN ASKERLERİ; KENDİLERİNE YA DENİZE, YA DA VAPURA VEYA SANDALA ATLAMAKLA MEMLEKETİMİZDEN ÇEKİLMİŞ OLDULAR.

KUZEYDE HAREKETLERİMİZ ŞU ŞEKİLDE GELİŞİYORDU: 9-10 EYLÜL' DEN SONRA DÜŞMAN DOĞRUDAN DOĞRUYA BURSA ÜZERİNDEN İZLEMEKTE BULUNAN BİRLİKLERİMİZ ONLARI BASKI ALTINA ALIYORDU.

MUDANYA YÖNÜNE YÜRÜYEN KUVVETLERİMİZ DÜŞMANIN ORADA BULUNAN BAĞIMSIZ PİYADE ALAYLARI İLE TEMAS ETTİ. BU DÜŞMAN; GEMİLERE BİNMELERİNİN İMKANSIZ OLDUĞUNU ANLAMIŞ OLACAKLAR Kİ; BAŞLARINDA ALAY KUMANDANLARI OLMAK ÜZERE 202 SUBAY VE 6.000 ASKER VE TÜM BATARYALARI VE DEPOLARI İLE BERABER TESLİM OLDULAR.

KURTULABİLENLER; 3. VE 10. ALAYLARDI. BİRLİKLERİMİZ BU KEZ BUNLARIN PEŞİNE DÜŞTÜ VE BANDIRMA YÖNÜNE İZLEDİ. SONUNDA YENİLDİLER VE BÜYÜK KAYIPLAR VERDİLER.

***

“BU SONUCUN ALINACAĞINA İNANCIM TAMDI”

(Düşman çekilirken her yeri yakıp, yıkmış, öldürmüştür.)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (*Devamla*): ***BİR ŞEYİ TEKRAR ETMEK GEREKİR Kİ; O DA ŞUDUR: BU DÜŞMAN ÇEKİLİRKEN, UĞRADIĞI HER YERİ YAKMIŞ, YIKMIŞ VE GÜÇSÜZ, SAVUNMASIZ HALKI, KADINLARI VE ÇOCUKLARIMIZI ÖLDÜRMÜŞ VE YOK ETMİŞTİR.***

BU MÜTHİŞ FACİALARI BÜYÜK BİR LANET VE NEFRETLE HATIRLAMAMIZ GEREKİR. BİZ BU ASKERİ HAREKATI TAMAMEN BİLEREK YAPTIK.

TÜM BUNLAR, BELKİ BÜTÜN DÜNYAYA HAYRET ETTİRECEK BİR KAPSAMDADIR. ONUN İÇİN, ORDUMUZUN KUDRETİNİ ANLAMAYAN VEYA ANLAMAKTAN ACİZ OLANLAR, BU MUAZZAM ESERİ, BEKLENMEYEN BİR TESADÜF ESERİ OLARAK, GÖSTERMEK İSTİYORLAR.YAPTIĞIMIZ BU ASKERİ HAREKAT BÜTÜN TEFERRUATINA KADAR, TAMAMEN DÜŞÜNÜLMÜŞ, TESPİT EDİLMİŞ, HAZIRLANMIŞ, YÖNETİLMİŞ VE GEREKTİĞİ GİBİ SONUÇLANDIRILMIŞTIR.

DÜŞMAN ORDUSU, SALDIRILARIMIZ KARŞISINDA, BU FELAKETE UĞRAMAMAK İÇİN, NE YAPMAK GEREKİYOR İSE, HEPSİNİ YAPMAKTAN GERİ KALMAMIŞTIR. GERÇEKTEN; ORDUMUZUN BÖYLE HAREKET EDECEĞİNE VE BÖYLE KAHREDİCİ BİR SONUÇ ALACAĞINA, BENİM İNANCIM TAMDI.BÜYÜK BİR HÜRMET VE YÜCELİKLE BELİRTMEK MECBURİYETİNDEYİM Kİ; ASKERİ HAREKET İLE DOĞRUDAN DOĞRUYA İLGİLİ VE BUNU HAZIRLAMAYA VE YÖNETMEYE GÖREVLİ OLAN, HER ÜÇ KİŞİ DE, BENİMLE TAMAMEN AYNI FİKİRDE İDİLER.

BELİRTMEK MECBURİYETİNDEYİM Kİ; AYNI GÜÇ VE İNANÇ İLE BANA KATILAN BU KİŞİLERDEN BİRİSİ SAYIN GENELKURMAY BAŞKANI FEVZİ PAŞA HAZRETLERİDİR.DİĞERİ BATI CEPHESİ ORDULARI KUMANDANI İSMET PAŞA VE MİLLİ SAVUNMA BAKANI KAZIM PAŞA HAZRETLERİDİR.

ORDU KUMANDANLARI PAŞALAR HAZRETLERİ İLE KOLORDU VE ALAY KUMANDANLARI; HAREKETLERİ BÜYÜK BİR CESARET VE YETENEK İLE İDARE ETMİŞLER VE DİĞER BÜTÜN KUMANDANLARI DA BÜYÜK BİR GIPTA VE BEĞENİ İLE BİR FEDAKARLIK DUYGUSU İÇİNDE GÖREVLERİNİ YAPMIŞLARDIR.

BU HAREKETE BAŞLAMAN EVVEL, YANİ EN SON GÜN, BAŞTA BULUNAN KİŞİLERLE, BİRBİRLERİMİZE DEDİK Kİ; SALDIRACAĞIZ, ARA VERMEDEN TAKİP EDECEĞİZ VE DÜŞMANI İMHA EDEREK, SONUÇTA NE OLURSA OLSUN BAŞARILI OLACAĞIZ.

İzmir'e vardığımızda, **Ordu** tekrar siyasetle temasa geçti. Orada bir **İtilaf Donanması** vardı. **İngiliz Amiralinin** kumandası altında bulunuyordu. Bunlar benimle temasa gelmediler ve gelmeyi de istemediler. Yalnız orada bulunan **1. Ordu Kumandanı** ile temas ettiler ki; istedikleri, orada bulunan kendi vatandaşları için bir güvence elde etmekti.

Bunun ardında orada bulunan bir **İngiliz** ki; zamanında **Konsolos** imiş, beni görmek istedi. Bir **Konsolos** ile ancak **Valimiz** görüşebilirdi. Bu kişi mutlaka beni ziyaret etmek istedi. Sonunda ben de kabul ettim.

Kendileri bir takım güvenceler istemeye kalkıştı ve aşırı bazı tekliflerde bulunuyordu. Bana dedi ki: ***"Siz İngiltere Hükümetine savaş mı ilan ediyorsunuz?"*** Kendilerine dedim ki: ***"Siyasi ilişkilerimiz kurulmuş değildir ki, yeniden bir savaş ilanı olsun."***

Bu kişi bunun üzerine, şuna, buna gitmiş ve özellikle **Amerikalılara** da savaş ilanından bahsetmiştir. Bunun ardından **İngiliz Amiralinden** bir mektup aldım.

Bu mektupta deniliyordu ki: ***"Konsolosumuzu kabul etmiş ve kendisine savaşa ait haberler söylemişsiniz."*** Halbuki **1. Ordu Kumandam** ile aramızda buna dair bir kelime ifade edilmemiştir. ***"Gerçek düşüncelerinizi öğrenirsem, durumu Hükümetime bildireceğim."***

Ben buna cevap verdim. **1.Ordu Kumandanı** ile **Amiral** arasında geçen görüşmeye benim de katıldığımı söyledim. Yani ***"Aramızda bir siyasi ilişkimiz yoktur. Tekrar başlaması arzumuzdur."*** Ondan sonra benim kişisel arkadaşım da olan **Mösyö Franklen Bouillon**'dan özel bir telgraf aldım. Cevap olarak kendisini **İzmir**'de görebileceğimi bildirdim. **İzmir**'e geldi.

Sonradan anlaşıldı ki; kendileri **Fransa Hükümeti** tarafından ve **İngiltere** ile **İtalya Hükümetlerinin** de oluru ile benimle görüşmeye gelmişti. Bu esnada; **Ordularımız İstanbul** ve **Çanakkale** üzerinden geçerek, **Trakya**'da düşmanı takip etmek, mağlup etmek ve **Milli Hudutlarımızın** sonuna kadar varmak kararında idi.

Bir sureti **Dışişlerine**, bir sureti de **Başkumandanlığa** verilen sizlerce de biline nota geldi. Bu nota esaslı olarak, iki nokta üzerinde toplanmıştır: Birisi, Askeri hareketin durdurulması ile ilgilidir. Diğer ise: **Barışa** ve **Konferansa** aittir. Ben yalnız askeri yönü ile ilgili olanına değineceğim: Askeri kısımdan talep edilen şey, askeri hareketin durdurulması ile ilgili idi.

Halbuki biz, **Milli Hudutlarımıza** kadar, **Memleketimizin** tüm bölümlerini düşmandan temizlemek mecburiyetindeyiz. Fakat bunu mutlaka savaş ve çatışma ile de yapma hevesinde değiliz.

Meclisinizin ve **Hükümetinizin** bakış açıları, mutlaka savaşmak, mutlaka kan akıtmak ve Milli gayemize mutlaka süngü ile elde etmek değildir. **1914** yılındaki hudutlarımıza kadar **Trakya**'daki düşman birlikleri çıkarılırsa, fazla bir hareketlerde bulunmaya gereksinim kalmaz.

Boğazlar meselesine gelince: **"Misakı Milli"** (Milli Anlaşma)mızda açıkça belirtilmiş olduğu gibi, **Boğazların** serbest olmasını isteyenlerden birisi de, birincisi de biziz. **Boğazların** bu serbest durumunu ihlal etmek için bir düşüncemiz yoktur.

İşte bu düşüncelere dayalı olarak, notada belirtilen **Askeri Konferansa**; **Başkumandanlık** olur vermiştir. Bu **Mudanya Konferansında** belirlenecek olan şeyler; **Trakya**'nın boşaltılarak bize devir ve teslim edilmesidir.

Buna karşılık da, biz de **Ordularımızı Boğazlardan** uzak tutacağız. Bunun şekil ve detayları; **Başkumandan** adına olağanüstü yetkilere sahip olarak toplantıya gitmiş olan **Batı Cephesi Orduları Kumandanı İsmet Paşa** ile diğer

Generaller tarafından belirlenecektir. Her halde **Trakya**'nın bir evvel boşaltılması gerekmektedir. Çünkü, **Yunanlılar Anadolu**'da boşalttıkları yerlerde olduğu gibi , orada da zulümler yapıyorlar. Öldürüyorlar ve yıkım yapıyorlar.

Son günlerde **Yunanistan'**da ihtilal, isyan çıkmıştır. Kargaşa vardır. Bu sebeple **Dindaşlarımızı** bir an evvel kurtarmak mecburiyetindeyiz. Orayı derhal teslim almak, bir öncelikli önlemdir. **Müttefik Devletlerinin** de bu konuda bize yardım etmesini ve bu meselenin çabuklaştırılmasını ve kolaylaştırılmasını rica ettik. Bu esaslar üzerine, dünden beri Mudanya'da görüşmeler devam etmektedir. Sonucunu alacağız.

ÜÇ YILDAN BERİDİR, YOLUNDA ÇALIŞTIĞIMIZ YÜCE VE KUTSAL GAYE, MİLLETİN GENEL VE MÜŞTEREK GAYRETİ VE YARDIMI, ALLAH'A ŞÜKÜRLER OLSUN, GERÇEKLEŞİYOR.ARTIK BİZİM İSTEDİKLERİMİZDEN MEN EDECEK, HİÇBİR ENGEL KALMAMIŞTIR.

***

"DÜŞMANIN SON ASKERİ BİLE ANADOLU'DAN ATILDI"

(Firar edenler artık asker değil, haydutlar ve canilerdir.)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Başkumandan) (Ankara) (***Devamla***):

DÜŞMAN ORDUSU TÜMÜ İLE İMHA EDİLMİŞTİR. YUNAN ORDUSUNUN EN SON ASKERİNDEN DAHİ, ANADOLU'MUZ TEMİZLENMİŞTİR.

KAHRAMAN ASKERLERİMİZİN SÜNGÜLERİNDEN CANLARINI KURTARANLAR, DÜNYAYA KARŞI SONSUZA KADAR, YÜZLERİ KIZARACAK BİR SÜRAT İLE ANCAK FİRAR ETMİŞLERDİR.

BU FİRARİLER ARTIK ASKER DEĞİL, HAYDUTLAR VE CANİLERDİR. HER GEÇTİKLERİ YERLERDE SAVUNMASIZ BİR HALDE BULUNAN KADINLARIMIZI, ÇOCUKLARIMIZI, İHTİYARLARIMIZI KESMİŞLER VE YAKMIŞLARDIR. BİR ÇOK ŞEHRİMİZİ, KASABAMIZI ATEŞLERE VERMİŞLER VE HARABEYE ÇEVİRMİŞLERDİR. ÜMİT EDERİM Kİ; BU ZULÜM VE VAHŞETİN ETKİSİNİ, BÜTÜN İNSANLIK VE MEDENİYET DÜNYASI HİSSEDECEKTİR. SEVGİLİ MİLLETİMİZİN HİÇBİR ZAMAN ZİNCİR ALTINA GİRMEYECEK OLAN HÜRRİYET VE İSTİKLALİNE GÖZ DİKEN, SALDIRMAK İATEYEN YUNAN MİLLETİ, BUGÜN BAŞTAN AŞAĞIYA İSYAN ATEŞİ İÇİNDE, MATEM SAATLERİ YAŞIYOR. PERİŞAN BİR HALDEDİR.

BİZE YAPMAK İSTEDİKLERİ BÜTÜN FELAKETLERİ, ALLAH'IN HAKKI ONLARIN BAŞINA VERDİ. ALLAH'IN ADALETİNİN BU KADAR AÇIK BİR ŞEKİLDE OLMASINA, HEP BERABER ALLAH'A ŞÜKREDELİM. BU ANADOLU ZAFERİ TARİHTE; BİR MİLLET TARAFINDAN TAMAMEN BENİMSENEN BİR FİKRİN, NE KADAR BÜYÜK BİR GÜCE SAHİP OLDUĞUNUN VE NE KADAR CAN KATICI BİR GÜÇ OLDUĞUNUN EN GÜZEL BİR ÖRNEĞİ OLARAK KALACAKTIR.

ÖNÜMÜZE DİKİLEN BÜTÜN ENGELLERİ, BİRER BİRER YIKIP, AŞTIKTAN SONRA, BUGÜN ARTIK, "MİSAKI MİLLİ"NİN ÇİZDİĞİ HUDUTLAR İÇİNDE, MUTLU RAHAT VE HÜR YAŞAMAK İÇİN, HER NE LAZIMSA, BUNLARIN HEPSİNİ ELDE EDECEĞİZ. DÜŞMAN ELLERİYLE YIKILMIŞ VE MİLLETİMİZ TARAFINDAN HER BİR KÖŞESİNİ KURTARMAK İÇİN SEVE SEVE CAN VERİLMİŞ VE ÇOCUKLARIMIZIN KANI İLE SULANMIŞ OLAN YURDUMUZUN UFKUNDA, ARTIK BARIŞIN TATLI GÜNEŞİ GECİKMEYECEKTİR.

MİLLETİMİZ; TEK BİR İNSAN GİBİ, GÖSTERDİĞİ SARSILMAZ BİRLİK VE GAYRET SAYESİNDE BU

BAŞARIYI ELDE ETMİŞTİR. MİLLETİMİZİN, BARIŞ İLERİNDE DE, SONRAKİ İLERDE DE, AYNI GAYRET, ÇABA VE BİRLİĞİ GÖSTEREREK; BU ZAFERİ TAMAMLAYACAĞINDAN ŞÜPHEM YOKTUR.

Sözlerime son vermeden evvel, büyük bir iftihar ile şunu arz edeyim: ***BU HAREKETİ YAPAN BİR ORDUNUN BABALARINDAN VE ANALARINDAN İBARET OLAN MİLLETİMİZ, BÜTÜN DÜNYAYA KARŞI EN YÜKSEK SAYGIN VE DEĞERİN MEVKİİNİ KAZANMIŞTIR.***

MİLLETİMİZ HİÇ ÇEKİNMEDEN İFTİHAR EDEBİLİR. BU EN BÜYÜK ŞARTLAR İÇİNDE, HAKKIDIR. BEN, BÖYLE BİR MİLLETİN, SIRADAN BİR KİŞİSİ OLMAKLA, EN BÜYÜK MUTLUĞU HİSSEDİYORUM.

BU SAVAŞ MEYDANLARINDA; BENZERİ BULUNMAYAN KAHRAMANLIKLAR VE YİĞTLİKLER GÖSTERMİŞ OLAN BÜTÜN SUBAYLARIMIZIN, ASKERLERİMİZİN VE KUMANDANLARIMIZIN HER BİRİ AYRI AYRI BİR MENKIBE, BİR DESTAN OLUŞTURAN HAREKETLERİNİ, TAM BİR YÜCELİK, SAYGI VE TAKDİRLE, ANIYORUM. BU YİĞİTLİK MEYDANLARINDA RAHMETİ RAHMANA KAVUŞAN ŞEHİTLERİMİZİN ŞEREFLİ VARLIKLARINA HEP BERABER FATİHALAR OKUYALIM.

M. Şeref (*Aykut*) Bey (Edirne): Saygıdeğer, **Gazi** namı ile ünlü **Başkanımızın** askeri hareketler hakkında bize anlattıklarından, yetkili bir asker olmamama rağmen, anladığım bir söz vardır.

O da; **Milletin** azim ve imanını temsil eden **Mehmetçik**, süngüsünü taktı ve **Türk Vatanına** haksız yere saldıran, alçak, cani düşmanı denizin ötesine attı. Üç yıldan beri şu **Meclisin** çatısı altında toplanıp, el ele vererek, acı, tatlı bir çok günler geçirdik.

Bunlardan ben bir şey öğrendim. O da **Allah'**tan doğan gücün önünde eğilmeyecek, **Dünyada** hiçbir güç yoktur. Biz, **Dünyada**; davaların en haklısı olan **Türk** davasını savunur-

ken, hiçbir kimseye saldırmadık. Hiç kimsenin hakkını çiğnemedik. En gür, en imanlı seslerimizle, bütün dünyaya bağırmış ve nihayet ***KOCA GAZİNİN***, burada dediği gibi, **İçişleri Bakanımızı**, bunlarla ilgili bir şekilde, sessizce **Avrupa**'ya gönderdik. Masum kanlarının akmaması yollarını aradık. Bütün bu sorumluluğu, tamamıyla buna sebep olanların sırtında olmak üzere, savaşa başladık.

Ben, onurlu ve haysiyetli **Başkumandanımızın** ve **Şanlı Ordumuzun** tümünü selamlarken, **Türk** tarihinden örnekler alırken, **Şanlı Ordumuza** saygı ve selamlarımı sunar ve **Kutsal Vatan** için canını veren, bütün şehitlerin analarına, babalarına, hürmetlerimi ve tebriklerimi sunarım.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): En sevdiğimiz **Başkanımız Başkumandan Paşa Hazretlerinden** az bir süre ayrıldık. Fakat bu az süre içinde bize ne derecede büyük sevinçler veren müjdeler dinledik. Kendilerine en sıcak, samimi hürmetlerimi takdim ederken, zannediyorum ki, buna arkadaşlarım da katılırlar.

Milli Ülkümüzün rehberi olan **Gazi Paşa Hazretleri**, bugün bu **Ordunun Kumandanlığını** kabul ettiği gibi, **Milli Ülkümüzün** de rehberliğini kabul etmiştir. Bizim en felaketli günlerimizde ümit veren beyanları ile bizi sevindiriyordu. Felaketli günlerimizde, kendilerinden dinlediğim sözlerle, şimdi söylenen sözler arasında hiçbir fark görmüyorum.

ANKARA'NIN ETRAFINDA İSYANLAR, DÜŞMANIN AZGINLIKLARI, İZMİR YANGINLARI KARŞISINDA NE KADAR SOĞUKKANLILIKLA, NASIL HOŞA GİDECEK SÖZLER SÖYLÜYORLARSA; BUGÜN ŞAN VE ŞEREFLE MİLLETİN EMELLERİNİ ELDE ETTİĞİ ZAMANDA BİLE, AYNI LİSAN, AYNI İFADE... NE BÜYÜK, NE AZAMETLİ BİR RUH...

UMUMİ HARPTEN SONRA, TÜRK KÖYLÜSÜ KILINCINI BIRAKMIŞ, SABANINA SARILMIŞTI. HİÇBİR ŞEY İSTEMİYORDU. YALNIZ DİĞER MİLLETLER GİBİ, REFAHINI TEMİN EDEREK, KENDİ GÜCÜ İLE

YAŞAMAK İSTİYORDU. FAKAT, BU MİLLETEHAYAT HAKKI TANIMAYAN BAZI MİLLETLER, SALDIRDILAR. ÖNCÜ OLARAK, YUNANLILARI GÖNDERDİLER.

BU ZAVALLI MEMLEKETİN İŞGAL EDİLEN KISIMLARINDA, O KANLI ELLERİN YAKMADIĞI EVLER, YIKMADIĞI IRZLAR KALMADI. İŞTE BU MİLLİ COŞKUNLUK, EN SONUNDA KENDİLERİNİN ZULÜMLERİNİ BOĞDU. SAVUNMADAN YOKSUN SAHİLLERİMİZİ BOMBALAYARAK, İNSANLIK VİCDANINI BASTIRDIKLARI GÜN, BUNUN BU SONUCA VARACAĞINI, O GÜN YİNE BURADAN ARZ ETMİŞTİM.

HAKKIN ZULÜME GALİP GELECEĞİNİ VE ZULÜMÜN SONA ERECEĞİNE OLAN TAM BİR İMANIMIZ VARDI. BU SAVAŞ SAHNESİ BİTTİ. BUNDAN SONRA YAŞAMAK SAHNESİ GELDİ. BİZLER BİR ÇELİK ÇEMBER İÇERİSİNDEYİZ. ARTIK HİÇBİR DÜŞMAN SALDIRAMAYACAK. TÜRK KÖYLÜSÜNÜ KUTLARIM Kİ; BUNDAN SONRA ARTIK KENDİ

SABANINA SARILARAK GAYESİNE VARMAK VE YAŞAMAK İÇİN, KENDİSİNE MEYDAN VERİLMİŞTİR. REFAH KAPILARI ARTIK AÇILMIŞTIR.

BUGÜN BU ZAFERİ BİZE MÜJDELEYEN BAŞKUMANDANDAN

RİCA EDERİM Kİ; ÇİFTÇİNİN BAŞINDA, YİNE O ZEKALARI SAYESİNDE, BU DÜNYA EKONOMİSİNDE, YİNE REHBERLİK EDEREK, YİNE ZAFERLER KAZANACAĞIMIZI, BURADA BİR DAHA BİLDİRMELERİNİ RİCA EDERİM.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): Ordu hakkında, zaferin büyüklüğü, yüceliği hakkında, benim ağzımdan çıkabilecek hiçbir kelime yoktur ki; tam bir mana ifade edebilsin. Yalnız **Ordumuzun** çarpıştığı ruh gibi, nur gibi uçtuğu bir günde demiştim ki:

"YOKTAN VAR OLAN ORDU... ALLAH ORDUSU YÜRÜ... YÜRÜ... SEN RUHSUN, NURSUN ORDU...

DÜNYAYI SAR... SAR..."ALLAH'A ŞÜKÜRLER OLSUN, BU GERÇEK TÜM PARLAKLIĞI ORTAYA ÇIKMIŞTIR. BÜYÜK ORDUNUN BAŞINDA BULUNAN, O BÜYÜK İNSANA KARŞI YALNIZ YÖNELTİLECEK BİR UNVAN, BİR SIFAT VARDIR Kİ; ONU NE DÜNYA, NE DE MECLİS VE NE DE HİÇBİR KİMSE AKLINA DAHİ GETİREMİYOR. DÜŞMAN KARŞISINDA YALNIZ BAŞARILI BİR KUMANDAN DEĞİL, TAÇLI BİR ZAFER DEĞİL, O AYNI ZAMANDA EN BÜYÜK BİR UNVAN OLMAK ÜZERE, ŞU HAKKI KAZANMIŞTIR: TÜRK HALKININ FATİHİ...

***

"NİHAYET BUGÜN MÜZAKERELERE BAŞLANMIŞTIR"

(Sizleri bilgilendirmem devam edecektir...)

Tarih: 7 Ekim 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz on dördüncü Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (Gizli)

Mudanya Konferansı hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Konferansla ilgili olarak, **Konferans Başkanlığı** ile **Başkumandanlık** arasındaki yazışmaları, bilginize sunuyorum:

"Başkumandanlığa:
Bugün öğleden sonra saat üçte Müttefik Generalleri ile müzakerelere başlanmıştır. Müttefikler adına General Harrington tarafından yapılan bir takdimden sonra, evvelce akıllarda kalmış olan ve aşağıda belirtilen

projeyi verdiler. Müzakereler genellikle, Müttefikler adına General Harrington bir tarafta ve ben biz tarafta olmak üzere cereyan etmiştir. Bilgi vermem devam edecektir."

Batı Cephesi Kumandanı
İsmet

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu):
Şimdi çekilen diğer telgrafı okuyorum:

"Batı Cephesi Kumandanlığına:
6 Ekimde kararlaştırılan toplantınızda Trakya'nın, İzmir'de tespit edilen esaslar içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine iadesini kabul etmedikleri takdirde, düşünüldüğü gibi, 617 de HEMEN İSTANBUL ÜZERİNE HAREKETE GEÇİNİZ.
Üçüncü Kolordu, yakınından daha iki Kolordu ile takip olunmalıdır. Çanakkale Boğazı'na ayrılan Piyade kuvvetleri de Boğaza bir günlük mesafeye gelebilir. Küçük Piyade Birliklerinin dahil olduğu Boğaz üzerindeki bazı noktalar da Piyade ve Topçu ile takviye olunabilir.
İzmir Limanı'nın takviye edilmesine önem veriniz. Müzakere olumsuz sonuçlandığı durumda, İngiliz Generaline Trakya'daki düşmanı takip için İstanbul ve Çanakkale'den harekete geçecek Birliklerimizle, İngiliz birlikleri arasında bir kötü durumun oluşmasına meydan verilmemesi için, gerekli yerlere şimdiden emir ve talimat vermesinin uygun olacağını bildiriniz. Bu teklifin Fransız ve İtalyan Generallerinin önünde yapılması uygun olur."

Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

***

"YUNANLILAR 30 GÜN İÇİNDE TRAKYA'DAN ÇIKACAK"

(Trakya terk edilince Türk güçleri yerlerini alacaktır...)

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu):

Şimdi okumaya devam ediyorum:

"Mudanya Konferansı Başkanı, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine:
5 Ekim tarihli telgrafınıza, Bakanlar Kurulu ile Başkumandanlığının müşterek cevapları aşağıda verilmiştir:
Karaağaç Edirne Şehrinin bir mahallesidir. Yunan ordusu ve idaresi Edirne Şehrinin tamamıyla Batısına çekilmelidir. Orada bütün Doğu Trakya'da olacağı gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti yerleşmelidir.
Trakya'nın boşaltılması ve bize teslim edilmesi, belli olmayan bir zamana kesinlikle bırakılamaz. Teslim muamelesi derhal başlayacak ve durmaksızın devam edecek ve en geç 30 gün içinde teslim etme sonuçlanacaktır.
Teslim alınan her noktadan İtilaf kuvvetleri ve komisyonları derhal çekilecek ve 30 gün bittiğinde de İtilaf komisyonları ve birlikleri bütün Trakya'yı terk etmiş bulunacaklardır.
Trakya'ya yapılan tecavüzlerin önlenmesinin tedbirlerini iyice düşünülmeli ve belirlenmelidir. Bu önlemlerin alınması mutlaka güç kullanımı gerektirmez. Müttefik Devletlerinin bu hususu gerekenlere ihtarı ve bize karşı olan tekeffülü bile bu gayeyi temine yeterlidir.
Müttefik Devletlerinin bu güvencenin aksine hareket edenlere karşı, Ordularımızın derhal Trakya'ya geçirilmesinin hiçbir engelle karşılaştırılmayacağı tabiidir. Yunan ordusunun gerek Anadolu'dan ve gerekse Trakya'dan alıp götürdüğü silahsız halkı, Yunan Hükümeti Askeri Anlaşmanın imzasının hemen ardından iade etmelidir.

Savaş esiri olan subay ve askerlerimizin dahi aynı zamanda iade edilmesini talep ederiz. Azınlıklar hakkında verdiğiniz cevap uygundur. Gerçi bu mesele Mudanya Konferansı müzakerelerinin hududu dışındadır.
İki taraf arasındaki düşmanlığın durdurulması; yalnız Trakya'nın boşaltılması ile mümkün değildir. Her halde boşaltmadan sonra Hükümetimizin orada yerleşmesi zorunludur. Yunandan boşaltılacak olan Trakya'mızın, İtilaf Devletlerinin işgali altında ve kontrolünde kalmasına sebep ve gerek yoktur.
Doğu Trakya'nın Fransızlar tarafından işgali de bahis konusu olamaz. Ancak Doğu Trakya ile Yunan ordusu arasında Batı Trakya'nın veya bir kısmının Fransızlar tarafından işgal edilmesi, güvence verir.
Prensiplerde anlaşmazlık olup ve müzakerelere devam edilmesi halinde dahi İngilizlerin Boğazlarda güç artırıcı girişimler ve güven vermeyen askeri tedbirleri almaktan vazgeçmelerini talep ederiz. Askeri Anlaşmanın yapılmasından sonra da İstanbul ve Çanakkale'de İngiliz güç artırımları kabul edilemez."

Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

***

"BAŞKUMANDAN İLE YAZIŞMA İSMET PAŞA ARASINDA"

(Başkumandanın emriyle bilgilendirme yapılmıştır...)

Mudanya Konferansı Başkanı, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine:

Azınlıklar hakkında, mutlaka Askeri Anlaşmada bahsedilmek zorunluluk ve Konferansı bir an evvel bitirmek görüşünden gerekli görüldüğü takdirde, General Harrington'un teklif

ettiği metni, 2. maddede olduğu gibi değiştirerek kabul etmek uygundur.

Müslüman olmayanlara, Müslümanların sahip oldukları serbestlik, medeni ve şahsi haklar temin olunacak ve bu görüş kanunda bulunacaktır. Asker esirler meselesi için, müzakereyi uzatmamak doğrudur. Bu konuda başka girişimler de yapılabilir. Ancak, kendi devletinizden imkanların elde edilmesine azami gayret gösterilmelidir."

Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Başkumandanlığın, Cephe Kumandanlığına tebliğ ettiği emirlere, **Hükümet** yalnız bilgi sahibi olarak kalmamıştır. Müzakere etmiş, karar vermiş ve **Başkumandanlıkla** birlik ve beraberlik içinde hareket etmiştir. Her noktasını bilerek sorumluluğu üzerine almıştır. **Başkumandan Paşa Hazretleri** bu son **Konferansın** açılışından beri orada geçen müzakerelerden adım adım **Hükümeti** haberdar ediyor ve önemli olan konuları müzakere ediyoruz.

M. Şeref (*Aykut*) Bey (Edirne): Yüce Meclis ve **Türk Milleti "Mısakı Milli"**sini **Başkumandanına** ve onun eline verdi. **Başkumandan Orduyu** eline aldı ve ordusuna **"*Arş*"** dedi. Endişesiz bir şekilde yürüttü. **İzmir Şehrinde** bir duraksama oldu. Edirne dahil olmak üzere öne sürdüğümüz görüşler doğrudur.

İNGİLİZLER BİZİ AFFETMEYECEKLERDİR. DÜNYADA VE BÜTÜN TARİHTE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİNİN İNGİLİZ SİYASETİNE UĞRATTIĞI HEZİMET GÖRÜLMEMİŞTİR VE İNGİLİZLER BÖYLE BİR HEZİMETE ŞİMDİYE KADAR HİÇ UĞRAMAMIŞLARDIR.

Bunun intikamını almaya uğraşacaklardır. Şimdi siyasi hezimete uğramış olan **İngilizler**, kapana tıkılmış sıçan gibi tepiniyorlar. Kuyruğu; **Büyük Millet Meclisi Hükümetinin**

eline geçmiştir. Kımıldadıkça, batıyor. **Ordu** yürüdü mü, mesele bitti. Ben zaten **Konferans** taraftarı değilim. **Ordu** yürüyecekti. **İngilizler** "***Aman***" diyecekti, titreyecekti.

Yapılan zulümlere gelince: Resmen okuyorum. **İngilizler** ne derlerse, desinler, hepsi yalandır. ***"Biz uçaklarla baktık, zulüm yapılmıyor"***, diyorlar. **Mudanya Konferansı** başladığı gün benim evladımı **Edirne**'den alıp, götürdüler. Evladımla beraber tam **1500** kişiyi alıp bilinmeyen bir yere götürdüler. **168** köyün kadınlarını camilere doldurdular, ırzlarına geçtiler.

Orada ***"İMHA TABURLARI KURMUŞLARDIR. HALK İSYAN ETMİŞTİR. BELKİ HALKIN SİLAHLARI YOKTUR. İSYAN EDEN HALK 2.800 YUNANLIYI TEPELEMİŞLER VE HUDUDA SÜRMÜŞLERDİR. ORALARDA KANLI ÇATIŞMALAR DEVAM EDİYOR. KÖYLER YANMIŞTIR. EDİRNE ŞEHRİNDE, SOKAKTA GEZENLERİ KURŞUNLA ÖLDÜRÜYORLAR. BÜYÜK BİR ZULÜM VARDIR. TERTPLENMİŞ VE DÜZENLİ BİR PLAN İÇİNDE ZULÜMLER YAPILMIŞ, YAPILMAKTADIR.***

***

"BÜTÜN ŞALIŞMALAR TRAKYA İLE İLGİLİDİR"

(Trakya'yı bir an evvel kurtarmak çabası içindeyiz...)

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Mudanya Konferansında bütün çalışmalar **Trakya** ile ilgilidir. **Trakya**'da olan zulümler şüphesiz, yalnız **Trakyalıları** değil, her **Türkün** kalbini sızlatmaktadır. Bunu önlemenin yolu, oraya geçip onları kovmaktır ki, en etkilisi de budur. Biz bugün bir nota daha gönderdik okuyorum:

"Mudanya Konferansı; Trakya'yı bir an evvel Yunanlıların zulüm ve vahşetinden kurtarmak ile esas sahibine teslim maksadı ile yapıldığı bilinmektedir.
Anadolu'da işledikleri pek kötü facialarıve çeşitli yıkımı Trakya'da da tamamen yapacakları kesinlikle bilindiği için, bunun hemen önüne geçilmesi gereği Paris konferansında üç Müttefik Hükümet Delegeleri aynı düşünceyi paylaşarak, İzmir'e gelmiş olan Mösyö Franklen Bouillon tarafından tekrar tekrar onaylanmış ve teslim edilmiştir.
Pek açık olan bu zorunluluk meydanda iken, bir taraftan Mudanya müzakereleri uzatılıyor. Diğer taraftan da aldığımız bilgiye dayanarak Yunanlılar her iki Trakya'da Müslüman halkı takım takım toplayıp, bilinmeyen bir yere göndermek, kadınlara saldırmak, köyleri yakmak, her tarafta masum ve silahsız halkı öldürmek gibi, değil Medeniyet Dünyasının, vahşilerin bile tahammül edemeyeceği facialara ve yıkımlara devam edilmektedir.
Özellikle Trakya'nın bize iadesi bahis konusu olduğu zamandan beri, bu barbarca hareketler artmakta ve şiddetlenmektedir.
Yunanlıları bu gibi hareketlerinden tamamıyla men etmek mümkün iken, Trakya'da bulunan hem Din, hem de Irkların düzenli bir şekilde yok edilmesine, Türkiye halkı tabiidir ki, tahammül edemiyor. Millette ve Büyük Millet Meclisinde bundan dolayı ortaya çıkan heyecanın önüne geçilemeyecek derecededir.

Her gün aldığımız haberler, İstanbul'dan gönderilen Müttefik devletlerinin Komisyonlarının da bu zulüme ve vahşete tamamıyla, mani olamadığını göstermektedir. Trakya'nın bir an evvel Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine teslim etmekten ibaret olan tek ve acil çarenin temin edilmesi için,

Müttefik Hükümetlerinden daha süratli kararlar ve şiddetli tedbirler alınması bir kesin zorunluluktur. Tekrar alınacağına kesin bir şekilde ümit beslediğimiz bu önlemlerin fiili sonuçlarını beklemekteyiz."

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): ***İtilaf Devletleri bize Trakya'yı vermeyi kabul etmişler de, onun üzerine mi, Mudanya Konferansı yapılmaktadır?*** Bunu biraz incelemek gerekir. Bunun için de elimizde, esas alınabilecek, **İtilaf Devletlerinin** notası vardır. Orada şu cümle görülüyor:

"Üç Müttefik Devlet, Türkiye'nin Meriç ve Edirne'ye kadar, Trakya'ya tekrar sahip olma arzusunu, iyi niyetle algıladığını beyan için, bu fırsatı bir vesile olarak görmüştür."

Demek oluyor ki; bu insanlar, **Trakya'**yı bugünden boşaltma ve bize teslim etmek için, güçlü bir güvence vermiş değillerdir. Bizim **İzmir**'de **Franklen Bouillon** ile yapmış olduğumuz fikir alış verişinden sonra, biz onları **Mudanya Konferansına** davet etmiş olduk. Davet ederken de dedik ki;

"Yunan Trakya'da zulüm yapıyor, yıkım yapıyor ve Trakya'da ihtilal vardır.

Trakya'nın bir an evvel onların ellerinden kurtarılması ve bizim Hükümetimizin idaresine geçmesi gerekir. Bunu tespit etmek için, sizi Mudanya Konferansına davet ediyoruz."

Konferansta; esas itibarı ile bir hat tespit edilecek ve **Müttefik Devletleri, Yunan** kuvvetlerini o hattın gerisine çektireceklerdir. Bu hat, bizim tarafımızdan **Edirne Şehri** ve **Meriç**'in **Batısıdır**, diye tespit edilmiş idi. Onlar da bunu kabul eder gibi oluyorlar. Bize dediler ki; ***"Evet boşaltmak bahis konusudur, fakat teslim etmek bahis konusu değildir."***

Bizim gayemiz **Boğazlardan** ve **İstanbul**'dan adeta hiç bahsetmeksizin, **Trakya**'yı savaşsız olarak, düşmanın ordusu ve idaresinden kurtarmak, **Türkiye Büyük Millet Meclisinin** yönetimi altına almaktır. Fakat **Yunanlılar** muhatabımız

bulunmuyor. **Yunanlılar** ortalıktan adeta çekilmişlerdir. Karşımıza **İngiltere**, **Fransa** ve **İtalya** çıktı. Hatta; ***"Durunuz, daha ileriye hareket edecek olursanız, Müttefik devlerine karşı savaş ilan etmiş kabul edileceksiniz"*** dediler.

Bu vaziyet üzerine ciddi bir şekilde düşünmek gerekir. Bizim askeri hareketlerimiz durmamıştır. Hareketleri aralıksız devam etmektedir. **Ordularımız İzmir**'e kadar gitti. **Bursa** ve **Bursa**'nın **Batısına** kadar gitti. Bunlardan **İstanbul** üzerine yürüyecekleri için tekrar değişiklikler yapmak, tabiidir ki bir zamana ihtiyaç göstermekte idi. Bu da yapılmıştır. Hem de en yüksek derecede yapılmıştır. **Çanakkale**'ye yakın olan birliklerimiz, doğrudan doğruya **Çanakkale** üzerindedir.

Diğer taraftan **Yarımca** ve **Derince** yakınlarındayız.

Hiçbir askeri önlemimizi kaybetmiş değiliz. **6 Ekim** günü, **Konferans** işi uzatır gibi göründüğünden, **6/7** gecesi, yani bir gece yürüyüşü ile önemli birliklerimiz **Şile**'ye ve onun daha ilerisindeki **Riva Deresine** ve hatta daha **Güneyine** gelmişlerdir.

Çanakkale'de bulunan **Süvari Birliklerimizin** yerine de **Piyadelerimiz** geçmiştir. Yani istediğimiz bir zamanda **İstanbul'u**, **Boğazları** derhal işgal edecek derecede güçlü bir haldeyiz. **Fransızlar**; şeklen pek bilmiyorum, fakat fiilen bizim karşımıza çıkmayacaklardır. **İtalyanların** da aynı şekilde hareket edeceklerini zannediyorum. Fakat **İngilizler**, hakim oldukları yerde, kendi güçlerini kullanmaktansa, daha çok **Yunanistan**'da bulunan yenik **Yunan** kuvvetlerini teşvik ve toparlayarak ve belki de **Balkanlarda** diğer güçlerden istifade ederek, bize karşı savaşmalarını istiyorlar.

Fransızlara, İtalyanlara ve bütün **Dünyaya**; şu kanaat gelmeli ve biz görmeliyiz ki; her ne yapılırsa yapılsın **İngilizler** kesinlikle savaşmak istiyor. O halde **İngilizlere** karşı savaşmayı kabul etmek ve istediği kadar onu devam ettirmeye razı olmak ve güçlerimizi kullanmak için, bunun artık bir zorunluluk haline geldiğine vicdanlarımız ve aklımız inanmalıdır ve bu kanaat **Dünyaya** yayılmalıdır.

Sükunet ve güven içinde birkaç güm kaybetmekte bir kötülük yoktur. Yeter ki aklımız tamamen yatsın, askeri hareket yapmak mı gerekir, yapmamak mı o zaman karar veririz. Askeri hareketlere başladığımız zaman belki de ilk hedefimiz **Boğazlar** ve **İstanbul** olacaktır.

Karşıya geçmek, o kadar kolay bir iş değildir. Daha dikkatli hareket etmek, daha büyük tedbirler almak gerekir. İnşallah onları da yapacağız. Bizim bildiğimize göre, **İngilizlerin İstanbul**'da, şurada, burada bütün güçleri bir **Alayı** geçmez ve onlar büyük güçler yığınak yaparak savaşı kabul etmeleri de kolay bir şey değildir. **50-100 bin** kişi getirmek gerekir.

Bu o kadar kolay bir şey değildir. Yalnız ne olur? Şeklen bir savaş ilan etmiş olur. Biz de uzun bir süre barış yapmamış oluruz. Bu **Mudanya Ateşkes Konferansından** sonra, asıl **Barış Konferansı** olacak. Bu **Konferans** ne kadar devam edecek, onu da bilemem.

Mudanya Ateşkes Konferansında öyle bir sonuç almalıyız ki, biz **Ordularımızı** öyle faaliyet haline sevk etmeye gerek kalmamış olduğumuzu bilelim. Yani tekrar bir savaş hareketine başlamaya mecbur olmayacağımıza dair elimizde güvence olmalıdır. Yoksa kötü olabilir. O halde **Konferansın** sonucundan ne çıkacak? Bir görelim.

***

"MUDANYA KONFERANSI ANLAŞMASI İMZALANDI"

(Türk Birlikleri Marmara'yı geçmemeyi taahhüt edecek)

Tarih: 11 Ekim 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz on yedinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Mudanya Konferansında imzalanan anlaşma ve hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Kastamonu): Bu konuda **İsmet Paşa Hazretleri** tarafından **Başkumandan Paşa Hazretlerine** çekilen telgraf ile **Askeri Anlaşmanın** metnini **Yüce Meclisinize** arz ediyorum.

"Telgraf:

Başkumandanlığa:

Mudanya Askeri Anlaşması 10.Ekim.1922 sabah 6 da imza edilmiştir. Yunan Temsilcisi; Müttefik devletlere adına gönderdiği muhtelif itirazları ile, imzaya yetkili olmadığı şeklindeki son beyanları, aynen bana verildi.

Bunu Müttefikler adına tebliğ eden General Harrington,

Yunan Generalinin, yetkisi olmadığından imza etmediğini, bildirdiği, Yunan Hükümetinin cevabı olumsuz dahi olsa, Anlaşmanın Müttefikler tarafından uygulanacağını cevap olarak bildirdi.

Anlaşma 4 nüsha olarak imza edilmiş ve karşılıklı olarak sunulmuştur.

General Harrington gece yarısı vermiş olduğu nutukta; gördükleri güzel kolaylıklardan dolayı, İngiltere Hükümeti adına Hükümete ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, teşekkürlerini belirtmiştir. Vermiş olduğu nutkun sonunda; gördüğü iyi muameleden ve saireden dolayı teşekkürlerini ve şahsımla ilgili, Generallerin duygularını bildirdi.

Tarafımdan da kısa bir nutuk verilerek, Müttefik Generallerin, barışa varmak için, sarf ettikleri çalışmalarından dolayı, Türkiye Orduları Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri adına teşekkür ettim ve kendilerine veda ederken, Mudanya Konferansında geçen günlerin, hayatımın en iyi anılarından olduğunu ifade ettim. Doğu Trakya ve Edirne'nin Türkiye'ye iadesini,

Müttefik devletlerinin imza ve taahhüdüne bağlayan Mudanya Konferansı son bulmuştur.
3.Ekim.1922 den itibaren devam eden Mudanya Konferansı; 11.Ekim.1922, saat 8 de son bulmuş ve belirtilen saatte Temsilciler tarafından imza edilmiş olan anlaşmalar, karşılıklı olarak verilmiştir.
Yunan Generali Hükümetinden gerekli yetkiyi almadığını bildirdiğinden, imza etmemiş ve Türkiye Delegesi, Yunanistan Hükümetinin cevabı olumsuz olsa dahi, anlaşmanın yürürlüğe konulacağını ileri sürmüş ve Müttefik Generaller adına Büyük Britanya Delegesi; Yunanistan Delegelerinin imza etmemesinin önemli olmadığını ve Anlaşmada belirtilen süreler içinde maddelerinin uygulanmasının Müttefiklere ait olduğunu beyan etmiştir.
Anlaşmanın sureti aynen budur:
14-15 Ekim 1922 den itibaren Anlaşma yürürlüğe konacak, 15 gün içinde Yunanistan ordusu Meriç batısına çekilmiş bulunacak ve bundan bir ay sonra da Doğu Trakya'nın Edirne dahil olduğu halde, tümü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine teslimine karar vermişlerdir.
Bu Konferansın gayesi şunlardan ibarettir:
Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'dan, gerilere çekilmesine davet edilecekleri hattı belirlemek. Yunan askeri kuvvetleri ve mülki idaresinin bu toprakları boşaltması ile, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin memurlarının ve jandarmasının, belirtilen topraklara yerleşmesini tayin etmek.İşgal devresinde bu bölgede genel düzen ve güvenliğin devam ettirilmesi gayesi ile kontrolü temin etmek. Temsilciler aşağıdaki noktalarda anlaşmışlardır:
İşbu anlaşmanın yürülüğe konulma tarihinden itibaren, Türk ve Yunan Askeri Kuvvetleri arasındaki çatışmalar tatil edilecektir. İşbu Anlaşmanın yürürlüğe konmasın-

dan itibaren, Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin, gerisine çekilmelerine davet edilecekleri hattı, Adalar (Ege) Denizindeki dökülme noktasından Trakya ile Bulgaristan Hududunu kestiği noktaya kadar, Meriç'in sol sahili teşkil eder.

Barış Anlaşmasına kadar her türlü ortaya çıkabilecek karışıklıklara mani olmak için, Meriç'in sağ kıyısı; Karaağaç dahil olmak üzere Müttefik Devletleri birlikleri tarafından işgal edilecek ve bu birlikler, Müttefik Devletlerce tayin edilecek noktalara yerleştirilecektir.

Edirne çevresinde ulaşımı temin eden hat kısmının serbestçe geçişini eksiksiz devam ettirilmesi maksadı ile Meriç'in sağ kıyısını takip eden demiryolu kısmı, üç Müttefik Devletin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ve Yunanistan'ın birer temsilcisinden oluşan bir komisyon tarafından, kontrol altına alınacaktır.

Doğu Trakya'nın Yunan birlikleri tarafından boşaltılması, işbu Anlaşmanın yürürlüğe konmasından itibaren başlayacaktır. Bu boşaltmada bizzat birlikler, görevliler ve askeriyenin değişik birimleri ve onların nakil araçları ile savaş malzemeleri, cephaneler ve erzak depoları dahildir. Bu boşaltma 15 gün içinde yapılacaktır. Jandarma dahil olmak üzere, Yunan idare memurları mümkün olduğu kadar süratli bir şekilde çekileceklerdir.

Bu bölgeyi idare eden Yunan memurları çekildikçe, Hükümet idaresi, Müttefiklerin memurlarına verilecek ve onlar da mümkün olduğu kadar, aynı günde bunu Türk memurlarına devir ve teslim edeceklerdir. Bu devir ve teslim Trakya'nın tümü itibarı ile Yunan birlikleri tarafından boşaltılmasının bitiminden sonra en geç 30 gün içinde sona erecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Memurlarına yerel düzenin ve güvenin devamlılığı için kesinlikle gerekecek miktarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Jandarma gücü eşlik edecektir. Bu gücün

toplam yekunu; subaylar dahil olmak üzere, 8.000 i geçmeyecektir.
Yunan birliklerin geri çekilme hareketleri ve mülki idarenin devir ve teslim işleri, başlıca merkezlerde yerleştirilecek olan Müttefik Heyetlerin idaresi altında olacaktır. Bu heyetlerin görevleri, yukarıda belirtilen geri çekilme ve devir, teslim işlerini kolaylaştırmaya gözlemcilik yapmaktır. Bu heyetler her çeşit kargaşaları önlemeye çalışacaktır.
Bu heyetlerden başka, Doğu Trakya'yı Müttefik birlikleri işgal edeceklerdir. Aşağı yukarı 7 Taburdan ibaret olan bu birlikler, düzenin devamını sağlayacaklardır ve yukarıdaki Müttefik heyetlere kolaylık ve yardımda bulunacaklardır. Müttefik Heyetleri ile birliklerin geri çekilmesi, Yunan birliklerinin boşaltmayı tamamladıktan 30 gün içinde yapılacaktır.
Müttefiklerin Hükümetleri düzenin korunması ve Türk olmayan halkın himayesi için, yeterli önlemlerin alındığı hakkında, mutabık kaldıkları takdirde, bu geri çekilme işi daha yakın bir tarihte yapılabilir.
Bu suretle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti yönetimi ve Jandarma yönetimi bölgede düzenli görev yaptıkları anda, muhtelif heyetler ve bitlikler, bu yönetim bölgesinde, yazılmış olan 30 günlük sürenin bitiminden evvel geri alınabilir.
Anadolu'da; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin birlikleri, aşağıda gösterilen hatlar üzerinde duracaklardır. Bu Hatları, Barış Konferansının açılması ve devamı süresince geçmeyeceklerdir.
Bu hat, Çanakkale Bölgesinde; Lapseki'den, İzmit'te Darıca ve Şile'ye kadar uzanan bir hattır.Bu yerler Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine aittir. Darıca'dan Şileye giden yoldan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Birlikleri ile Müttefiklerin birlikleri beraberce yararlanacaklardır.

Yukarıda belirtilen bu ayıran hatlar, Müttefik ordularının her birinden birer subayla, Büyük Millet Meclisi Hükümeti Ordusundan bir subaydan oluşmak üzere muhtelif komisyonlar tarafından tayin edilecektir.
Müttefik Hükümetlerle, Türkiye Büyük Millet Meclisi-Hükümeti, her türlü olayların önünü alacak gerekli önlemleri almaya girişmekle beraber, aşağıda belirtilen Bölgedeki kendi kuvvetlerinin miktarını artırmamayı, güçlendirmemeyi veya askeri girişimde bulunmamayı taahhüt eder.
Çanakkale Bölgesi; Boğazdan itibaren 15 kilometre Doğusundaki bir mesafeye kadar... İzmit Yarımadasında, Boğaziçi'nden itibaren, Şile-Darıca hattının 40 kilometre Doğusundaki bir mesafeye kadar...
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Lapseki ile Karabiğa arasında, Kuzeyindeki sahilin en az 15 kilometre mesafesine kadar Topçu düzeni bulundurmamayı taahhüt eder. Müttefiklerin birlikleri halen bulunmakta oldukları yerlerinde kalacaklardır. Bu topraklar Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Barış Konferansının kararına kadar, uymayı taahhüt eder.
Bu araziler aşağıda belirtilmiştir: İstanbul Yarımadasının 7 kilometre Kuzey Batısında Karadeniz üzerindeki bir noktadan, yarımadanın bütün kısmı. Gelibolu Yarımadasının bütün kısmı... Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Barış Anlaşmasının onaylanmasına kadar, Doğu Trakya'ya Birlikler nakletmemeyi ve orada bir Ordu toplamamayı taahhüt eder.
Bu Anlaşma; imzalanmasından üç gün sonra yürürlüğe girecektir. Mudanya'da Fransızca olarak 11 Ekim 1922 de imza edilmiştir."

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Korgeneral İSMET

Fransa Adına
General CHARPY

Büyük Britanya Adına
General HARRİNGTON

İtalya Adına
General MONBELLİ

Yunanistan Adına: ???

Yusuf Kemal (*Tengirşek*) Bey (Dışişleri Bakanı) (Kastamonu): Bir buçuk ay sonra; zulüm ve işkence altında inleyen **Trakya**'mız kurtulacak, o da **Büyük Millet Meclisinin** idaresi altına girecektir. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Mudanya Konferansı** sırasında, göstermiş olduğu barışseverlikle, ölçülü hareketleri ile, bir daha kendisinin, Barışa ne kadar aşık olduğunu ispat etmiştir. Bütün bu başarılar; başta **Meclis**, önde **Ordusu** olduğu halde, **Milletin** bu ana kadar göstermiş olduğu inanç ve dayanıklılığın eseridir.

Mudanya Askeri Anlaşması ile, dünya medeniyetine karşı bir daha diyoruz ki: ***BİZ PEK MEŞRU, PEK KUTSAL HAKLARIMIZI ELDE ETMEK İÇİN UĞRAŞIYORUZ.*** Onları elde ettikten sonra Doğuda Barışın en çok güvenilen unsuru olacağız. Bu bilgileri arz ettikten sonra dostumuz **Franklen Bouillon** tarafından **Başkumandanımız Paşa Hazretlerine** çekilen telgrafı da okuyacağım:

"Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:
Size teşekkür ederim. Barışı temin eden Yüce şahsınızın ve Büyük Millet Meclisinizin sayesinde Memleketiniz Dünyanın gözünde bir kat daha yüceldi. Bu akşam Fransa'ya hareket ediyorum. Her noktada sizinle mutabıkım."

Dostunuz
Franklen Bouillon

Refik (*Koraltan*) Bey (Konya): Mudanya Konferansını idare eden, **İsmet Paşa Hazretleri**, kendilerine görevi hakkı ile yapmış ve **Milletimizin** şükran ve taktirlerini kazanmıştır. Dünyaya karşı tüm haklılığımızı bir defa daha kanıtlamış bulunmaktadır. Şüphesiz, bu şanlı zaferi meydana getiren Ordumuzun, bir askerinden, en büyük **Kumandanına** ve onun ***DAHİ KUMANDANI SAYIN BAŞKANIMIZ MUSTAFA***

KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE, buradan **Milletin** bir **Milletvekili** sıfatı ile teşekkürlerimi söylerken, ***DÜNYA MEDENİYETİNE KARŞI BİR DEFA DAHA BAĞIRIYOR, FERYAT EDİYOR VE DİYORUM Kİ:***

EY, MEDENİYET DÜNYASI; BUGÜN MEŞRU HAKKIMIZI, BİR ÇOK FEDAKARLIKLAR YAPARAK, ÜZERİMİZE MUSALLAT ETTİĞİNİZ, ZALİM İSTİLACILARIN ELİNDEN KENDİ GÜCÜMÜZLE ALDIK.

ELİMİZDE KAHREDİCİ VE GALİP GELMİŞ SİLAHLARIMIZ VARKEN, YİNE BU ANDA BARIŞA DOĞRU İLK ADIMI ATMAK SURETİ İLE BARIŞSEVERLİĞİMİZİ GÖSTERİYORUZ.

Mazhar Müfit (*Kansu*) Bey (Hakkari): Benim bu konuda bir önergem vardır.

"Başkanlık Makamına:
Mudanya Askeri Anlaşması müzakerelerini çok iyi yöneten Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine teşekkürlerimizin iletilmesini rica ederim."

***Mazhar Müfit** (Kansu)*
Hakkari Milletvekili

Başkan: Yapılan Teklifi kabul edenler, ellerini kaldırsın. Teklif oybirliği ile kabul edilmiştir.

***

"AMAN YARABBİ, O NE ASKERDİ"
(İstanbul'un kalbi, kaldırımları, mutlulukta inledi)

Mehmetçiğin İstanbul'a girişi:

21.Ekim.1922 tarihli Tevhid-i Efkar Gazetesi'nin haberi:

"İstanbul halkı 3 yıldır özlemle beklediği kahraman Fatihlerini, yüzyıllardan beri görülmemiş bir heyecanla karşıladı. Bize kurtuluş, hayat, nur getiren Şanlı Gaziler, sizlere bin minnet ve şükran. Bin selam ve saygı…

Hasretler içinde olan İstanbul, kurtarıcı Ordusuna kavuştu ve Kahraman Gazileri şefkat ve iftiharla göğsüne bastırdı. Refet Paşa ile aslan askerleri, dün Ayasofya'daki ilk Cuma Namazını kıldılar.469 yıl sonra Dünya tarihini ikiye ayıran muazzam bir tarihi olay, İstanbul'un fethini bir defa daha tekrarladı.

Yıllardır düşman çizmesinin altında kötü günler yaşayan İstanbul halkı, Türk Ordusunun öncüsü olan Jandarma erlerini büyük coşku ve heyecanla karşılamıştır.

700.000 Türk'ün kalbi bir tek kalp gibi onların yollarına fırlamak, İzmir'i, Bursa'yı, Edirne'yi, İstanbul'u, bütün Vatanı kurtaran o demir vücutlu, çelik bacaklı askerlerin tozlu ayaklarına, bütün Millet ve Ümmetin şükranlarını ve minnetini sunmak istiyordu.

Aman Allah'ım, o yüz asker, yüzbin asker kadar heybetli, bütün bir ordu kadar güçlü idi. Onun içindir ki,dün İstanbul'un kalbi de,kaldırımları da sevinç ve mutluluktan titredi."

***

"ASYA ÜZERİNDEKİ EGEMENLİKLERİN SONU"

(Mudanya'da Batı ile Doğu Karşı Karşıya)

"The Toronto Daily Star" Gazetesi'nin 23 Ekim 1922 tarihli sayısından satırbaşları:

"Marmara kıyısındaki sıcak, toz toprak içinde, kötü yollu, ikinci sınıf kıyı kasabası Mudanya'da; "Batı ile Doğu Karşı Karşıya Geldiler."
İsmet Paşa ile görüşecek Müttefik Generallerini taşıyan "İngiliz Sancak Gemisi İRON DUKE'ün" kül rengi öldürücü kulelerine rağmen, Batılılar Buraya Barış Dilenmeye Geliyorlardı".

Yoksa, "Barış İstemeye, ya da Şartlarını zorla Dikte ettirmeye Değil""Bu görüşmeler Avrupa'nın Asya üzerindeki Egemenliğinin sonu"nu gösteriyor. Çünkü, Mustafa Kemal Paşa, herkesin bildiği gibi, Yunanlıları denize dökmüştür."

***

"ÖZGÜR VE BAĞIMSIZ YAŞAMAK"
(İnsanlık ve Medeniyet Dünyasının temiz vicdanı)

Mustafa Kemal Paşa'nın 24.Ekim 1922 tarihinde Amerikan, "United Press" Muhabiri, Edward King'in sorularına verdiği cevaplardan satırbaşları:
Türkiye Büyük Millet Meclisinin "Barış Programı"ndaki temel noktalar nelerdir?
Misakı Milli
Boğazlar sorununun halli için önerdiğiniz çözüm nedir?
İstanbul ve Marmara'nın güvenliği saklı kalmak şartı ile, Boğazların tüm Dünyaya açık kalması, esas amacımızdır. Bu konuda ilgili Devletlerle birlikte bulacağımız şekil, akla uygun ve geçerli olacaktır.
Petrol topraklarını isteyecek misiniz?
Musul İli hudutlarımız içindedir.
Amerika Birleşik devletleri ile ne gibi bir ekonomik siyaset izleyeceksiniz?
Amerika'nın Milli çıkarlarımızı en yüksek derecede karşılayabilecek geniş sermaye ve kaynaklarından yararlanmaya önem veririz.
Amerika ve Avrupa kamuoyuna bildirmek istedikleriniz?
Bütün Medeni Dünya bilmelidir ki, Türkiye halkı, her medeni ve yetenekli Millet gibi, kayıtsız, şartsız hür ve bağımsız yaşamaya kesin karar vermiştir.
Bu haklı kararı bozmaya yönelen her kuvvet, Türkiye'nin sonsuza kadar düşmanı kalır. Bu hususta İnsanlık ve Me-

deniyet Dünyasının temiz vicdanı, kesinlikle Türkiye ile beraberdir.
Memleketimizin zulümle uğradığı yıkımları imar ve yıllardan beri türlü engeller altında baskı altına alınan ekonomik hayatımızın gelişmesini sağlamak, teknik, kültür ve bilgi içinde çalışan bir hayata kavuşmak, Barış İlkemizdir.

***

"BU AYIPLA BUNDAN SONRA YAŞAYAMAM"

(Şehitlerimiz, yok olmaktan kurtaranlardır)

"Kölnische Zeitung Gazetesi'nin" 25 Ekim 1922 tarihli yazısından satırbaşları:

"Mustafa Kemal Paşa, kısa bir süre önce Ankara'da Büyük Millet Meclisinde bir konuşma yapmıştı. Fevzi Paşa Kumandasında saldırı planlarını hazırlamakta olan Subayların adlarını söyleyerek, kendilerine teşekkür etmişti.

Aynı zamanda da, Dünya Savaşının başlamasından bu yana, Türk Ordularında gelişen Manevi Güce, daha başka bir ışık getiren, üzücü bir olayı anlatmıştı.

57.ci Tümen Kumandanı Albay Reşat Bey, bir çarpışma esnasında kendini vurmuş ve arkasında bir not bırakmıştı: "Mustafa Kemal'e yarım saat içinde düşman bölgelerini alacağıma söz vermiştim. Sözümü tutamadığım için, bundan sonra yaşayamam."Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi önünde, geciktiğinden dolayı, "Yaşamını gereksiz olarak görecek kadar şerefli" bu subayı, olağanüstü övgü ile anmıştır.

Türklerin yaşama şeklini bilenler, zaman konusunda fazla bir kavramları olmadığını ve Müslümanlar içinde intihar etmenin ne kadar ender rastlanan bir olay olduğunu bilenler; "Yeni Türk Ordusunun Büyük Kumandanı sayesinde, yaşama savaşı verirken, ne gibi yeni değerler kazandığı anlaşılmaktadır."

Konuşmasının sonunda; "Şehitlerin ailelerine teşekkür ederek, oğullarının kanlarının Anavatanı yok olmaktan ve şerefsizlikten kurtardıkları için, kendilerini kutlamıştır."

***

"LOZAN'DA YAPILACAK BARIŞ GÖRÜŞMELERİ DAVETİ"

(Durumu Yüce Heyetinize sunmak istiyorum...)

Tarih: 28 Ekim 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz yirmi sekizinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

İtilaf devletlerinin Türkiye'yi Lozan'da yapılacak Barış Kongresine davet eden nota hakkında yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Rıza Nur bey (Dışişleri Bakanı Vekili) (Sinop): İstanbul'dan **Dışişleri Bakanlığına** sözlü bir nota gelmiştir. Bu **Fransa, İngiltere** ve **İtalya** devletleri tarafından, ayrı ayrı verilmiştir.

"Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dışişleri Bakanı Beyefendiye: İstanbul, 27 Ekim 1922 Ankara Hükümetinin 4 Ekim tarihli notasına cevap olarak ve 23 Eylüle ilave olarak, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri, Ankara Büyük Millet Meclisi Hükümetini, Doğuda savaşa son verecek bir anlaşma yapılması gayesi ile Müzakerelerin 13 Kasımda Lozan'da başlaması için Temsilcilerini göndermeye davet etmekten şeref duyarlar. Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri arasında Temsilciler tam yetkili olması ve fakat bu Temsilcilerin ikiden fazla olmaması kararlaştırılmıştır."

Bu konuda şimdiye kadar hiçbir müzakere yapılmamış, konuşulmamış ve girişimde bulunulmamıştır. Durumu **Yüce Heyetinize** arz ediyorum.

***

"PADİŞAHIN TAHTINDAN İNDİRİLMESİ"

(Düşlerde kalan büyüklük...)

"Chicago Tribune Gazetesi"nin 29 Ekim 1922 tarihli haberlerinden satırbaşları:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Rıza Nur'un önerisi üzerine Padişahı tahtından indirmiştir. Padişahın yerine geçecek kişi adlandırılmadı. Büyük Millet Meclisi, ileride hükümranlık hakları olmayacak bir Devlet Başkanını seçme hakkını kendinde görmektedir.
Türk İmparatorluğu isminin, Türk Devleti olarak değiştirilmesine karar verildi. Gelecekte Türk halkı tamamıyla bağımsız olacak. Padişah, sadece "Düşlerde kalan bir büyüklük", olarak tanımlandı.
Güçlü Devletler, "Gençleşen Türkiye'nin" isteklerine kulak verirlerse, ortaya çözümü hemen gerçekleşemeyecek sorunlar çıkacaktır. Verilen haberlere göre; "Trakya'da 8.000 Kemalist Asker, Trakya'nın alınması için toplanmakta."
Ankara Hükümetinin, "İstanbul'un ve Marmara Denizi'nin bütünlüğü ve bağımsızlığının verilmesi koşulu ile, Boğazların serbestisini prensip olarak kabul edebileceği" bildirilmiştir.

***

"MİLLET ALEYHİNE HAREKET GEÇEN SARAY"

(Padişahlık kalkmış yerini Büyük Millet Meclisi almıştır)

Tarih: 30 Ekim 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz yirmi dokuzuncu Toplantı
Celse: Birinci, İkinci ve Üçüncü Celse

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiğine ve Yeni Türkiye Hükümetinin onun varisi olduğuna ve Hilafet makamının esaretten kurtarılacağına dair önerge üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

"Büyük Millet Meclisi Başkanlığına:

Birkaç asırdır Saray ve Bâb-ı Âli'nin cahilliği, sefahata düşkünlüğü yüzünden Devlet ve Millet çok büyük felaketler içinde müthiş bir şekilde çalkalandıktan sonra, nihayet tükenmişliğin çukuruna atılmış bulunduğu bir anda, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu ve gerçek sahibi olan Türk Milleti, Anadolu'da hem dış düşmana karşı ayakta kalmış ve hem de o düşmanlarla birleşip, Millet aleyhine harekete geçmiş olan Saray ve Bâb-ı Âli aleyhine savaşa girerek, Ankara'da Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümet ve Ordularını kurup, dış düşmanların Saray ve Bâb-ı Âli ile fiilen ve silahlanmış ve bilinen şiddetli zorluklar ve üzücü yokluklar içinde savaşa girişmiş ve bugünkü kurtuluş gününe varmıştır.

Türk Milleti saray ve Bâb-ı Âli'nin ihanetini gördüğü zaman Anayasayı çıkararak, onun 1. maddesi ile Hakimiyeti Padişahtan alıp, bizzat Millete ve 2. maddesi ile de savaş ilanı, barış yapma gibi bütün hükmetme

hukukunu, Milletin kendisinde toplamıştır. Böylece; o zamandan beri eski Osmanlı İmparatorluğu ortadan kalkmış ve onun yerine yeni ve Milli bir Türkiye Devleti, yine o zamandan beri Padişahlık kaldırıldığından, onun yerine Büyük Millet Meclisi yerini almıştır.

Yani bugün, İstanbul'da bulunan heyetin varlığını usulen de olsa himaye edecek hiçbir meşru ve yabancı olmayan güce, Milli dayanağa sahip olmayıp, kayıp bir gölge halindedir. Millet; eski baskıcı Hükümetin varlığını ve Saray halkı ile etrafının sefahatinin (zevke düşkünlüğünün) esası üzerine kurulmuş bir Saltanat yerine, asıl halk kitlesinin ve köylünün hukukunu koruyan ve mutluluğuna kefil olan bir Halk Hükümeti yönetim sistemini kurmuş ve el koymuştur.

Durum böyle iken, İstanbul'da, düşmanlar ile beraberlik içinde bir çalışmada bulunanların, halen Hilafet ve Saltanat Hukuku ve Hanedan Hukukundan bahsetmelerini görmekle, hayretler içinde bulunuyoruz.Tevfik Paşa'nın telgrafı kadar garip, şaşılacak ve olayların aksine olan bir belge, tarihte çok az görülmüş şeylerdendir. Büyük Millet Meclisinin buna cevap vermesini, böylece aşağıda belirtilen kararın alınmasını talep ederiz.

1.- Osmanlı İmparatorluğu Otokrasi (Yalnız Hükümdara bağlı) olan sistemi ile beraber sona ermiştir.

2.- Türkiye Devleti adı ile; genç, dinç ve Milli Halk Hükümeti esasları üzerine yapılandırılmış Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulmuştur.

3.- Yeni Türkiye Hükümeti, sona eren Osmanlı İmparatorluğu yerine geçmiş olup, onun Milli hudutları içindeki yegane varisidir.

4.- Anayasa ile hükmetme hukuku, Milletin kendisine verildiğinden, İstanbul'daki Padişahlık ortadan kalkmış ve tarihe terk edilmiştir.

5.- İstanbul'da meşru bir Hükümet bulunmayıp, İstanbul ve civarı da Büyük Meclisine aittir. Bu sebeple, onların yönetimi de Büyük Millet Meclisi memurlarına verilmiştir.
6.- Türkiye Hükümeti meşru hakkı olan Hilafet makamını esir bulunduğu yabancıların elinden kurtaracaktır."

Sinop Milletvekili
Dr. Rıza Nur ve 78 Arkadaşı

Rıza Nur Bey (Sinop): **600** yıllık bir **Saltanat Hukukundan** bahsediyorlar. Hayır, öyle değil. Tarihi iyice inceleyiniz. **600** yıllık bir **Saltanat Hukuku** yok. **900** yıllık bir **Millet Hukuku** vardır. **900** yıldan daha uzun süredir, burada bir **Türkiye Devleti** vardı. **Anadolu**'da bir **Türk Milleti** açık bir şekilde vardır. o **Hükümet** inmiştir, başta **Selçuk Hükümdarı** ile başlamıştır.

O **Saltanat Hanedanı** sona ermiştir. Onun yerine **Osmanlı Hanedanının Saltanatı** gelmiştir. Bugün o da sona ermiştir. **Millet** kendi **Hükümetini** kurmuştur. Resmen **Türkiye Devleti** bu demektir, başka bir şey yoktur.

Bu önerge bunu açıklamak içindir. Rica ediyorum. Bunu kabul ediniz ve şunu istiyorum ki, bugün **Milletin** fertleri, kendi selameti, mutluluğu için buraya gönderdikleri **Milletvekillerinin** ne düşüncede olduklarını görsünler ve bundan sonraki sülaleler, ancak tarihlerde okunsun.

Başkan: Önergeyi ad okuyarak oyluyorum. Kabul edenler beyaz, etmeyenler kırmızı oy kullanacaklardır. Sonucu ilan ediyorum: **132** beyaz, **2** kırmızı, **2** yeşil olmak üzere **136** kişi oy vermiş. Çoğunluk için daha **25** oya gereksinim olduğundan, **Çarşamba** günü yeniden oylanacaktır.

***

"İSTEDİKLERİ MİLLİ HÜKÜMETİMİZİ ZAYIF DÜŞÜRMEK"

(Kutsal Davamızı savunmada kesin kararlıyız...)

Tarih: 1 Kasım 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz otuzuncu Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse

Saltanatın kaldırılması ve Halife seçiminin Meclisçe yapılması gerektiği ile ilgili yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): İdare şeklimize dayalı olan gerçek, **Türkiye** halkının mukadderatına fiilen ve bizzat el koymuş olması, **Milli Hakimiyetini**, **Milli Saltanatını**, üç yıldan beri kendi elinde bulundurarak, **Kutsal** davasını savunmakta bulunmasıdır. Bu gerçeğin oluşması, bir boşluğun sona ermesi oldu. Bu, boş, geçersiz, akıl dışı olan şey, bir **Milletin Milli Hakimiyet** ve **Saltanatının** bir kişide bulundurularak temsil edilmesine müsaade edilmesi idi.

Bu **İnsanlık Dünyasında**, en az **100** milyonu aşan nüfustan oluşmuş bir büyük **Türk Milleti** vardır. **Türkler 15** asır evvel, **Asya**'nın göbeğinde çok büyük **Devletler** kurmuştur.

Anadolu'ya geldikten sonra, **Selçuklu Devletinin** idaresinde genel bir bölünmenin ortaya çıkması üzerine **Türkler**, Miladi 1288 yılında Selçuklu devletinden ayrılarak Osmanlı Devlei'ni kurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin 9. Padişahı olan Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Mısır'ı fethetmesiyle halifelik Memlüklerden Osmanlılara geçmiştir.

Halifeliği aldığı 1516 yılından 50 yıl sonrasına kadar Osmanlı Devleti dünya tarihinde "Yükselme Devri" denilen, birbirini izleyen başarılarla dolu aşağı yukarı 3 asırlık bir devir yaşadı. Ancak; ondan sonra düşüş devirleri başlıyor.

Düşüş devirlerinin her safhası, **Türkiye Devleti'nin** hudutlarını biraz daha darlaştırıyor, **Türk Milletinin** maddi ve manevi güçlerini biraz daha fazla eksiltiyor, **Devletin** istiklaline darbe indiriyor, toprak, servet, nüfus ve **Millet** onuru; çok fazla bir şekilde mahv ve harap oluyor.

Nihayet; **Ulu Osmanlının 36.** ve sonuncu **Padişahı Vahdettin**'in **Saltanatının** devrinde, **Türk Milleti**, en derin ve düşük esaretin önüne getiriliyor. Binlerce yıldan beri **İstiklal** anlamının esas örneği olan, **Türk Milleti** bir tekme ile bu çukurun içine yuvarlanmak isteniyor. Fakat bu tekmeyi vurdurmak için bir hain, şuursuz bir hain gerekirdi. Tıpkı idam hükmünü verenlerin ipi çekecek bir adiye ihtiyaçları olduğu gibi.

Türkiye'nin idam kararını, ayağa kalkarak bütün endamı ile kabul etme ön yargısında bulunan kim olabilirdi? **Vahdettin**... Maalesef, bu **Milletin Hükümdar** diye, **Sultan** diye, **Padişah** diye, **Halife** diye başında bulundurduğu **Vahdettin**, ancak kendisine yaraşan bir muameleyi kabul etmekten başka bir şey yapmış değildir. **Vahdettin**, bu hareketleri ile kendini öldürdü ve temsil ettiği idare şeklinin kökünden yıkılmasını mecburi kıldı.

Fakat, **Millet** hiçbir zaman, bu ihanet hareketinin kurbanı olmaya razı olamazdı. **Dünya** tarihinde bir **Cengiz**, bir **Selçuk**, Bir **Osman Devleti** kuran ve bunların hepsini, geçen olaylarla tecrübe eden **Türk Milleti**, bu defa, doğrudan doğruya kendi adı ve sıfatı ile bir **Devlet** kurarak, bütün felaketlerin karşısında yer aldı.

Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve **Milli Saltanat** ve **Hakimiyetini**; bir kişide değil, bütün toplum tarafından seçilmiş **Milletvekillerinden** oluşmuş bir Yüce Mecliste temsil etti. İşte o **Meclis, Yüce Meclisinizdir**. **Türkiye Büyük Millet Meclisidir**. Bundan başka bir **Saltanat Makamı**, bundan başka bir **Hükümet Heyeti** yoktur ve olamaz. Bu durumda **Hilafet** makamı ne olacaktır? Diye bir sual akla gelebilir.

Bugün dahi, **Saltanat** ve **Hakimiyet Makamı** ile, **Hilafet Makamının** yan yana bulunabilmesi, en tabii hallerdendir. Ancak **Türkiye**'de o Makamda **Milletin** kendisi oturmaktadır. O halde orada dayandığı yeri **Türkiye Devleti** olan bir **Yüce Kişi** oturacaktır. **Türk** ve **İslam Türkiye Devleti Dünyanın** en mutlu bir devleti mutlaka olacaktır.

Başkan: Kanun teklifi okuyorum:

"Madde 1.- Anayasası ile Türkiye halkı; hakimiyetinin ve hükümranlığının gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi kişiliğinde terk edilemeyecek, bölünemeyecek ve vazgeçilemeyecek bir şekilde temsil etmeye ve fiilen kullanmaya ve Milli İradeye dayanmayan hiçbir güç ve heyeti tanımamaya karar vermiş olmak sebebiyle, "Misakı Milli" hudutları içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden başka bir Hükümet şeklini tanımaz.

Böylece Türkiye halkı, kişisel hakimiyete dayalı olan İstanbul'daki Hükümet şeklini 16 Mart 1920 den itibaren ve sonsuza kadar tarihe göçmüş olarak kabul eder.

Madde 2.- Hilafet, Osmanlı Hanedanına ait olup, Halifeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, bu Hanedanın ilim sahibi ve daha ahlaklı ve iyi olanı seçilir. Türkiye Devleti; Hilafet Makamının dayandığı yerdir."

Hüseyin *Avni* (Ulaş) Bey (Erzurum): Bütün insanlık bir defa daha duysun ki; **Türk Milleti** baskı ve keyfi idare zincirini kırmıştır.Bundan sonra, sonsuza kadar bağımsız ve hakim yaşayacaktır.

Başkan: Şimdi oylamaya geçiyorum. Lütfen oylarınızı belirtiniz. Beyanname ve maddelerini kabul edenler ellerini kaldırsın. İttifakla kabul edilmiştir.

Ziya Hurşit Bey (Lazistan): Ben muhalifim.

Başkan: O halde oybirliği değil, çoğunlukla kabul olunmuştur.

Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Türkiye Büyük Millet Meclisi ki; Millete dayanıyor, onun da hakkı ile istiklalini onadığı gündür. Bu mutlu geceyi kutlamak yönünden, bu gece ve yarının **Bayram** olarak kabul edilmesini, teklif ediyorum.

Başkan: **Rauf Beyefendi**, bu gecenin ve yarının **Bayram** ilan edilmesini teklif ediyor. Kabul edenler ellerini kaldırsın. Prensip olarak kabul edilmiştir. Bunu ayrıca kanun halinde de tespit ederiz. Şimdi de dua meselesi vardır. Buyurun dua edelim. **(Müfit Efendi Hazretleri tarafından çok güzel bir dua okundu.)**

***

"ŞARTLARIMIZ ÇOK AÇIK VE SADEDİR"

(Bağımsızlığımızın kayıtsız, şartsız kabul edilmesi.)

Tarih: 3 Kasım 1922

Yer: Ankara

Konu: Mustafa Kemal Paşa'nın Paris'te yayınlanan "Petite Parisien Gazetesi" muhabirinin sorularına verdiği cevaplardan satırbaşları:

- "Büyük Millet Meclisi Hükümeti Kapitülasyonların devamına asla izin vermeyecektir. Eğer yabancı azınlıklar, eskiden olduğu gibi, bundan sonra da kapitülasyonlardan yararlanmayı düşünüyorlarsa, aldanıyorlar.

- Türkiye'nin bağımsızlığı her alanda tamamen ve eksiksiz olarak onaylanmak kaydı ile, kapılarımız bütün yabancılara açık kalacaktır.

- Memleketimizde varolan yeni durumun sonuçlarından

yabancıları ürküterek Avrupa'da aleyhimize bir fikir cereyanı yaratmak isteyenler, bizim düşmanlarımızdır.
- Türkiye bize ve dostlarımıza yetecek kadar geniş ve zengindir. Bir takım ekonomik sorunlarımız vardır ki, biz bunları kendi kaynaklarımızla ve yalnız kendi sermayemizle çözemeyiz. Bu sebeple bize yardım edecek dostlar aramaya mecburuz.
- Her şeyden önce, İngiliz diplomatlarının açık kalple konuştuklarını görmek isteriz.
- Barış şartlarımız açık ve sadedir. Bağımsızlığımızın, kayıtsız şartsız kabul edilmesini istiyoruz. Milli hudutlarımız içinde bulunan topraklarımızın bize verilmesinde ısrar edeceğiz.
- Boğazlardan geçişin sağlanması bizim için bir esas olduğunu bütün Dünya bilir. Bu konuda tek şart, İstanbul ve Marmara Denizi'nin güvenliğidir.
- Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir ilgisi yoktur. Osmanlı Hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur.
- Millet ölmek istemiyor, yaşamak ve bunun için ne gerekiyorsa yapmak istiyordu.
- Gerçekte hakim olan ve her şeyi yöneten yer, Millet meclisidir.
- Biz ne Bolşevikiz, ne de Komünist. Ne biri, ne de diğeri olmayız. Çünkü biz Milliyetçiyiz ve Dinimize saygılıyız. Bizim Hükümet şeklimize "Halk Hükümeti" diyebiliriz.
- Hilafeti koruyacağız, şu şartla ki, Büyük Millet Meclisi ve Millet, Halifenin dayanacağı bir güç olacaktır. Bu sorun, aslında Türkiye'ye ait olup, bütün İslam'ı ilgilendiren bir sorundur.
- Başkentin ve Hilafet Merkezinin başka bir yere taşınması hakkında bir karar alınmamıştır.

***

"GİDECEK DELEGELERİN BAŞKANLIĞI İSMET PAŞA'NIN"

(Diğer delegelerin belirlenmiş ve onayınıza sunulmuştur.)

Tarih: 3 Kasım 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz otuz ikinci Toplantı
Celse: İkinci ve Üçüncü Celse

Barış Konferansına gönderilecek Delegelerle ilgili Bakanlar Kurulu Başkanlığının önergesi:

Başkan: Barış Delegelerine dair bir **Bakanlar Kurulu** önergesi vardır., okutuyorum.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Bakanlar Kurulunun 31 Ekim 1922 tarihindeki toplantısında, Barış Konferansına gönderilecek;
Temsilciler Heyeti Başkanlığına, Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili İsmet Paşa Hazretleri...
Delegeliklere de;
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, Sinop Milletvekili Doktor Rıza
Nur Bey...
İktisat (Ekonomi) Bakanı, Trabzon Milletvekili Hasan Hüsnü Beyefendi...
Seçilmişler ve;
Adana Milletvekili Zekai Bey...
Saruhan Milletvekili Celal Bey...
Diyarbakır Milletvekili Zülfi Bey...
Burdur Milletvekili Veli Bey...
Danışma Heyeti arasında bulunmaları kararlaştırılmakla, bu konudaki gerekenlerin süratle yapılmasına ve sonucun bildirilmesine, müsaade edilmesini rica ederim. Efendim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Bakanlar Kurulu Başkanı
***Hüseyin Rauf** (Orbay)*

Başkan: Oylarınıza sunuyorum. İttifakla kabul edilmiştir.

I VE II. DÖNEM LOZAN KONFERANSI'NA KATILAN TÜRK DELEGASYONUNUN TAM KADROSU

Başdelege	: ***İsmet İnönü (Dışişleri Bakanı)***
Delegeler	: ***Dr. Rıza Nur*** *(Sağlık Bakanı)*, ***Hasan*** *(Saka) (Maliye Bakanı)*
Danışmanlar	: ***Münir*** *(Ertegün)*, ***A. Muhtar (Çilli), Veli (Saltı), Zülfü*** *(Tigrel)*, ***Zekai*** *(Apaydın)*, ***Mahmut Celal (Bayar), Şefik*** *(Başman)*, ***Seniyettin(*** *Başak)*, ***Şevket*** *(Doğruker)*, ***Mehmet Tevfik*** *(Bıyıklıoğlu)*, ***Tahir*** *(Taner)*, ***Nusret*** *(Metya)*, ***Yusuf Hikmet*** *(Bayur)*, ***Zühtü(*** *İnhan)*, ***Fuat*** *(Ağralı)*, ***Mustafa Şeref*** *(Özkan)*, ***Şükrü*** *(Kaya)*, ***Hamit*** *(Hasancan)*, ***Cavit Bey, Hayım Naum, Baha Bey***
Basın Danışmanları	: ***Ruşen Eşref*** *)Ünaydın)*, ***Yahya Kemal*** *(Beyatlı)*
Genel Sekreter ve Danışman	: ***Reşit Saffet*** *(Atabinen)*
Yazmanlar	: ***Ali*** *(Türkgeldi)*, ***Mehmet Ali*** *(Balin)*, ***Cevat*** *(Açıkalın)*, ***Celal Hazım*** *(Arar)*, ***Saffet*** *(Şav)*, ***Süleyman Saip*** *(Kıran)*, ***Rıfat Bey, Dr. Nihat Reşat*** *(Belger)*, ***Atıf*** *(Esenbel)*, ***Sabri*** *(Artuç)*

Not: Yukarıdaki delegasyon **1.Dönem Lozan Konferansı'na (20 Kasım 1922-4 Şubat 1923)** katılmıştır. Bu gruptan **A.Muhtar** ***Cilli*****, Veli** ***Saltık*****, Zülfü** ***Tiğrel*****, M.Celal** ***Bayar*****, Seniyettin** ***Başak*****, Şevket** ***Doğruker*****, Zühtü** ***İnhan*****, Şükrü** ***Kaya*****, Hamit** ***Hasancan*****, Cavit Bey, Hayım Naum, Baha Bey, Ruşen Eşref** ***Ünaydın*****, Yahya Kemal**

***Beyatlı*, Reşit Saffet *Atabinen*, Mehmet Ali *Balim*, Cevat *Açıkalın*, Celal Hazım *Arar*, Saffet *Şav*., Süleyman Saip *Kıran*, II.Dönem Lozan Konferansı'na (23 Nisan-17 Temmuz 1923)** katılmamıştır.

II. DÖNEM LOZAN KONFERANSI'NA YENİDEN KATILANLAR

Genel Sekreter ve Danışman	: ***Tevfik Kamil** (Koperler)*
Yazmanlar	: ***Naci** (Kenter), **Hamit** (Esenİş), **Ali Muhtar Bey, Aziz** (Topkaç), **Hüsnü** (Özer).*

Not : Fransa, İsviçre ve **Almanya'**da görevli hariciyecilerden ***Ferit** (Tek), **Cemal Hüsnü** (Taray), **Cevat** (Üstün) ve* **TBMM Almanya-Avusturya basın temsilcisi ve Servet-i Fünun Dergisi sahibi Ahmet İhsan** ***Tokgöz*** bir süre konferans çalışmalarına katılmışlardır.

GAZETECİLER

I.Dönemde	: ***Ahmet Cevdet** (İkdam), **Ahmet Şükrü** (Esmer) (Vakit), **Hüseyin Cahit** (Yalçı)n (Tanin).*
II.Dönemde	: ***Velid Ebuzziya** (Tevhid-i Efkar), **Ahmet Şükrü** (Esmer) (Vatan), **Suphi Nuri**(İleri) (İleri), **Ali Naci** (Karacan) (Akşam), **Kerami** (Kurtbay) (Hakimiyeti Milliye), **Mecdi Sadrettin** (Sayman) (İkdam), **Kemal Salih** (Sel) (Yeni Gün), **Asım** (Us= (Vakit), **Hüseyin Cahit** (Yalçın) (Tanin), **Ahmet Hidayet** (Reel) (Öğüt).*

***

"İSTANBUL'DA DA MİLLİ HÜKÜMET KURULDU"

(Mahkemelerimiz Meclis adına adalet dağıtmakta..)

5 Kasım 1922 tarihli Sabah Gazetesi'nin haberi:

"Refet Paşa Hazretleri, dün öğleden evvel, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına, İstanbul İlinin bütün işlerini üstlenmiş ve yürütmeye başlamışlardır.

Refet Paşa memurlara, görevlerine devam etmelerini emir vermişlerdir. Tevfik Paşa Hükümeti istifa etmiş ve İstanbul'da da "Milli Hükümet" kurulmuştur. ***Mahkemelerimizde de, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına adalet dağıtmaya başlamışlardır."***

***

"İSTANBUL'DA ÇOŞKULU KUTLAMA"

(İstanbul, sahipsiz şehir değildir...)

"Neue Freie Presse" adlı gazetenin 8 Kasım 1922 tarihli haberinden satırbaşları:

"Renksiz ve sahipsiz şehir İstanbul, zamanında binlerce rengin ve sayısız sahiplerinin bulunduğu bir şehirdi. Ancak, İtilaf Devletlerinin tankları gri rengi bir şerit gibi Boğaz kıyılarından şehre girdiğinde, bu şehir o güne kadar böyle renksiz ve sahipsiz bir duruma düşmemişti.

Şehir ayrılmış bir Başkent durumuna düşmüş, yapay olarak yaşatılan bir "Sevr Hükümeti" halindeydi. İstanbul üzerinde galip Devletlerin renk renk bayrakları dalgalanıp duruyordu.

"Yarım aylı kırmızı bayraklar" gözden kaybolmuştu.

Ancak şimdi, "Yarım aylı kırmızı bayraklar", İstanbul'un küçümseyerek ve omuz silkerek seyrettiği Anadolu zaferlerinin sonucunda, yeniden canlandı.
İstanbul, ilk Anadolu Generalini şehir surları içinde karşıladığında, coşkulu ormanlara döndü.
"Refet Paşa", Altın Boynuz'daki şehirde, bir süre kalarak ve Mustafa Kemal'in sözcüsü olarak, "Büyük Millet Meclisi tarafından, tekrar Yurt topraklarına katıldığı ilan edilen Trakya'yı almaya" gidecektir.
Bu kısa süre içinde "İstanbul halkı, onun ayakları altına coşku ve sevincin renkli halılarını açtı".
Refet Paşa; taklarla, bayraklarla süslenmiş şehir sokaklarından geçti. "Anadolu'ya sırtını dönmüş ve onu reddetmiş olan şehir", şimdi bu coşkulu karşılaması ile, geçmişteki zayıflığını affettirmeye çalışıyordu.
Nal sesleri, borazanlar, trompetler, şarkılar, müzik ve sevinç çığlıkları hayranlık uyandırıcı idi.
İstanbul, eski adetlere göre, daha başka bir şey yapacak durumda bulunmadığından dolayı, sanki bağırıyordu.
Refet Paşa'nın kişiliğinde, bir Generalden, bir birey olmanın dışında selamlanıyordu.
Şehir, bütün Anadolu'ya ve "O"na coşkusunu gösteriyordu. Bir zamanlar Padişah tarafından "Vatan haini" olarak "Ölüme mahkum edilen" Büyük İnsana, "Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya"...
Akşam olduğunda, meşalelerin eşliğinde, yerel kıyafetlerini giymiş insan seli, Boğazın ve Altın Boynuz'un kıyılarından coşku ile geçmekteydi.
Kollarını birbirlerinin omuzlarına dolamış, halka haline gelmiş insanların ortasında bir adam, iki ince telli aletle şarkı çalmakta ve "Hep bir ağızdan bir ismi bağırmakta:
"Gazi Mustafa Kemal Paşa..."

***

"YENİ TÜRK DÜŞÜNCE YAPISI"
(Sevr'i imzaladığı gün, Padişah tahtan indirilmişti)

8 Kasım 1922 tarihli Daily Herald Gazetesi'nde yayınlanan Mustafa Kemal'in sözlerinden satırbaşları:

"Mustafa Kemal Paşa":
Tahtından indirilen "Padişahın aslında, Sevr Anlaşması'nı kabul ettiği zaman, indirilmiş olduğunu"...
Yeni Türk düşüncesinin, "Sosyalizmden uzak olmayan bir sistem ile idare edilecek olduğunu"...
"Komünist olduğumuzu söylemiyorum."Milliyetçi olduğumuz için, Komünist değiliz." "Ben Milliyetçiliğim ile bağdaştığı kadar ile sosyalistim."
"Türkiye, geriye kalmış harabeler üstüne, yeni baştan bir ülke kurma çalışmasında, sisteminin ana hatlarını ortaya koyma zorunluluğundadır."
"Yeni Türkiye, hiçbir kapitülasyonu kabul etmeyecektir."
"Boğazlar herkese açıktır. Yalnız İstanbul için garanti ve Marmara Denizi için koruma istiyoruz." "Rusya ile olan ilişkilerimiz, bozulmayacak bir dostluk temeli üzerinde kurulmuştur. Türkiye'nin yapmayı düşündüğü Barış, bu dostluğu değiştirmeyecektir."

***

"LOZAN'DA ÇIKAR ÇATIŞMALARI"
(Kendilerini Dünya hakimi olarak görenlerin sonu"

17 Kasım 1922 tarihli Deutsche Allgemeine Zeitung Gazetesi'nin haberlerinden satırbaşları:

"Türkiye gene dış politik olayların orta noktasında durmakta. İtilaf Devletlerinin kendi çıkarları açısın-

dan, Yakın Doğu haberleri genellikle değiştiriliyor.
Fransız Elçisi Franklin Bouillon'un Kemal ile Ankara'da yaptığı anlaşma, Fransa ile Türkiye, birbirlerine sanıldığından çok daha fazla yaklaşmışlardır.
Fransızların çıkarları, genellikle İngilizler ile çatışmaktadır.
Fransa, İngilizlerin Küçük Asya'da ağır basmalarını istememektedir.
İtalyanlar ise, daha başından beri, barışçı bir tutum içine girmişler ve dolayısıyla kendilerine bazı ticari işlerde bağlantılar sağlamışlardır.
Ruslar, Boğazlar konusundaki görüşmelere katılma hakkını kendilerinde görmekte ve böylece yüzyıllardır kurmuş oldukları, Boğazları kullanarak Dünya denizlerine açılma düşlerini gerçekleştirmek istemektedirler.
İngiltere için Boğazların bağımsızlığı, sadece bir güç gösterisi konusudur. Kendisini Dünya denizlerinin yegane hakimi olarak görmek ısrarındadır.
Osmanlı İmparatorluğu gene Dünyadaki büyük devletler arasındaki yerini alacaktır. Türkler sert ve fakat iyi hesap yaparlar. Lozan Konferansı, onların savaşlarını erken kesip, çok erken görüşme masasına oturup, oturmayacaklarını zaman gösterecektir.

***

"VAHDETTİN KAÇTI VE ZIRHLIYA SIĞINDI"

(Vahdettin firarını kızından bile sakladı...)

18 Kasım 1922 tarihli Tercüman-ı Hakikat Gazetesin'den:
"Milletin ve bütün İslam Dünyasının gözünden düşen Altıncı Mehmet, Yıldız'dan nasıl firar etti.
Vahdettin, Yıldız Sarayı'nın arkasındaki Malta Kapı-

sından, Orhaniye Kışlası yolu ile rıhtımda kendisini bekleyen bir motora binerek Malaya Zırhlısına sığınmıştır.
Vahdettin ile beraber oğlu, Başmabeyincisi, doktoru, müzik öğretmeni ve iki muhasibi kaçmışlardır.
Vahdettin'in kaçışı ancak dün sabah saat 10:00 da Yıldız'da öğrenilmiş ve derhal araştırmaya başlanılmıştır. Vahdettin kaçışını gizli tuttu. Firarını kızından bile sakladı.
Saray odaları mühürlendi. Vezne korumada. Refet Paşa Hazretleri, Ankara'dan henüz hiçbir talimat almadığını beyan etmiştir.

***

"VAHDETTİN BU GECE SARAYDAN KAYBOLMUŞTUR"

(Mukaddes Emanetler güvenlik altına alınacaktır...)

Tarih: 18 Kasım 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz ikinci Toplantı
Celse: Dördüncü ve Beşinci Celse (Gizli)

Halife Vahdettin'in firarı görüşmelerinden satırbaşları:

Hüseyin Rauf (*Orbay*)Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): İstanbul'dan, **Refet Paşa'dan 17.11.1922** tarihi bir telgraf aldık. Okuyorum:

"Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beyefendi Hazretlerine:
Vahdettin Efendi bu gece Saraydan kaybolmuştur. İstanbul Kumandanını ve Polis Müdürünü araştırma yapmak ve gereken önlemleri almak üzere Saraya gön-

derim. Alacağım bilgileri ayrıca arz ederim.
Vahdettin; büyük bir ihtimalle Başmabeyincisi (Özel Kalemi) ve birkaç yakınları ile beraber ve İngilizlerin aracılığı ile ortadan kaybolmuştur.
Mukaddes Emanetlerin, İngilizler tarafından herhangi bir şekilde alınması ihtimaline karşı, dairedeki şu andaki koruma önlemlerini bozmaksızın, Mukaddes Emanetleri emin bir yere kaldıracağım.
Vahdettin'in firar etmesine ve muhtemel hareketlerine karşı esasen, kendisinin Tahtından indirilmiş bir Hükümdar olduğunu derhal ilan etmek sureti ile mücadeleye başlamayı pek gerekli görüyorum. Bu konuda yüksek iradelerinizi makine başında beklemekteyim."

Refet

Bunun ardından gelen yine **17.11.1922** tarihli telgrafında diyor ki:

"Bakanlar Kurulu Başkanlığına:
Harrington'dan şimdi aldığım mektubun ve ekli beyannamenin suretini aşağıda bildiriyorum. Beyannamenin Ajanslar kanalı ile Avrupa'ya da tebliğ edilmiş olduğunu yaptığım araştırma sonucu anladığımı da arz ederim.
Mektup Suretidir:
Bir nüshasını iliştirdiğim Resmi Beyannamede belirtildiği gibi, Padişah, kendisini İngiltere'nin himayesi altına bırakarak, bir İngiliz Savaş Gemisi ile İstanbul'dan ayrılmıştır. Birçok saygı dolu sözcüklerle. 17.11.1922
Beyanname:
Resmen beyan edilir ki; Padişah şu andaki durumun neticesi olarak özgürlüğünü ve hayatını tehlikede gördüğünden, bütün İslamların Halifesi sıfatı ile İngiliz himayesini ve aynı zamanda İstanbul'dan başka bir

yere nakledilmesini talep etmiştir.
Padişahın arzusu bu sabah yerine getirilmiştir.
Türkiye'de İngiliz kuvvetlerinin Başkumandanı General Sir Charles Harrington, Padişahı almaya giderek, bir İngiliz Savaş Gemisine kadar kendilerine refakat etmiş ve Padişah vapurda Donanma Genel Komutanı Amiral Son Dudrock tarafından karşılanmıştır.
İngiltere Olağanüstü Komiser Vekili Sir Nevil Henderson, Padişahı gemide ziyaret ederek; Kral Beşinci George'a bildirmek üzere arzularını sormuştur.
Beraberinde gidenler şunlardır: Başmabeyinci (Özel Kalem Müdürü) Ömer Yaver Paşa, Hadaka Kumandanı Kaymakam Zeki Bey, Giyimcibaşı Küçük İbrahim Bey, Berberbaşı Mahmut Bey, Seccadecibaşı İbrahim Bey, İkinci sohbetçi Mazhar Ağa, üçüncü sohbetçi Hayrettin Ağa, Başhekim Reşat Paşa, Vahdettin'in oğlu Ertuğrul Efendi."

Vahdettin'in Firar Belgesi – 16 Kasım 1922
Dersaadet (İstanbul) İşgal Orduları Başkumandanı
General Harrington Cenapları...
İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden Yüce İngiltere Devletine "İltica ve bir an evvel İstanbul'dan başka bir yere naklimi" talep ederim, efendim.

16 Kasım 1922
Halife-i Müslimin Mehmet Vahidettin

Vakit geç olmasına rağmen işin acilliği dikkate alınarak, aşağıdaki cevabı yazdık.

"İstanbul'da Refet Paşa Hazretlerine:

1.- Vahdettin Efendi, Meclisçe usulüne göre tahtından indirilmiş değildir. Eğer onun hakkında geçen muame-

lelerin tabii sonucu olmak üzere tahtından indirilmiş kabul edilseydi, yerine bir diğerinin seçilmesi gerekirdi.

Bu sebeple kaçışı üzerine tarafınızdan tahtan indirilmiş olduğu derhal ilan etmek doğru değildir.

Bu mesele ancak Meclis tarafından düzenlenip ve tespit edildikten sonra verilecek talimata verilecek talimata göre hareket edersiniz. Şimdi İngilizlerin bu kaçışı nasıl tertip ettiklerini ve evvelce alınan duyumlar üzerine koruma altında bulundurulması için alınan önlemlere ne şekilde tecavüzde bulunduklarını bize bildiriniz.

Mücadeleye, tüm İslam Toplumunu aydınlatmaya yardımcı olacak kuvvetli bir şekilde başlamak için, Meclisin kararına dayanmak doğru olur.

2.- Emanetleri korumaya almak önemlidir. İngilizler, Emanetleri ancak silah kullanarak ve kan dökerek almalıdırlar. Bu konuda gerekenlere görüşümüz paralelindeki kesin emirler verilmelidir.

Yerinin değiştirilmesi ve tarafımızdan ortalığa çıkarılmasına sebep olmak doğru değildir. Henüz İtilaf Devletleri kontrolü varken, Kutsal Emanetleri nakletmede, müdahale etmek sureti ile ele geçirilmeleri ihtimal dahilinde değildir.

3.- Meclisçe seçilecek olan Halife belli değildir. Ancak seçimin gürültülü, patırdılı olmaması düşünülmektedir. Bu meselede üzerinde en çok duracağımız nokta, Meclisin seçeceği Halifenin dahi, Padişahlık davasına kalkmasının, İngilizler ve diğer Müttefik Devletlere dayandırılmaya kalkılması ihtimalidir.

O halde seçilecek kişi ile önceden görüşmek ve anlaşmak, bu nokta üzerinde ve hatta elinden senet almak olumlu bir yaklaşımdır.

Ben tarafınızdan gayet gizli bir şekilde, kişisel olarak

Abdülmecit Efendinin duygularının ve eğiliminin şimdiden anlayarak bizi aydınlatmanızı uygun buluyorum. Bu nokta da anlaşılmadıkça, seçim geri bırakılır. Bu hususun bu geceden temin edilmesi çaresi aranılmalıdır."

Bu konuda biraz bilgi vermek gereksinimini duyuyorum. **Vahdettin Efendi Başmabeyincisini** (Özel Kalemini) **Refet Paşa'ya** göndermiştir.

Bir, iki gün evvel demiştir ki;

"Mustafa Kemal Paşa ile yazışmak istiyorum. Bir güvenilir insanı görevlendirsin. Bunun için ben, açık telgraf mı çekeyim, mektup mu yazayım; yoksa siz mi cevap verirsiniz?"

Bu haber buraya geldi. Üzerinde müzakere yaptık. Bu oyunlara karşı özel önlemler olmak üzere dedik ki; ***"Öncelikle bu arzusunu yazılı bir şekilde bildirsin. Ondan sonra bu mesele üzerinde görüşebiliriz."***

Bunun üzerine derhal kabul ile filan memurunuzu sevk ve idare edin, denildi. **Refet Paşa'dan** cevap gelmemişti. Bu madde ile onu soruyoruz. **Vahdettin** ile görüşen kişi olarak okundu.

4.-Vahdettin Efendi'nin benim görevlendireceğim kişi ile görüşmek konusundaki başvurusuna verdiğimiz cevap üzerine, hiçbir muamele geçmedi mi? Vaziyetin incelenmesi için bunu de bildirmek gerekir.

5.- Yukarıda belirttiğimiz maddelerin kapsadığı görüşlere göre, tedbirleriniz ile yeni bilgilerinizi yarın 18.11.1922 öğleye kadar bildirmeniz önemlidir. Mecliste bahis konusu olunca, derhal sonuçlandırmak için, buna gereksinim vardır.

6.- Bu cevabımda Rauf Bey'le mutabıkız. Durum henüz Bakanlar Kurulunca bilinmemektedir."

Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

Geçen zaman içinde böyle bir talimat verdik. **Bakanlar Kurulunu** oluşturan kişilerle bugün aynı konuda görüştük.

Refet Paşa'dan gelen Telgraf:

"Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beye:
Şimdi Abdülmecit Efendi ile görüştüm. Kişisel bir kapsamda olan görüşmelerde, Ankara'da alınan kararları onayladıklarını ifade eden, kendilerinin bana hitaben, bizzat yazdıkları bir mektubun suretini aynen aşağıda arz ediyorum.
Suret:
İstanbul'da: Türkiye Büyük Millet Meclisi Görevlisi Refet Paşa Hazretlerine:
Büyük Millet Meclisinin Hilafet ve Saltanat hakkında almış olduğu kararı tamamen onaylıyor ve kabul ediyorum." 17 Kasım 1922

Abdülmecit

Refet Paşa'dan gelen telgraf:

"Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine ve Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beyefendiye:
Bundan önce belirttiğim beyanımda, Vahdettin Efendi'nin tahtan indirilmesinin Meclis tarafından ilanını, bu suretle mücadeleye başlamamızı ve fakat bu hususun hızlandırılmasını arz etmek istemiştim.
Yarın için yayımlanacak sabah gazeteleri üç yıldan beri, bilinen hareketleri ile kendi kendini Memlekette, bu İslam Dünyasınca kendini yok etmiş kabul edilen

Vahdettin, benzer memleketlerin halkları gibi aynı şekil ve vasıta ile firar etmiş olduğunu, özellikle bu şekil ve firar vasıtasının, İslam Dünyasının kendisi hakkında vermiş olduğu kararın doğruluğunu bir kere daha onaylayıp ve doğruladığını birkaç satırla yazmak suretiyle yetinilecektir.

Burada tutulacak iki yol vardır:

Birisi; Vahdettin'in üç yıldan beri, devam eden ihaneti sebebiyle esasen Hilafet Makamını boş olduğunu düşünmek ve Vahdettin'in şimdiye kadar orada boşuna oturduğunu göstermek ve zaten son Cuma Selamlığında Namaz kıldığı Camideki huthede, kendi adını okutmamak sureti ile, bunun kendi tarafından dahi onaylandığını, iddi etmek.

İkincisi: Son güne kadar Hilafet Makamında bulunduğu halde; firar ve düşmana iltica etmek sureti ile Hilafete ihanette bulunduğunu iddia etmek; İngilizler Vahdettin'e Halife oyunu oynatmak isterlerse, bu ikinci şık belki de kendi hesaplarına daha uygun olur.

Fakat İngilizlerin dahi Vahdettin ile İslam Dünyası üzerinde bir oyun oynamada başarılı olamayacaklarını bildiklerini ve son durumun daha ziyade suç ortaklıklarını kurtarmak maksadı ile yapılmış olduğunu zannetmek istiyorum. General Pelle de bu düşüncededir.

Yalnız İngiliz tebliğindeki ifade şekli dikkat çekicidir. Gazetelere talimat vermek için bu iki şıktan hangisini daha uygun buluyorsanız ona göre hareket ederiz.

İngilizler Vahdettin'in kaçırılması için hiçbir zorlamada bulunmamışlardır. Bu büyük Sarayın her tarafını elimizdeki sayılı güçle korumak, mümkün değildir.

Biz daha çok içerideki arkadaşlarımızın gözlemleri ile dışarıda bulundurduğumuz gözcülerle yetinmek durumundaydık.

Vahdettin; sabaha karşı Sarayın Orhaniye Kışlası tarafındaki kapısından çıkmış ve oraya gelen otomobile

binmiştir. Kutsal emanetlerin korumalarını artırıyorum. Hepsini yerlerinde bırakacağım.
Bu gece Mecit Efendi ile görüşeceğim. Vahdettin başvurusuna verilen cevabı, Çarşamba günü Yaver Paşa'ya tebliğ ettim. Perşembe günü Yaver Fahri Bey vasıtası ile üsteledim. Cuma sabahı ise firar etti."

Refet

"Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Beyefendiye:
Bu gece General Pelle ile Vahdettin'in firar etmesi hakkında görüştüm. İngiliz Müsteşarı geminin hareketinden sonra, yanına gelerek firardan haberdar etmiş ve Vahdettin'in Türkler tarafından bırakılmasının, İtilaf Devletleri için sıkıntılı bir durum oluşturacağından, bu şekilde hareket etmek zorunluluğunda kaldıklarını, söylemiş.
General Pelle bu firarla İngilizlerin Hilafet oyunu oynamak isteyeceklerini, zannetmekte ve buna önem vermemektedir."

Refet

Bu telgraf **17/18** de çekilmişti. Sabah **Bakanlar Kurulunu** oluşturan arkadaşları topladık ve durumu inceledik. Evvela; **Hilafet Makamını** işgal eden kişinin şimdiye kadar bizce bilinen bir ihaneti vardır. **Sevr Anlaşması'nı** onaylamakla, **Türkiye**'nin idamını kabul etmiştir.

Bu sefer yine **Halife** unvanını takınarak **İslamın** en şiddetli, en kötü düşmanı olan **İngilizlere**, bu **Halife** unvanı ile başvurarak, kendisinin bütün **İslam Dünyasına** ihanet etmiş bir duruma düşmüştür.

Bu sebeple her şeyden evvel boş bulunan bu **Makam**, bir **Halife** seçmek sureti ile dağılmanın önüne geçilmesi gerektiğini **Yüce Heyetinize** arz ediyorum. Ayrıca; bu **Barış** görüşmeleri sırasında **Hilafet Makamının İstanbul**'dan başka bir yere naklini uygun görmedik.

Bu sebeple **İstanbul'**da kalması konusunda ekseriyetimizin görüşü vardır. Seçme hakkı **Yüce Heyetinize** aittir. Bana sorarsanız, her şeyin en hayırlısının zamana ve zemine uyum bakımından **Abdülmecit Efendi'nin** seçilmesinin uygun olacağıdır.

Ömer Vehbi (*Büyükyalvaç*) Efendi (Şeriye Bakanı) (Konya): Bugün **Hilafet Makamında** bulunan bir adam, yabancı bir düşman himayesine iltica ederek, fiilen **Halifelikten** vazgeçmiştir.

İkinci bir **Halifenin** seçimi; **Müslümanlar** için gereklidir ve **Müslümanların** bu düşürme ve seçimi ile ilgili, görevli olan yer bugün **Yüce Meclisinizdir**. **Müslümanlar** arasında bir fitne ve fesat olayına sebep olmaması bakımından seçimin derhal yapılması gerekmektedir. Bütün **İslam Dünyasının** gözü, şimdi bu **Meclise** dikilmiştir.

Hacı Mustafa (*Beynam*) Efendi (Ankara): Şimdi seçime geldik. Seçeceğimiz kişiyi buraya getirelim., yahut **Bursa**'ya getirelim. Yani onu esaretten kurtaralım.

Sırrı (*Bellioğlu*) Bey (İzmit): Halife esir olduğundan verdiği emirler geçerli değildir. Bir esir olarak da onun **İstanbul**'da bulunmasını ve **İstanbul**'un halen işgal altında bulunmuş olmasını, hep söyledik. Bugün seçeceğiz **Halife** tekrar **İstanbul**'da kalacak olursa, bir esaret sebebi olarak görülmeyecek mi?

Tunalı Hilmi Bey (Bolu): Bir **Halife** kesinlikle esaret altında kalamaz. Esir bir yörede yaşayamaz. Bu kesindir. Şimdi özgür bir **Halife** sahibi oluyoruz. Maalesef **Hilafet Makamı** halen esaret altındadır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Tartışmalar ve incelemelerde ne kadar ileri gidersek, meseleyi halletmekte o kadar zorluklar ve gecikmelerle karşı karşıya kalırız.

Zannediyorum ki; öncelikle kaçak **Halifeyi** halletmek ve onun yerine bir **Halife** seçmek; ilk kademeyi oluşturması bakımından önemlidir. Seçilecek olan **Halifeye**, seçilmesi hu-

susunu tebliğ edeceğiz. Ondan sonra bu seçilmiş **Halifenin** nerede oturacağına da bizler karar vereceğiz.

Bu **Meclis Türkiye Milletinin Meclisidir. Türkiye Halkının Meclisidir.** Bu **Meclis** bütün **İslam Dünyasını** kapsayan bir güç veremez. Bu **Meclisin Başkanlığında** bulunacak kişinin, olsa olsa, temsil edeceği şey, yalnız **Türkiye**'ye ait olabilir. Bu da kısıtlı bir şeydir.

Halbuki Yüce **Hilafet Makamı**; bütün **İslam Dünyası** kapsamında bir **Kutsal Makamdır**. **Türkiye Devletinin** ve halkının bu noktadaki **Dini** ve **Vicdani** görevi, diğer **İslam Dünyasının** dahi ayni güne gelmesine kadar, bu **Yüce Makama** dayanak olmaktır. Bunun gücüyle, kudreti ile onun gücünü, kudretini, şerefini bütün **İslam Dünyası** nazarında sağlamlaştırmış bulunmaktadır.

Yoksa kendi varlığını **Halifenin** bir iktidarı altına bırakamaz ve veremez, vermeyecektir de. **İslam Dünyasında** karışıklık varmış, veyahut olacakmış, bu sözlerin hepsi yalandır.

Kim söylemişse yalan söylüyor. Seçilecek **Halife** hakkında itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki; gerekli olduğundan ve olayların gelişi sebebiyle, başlangıç tarihi olarak; **Yüksek Osmanlı Hanedanını** kabul etmek ve korumak zorunluluğundayız. Bu ailenin içinde bizim aradığımız vasıflara sahip birini bulmak, bugün için biraz zordur.

Belki gençlerini özel olarak yetiştirdikten sonra, bu sıfat ve vasıflara sahip olan insanlara tesadüf edilebilir. Fakat bugün bu yönü gerçekten incelip, araştıracak olursak, pek zor durumda kalabiliriz. Bu sebeple seçim konusunda çok gürültüsüz ve patırtısız bir muameleye yönelmek doğru olur.

O da zaten kaçaktan sonra gelmesi herkesçe beklenen kişi olan **Abdülmecit Efendi'dir**. Bu adam bazı fenalıklar ve hatalar yapmıştır. Kişiliği hakkında da **Yüce Meclisinizde** bir çok tenkitlere uğramıştır. Bunlara rağmen bu kişi, dün gece bizlere bir senet vermiş oluyor ki; ***"Ben Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararlarını kabul ediyorum"***diyor.

Şimdi **Halife** seçilecek kişinin **İstanbul**'da kalması veyahut buraya getirilmesi meselesi vardır ki; bu hassas bir meseledir. **İstanbul İtilaf Devletlerinin** askeri güçlerinin işgali altındadır. Onların baskı alanı içindedir. Buna hiç şüphe yoktur. Bugün hiçbir kuvvet kullanmadığımız **İstanbul** üzerinde etki ve nüfus sahibi olmaya başlamışızdır.

Yani **Hilafet Makamı** tamamıyla kurtarılmış değildir. O makamı kurtarmak bizim için özel bir davadır. Yine bizim için bu dava; **İslam Dünyası** nazarında bizi fevkalade güçlendiren bir meseledir. Bunu sarsmak doğru değildir.

Yani **Hilafet Makamını** başka bir yere taşımak, bugünün özel şartları sebebiyle doğru olamaz. Gerçi isterlerse, **Halifeyi** hapsetmek, onu tanımamak **İtilaf Devletlerinin** ellerindedir. İsterlerse yapabilirler. Fakat böyle bir hareket tarzına girmeleri bizim aleyhimize değildir.

Bizi Dünya karşısında zulme uğramış ve haksızlığa uğramış gösterecek ve bu da davamızın haklılığını ortaya çıkaracağı için, kendi aleyhlerine yapacakları bir takım hareketleri oluşturacaktır. Bu sebeple seçeceğimiz **Halifenin** orada kalmasını davamızın haklılığı noktasından uygun görüyorum.

Ayrıca; bizim Dünya karşısında en kudretli ve güçlü tarafımız; yeni şeklimiz ve kapsamımızdır. Yani **Hilafet Makamı** esaret altında olabilir. **Halife** adını taşıyan, **İngilizlere** iltica edebilir ve onlarla beraber kaçabilir. Her şeyi yapabilir.

Fakat **Türkiye Büyük Millet Meclisinin** idare şeklini, siyasetini ve gücünü kesinlikle sarsamazlar. Aman, **Halifeyi** kaçıracaklar, esir edecekler, şöyle olacak, böyle olacak, diye biz bir telaş içine girecek değiliz.

Telaş edecek olanlar, **İslam Dünyası** olması gerekir. Onlar telaş etsinler. Onlar da bizimle beraber çalışsınlar ki; **Hilafet Makamını** kurtaralım ve serbest olarak bütün Dünyaya yaygın bir **Halifeyi** oraya oturtalım.

Bir de **Halifenin**, bu günlerde **Anadolu**'ya getirilmesi bahse konu olmaması gerekir. Biz Delegelerimizi **Dünya** nazarında Barış için **Lozan**'a göndermişiz ve Barış talep ediyo-

ruz. Barışın olacağını da ümit ediyoruz. Yeni bir olay ve çok önemser gibi hiçbir olay olmaması gerekir.

Barış yapalım diyoruz. Şayet Barış olmaz da, savaşmak gerekirse, o zaman belki **Halifenin**; düşmanın etkisi altında ben duramam, deyip buraya gelmesi ve bizimle beraber burada dikkati çekici bir şekilde mücadeleye devam etmesi, bizim için bir güç olabilir.

Türkiye Halkı; kayıtsız, şartsız Hakimiyetine sahip olmuştur. Hakimiyet hiçbir renkte, hiçbir şekilde, hiçbir mana ve yol göstermeye katılmayı kabul etmez. **Halife** olsun, unvanı ne olursa, olsun. Bu **Memleketin** mukadderatında bir ortaklık sahibi olamaz. **Millet** buna kesinlikle müsaade edemez ve bunu teklif edecek hiçbir **Milletvekilinin** olduğuna da inanmıyorum.

***

"MECLİSİN HALİFE SEÇİMİ"

(Her Fetva Meclisin yüksek oyuna sunulmalıdır...)

Tarih: 18 Kasım 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırkıncı Toplantı
Celse: Beşinci Celse

Şehzade Abdülmecit Efendi'nin Hilafet makamına seçimi:

Başkan: Bakanlar Kurulu Başkanı Bey ve Şeriye Bakanı Efendi Hazretleri, Hilafet Makamındaki kişinin verdikleri **Kutsal Fetva** ile ve diğer yansımalarla boş kaldığını beyan ettiler ve derhal bir seçim yapılmasını teklif ettiler. Seçimin yapılmasını oylarınıza sunuyorum.Şimdi seçimin yapılması gerekir. Seçime geçiyoruz. Seçime katılan **163** kişidir. Muamele tamamlanmıştır.

148 kişi **Abdülmecit Efendi Hazretlerine, 2** kişi **Abdürrahim Efendi'ye, 3** kişi **Selim Efendi'ye** oy vermişlerdir. ***148 oyla Abdülmecit Efendi Hazretleri, Yüce Hilafet Makamına seçilmişlerdir.***

***

"M. KEMAL'İN DURDURULAMAYAN ZAFERİ".
(Akıllıca detaylandırılmış organizasyonla; Lozan)

20.Kasım.1922 tarihli "Neue Presse Gazetesi'nin" Lozan Barış Görüşmeleri" konusundaki yazıdan satırbaşları:

"Lozan'da, galip Devletlere bile huzur vermeyen iç ve dış politik sorunlar ile ekonomik problemlerin yanı sıra, ilişkilerin yeniden düzenlenmesi konusu ön plana çıkmaktadır. Bu taktik, bütün akımları hızlandırarak, Mustafa Kemal'in Ankara'daki açık görüşlü ve enerjik yönetimi altında olan "Türklerin ortaya çıkmamış gücünün, zincirlerinden kurtulması"na yol açmakta...
Bütün bunlar, "Kemal'in durdurulamayan zaferini" ve Dünya güçlerinin düzenlediği "Doğu Dünyası Politikası"na nasıl bir karışıklık getirdiğini göstermekte... Bu Konferansın en önemli konularından birisi; Trakya halkının huzura kavuşmasıdır.
İtilaf devletleri; "Çözülmeye başlayan Yunan ordusuna, bir nefes alma ve Türk Jandarması ile karşılaşabileceği zorluklarından kaçma olanağı verilmesi" üzerinde çalışmaktadırlar. Çünkü; "Kemal'in ve Ordusunun kararlılığı karşısında bölgenin Doğusunu Türklere vermekten başka çare kalmamıştır."
İngilizler, "Boğazların büyük devletlerin kontrolü altına alınmasını ve kıyılarının tarafsız bölge ilan edil-

mesini" önermişler. Bu önerileri ile, "Türk Başkenti İstanbul, büyük devletlerin kontrolü altına girecek ve bağımsızlığı kaldırılmış olacaktı." Halbuki bu durum; "Sevr Anlaşması'nda olduğu gibi, Türkiye'nin cansız bir ülke durumuna gelmesi" demekti.
Bu planı Kemal bozmuştur. Çünkü "Başkentin karadan korunmasının , denizden gelebilecek İngiliz saldırılarına bir faydası olmayacaktı. Türkiye için Trakya'da, Yunanistan ile Bulgaristan arasında "Müslüman halkın haklarının da Hıristiyan azınlıklar gibi garanti altına alındığı" bir tampon bölgenin oluşturulması bir kazanç olabilir.
Bölgede oturanlar, bu yeni politik taksimden güven, düzen ve huzur ümit eder görünmüyorlardı. Halbuki Trakya'nın yerli Yunanlı halkı, rahatça yaşamına devam edebilirdi. Bu şekilde de Helenizm Kültürü bu özerk bölgede korunmuş olurdu.Türkiye, İstanbul'da bekçilik yaparken, "Genç Küçük Asya" huzur içinde yenilenme ve yapım çalışmalarına girebilir.
Yunanistan için de, daha çabuk toparlanması ve güçlenmesi için, Türkiye ile doğrudan doğruya sınır komşusu olmaması, bir güvence olabilir. Bulgaristan açısından da, Türkiye ile sınırı olmaması, bir sürtüşme alanının ortadan kalkması demek olur. Ne taraftan bakılırsa bakılsın, Lozan'da ileri sürülmekte olan bu düşüncelerin önemli yönleri görülmektedir.

***

"İTİLAF DEVLETLERİNİN DOĞU PLANLARI"

(Londra'ya göre, çatışma noktaları.)

20 Kasım 1922 tarihli Alman Vossische Zeitung Gazetesi'nin haberinden satırbaşları:

Londra, Mussolini'nin aşağıdaki önerilerde bulunacağını sanmaktadır:

1.- Çanakkale Boğazı'ndan serbest geçiş.

2.- Hıristiyan azınlığın korunması.

3.- Çanakkale Boğazı'nda tarafsız bir bölgenin kurulması.

4.- Türklerin Avrupa yakasındaki bölgede silahsızlandırılması.

5.- Osmanlı borçları ile ilgili Uluslararası kontrolün devamı.

6.- Türk demiryollarının birleştirilmesi.

7.- Trakya'da halk oylaması yapılması.

8.- Musul bölgesinde herhangi bir değişiklik yapılmaması.

9.- Türk Mahkemelerinde, diğer uyruklularin davalarında, Mahkemelere yardımcı Uluslararası bir komisyon kurulması.

Havas Ajansına göre: "Ankara Büyük Millet Meclisi dün, yeni Halife seçimi için, arka arkaya üç oturum yaptı. En güçlü aday Abdülmecit Efendi gösterilmekte."Halifenin gelecekteki tanımı henüz belirlenmiş değil...

Malta'dan verilen habere göre: Padişah bugün bekleniyor. Kendileri Kraliyet Topçusunun Konukevinde ağırlanacak. Büyük bir serbesti içinde hareket edebilecek ve saygı gösterilecektir.

***

"BİZİMLE ANLAŞMAYI AKILLARINA GETİRDİLER Mİ?"

(Konferansın durumu pek hoş değil.)

21 Kasım 1922 tarihli Deutsche Allgemeine Zeitung Gazetesi'nin "Fırtınalı bir ortam" ve "İngiliz kötümserliği" adlı yazılarından satırbaşları:

"Fransız Basınına göre:

Konferansın şansı çok az görülmekte.

Ancak, Kapitülasyonlar konusunda, bir görüş birliğine varılabileceğini, fakat Musul ve petrol hakları konularında zorluklarla karşılaşılacağı...
Lozan Konferansı'nın ortamının oldukça fırtınalı olduğu...
Türklerin daha kendi şartlarını açıklamadıkları...
"Türk Delegasyonun harika üyesi İsmet Paşa; İtilaf Devletleri kendi aralarında anlaşmışlar, acaba bizimle anlaşmayı akıllarına getirdiler mi?" demiştir.
İngilizler göre:
Lozan Konferansı'nın başlaması, İngiliz kamuoyunda endişe ile konuşulmakta...
Önümüzdeki günlerde sürprizlere yol açabilecek, güç bir politik çalışmanın ortaya çıkabileceği...
Türklere fazla bilgi vermemek için, çalışmalar hakkında kısıtlı bilgi verilemelerinden hayrete düştüklerini...
İngiltere ile Fransa'nın Türklere karşı kesin bir tutum içine girecekleri konusunda anlaştıkları...
Londra'dan bakıldığında Konferans hoş görülmemekte...

***

"İTİLAF DEVLETLERİNİN BARIŞ KOŞULLARI"

(Türkiye yenilseydi, acaba koşullar nasıl olurdu?)

21 Kasım 1922 tarihli Chicago Tribune Gazetesi'nin "Lozan Konferansının Şartları" başlıklı yazısından satırbaşları:

"Kesin olarak karara varılmış olan ve Türklere sunulacak olan İtilaf Devletlerinin, Barış koşulları şöyle özetlenmektedir:

1.- Boğazların savaş zamanlarında ve savaş gemileri için gerekli güvenliği ve Çanakkale Boğazı boyunca, silahlardan arındırılmış bölge...
2.- Türkler, eğer Barış koşullarını kabul etmeyi reddederlerse, İtilaf Devletleri, kara ve deniz kuvvetleri ile zorlama Önlemlerine başvuracaklardır...
3.- İtilaf Devletleri, Barış anlaşmasının bütün İtilaf Devletleri Parlamenterleri tarafından imzalanmasına kadar, İstanbul veKüçük Asya'daki tarafsız bölgeyi işgal edeceklerdir...
4.- Kapitülasyonlar kaldırılacak, fakat başka bir isim altında geçerli kılınacaktır...
5.- Musul'daki petrol arazileri de dahil olmak üzere, Filistin, Suriye ve Mezopotamya Mandası, kalacaktır...
6.- Savaş öncesi Türk Hükümeti tarafından yabancılara verilen bütün haklar, Almanlar hariç olmak üzere, geçerliliği devam edecektir...
7.- Mudanya Ateşkes anlaşması, Barışın imzalanmasına kadar geçerli kalacaktır...
8.- İtilaf Devletlerine ait "Askeri Mezarlıklar", sürekli olarak İtilafDevletlerine verilmelidir...
9.- İtilaf Devletleri alana kadar, Oniki Adalar, İtalyan kontrolü altında kalacaktır...
10.Türk Birliklerinin sayısı azaltılacak ve Avrupa yakasında yalnız gönüllü askerler bulunacak şekilde kısıtlanacak...
11.Hıristiyan azınlığın korunması, İtilaf Devletleri subaylarıtarafından kontrol edilecek...
12.Savaş sırasında İtilaf Devletleri vatandaşlarının zarar gören mallarının tazminatı ödenecektir...
13.Yunanistan'dan herhangi bir savaş tazminatı istenmeyecektir..."

***

"BİZ LOZAN'A HÜKÜM GİYMEK İÇİN GELMEDİK"

(Türkiye'nin yeni Halifesi: Abdülmecit)

22 Kasım 1922 tarihli Frankfurter Zeitung Gazetesi'nin "İsmet Paşanın Açıklamaları, "Mustafa-Yeni Halife" yazısından satırbaşı:

"İsmet Paşa şu açıklamaları yapmıştır:
İtilaf Devletlerinin bize karşı yaptığı planlar ve Lord Curzon'un muhtırası ile ilgili haberlerin doğruluğuna, bu yazıları gözümüzle görmedikçe inanmıyoruz.- Türkiye'nin kendisine sorulmadan yapılan bir anlaşma ile karşı karşıya getirilebileceğine inanmıyorum.
-"Biz Lozan'a hüküm giymek için değil, büyük bir özgürlük içinde Barış Anlaşmasının hazırlanması konusunda çalışmak için geldik..."
- İsteklerimizin son günlerde artığı doğru değildir. Ulusal Anlaşmamıza bağlıyız, ne daha az, ne de daha çok.
- Halkımıza ve malımıza verilen zararların haklı olarak tazmin edilmesini istiyoruz...

***

"ALLAH SİZİ İSLAM DÜNYASININ HUZUR KAYNAĞI"

(Yüce Meclis sizi oybirliği ile Halifelik Makamına seçti)

Mustafa Kemal Paşanın, yeni Halife Abdülmecit Efendiye çektiği telgraf:
Büyük Millet Meclisi oybirliği ile, "Düşmanın planlarını kabul eden, bir İngiliz gemisi ile kaçan ve yabancı güvenceyi rica ederek, Müslümanları birleştiren Halifelik Makamı görevine zarar veren VI. Mehmet'in

makamından indirilmesine" karar vermiştir.
Ankara Büyük Millet Meclisinin, sizi oybirliği ile "Yüksek Halifelik Makamı"na seçtiğini bildirmekten onur duymaktayım. Seçilme haberiniz Müslüman Dünyasına ve Türk halkına duyurulmuştur. Allah'tan, sizi İslam Dünyasının huzuru ve iyiliği için bir kaynak yapmasını dilerim."

***

"HER TARAF GÖZLE GÖRÜLÜR BİR SEFALET İÇİNDE"

(Düşmanın Memlekette yaptığı yağma ve yıkımın sonucu)

Tarih: 27.Kasım.1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırk altıncı Toplantı
Celse: İkinci Celse

Seyahatten dönen Maliye Bakanının kurtarılan yerlerin durumuna ait yaptığı görüşmelerden satırbaşları:

Hasan Fehmi (*Ataç*) Bey (Maliye Bakanı) (Gümüşhane): Gördüklerimi özet olarak sunuyorum: ***Kurtarılmış yerlerde sefalet, yağma ve kötüye kullanma...*** **İzmir**'in durumu hakkında önlem olarak ne yapılmış ve ne yapılması gerekir, diye özetledim. **2,5-3** yıl süre ile düşman çizmeleri altında çiğnenen, inleyen kurtarılmış yerlerde, her savaşta, istiladan kurtulan yerlerde olduğu gibi, burada da pek tabii olarak, bir sefalet gözle görülmektedir.

İzmir'in önemli bir kısmı **Rum** ve **Ermeniler** tarafından yakılmıştır. Bunların arasında İslam binaları az olmakla beraber, **Hıristiyanlara**, yabancılara, bir kısmı da **Müslümanlara** ait olmak üzere, **İzmir**"n genel servetinin çoğu, bu yangınla mahvolmuş ve bitmiştir. **İzmir**'in kalan kısmının büyük çoğunluğu, **Müslümanlara** aittir.

İzmir yangınında **Memleketin** genel servetine verilen zarar; hiçbir aşırılığa gitmeden, en düşük hesapla, altın para olarak 300 milyon altını geçmektedir. Bu yalnız **İzmir** şehrinin zararıdır. Diğer köyler ve Kaza merkezlerinin zararları, daha henüz tespit edilmiş bir durumda değildir.

Düşman; bütün öfkesini, silahsız insanlar üzerinde göstermiş ve genel serveti gasp etme yanında, imarlı yerleri yıkarak, yakarak defolup gitmiştir. Bunun sonucunda, bir sefalet kaçınılmazdı. **İzmir**'de; **Hıristiyanlara** ait olan mahalleler tamamen ve çarşıları bütünü ile yanmış olduğuna göre; **Müslüman** olmayanlara ait erk edilmiş binalar, çok az sayıdan ibarettir. Bu da **İslam** mahalleleri arasında kalan ve sayfiyelerde bulunan binalardaki enkazdan ibarettir.

İlk günlerde **Hükümet** makinesi zaten kurulmuş değildi. **Devlet** daireleri henüz işe başlamamış, **Ordu** ise, düşman ordusunun enkazını takiple meşgul... Yerel yönetimin henüz oluşturulduğu zamanlarda bazı karışıklıklar olmuş.

Devlet yönetimi kurulduktan ve gönderilen memurlar işe sahip çıktıktan sonra, ilk günlerde, daha henüz kurulma devresinde bazı açıkgöz olarak belirtilen insanların yaptıkları ufak tefek işlerin hiçbirisi, bir dakika olsun ihmal edilmiş değildir.

İzmir'e memurlar henüz tamamıyla gelmemiş, bir kısmı gelmiş, bir kısmı da yolda. **Yönetim** daha tamamen oluşmamış, **Vali** gelmiş, zabıtası gelmek üzere, **Maliye** kurulmuş. Bütün bu işler arasında, yıkılmış binaların meseleleri ile uğraşmak, onları tespit etmekle meşgul olmak, esas görevleri ikinci derecede bırakmıştır.

İşin çokluğu, **Memleketin** dağınıklığı, savaş ganimetleri işlerinin tespit edilmesi dolayısıyla, tabiidir ki, diğer yerlerdeki memurlarla, kadrolarla, bu işin yapılmasının mümkün olmayacağını gördüm.

Maliyenin en üst kademesine gelmiş **Müfettişlerden**, birer **Müfettişi 9** ayrı bölgeye yerleştirdim. Her bir bölgede; bir **Belediye Azası**, bir **İdare Meclisi Azası** ve yeteri kadar

yıkılmış binalar memurları ayrıldı. Kendiliklerinden işgal edilen evlerin derhal bir defteri düzenlendi. İçerisinde bulunan eşyalar kaydedildi. Yıkılan binaların komisyonları, boş olarak buldukları evlerin, cetvellerini yaparak, oturulabilir durumda olanlarını doğrudan doğruya **Göçmen Komisyonların** emrine veriyor.

Geri kalan ise açık artırmaya konuluyor. Bu esas üzerine; kim işgal ederse, etsin, cetveller düzenlenmiş, belirlenenler, sırası ile açık artırmaya konulmak üzere **Meclis Yönetimine** verilmektedir. Evlerde bulunan eşyalar evlerden boşaltılıyor.

Hafif olan kısmı ambarlara taşınıyor. Diğerlerini ise şimdilik koyacak ambar yoktur.

Zaten, henüz çarşının enkazının toplanması sona ermemiş iken, memurların koltuk nakli ile uğraşmaları mümkün değildir. Bu eşyalar yazıldıktan sonra, evlerle beraber, demirbaş şeklinde kiraya verilmek üzere, **İdare Meclislerince** bu şekli ile açık artırma muameleleri hazırlanmaktadır.İşe alınan memurların sayısını bilmiyorum. ***"Memurlar görevlerini kötüye kullanmışlardır"***, deniyor.

Biz **Maliye** memurlarının **Başkanlarını** kurtarılan yerlere gönderdik. Ancak işin büyüklüğüne karşılık, kendilerine belki **100** memur lazımdı. Memur yoktu. Her baş vuranı aldık. Ağaçlardan adam ararcasına memurlara gereksinim vardır.

Hemen baş vuranları aldılar. Fakat muameleler başladıktan sonra görevlerini kötüye kullanılanların derhal kayıtları silinerek, mahkemeye verildi. Hatta birkaç tanesini suçüstü halinde yakalandıkları için, **Adliyeye** verdim. Bunlar arasında her sınıf halktan kişilerin elleri vardı.

İlk olarak; savaş, yangın ve öldürmeler sonucunda ortaya çıkan kargaşalık sonucundaki, tabii olmayan durumu, kanuni bir şekle ve tabii bir hale sokmak için, elimizdeki imkanlarla ne mümkün ise, yapılmıştır.

Teftiş ve inceleme sonucundadır ki; bir çok dosya mahkemeye sevk edildi. Denildi ki; fabrikalar açık artırmaya ko-

nulmadan, verildi. Hayır, **İzmir**'de açık artırmasız, kimseye bir şey verilmemiştir.

Herkes, ***"Şu Fabrikayı ben alacağım, şurasını da ben alacağım"*** gibi, rüya görmekte imişler. Fakat bütün bunların evrakları **İdare Meclislerine** verilmiştir. Bazı küçük yerlerde, mesela; **Manisa Mutasarıfı** yazıyor ki; ***"Özel İdare hesabına bir çiftliği okul yapacağım, kirası İdare Meclisince kararlaştırılmak üzere, uygun görülmesi."***

Diğer bir Kazadan bir önerge geliyor ki; ***"Burada yalnız bir fabrika vardır. Bu fabrika bütün şehrin gereksinimi karşılıyor. Bu açık artırmada bir kişinin üzerinde kalırsa, bütün Kasabaya istediği fiyattan un satacaktır. Buranın Belediye adına alınması mümkün müdür?"***

Biz de; ***"Belediye Meclisi bu zorunluluğu görüyor ve gereğini takdir ediyorsa, buna Maliye itiraz etmez."*** Diyoruz. Bugüne kadar hiçbir kişiye fabrika verilmemiştir. **Resmi** kuruluşlara, **Belediyelere**, o da İdare Meclisinin gösterdiği gereksinime ve zorunluluğa dayalı olarak fabrika verilmiştir. **Ordunun** kendi gereksinimi olan bir değirmen, bir ayakkabı fabrikası, top imaline ait birkaç fabrikayı işgal etmiştir ve bu durumda çok tabiidir.

Büyük şehirlerin hepsine yazılmıştır. Gelecek tüccarlar ya **İdare Meclisinden** alınmış veyahut da **Ticaret Odalarının** mazbatalarını alarak gelsinler, açık artırmaya katılsınlar. Ben bunları yazdıktan bir hafta sonra yola çıktım. Bazı başvurular da oldu. Gerek **Umumi Harpten** ve gerekse **Yunan Harbinden** dolayı, kişiler uğradıkları zarar ve ziyanları ödemeye ve karşılama ile ilgili henüz elimizde bir kanun yoktur.

Elimizde yalnız **Göçmenlerin** yerleştirilmesi ile ilgili bir **Kanun** vardır. Bu da göçmen nasıl ve ne şekilde göçmen olarak belirlenir? Bunun tarifi de belirlidir. Eğer bu tarife uygun göçmen varsa, bunlara verilecek toprakların; miktarı, dönümünü belirler. Bunların da başvuru yeri **Göçmen Komisyonudur**. Biz zaten göçmenlerin yerleştirilmesine uygun olan binaları, kendilerine veriyoruz.

Anadolu'nun muhtelif şehirlerinden birçok **Müslüman** tüccarlar geliyor. ***"Falan yerdeki mallar benimdir, ben gönderdim. Falan komisyoncuda benim malım vardı."***

Diğer bir şekil: İslam tüccarlar bazı çekler gösteriyor. Bu çekler kişiler tarafından bankalara verilmiş veyahut bir takım çekler ve ticari senetler onların adına yazılmıştır. Bunlar danışıklı tertipler midir, yoksa gerçek midirler? Eğer yangın olmasa, ticarethaneler olsaydı, onların defterlerinden, cetvellerinden, yazışmalarından, kopyalarından bir fikir edinmek imkanı olurdu.

Sonra; imza doğru mudur? Bu çekler ve bazı evraklar yangın sonucu sokaklara serpilmiştir. O ticarethaneye ait olan basılı fatura veya çekler, alınmış ve imza edilmiş bir çek midir, yoksa sahte bir çek midir? Bir taraf kaybolmuş, diğer tarafın elinde bir senet var. Fakat senedi doğrulayacak bir şey yok, bu senedin dayandığı bir kayıt yok.

Tekel idaresi, tütün çiftçilerine avanslar vermiş. Fakat **Tekel** kaydı yanmış, kime avans vermiş, belli değil. Tüm bunları izlemek zorunluluğundayız. Çünkü çiftçinin çıkarı bundadır. Elinde ise hiçbir belge yok. İşin ceza yönü de aynı durumdadır. Biz 3 yıldır kanunlar yaptık. Fakat her kanunun uygulanması için, o kanunun o yerde yayımlanması gerekir. Ancak bugün yayınlanır, yarın da uygulanmaya konulur. Bunlar da ayrı bir kanun meselesidir.

Bunların dışında bazı şeyler vardır. Bunun için gizli celse teklifinde bulundum. Kabul ederseniz oraya geçelim. Ben meseleleri kapatalım, görüşmeyelim, demedim. İzahatımın gizli celsede tamamlanmasını teklif ettim. Vereceğim izahat henüz sona ermemiştir.

***

"LOZAN'DAKİ TÜRK DELEGELERİNDEN ÇİZGİLER"

(Metotlarını çok iyi incelemiş bir Türk ve Asker)

27 Kasım 1922 yarihli İngiliz "Times" muhabirinin Türk Delegelinin görünümlerini belirten çizgilerden satırbaşları:

"İsmet Paşanın dış görüntüsü: "Zayıf, soluk sarı yüzlü, keskin gözlü, küçük bıyıklı, kanca burunlu ve küçük elli bir adam. Ruhsal yapısına göre, Alman Kurmay Okulu eğitimi görmüş be Fransız askeri "Metotlarını çok iyi bilen bir Türk ve asker."
Mudanya Ateşkes Anlaşması'nda diplomat olarak ortaya çıkmıştı. Şimdi bir devlet adamı olup olmadığını gösterecektir. Genelkurmayda sade bir asker idi. Büyük savaş sırasında, güvenilir, çok çalışkan ve oldukça dikkatli bir Kurmay Albay olarak tanınmıştı.
Sağır ve ondan dolayı da sabırsız. Yanında çalışan "Kayıtsız, dikkatsiz ve başka yönlere çekilebilenler için, korkunç bir kişi." Yunanlıların Küçük Asya'dan feci bir şekilde atılmasına, Türk hareketinin planlanmasında da, büyük rolü olmuştur. Mudanya'dan son derece becerikli bir Delege ve tartışmacı olarak çıkmıştır.
Rafet Paşa: Tamamen ayrı bir tip, "İsmet suskun, Rafet konuşkan." "İsmet dikkatli ve somurtkan, Rafet cemiyet toplantılarını sevmekte" ve gerek ev sahibi, gerekse konuk olarak "Hoş davranmasını bilmekte." Akıcı bir konuşmacı, kendisine büyük güveni var. Dış görünüş olarak, ufak tefek, 50 yaşlarında, bakımlı, şık ve "İsmet paşa kadar Türk görünümü olmayan kişi." 1919 yılının yazında Sivas'ta Mustafa Kemal'e katılan ilk liderlerden. Hastalıklı olduğu için, bu yaz aylarına

kadar Dünyadan elini, eteğini çekmiş bir hayat sürmüştür. İstanbul'daki kısa görevi, İtilaf devletlerinin Baş Komiserlerine ve Generallerine oldukça sıkıntılı anlar yaşattı.

Rıza Nur Bey: Bu iki asker ile benzer hiçbir tarafı yok. Orta yaşlarda, güzel, sarışın ve mavi gözlü bir adam. Tıp Doktoru ve "15 yıldan beri Türk politikasında önemli bir rolü var". Bir çok İngiliz subayı ile arkadaşça ilişkiler içinde kalmıştır.

Yunanlıların Küçük Asya'ya girmeleri, onun 1919 kışında Milliyetçilere katılmasına sebep olmuştur. Bu yılın Haziranında "Moskova'da Büyükelçi idi".

Hep bir Doğu Politikasının taraftarı olmuştur. Görüşmeler sırasında hırçın olsa da etkili, dikkatle hazırlanmakta, gerekirse hoş ve kabul edici bir şekilde bunu göstermekte. Lozan'da olumlu bir etki yaratmıştır."

***

"VATANDAŞLIK HAKINDAN MAHRUM ETMEK İSTEYEN"

(Maalesef doğduğum yer bugünkü Türkiye hudutları dışı.)

Tarih: 2 Aralık 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz kırk dokuzuncu Toplantı
Celse: Birinci Celse

Milletvekili Seçim Kanununun değiştirilmesi ile ilgili görüşmelerden satırbaşları:

Başkan: Milletvekili Seçim Kanununun değiştirilmesi ilgili bir önerge vardır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Bu **Kanun** teklifi özel bir gayeyi kapsıyor ve bu özel gaye doğruca şahsıma

yönelik olduğundan, müsaade ederseniz, birkaç kelime ile düşüncelerimi arz etmek istiyorum. **Erzurum Milletvekili Süleyman Necati, Mersin Milletvekili Salahattin** ve **Canik Milletvekili Emin Beyefendiler** tarafından teklif olunan kanun önergesi, doğrudan doğruya ***BENİM ŞAHSIMI VATANDAŞLIK HAKLARINDAN MAHRUM ETMEK GÖRÜŞÜNE DAYALIDIR.***

14. maddede yazılı olan satırları gözden geçirecek olursanız, orada deniliyor ki: ***"Türkiye Büyük Millet Meclisine üye olarak seçilebilmek için, TÜRKİYE'NİN BUGÜNKÜ HUDUTLARIKİ YERLER HALKINDAN OLMAK ŞARTTIR VEYA SEÇİM BÖLGESİ İÇİNDE OTURMUŞ OLMASI ŞARTTIR. ONDAN SONRA GELENLERDEN TÜRK VE KÜRTLER, OTURMAYA BAŞLADIKLARINDAN İTİBAREN BEŞ YIL GEÇMİŞSE SEÇİLEBİLİRLER." MAALESEF, DOĞDUĞUM YER, BUGÜNKÜ HUDUTLAR DIŞINDA KALMIŞ BULUNUYOR. AYRICA BİR SEÇİM BÖLGESİNİN BEŞ YILLIK YERLEŞİK OLANI DA DEĞİLİM.***

Fakat böyle ise benim kesinlikle bir kastım ve kabahatim yoktur. Bunun sebebi bütün **Memleketimizi**, **Milletimizi** mahvetmek ve yok etmek isteyen düşmanların hareketlerinde başarılı olmalarından kısmen de olsa önlenmiş olunmasıdır. Eğer düşmanlar gayelerinde tamamen başarılı olmuş olsalardı, buraya imza koyan efendilerin yerleri dahi, **Memleketin** hudutları dışında kalabilirdi. Bundan başka; ***BEŞ SENE SÜRE İLE DEVAMLI OLARAK BİR SEÇİM BÖLGESİNDE OTURMAMIŞ İSEM, O DA BU VATANA YAPMIŞ OLDUĞUM HİZMET YÜZÜNDENDİR.***

Eğer bu maddenin istediği şartları yerine getirmeye çalışsa idim, ***İSTANBUL'U KAZANDIRMAKTAN İBARET OLAN, ARIBURNU VE ANAFARTALAR'DAKİ SAVUNMAYI YAPMAMAKLIĞIM GEREKİRDİ. EĞER BEN BİR YERDE BEŞ YIL OTURMAYA MAHKUM EDİLSEYDİM; BİTLİS VE MUŞ'U ALDIKTAN SONRA, Dİ-***

YARBAKIR YÖNÜNDE YAYILMA DURUMUNDA OLAN DÜŞMANIN KARŞISINA ÇIKMAMAKLIĞIM, BİTLİS VE MUŞ'U KURTARMAKTAN İBARET OLAN BU VATAN GÖREVİNİ YAPMAMAKLIĞIM GEREKİRDİ.

BU EFENDİLERİN İSTEDİKLERİ ŞARTLARI ELDE ETMEK İSTESEYDİM, SURİYE'Yİ BOŞALTAN ORDULARIN ENKAZINDAN, HALEP'DE BİR ORDU OLUŞTURARAK, DÜŞMANA KARŞI SAVUNMAMAKLIĞIM VE BUGÜNÜN MİLLİ HUDUT DEDİĞİMİZ HUDUDU FİİLEN TESPİT ETMEKLİĞİM GEREKİRDİ.

Ondan sonraki çalışmalarım herkesin bildikleridir. ***HİÇBİR YERDE BEŞ YIL OTURAMAYACAK KADAR ÇALIŞMIŞ BULUNMUYORUM. BEN ZANNEDİYORUM Kİ; BU ÇALIŞMALARIMDAN DOLAYI MİLLETİMİN SEVGİSİNE VE HOŞNUTLUĞUNA ERDİM.*** Belki de bütün **İslam Dünyasının** sevgi ve hoşnutluğuna da sahibim. ***BÜTÜN BUNLARA KARŞILIK, VATANDAŞLIK HAKLARINDAN DIŞLANMA İLE KARŞI KARŞIYA KALACAĞIMI ASLA AKLIMA GETİRMEZDİM.***Yabancı düşmanların bana suikast yapmak sureti ile, **Memleketimdeki** görevlerimden beni uzaklaştırmaya çalışacaklarını düşünebilirdim.

Fakat, ***HİÇBİR ZAMAN AKLIMDAN VE HAYALİMDEN GEÇİRMEZDİM Kİ, YÜCE MECLİSTE, VELEV Kİ, 2-3 KİŞİ OLSUN, AYNI DÜŞÜNCE İÇİNDE BULUNABİLSİN.*** Buraya imza koyan beyefendilere söylüyorum. Bilmek istiyorum ki, bu efendiler, kendi seçim bölgelerindeki halklarının, ciddi olarak düşünce ve duygularının tercümanları mıdırlar?

ŞİMDİ SİZE SORUYORUM. BENİ VATANDAŞLIKTAN HAKLARINDAN DIŞLAMAK YETKİSİ, BU EFENDİLERE NEREDEN VERİLMİŞTİR? BU KÜRSÜDEN, RESMEN, YÜCE HEYETİNİZE, BU EFENDİLERİN SEÇİM BÖLGELERİNİN HALKINA VE BÜTÜN MİLLETE SORUYORUM VE CEVAP İSTİYORUM.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Ortada bir kanun teklifi vardır. her fikir saygın ve yücedir. Herkes **Memleketin** selameti ve mutluluğu için, arzu ettikleri teklifleri yapar ve bunda da özgürdür. Kanun teklifleri, hemen kesin bir şekilde kabul edilmiş bir durumda olmadığından, **Paşa Hazretlerinin** bu işten ve **Vatandaşlık** haklarından dışlanacak, bir mana çıkarmalarına hayret ediyorum. **Türk Milleti, Paşa Hazretlerini** kendilerinin sembolü yaptıktan sonra, **Paşanın Vatanı** her yer ve herkesin kalbidir.

Fakat **Paşa Hazretleri** de bu kalplere saygı göstermelidir ki; rica ederim, **Türkiye'**de artık **Arnavut Milletvekili, Arap Milletvekili** bulunmayacaktır. Siz kalbimize girmiş, tarihi temsil etmek konumunda dururken, başkalarının bir çıkarı için, kendi **Yüce Kişiliğinizi** ileri sürmenizi Memleketin çıkarları bakımından kabul edilir görmüyorum.

Paşa Hazretleri; şahsınız bunun içine girmemiştir. Giremez de. Onlarda da böyle bir düşünce yoktur. **Mustafa Kemal Paşa Hazretleri** kimse ile kıyaslanamaz. Ama, eğer **Yüce Meclis; Mustafa Kemal Paşa'yı** feda ederse, o da feda edilsin. Çünkü söz **Meclisindir**. Siz **Milletin** kalbinde her gün yaşayacaksınız. Artık **Paşa Hazretleri**; sizi ben onlarla birlikte temin ederim ki; **Meclisimize** sizi sembol yaptıktan sonra, kendinizi **Vatandaşlık** haklarından dışlanmış görmek demek, bu mesele ile kesinlikle ilgili değildir. Hatırlarına dahi gelmemiştir.

Paşa Hazretleri... Biz asırlardan beri **Araplara** haraç verdik. Bu **Millet** çalıştı, **Mekke Şerifleri** köylerimizi ziyaret etmek için geldiklerinde, göğsümüzle sardığımız insanların, **Arabistan'**dan bizi nasıl kovduklarını kendiniz de gördünüz. **Arnavut Soylu Irkı** diye bütün varlığımızla hudut bekçiliklerini yaptık. Oradan nasıl kovulduğumuzu bilirsiniz. Geçen sene buradan oralara bir **Türk** evladı gitti. ***"Sokmayın bu insanları"*** dediler.

Artık böyle insanlara **Milletvekilliği** veremeyiz. Siz hangi noktada çalışırsanız, orası sizin seçim hakkınız olan yerdir.

Vatandaşlık; şu veya bu memlekette oturmak esası üzerine değildir. Bu **Millet** kürsüsünde yegane söz sahipleri; **Türk** ve **Kürt** olacaktır. Siz o karakteri taşıdıkça ve siz bu düşünceye sahip oldukça, sizi sonsuza kadar tüm **Yüceliğinizle** başımızın üzerinde tutacağız. Ta ki; bu gayeden sapmayınız.

İlminiz, üstün vasıflarınız, yönünüz sizi yaşatacaktır. Siz bunlardan saptığınız takdirde de, sizi atmak da bizim için bir görev olur. **Paşa Hazretleri**; rica ediyorum. Bu yanlış anlamaya son vererek, bu müzakereyi kapatalım. **Milletin** size saygısı sonsuzdur.

Süleyman Necati (*Güneri*) Bey (Erzurum): Paşa Hazretleri gibi üstün şahsiyeti, bütün **Milletin** kalbinde yaşayan bir **Yüce** kişiye karşı, teklifimizin bu şekilde algılanmasından dolayı çok üzgünüm. Tarih yapan insanlar birer mevki sahibidirler. Tarih yapan insanların **Vatanı**; yalnız falan yerde oturmak değildir. Onların ilişkileri, değiştirilmesi mümkün olmayan tarihin ilgisi gibi büyük ve **Vatanın** sembolüdür. Böyle bir Kanun bahsi konusu olurken, **Paşa Hazretleri** gibi, en büyük üstün şahsiyeti olan bir kişiyi, pek fazla takdir edenlerden ve hatta en evvel takdir edenlerden biri olmak üzere, benim aklıma gelemez.

Ben böyle namussuz bir adam değilim. Bunu ancak namussuzlar yapar ve ancak bu Milletle ilgisi olmayanlar, menfaat düşkünleri, vicdanlarını, hayatlarını, namuslarını satmış olanlar yapar. Ben bu **Vatanın** sıradan bir kişisiyim. **Vatanımdan** başka bir şeye gönül vermemişimdir. Bu **Vatanı** yaşatma sebebi olan bir kişinin, çok arkadaşlarından daha fazla bende yeri vardır. Bu; beni bilenlerce ve bütün kalbimi ve duygularımı görenlerce bilinir. Böyle bir şeyi hatırımdan bile geçirmem ve benden böyle bir fikir çıkmaz.

Paşa Hazretleri gözümde, sıradan bir **Vatandaş** değildir. Bu maddeyi niçin teklif ettiğimizi arz edeyim. Önümüzde koca bir **Osmanlı İmparatorluğu'nun** enkazı vardır. neler gördük, neler geçirdik. Bundan sonra **Türkiye Hududu** için-

de bir **Vatandaşlık** düzeni kurmak mecburiyetindeyiz. Artık eski hatalarımızı tekrar edemeyiz. Bu teklifin sebebi budur.

Mehmet Emin (*Gevecioğlu*) Bey (Canik): Bütün Mukaddesatımla temin ederim ki, o madde yazılırken, hiçbir zaman **Paşa Hazretlerinin** adı, aklımıza gelmemiştir. Gelmesi ihtimali de esasen yoktur ve o maddeden böyle bir şey anlaşılamaz. Çünkü **Paşa Hazretleri** değil **5** yıldan, on yıldan, daha uzun zamandan beri, bu **Vatana** hizmet etmiş, çok başarılar kazandırmış, **Türkün** sembolü bir kişidir.

Bizin düşündüğümüz şey; ***TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR, BU MEMLEKETTE YAŞAYAN İNSANLARINDIR.*** Bunun dışında kalan, **Arnavut** dindaşlarımız, **Arap** dindaşlarımız, giderler, memleketlerinde hizmet ederler, memleketlerinin huzur ve mutluluğuna çalışırlar, biz de iftihar ederiz.

Paşa Hazretlerinin anlamalarından üzüldüm. Hatırıma böyle bir şey gelmedi, dondum kaldım. **Paşa** ki; bizi kurtaran ve bu **Memleketi** kurtaran bir şahsiyettir, biz nankör olmalıyız ki, böyle bir düşünce sahibi olalım. Nasıl olur ki, böyle bir şey akla gelsin. Biz de **Müslüman'**ız, biz de kadir bilir insanlardanız. İyilikleri hiçbir zaman unutmayız. Böyle bir şeyi hatıra getirmektense, ölmek benim için daha iyidir.

Başkan: Encümene gidecek, değişiklikler yapılacak ve ondan sonra müzakere edilecektir.

***

"SONSUZA KADAR BEKLEYEMEYİZ.
(Konferans sıcak devreler geçirecektir.)

Mustafa Kemal Paşa'nın, 22 Aralık 1922 tarihinde İngiliz "Morning Post" Gazetesi muhabiri ile yaptığı konuşmadan satırbaşları:

-*"Günün birinde İngiltere ile Türkiye arasındaki geleneksel dostluğa döneceğiz.*

- Tek arzunuz bağımsızlığımıza uyulmasından ibarettir.
- Yabancılardan nefret ettiğimiz hakkındaki söylentiler, asılsızdır. Bizde bu gibi duygular yoktur.
- Ben Hükümetinin yaptığı hatalarından dolayı, o Hükümetin ait olduğu Millete düşmanlık besleyecek bir adam değilim.
- Konferans sıcak devreler geçirecektir. Fakat Barış ile sonuçlanacaktır. Uğrunda bu kadar özverilerle 3,5 yıl dövüştüğümüz bağımsızlığımızı bozacak şartları kabul etmemizi bekleyemezler.
- "Büyük Millet Meclisi samimi olarak Barış istiyor". Çünkü Memleketimizi imar edebilmemiz için, Barışa muhtacız."

***

"YABANCILARIN BİZİ TEMSİL ETMESİNİ İSTEMİYORUZ"

(Biz temsilcimiz olarak yalnız İsmet Paşayı tanıyoruz...)

Tarih: 25 Aralık 1922
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz altmış ikinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

İpsala ve çevresindeki Hıristiyanların telgrafı:

"Ankara'da Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına:
Biz Trakya Hıristiyanları, asırlardan beri Türkiye'nin merhametli ve koruyucu tavrı altında mutlu bir yaşam sürdürüyoruz.
Lozan Konferansında bir takım yabancılar tarafından, Türkiye'deki azınlıkların hakları adı altında kendilerince hoşa gitmeye çalışan sözler söylediklerini haber aldık.

O heyette adımıza söz söyleme hakkı sahibi olarak, yalnız İsmet Paşa'yı tanıyoruz. Bunun dışında bizim hesabımıza ileri sürülecek iddiaları tümüyle yok kabul ederiz."

İpsala Çevresindeki
Hıristiyanlar Adına Kosti

***

"GERÇEĞİ TANIMAKTA TEREDDÜT EDİYORLAR"

(İyi niyetimiz eninde sonunda anlaşılacaktır.)

Mustafa Kemal Paşa'nın, 25 Aralık 1922 tarihinde Paris'te yayımlanan "Le Journal" Gazetesinin muhabiri "Paul Heriot"averdiği demecinden satırbaşları:

"- Fransa'nın, Türk isteklerinin haklı ve mantıklı olduğunu takdir ettiğine samimi bir şekilde inanıyorum.
- "Konferans"ın bu kadar uzun bir süre devam edeceğini beklemiyorum. "Bir aydır daha incelemeye sunulan sorunlardan hiçbirini çözemedi."
- Halbuki, Türkiye'nin istekleri, çok önceden biliniyordu. Delegelerimiz hiçbir yeni istekte bulunmadılar.
- İstanbul ve Marmara Denizi'nin güvenliği ve saldırılardan korunması hakkında gerekli güvence verilmek şartı ile Boğazların serbestisini önce öneren biziz.
- Konferansın açılışından önce İstanbul'u bize iade edeceklerine söz veren insanlar olduğunu hatırlayınca, bu sözün bize iyi niyetle verilmiş olmasından şüphe etmeye başlıyoruz.
- Vatanımızın hudutlarını belirlerken büyük özverilere katlandık.
"Artık Milli topraklarımızdan en ufak bir parçasını

bizden koparmaya çalışmak, çok haksız bir hareket olur. Bunu asla kabul etmeyiz."
- Lozan, şimdiye kadar bize hayret ve şaşkınlık veren manzaralar hazırlamaktan geri kalmadı.
-"Kapitülasyonlar konusunun tartışılması bile, Milli onurumuza yöneltilmiş bir hakarettir."
Kapitülasyonların, Türk Milleti için ne derece iğrenç bir şey olduğunu size tanımlamaya gücüm yetmez
- Azınlık konusunda: Bir bozgunculuk ve hıyanet ocağı olan, Memlekette ayrılık ve anlaşmazlık tohumları saçan, Hıristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için uğursuzluk ve felaket nedeni olan "Rum Patrikhanesi'ni", artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. "Bu bozguncu ocağın gerçek yeri, Yunanistan değil midir?"
- Biz Konferanstan yalnız uygun bir sonuç bekliyoruz. Milli isteklerimizi karşılamayacak bir sonucu asla göz önüne almayacağız.
- "Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilmekte olan "Yeni Türkiye", Bâb-ı Âli'nin yönetimi altındaki Osmanlı İmparatorluğu değildir."
- "Yeni Türkiye, onurunu ve saygınlığını, gücünü bilen ve haklarını korumak için varlığını tehlikeye atmaya hazır ve kararlıdır."

***

"DİNİ ALET YAPANLARA GEREKEN YAPILIR"

(Hareketleriniz, İslam Dünyasını küçük görmektir.)

Tarih: 22 Ocak 1923
Yer: Bursa – Şark Sineması Salonu (Anadolu Ajansı)
Konu: Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa nutkundan satırbaşları:

"Anıtların (Heykellerin), şuraya, buraya anılar dikmenin "Dine aykırı olduğu"nu iddia edenler, Dini kuralları gereği gibi anlamayıp ve incelememiş olanlardır.
"Yüce Peygamberimizin İslam Dinimizi kurmasından günümüze kadar, 1.300 yıl geçmiştir. O günlerde insanları hak yoluna çağırmak için, önce inandıkları taş parçalarını atmak, bunları ceplerinden ve kalplerinden çıkarmak zorunlu idi."
Bugünkü Dünyamızda, bazı aydınların, böyle "Taş parçalarını Dine aykırı saymaları ve kabul etmeleri, İslam Dünyasını küçük görmektir."Aydın ve Dindar olan Milletimiz, gelişmenin araçlarından biri olan "Heykeltraşlığı" en yüksek seviyeye yükseltecek ve bundan sonra yetişecek evlatlarımız, en güzel heykellerle tüm güzellikleri Dünyaya ilan edeceklerdir.
Milletimizin; "Din ve Dil" gibi güçlü iki güzelliğe sahiptir. Bu özellikler, hiçbir güç bu Milletimizin Kalp ve vicdanından alamamıştır ve alamaz. "Bir Millet ki resim yapmaz, bir Millet ki heykel yapmaz, bir Millet ki bilimin ve fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz, o Milletin ilerleme yolunda bir yeri yoktur."
"Halkımızın çoğunluğu çiftçi ve çobandır." Memleketin çok güçlü olmasının nedeni de, çiftçi ve çoban olmasındandır. Halbuki şimdiye kadar bir çok sebep ve etki sonucunda halkımız, ne çiftçiliğini ve ne de çobanlığını yapabilmiştir.
Gerçekte Barış, bizim için ne kadar yararlı ise, karşımızdakiler için de o kadar yararlı ve gereklidir. "Onlar bizim herhalde devrileceğimizi sanmışlar ve onların bu hayalleri Barışı şimdiye kadar uzaklaştırmıştır". Ancak artık, düşmanlarımızın bu kez hayale kapılmalarına imkan kalmayacaktır.
Fakat, bütün bunlara rağmen, savaş durumunun, Ba-

rışa dönüşmesi mümkün olmaz ve yeniden savaş başlarsa, "Bunun başlıca sorumlusu Türkiye halkı değil, kafalarında bizi yok etmek ve öldürmek amaçlarını çıkaramayanlara ait olacaktır." "Asırlardan beri boyun eğmeye alıştığımız bir yönetim şeklinin dışına çıkarak, Dünyada bir örneği bulunmayan bir Devlet kurduk."
"Fakat bu yeniliğin, tersi olan bir hareketi beraberinde getirebileceğini de aklımızdan çıkarmamak gerekir. Bu harekete özel deyimi ile "İrtica" (Gericilik) derler." "Yaptığımız işler ve aldığımız sonuçlara göre, bu gibi "İrtica" (Gericilik) hareketleri her zaman beklenebilir." "Kan ile yapılan Devrimler daha sağlam olur. Kansız Devrim, ebedileştirilemez."
Fakat biz bu Devrimi gerçekleştirmek için yeteri kadar kan döktük. Bu kanlarımız yalnız savaş alanlarında değil, aynı zamanda Memleketimizin içinde de döküldü." Bildiğiniz gibi; "Hendek'te, Bolu'da, Konya'da, Yozgat'ta ve diğer yerlerde bir çok isyanlar çıktı. Bunların hepsi yok edildi."
"Gönül ister ki, dökülen kanlar yeterli olsun. Mutlu Devrimimizin aleyhinde fikir ve duygu taşıyanları aydınlatmak ve yol göstermek, her Vatandaşa düşen Milli görevlerin en önemlisi ve birincisidir."
"Milletimizi şimdiye kadar söylediğim sözlerle ve hareketlerimle aldatmamış olmakla iftihar ediyorum. Ben gerçekte, inandığım ve güvendiğim şeylerden söz ediyordum." Fakat Milletin yeteneklerini, kararlılığını, inançlarını dikkate alarak zaman zaman "Hayır Yapacağız" demiştim. Şimdi de aynı inançla, refah yolunda ilerlemede, gelişmede ve Memleketi tekrar imar etme konusunda "Bunu da yapacağız" diyorum.

***

"MİLLETVEKİLLERİMİZ GERÇEK TEMSİLCİLERİMİZDİR"

(Kürtlere ve Milletvekillerine kötü bir iftirada bulunuldu)

Tarih: 5 Şubat 1923
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz seksen yedinci Toplantı
Celse: Birinci Celse

Lord Gürzon'un Konferansta yapmış olduğu konuşma üzerine aşiretler tarafından gönderilen telgraflar:

"Ankara'da Büyük Millet Meclisi Başkanlığına:
Gürzon'un Lozan'da; Kürtler ve Milletvekilleri Meclisi hakkında iftira edercesine yaptığı saldırılar, bölgemizde acı bir gülümseme ile karşılandı. Milletvekillerimiz, varlıkları ile iftihar ettiğimiz, gerçek Vekil ve Temsilcilerimizdir. Onurumuzu yaralayan bu saldırıyı lanetler ve tam bir nefret içinde Gürzon'a iade ederiz.
İngilizlerin Müslümanlara gösterdikleri hatırbilmez ve zalimce siyasetleri, cahil zannettikleri Kürtler, bu durumu çoktan bilir bir hale gelmişlerdir. Kürt ve Türk'ün birlik ve beraberliği, bugün İngiltere'nin esaret zincirleri altında inleyen Arap ve diğer İslam Toplumları, Allah'ın yardımı ile yakında Gürzon'un Müslümanlar hakkındaki zararlı siyaset planlarını karşılayacak, İngilizleri de kendi topraklarımızdan kovacaktır. Bu telgrafımızın İngiliz basını aracılığı ile, Gürzon'a ulaştırılmasını rica ederiz."

Rişvan Aşireti Başkanı — ***Zorkan Aşireti***
Hacı Mehmet — ***Haydar***

Merdis Aşireti Başkanı — ***İzoli Aşireti Başkanı*** — ***Kavu Aşireti***
Şükrü — ***Süleyman*** — ***Bedri***

"Ankara'da Muş Milletvekili İlyas Sami Bey'e;

Kürtlere yöneltilen aşağılamayı protesto ve hararetli savunmalarınızı büyük şükran içinde okuduk. Düşüncelerimizin Yüce Meclise arz edilmesini rica ederiz. Milli Hükümetimizin açılışından evvelki Kürtlerin, Kafkas-Ermeni vatanseverlik hareketi, Gürzon'un cehaletini ispat etmeye yeterlidir. Kürtler, serbest yer ve zamanlarda, her türlü etkilerden uzak bir şekilde Milletvekillerini kendi kalemleri, kendi yazıları ile seçtiler.

Kemal Paşa Hazretleri de, bu arada oylamayı kazanan Milletvekillerinden biri iken, İslam Dinine kendini vermesi ile bütün Milletin tam güvenin kazanmış ve en yüce mevkii kazanmayı başarmıştır. Türk, Kürt ayrılık kabul etmeyen bir birlik ve beraberliktir. Bu birlik ve beraberlik, çelik gibidir. Kırılır, fakat eğilmez. Irak, Suriye, Hicaz (Arabistan yarımadası) ve diğerlerinin son durumlarını gören zeki ve Dindar Kürtler, Gürzon'un sözlerini lanetler ve kendisine iade edilmesinde tek dil ve tek lisandır.

Kürtlerin İslamiyet'i bırakıp, yavaş yavaş kafir olmaya, 500 yıllık büyük kardeşleri bulunan Türkleri bırakıp, İngilizleşmeye ne para ile, ne sözle, ne de hiçbir güç ve zorlama ile razı olamaz. Tanrılarına imanları kadar, kendisinin tabi olduklarına sadakatlerini korumakla, iftihar ederler. Eğer bu cehalet ise, böyle bilgince cehaletten Kürtlerin ayrılamayacağına ve Churchil'lerin, Gürzon'ların halen esaretleri altında bulunanların dahi yakın bir zamanda kurtulacaklarından şüphe edilmemelidir. Allah'tan başarılar dileriz."

Ciranlı Aşireti Başkanı	***Belediye Başkanı***	***Ulemadan***
Kasım	***Ahmet***	***Halit***
Şeyhlerden	***Eşraftan***	***Eşraftan***
Ahmet	***Halil***	***Mehmet Ali***

***

"KONFERANS KISMEN KESİLMİŞTİR"
(Fransız Heyetleri geldiler, diğerleri ise dönmediler...)

Tarih: 7 Şubat 1923
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz seksen sekizinci Toplantı
Celse: Üçüncü Celse (Gizli)

Lozan Barış Konferansı ile ilgili telgraflar ve bunlar üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Hüseyin Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı ve Dışişleri Bakanı Vekili) (Sivas): Lozan'dan **5 Şubat** tarihinde çekilen ve **Şubat** ayı çalışma raporunu kapsayan telgrafı aynen okuyorum:

"Madde 1.- Fransız Heyeti öğle vakti döndüler. Hareketinden evvel Bompar ile defalarca görüştüm. İtalyanlar ve diğerleri halen gelmediler. Görüşmelerimin özeti şudur: Görünüşte, aldıkları tedbirlere göre, Konferans kısmen kesilmiştir ve devam etmektedir. Adli sistem hakkında yapılan beyanname konusunda, en son bir şekle olur verdim ve bu oluru bildirirsem, Ekonomik konuların çıkarılmasını isteyerek, gerisini aynen, tüm esaslarını imza edeceğimi yazarsam, Amerika ve İtalya ayrı ayrı bana aracılık yapıp, gidenleri toplayacaklarını, söylediler. Diğer konular üzerinde ufak, tefek, fakat genelde önemli değişiklik yapılmasına yatkın değillerdir.
Madde 2.- Durumu iyice değerlendirdik. Konferans resmen devam ediyor teorisi altında, bizim öncelikle Ankara'ya dönmemiz gereklidir. Çünkü verdiğimiz şartlarda, olağanüstü özverilerde bulunduğumuz halde, alınan sonuçların, bir defa da orada değerlendirilmesi gerekiyor. İki yazman bırakmak sureti ile dönmek

ve Yunan topraklarından geçmemek üzere Köstence ve Boğaz yollarını arıyorum. Bu sebeple bir, iki gün geç kalacağım.
Aracılık yapma tekliflerine karşı, Ankara'ya gidip, gelmek zorunluluğunda bulunduğumu söyledim.
Madde 3.- Hükümete tekliflerim aşağıda belirtilmiştir.
A) Konferansın durdurulduğu dair resmen tebliğ olunmadığından, devam etmektedir. Bazı Delegeler Heyetlerinin Hükümetlerine gitmeleri gibi, verilen aradan yararlanarak, Türk delegeleri de Hükümet merkezine geliyorlar.
B) Orduyu maddi ve manevi bir şekilde güçlü ve hazır bulundurmak...
C) Halen barışın yapılmamış olmasından dolayı, Memlekette TARİHİ LOZAN KONGRE SALONU endişe verici bir duruma ortam bırakılmaması...
D) İngilizlerle hiçbir noktada çatışmaya yer vermemek..."

Hükümetimize son gelen bilgi budur. Hareket ettiklerine dair telgrafı bugün almayı bekliyordum, alamadım.

***

"KONFERANS GÖRÜŞMELERİ KESİLMİŞTİR"

(Bu konuda sizleri bilgilendirmeye geldim...)

Tarih: 21 Şubat 1923
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Yüz doksan altıncı Toplantı
Celse: İkinci ve Üçüncü Celse (Gizli)

Lozan Barış Konferansından dönen Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın Konferans hakkındaki görüşlerinden satırbaşları:

İsmet (İnönü) Paşa (Dışişleri Bakanı) (Edirne): Lozan Konferansında yapılan müzakerelerin kapsamı, **Konferansın** nasıl kesildiğini ve bugün içinde bulunduğumuz durumun, ne olduğunu **Yüce Meclisinize** arz etmek istiyorum. Bizim **Konferanstaki** çalışmalarımız başlıca üç bölüm halinde bahse konu edilmiştir.

Birincisi: Siyasi meseleler, toprak meseleleri, hudutlar, Boğazlar, azınlıklar ve bunlarla ilgili konular.

İkincisi: Mali ve Ekonomik meseleler.

Üçüncüsü: Kapitülasyonlar adı altındaki meselelerdir.

Siyasi ve toprak konuları üzerinde **İngiliz Delegeleri**, **Mali** ve **Ekonomik** meselelerde daha çok, **Fransız Delegeleri**, kapitülasyonlar meselesi de **İtalyan Delegeleri** tarafından izleniyordu. Toprak ve hudut ile benzeri konular halledilmiştir.

Boğazlar meselesi üzerinde halledilmesi mümkün olmayan bir zorluk vardır. bir dereceye kadar ***"Bekle de gör"*** politikası izlemek gerekmiştir. Baştan beri bu üç büyük gurubun çalışmaları sırasında, birçok meselelerde **Müttefiklerle** anlaşmazlık içinde olduk.

Toprak meselesinde, özellikle **Doğu** hududunda **Musul Vilayeti** meselesi vardır. Halen vasıtalı veya vasıtasız İngiliz işgali altında bulunuyor. Bu konuda **İngiliz Delegesi** ile özel olarak yaptığım görüşmelerde; ***"Bunu aramızda bir şekilde halletmeye çalışalım"***, dedi, kabul ettim.

Onlar da bir hal çaresi arıyorlardı. **Musul** şehrini kendi ellerinde bulundursunlar, eğer biz bir ekonomik çıkar, petrollerden dolayı vermiyorsak, bize de hisse verebileceklerini, söylüyorlar. En nihayet, son ve kesin olarak, bütün **Müttefikler** beraberce bir cephe oluşturarak, **Konferansın** kesilmesi ile bizi tehdit ettiler. Bizi **Musul** meselesinde geri çekilmeye zorladılar. Dayandık ve görüşümüzü sonuna kadar savunduk.

Bir de **Gelibolu Yarımadası** üzerinde bir büyük gücümüzün bulunmasını istiyorduk. Biz de, ***"Gelibolu Yarımadasına***

kuvvet koymak isteyişimizi, Boğazları kapatmak için değil, Umumi Savaşta (Birinci Dünya Savaşı'nda) olduğu gibi, dıştan gelebilecek çıkartmalara karşı savunma yapabilmek içindir", dedik. Onlar yine de hep birlikte görüşlerinde ısrarlı oldular.

Yunanlılar, yenilgilerinin ardından atıldıkları **Batı Trakya**'da süratle yığınak yapıyor. Toprak meseleleri arasında İtalyanların işgali altında bulunan **12 Ada** meselesi vardır. Bu durumu olduğu gibi anlaşmaya koymak istemişlerdir. Onlar bunu, bir oldu bitti olarak görüyorlardı.

Müttefik Devletler; Toprak meselesinde, **Adalar**, **Suriye** hududu ve **Musul** meselesini tümünü bir kalemde imza ettirmek istediler. Biz ise gücümüzü dağıtmamak bakımında, yalnız **Musul** meselesi üzerinde kendimizi konsantre ettik. Bunda da sonuna kadar dayattık.

Bu **Barış Anlaşması** ile, borçlarımızın bir şekilde bölüştürülmesini teklif ettik. Onlar ise bu konuda bizi tatmin edecek yollardan devamlı olarak kaçıyorlardı. Sonuçta yalnız faizlerin bölüştürülmesi ile yetindiler. Biz ise esas borçların bu bölüşüme dahil olması gerektiğinde ısrarcı olduk.

Umumi Savaşta (1. Dünya savaşı'nda) yapmış olduğumuz borçların **Suriye** ve **Irak**'a bölüştürülmesini kabul etmediler. Bu konularda mali sebepleri değil, siyasi meseleleri öne sürüyorlar. ***"Siz Umumi Savaşta*** *(1. Dünya Savaşı'nda)* ***yenildiniz. Halbuki borçlarınızı bize yüklüyorsunuz, bu nasıl şeydir?"*** diyorlar.

Biz de, ***"Umumi Savaşı yapmış olan Osmanlı İmparatorluğu içinde Suriye ve Irak da vardı. Bu İmparatorluk şimdi dağılmıştır. O halde herkes borcunu üzerine alacaktır. Sorumluluk meselesini Osmanlı İmparatorluğu ile görüşünüz. Suriye ve Irak'ın aynı sorumluluğu vardır."*** dedik.

Bu mesele de anlaşmazlık halinde kaldı. Ayrılan memleketlerde, **Suriye**'de, **Irak**'ta **Hazineye** ait birçok emlak vardır. Bu konuda **İstanbul Hükümetinden**, bunlardan vazgeçildiğine dair bir anlaşma yapmaya kalktılar.

Yunanlılardan bizim alacağımız paraya gelince; gerek yıkıp, yaktıkları, gerekse alıp götürdükleri, gerekse de öldürdükleri hayvanların, her cins eşyanın ve tahılların oluşturdukları zararları olarak **4 milyon altın lira** istedik. Onlar ise, zamanında göçe zorlanmış olan **Hıristiyanların** emlakleri ve toprakları karşılığı olmak üzere, büyük miktarda para istediler. **Müttefikler**; **Türklerle**, **Yunanlıların** karşılıklı olarak alacaklarını bağışlamalarını istediler. Bu konuda anlaşmazlıklar içinde kalmıştır.

Bir de demiryolları meselesi vardır. Siz istimlak ve satın alma yolu alınız, sonra da bize devrediniz, demektedirler. Burada ayrıca **Umumi Savaştan** önce verilmiş imtiyazlar varmış, onların da bugünkü şartlara uygun hale getiriniz, diyorlar.

Kapitülasyonlar meselesi: Adli sistem üzerindeki kapitülasyonların tartışılmasında kriz çıktı. Biz ancak ***"Karşılıklı iki Devlet arasında mütekabiliyet (Karşıtlık) esasına dayalı anlaşma yapabiliriz. Bundan başka bir şekli kabul etmemiz mümkün değildir."*** diyoruz.

Bütün bunlar bir pazarlık konusu olacaktır. Bu pazarlığın sonucunda ne olacağını kimse bilemez. **Müttefikler** tüm bunları bir pazarlık konusu yapan bir proje yapıp, bize verdiler. Böylece işi uzatıp, konferansın durma suçunu bize yükleyecekler.

"Anlaşmanın son şekli budur, diye bunu Ankara'ya götürmek, konferansın mutlak bir şekilde tatil edilmesi ve mutlaka savaştır", dedik. Bunun üzerine uzun uzun görüşmeler yaptık. Şimdi onların özetlerini sunuyorum. Bu görüşmeler sırasında **Müttefikler** birbirlerine düştüler. **İngiltere Konferansın** tatil edilmesinin, kendi meselelerinden dolayı olmaması için çatışırken, bir yığın şartlar ileri sürüyor.

***

"ANLAŞMA PROJESİNİN TÜMÜYLE REDDİ GEREKİR"

(Bu durum Barışın sonu, Savaş halinin devamı demektir)

Tarih: 27 Şubat 1923
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: İkiyüzüncü Toplantı
Celse: Birinci ve İkinci Celse (Gizli)

Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın, Konferansın hudutlarının tespiti ve tekrar açılması halinde Delegeler Heyetince izlenecek yol hakkında yaptığı konuşmadan satırbaşları:

İsmet (*İnönü*) Paşa (Dışişleri Bakanı) /Edirne): Birkaç günden beri **Müttefiklerin** verdikleri anlaşma projesini görüştük. Birkaç kelime ile projeyi **Yüce Heyetinize** tekrar arz etmek isterim.

"Kara Hudutlarımız meseleleri: **Batıda Meriç** olacak. **Doğuda, Musul** ili ile ilgili olan hudut ve **Güneyde Fransızlarla, Suriye** ile olacak hudutla ilgili meseleler vardı. Bundan sonra, **Mali** ve **ekonomik** meseleler vardı. **Mali** meselelerde özellikle **düyunu umumiye** *(Eski borçlar)*ın bölüşülmesi, tamirat meseleleri ve diğer ekonomik konular vardır. Ayrıca; bizim iç işlerimiz ve istiklalimizle ilgili muhtelif isimler altında belirtmiş olduğumuz meseleler vardır ki, bunlar kapitülasyonlar adı ile belirtilmektedir.

Bunların dışında, **Boğazlar Anlaşması, Gümrük** ve **Ticaret Anlaşmaları** vardır." Anlaşmanın ruhunu oluşturan; toprak meseleleri, mali ve ekonomik meselelerin her üçünü inceledik, her üçünün de, bize tebliğ edilen Barış projesi içinde, kabul görmediğini gördük. Anlaşma projesi tümü ile reddedilmesi gerekir.

Bakanlar Kurulu bizim gereksinimimizi karşılamayan, bir anlaşmanın reddedilmesi ile, **Konferansın** tatil edilece-

ğini önceden görmüştür. ***Konferansın durdurulması, halen askıda bulunan Barış imkanını ortadan kaldırır ve yerine savaş durumunu getirir.*** İsteklerimizin hepsi bizim için önemlidir ve önemli oldukları içindir ki, bütün **Dünyaya** karşı mücadele ederek ısrar etmiş ve savunmuşuz. Esas olan mesele, **Türk Vatanı** neresi olacaksa, onun içinde her millet gibi, yaşamak istiyoruz. **Bakanlar Kurulunun** uygun gördüğü hareket şekli şöyle oluyor:

Toprak meselesinde, **"Misakı Milli"** ile çıkarlarımızı en üst şekilde kabul edilebilir bir şekle sokalım. Bunun halledilmesi ile müttefiklerin tekliflerine yaklaşalım. Bu konularda hayati çıkarlarımızı temin edecek değişiklikleri yeniden teklif edelim.

Toprak meselesinde **Meriç**'in **Batısındaki** topraklar bizim için önemlidirler. Bu taleplerimizde bu yerleri **Milli** çıkarlarımız bakımından ısrarla istemekle beraber, **"Misakı Milli"** noktasından, bir zorunluluk içinde bulunmuyoruz.

Musul meselesinin şimdilik geri bırakılmasını kabul ettik. Bu mesele bir yıl içinde **İngiltere** ile halledilecektir. Eğer bir anlaşma olamazsa **Milletler Cemiyetine** (Cemiyeti Akvam) baş vurulacaktır, şeklinde olaya yaklaşmak istiyoruz. **Güney** hududu için düşündüklerimiz **Ankara Anlaşmasında** vardır. Bu hükümleri aynen koruyoruz.

Hüseyin Avni (*Ulaş*) Bey (Erzurum): Avrupalılar, Delegelerimiz bir proje verdiler. Bunun üzerine **Hükümetimiz 3-4** günden beri toplanarak bazı hususları hazırlamak için kararlar aldığını duyuyoruz. Böyle hareket etmekle **Meclise** karşı biraz küçümseyici bir hareket içine girmiş olmuyor mu? Bir **Milletin** mukadderatını enine boyuna düşünecek makam; her şekilde burasıdır. **Bakanlar Kurulu** kendi görüşlerini bize söyleyecekti. Bu zorunluluklar karşısında , ***"Şöyle olsun"***, diyecekti.

Delegeler Heyeti buraya geldikten sonra, artık **Delegeler** heyeti sıfatını kaybetmiştir. **Maliye** konularda karşımızda **Maliye Bakanını** görmek isteriz. Diğer konularda da ilgili

Bakanları dinlemek isteriz. Bizim için, bir bütün olarak bir ***"İstiklal Meselesi"*** vardır. Biz savaşa girdiğimiz zaman bundan çok daha zayıf durumdaydık. Bugün elimizde **Ordumuz** bulunduktan sonra, öyle aldatılmış bir duruma düşmek istemem.

Refik (*Koraltan*) Bey (Konya): Kutsal davamızın en ateşli, en şiddetli bir gününü, bir saatini yaşıyoruz. Üç aydır, **Avrupa'**da, çeşitli insanlar arasında, Dünyanın şeytanları içinde oturan **Heyetimiz,** bize onlardan ve oradaki önemli cereyanların gerçek yüzlerini bize anlatacaklarını sanıyorduk. **İsmet Paşa Hazretlerinden** şunu bekliyordum ki, burada **Dışişleri Bakanı** olarak söz söylediği zaman, desin ki; sizin ruhunuzu, davanızı şu şekilde savunmaya çalıştım. Günler geçti hiçbirisine temas edilmedi.Bu yeterli değildir. Ortalıkta ne vardır? Hiçbir şey yoksa, neye karar vereceğiz?

Dışişleri Bakanı Paşa Hazretleri; öncelikle bize **Dünyada** cereyan eden siyasi durumları anlatması zorunluydu. Bundan sonra da, **Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretleri** çıkmalı, askeri durumumuz şudur, gerçekler bu durumdadır, demeli. Bakanların her biri, ayrı ayrı görüşlerini açık olarak söylemelidirler. Çünkü bahis konusu olan hayati çıkarlarımızdır. Ancak bunları anladıktan sonra, savaş mı, barış mı? Onu da **Yüce Heyetiniz** takdir edeceklerdir.

Sırrı (Bellioğlu) Bey (İzmit): "Misakı Milli'mizin" önemi çok büyüktür.

Acaba **Delegeler Heyetimiz** ve onların programını kabul eden Bakanlar Kurulumuz aldıkları kararların, **"Misakı Millimiz"** ruhuna sadık mı, değiller midir? Bunu düşünmemiz gerekir. **Lozan'**a gittiler. Orada **""Misakı Millimizden** vazgeçtiler. **Milletin** yıllardan beri etrafında dönüp, dolaştığı ve bütün Dünyaya ilan edilen **"Misakı Milli"** çiğnendi.

Milletin kanaatinin aksine bir kelimesi için söz söyleyeni idam ettiğimiz bu **"Misakı Milli"** için, Heyet hakkında ne söylenmesi gerekir? Bu durumda Hükümetin durumu ne olur? Bana kalırsa gayeye ulaşamayanların yapacağı şey, bu-

lundukları konumlarını terk etmektir. Olmazsa bize düşen onları düşürmektir. **Hükümet** öncelikle buraya gelsin ve güven tazelesin. Kendilerine olan güvenimizi beyan edelim, sonra da müzakerelere geçelim.

Salahattin (*Köseoğlu*) Bey (Mersin): Bahis konusu olan, üç buçuk yıllık Milli hareketin, mücadelenin hesap kesme günüdür. Bu esası kabul etmeliyiz. Mesele **Vatan** meselesidir. Bunun için durumu çok iyi gözlemleyeceğiz. Evvela iyi bir araştırma yapalım, sonra da genel bir tartışmaya geçeriz.

Bu şekilde belki **3-5** celsemiz kaybolacaktır. Bence bu bir kayıp değildir. Bizden çıkacak olan karar, vicdanlarımızdan, düşüncelerimizden çıkacaktır. Çünkü mesele biçare bir **Milletin**, büyük emekleri karşılığı kazanılmış bir meseledir.

Hüseyin Rauf (*Orbay*) Bey (Bakanlar Kurulu Başkanı) (Sivas): Siz isterseniz bu tartışmayı **30** gün sonra da yapabiliriz. Proje iyice incelendikten sonra, geneli kabul edilemez olarak bulunursa, yapılacak bir tek şey kalır. Karar verip savaşa başlamaktır.

Bu ikisi arasındaki fark o kadar büyük, o kadar önemli, o kadar yaşamsaldır ki, o duruma girmeden çok düşünmek, incelemek ve mümkün olan her şeyi, gerek kendi **Vatanlarını,** gerek **Milletim** vicdanı, gerek iç ve dış görüşleri doyurucu bir şekilde karar vermeye çalışmak gerekir.

Hükümetiniz, ilgili **Bakanlarınızın** görüşlerini alarak, gerekli tespitini yapmıştır. **Delegeler Heyetimizin** ifadelerine göre, **Konferanstaki** her türlü çalışmamıza rağmen, bize ekonomik bir bağımsızlığın verilmediği anlaşıldı. Bizim maddi bağımsızlığımızda delikler açılmaya çalışıldı. Ancak tüm bu konularda dayandık.

"Misakı Milli"de bir değişiklik yoktur. **Bakanlar Kurulunda**, Askeri durumumuzu görüştük. **Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretlerinin** izahatı, **Ordumuzun** güçlü ve emrinize hazır bir şekilde bulunduğunu inancını verdi.

Maliye Bakanlığı, mali konularda **Meclisin** fedakarlık emirlerini yerine getirmeye hazır olduğunu ifade etti. Bizim

için çok önemli olan bu iki esastır. Ancak, savaşı dile getirirken, düşünülmesi gereken başka bir nokta varsa, onu düşünmek zarar mı, kar mı getirir? Ne kadar devam eder? Neticeleri ne olabilir? Bunları yalnız **Allah** bilir. Fakat **Allah** insanlara akıl da vermiştir. Kendisinden aşağıda olanları da düşünsün diye. Biz de böyle düşünerek bir karşı proje hazırladık. Hem de mali, adli bağımsızlığımız temin etmek şartı ile...

Bu girişimimiz belki de boşa çıkacaktır. Olabilir. Fakat vereceğimiz karar o kadar hayati bir karardır ki, ondan evvel herkesin kalbinde hiçbir şüphe ve tereddüt kalmasın. **Bakanlar Kurulunuzun** düşüncelerinin esası budur. Yoksa biz, **Karaağaç**'ı verdik, **Musul**'u bıraktık, bilmem **kapitülasyonların** şu kısmını kabul ettik, demedik.

Ancak sonuç olarak konuşulacak olanlar, bunlardır. Şimdi söyleyin, hangisini yapalım? Biz böyle bir çare düşündük. Bunu kabul ederseniz yaparız. Kabul etmezseniz, iradenizi belirtin, savaşırız. Bunların hepsi sizin elinizde, sizin iradenizdedir.

Musul meselesi, Doğu illerimizin meselesidir. **Doğu** illeri meselesi de **Türkiye** meselesidir. **Doğu** illeri tehlikeye düşerse, **Türkiye** tehlikeye düşer. Sözlerimi bu düşünce içinde söylüyorum. Yaptığımız bu karşıt teklif ile, gücümüzü gösterebiliriz. Sahipliliğimizi ve barışseverliliğimizi gösterebiliriz. Bu teklifte bunların hepsi bahse konu edilmiştir. Fakat bu öneri yapmadan, bu çareye baş vurmadan, **Ordularımıza**; ***"Yürü, kır, ez"*** diyecek zamana gelmiş olduğumuza inanmıyoruz.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Bahis konusu olan mesele, cidden çok mühim ve nazik bir meseledir. Bu meseleyi sinirlilik içinde görüşmek doğru değildir. Onun için, bütün arkadaşlarımı susmaya davet etme cüretinde bulunacağım. Bunun için af ediniz. Benim bildiğime göre **Bakanlar Kurulu**, buraya kesin bir karar almak için gelmiş değildir. Müsaade ederseniz meseleyi, bir defa da benim anladığım şekilde anlatayım.

Milli isteklerimizi elde etmek için, birçok girişimlerde bulunulmuştur. **3,5-4** yıl içinde, bunların hiçbirisi başarı ile sonuçlanmamıştır. Mutlaka **Milli** isteklerimizi elde etmek için, kesin bir zafere gereksinim vardı. **Millet** ve **Milletin** öz evlatlarından oluşan **Ordu**, o kesin zaferi elde etti. Bu güven içinde **Delegeler Heyetimiz**, yapılan davet üzerine **Lozan Barış Konferansına** gitti. Aylardan beri, bütün meseleler hep tartışma konusu oldu.

En sonunda **İtilaf Devletleri** bize bütün bu müzakerelerin ve tartışmaların sonucu olmak üzere, görüşülmüş veya görüşülmemiş konuları da kapsayan bir proje verdiler. **Barış projesi**, **Barış** şartlarını kapsayan proje diye adlandırdıkları kitabın içeriği, **Delegeler Heyetimizce** kabul edilemez olarak görüldü.Bu projede esasında kabul edilemez görülen meseleler belirlidir. İçeriğinde; birçok halledilmiş meseleler ve kabul edilebilir noktalar vardır. Ancak, içinde tümünü kabul etmekle, **Barışın** kurulmasına engel teşkil edecek noktalar da görülmektedir. İşte bu noktada **Delegeler Heyetimiz**, verilen aradan yararlanarak, **Hükümet** merkezine gelmiş ve durumu **Bakanlar Kuruluna** anlatarak, yeniden talimat verilmesini istemiştir.

Bu durumda **Bakanlar Kurulunuz** bir karar vermek zorunluluğunda kaldı. ***"Bu karar ya Barış görüşmelerini kesmek, askeri harekete başlamak veyahut bu kararı erteleyerek, herhangi bir ortamda tekrar Barış istemeye imkan aramaktır."*** **Bakanlar Kurulu**, **Delegeler Heyeti** ile karşılıklı fikir alışverişinde bulunduktan sonra, vardıkları karar; bir orta yol bularak, **İtilaf Devletleri** ile tekrar **Barış** görüşmelerine başlamaktır.

Ancak bu orta yol, bazı önemli noktaları kapsıyor. **Hükümetiniz**, bu önemli noktalardan **Yüce Heyetinizi** haberdar etmeden, karşı bir proje vererek **Delegelerimizi** göndermeye cesaret edememiştir. Çünkü kolay cesaret edilebilecek bir mesele değildir.

Bunlardan en önemli mesele hudut meselesidir. Şimdi, **Bakanlar Kurulu** ve **Delegeler Heyetimiz** beraberce bir karar almış bulunuyorlar. O kararda, toprak meselelerinde bazı uygun şekiller kabul ederek ve bunların kapsamından bazılarını tamamen dışlayarak, üst tarafını imza etmek suretiyle **Barış** ortamına dönmek...

Yapılacak noktalar: **Birincisi**; **Karaağaç**'tan şimdiden vazgeçmek. **İkincisi**: **Musul İli** meselesinin halledilmesini bir yıl içinde **İngilizlerle Türkiye**'nin karşı karşıya geçerek sonuçlandırmalarına ertelemektir.

En önemli mesele de bu görülüyor. Sonra tabii olarak, kabul edilemez bir takım mali konuları çıkarmak, yine hiçbir şekilde kabul edemeyeceğimiz ekonomik meseleleri bu anlaşmanın dışında bırakmak... Bunun dışında kalan meseleler, kabul edilebilir şeylerdir. Bunlara olur verdiğimiz takdirde zarar mı vardır? Yoksa, şimdilik de olsa fayda mı vardır? Eğer bunlara olur vermezsek, neleri yapmak zorunluluğunda kalacağız? Eğer bunları düşünürsek, bir karar verirsek, bugünün işi halledilmiş olacaktır.

Kolaylıkla anlayabiliriz ki, **Musul**'u vermemekte ısrar edersek, savaşa gireriz. O halde, **Musul** meselesini, bir yıl sonraya ertelersek, **Barışa** geçmek ve savaşmamak mümkün müdür ve faydalı mıdır? Ben diyorum ki, bazı arkadaşlarınız **"Misakı Millinin"** ne demek olduğunu anlamamışlardır. Öncelikle **"Misakı Milliyi"** iyice anlamalı ve ondan sonra, ona saldıranların kimlerin olduğunu ortaya çıkarmalıdır.

Toprak meselesi, hudut meselesi, **"Misakı Millinin", 1.** Maddesinin kapsamındadır. **"Misakı Milli";** şu hat, bu hat diye hiçbir zaman bir hudut çizmemiştir. O hudutları çizen şey, **Milletin** çıkarları ve **Yüce heyetinizin** güvenidir. Yoksa bir haritası olan bir hudut yoktur. Bu sebeple **"Misakı Milliye"** bir saldırı bahse konu değildir. Aksine tamamıyla uyulmaktadır.

Musul meselesinin halledilmesini, savaşa girmemek için, bir yıl sonraya ertelemek demek, ondan vazgeçmek demek

değildir. Bu belki de bunu elde edebilmek için, daha güçlü olduğumuz bir zamanı beklemektir. Bugün **Barış** yaparız. Bir ay, iki ay sonra **Musul** meselesini halletmek için harekete geçeriz. Fakat bugün **Musul** meselesini halletmek istediğiniz zaman, bu meselede karşınıza yalnız **İngiliz** değil, **Fransız**, **İtalyan**, **Japon** ve bütün **Dünyanın** düşmanları olacaktır.

Halbuki ertelersek, yalnız **İngilizlerle** baş başa kalmış olacağız. Bunda çıkarımız var mıdır, yok mudur? Bunu ortaya çıkarmak çok kolaydır. Mesele, bunu takdir etmek veya bozmaktan fazla, **Delegeler Heyetini Barış** görüşmelerindeki aracılık görevindeki can alıcı nokta hakkında karar vermektir.

Musul meselesini bugünden halledeceğiz. **Ordumuzu** yürüteceğiz ve bugün **Musul**'u alacağız, dersek, bu mümkündür. **Musul**'u gayet kolaylıkla alabiliriz. Fakat **Musul**'u almamızın ardından savaşın sona ereceğine kani olamayız. Şüphesiz orada bir savaş cephesi açmış olacağız. Bunların bütün mahsurları kendi kendine ortaya çıkacaktır.

Sözümün sonu şudur: **Bakanlar Kurulu** kendi sorumluluğu içinde, **Delegeler Heyetine** yeniden talimat verip, görevine devam ettirmeyi isteyebilir veyahut yasaklayıp yeni bir savaşa başlama noktasına gelebilir. **Delegeler Heyetimize** ne yapmak gerekiyorsa, ne yapacak ise yeniden düşünüp, kendilerine yaptırırız.

***

"REFORM ÇALIŞMALARI VE EKONOMİK ATILIM."

(Sıhhatli gelişmenin huzur veren ilk görüntüleri.)

16 Nisan 1923 tarihli "Kölnische Zeitung Gazetesi'nin" "Bugünün Türkiyesi başlıklı yazısından satırbaşları:

"Türk Gazeteleri, Devletlerin Lozan Konferansına ara vermelerini olumsuz karşılamaktadır. Türk basının büyük bir kısmının "Fransa'ya gösterdiği tepkiden" dolayı, Fransızlar tarafından Ankara'da resmi görüşmeler istenmektedir.
Tarihsel 6 Mart oturumunda, Hükümetin "Barış Kararını" Meclisin 190 üyesi onayladı. 95 oy çekimser, 20 oy ret olarak kullanıldı. 35 saat içinde Ankara'nın kararı İstanbul'a getirildi. Bu konuda çok konuşulmuş ve çok yazılmıştı. Artık bundan sonrası Bakanlar Kurulunun ve diplomatların işidir.
Yeni Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu daha iyi anlayabilmek için, Anadolu'ya ve İstanbul'a bakmak gerekir. Anadolu'dan gelen haberlere göre, tüm Anadolu'nun bir Barışa gereksinimi bulunduğu, ancak çok aşırı durumlarda tekrar silaha sarılması düşünüldüğü, anlaşılmaktadır.
Bu aynı zamanda Anadolu hareketinin başı olan Mustafa Kemal Paşa ve kendisine sadık taraftarlarının ve en yakın arkadaşlarının da arzusu olarak görülmektedir. "Anadolu'nun bir Barışa gereksinimi olduğu", ancak çok aşırı durumlarda tekrar silaha sarılmanın düşünüldüğü, anlaşılıyor.
Mustafa Kemal üç gün evvel, "Vatanın Annesi" rolünü oynayan eşi ile birlikte, Konya ve Adana üzerinden, gelecekteki partisi "Halk Partisi" için bir propaganda gezisine çıktı.
En değerli Generallerinden Kazım Karabekir Paşa, İzmir'deki "İktisat Kongresinde" yararlı bir çalışma yaptı. Bunu bir Milli Ekonomi Andı olarak kastetmiyoruz. Sözünü ettiğimiz olay, Anadolu'nun her tarafından 300 den fazla kişinin Kemalistler adına ön seçim ve seçim çalışmalarına katılması olayıdır.
Başkan Mustafa Kemal Paşa, Başkan Yardımcısı Kazım Karabekir Paşa'ya, "Ancak, bundan sonra reform

çalışmalarına, ekonomik atılımlara başlanabilir ve yeni zaferler elde edilebilir. Şu anda harabe durumunda bulunan devlet ve askeri karargahı olan Anadolu, sağlam politik ve ekonomik bir temel üzerinde, sağlıklı bir gelişme bulmalıdır."

Ankara, yeni bir savaşın patlak vermesini önlemiş, ancak Ankara ile İstanbul arasında büyük bir basın savaşı başlamıştır. Bu sadece söz savaşı değil, duygu, düşünce ve daha önemlisi ekonomik koşulların ortaya çıkardığı bir savaş.

Aradaki sürtüşmenin nedeni aslında bir cümle ile özetlenebilir: "İstanbul'un Başkentlikten düşürülmesi ve onunla bağlantılı olarak, subay, Devlet memuru gibi yüksek konumdaki binlerce ailenin, Sultanın ailesi dahil, geleceklerinin ne olacağı kaygısı."

Yüzyıllarca eski "İstanbullu Türklük", Ankara'nın kararlarına ve yeniliklerine sinirlenerek, tarihsel Başkent İstanbul ile, Ordu Karargahı yeni Ankara arasında sürtüşmelere neden olmaktadır. Bu güçlüklerin ortadan kaldırılması, Barış Anlaşmasının yapılmasından sonra, yeni iktidarın görevi olacaktır.

***

"İMZA YETKİLERİNİ BİZDEN ALABİLİRSİNİZ"

(Çalışmalarımızın değerlendirilmesi Millete aittir)

İsmet Paşa'nın 18.Temmuz.1923 tarihin de Lozan'dan çektiği telgraf:

"Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine.

Eğer Hükümet kabul ettiğimiz şeyin, kesinlikle reddinde kararlı ise, bunu bizim yapmamıza imkan yoktur. Düşüne düşüne benim bulduğum yol, İstanbul'daki

Komiserlere tebligat yapıp, imza yetkilerini bizden almaktır. Bu hal gerçi bizim için, yeryüzünde görülmemiş bir skandal olur.
Fakat Vatanın yüce çıkarları, bireysel düşüncelerin üzerinde olduğundan, Milli Hükümet kanaatini uygular.
Hükümetten teşekkür beklemiyoruz... Çalışmalarımızın değerlendirilmesi Millete ve Tarihe bırakılmıştır..."

Lausanne (Lozan), 18.Temmuz.1923
İsmet (İnönü)

***

"HİÇ KİMSEDE TEREDDÜT YOKTUR"

(Başarınızı en sıcak, samimi duygularla kutlarım)

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "İsmet Paşa'ya çektiği 19 Temmuz 1923 tarihli telgraf".

"İsmet Paşa Hazretlerine.
18 Temmuz 1923 tarihli telgrafınızı aldım. Hiç kimsede tereddüt yoktur. Elde ettiğiniz başarıyı, en sıcak ve samimi duygularımla kutlamak için, usulen Anlaşmanın imzalanmış olduğunun bildirilmesini beklemekteyiz, Kardeşim..."

Ankara, 19 Temmuz 1923
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Gazi Mustafa Kemal

***

"EN DAR ZAMANIMDA HIZIR GİBİ YETİŞİRSİN"

(Sana bağlılığım bir kat daha artmıştır.)

İsmet Paşa'nın 20 Temmuz 1923 tarihli "Şükran telgrafı":

"Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine.
Her dar zamanımda Hızır gibi yetişirsin. Dört, beş gündür çektiğim azabı tasavvur et.
Büyük işler yapmış ve yaptırmış adamsın. Sana bağlılığım bir kat daha arttı.
Gözlerinden öperim, Pek Sevgili Kardeşim, Aziz Şefim."

Lausanne (Lozani 20 Temmuz 1923
İsmet (İnönü)

***

"MİLLETİN VE HÜKÜMETİN VERDİĞİ GÖREV"
(Ömrünüzü yine tarihi bir başarı ile taçlandırdınız)

Mustafa Kemal Paşa'dan 24 Temmuz 1923 tarihli "İsmet Paşa'ya kutlama:

"Lozan Türk Delegasyonu Başkanı ve Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa Hazretlerine.
Millet ve Hükümetin sizlere vermiş olduğu yeni görevi başarı ile tamamlamış bulunuyorsunuz. Memlekete bir dizi yararlı hizmetten ibaret olan ömrünüzü, bu defa da tarihi bir başarı ile taçlandırdınız.
Uzun mücadelelerden sonra, Vatanımızın sulh ve istiklale kavuştuğu bu günde, parlak hizmetiniz dolayısıyla sizleri, saygıdeğer arkadaşlarımız Rıza Nur ve Hasan Beyleri ve çalışmanızda size yardım eden bütün delegeleri, teşekkürlerimle kutlarım."

Ankara, 24 Temmuz 1923
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Gazi Mustafa Kemal

***

"İZMİR'DE YAŞANAN ÜÇ MUTLULUK"
(İzmir'e geliş, Kurban Bayramı ve Lozan Anlaşması)

Mustafa Kemal Paşa'nın "Genel Kurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Kumandanlığı, tüm Müdafaai Hukuk ve Belediye Başkanlarına" çektiği telgrafları:

Telgraf: 24 Temmuz 1923

Genel Kurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Kumandanlığına:
1.- Bayramı kutladığımız bu günde, Delegeler Heyetimizle, İtilaf Devletleri arasında "Lozan'da Barış Anlaşması imza ediliyor."
Sayısız zorluklarla dolu bir yolun sonuna, başarı ve onurla ulaştık. Savaş alanlarında olduğu kadar "Barış" alanında da Türk Milletinin hakları, büyük bir dayanıklılık ve yeterlilikle savunulmuştur. Şimdiye kadar hiçbir Ordunun tahammül edemediği derecede ağır bir görevi, geçmişinin ününe layık bir şekilde yerine getirmiş olan Kahraman Ordumuz, bugün kurtulan Vatanın ufuklarında "Bayram ve Barış Güneşinin" beraber doğduğunu görüyor. Dünya ve tarih karşısında Türk Milleti'ne karşı taahhüt ettikleri görevi başarmaktan dolayı, şimdi çok mutlu ve kıvançlı olan Aziz arkadaşlarımın, aynı mutluluk ve iftihar ile bayramlarını tebrik ederim.
2.- Bütün Ordulara ve cephelere bildirilmesini rica ederim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan Gazi Mustafa Kemal

Telgraf: 24.Temmuz.1923

Bütün Müdafaai Hukuk ve Belediye Başkanlarına: Kutlamakta olduğumuz "Bayram, Lozan'da Barışın imza edildiği güne rastlıyor."Memleketin felaketle bunaldığı bir zamanda, "Milleti kurtuluşa ve bağımsızlığa eriştirmek için giriştiğimiz mücadele," silahlarımızın ve siyasetimizin kazandığı başarılarla, ilk büyük hedefine ulaşmıştır. Türk Milleti'nin hür olduğu kadar, gerçek bir sosyal düzen içinde zengin, refah içinde, kültür, bilim ve sanat sahibi olarak yaşamasını kendisine gaye olarak kabul eden "Cemiyetimiz ve Partimiz", Barışın imzalanmasından sonra yerine getireceği görevlere hazırlanırken, seçimde Milletin aynı fikirler etrafında toplanmış kişilere oyunu vermek sureti ile, gösterdiği birlik ve dayanışmanın, Barışın imzasını önemli ölçüde etkilemiş olduğunu açıklar ve Aziz Vatandaşlarımızı Milli tarihimizin büyük bir aşaması olan bu mutlu Bayramdan dolayı, bütün kalbimle tebrik ederim."

Gazi Mustafa Kemal

***

"BÜTÜN YETKİLER MECLİSTE TOPLANMIŞTIR"

(Meclis yetkilerinin özeti: Cumhuriyet)

Mustafa Kemal Paşa'nın, 27 Eylül 1923 tarihinde Paris'te yayınlanan "Neue Freil Prese" Gazetesi muhabiri ile yaptığı söyleşiden satırbaşları:

"Yeni Anayasa'nın ilk maddelerini size tekrar edeceğim:
"Egemenlik kayıtsız, şartsız Milletindir."

Yürütme erki, yasam yetkisi, Milletin tek gerçek temsilcisi olan Mecliste oluşmuş ve toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelime ile özetlemek mümkündür: "Cumhuriyet": Kısa bir süre sonra, Türkiye'nin bugün doğrudan doğruya almış bulunduğu şekil, kanunen de belirlenecektir. Türkiye'nin diğer Cumhuriyetlerden farkı, sadece bir şekil sorunudur. Bizim de egemenliğimize sahip bir Parlamentomuz vardır. Sonuç olarak "Cumhurbaşkanından, Hükümet Başkanından ve sorumlu Bakanlardan oluşan bir Hükümet kuracağız." Yeni Türkiye Devletinin Merkezi Ankara olacaktır. Yani "Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin Devlet Merkezidir." Avrupa'da halen Türkün her türlü ilerlemeye, yeniliğe düşman bir insan olduğu, manevi ve maddi alanda gelişmeye uygun bir insan olmadığı sanılmaktadır. Bu büyük bir hatadır.

"Avrupa" bizi, zayıf olmaya, kalmaya mahkum bir toplum olarak tanımakla yetinmemiş, "Yıkılmamızı, zayıflamamızı çabuklaştırmak için ne yapmak gerekiyorsa yapmıştır." İşte bizim Avrupa ile sürekli bir mücadele içinde olduğumuz bu zihniyettir.

İmparatorluk zamanında Padişahın Hükümetleri, Türk Milletinin Avrupa ile temasına engel olunmuş ve Türk Milletini ilerleme dışında bırakmışlardır. Şimdi ise, Milletimizin, medeni Milletlerle temasını kolaylaştırmak çıkarlarımızın gereği olduğunu biliyor ve uyguluyoruz. Bizde Basın, hiçbir şekilde baskıya ve etkinliğe tabi tutulamaz. Kimi Batılaşmayı, kimi Doğululaşmayı savunuyor.

Lozan Barışı genellikle bizi tatmin ediyor. Biz bu Anlaşmaya uyacağız. Yakın bir gelecekte, şimdiye kadar çözülemeyen sorunların kesin bir şekilde çözüme ulaştığını görmek istiyoruz.

***

"İSLAM DÜNYASINA YAPILAN YARDIM ÇAĞRISI"

(Yüce Allah hepimizin yardımcısı olsun.)

İslam Dünyasına 28 Eylül 1923 tarihinde yapılan yardım çağrısından satırbaşları:

"Türk Milleti; Yüce Allah'ın yardımına güvenerek hayatını kurtarmaya, yaşamak hakkını Dünyaya göstermeye karar verdiği gün, bütün imkanlardan yoksun, yalnız bağımsızlık imanına ve aşkına sahipti.
Türkler bu sayede elde ettikleri zaferlerini taçlandırırlarken, İslam Dünyasının çok büyük bir ilgi ile duygulandıklarını şükranla görmüş ve bunu daima minnetle anmaktadır. İşte bu içten duyulan ilgiye dayanarak, şimdi de bütün Din Kardeşlerimizden, yine kendi kardeşleri için, şefkat ve merhamet ricasında ve aracılık talebinde bulunacağım.
Türk Milleti zafere kavuştu, fakat bugün çok büyük bir sorun ve durum karşısındadır: Yunan yönetimi altındaki Dindaşlarımızın değişimi ve Türk topraklarına yerleştirilmeleri. Bu kardeşlerimiz bugün Yunan zulmü ve baskısı altında inliyorlar. Bütün gün çeşitli yerlerden gelen feryatlar, her Müslümanın kalbini acılara boğacak, her Müslümanı ağlatacak derecede acıklıdır. Bunların bir an evvel kurtarılmaları, her şeyden önce Dini bir görev olmuştur.
Bizler gibi bir yuva sahibi olan ve toplamı 600.000 i geçen bu kardeşlerimizi Türk toprağına kavuşturmak, yoksulluklarına son vermek, çok büyük bir iştir.
Kardeşler... Türk Milleti ne kadar imkanlara sahip olursa olsun, bu imkanlar yeterli değildir. Savaş sırasında Yunanlıların ayak bastıkları Anadolu'nun bakımlı İli ve İlçeleri, bugün birer virane, toprakları da harabeye dönmüştür. Yunan yönetimi altındaki bu Müslümanları

buralarda iskan etmeye, 600.000 kişiye ekmek vermeye, yiyecek bulmaya çalışan Türkler, kardeşlerinin yoksulluktan yok olmamaları için İslam Dünyasının yardımlarına başvuruyor.
Dindaşlık Kutsal bağlarının, verimli oluşumlarını ümit ederek ve bekleyerek ve zavallı kardeşlerimiz için ortak hayır ve şefkat kuruluşu olan Kızılay'ın başlatacağı girişimlerine, bütün İslam Dünyasının seve seve ve büyük bir memnuniyetle yardımcı olacağına şüphem yoktur.
Kızılay, bu Dini görevinde de başarılı olması için İslam Dünyasının hayır ve yardımlarına gereksinim duyuyor.
Yapacağınız en küçük bir yardımın birkaç Müslüman ailesinin hayatını kurtaracağını düşününüz. Doğrudan doğruya eşya ve para şeklinde gönderilecek olan yardımlar şükranla kabul edilecektir. Bugün ezici bir baskı altında bulunan ve yarın barınacak bir yer ve yiyecek bulabilmek için, zorluklarla pençeleşecek olan Rumeli Müslümanlarının tek dayanakları, imanları ve ümitleri Din Kardeşlerinin, yücelikleri ve soyluluklarıdır.
Yüce Allah, hepimizin yardımcısı olsun."

Gazi Mustafa Kemal

***

"İSTANBUL HÜRRİYETİNE KAVUŞTU"

(3,5 yıllık işgal ve esaret sona erdi...)

İşgal kuvvetlerinin İstanbul'u boşaltması
3 Ekim 1923 tarihli Vatan Gazetesi'nin haberi:

"Beş yıllık esaretten sonra dün İstanbul özgürlüğüne kavuştu ve geniş bir nefes aldı. Dolmabahçe Rıhtımında yapılan törenden sonra, Müttefikler vapurlarına binerek, İstanbul'dan ayrıldılar. Donanmaları da,

Kumandanların gemilerini izledi. İstanbul halkı, iki gün sonra gelecek olan Kahramanlarına bir an evvel kavuşmak heyecanı ile titremektedir. Her tarafta Gazilerimizi karşılamak için hazırlıklar yapılıyor. General Harrington, rıhtımdan ayrılırken, son söz olarak, "İyi hatıralar götürmekte olduğunu" söyledi."

***

"TÜRKİYE'NİN BAŞKENTİ ANKARA OLMALIDIR"

(Artık Memleketin bütünlüğü fiilen ortaya çıkmıştır...)

Tarih: 13 Ekim 1923
Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Toplantı: Otuz beşinci Toplantı
Celse: İkinci Celse

Malatya Milletvekili İsmet Paşa ve Arkadaşlarının, Ankara'nın Hükümet Merkezi yapılmasına dair Kanun teklifi üzerine yapılan görüşmelerden satırbaşları:

Başkan: Bu konudaki teklifi okutuyorum.

"Yüce Başkanlığa:
Lozan Anlaşmasının tamamlayıcı hükümlerinden olan "Tahliye Protokolü"nün uygulamaları sona ermiş ve yabancı işgalinden baştanbaşa kurtulan Türkiye'nin fiilen bütünlüğü ortaya çıkmıştır.
Milletimizin en değerli mallarından İstanbul'umuz, İslam Hilafetinin merkezi olan durumunu, İslam Dünyası içindeki ayrıcalıklı ve belirgin yerini, Türk Milletinin savunmasına bağlı olarak her zaman koruyacaktır
Diğer taraftan Türk Milletinin idare merkezi için Büyük Millet Meclisinde karar vermek zamanı gelmiştir. Bir

Devletin merkezini belirlemek için esas olacak düşünceler, yeni Türkiye'nin idare merkezinin Anadolu'da ve Ankara şehrinde seçilmek gereğini getirmektedir. Belirtilen düşünceler, Anlaşma ile Boğazlar için kabul edilen hükümlerin, yeni Türkiye'nin varoluş esasını, Memleketin güç ve gelişme kaynaklarını, Anadolu'nun merkezinde kurmak gereğini, coğrafik ve ulaşım durumunun verdiği müsaade ve dış güvenlik ve anlayışın vermiş olduğu deneyimlerle, geri bırakılmış olan durumumuzla özetlenebilir.
Bu düşüncelerin her biri başlı başına bir kesin öneme sahiptir. Devletin idare merkezinin yeni bir şekilde kurulmasına ve gelişmesine bir an evvel başlamak ve iç ve dış tereddütlere son vermek için, aşağıda belirtilen Kanun Maddesinin kabulünü arz ve teklif ederim. 9 Ekim 1923
Kanun Maddesi:

"TÜRKİYE DEVLETİNİN İDARE MERKEZİ ANKARA ŞEHRİDİR."

Malatya ***İsmet*** — ***Çorum*** ***Ferit Recai*** — ***Diyarbakır*** ***Zülfü*** — ***Ertuğrul*** ***Dr. Fikret***

Kütahya ***Seyfi*** — ***Malatya*** ***Hilmi*** — ***Kastamonu*** ***Mahir*** — ***Erzurum*** ***Rüştü***

Erzincan ***Sabit*** — ***Sivas*** ***Rasim*** — ***Bursa*** ***Necati*** — ***İstanbul*** ***Ali Rıza***

Konya ***Kazım Hüsnü*** — ***Bursa*** ***Refet*** — ***Karahisarı Sahib*** ***Mehmet Kamil***

Zeki (*Karakimseli*) Bey (Kayseri): O zavallı **İstanbul** şehrine olan gücenikliğimiz nedendir bilmiyorum. Bir zamanlar **Hakanlar** yatağı, eğitimin **Kıblesi, İslamiyetin** ezici gücünün görüntü verdiği yer olan bu zavallı şehrin kabahati ne idi? **Ordumuz** kurtarıcı adımları ile yürürken, onun kucağına atılırken, şükrana, gözyaşları ve kurbanlar katarken, bunun böyle bir mahrumiyete uğratılmasının sebebi neydi? **Hükümet** merkezlerini yalçın kayalarda, ıssız ovalarda kurulma devri çoktan geçmiştir.

Bugün düşünecek olursak, **4,5** asırdan beri elimizde bulunan **Başşehrimizde**, siyasi bir engel olarak görülen haller acaba nedir? **Anadolu**'nun baştanbaşa inşa edilmiş bir halde olmasını istemeyen tek bir kişi yoktur. Her tarafını **İstanbul**'dan daha mamur bir şekilde görmek isteriz. Yalnız buranın İdare Merkezi olması ile, **İstanbul**'un harap bir hale terk edilmesini istemiyoruz.

Başkan: Kabul edenler ellerini kaldırsın. ***Ankara'nın Başkent olması, büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir.***

***

"YARIN CUMHURİYETİ İLAN EDECEĞİZ."

(Ve arkadaşları görevlendirdim...)

Yeni Hükümet kurulması ve "Cumhuriyet":
Gazi Mustafa Kemal'in anlatımı ile 28 Ekim1923...

28 Ekim 1923 günü geç vakit, toplantı halinde bulunan **Parti Yönetim Kurulu** tarafından davet olundum. **Başkan Fethi Beydi. Fethi Bey, Parti** adına, **Yönetim Kurulunca** bir **Hükümet** namzet listesi tertip edildiğinden ve bu konuda Partinin **Genel Başkanı** olduğum için, benimde görüşümün alınmasını doğru gördüklerinden, toplantılarına davet ettiklerini söylediler.

Tertip edilen listeye bir göz gezdirdim. Bence olumlu olduğunu, fakat bu listede adları bulunan kişilerin oylarını ve olurlarını almak gerektiğini söyledim. Önerim uygun görüldü. Örneğin; **Dışişleri Bakanlığı** için ismi geçen **Yusuf Kemal Bey'i** davet ettik. **Yusuf Kemal Bey**; bu listeye giremeyeceğini bildirdi.

Bundan ve buna benzer bazı durumlardan anladım ki, **Parti Yönetim Kurulu** dahi, kabul edilebilir, kesin bir namzet listesi tertipleyemememektedir. **Yönetim Kurulu** üyelerinden gerekenlere, daha sıkı konuşarak, kesin bir liste belirlemelerini tavsiye ederek ayrıldım. Akşam yemeğimde; ***"YARIN CUMHURİYETİ İLAN EDECEĞİZ"*** dedim.

Hazır bulunan arkadaşlar, derhal fikrime katıldılar. Yemeği terk ettik. "O dakikadan itibaren, nasıl hareket edileceği hakkında, kısa bir program yaptım ve arkadaşları görevlendirdim.

Ertesi gün; **Fethi Bey**, hazırlık kapsamında bir liste tertiplediğini söyledi. Ancak bu liste; ***"Bu listede görülen kişiler, çekilenlerden daha güçlü değildir"*** diye ileri sürülen görüşler üzerine, sonuçta **Kemalettin Sami Paşa'nın** bir önergesi üzerine, meselenin hallinin **Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya** havale edilmesi ve hal edilmesi ricası ile görevlendirilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine toplantıya davet edilen **Gazi Mustafa Kemal Paşa,** toplantı salonuna girer girmez, doğru kürsüye çıktı ve şu öneride bulundu:"

Bana bir saat kadar izin veriniz. Bulacağım hal şeklini size arz ederim.

Saat **13.30** da **Parti Genel Kurulu** tekrar toplandığında, **Gazi Mustafa Kemal Paşa** söz aldı:"

Sayın Kurulunuz bu güçlüğün halline beni memur ettiniz. Ben de arz ettiğim kanaatten ilham alarak bir şekil belirledim. Teklifim kabul edilirse, bir Hükümet kurmamız mümkün olacaktır. Bunun için Anayasanın bazı maddelerine açıklık getirmek gerekir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önerdiği, **Devletin** gerçek şekline, yani *CUMHURİYET'*e ait olarak dört ay evvel hazırladığı beş maddelik bir değişiklik tasarısı idi."

Seyit Bey (Adalet Bakanı): Teklif edilen şekil, yeni bir şey değildir. Mevcut **Anayasamıza** açıklık getirmek ve belirleme yapmaktan ibarettir. Böyle yaparsak, elbette **Millet** ve **Memleketimizin** çıkarları paralelinde daha başarılı hareket etmiş oluruz.

Abdurahman Şeref Bey: Hükümet şekillerini saymağa gerek yoktur. ***"Hakimiyet; Kayıtsız, Şartsız Milletindir"*** dedikten sonra, kime sorarsanız, sorunuz, bu *"CUMHURİYET"*tir. ***"Biz şimdi çoktan doğmuş olan bir çocuğun adını koyuyoruz."*** Ama bu ad bazılarına pek hoş gelmezmiş, varsın gelmesin.

***

"TÜRKİYE HÜKÜMETİNİN ŞEKLİ CUMHURİYETTİR"

(Devletin Dini: İslam – Dili: Türkçedir..."

Tarih: 29 EKİM 1923 - PAZARTESİ
Yer: TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
Toplantı: KIRK ÜÇÜNCÜ TOPLANTI
Celse: BİRİNCİ CELSE
Müzakereler Başlama Saati:: 6.00 (18.-)
Başkan: İKİNCİ BAŞKAN VEKİLİ İSMET (*İNÖNÜ*) BEYEFENDİ
Katipler: HAYDAR RÜŞTÜ (*MÜSTECAPLIOĞLU*) BEY, RUŞEN EŞREF (*ÜNAYDIN*) BEY

Başkan: Anayasa Komisyonu, Anayasanın bazı maddelerini değiştiren **"Kanun Teklifi'nin"** öncelikli olarak görüşülmesini teklif ediyor. ***(Kabul Sesleri)*****Şimdi Anayasa Komisyonunun tutanağını okutuyorum:**

"Yüce Başkanlığa:
Milletimizi refaha, huzura ve saadete ulaştıran ve tam bir bağımsızlığa kavuşturan, Allah'ın gösterdiği doğru yolda Milli Hakimiyet esası şekli, kesinlikle kabul edilmiş ve buna uyulagelmiştir. Bu usulün Türk Milletinin tertemiz soyuna çok büyük bir başarı sağladığı aşikardır.
Hakimiyetin kayıtsız, şartsız Millete ait oluşunu ve idare şeklinin, Milletin geleceğini bizzat ve gerçek bir şekilde idare etmek esasına dayalı bulunması, zaten "CUMHURİYET" demek olduğundan, kişiye dayalı Saltanatı kesinlikle reddeden bu kelimeyi kullanmayı ve "TÜRKİYE DEVLETİNİN ŞEKLİ CUMHURİYET HÜKÜMETİ OLMASI" hakkında Anayasanın ilgili maddesine bir bölüm ilavesi ile açıklanması hukuken ve önemle uygun görülmüştür.
Bir "CUMHURİYET" kurulduktan sonra, bu "CUMHURİYET"in temsilcisi olan bir Başkanlık makamının da oluşturulması da tabiidir. Bundan başkan, Hükümeti oluşturacak olan "Başbakan"ın, Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilmesi, sorumluluğun tespit edilmesi noktasından gerekli olan hususlardandır.
Bundan dolayı, halen var olan Devlet şeklini belirlemek üzere, Anayasanın bunlarla ilgili 1, 3, 8 ve 9.uncu maddelerinin aşağıda gösterildiği gibi değiştirilmesi ve düzeltilmesi ve Devletimizin Dininin "İslam Dini" ve lisanımızın "Türkçe" olduğuna dair bir özel madde düzenlenmiştir.
Adı geçen hususları Kanunlaştırmak üzere Yüce heyetinize arz eder, öncelikle müzakere edilmesini istirham ederiz."

Anayasa Komisyonu Üyeler

Anayasa Komisyonu Başkanı:Yunus Nadi(Abalıoğlu) İzmir
Katip: Ferudun Fikri (Düşünsel) – Dersim

Üye: İbrahim Süreyya (Yiğit) – İzmit
Üye: İlyas Sami (Muş) – Muş
Tutanağı Yazan: Celal Nuri (İleri) – Gelibolu
Üye: Refik (Koraltan) – Konya
Üye: Mehmet - Diyarbakır
Üye: Rasih (Kaplan) – Antalya

Görüşmelerin öncelikli olarak yapılmasını kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. Şimdi de **Kanun Teklifini** okutuyorum:

Anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun Teklifi:

MADDE 1.- HAKİMİYET KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR. İDARE ŞEKLİ, HALKIN MUKADDERATINI BİZZAT VE FİİLEN YÖNETMESİ ESASINA DAYALIDIR.
TÜRKİYE DEVLETİNİN HÜKÜMET ŞEKLİ; CUMHURİYETTİR.
MADDE 2.- TÜRKİYE DEVLETİNİN DİNİ; İSLAM DİNİDİR. RESMİ LİSANI TÜRKÇEDİR.
MADDE 4.- TÜRKİYE DEVLETİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TARAFINDAN VE KENDİ ÜYELERİ ARASINDAN BİR SEÇİM DEVRESİ İÇİN SEÇİLİRLER. BAŞKANLIK GÖREVİ YENİ CUMHURBAŞKANININ SEÇİMİNE KADAR DEVAM EDER. TEKRAR SEÇİLMEK MÜMKÜNDÜR.
MADDE 11.- TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI DEVLETİN BAŞKANIDIR. BU SIFATLA GEREK GÖRDÜKÇE MECLİSE VE BAKANLAR KURULUNA BAŞKANLIK EDER.
MADDE 12.- BAŞBAKAN CUMHURBAŞKANI TARAFINDAN VE MECLİS ÜYELERİ ARASINDAN SEÇİLİR. DİĞER BAKANLAR BAŞBAKAN TARA-

FINDAN YİNE MECLİS ÜYELERİ ARASINDAN SEÇİLDİKTEN SONRA BAKANLAR KURULUNUN TÜMÜ CUMHURBAŞKANI TARAFINDAN MECLİSİN ONAYINA SUNULUR.MECLİS TOPLANTI HALİNDE DEĞİLSE ONAYLAMA MECLİSİN TOPLANMA TARİHİNE BIRAKILIR."

29 Ekim 1923

Yunus Nadi (*ABALIOĞLU*) (İzmir): Türk Milleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Anayasası ile **Doğuda** yeni ve önemli bir **Devlet** kurmuştur. **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin** hangi hal ve şartlarda toplanmış olduğunu biliyorsunuz. **Türk Milleti** karşı karşıya kaldığı suikaste tahammül etmeyerek, onların kendi kontrolleri altına aldıklarını sandıkları eski **Devlet teşkilatını**, onların ellerinde bırakarak, burada, **Ankara**'da **Türkiye Büyük Millet Meclisini** kurdu. **Türk Milleti**; ***"Ben varım"*** ve ***"Devletim"*** diye bütün **Dünyaya** bu durumu ilan etti.

Türkiye Büyük Millet Meclisi bu şekilde tarihimizde ve **Türk** tarihinde benzeri çok az görülmüş bir gerçeği ortaya koymuştur. **Hükümeti** kurmak şerefi birinci **Meclise** ait ise de; bu esası güçlendirmek ve yüceltmek şerefi de bu **Yüce Meclise** ait olacaktır. **Encümenimiz** öncelikli olarak bazı maddelerin değiştirilmesini ve açıklanmasını arz ve teklif ediyor. Bunlardan birincisi; **"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti"**nin **Uluslararasında** sahip olduğu unvanını belirlemekten ibarettir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; bu **Kanunun** birinci maddesi ile ***"Hakimiyeti kayıtsız, şartsız Millete"*** veren ve geleceğini bizzat **Milletin** yönetmesi için bir Hükümet şekli kabul etmiştir. Bu **Hükümet** şeklinin adı; ***"CUMHURİYETTİR***.

"CUMHURİYETİ Anayasanın birinci maddesine bir bölümle ekliyoruz. Artık, ***"TÜRKİYE DEVLETİNİN ŞEKLİ, CUMHURİYET HÜKÜMETİDİR"***

İkinci madde ile de diyoruz ki: ***"Türkiye Devletinin Dini; İslam Dinidir.***

Resmi dili de *TÜRKÇE'*dir."

Bu durum zaten devam edegelen durumdur ve asıldır. Biz bu ilaveyi yapmakla, ancak gerçeği ifade etmiş oluyoruz. Bu anlatım bize şeref vermektedir. Hükümet şeklimiz ***"CUMHURİYET"*** olduktan sonra, tabiidir ki bu görevi şimdiye kadar şerefle yerine getiren ve **Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı** vasıtası ile yapmış olduğumuz bu göreve, bu unvana layık bir kişinin seçilmesi gereklidir.

O kişi ***"CUMHURBAŞKANI"*** olacaktır. hükümetin oluşturulmasında bir ***"Başbakan"*** seçilmesi işini ***"CUMHURBAŞKANI"***'na terk ediyoruz. ***"Başbakan"*** çalışma arkadaşlarını seçecek ve ***"CUMHURBAŞKANI"*** tarafından Meclisin onayına sunulacaktır. Bu **Hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisinin** güveni sürdükçe de görevine devam edecektir.

Vasıf (*ÇINAR*) Bey (Saruhan): Daha dört yıl evvel **Vatanımızın** dört tarafı batıyordu. **Memleketimizi** istila ve esir etmek isteyen bu istilacı güç, bu güzel diyarın **Batısını**, müthiş bir ihtirasla yakıp, yıkıyordu. **Memleket** adeta inliyordu. Herkesin kalbi kan ağlıyordu. Yalnız, tüm bu feci manzaralar karşısında hissiz kalan ve **Memlekete** karşı hiçbir bağlılık göstermeyenler vardı: O da **Saray** ve **Saltanat** idi.

O **Saray** ve **Sultan**, tahtını kurtarmak için, gözünün önünde çiğnenmiş olan namuslar karşısında duyulan vaveylalara karşı adeta kulaklarını tıkamıştı. O **Sultan**, gözünün önünde **Kuran**'ın, **Dinin**, **Mabedinin** çiğnendiği zaman gözlerini kapamış ve vicdanını tıkamıştı. O **Sultan**, gözlerinin önünde, genç **Türk** kızlarının namusu parçalanırken, kalbi adeta susmuştu. Tahtını kurtarmak, yalnız kendi hayatını kurtarmak için, bütün **Kutsal** şeyleri feda etmişti. Fakat, bu güzel **Türk Diyarının** içinde; ağlayan, inleyen, ezilen bir **Türk Milleti** vardı.

Bu **Millet** asırlardan beri, tarihte harikalara ve övünülecek olaylar yaratmış ve daima **"Efendi"** olarak yaşamıştı. Ama **Sultanı** kendisine ihanet etmişti. Bu **Millet** asırlardan beri kendi büyüklüğünü daha da yüceltmek için, kanını, canını, malını gözünü kırpmadan verdi. Ama o **Sultanı** ve **Sarayı** hiçbir şey vermedi.

İşte bu imanın yarattığı güç, o ruhun ortaya çıkardığı güç, en sonunda **Ankara'**da, oluşturduğunuz bu Meclisin temelini atmasını bildi. Yeni kurulan **"Türkiye Devleti",** herhangi bir kabile komutanının, herhangi bir kabile reisinin kendilerini bir taç sahibi yapmak için kurduğu bir **Devlet** değildi. Bu **Devlet**; istiklalini kurtarmak isteyen, hür yaşamak isteyen Türk Milletinin ruhundan doğrudan doğruya doğan bir Devlettir. Bu sebepledir ki; ***"Milletin doğrudan doğruya hakimiyetine , geleceğine el koyduğu"*** ilan edildi.

Düşman topraklara gömülerek, mahvedilerek **"Vatan"** kurtarıldı. Unutulmamalıdır ki, onların karşısında yıkılan bir **Saray** ve sarayın etrafında **Milletin** kanını emen bir zümre hep vardı. O **Saray** ve zümre; kendi çıkarları karşısında **"Vatan"**ı asla düşünmezler.

Türk Milleti bundan sonra başında Padişah, Hükümdar kabul etmez. Türk Milleti bundan sonra başında hiçbir kişinin hakimiyetini de kabul etmez. Hiçbir kişinin esiri olamaz. Bu Millet bundan sonra kendisinin doğrudan doğruya sahibi ve efendisidir.

Yüce Meclis bu kararı verip, ilan ettiği gün, emin olunuz ki, **Türk** tarihinde çok **Kutsal** ve yepyeni bir bölüm açmış olacaktır. Büyük **Türk Milletinin** adına, onun arzularına ve emellerine tercüman olarak haykırıyor ve bütün **Dünyaya** ilan ediyorum ki; bundan sonra bu **Devletin** şekli doğrudan doğruya "*CUMHURİYET*"tir.

Eyüp Sabri (*HAYIRLIOĞLU*) (Konya): Bizim **Hükümetimiz** bugün "*CUMHURİYET*" olmuyor. Kurulduğu günden beri "*CUMHURİYET*" olmuştur. Hudutlarımız nerede idi, nereye geldi? Bu nedendir? Hiçbir **Millet** kendini

bilmeyen bir adam tarafından yönetilemez. Şimdiye kadar bizim canımızı, kanımızı emen **Hükümdarların** hangi birisi geldi de, bizim halimizi sorma gereğini duydu? Hiçbirisi. Tabiidir ki, halimizi dahi soran olmamıştır. Bunun aksini iddia edemezsiniz.

Hükümetimize artık bir bilimsel görüntü veriliyor, çiziliyor ve giydiriliyor. Tüm bu bilimsel görüntü ***"CUMHURİYET"*** kelimesi ile özdeşleşmektedir. Bu bir dışa yansıyan görüntüdür. Bunu hemen kabul etmek zorunluluğundayız.

Rasih (*KAPLAN*) Efendi (Antalya): Devlet Meclisle bir olduğu, **Meclisle** belirlendiği için, o **Meclisin Başkanlığı** da **Devlet** görevini yapıyordu. **Devlet** şeklini ***"CUMHURİYET"*** olarak ilan etmekle, **Başkanlıkta** bulunması tabii olarak görülen bir kişiye de **Devlet Başkanlığını** veriyorsunuz.

Türk Devleti bundan sonra **Başkanlıkta**, miras olarak gelmiş, oturmuş bir kimseyi görmeyecektir. Hiçbir kişi ve hiçbir aile, o **Devlet Başkanlığına** ne göz dikebilecek ve ne de oraya bakabilecektir. Artık, bu **Millet** haklarını ve hakimiyetini doğrudan doğruya kendisi kullanıyor.

Mehmet Emin (*YURDAKUL*) Bey (Karahisarı Şarki): Ondört asır sonradır ki, ey arkadaşlar... **Allah**, yine böyle bir **Kutsal Hükümet** kurdurmak, ikinci mucizeni gerçekleştirmek için, en seçkin ve en büyük olan bir **Milleti** seçmiştir. ***Bu Millet, Türk Milletidir.*** Ondört asır önce, **Peygamber Muhammet**'in , **Mekke** duvarlarında kurduğu **Hükümeti,** bugün de **Türk Milleti, Ankara**'da kurmuştur.

Ben, bu ihtiyar arkadaşınız, yaptığım duanın kanatları altında, ***"CUMHURİYET"***'in ruhu önünde, saygı ile ayağa kalkarak üç kere; ***"YAŞASIN CUMHURİYET"*** diye, **Hükümetimizi** onurlandırmalarını, siz saygıdeğer arkadaşlarımdan temenni ederim.

(Yaşasın CUMHURİYET, diye üç defa bağırıldı.)

Başkan: Şimdi de **Kanunun** tümünü oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler ellerini kaldırsın. ***KANUN OYBİRLİĞİ İLE KABUL EDİLMİŞTİR.***

***

"TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN İLK CUMHURBAŞKANI"

(Cumhurbaşkanlığına Gazi Mustafa Kemal Paşa Seçildi)

Seçimler: CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ:

"Yüce Başkanlığa:

Kabul edilen Kanunun hükümlerine göre CUMHURBAŞKANININ hemen, şimdi seçilmesini teklif ederim."

29 Ekim 1923

Ertuğrul Milletvekili
***Dr. Fikret** (ONURALP)*

Başkan: ***CUMHURBAŞKANLIĞI*** seçiminin derhal yapılması hakkında bir önerge vardır. Kabulünü oylarınıza sunuyorum kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. Ayrı bir önerge daha vardır. Okutuyorum:

"Yüce Başkanlığa:

Yüce Meclisce CUMHURBAŞKANLIĞI seçiminin yapılmasının ardından YÜZBİR pare top atılmasının karar altına alınmasını teklif ederim." 29 Ekim 1923

Konya Milletvekili
***Eyüp Sabri** (HAYIRLIOĞLU)*

Başkan: Önergeyi kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul olunmuştur. Şimdi de seçime geçiyoruz.Yoklama yapılarak ve gizli oyla ***CUMHURBAŞKANLIĞI*** seçimi yapacağız. Oylamanın sonuçlarını açıklıyorum:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI İÇİN YAPILAN SEÇİME 158 ÜYE KATILMIŞTIR.

158 ÜYE OYBİRLİĞİ İLE ANKARA MİLLETVEKİLİ: GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİ CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇMİŞLERDİR.

(SÜREKLİ ALKIŞLAR VE YAŞASIN SESLERİ)

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA: Pek Muhterem arkadaşlar... Çok önemli ve **Dünya** çapında olaylar karşısında, muhterem **Milletimizin** gerçek uyanışı ve ileri görüşü ile bir değerli belge olan **Anayasamızın** bazı maddelerini açıklığa kavuşturmak için, kendi **Encümeni** tarafından **Yüce Heyetinize** önerilen **"Kanun Teklifinin "** kabul edilmesi münasebeti ile **Devletimiz** bu **Uluslararası Unvanı** ile tanınmış oldu.

Bugüne kadar doğrudan doğruya **Meclisinizin Başkanlığında** bulundurduğunuz arkadaşınıza yaptırmış olduğunuz görevi, **Cumhurbaşkanı** unvanı ile yine aynı arkadaşınıza, bu aciz arkadaşınıza ***(Estağfurullah, hakkınızdır, sesleri)*** tevcih buyurdunuz.

Bu münasebetle şimdiye kadar tekrar tekrar hakkımda göstermiş olduğunuz muhabbet, samimiyet ve güveni bir defa daha göstermekle, yüksek değerbilirliğinizi ispat etmiş oluyorsunuz. Bundan dolayı **Yüce Heyetinize** bütün içten gelen samimiyetimle teşekkürlerimi sunarım. ***(Estağfurullah, Allah Başarılı Kılsın, sesleri)***

Efendiler... Asırlardan beri **Doğuda** haksızlıklara uğramış, zulüm görmüş olan **Milletimiz, Türk Milleti**, aslında, umutsuz kaldığı hasletlerinden soyutlanmış bir şekilde görülüyor ve öyle kabul ediliyordu. Son yıllarda **Milletimizin** fiilen gösterdiği kabiliyeti, istidadı ve algılaması ile kendi hakkında hep yanlış değerlendirmelerde bulunanları ne kadar gafil ve ne kadar araştırmadan uzak, gösterişe düşkün insanlar olduklarını çok güzel bir şekilde kanıtladı.

Milletimizin sahip olduğu vasıfları ve liyakatini, **Hükümetin** yeni adı ile **Medeniyet Dünyasına** daha kolay bir şekilde gösterme yolunda başarılı olacaktır. ***(İnşallah sesleri)***. **Türkiye Cumhuriyeti, Dünyada** işgal ettiği mevkie layık olduğunu, eserleri kanıtlayacaktır.***(İnşallah sesleri)***

Arkadaşlar... Bu **Yüce Kuruluşu** meydana getiren **Türk Milleti'nin** son dört yıl içinde kazandığı zaferler, bundan

sonra da bir kat misli olmak üzere hep görülecektir. ***(İnşallah sesleri)***

Acizane bana gösterilen bu güven ve itimada layık olmak için, pek önemli gördüğüm bir noktadaki gereksinimi arz etmek zorunluluğundayım. O gereksinim, **Yüce Heyetinizin** şahsım hakkındaki teveccühün, güvenin ve yardımın devam etmesidir. ***(Hiç şüphe yok, daima, sesleri)***

Ancak bu sayede ve **Allah**'ın yardımı ile şahsıma gösterdiğiniz ve göstereceğiniz görevleri en iyi bir şekilde yerine getirmede başarılı olabileceğimi ümit etmekteyim. ***(Allah başarılı kılsın, sesleri)***

Her zaman saygıdeğer arkadaşlarımın ellerine, çok samimi ve tam bir içtenlikle yapışarak, onların şahıslarından kendimi bir an bile uzak görmeyerek çalışacağım. **Milletin** teveccühünü daima bir dayanak noktası olarak göreceğim ve hep beraber ileriye doğru gideceğiz.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HEP MUTLU, BAŞARILI VE MUZAFFER OLACAKTIR.

(Afyonkarahisar Milletvekili Kamil Efendi tarafından kürsüde bir Dua okunmuştur)

***

"PEKİ, NİÇİN ATATÜRK?..."

İşte **1919** yılı başlarından **29 Ekim 1923 Cumhuriyetin** ilanına kadar geçen süre içindeki olaylar, olanlar ve yaşananlarla ilgili belge ve bilgilere dayalı bir akış şeması.

Her bir belgenin büyük bir ibretle değerlendirmesi **"NİÇİN ATATÜRK'E"** verilecek en gerçekçi cevap olacak kanaatindeyim.

Diğer taraftan bu belge ve bilgileri benim yorumlamamın doğru olmadığı inancındayım. Zaten böyle bir girişimde bulunmak haddim değil. Bunların yorumlarını okuyucularıma bırakarak ancak bunların ışığından yararlanıp **"NİÇİN**

ATATÜRK'E" bir gerçekçi sonuç üretmek bence daha doğru olacaktır inancındayım.

Padişah Vahdettin'in ister ***"Saraya yakın bazı çevrelerin baskı ve telkiniyle"***; ister ***"Ondan bir an evvel kurtulmak ve İstanbul'dan dışlamak"*** için olsun, ister gerçekten "***İttifak Kuvvetlerinin baskısı ile Anadolu'da bazı hareketleri yatıştırmak için"*** olsun ve isterse de bilinçli bir şekilde ***"Doğrudan doğruya "Vatanı Kurtarmak" düşüncesi*** "ile olsun **Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu**'ya göndermesi ya da gitmesine izin vermesi; istense de, istenmese de **Türk Tarihinde** büyük bir dönüm noktası, bir kader anı olmuştur.

Yine kesin olan bir şey daha varsa **Vahdettin** son **Padişahlık** yıllarında kendini, **"Bebek ile Aksaray arasındaki bölgeye sıkışmış"** hissettiği ve bir çaresizlik içinde olduğudur.

"NİÇİN ATATÜRK'Ü" yazmak, hele hele ölümünden sonra, isterse üzerinden yıllar, yıllar geçmiş olsa da, bir hüzün, bir matem ortamından sıyrılıp gerçeklere ulaşmak bir başka hüner ister.

Zaten tarihe mal olmuş **Atatürk** gibi büyük liderler, **"O"**nun gibi olağanüstü vatanseverler, üzerinden çok uzun yıllar geçse dahi özleri ile, yaptıklarıyla ve söyledikleriyle büyük bir toplumu, hatta bütün bir **Ulusu** aydınlatmaya, yön vermeye devam ederler.

Hepimiz kabul ederiz ki, tarihe artık mal olmuş kişiliği ile çok uzun yıllar geçse de yaptıklarıyla ve söyledikleriyle anılmaya devam edilen böyle büyük önderler, kahramanlar doğaldır ki hem yaşadıkları çağa, hem de ileriye dönük çağlara damgalarını vurmuş ve mazlum milletler için birer nurlu meşale, güvenilir bir rehber olmuşlardır.

Atatürk, çöken bir **İmparatorluğun** ardından, **Milletin** bağımsızlığının tehlikeye girdiğini sezmiş ve bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için pek çok fedakarlıklarda bulunmuştur.

Şu, göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır ki, **Mustafa Kemal**'in **Vatanı** ve **Milleti** için yaptığı tüm fedakarlıklar,

onun inançlı yapısı sonucu ortaya çıkan güzel ahlak özellikleridir.

Atatürk, gerek etkileyici kişiliği, gerekse ahlaki meziyetleri ile tüm dünyanın kalbinde taht kurmuş, eşsiz bir liderdir.

Çöküş arifesinde olan, enkaz haline gelmiş bir **İmparatorluğun**, kölelik tehdidi ile karşı karşıya kaldığını sezinlemiş, **Milletimizi** esaretten kurtarmak için büyük bir **Milli Kurtuluş** hareketi başlatmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın ağır koşulları altında bile, **Ulusun** egemenlik ilkesine, parlamenter demokrasiye bağlılığını ve özgürlük içinde kendi kendine yetebilme yeteneğini bütün dünyaya göstermiş olan **Türk Ulusu, Atatürk**'ün hedeflediği çağdaşlığı ve kalkınma savaşını da demokratik rejim içinde zafere ulaşarak kazanacaktır.

Atatürk, **Millî Mücadelede;**

"Millî birliği temin eden eşsiz bir lider, muharebe meydanlarında efsanevî bir kumandan, devlet kuran büyük siyaset adamı, milletin çehresini değiştiren kudretli bir devrimcidir."

Bu vasıflarıyla, insanlık tarihinin tanıdığı en büyük liderlerinden biri olduğunda şüphe yoktur.

Kahramanlık ve yüksek insanlık meziyetlerini en yüksek seviyede taşıdığında dünya tarihçileri ve fikir adamları tereddütsüz birleşmektedir.

Tarihin büyük tanıdığı şahsiyetlerle mukayesesi yapıldığı zaman türlü bakımlardan bariz üstünlükleri göze çarpmaktadır.

Bir kere bütün bu dehalara üstün tarafı, hem fikir hem hareket adamı oluşudur. O, fikri ve hareketi kişiliğinde birleştirmiş bir lider idi.

İnsanlık tarihi boyunca hiçbir lider, halkını, reformları ve memleketin var oluşu ile ilgili en önemli olan şeyleri **O'**nun gibi anlatamamıştır. Hepsini teker teker ele almış ve mutlaka başarmıştır.

Ama en önemlisi halkına, yılların erozyona uğrattığı güvenini tekrar sağlamış olmasıdır. **Türk Ulusunun** tüm insanlığın karşısında saygın bir **Millet** olduğunu dünyaya kabul ettirmiştir.

Türk Ulusuna böyle bir milli ruhu aşılayabilmek, bu duyguyu canlandırmak, **Atatürk**'ün **Türkiye** için yaptığı en önemli atılımdı.

O büyük bir **Kumandan** olarak birçok savaşı kazanmış, bir lider olarak kitleleri etkilemiş, bir devlet adamı olarak başarılı bir yönetim sergilemiş ve nihayet bir devrimci olarak bir toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve hukuki yapısını kökten değiştirmeyi başarmış; dünya tarihindeki en üstün şahsiyetlerden birisi olmuştur.

Tarih onu **Türk Ulusunun** en şerefli evlatları ve insanlığın en büyük liderleri arasında saymakta ve saymaya devam ede gelecektir.

Atatürk, **Milletin** tarihi seyrini değiştirebilecek üstün meziyetleri sayesinde, **Memleketi** askeri ve siyasî zaferlerle uçurumun kenarından kurtarmıştır.

Dünya tarihinde, her türlü imkansızlığa rağmen inandığı fikri uygulama sahasına dökmüş. ***"Ya istiklal, ya ölüm!"*** parolası ile bir **Millî Mücadele** kazanmış, arkasından yepyeni hüviyette bir çağdaş bir **Millet** ve **Devlet** yaratmış lider yok gibidir.

İçinde bulunduğu şartları değerlendirmede, engelleri ortadan kaldırmada gösterdiği büyük başarı **Atatürk**'ün ayrı bir özelliğini teşkil etmektedir.

Diyebiliriz ki **Atatürk**, **Türk** toplumunda sadece çağdaşlaşma gereğini gördüğü için değil, bu çağdaşlaşmayı en kısa zamanda gerçekleştirecek yolu gösterdiği için ve nihayet çağdaşlaşmaya engel olan etkenleri cesaretle bertaraf ettiği için büyüktür. Esasen ***"Modern Türkiye'nin Kurucusu"*** sıfatını da işte bu büyüklüğünden almaktadır.

Evrensel bir gerçektir ki, **Atatürk** yalnızca **Türkiye Cumhuriyeti**'nin değil, insanlığın geleceğinde de yaşamaktadır.

Bu gerçeği kavrayamadık, yolumuza bu gerçeğin ışığını tutamadık, tam bir bilinçle bu gerçeğin aydınlığında yürüyemedik

Bunu somut örneğini **15 Kasım 1938**'de, **Atatürk**'ün ölümünden beş gün sonra **Payami Safa**'nın **Cumhuriyet Gazetesi'ndeki** yazısından alınan şu sözlerden yola çıkarak görebiliriz:

"Atatürk'ten evvel Türkiye, bütün dünyada Kızıl Sultanıyla, fesiyle, çarşafıyla, İstanbul'un hamalları, köpekleri ve yangınlarıyla, Eyüp'ün mezarlıklarıyla meşhurdu.
Bugün Atatürk'ün zamanından bahseden bütün dünya gazeteleri "O"nun kurduğu Yeni Türkiye'nin ulusal ve çağdaş haklarını sayıyorlar.
Zaferler, devrimler, bozkırlar ortasında yükselen modern şehirler, fabrikalar...
Ve bütün dünyaya örnek, yalansız bir barış politikası...
Dün Mustafa Kemal'i bir "Eşkıya Reisi" telakki etmiş olan Avrupa, bugün "O"nu kendi beşeri davasına hizmet etmiş büyük evlatlarından biri gibi selamlıyor ve kaybolmasına yanıyor."

Türkiye'nin **21.** yüzyılda, büyük önderin hedef gösterdiği ***"Muasır Medeniyetler"*** arasında yer alması ve ülkemizin ***"Lider Ülke Türkiye"*** olması için **Atatürk**'ün açtığı bu yolda emin adımlarla ilerlenmesi gerekmektedir.

Atatürk tüm yaşamı boyunca hiç bencil olmamıştır. O, ne başka ulusları ve o ulusların insanlarını küçük görmüş, ne de kendi ulusunu üstün ırk görüşü ile sarmalamıştır.

Gerçi her zaman ulusu ile övünmüş, ona her zaman gururla ve güvenle sarılmış, ama başka ulusları ve onların insanlarını hiçbir zaman dışlamamıştır.

O, tüm yaşamı boyunca sergilediği insancıl davranışlarıyla **Batılıların** deyişi ile tam bir **"İnsancıl Çizgi"** içinde yaşamını sürdürmüştür.

Kendi ulusunun mutluluğu kadar, diğer ulusların ve tüm insanlığın mutluluğunu istemeyi, kendi milletinin mutluluğu için esas almıştır.

Yine **O'**na göre; eğer tüm uluslar birbirlerine saygı içinde, bir mutluluk noktasına gelecek olurlarsa, dünyada dirlik, düzenlik, barış, insanlar arasında da sevgi, saygı, hoşgörü ve anlayış ortamı ortaya çıkacaktır.

Bu konuda ve bu bağlamda söylediği birçok söz şu anda **O'**nun yaşam çizgisinin bir kanıtı halinde önümüzde durmaktadır.

Türk Milleti olarak dünyada böyle insancıl görüş ve anlayışı ortaya koyan bir lidere sahip olmamız ayrıca bir onur konusu olmaktadır. **O; Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın** zaferle sonuçlanmasından sonra, ilk iş olarak kılıcını kınına sokarak ulusunun yarınlarına ışık olmayı seçmiştir.

Atatürk gerçeğin, gerçekliğin insanıdır; sağduyunun ve ince görüşün adamıdır. Nerde ne yaptı, neye karar verdi ise daima en iyisini yapmış, en hayırlısına karar vermiştir.

Halkın eğilimlerini çok iyi sezen ve ruhlara sızmasını bilen, bilinçli devrimciliği sayesindedir ki müşterek arzu ve eğilimler kolayca **Ulusal** bir ülkü haline gelebilmiştir.

Giriştiği mücadelenin başından sonuna kadar **Türk Milletinin** yüksek vasıflarına güvenmiş, kazanılan her türlü zaferin milletin eseri olduğunu söylemiştir.

Bütün girişimlerinde **Vatan** ve **Millet** sevgisine dayanmış, kudretli kişiliği ve gerçeği sezişe dayanan ikna kuvvetiyle kitleleri sürükleyebilecek bir lider olduğunu göstermiştir.

Ulusal Kurtuluşa bayrak olan fikirleri, görüşleri ve ölmez eseriyle, tesirleri **Memleket** sınırlarını aşmış, mazlum **milletlerin** bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinde bir manevi güç olmuştur.

Atatürk yaratıcısı, yapıcısı olduğu **"Türk Devrimini"** anlatırken şöyle diyordu:

"Bu devrim, yüksek bir insani ülkü ile birleşmiş vatanperverlik eseridir. Çocuklarına bütün güzellikleri ve bütün büyüklükleri görmek ve aynı zamanda bütün sefaletlere acımak sanatını öğretmektedir..."

Kendisi de oluşturduğu devrimin imanlı bir yapıcısı sıfatıyla bütün dünyaya açık yürekle, samimiyetle ve dostlukla bakıyordu.

Gerçekten, ***"Ne Mutlu Türküm Diyene!.."*** vecizesiyle kalplere **Ulusal** bir inancı adeta perçinleyen **Atatürk**, aynı zamanda insanlık idealinin ve insan sevgisinin de sembolü idi.

Yabancıların, ***"Düşmanlarınız kimlerdir?"*** sorusuna, ***"Biz kimsenin düşmanı değiliz; yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız!"*** cevabını veriyordu.

İşte bu insancıl yönü iledir ki tamamen **Milli** nitelik taşıyan **"Atatürk Devrimciliği"** aynı zamanda bütün insanlığın hayranlığını da üzerinde toplamaktadır.

Milletine bu kadar büyük bir miras bırakan, hayata gözlerini rahatça kapayan pek az adam yetişmiş ya da belki de hiç yetişmemiştir.

İşte, bu nedenledir ki, ne bahasına olursa olsun **Çağdaş Atatürk**'ün **Türkiye**'si olmak, ilk ve tek hedefimizdir ve bu hedef mutlaka gerçekleşecektir.

Yeryüzünde destan yazan, destanı yazılması gereken, yıllar öncesinden çağı aşan çok az insan vardır. İşte o insanlardan biri **Mustafa Kemal Atatürk**'tür.

Bir durumu o günlerin bakış açısından, bugünlere ve hatta geleceğe taşımak doğaldır ki, geçmişi de kapsayan bir bütünlük içerir. Ama geçmiş; aşılması gereken bir değişimi de öneriyorsa, geçmişe saplanıp kalmak, şimdinin içinde oyalanarak, geleceği özlenen duruma taşımaktan uzaklaştırır.

Bir düşünceyi geliştirmek, çağa taşımak, geleceğe bırakmak bireysel ve toplumsal gelişmeyi de işaretler.

Çağın önderlerini; sanat, edebiyat, bilim, felsefe ve liderlerin ürettiklerini ya da gösterdiklerinin ötesini görmek, geçmişi yapanların da yüzlerce yıl kalıcılığını sağlar.

Dünya liderlerine baktığımızda bin yılı aşan tek lider **Atatürk'tür**. Diğer liderlerin anıtları bile kalmadı.

Ama görüyoruz ki **Türkiye,** tam da şimdi **Atatürk**'ün bıraktıklarını geleceğe taşıyabilmesi için **O**'nu en iyi anlama, yorumlama ve ***"NİÇİN ATATÜRK?"*** sualine yüreklice cevap sürecine girmesi gerekir.

Unutmayalım ki; **Atatürk**, gerek ileri görüşü, gerek etkileyici kişiliği, gerekse ahlaki meziyetleri ile tüm dünyanın kalbinde taht kurmuş, eşsiz bir liderdir.

***

"ATATÜRK'Ü SEVMEK VE ANLAMAK..."

Hepimiz kabul ederiz ki, **Atatürk** devriminin ölümsüzlüğü kültürel, siyasal, ekonomik bütünlük içinde **Türk** toplumunun insanca ve çağı aşan bir yaşam kurmayı amaçlamasından kaynaklanır.

Taşıdığı evrensel özün de nedeni budur.

Bana kalırsa bu bütünlük kavranamadığı için **Türk** devrimi de, **Atatürk** de gereği ölçüde anlaşılabilmiş değildir.

Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni, **Atatürk** devrimlerinin insanlığa örnek bir ürünü olduğu gerçeği çok geçmeden unutulduğu için, yeni kuşaklar bu gerçeği, yani varlık kaynaklarını hemen hiç öğrenememiş, öğretilmemiş, bilmemiş, bilememiştir.

Atatürk'ün fikir ve düşüncelerinin özünü, her türlü dogmatik unsurdan sıyrılmış akılcı bir dünya görüşüdür. **Memleket** gerçeklerinden kaynaklanan, problemler karşısında aklın ve ilmin rehberliğini kabul eden bu gerçekçi görüş, ge-

rek **Türk Bağımsızlık Savaşının** gerekse onu izleyen **Türk Çağdaşlaşma Hareketinin** esasını oluşturmaktadır.

Atatürk'ün;

"İlke ve Devrimlerine, Cumhuriyetin kazanımlarına, Laik ve Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne, Sosyal Hukuk Devleti İlkesine, Demokrasiye gönülden bağlı, milli birlik ve bölünmez bütünlüğe sahip çıkan, tarihini, öz değerlerini iyi bilen, evrensel değerleri, bilimin, aklın üstünlüğünü benimseyen, eleştirel düşünce sistemine sahip, bilgiye ve düşünceye saygılı, toplum ve ülke sorunlarına duyarlı, insan haklarına saygılı, sorumluluklarını en iyi biçimde yerine getiren, yurttaşlık bilincine sahip bireyler, gençler yetiştirdiğimiz sürece..."

"O"; hep yaşayacak ve yaşatılacaktır.

Türk toplumu **Atatürk**'ün **1923 Cumhuriyet** aydınlanması ve devrimleri ile başlayan büyük yürüyüşü içinde tüm engellere karşın, çağı aşmaya yönelik büyük bir kültürel birikim ve güçlü toplumsal yapı oluşturmayı başarmıştır.

Bu yapı artık insanca bir yaşamın demokratik ilkelerinden vazgeçmeyeceğini, insanlık için ayakta kaldıkça, hiçbir gücün **Türkiye Cumhuriyeti**'nin demokratik gelişmesini engelleyemeyeceğini tartışmaya yer bırakmayacak ölçüde kanıtlamıştır.

Çünkü, ***"Tam Bağımsızlık"*** ilkesinden doğan **Türkiye Cumhuriyeti**; ***"Yurtta Barış, Dünyada Barış"*** ilkesiyle beslenmekte, çağdaş ve insanca yaşamın tüm insanlığa mal olmasını beklemektedir.

Şüphesiz, **Atatürk** dünyada benzerine az rastlanan bir liderdir. Kendisi **Türk Devletini** bizlere, özellikle de tüm kalbiyle güvendiği gençlere emanet etmiştir.

İnanıyorum ki;

"Türk Milletinin bağrından, onun izini süren yüzlerce, hatta binlerce Atatürk çıkaracaktır."

Ancak, bir **Mustafa Kemal Paşa'dan** bir **Atatürk** gerçeğine ulaşma yolunda etrafımıza bir göz attığımızda şunları rahatlıkla gözlemlemekteyiz:

Yanmış, yıkılmış, kanlara bulanmış savaş meydanları…
Ateşler içinde bir ülke…

Toprakları işgal edilmiş, parçalanmış, kendisini emperyalist güçlere adeta teslim eden bir millet…

Yokluk, sefalet ve açlıktan çaresiz kalmış öbek öbek insanlar…

Genci, yaşlısıyla, kadınıyla cepheden cepheye koşan bağımsızlık tutkulusu bir toplum...

İşgalcilerle işbirliği yapan yeteneksiz yöneticiler ve kimi vatan hainleri…

Yüzyıllardır üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun çöküş çığlıkları…

Manzara bu…

Tam bağımsız bir ülke için, halk için, uygarlık yolunda ilerlemek için bu vatan kurtulmalıydı.

Bunun için de bu ülkenin üzerine yeni bir güneşin doğması gerekiyordu.

Hasta ve yorgun düşen bir milleti şahlandıracak, yaralarını saracak bir lider gerekiyordu.

Bu lider Anadolu'nun bağrından yurdumuzun üzerine bir güneş gibi doğdu…

Diyar diyar gezdi Anadolu'yu.

İnançlıydı, cesurdu, kararlıydı …

Kimsenin görmediğini gördü.

Uzattı ellerini yurdumun insanlarına, birleştirdi onları işgalcilere ve vatan hainlerine karşı…

Tarihin yazgısını değiştirmenin zamanı gelmişti.

O artık bir efsane olmuştu halkının arasında…

Herkes O'na inanıyordu.

Özgürlük ve bağımsızlık O'nun karakteriydi.

Bu ülkü etrafında birleştirdi halkımızı…

Böyle verildi Ulusal Kurtuluş Mücadelesi…

Gücünü yalnız halkından alan Cumhuriyeti kurdu…

Ama asıl savaş ondan sonra başlıyordu…

Kolay değildi bir milletin yaralarını sarmak…

Devrimleriyle hızla kalkınmaya başladı ulusumuz.
Siz yine de bir sorun kendinize;
Nasıl kuruldu bu devlet?
Nasıl oluştu bu millet?...
Unutmayalım ki, şimdi biz dünyaya O'nun mavi gözleriyle bakıyoruz...

Şöyle tarihin tozlu sayfalarına bir göz atın, hangi lider kaldı, halkının bu kadar sevgisini taşıyan...

Yalnız O'nun adı kaldı bu günlerde sadece.

Atatürk'ü anlamak göz boyamak değil, her birimizin **Mustafa Kemal olabilmesidir...**

O'nun gösterdiği yöne hep birlikte bakabilmektir....
Çağdaşlık, uygarlık yolunda ilerlemektir...
Barış ve refah içinde yaşamaktır...
Atatürk'ü anlamak bir varoluş kavgasının adıdır...
Bu kavga yoksulluğa, gericiliğe, cehalete, tutsaklığa, dönekliğe karşı yapılan kavgadır...

Atatürk'ü anlamak dünü bilmek, bu günü yaşayabilmek, yarını görebilmektir...

Bana göre, **Cumhuriyet**; bağımsızlık ve özgürlük bayrağını elimizde sağlam ve yüksek tutmak ve onu her zaman, her şeye karşı korumak ve bunu yapabilmek için öncelikler şunlar olmalıdır:

"Kafamızı bilimle, yüreğimizi umutla ve yurt sevgisiyle, benliğimizi özgürlük ve bağımsızlık heyecanı ile doldurmak, iyiye, güzele, doğruya bağlanmak, çağı yıllar önce yakalayan Mustafa Kemal'in çağdaşlık anlayışına varabilmek!..."

İşte **Atatürk**'ümüze karşı borçlu olduğumuz minnet ve şükran hislerini böyle ödeyebiliriz; acılarımızı böyle unutabiliriz.

Atatürk her zaman **Türk Milleti'ne** güvendi, ona inandı. **Türk Milleti** de bugüne kadar **"O"**nu yalancı çıkarmadı. **"O"** her savaşta alnı açık çıktı. Yarın da böyle olacaktır.

Savaş bitmedi.

Bunu **Atatürk** söylüyor;

"Yaptıklarımızı asla yeterli göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak zorunluluğunda ve kararlılığındayız. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve çağdaş memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız."

Halbuki, **Atatürk**, idealini hayatında gerçeklik sahasına çıkaran nadir mutlu kişilerden ve ender dehalardan biridir.

"O", eşsiz eserini tamamlamış ve onu bizlere ebedi miras olarak bırakmıştır.

"O";

Bize özgür bir vatan bıraktı...

Genç ve zinde bir Cumhuriyet bıraktı...

Hamleli ve atılgan bir devrim bıraktı...

Atatürk'ü iyi **ANLAMAK**; sadece onun şahsına yönelik övücü konuşmalar yapmak, sözlü olarak takdir etmekle değil, ***"Kendisinin milletinden ne istediğini anlamak, fikir yapısını ve ilkelerini hayata geçirmek"*** demektir.

Atatürk, ilkeleriyle bize pozitivizmi temel alan bir düşünce tarzı, bir felsefe bıraktı ve şöyle dedi:

"Manevi miras olarak arkamda ne bir ayet, ne bir dogma, ne de donmuş, kalıplaşmış bir kural bırakıyorum. Benim tek manevi mirasım, bilim ve akıldır....
Dünyada her şey çok çabuk değişiyor ve gelişiyor ediyor. Mutluluk ve mutsuzluk kavramları da, zaman içinde, toplumdan topluma, bireyden bireye değişiyor.
Bu durumda, sonsuza dek geçerli çözümlerin var olduğunu öne sürmek, düşüncelerin ve bilimin sürekli değişime ve gelişime ve değişime uğradığını inkar etmek mümkün değildirdir.

Benim ne yapmaya çalıştığım, Türk milletinin iyiliği için neyi başarmaya çabaladığım herkesin malumu. Benden sonra, benim çizdiğim yolda, akıl ve bilimden hiçbir zaman ayrılmadan ilerleyecekler, benim manevi mirasçılarım olacaktır."

İnancım odur ki, **Türk Gençliği** bu felsefeden ilham almalıdır. Bunun dışında geçerli bir felsefe yoktur.

Türkiye, bir devlet için üç nesil gibi kısa sayılacak bir sürede, kurucularının hayal ettiği ve hedeflediği birçok hedefe varmıştır.

Şimdi yapılması gereken bu **Atatürk**'ün ortaya koyduğu bu felsefe yolunda yola devam etmektir.

Kimi gençler, bazılarının içlerinde sinsice yeşertmek isteyebilecekleri şüpheye hepimizden daha fazla açıktır. Ama bu gençlerin de, her şeyden önce birer **Türk** olduklarını ve **Atatürk** ülküsünün onların da yüreğini doldurması gerektiğini unutmamalıyız.

Bu öncelikli hedefin izlenmesinde, hepimize ayrı ayrı sorumluluklar düşmektedir.

Bugün göstereceğimiz çabalar, yapacağımız fedakarlıklar sayesindedir ki, yarın çocuklarımız gurur ve onur duydukları bir Türkiye'de yaşayacaklardır.

Yarınlarımız için daha büyük ve her zaman büyük bir Türkiye!...

Yarınlarımız için daha güçlü ve her zaman daha güçlü bir Türkiye!...

Yarınlarımız için daha güzel ve her zaman güzel bir Türkiye!...

Evet; **Mustafa Kemal**'i **Atatürk**'ü sevmek demek;.

Mustafa Kemal'i, Atatürk'ü Vatan ve Namus bilmektir...

"O"nu "Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür..." gençler gibi sevmektir...

Bağımsızlığı ve özgürlüğü sever gibi sevmektir...

Gelişmiş, büyük Türkiye'yi sevmektir...

Cumhuriyet'i...Devrimciliği... Laikliği... Sever gibi sevmektir...

Mustafa Kemal'i, Atatürk'ü sevmek...

Anti emperyalizmi sever gibi...

Sömürgeciliğe karşı duranları sever gibi...

Türkiye'nin çınarlarını, çiçeklerini, bozkırlarını, bataklıklarını, denizlerini, havasını, kuşunu, kurdunu sever gibi....

Dünyanın aç ve yoksul çocuklarını sever gibi...

Çocuklarımızı sever gibi...

İnsanları, doğayı sever gibi...

Dünyayı, iyiyi, doğruyu, güzeli sever gibi, sevmek gibi...

Dağlarda çoban ateşleri yakacakları sevmek gibi...

Mustafa Kemal'i **Atatürk**'ü sevmek...

"O"nun bildiği gibi, "Memleketimizin halini, ihtiyacını milletimizin elemlerini ve emellerini" bilmek...

Mustafa Kemal'i **Atatürk**'ü sevmek...

Sevdasını Vatan...

Sevdasını Namus...

Sevdasını Bayrak...

Sevdasını Türkiye bilenler gibi sevmek...

Esaret altında yaşamaktansa...

Bu yoksul ve bitap milleti ayağa kaldıramamaktansa...

Onun kazanımlarını koruyamamaktansa...

Türkiye'yi çağdaş medeniyete, çağdaş; bilimde teknolojide, eğitimde, sağlıkta, adalette, emekte gelişmiş, çalışanın kazanacağı,eşit,kardeş, özgür insanların yaşadığı ülkelerin düzeyine ulaştıramamaktansa...

Türkiye'yi tam bağımsızlık ilkesiyle yönetememektense...

Türkiye'yi bilimden, aydınlıktan koparmaktansa...

Tüm bunlara karşı olmaktır

Mustafa Kemal'i Atatürk'ü sevmek;

"Vatan ve Namus" demek...

Başka da hiçbir şey demek değil...

Düşmanlarına, döneklere, eski ve yeni mandacılara, takiyecilere, yalancılara, bin bir suratlı para kölelerine, mezarının önünde ağlayıp eğilip, sana ve devrimlerine kalleşlik edenlere inat...

Mustafa Kemal'i, Atatürk'ü her zamankinden daha çok sevmektir...

Bizler, sizler, onlar hiçbirimiz önemli değiliz... Bir şey önemlidir:

Türkiye!...

Türkiye!...

Türkiye'yi Sevelim!

Bu satırlar benim en içten düşüncelerimi eksiksiz dile getiriyor.

Çünkü kanımca, hayatta varoluş sebebimiz, hedeflediğimiz ülküye ulaşacağımıza olan inancımızdan başka bir şey değil.

Türkiye'nin simgelediği **Atatürk**'ün o yüce ülküsü karşısında;

"Birer birey olarak ne ifade edebiliriz? Kabul etmek durumundayız ki; hem pek bir şey ifade etmiyoruz, hatta hiçbir şey ifade etmiyoruz da aynı zamanda her şeyi ifade ediyoruz."

Hepimiz görüyor ve kabul ediyoruz ki;

"Aynı ülkünün etrafında kenetlenmiş, aynı bayrak altında toplanmış, nesillerin ötesinde bu ülkünün peşine düşmüş yetmiş milyon kişi, eninde sonunda "İnsanlık Tarihine" damgasını vuracaktır."

Bu ülkünün adı "**Türkiye**" olduğunda, daha da büyür, daha da güzelleşir.

Bu ülkü, kurucusu büyük **Atatürk**'ün düşüncelerinde ve **Türk** halkına gösterdiği yolda hep canlı kalacaktır.

Atatürk'ün bizlere anlatmağa çalıştığı çağdaş uygarlık seviyesine ancak ileri doğru yapılan hamlelerle ulaşabiliriz.

Genç **Atatürk Cumhuriyetimizin** kurulduğu günlerde geçerli olan her düşüncenin, bugün de hala güncelliğini koruduğunu düşünmüyorum.

Dünyadaki değişimler, düşüncelerde, değerlerde de değişimlere sebep oluyor.

Ancak öyle bazı değerler vardır ki, ebedi olurlar. **"Laiklik ve Devletin Bölünmezliği"** bu değerlerdendir.

Artık burada sözü Belçika'da yaşayan **Türk Kültürünü ve Tarihini Yaşatma Derneği Başkanı Daniel Dumoulin'nin "Atatürk'ten Düşünceler" kitabından aldığım bir sözünü dile getirmek istiyorum.**

Şöyle diyor:

"Unutma Türkiye; Atatürk'ü Allah'a borçlusun. Geriye kalan her şeyi de; Atatürk'e..."

Ve ben diyorum ki;

İŞTE "NİÇİN ATATÜRK'E" VERİLECEK EN GÜZEL CEVAP...

-KRONOLOJİK SIRALAMA-

30 Ekim 1918 Rauf (Orbay)'nı Mondros Mütarekesini imzalaması.

31 Ekim 1918 Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Komutanı olması.

7 Kasım 1918 Yıldırım Orduları Gurubunun lağvedilmesi.

9 Kasım 1918 Ahmet İzzet Paşa Hükümetinin çekilmesi.

13 Kasım 1918 Müttefik donanmalarının İstanbul Limanına demirlemesi.

13 Kasım 1918 Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönüşü.

21 Kasım 1918 Padişah Vahdettin'in Meclisi Mebusanı dağıtması.

2 Aralık 1918 İzmir'de "Müdafaa Hukuku Osmaniye Cemiyeti"nin açılışı.

2 Aralık 1918 "Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti"nin açılması.

1 Ocak 1919 İngilizlerin Ayıntab (Gaziantep)i işgal etmesi.

18 Ocak 1919 Paris Konferansının Versailles'te açılması .

22 Şubat 1919 Maraş (Kahramanmaraş)ın işgal edilmesi.

3 Mart 1919 Erzurum'da Doğu AnadoluMüdafaai Hukuk Cemiyeti açılması.

7 Mart 1919 Damat Ferit'in Sadrazam (Başbakan) olması.

24 Mart 1919 Urfa (Şanlıurfa)nın düşman tarafından işgali.

29 Mart 1919 İtalyanların Antalya'ya çıkması.

30 Nisan 1919 Mustafa kemal'in 9. Ordu Müfettişliğine tayini.

11 Mayıs 1919 İtalyanların Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgali.

15 Mayıs 1919 Yunanlıların İzmir'e asker çıkarması.

15 Mayıs 1919 "İzmir Reddi İlhak Cemiyeti"nin kurulması.

16 Mayıs 1919 Mustafa Kemal'in Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan ayrılışı.

19 Mayıs 1919 Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basması.

23 Mayıs 1919 Yunanlıların Aydın'a girmesi ve şehri yakması.

28 Mayıs 1919 Ödemiş'te Yunanlılarla ilk silahlı çatışmanın olması.

12 Haziran 1919 Mustafa Kemal'in Amasya'ya gelmesi.

15 Haziran 1919 9. Ordu Müfettişliğinin kaldırılması.

21 Haziran 1919 Amasya Genelgesinin imzalanması ve duyurulması.

23 Haziran 1919 Mustafa Kemal'in İstanbul'a geri çağrılması.

23 Haziran 1919 Bir Rus Generalin Amasya'ya gelişi.

7 Temmuz 1919 Padişahtan gelen Mustafa Kemal'i geri çağırma telgrafı.

8 Temmuz 1919 Mustafa Kemal'in görevinden azledildiğine dair telgraf.

8 Temmuz 1919 Mustafa Kemal'in askerlikten istifasını Padişaha bildirmesi.

23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresinin toplanması.

6 Ağustos 1919 Erzurum Kongresinin çalışmalarını tamamlaması.

4 Eylül 1919 Sivas Kongresinin toplanması.

7 Eylül 1919 Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin kurulması.

11 Eylül 1919 Mustafa Kemal Başkanlığında Temsilciler Heyetinin seçimi.

12 Eylül 1919 Anadolu - İstanbul arasındaki telgraf görüşmelerinin kesilmesi.

12 Eylül 1919 Devlet gelirlerinin kısmen Kuvayı Milliyeye yönlendirilmesi.

22 Eylül 1919Balıkesir civarında Aznavur Ahmet'in isyanı.

5 Ekim 1919 Damat Ferit Hükümetinin çekilmesi.

1 Kasım 1919 İngilizlerin Antep, Maraş ve Urfa'dan çekilmesi.

1 Kasım 1919 Fransızların Antep, Malaş ve Urfa'yı işgali.

7 Kasım 1919 Mustafa Kemal'in Erzurum Milletvekili seçilmesi.

27 Aralık 1919 Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Ankara gelişi.

10 Ocak 1920 Hakimiyeti Milliye Gazetesinin yayına başlaması.

12 Ocak 1920 Meclisin İstanbul'da toplanması.

21 Ocak 1920 Milli güçlerin Maraş'ta Fransızlara sadırışı.

28 Ocak 1920 Meclisi Mebusanın "Misakı Milli –Ulusal And"ı onaylaması.

9 Şubat 1920 Fransızların Maraş'tan çekilmesi.

16 Şubat 1920 Aznavur Ahmet'in yeniden baş kaldırması.

3 Mart 1920 Ali Paşa Hükümetinin istifası ve Salih Paşanın yeni hükümeti.

15 Mart 1920 Rauf (Orbay)-Ziya (Gökalp)-Fethi (Okyar)ın Malta sürgünü.

16 Mart 1920 İstanbul'un resmen işgali.

18 Mart 1920 Meclisi Mebusanın kendini kapatması.

19 Mart 1920 Mustafa Kemal'in Meclisi Ankara'da toplantıya daveti.

20 Mart 1920 Anadolu demiryolları işletmesinin Milli güçlerce işletilmesi.

2 Nisan 1920 Salih Paşa Hükümetinin çekilmesi.

5 Nisan 1920 Damat Ferit'in yeniden Sadrazam (Başbakan) olması.

8 Nisan 1920 Toroslarda Fransızlarla çarpışmaların başlaması.

11 Nisan 1920 Urfa'nın Fransızlardan kurtarılması.

11 Nisan 1919 Padişahın Meclisi Mebusanı yeniden feshi.

11 Nisan 1920 Şeyhülislamın Kuvayı Milliye aleyhinde fetva vermesi.

13 Nisan 1920 Bolu ve Düzce'de ayaklanmalar.

19 Nisan 1920 Beypazarı isyanı.

20 Nisan 1920 A.B.D.nin bağımsız Ermenistan kurulmasına olur vermesi.

23 Nisan 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı

24 Nisan 1920 Mustafa Kemal'in Meclis Başkanlığına seçilmesi

24 Nisan 1920 Geçici bir Bakanlar Kurulunun kurulması.

29 Nisan 1920 Vatana İhanet Kanununun çıkartılması.

3 Mayıs 1920 Tüm. Kom. Mahmut Beyin isyancılarca Hendek'te öldürülmesi.

5 Mayıs 1920 İstanbul'a karşı Anadolu Fetvalarının yayınlanması.

8 Mayıs 1920 Pozantı'da Fransız askerlerinin sarılması.

11 Mayıs 1920 Mustafa kemal ve Arkadaşlarının İstanbul'ca idam kararları.

11 Mayıs 1920 Dışişleri Bakanın bir heyetle Moskova'ya hareketi.

14 Mayıs 1920 Yenihan isyanı.

19 Mayıs 1920 Damat Ferit'in Ankara tarafından Vatan haini ilanı.

24 Mayıs 1920 M.Kemal ve arkadaşlarının idam kararının Padişahca onayı.

28 Mayıs 1920 Pozantı'da Fransız birliklerinin esir alınması

28 Mayıs 1920 Tokat isyanı.

30 Mayıs 1920 Türkiye – Fransa arasında ateşkes anlaşmasının imzası.

9 Haziran 1920 Doğu'da Ermenistan'a karşı Olağanüstü Hal ilanı.

14 Haziran 1920 Yozgat isyanı.

22 Haziran 1920 Yunan birliklerinin Anadolu'da ilerlemeye başlaması .

30 Haziran 1920 Yunan ordusunun Balıkesir'e girmesi.

2 Temmuz 1920 Bandırma, Kirmasti ve Gönen'in Yunan işgali altına düşmesi.

8 Temmuz 1920 Yunanlıların Bursa'yı işgali.

20 Temmuz 1920 Yunanlıların Tekirdağ'ı işgali.

25 Temmuz 1920 Yunanlıların Edirne'yi işgali.

10 Ağustos 1920 Sevr Anlaşmasının imzalanması.

24 Ağustos 1920 Ankara ile Moskova arasında diplomatik ilişki kurulması.

1 Eylül 1920 Bir delegemizin Baki'deki Doğu Halkları Kongresine katılması.

18 Eylül 1920 İstiklal Mahkemelerinin çalışmaya başlaması.

22 Eylül 1920 İlk Rus yardımının Trabzon'a gelmesi.

28 Eylül 1920 Kazım Karabekir Paşanın Ermenistan seferini başlatması.

19 Ekim 1920 Ermenistan'ın Batı Devletlerini yardıma çağırması.

19 Ekim 1920 Sovyetlerin Sevr Anlaşmasını tanımadıklarını ilan etmesi.

20 Ekim 1920 Damat Ferit'in çekilmesi ve Tevfik Paşanın Hükümeti kurması.

2 Kasım 1920 Milli Güçlerin Kars' girişi.

21 Kasım 1920 Ali Fuat Paşanın Moskova'ya hareket etmesi.

22 Kasım 1920 Wilson'un Doğu illerinin Ermenistan'a bırakılması açıklaması.

22 Kasım 1920 Kızılordunun Ermenistan topraklarına girmesi.

22 Kasım 1920 Ermenistan'da bir Sovyet Cumhuriyeti kurulduğunun ilanı.

3 Aralık 1920 Ermenistan ile Gümrü Anlaşmasının imzalanması.

4 Aralık 1920 Rusların Kazım Karabekir'den dolayı ültimatom vermeleri.

29 Aralık 1920 Çerkez Ethem'in bir Kuvayı Milliye Alayına saldırması.

5 Ocak 1921 Çerkez Ethem'in Yunan tarafına geçmesi.

6 Ocak 1921 Yunanlıların saldırıya geçişi.

9/10 Ocak 1921 Birinci İnönü Meydan Savaşı.

20 Ocak 1921 Anayasanın Meclisçe kabulü.

28 Ocak 1921 Bakü Konferansına katılan delegenin Trabzon'da öldürülmesi.

8 Şubat 1921 Antep'e "Gaziantep" adının verilmesi.

23 Şubat 1921 Londra Konferansının toplanması.

1 Mart 1921 Afganistan ile bir "Dostluk Anlaşması" imzalanması.

1 Mart 1921 Mustafa Kemal Paşanın Meclisteki açılış konuşması.

11 Mart 1921 Milli Birliklerin Batum'u işgal etmeleri.

12 Mart 1921 İstiklal Marşımızın kabulü.

12 Mart 1921 Londra Konferansının dağılması.

13 Mart 1921 İtalyanların kuvvetleri çekmelerini kabul etmesi.

15 Mart 1921 Talat Paşanın Berlin'de öldürülmesi.

16 Mart 1921 Moskova Anlaşmasının imzalanması.

16 Mart 1921 Türkiye'nin Batum'dan çekilmeyi kabul etmesi.

23 Mart 1921 Yunanlıların yeniden saldırıya geçmesi.

31 Mart/1 Nisan 1921 İkinci İnönü Zaferi.

10 Mayıs 1921 Mecliste Müdafaai Hukuk gurubunun kurulması.

30 Haziran 1921 Çocuk Esirgeme Kurumunun kurulması.

5 Temmuz 1921 İtalyanların Antalya Bölgesinden tamamen çekilmesi.

10 Temmuz 1921 Yunanlıların Ankara'ya doğru tekrar saldırıya geçmesi.

19 Temmuz 1921 Yunanlıların Eskişehir, Afyon ve Kütahya'yı ele geçirmesi.

5 Ağustos 1921 Mustafa Kemal'in Başkumandan seçilmesi.

12 Ağustos 1921 Mustafa Kemal'in Sakarya Cephesine gidiş.

23 Ağustos 1921 Sakarya Meydan Savaşının başlaması.

13 Eylül 1921 Sakarya Zaferinin kazanılması.

19 Eylül 1921 Mustafa Kemal'e "Gazi" unvanı ve "Mareşal" rütbesi verilmesi.

13 Ekim 1921 Rusya ve üç Sovyet Cumhuriyeti ile Kars Anlaşmasının imzalanması.

20 Ekim 1921 Fransızlarla Ankara Anlaşmasının imzalanması

30 Ekim 1921 Malta'ya sürgün edilmiş olan Türklerin Yurda dönüşleri.

30 Ekim 1921 Anadolu'da tutuklanan İngiliz askeri personelin geri gönderilmesi.

1 Mart 1922 Mustafa Kemal Meclisi açış Konuşması.

26 Haziran 1922 İran'in Anakara Hükümetini tanıması.

8 Temmuz 1922 Bakanlar Kurulunun Meclis Başkanı yerine Genel Kurulca seçilmesi hakkındaki muhalefet önerisinin kabul edilmesi.

12 Temmuz 1922 Rauf (Orbay)'ın Bakanlar Kurulu Başkanlığına seçilmesi.

31 Temmuz 1922 İstiklal Mahkemeleri yargıçlarının Milletvekilerinden seçilmesi Kanununun kabul edilmesi.

4 Ağustos 1922 Gazi Mustafa Kemal Paşa, Rauf (Orbay), Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ve Refet (Bele) Paşa arasında Keçiören'de toplantı yapılması.

5 Ağustos 1922 Gazi Mustafa Kemal'in Başkumandanlığını ve yetkilerini uzatmaya Meclisçe karar verilmesi.

26 Ağustos 1922 Büyük Taarruzun başlaması.

30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Savaşı'nın kazanılması.

1 Eylül 1922 Gazi Mustafa Kemal Paşanın; "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri..." emrini vermesi.

2 Eylül 1922 Yunan Başkumandanı Trikopis'in esir alınışı

9 Eylül 1922 İzmir'in Kurtuluşu.

18 Eylül 1922 Anadolu'nün tüm Yunan askerlerinden temizlenmesi.

23 Eylül 1922 Türk Ordusunun Çanakkale İngiliz işgal bölgesine girişi.

1 Ekim 1922 Mudanya Ateşkes Konferansının başlaması.

11 Ekim 1922 Mudanya Ateşkes Anlaşmasının imzalanması.

14 Ekim 1922 Yunanistan'ın Anlaşmayı kabul etmesi.

19 Ekim 1922 Refet Bele'nin Ankara Hükümetinin temsilcisi olarak İstanbul'a gitmesi.

19 Ekim 1922 İngiliz Başbakanı Lloyd George'nin istifası.

28 Ekim 1922 Ankara ve İstanbul Hükümetlerinin Lozan Konferansına resmen davet edilmeleri.

31 Ekim 1922 İsmet (İnönü) Paşanın Dışişleri Bakanlığına seçilmesi.

31 Ekim 1922 İsmet (İnönü) Paşanın Lozan'a gidecek heyetin başına getirilmesi.

1 Kasım 1922 Saltanatın kaldırılması.

4 Kasım 1922 Son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşanın istifası.

17 Kasım 1922 Vahdettin'in bir İngiliz savaş gemisi ile Yurttan ayrılması.

20 Kasım 1922 Lozan Konferansı toplantılarının başlaması.

25 Kasım 1922 Edirne'nin kurtuluşu.

6 Aralık 1922 Mustafa Kemal'in parti kurma girişimlerine başlaması.

14 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşanın annesinin ölümü.

29 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşanın İzmir'de Latife Hanımla evlenmesi.

30 Ocak 1923 Türk – Rum nüfus değişimi anlaşmasının imzası.

30 Ocak 1923 Savaş tutsaklarının karşılıklı olarak geri verilmesi anlaşmasının imzalanması.

4 Şubat 1923 Lozan Konferansının kesintiye uğraması.

4 Şubat 1923 Türkiye Büyük Millet Meclisinde 2.cif muhalif gurubun ortaya çıkması.

17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresinin açılması.

27 Şubat 1923 Lozan Konferansı ve İsmet Paşanın heyet Başkanlığı üzerine yapılan görüşmelerin ardından Hükümetin güven oyu alması.

1 Nisan 1923 Meclisin seçimleri yenileme kararı alması.

16 Nisan 1923 Birinci Meclisin resmen dağılması.

23 Nisan 1923 Lozan Konferansının tekrar çalışmaya başlaması.

24 Temmuz 1923 Lozan Barış Anlaşmasının imzalanması.

4 Ağustos 1923 Rauf (Ortay) Beyin Bakanlar Kurulu Başkanlığından istifası.

11 Ağustos 1923 Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci dönem çalışmalarına başlaması.

12 Ağustos 1923 Mustafa Kemal'in yeniden Meclis Başkanlığına seçilmesi.

13 Ağustos 1923 Mustafa Kemal'in yeni Meclis Başkanı sıfatı ile konuşması.

14 Ağustos 1923 Fethi (Okyar) Beyin Bakanlar Kurulu Başkanlığına seçilmesi.

23 Ağustos 1923 Meclisin Lozan Anlaşmasını onaylaması.

2 Ekim 1923 İşgal Kuvvetlerinin İstanbul'dan çekilmesi,

6 Ekim 1923 Türk Askerinin İstanbul'a girişi.

13 Ekim 1923 Anakaranın Başkent Oluşu.

29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilan edilmesi.

29 Ekim 1923 Gazi Mustafa Kemal Paşanın Cumhurbaşkanı seçilmesi.

29 Ekim 1923 İsmet (İnönü)nün Başbakanlığında ilk Cumhuriyet Hükümeti.

KAYNAKÇALAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları.
Türkiye Büyük Millet Meclisi "Gizli Celse Zabıtları" – İş Bankası Kültür Yayınları.
Meclisi Mebusan Zabıtları.
Nutuk – Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) – Türk Tarih Kurumu yayını.
Atatürk'ün Bütün Eserleri – Kaynak Yayınları.
Alman Basınında Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti –S.Eriş Ülger.
Histoire de l'Empire Ottoman – Hachette.
Suyu Arayan Adam - Süreyya Aydemir.
Atatürk'ün Hatıraları – Falih Rıfkı Atay – İş Bankası Kültür yayınları.
Atatürk ile Bir Ömür – Sabiha Gökçen – Altın Kitaplar.
Bilinmeyen Tarafı ile Atatürk – Nazif Tepedelenlioğlu.
Rıza Nur Kendini Anlatıyor – Abdurahman Dilipak – İşaret Yayın.
Tek Adam – Şevket Süreyya Aydemir.
Mustafa Kemal'den Atatürk'e – Tahsin Öztin – Hür Yayınları.
Atatürk'ün Not Defterleri – Ali Mithat İnan.
Atatürk'ün Özel Mektupları – Sadi Borak.
Ana Britanica.
Kurtuluş, Kuruluş, Cumhuriyet – Kültür Bakanlığı.
Komutan Atatürk – Celal Erikan – İş Bankası yayınları.
Çerkez Ethem Dosyası – Cemal Kutay.
Kemalist Devrim ve İdeolojisi – İsmet Giritli.
Ağabeyim Mustafa Kemal – Makbule Atadan – Ayyıldız Matbaası.
Ankara'nın İlk Günleri – Yunus Nadi – Sel Yayınları.
Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor – Sel Yayınları.
19 Mayıs – Falih Rıfkı Atay – Ulus Basımevi.
Atatürk'ün Bana Anlattıkları – Falih Rıfkı Atay – Sel Yayınları.

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları – Mustafa Onar.
Mustafa Kemal Paşa Samsun'da – Yunus Nadi – Sel Yayınları.
İnkilapçı Atatürk – Falih Rıfkı Atay – Yücel dergisi.
İki Neslin Tarihi – Ahmet Cevat Emre.
Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi – Afet İnan.
Atatürk'ün Anıları – Dr. İsmet Görgülü – Bilgi Yayınevi.
Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri - Ertuğrul Zekai Ökte – Tarihi Araştırma Vakfı.
Atatürk'ün yazdığı Yurttaşlık Bilgileri – Afet İnan – Çağdaş yayınları.
The Young Turks – Ahmad Feroz.
Milli Kurtuluş Tarihi – Doğan Avcıoğlu – İstanbul Matbaası.
Sarı Zeybek – Can Dündar – Milliyet Yayınları.
İkinci Adam- Şevket Süreyya Aydemir – Remzi Kitabevi.
Atatürk ile Üç Ay – Ahmet Hamdi Başar.
Sınıf Arkadaşım Atatürk – Ali Fuat Cebesoy.
O zamanlar – İsmail Habib Sevük.
Atatürk Bizimle – Mükerrem Kamil Su – Aka-İnkilap Yayınevi.
Atatürk – Bir Milletin Yeniden Doğuşu – Lord Kinross.
Yaşayan Atatürk – Necdet Eroğlu – Ünite Bilgisi Yayınevi.
Atatürk Devrimi ve Temelleri – Bedia Akarsu – İnkilap Yayınları.
Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk – Niyazı Ahmet Bamoğlu – Gözen yayınları.
Kurtuluş Savaşında Atatürk – Ziya Tütüncü – Milliyetçi Yayınlar.
Atatürk – Yapı Kredi Yayınları.
Kemal Atatürk – Prof. Dr. Feridun Ergin – Yaşar Eğitim ve Kültür Yayınları.
Gazinin Hayatı – İstanbul Maarif Kitaphanesi Yayını.
Yerli, Yabancı 80 İmza Atatürk'ü anlatıyor.
Atatürk Denizinden Damlalar – Behçet Kemal Çağlar – Ak Yayınları.
Devrim Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal – Kültür Bakanlığı Yayınları.
Hicri 1400 yıla yaklaşırken Kölelikten Efendiliğe – Samiha Ayverdi.
Atatürk'ün Adana seyahatları – Taha Toros.
Burası Ankara – Nejat Akgün – Ankara Kulübü yayınları.
Encyclopaedia of İslam.

Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik – Seçil Akgün – Turhan Yayınları.
Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri – Mehmet Bayrak
Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Arşivleri.
Türk Kurtuluş Savaşı – Fahri Belen.
Fikriye – Şemsi Belli.
Atatürk – Andrew Mango – Sabah Kitapları.
Mevhibe – Gülsün Bilgehan – Bilgi Yayınları.
İmparatorluğun Çöküşü – Mithat Şükrü Bleda – Remzi Kitabevi.
Atatürk'ün Sofrası – İsmet Bozdağ – Kervan Yayınları.
Hep Atatürk'ün yanında – Salih ve Cemil Bozok- Çağdaş Yayınları.
Dersim Raporları – Faik Bulut – Yön Yayınları.
Cavit, İdama Beş Kala – İsmet Bozdağ – Emre Yayınları.
Atatürk'le 2,5 yıl – İzzetin Çalışlar – Yapı Kredi yayınları.
Son Padişah Vahdettin – Yılmaz Çetiner – Milliyet Yayınları.
Makedonya'dan Ortaasya'ya; Enver Paşa.
İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivleri.
Milli Mücadelede Konya – Cemal Kutay.
Osmanlı Sarayının Son Günleri.
Foundations of Turkish Nationalism – Uriel Heyd.
Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik – Bülent Daver.
Birinci Mecliste Muhalefet – Ahmet Demirel – İletişim Yayınları.
Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar – Münir Hayri Egeli.
Turkey Today – Grace Ellison.
İstiklal Harbinin Esasları – Kazım Karabekir.
Üç Devirde Bir Adam – Ali Fethi Okyar.
The Greek Minority Of İstanbul and Greek-Turkish Relations – Alexis Alexandris.
İki Neslin Tarihi – Ahmet Cevat Emre.
Ben de Yazdım – Celal Bayar.
İstiklal Mahkemeleri – Turan Alkan – Ağaç Yayınları.
Hatıralar – İsmet İnönü.
Vatan Hizmetinde – Yusuf Kemal Tengirşek – Kültür Bakanlığı.
Atatürk'le Samsun'a çıkanlar – Fethi Tevetoğlu.
Türk devrimi ve Sonrası – Taner Timur – İmge yayınları.
Atatürk'ün Günlüğü – Orhan Topçuoğlu.
Atatürk'ün Düşünce Yapısı – Gürbüz Tüfekçi – Turhan Yayınları.

On Yıl Savaş ve Sonrası – Fahrettin Altay – İnsel yayınları.
The Eastern Question – M.S. Anderson.
Yüzyılımızda bir İnsanımız – Rauf Orbay.
Görüp İşittiklerim – Ali Fuat Türkgeldi.
Saray ve Ötesi – Halid Ziya Uşaklıgil.
Atatürk ve Harf Devrimi – M. Şakir Ülkütaşır.
Siyasal Anılar – Hüseyin Cahit Yalçın – İş Bankası Yayınları.
Türk İstiklal Harbine Katılan...Komutanların Biografileri – ATASE.
Çankaya – Falih Rıfkı Atay.
Turkish Nationalism in The Young Turk Area – Masami Arai.
Atatürk'ün Anıları – İsmet Bozdağ.
Cehennem Değirmeni – Rauf Orbay.
Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları – S.I. Aralov.
Makers Of Modern Europe.
Hatıralar – Çerkez Ethem.
Görüşlerim – Tevfik Rüştü Araş.
Moskova Hatıraları – Ali Fuat Cebesoy.
İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu – Fahrettin Altay.
İsmet İnönü – Metin Heper.
Mustafa Kemal ile 1000 gün – Nezihe Araz – Apa Yayınları.
Atatürk ve Konya – Evren Afif Babalık.
Under Five Shabs – Hassan Arfa.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi – E.U Basım Evi.
Atatürk Silifke'de – İzzet Aslan – Kemal Matbaası.
Military Operations – Oglander Aspinall.
Başöğretmen Atatürk – Ahmet Bekir Palazoğlu.
Türk Millet Mücadelesi – Ertuğrul Zekai Ökte - Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.
Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları – T.C. Kültür Bakanlığı.
Atatürk'ün Özel Arşivinden Seçmeler – T.C. Genelkurmay Başk.
Doğumunun 100.cü yılında Atatürk – T.C. Kültür Bakanlığı.
İstiklal Harbimiz – Kazım Karabekir – Türkiye Yayınevi.
Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri –Türk Tarih Kurumu.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi – Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi.
İnönü Atatürk'ü Anlatıyor – Abdi İpekçi.

Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le – Mazhar Müfit kansu.
Paşaların Kavgası: Atatürk-Karabekir – İsmet Bozdağ.
Atatürk devrimi ve Gerçeklerimiz – Ali Nail Kubalı.
Pontus Meselesi – Yılmaz Kurt.
Kurt ve Pars Mustafa Kemal – Benoit Mechin.
Türk–İngiliz İlişkileri - Ömer Kürkçüoğlu.
Atatürk and The Modernisation of Turkey – Jacob Landau.
Siyasi yönleri ile Kurtuluş Savaşı–Naşit Hakkı Uluğ – Milliyet Yayınları.
Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim – Ahmet Emin Yalman.
Dağ Yolu – Hamdullah Suphi Tanrıöver
Atatürk ve Komünizm – Rasih Nuri İleri – Sarmal Yayınevi
Atatürk Döneminde Muhalefet – Nurşen Mazıcı
Gazi Paşaya Suikast – Uğur Mumcu – Tekin Yayınları
Atatürk Milliyetçiliği – Baskın Oran - Bilgi Yayınevi
Komintern Belgelerinde Türkiye – Doğu Perinçek - Kaynak yayınları
La Mort de Smyrne – Rene Puaux.
Harp Hatıralarım – Ali İhsan Sabis – İnkilap yayınları.
Milli Mücadelede İller ve Valiler - Kamil Erdeha - Remzi Kitabevi.
Milli Mücadele yıllarında Amasya – Hüseyin Menç – Ankara, 1992.
Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve zararlı Dernekler – Dr. Yücel Özkaya – Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.
Atatürk'ten Hatıralar – Hasan Rıza Soyak – Yapı Kredi Yayınları.
Türk'ün Ateşle İmtihanı – Halide edip Adıvar.
Roman Gibi – Sabiha Sertel – Ant Yayınları.
Demirci Mehmet – Süreyya Sındırgılı – Sel Yayınları.
Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları – İsmail Soysal.
Atatürk'e İzmir Suikastının İçyüzü – Pakize Sönmez - Detay Yayın.
Atatürklü Günler – Vural Sözer.
Atatürk'ün Nöbet Defteri.
Mondros'tan Mudanya'ya kadar – Selahattin Tansel.
Hemşehrimiz Atatürk – Naşit Hakkı Uluğ – İş Bankası Yayınları.
Atatürk'ün resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri – Sadi Borak - Kaynak Yayınları.

İstiklal Savaşının Belge ve Resimleri – Gün Basımevi.
Atatürk Özel Arşivinden seçmeler – Genel Kurmay Yayınları.
Kurtuluş Savaşı Anıları-Miralay Bekir Sami Günsav-Cem Yayınevi.
Atatürk Antolojisi – Yusuf Çotuksöken – İnkilap – Aka Yayınları.
Mustafa kemal Samsun'da – Yunus Nadi – Sel Yayınları.
Türk İstiklal Harbi – T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi
Atatürk/Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleri ile – T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi.
Ana Hatları ile Türk İstiklal Harbi-İsmet Görgülü-Kastaş Yayınevi.
Bütünüyle Erzurum Kongresi – Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu – Kültür Ofset Yayınları .
Sivas Kongresi Tutanakları – Uluğ İğdemir – Türk Tarih Kurumu.
Atatürk ve Çağdaşlaşmanın Temel İlkeleri – Prf.Dr. Ünsal Yavuz
Atatürk Kronolojisi – M. Kemal Savi.
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin ait Belgeler – Faik Reşit Unat.
Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine ait 100 Belge) – Kültür Bakanlığı Yayınları.
Atatürk Anadolu'da – Tevfik Bıyıklıoğlu – Türk Tarih Kurumu.
Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı – Sebahattin Selek – Ağaoğlu Yayınevi .
Atatürk Haftası Armağanı – 10.Kasım.1982 de yayınlanan Belge.
Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi - Güney Matbaacılık.
Milli Mücadelede Erzurum – Cevat Dursunoğlu.
Türkiye'de Siyasi Partiler – Tarık Zafer Tunaya.
Türk İnkılap Tarihi Kronolojisi – Jaeschke Gotthard.
Türk Devrim Tarihi – Genelkurmay Başkanlığı.
Atatürk'ün özellikleri – Kılıç Ali.
Atatürk – İsmail Hakkı Baltacıoğlu.
Siyasi Hatıralarım – Ali Fuat Cebesoy.
Milli Mücadele Hatıraları – Ali Fuat Cebesoy – Vatan Yayınevi.
İstiklal Savaşının Belge ve Resimleri-Nurettin Peker-Gün Basımı.
Heyeti Temsiliye Kararları – Dr. Bekir Sıtkı Baykal – Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Kurmay Albay Dadaylı Halit Bey Akmansü – Dr. Ziya Göğem – Halk Matbaası.

İçel Kurtuluş Savaşı Anıları – Emin Arslan Karakuş.
Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız – Hüseyin Rauf Orbay – Kazancı Matbaası.
Bir Roman Gibi – Bezmi Nusret Kaygusuz – İhsan Gümüşayak Matbaası.
Atatürk'ün Samsuna çıkışı ve Kurtuluş Savaşının Başlatılmasına dair Belgeler – ATASE Yayınları.
Atatürk'le beraber – Aslan Tufan Yazman.
Şevket Yurdu Çiçekleri – Etem Ruhi Alper.
İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri – Azmi Nihat Erman.
Atatürk hakkında hatıra ve belgeler – Afet İnan.
"Varlık Dergisi".
"Paşaeli Dergisi".
"Büyük Mecmua".
"Hakimiyeti Milliye" Gazetesinin eski sayıları.
"Milliyet" Gazetesinin eski sayıları.
"Cumhuriyet" Gazetesinin eski sayıları.
"Açıksöz" Gazetesi (Kastamonu) eski yazıları.
"İlkdam Gazetesi"nin eski yazıları.
"Vakit Gazetesi"nin eski sayıları.
"Tanin" Gazetesinin eski sayıları.
"Yenigün" Gazetesi eski sayıları.
"İkdam" Gazetesi eski sayıları.
"Alemdar" Gazetesi eski sayıları.
"Dersaadet" Gazetesi eski sayıları.
"Anadolu'da Yenigün" Gazetesi eski sayıları.
"Tevhid-i Efkar" Gazetesi eski sayıları.
"Akşam" Gazetesi eski sayıları.
"Yeni Şark" Gazetesi eski sayıları.
"İleri" Gazetesi eski sayıları.
"Sabah" Gazetesi eski sayıları.
"Babalık" Gazetesi eski sayıları.
"Yeni Şark Gazetesi"nin eski sayıları.
"Tercüman-ı Hakikat" Gazetesi eski sayıları.
"Halk" Gazetesi eski sayıları.
"İradei Milliye" Gazetesinin eski sayıları.
"Anadolu Ajansı Bültenleri".
"Yeni Sabah" Gazetesinin eski sayıları.

"Askeri Tarih Belgeleri" Dergileri.
"Ümit Mecmuası" eski sayıları.
"The Toronto Daily Star" Gazetesi – Kanada.
"Auslandische Blatter" Gazetesi – Almanya.
"The Times" – Londra.
"L'illustration" Fransız dergisi.
"New York Times" – Amerika Birleşik Devletleri, New York.
"Deutsch Tageszeitung" Gazetesi – Almanya.
"Neue Freie Presse" Gazetesi – Almanya.
"Petite Parisien" Gazetesi – Paris, Fransa.
"Deutsche Allgemeine Zeitung" Gazetesi – Almanya.
"Dailly Telegraph" Gazetesi – Londra, İngiltere.
"Weser Zeitung" Gazetesi - Almanya.
"Vossische Zeitung" Gazetesi – Berlin, Almanya.
"Morning Post" Gazetesi - İngiltere.
"Berliner Tageblatt" Gazetesi – Berlin, Almanya.
"Chicago Tribune" Gazetesi – Chicago, Amerika Birleşik Devletleri.
"Hamburger Nachrichen" Gazetesi – Hamburg, Almanya.
"Le Journal" Gazetesi – Paris, Fransa.
"Kölnische Volkszeitung" Gazetesi – Köln, Almanya.
"Corriere Bella Sera" Gazetesi- Hindistan.
"Münchener Neuste Nachrichten" Gazetesi , Münih, Almanya.
"Vorwarts" Gazetesi – Almanya.
"Frankfurter Zeitung" Gazetesi – Frankfurt, Almanya.
"Danziger Zeitung" Gazetesi – Almanya.
"Hamburger Fremdenblatt" Gazetesi – Almanya.
"Hamburgischer Corespondent" Gazetesi- Hamburg, Almanya.
"Reuter Ajansı".
"İslam Ansiklopedisi (Atatürk Maddesi).
Cunbur, Müjgan. Türk dünyası edebiyatçıları ansiklopedisi, 2. cilt (2004).
Kartal, Numan.Atatürk ve Kocacık Türkleri (2002),
Dinamo, Hasan İzzettin.Kutsal isyan: Millî Kurtuluş savaşı'nın gerçek hikâyesi, 2. cilt (1986), Tekin Yayınevi.
Önder, Ali Tayyar. Türkiye'nin etnik yapısı: halkımızın kökenleri ve gerçekler (2008).
Türk dili: dil ve edebiyat dergisi.

Kutay, Cemal. Atatürk'ün beraberinde götürdüğü hasret: Türkçe ibadet: ana dilimizle kulluk hakkı, 1. cilt (1998), Aksoy Yayıncılık.
Tuğlacı, Pars. Çağdaş Türkiye, 1. cilt (1987), Cem Yayınevi.
Atatürkçü düşünce (1992), Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu basımevi.
Bayhan, Fatih. Gölgesinde Mustafa Kemal büyüten kadın Zübeyde Hanım (2008), Pegasus Yayınları.
İzmir Ticaret Odası, Atatürk'ün Evi - Bir ulusun geleceğinin doğduğu yer.
Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
Celal Erikan, Komutan Atatürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1972.
T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.
Rachel Simon (1999). 'Reformlara Başlangıç.
Jacob M. Landau (1999).Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi.
Mustafa Armağan. "Atatürk uçaktan korkar mıydı?" .
Tuğlacı, Pars. Çağdaş Türkiye, 1. cilt (1987), Cem Yayınevi.
Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı". ataturk.net.
23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi web sayfası.
Atatürk ilkeleri ve İnkılâp tarihi Prof. Dr. İlhan Güneş.
Turgut Özakman,Şu Çılgın Türkler,Bilgi Yayınevi.
Atatürk Araştırma Merkezi - Sakarya Meydan Muharebesi'nin Yankıları.
9 Eylül 1922 İzmir'in Kurtuluşu".
Ataturk: Ben de Bir Insanim Çetin Yetkin.
"TEVHİD-İ Lozan Barış Konferansı (24 Temmuz 1923)". Genelkurmay Başkanlığı.
Ergil, Doğu. Milli Mücadelenin sosyal tarihi (1981), Turhan Kitabevi.
Zürcher, Erik Jan. Turkey: a modern history (2004), I.B.Tauris.
Türk dünyası araştırmaları, 152. sayı (2004), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,
"Atatürk Bala Milletvekili" Yrd. Doç. Dr. Orhan Çekiç, Atatürk Araştırma Merkezi.
Can Dündar,Yükselen Bir Deniz,İmge Kitabevi.
"HALİFELİĞİN KALDIRILMASI". Milli Eğitim Bakanlığı

"Sürgündeki Hanedan". Osmanlı Kulübü.
Toplumsal Yaşamda Kadın Yard.Doç.Dr. Gürsel YAKTIL OĞUZ.
"Tarihçe". Türk Dil Kurumu.
Atatürkçülük üzerine denemeler Ercüment Kuran.
Söylev ve Demeçler,Uludağ Üniversitesi Yayınları,2007.
"Atatürk ve Laiklik". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.
Koçak, Cemil. Belgelerle iktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası: târih yazımında Serbest Cumhuriyet Fırkası (2006), İletişim Yayınları.
İsmail Soysal, Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları.
Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi.
Fahir Armaoğlu, XX. Yüzyıl Siyasî Tarihi.
Ruşen Eşref Ünaydın, Hatıralar.
Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi.
Şerafettin Turan, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik Mustafa Kemal Atatürk, Bilgi Yayınevi.
Kutay, Cemal. Atatürk Bugün Olsaydı. Aksoy yayıncılık.
Küçük, Yalçın. İsyan, İthaki Yayınları.
Mustafa Armağan Korku Duvarını Yıkmak Küller Altında Yakın Tarih Meydan, Sinan. Atatürk ile Allah arasında (2009), İnkılâp, sf. 284.
Vehbi Cem Aşkun, Sivas Kongresi.
Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, tesi.
Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, Zaimler Yayınevi.
Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara.
Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - Robert MANTRAN, çev.: Server TANİLLİ,
Bernard LEWİS, Modern Türkiye'nin Doğuşu çev.: Metin KIRATLİ.
İsmall Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi.
Standford SHAW, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1. cilt, çev.: Mehmet Harmancı.

Bugüne kadar yayınlanan kitaplarımın adları:

1.- Gönül Bahçemde Küçük Gezintiler
2.- İnsanları Seveceksin
3.- Gençler Sorunu mu? Yetişkinler Sorunu mu?
4.- Mutluluk Çıkmazı
5.- İçerdekiler, Dışardakiler
6.- Dost Dost Dedikleri
7.- Kader
8.- İnsan Olma Sanatı
9.- Ben Kimim? Siz Kimsiniz?
10.- Atatürk'ün ağzından Atatürkçülük
11.- Düşüncenin Istırabı
12.- Ölümün Pembe Yüzü
13.- İçimizdeki Sessizlik
14.- Sevginin Gizemi
15.- Bir Millet Böyle Kurtuldu
16.- İnsanın Bitmeyen Arayışı Mutluluk
17.- Her Şeye Rağmen Aşk
18.- Pırıltılar – Kıpırtılar
19.- İnsanı Tanıma Sanatı
20.- Türk Kadınının Uyanışı
21.- Mustafa Kemal ve Vahdettin
22.- Kanla Yazılan Destan Çanakkale
23.- Sarıkamış Faciası
24.- Atatürk ve Deniz sevdası (Albüm)
25.- Atatürk'ün Çocukları (Albüm)
26.- Düşünen İnsanın Sancılı Dünyası
27.- Hümanizm
28.- Mevlana Felsefesi
29.- Çanakkale'den Gelibolu'ya
30.- Atatürk Anıları

31.- Dünya Şairlerinden Atatürk Şiirleri
32.- İçsel Dünyamızın Derinliklerinde
33.- Kadınlar ve Kadınlarımız
34.- Ölümün Pembe Yüzü – II
35.- Gönül Dağarcığımdan Özdeyişler
36.- Beyaz Ölüm – Sarıkamış Gerçeği
37.- Çağdaş Atatürk Fotoğrafları Albümü – Cilt 1
38.- Türkiye Gerçeği 1919/1929 Kitap: 1
39.- Türkiye Gerçeği 1919/1929 Kitap: 2
40.- Dayanışma-Paylaşma-Yardımlaşma
41.- Saltanattan Cumhuriyete – Vahdettin ve Mustafa Kemal
42.- Çağdaş Atatürk Fotoğrafları Albümü – Cilt 2
43.- Dünya Milletleri Gözüyle Atatürk.
44.- Çanakkale'den Anılar (Hollanda Basımı)
45.- İşte Aşk Budur
46.- Dostluk
47.- Huzur Kapısının Sihirli Anahtarı – Mutluluk
48.- Yunus Emre
49.- Düşünüyorum Öyleyse Varım
50.- Her şeyden önemlisi İnsan Olmak
51.- Mehmet Akif Ersoy'u Anlamak

Bizim Kitaplar: 116
İnceleme-Araştırma

ISBN 978-605-5476-42-7

Yayınevi Sertifika No: 14933

Genel Yayın Yönetmeni
D. Ali Gültekin

Editör
Nermin Taylan

Sayfa Düzeni
Özlem Özkan

Kapak Tasarımı
Hüseyin Özkan

Baskı Cilt
Step Ajans Matbaacılık
0212 446 88 46

BİZİMKİTAPLAR

Ankara Cad. Konak Han No:43/5
Eminönü-Fatih / İstanbul
Tel: +90 212 528 35 51 Fax: +90 212 528 35 52
www.bizimkitaplar.com.tr
bizimkitaplar@bizimkitaplar.com.tr

HANRİ BENAZUS

NİÇİN Atatürk

Atatürk'ü anlamak dünü bilmek, bu günü yaşayabilmek, yarını görebilmektir...

Kafamızı bilimle, yüreğimizi umutla ve yurt sevgisiyle, benliğimizi özgürlük ve bağımsızlık heyecanı ile doldurmak, iyiye, güzele, doğruya bağlanmak, çağı yıllar önce yakalayan Mustafa Kemal'in çağdaşlık anlayışına varabilmektir!...

Niçin Atatürk sorusuna en güzel cevap sanırım aşağıdaki Atatürk'ün kendi cevabı olacaktır.

"Yaptıklarımızı asla yeterli göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak zorunluluğunda ve kararlılığındayız. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve çağdaş memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız."

ISBN: 978-605-5476-42-7

bizim kitapçı

www.bizimkitapci.com